

૫, પું. (સં. ૫) શુભરાત્રી વર્ણમાળાનો અ-
તરીસમો અને વ્યંજનોમાંનો એકવીસમો
ઓષ્ઠરથાત્રી પહેલો વર્ણ; પકાર; ૫૫૫.
(૨) વિં. (પા. પાળવું, પીવું.) પાળનાર.
૫૫; જૂપ. (૩) પીનાર:-મધપ. શબ્દને
છેડે પ્રત્યય રૂપે જોડાય છે.

પઈ, ઓં આનાના બારમા અને પૈસાના
ત્રીજા ભાગ જેટલી કિમ્મતનો તાંબાનો
નાનો ચલણી સિક્કો; અડધી. (૨) બીજાનો
બંગાર; બીજોડો:-ટાપની પઈ એક
પીપમાં એકઠી કરી રાખી છે. પાઈ; પૈ.

પઈકું, નં પૈકું; ચાક; ચક.

પઈડો, પું આવળના બીનો કાતરો; આવળની
શિંગ; પૈડો, પૈડા. આ શિંગો ઢોરને ખવ-
રાવવામાં આવે છે.

પઈડું, નં (સં. ૫૩) નાનો અને પાતળો
કકડો; જાળ પાનળું ફાડવું-ચાક વગેરેનું.
(૨) કાતળી; શેલડીનો થરમો. પતું,
પટો; પીતો.

પઈસો, પું આનાના ચોથા ભાગ જેટલી
કિમ્મતનો તાંબાનો ચલણી સિક્કો; દોઢથું;
જઈ, જનાદી; કાવડિયું. (૨) ધન; દોલત;
સંપત્તિ; લક્ષ્મી:-દુનિયાં પઈસાની પછસાની.
(૩) ઉભરાનો ખળકો; ગરમ પરપોટો:-
પછસા પડે એવું પાણી ઉકાળળે.

પકડ, ઓં પકડવાપણું; ઝાલ; અલણ ચકિત;
ઝાલ; ધરણ. (૨) ઝાલી રાખવાનું જોર
તે; કાંડાખળ. (૩) કોષ વરતુ ખસી કે
ચરકી થકે નહિ એમ સજડ ઝાલી રાખ-
વાનું ઝોળર; સાંજીસી; ચાંપ; જતરડો.
(૪) દાબ; કબજો; ચુંગલ. (૫) શોધી
કાઢવાની આવડ-ચાલાકી તે. (૬) સામાને
સજડ ઝાલવાનો કુસ્તીમાંનો એક દાબ. ૩૦
પ્રં પકડ પકડવી=જ્યાંથી ઝાલવું જોઈએ

ત્યાંથી બરોબર ઝાલવું તે; ૨૦ પકડવી તે;
છટકો જાય નહિ એમ પકડવું તે; સીકડવું
તે:-આ સાંજીસીનો પકડ બહુ સારી છે.
પકડવું, કિં સં. (સં. પ્રકર્ષ) ખસી કે
સરી જાય નહિ તેમજ છુટી કે નાસી જા-
ય નહિ એવી રીતે જોરથી ઝાલી રાખવું તે.
(૧) તાની ગયેલાને; છુપાયેલાને કે નહિ
જણાયેલાને શોધી કાઢવો તે. (૩) કેઠ
કરવું; કબજો લેવું; ઝાલી રાખવું; ઝાલવું;
ધરવું. (૪) અટકાવવું; રોકવું; નહિ જવા
દેવું તે. ૩૦ પ્રં કાન પકડવો=કબજ કરવું;
માનવું. કાન પકડાવવો=કબજ કરાવવું;
જૂલ મનાવવી. (૨) ઠપકો દેવો; શિક્ષા
લેવી; બળજોરી કરવી:-દેખ બિચારી
ખકરીનો પણ કોષ ન જતાં પકડે કાન.
દાથ પકડવો=આશ્રય આપવો; સહાય
કરવું ઉદ્ધાર કરવાનું માથે લેવું. પરણવું.
૨૦ પકડવો=રંગ બરોબર ખેસીને ખીલી
રહેવો; બરોબર રંગાવું. જોઈએ તેવો રંગ
ચઢી રહેવો તે. પરિપક્વતાવરથાગે પહોંચવું;
બરેબરા સ્વરૂપમાં ખીલી લેવું.

પકડાવવું, કિં પ્રેં ઝલાવું; ધરાવવું. (૨)
તાબે-કબજો કરાવવું.

પકડાવું, કિં અં ઝલાવું; ધરાવું. (૨) પો-
તાની મેળે તાબે થવું. (૩) ખુલ્લું થઈ
જવું; જાહેરમાં ઉઘાડા પડી જવું; ઝલાઈ
જવું; મુદ્દા માલ સાથે પકડાઈ જવું તે:-
કાકીજી આજ ભલે પકડાયાં. (૪) જડવું;
જળી આવવું:-એ જૂલ પકડાઈ.

પકડું, વિં પાંખો પસારાય એટલું-એવું-
મોકળું; ખુલ્લું; વિશાળ; પોકડું; મોકું.

પકવવું, કિં સં. [સં. ૫૩] પાકે એમ કરવું;
પરિપક્વ કરવું-ફળ ફળાદિને ખાવા જેવું
રસવાળાં થાય તેમ કરવું:-કેરી પકવવી.

(૨) અનાજ વગેરેને પાણી નાંખી ઉકાળીને ખવાય એવાં કરવાં; ચઢવવું; સિઝાવવું; રાંધવું. (૩) ખોટી કરવું; રાહ જોવરાવવી; અકળાવવું; તપાવવું.

પકવાન, નાં [સં. પક્વાન્ન] પકાવેલું જે અન્ન-ખાવાની ચીજ તે; તળીને અનાવેલો ખાવાનો મિષ્ટ પદાર્થ. જલેથી, ઘેખર, ખાળાં અને ઢહિંયરાં, સુતરફેણી વગેરે પકવાન કહેવાય છે. પાંચવાનીનાં પકવાન.

પકવાસા, પું (સં) છાપરાના સાકટાને જડવાની ચીપો તે. (૨) અપરડા.

પકવાસી, ઓં ચરખો; સંધરડો.

પક્ષર, પું (સં) પ એવો અક્ષર અને ઉચ્ચાર તે; પપ્પો.

પક્ષકાષ્ઠ, ઓં (સં. પક્ષ. પક્ષ ઉપરથી) ખંઠાક; ખીજની યુક્તિ-પ્રપંચની જળખાં નહિ સપડાતાં પોતાનું કામ કાઢી લેવાની ચતુરાઈ તે; કાબેલિયત; પક્ષપં .

પક્ષકું, વિં ખંડું; કાબેલ; પાકું; નહિ છેતરાય એવું. (૨) પુખ્ત; સ્વાર્થ સમજે એવું. (૩) તૂટે, ભાજે કે ગળી જાય નહિ એવું; મજબૂત; સુદૃઢ:-પક્ષકું ચણતર; પક્ષી માટલી; પક્ષ. ઠરાવ. (૪) નક્કી; પૂર્ણ; નિશ્ચે. :-હું તે પક્ષકું સમજું છું. (૫) પાકી ગયેલું:-પક્ષાં પક્ષાં ખેર વિંછી લેતો. (૬) જીર્ણ; જર્જરિત; ધરડું; મરણોન્મુખ:-ડોસો હવે પક્ષકું પાન છે.

પક્ષકેપક્ષકું, વિં પાકું; જરાએ કાચું નહિ એવું.

પક્ષવ, વિં (સં) પાકું; પરિચુત; પુખ્ત. (૨) ચઢી-શૈકાષ્ઠ ગયેલું; રાંધાયેલું. [૩] જીર્ણ; ગલિત. (૪) પરિપૂર્ણવસ્થાએ પહોંચેલું.

પક્ષવાજ, જીં પકવાન.

પક્ષવાશય, નાં (સં) જેમાં અનાદિકનો પાક થાય છે તે અવયવ; ઓજરી; પેટ.

પક્ષ, પું (સં) (સં) પંખીનો ઉડવાનો અવયવ; પાંખ. (૨) ચંદ્રની ક્ષયવૃદ્ધિનો ખે અડવાડિયાં જેટલો ૧૫ દિનનો કાળ તે. પખવાડિયું:-કૃષ્ણપક્ષ; શુકલપક્ષ. (૩) પડખું; પાંખું; આજીવ:-વામ પક્ષે ઓં ખેસે. (૪) તરફેણ; ઉપરાળું; આજી. (૫) વિચાર; મત; અભિપ્રાય. (૬) અમુક વિચારવાળાઓનો એક સમૂહ તે; તડ; એકાભિપ્રાયવાળાનું ટોળું. (૭) વિવાદનો જે વિષય તે. કિં પ્રાં પક્ષ ખેંચવો-તાણવો-ધરવો-લેવો તે. કહેવું પક્ષે ચોરી પક્ષે ન્યાય, પક્ષ વગરનો પાછો જાય.

પક્ષકાર, વિં (સં) અમુક એકાદ પક્ષનું જે તે; તરફકાર. (૨) સામાવાળિયું

પક્ષકારી, વિં પક્ષ કરી રહેલું; પક્ષનું; તરફેણ કરનાર. (૨) ઓં તરફકારી.

પક્ષધાત, જીં પક્ષધાત.

પક્ષપાત, પું (સં) અમુક એકાદ પક્ષ તરફ પડવું-ઢળી જવું તે; તરફકારી-તરફેણ કરવી તે; ન્યાય કે સત્ય નહિ જોતાં અમુક પક્ષ તરફના યથ જઈ તેના લાભનું કામ કરવું તે.

પક્ષપાતી, વિં પક્ષપાત કરનાર; વગિયું; અમુક એકાદ પક્ષ તરફ ઢળી જઈને કામ કરનાર.

પક્ષખંત્રી, પું (સં) અમુક એકાદ પક્ષ લઈ તેની તરફથી મંત્ર કરનારો; વકીલ; એલગ; પક્ષવાદી.

પક્ષવાદી, પું અમુક પક્ષે રહીને વાદવિવાદ ચલાવનાર; વકીલ.

પક્ષાધાત, પું (સં) શરીરના એકાદ પાસાનું રહીજવું તે; એક આજીવના અંગનો આધાત-હિલચાલ બંધ પડીજવી તે; એક તરફનું અંગ અટકી જાય એવો સુનકાર-વાયુનો રોગ તે.

પક્ષાપક્ષી, ઓં તરફકારી; પક્ષ લેવો-કરવો તે; પક્ષકાર યથ જવું તે; એકેક પક્ષ પક્ષમાં

વહેંચાઈ જવું તે. (૨) રાખરખાવટ; અમુકે અમુકની અંત બીજાએ વળી બીજાઓની તરફેણ લઈ લેલી તે; લાગવગે વહેંચાઈ જવું તે; લાગવગથી કામ કરવું તે.

પક્ષાંતર, નાં [સં] પક્ષભેદ; તરફદારી. (૨) પક્ષભેદ રાખવો તે.

પક્ષિણી, સ્ત્રીં પખીની માદા; પંખિણી.

પક્ષી, નાં [સં] પાંખવાળું-ઉડનારું પ્રાણી; પખી; વિહંગમ. (૨) પક્ષકાર. (૩) પક્ષનું.

પક્ષીય, વિં [સં] પક્ષનું.

પક્ષે, અં પડખે; આગુએ:-પક્ષે રાખજો પોલિ-સનેરે. (૨) ગમે તે એક તરફ; એકાદ આગુએ.

પખ, જુડ પક્ષ.

પખટવું, કિં સં પછાડવું.

પખવાજ, સ્ત્રીં [સં પક્ષ+વાજ] ખેડ આ-જુએથી ઠોકારને વગાડાય એવું વાજ; પખાજ.

પખવાડિયું, નાં [સં પક્ષ+વાર] એક પક્ષના (૧૫) દિવસો જેટલો સમય તે; એ અડવા-ડિયાંનો વખત; પક્ષ. ૩૦ પ્રાં પખવાડિયાં લેવાં=અમુક રોગ વગેરેનું વખતો વખત થમવું ન ઉતરારાં આવવું તે.

પખવડું, જુડ પખવાડિયું.

પખવાની, સ્ત્રીં કાનનો વેહ વધારવાને વપ-રાતી ખોદ્યાની સળી.

પખજ, સ્ત્રીં પખવાજ; ખેડ આગુએથી ઠોકારને વગાડી શકાય એમ ચામડું મઢેલું વાળું; મદગ; ઢોલ જેવું પગ તેના કરતાં હલકાં ને તીણાં અવાજ આપે એવું તાલ.

પખાજી, પું પખાજવાળો-પખવાજ વગાડનારો માણસ.

પખાલ, સ્ત્રીં [સં. પચ=લ] પાણી ભરી લાવવાની ચામડાની મોટી શુંજી કે કોથળી; મથક; ઢોરની પીઠપર નંખાય એવી પાણી ભરવાની શુંજી. કહેં પખાલનો વાંકને પાડાને ડામ. ૩૦ પ્રાં પખાલ જેવું=લેહ-

લર; થરીરે ભારે અને માંસલ એવું. (૨) મોડું. પખાલ જેવું પેટ. (૨) [પ્રક્ષાલન] ખૂબ પાણીવડે ધોવું તે; ધો; ધોવું. કિં પ્રાં પખાલનું કામ કરવું, પખાલ કરવી=દેવ મંદિરમાંથી સાંજે નિર્માલ્ય-ચઢાવેલાં ફૂલ અને બીલી વગેરે કાઢી નાખી ખજકે પાણી નાંખી ધોઈ નાંખવું તે; પાણીની છોળે ધોવું:-પૂજારી પખાલ કરીને નીકળ્યો.

પખાલચી, પું પાડા કે બગદ ઉપરની ચામ-ડાની શુંજીમાં પાણી ભરી લાવનારો.

પખાલણ, સ્ત્રીં પખાલીની સ્ત્રી. (૨) પખાલે પાણી લઈ, આવનારી સ્ત્રી. પખાલીની ના-તની સ્ત્રી.

પખાલી, પું પખાલ રાખી પાણી ભરી લાવવાનો ધંધો કરનારો. (૨) એ ધંધો કરનારા લોકોની નાત; એક જાત.

પખાળવું, કિં સં [સં પ્રક્ષાલ] ખૂબ પા-ણીએ ધોવું; પાણી નાંખીને ધોવું-સાફ કરવું; ખંખાળવું. ઉં ગુરુજીકેરા પાદ પખાળી, કુંમકમ ચંદન ચરચ્યાં.

પખિયાઈ, નાં એ ચીપ વચ્ચેનો એવો સાંધો કે જ્યાં એ ખેડ ચીપો જમ વાળવી-ફેરવવી હોય તેમ ફરી શકે; સાંધો ઉઘાડી ખુલ્લો કરાય એવો આખી બનાવટનો એક સાંધાવાળો ભાગ તે; પસિયાઈ:-કઠાડું પખિયાઈ; બેડું. (૨) જે બિંદુના આશ્રયે રહીને આમતેમ ફરાય તે ચણિયાઈ.

પખું, નાં પક્ષ; આજી; તરફ. ઉં પ્રીતિ ધણી મોસાળ, પ્રીત ધણી સ્થુર પખાની. ચામળ.

પખે, અં વિના; સિવાય.

પખોડવું, કિં અં પછાડવું.

પગ, પું [સં. પાદ] જે અવયવ ઉપર પ્રાણી ઉછું રહે છે અને ચાલે છે તે; ચ-રણ; પાદ; ટાંઠિયો; ટાંગો. (૨) જેની ઉ-પર કોઈ આકાર કે ચોકડું ઉછું રખાય છે તે; પાયો. (૩) આધાર; મુદાની વાત

અથવા વસ્તુ વગેરે તે:-નપગી વાત=આ-
ધાર-મુદા વગરની વાત તે-ગપ; અફવા.

ક્રિં પ્રં પગ આવવા=આળે કિંડવા
શીખવું; આળેકે ટટાર ઉભાં રહી ચાલવા
માંડવું તે; કિંડતાં આવડવું. (૨) પોતાની
ઉપર આધાર રાખી કાર્ય કરવાની શક્તિ
આવવી; બળ આવવું; સશક્ત થવું.
પગ ઉઠાવવો=પગ ઉપાડવો. (૨) ની-
કળી જવું; ખસી જવું. પગ ઉપાડવા=કેતા-
વળા ચાલવું. પગ કરવા=જતા રહેવું:-
એના ધરમાંથી પછી પૈસાએ પછુ પગ કર્યા.
પગ કાઢવો=જવું આવવું બંધ કરવું; ખસી
જવું; તજીદેવું, જવાનું બંધ કરવું:-ધર-
માંથી પગ કાઢતો નહિ. પગ ધાલવો=દા-
ખલ થવું; પેસવું; ચાલુ પૂર્વક કોઈ આખ-
તમાં-ધરમાં કે કુટુંબમાં ધુસી રહેવું. (૨)
માથું મારવું; વચ્ચે ધુસવું; હેતુપૂર્વક કામમાં
વચ્ચે પડવું. પગ છુટા કરવો=ચાલવાની
કસરત લેવી; થોડું થોડું ફરી આવવું; ફરવું
તે. પગ ટકવો=સ્થિર દૃઢ-કાયમ થઈ ર-
હેવું; જાપીને સ્થિર અને રહેવું-ખેસવું
તે-ધરમાં એનો પગ ટકતોજ નથી=ખ-
હાર રૂંધાં કરે છે. પગ ટાળવો=કોઈનો કો-
ઈને ત્યાં થતો અવરજવર બંધ કરવો;
પગ દે નહિ એમ ખસેડવું; ફર કરવું.
પગ ફરવો=સ્થિર-દૃઢ રહેવું; સ્વસ્થ થઈ
રહેવું:-ધરમાં એક ધડીએ એનો પગ ઠ-
રતો નથી. પગ તળે ધાલવું=દખાવી ખે-
સવું. (૨) નીચું પાડી દેવું; તુચ્છ ગણવું.
પગ થવા=ઉપડી-ઉઠવાકાં જવું. પગ થા-
કવા=થાકી-હારી જવું; નિશ્તેસાહ થવું;
કંટાળી જવું. પગ ધોષ પીવા=ખડું ઉપકાર
માનવો; આભારી રહેવું ગુણુ ઓશિંગણુ
થવું. પગ નહિ ઉપડવો=ચરમાવું; લજ-
વાવું; કોઈ ઠેકાણે જવાને દિલ નહિ
ચાલવું. પગ નીકળી જવો;=પરિચય અને

અવરજવર હોય તે બંધ પડી જવો; જવા
જેવું નહિ રહેવું. પગપર પગ ચઢાવી ખેસવું=
આરામથી ખેસી રહેવું; કામકાજની કા-
ળજી નહિ રાખતાં આરામથી રહેવું તે
ગપ્પાં માર્યાં કરવાં તે. પગ પેસારવો=પગ
ધાલવો. પગ પાછા પડવા=ચરમાવું; જ-
વાને દિલ નહિ ચાલવું; જવાનો ભાવ
નહિ થવો. (૨) હારવું; નાસીપાસ થવું.
પગ પાણી પાણી થઈ જવા=બચ્ચા કે
નાકિમેદીથી ઢીલા થઈ જવાવું; હિમ્મત
જતી રહેવી; નહિ ઉભું રહી શકાવું. પગ
પેસવો=લાગવગ ચાલવી; દાખલ થવાવું;
પ્રવેશ મળવો. પગ બાંધીને રહેવું=સુખ દુઃખને
નહિ ગણ્યારતાં દૃઢમને એક ઠેકાણે સ્થિર
રહેવું; દૃઢતાથી અમુક એક સ્થાનમાં રહ્યા
કરવું તે. પગ ભર થવું=સ્વાશ્રયી બનવું;
પોતાની શક્તિ-બળ ઉપર ઉભા રહી શ-
કાય એવા બનવું; જમવું; સ્વાવલંબી થવું;
પોતે પોતાનું સંભાળી-કરી લઈએ એવા
સશક્ત થવું. પગ ભાગવ=મળ તોડી નાં-
ખવું; હરાવવું; આગળ વધવાનું જોર તોડી
નાંખવું. (૨) મારવું; ઠેકકું, લંગડું કરવું.
પગ ભાગી ખેસવું=નરાશ થઈ જવું; આગ-
ળથીજ કંઈ બનશે નહિ એમ માની લઈ
હતાશ થઈ જવું. પગ ભારે થવો=જવાને
દિલ નહિ ચાલવું; એકવાર નહિ જવાવું
એટલે ફરીને જતાં ચરમ આવવી,
ઓશુંકાવું તે. પગ માંડવો=ચર્યાત કરવી;
પગ ધરવો; આરંભ કરવો. પગ વધારવા
=ધીરે ધીરે રોકાણ કરવા માંડવું. (૨)
લાગવગ વધારતા જવું. પગ વાળવો=પર-
વારવું; કામથી ફગાત થઈ આરામ લેવા
ખેસવું. પગ વાળીને ખેસવું=નિર્જાત લેવી;
જાવું; નવરા થઈ આરામ લેવો.

૩૦ પ્રં પગે કમાડ ઠેલવાં=પરોણે કાર્ય
કરવું; પોતે અલગ રહી કરવાનું હોય તે

કરાવવું, પક્ષીતો મૂકવો; પગે કરવું=આળ-
કને હાવવું; ઝાડે ફરાવવું. પગે કીડીઓ
ચઢવી=કામ કરવાથી કંટાળવું. પગે પડવું
=નમવું; માફી માગવી. (૨) થરણે જવું;
આજીજી કરવી. પગે માથું મૂકવું=હારીને
જરણુ લેવું; નમી પડવું. પગે મેંદી મૂ-
કવી=મેંદી રહેવું; હિંડવાનો કંટાળો
ખાવો; ચાલવાનું આળસ. પગે લાગવું=
નમવું; કરમરવું; માફી માગી લેવી. પગે
લાગ્યા=કંટાળ્યા; થાક્યા.

પગનો આખો=ચાલવાના કંટાળાવાળો.
પગનો ભાંગલો=ચાલવાનો આળસ. પગનો
સળળો=સચકત. પગ તળેની વાટ=જાણીતો
રસ્તો. પગ તળે મોત=મૃત્યુ બંધુરતા.
પગથી માથા લગી=પૂર્ણ; હાડોહાડ. પગ
તળે જળવું=પોતાનો દોષ હોય તેમ; પોતે
દોષો હોય બીજાના દોષ કાઢવા અથવા
ટીકા કરવી તે.

ઠહેન પેટમાં પગ હોવા=પહોંચેલા
હોવું, ઉપરથી ભોળા ને અંદરથી કપટી-
કામેલ હોવું તે. પગ જોધને પાથરણું
તાણવું=ગજ પ્રમાણે કામ કરવું.

પગથી-પી-ઓ પગની ફેંચો દબાવવી અથવા
દબાવરાવવી તે; ચંપી; સંવાહન.

પગતું, વિં મોકળું; પહોંચતું, મોડું; વિશાળ.

પગતોડ, ઓં પગ થાકી જાય એમ રખડવું
તે; ધક્કા ખાવા; અમસ્તા ફેરા આંટા
ખાવા તે.

પગથાર, પું પરથાર; કેટલાંક ટુંકાં પગથિયાં
પછી કરેલું પહોળું મોડું પગથિયું.

પગથારિયું, નં મોડું ને પહોળું પગથિયું.

પગથિયું, નં જેની ઉપર પગ ઠરાવી-મૂકીને
ચઢાય એવું પાટિયું; લાકડું કે માટી અથવા
ચુના અથવા પથ્થરનું સ્થાન તે; પગ સ્થિર
રાખવા જેવું ને તે; ઉંચે ચઢવાને માટે
ઉપર ઉપરી પગ મુકાય એવી ને જનાવટ-
જાડવણુ તે. (૨) પગ મૂકવાનો નાનો

પરથાર-ઝોટલી વગેરે તે.

પગથી, ઓં પગે ચાલવાનો મોટા રસ્તાની
જાણીતો નાનો માર્ગ તે; વાટ; શેરડી;
નાનો સાંકડો રસ્તો; મોટા રાજમાર્ગની
બે જાણીતો માથુસને ચાલવાને બાધેશો
ફરસબંધીનો માર્ગ. (૨) પગના ધસારાને લાધે
પડેલી વાટ; પગલાંથી પડેલી શેરડી:-પગ-
થીપર ચાલીએ એટલે ગાડાધોડાની બીક નહિ.

પગફંડો, પું ઉભા થઈને થોડું ધણું ફરાય
હરાય એમ થવું તે; ટેકાને માટે કે જો-
વાને માટે લાકડી રાખવી પડે નહિ અને
કામ પુરતું પગ અને દૃષ્ટિમાં જળ રહેવું
તે; કામ ચલાઉ હરફર કરવાની શક્તિ
તે. (૨) થોડું ધણું મદદગાર સહાયકારક
થવું-હોવું તે:-વા તફન મટી અથો નથી,
પણ પગફંડો થયો છે. મોતિયો કઢાવ્યાપછી
પગફંડો ચાલે છે, નાનું છોકરું મોડું કામ
તો શું કરે ? પણ પગફંડો કરે.

પગપેસારો, પું કોઈ કોઈ ટેકાણે પગ પેસા-
ડવો તે; દાખલ થવાવું તે; આવજોનો
પ્રવેશ-પરિચય થવો તે. (૨) જોળખાણુ,-
પિછાણુ થવું તે. (૩) લાગવગ=પગપેસારો.

પગપાળો, પું પગે ચાલનારો; થોડેસ્વાર
નહિ પણ પગે ચાલતો રણભૂમિમાં ધૂમનારો
સિપાઈ-સડદૈયો; પાળો; પેદળ સિપાઈ.
(૨) વાહન કે રસાલા વગર એકલોજ
પગે ચાલી જનાર:-રાજ ત્યાંથી પગ પા-
ળોજ ચાલી નીકળ્યો. (૩) પગે ચાલીને
પંથ કરનાર; કાસદ.

પગર, પું અનાજનો ઢગ; પગાર.

પગરખું, નં (સં પદ-રક્ષ) પગનું રક્ષણુ
કરે એવું ચામડાનું ટુંકું મોજી; ખાસડું;
મોઝડી; જોડો; ચાલતાં પગનું રક્ષણુ થાય
એવી ને ચામડાની સાદી જનાવટ તે. ૩૦
પ્રં પગરખામાં પગ ધાલવો=મરોજરી ક-
રવી-હાલ એના પગરખામાં પગ ધાલે
એવો કાણુ છે ?

પગરણુ, નં (સં પ્રકરણ) જનોષ્ઠ અને વિવાહ વગેરે મંગળ કાર્યારંભ તે; ઉત્સવ સમારંભ; મંગળ કાર્યનું મંડાણુ; કોઈ અવસર ઉજવવાનો પ્રસંગ-આરંભ કરવો તે. ઉં મેં તો કોડે પગરણુ માંડીયારે. સ્ત્રીગીત.

પગરવ, પું પગે ચાલવાથી થતો ધસારો.-અવાજ; હિલચાલ.

પગરવટ, સ્ત્રી પગના ધસારાથી પડેલો માર્ગ; પગનો ધસારો તે.

પગરવટો, પું પગવાટ; શેરડી. (૨) અવર જવર. (૩) પગથી પડેલો ધસારો તે.

પગરસ્તો, પું વાહને જવાય નહિ પણુ પગે ચાલીને જવાય એવો માર્ગ તે.

પગલી, સ્ત્રી પગલાંની હારકતાર તે; પદપ્રક્રિત. (૨) શેરડી; નાનો પગરસ્તો.

પગલું, નં જમીન ક્યાંકને પડેલું પગના તળિયાનું ચિહ્ન અથવા ભીતા કે રંગવાળા પગની કોષ્ટ સપાટી કે ફલક ઉપર પડેલી છાપ તે; ડગલું; ડગ. (૨) બે ડગ વચ્ચેનું અંતર તે; હાથ-ફૂટ સવા ફૂટ જેટલું છેડું-માપ તે;-પાંચ પગલાં જમીન (૩) જેમાં પગની છાપ કે આકાર પાડેલો હોય એવી ધાતુ કે પત્થરની તખ્તી-ચોરસ:-આચારજીનાં પગલાં. (૪) જેમાં પગની છાપ હોય એવી સોના રૂપાની ચોકી-એક ધરણ:-શ્રીનાથજીનું પગલું; સોકય પગલું. કિં પ્રં પગલાં કરવાં=પધારવું. પગલું કાઢવું=કોષ્ટ માણસ કે ચોર આવ્યો અને કયે રસ્તે ગયો તે તેનાં પગલાંને અનુસરી શોધી કાઢવું; તપાસ કરવી. પગલાં ભરવાં=કાયદાસર સામે થવું; ફરિયાદ કરવી; ઉપાચ કરવો. પગલે ચાલવું=અનુસરવું; બીજાએ જેમ કયું હોય તેમ કરવું.

પગવાટ, સ્ત્રી પગે ચાલીને જવાનો રસ્તો તે.

(૨) જમીન ઉપર થઇને જવાનો રસ્તો; ખુશ્કી રસ્તો; સ્થલમાર્ગ.

પગાર પું [પાટું] નોકરને તેના કામના બદલા તરીકે આપવામાં આવતો દરમાયો; નોકરીનો નાણાંથી અપાતો બદલો-લના-જમ તે; અઢવાડિયે, મહીને અથવા અમુક મુદતે નોકરીના બદલામાં ઠરાવેલી જે મહેનતાણાની રોકડ રકમ તે; મુસારો; વેતન. (૨) વિં મોકળું; વિશાળ. ઉં ચોડાં ચોડાં પોળ પગાર. શામળ. કિં પ્રં પગાર આપવો. પગાર કરવો. પગાર ખાવો=વખતપર-પ્રસંગે કામ કરવાને માટે બંધાયેલા રહેવું.

પગારદાર, વિં જેને પગાર મળતો હોય તે; નોકર; પગારવાળો; પગાર ખાનારો; પગાર લઇને કામ કરનાર; બાહુતી.

પગી, પું પગલાં જોઇ ચોર કોણ છે તે અને ચોરી કરી કયાં થઇને ગયો છે તે, પારખી કાઢનારો માણસ; પગલું કાઢનારો; ચોરીનો પત્તો મેળવી આપનારો કુટી મુઆ પગીઓ સહુ; પગલું ઘેરનું ઘેર. શામળ. (૨) જન્મતાં જેના પગ પહેલાં આવ્યા હોય તે.

પગેપડવું, કિં અં નમવું; હાથ જોડી પગ આગળ પડવું-નમી પડવું; પ્રણામ કરવા. (૨) વિનવવું; આજીજી કરવી; પગે લાગી માફ માગવી; શરણુ લેવું.

પગેપરાણું, નં પગે પડતાં ભેટ મૂકવી-આપવી તે; પગે લાગતાં પગ આગળ મૂકવાનું જે નજરાણું તે. ઉં સાસુ કહે વહુ! પગેપરાણું શાં લાવ્યારે.

પગેર, નં પગલું; પગલું કાઢવું તે:- પગેરમાં પકડાયો. (૨) વિં પગપ્યાદું; પગે ચાલીને જનાર.

પગેલાગણું, નં પગે લાગવું તે; હાથ જોડી પગ આગળ પડીને માન આપવું તે; પ્રણામ; પ્રણિપત:-તમારી ગુણુઓશિશુ ગણુ વહુનું પગેલાગણું.

પગો, પું પુતળી બાતનું સ્ત્રીઓને પહેરવાનું લાલ કપડું. (કાળા રંગનું તે બગો ને

લાલ રંગનું તે પગો.)

પગોર, પું અનાજ ભરેલાં ડુંડાં-ખાજરિયાં
કે ઉખીઓનો ખળીમાં કરેલો ઢગલો.

પધડખંધ, પું પાધડી બાંધનારો; પાધડીઓ
બાંધવાનું કામ કરનારો માણસ.

પધડખંધી, સ્ત્રી પાધડીઓ બાંધવાનો ધંધો
તે:-એ તો બિચારો પધડખંધી કરીને
શુળરો કરે છે.

પચક, પું રસામયો; રંધવારો.

પચકડી, સ્ત્રી પિચકારી.

પચકણ, વિં બીકણ; પોચું; ઢીલું.

પચકાણ, નં જેનોનો ઉપવાસને લગતો એક
વ્રત પ્રકાર; પચખાણ.

પચકારી, સ્ત્રી પિચકારી.

પચખાણ, શુભ પરકાણ.

પચન, નં પાચન થવું તે; ખાધેલું હજમ
થઈ જવું તે; પચવું તે.

પચપચ, વિં ઢીલું; પોચું; ગદગદું.

પચપચું, વિં પોચું; ઢીલું; ગદગદું. (૨)
નાંક ઠરેલું; કુચા ને પાણી-પ્રવાહીનો મેળ
ખાધેલો ન હોય તેવું.

પચરકિયું, વિં પિચકારી વાગે અથવા શેડ ઉડે
એવું; ઢીલું; પાણીપાણીવાળું.

પચરકી, સ્ત્રી પિચકારી; શેડ; ધાર.

પચરંગ, વિં પાંચ રંગ જેમાં હોય એવું;
વિરંગી.

પચરંગી, વિં પાંચ રંગવાળું; રંગભેરંગી.
વિવિધ વસ્તુ-રંગનું હોય એવું. પાંચ
રંગ તે. ધોળો, કાળો, લાલ, લીલો ને પીળો.

પચવણું, કિં સં પચાવણું; પચે તેમ કરવું.
(૨) પકવણું; રાંધણું.

પચણું, કિં અં [સં. પચ] ખાધેલું હજમ
થવું; ખોરાકનું જઠરસ સાથે મળીને ગળી
જવું. (૨) ગળીજવું; એકતાર થઈ
જવું; રસખસ થવું; ઉં પ્રાણી ! પ્રપંચમાં
શું પચી રહ્યો. (૩) નિરાંતે ભોગવાવું; કરી
અલવલ વગર કામમાં આવીજવું:-એને

તો અનર્થનો પેસોએ પચે છે. (૪) આખી
રહેવું.

પચારણું, કિં સં [સં. પ્રત્યર્ચ] ફેલાવણું;
પસારણું; પ્રવર્તાવણું. (૨) સામાનો હેતુ
જાણવાને માટે ટકારમાં-આડકતરી રીતે
કહેવું; ઇસારો કરવો; યાદ આવે, ચટકા
લાગે એ પ્રમાણે પરાક્ષે કહેવું; ટાણા રૂપે
જણાવવું.

પચાવ, પું પચવું તે; પચાવો; ખાધેલા ખોરા-
કનું ગળી જઈ શરીરમાં ખપી-મળી જવું તે;
હજમ થઈ જવું તે; પચન.

પચાવણું, કિં સં પચે એમ કરવું; હજમ ક-
રવું; ગળીને ખીજ સાથે મળીજાય-એકાકાર
થઈ જાય એમ કરવું. (૨) અસહની સાથે
મળી જાય અને નિરાંતે ઉપભોગ કરાય
એમ કરવું; પોતાના ઉપયોગનું કરી નાં-
ખવું; ઉપયોગમાં લઈ લેવું.

પચાસ, વિં એ પચ્ચીસ અથવા પાંચ વાર
દસ દસ જેટલું; ૫૦.

પચુલાં, નં હલવણું; આપલાંધાપલાં.

પચુસણ, નં [સં પર્યુષણ] જેનોના ઉપવાસ-
વ્રતના દિવસો તે.

પચ્ચીસ, વિં વીસ ને પાંચ; ૨૫.

પચ્ચીસી, સ્ત્રી પચ્ચીસ વર્ષની આસપાસનો
જીવાનીનો વખત તે:-ગદધા પચ્ચીસી.
(૨) જેમાં પચ્ચીસ દ્રવ્ય-એસડિયાં હોય
તે; પચ્ચીસ વાનાં જેમાં હોય તે.

પચ્છમ, વિં [સં. પચ્ચિમ] પાછલું; અગ-
મથી ઉલટું:-પચ્છમ યુદ્ધિયું. (૨) આધ-
મણું; સ્પષ્ટિક અહો જે તરફ અસ્ત પામે છે
તે તરફનું:-પચ્છમ દિશા. કહેન અગમ
યુદ્ધિ વાણિયો ને પચ્છમ યુદ્ધિ બ્રહ્મા; તરત
યુદ્ધિ તકડો તે ગોદો મારે ધમ્મ.

પછાડવું:-કિં સં ઉચું કરીને જોરથી ની-
ચે નાંખવું; જોરથી નીચે નાંખવું; અક્ષા-
ળવું; પટકવું. (૨) જોરથી નાંખી દેવું;
પાડી નાંખવું. (૩) તુકસાન કરવું.

પાછવાડી, અંબી પાછળ લાગવું તે; પીછો; પુંઠ; કેડો. (૨) કાયર કરવું; ખતે પડવું તે. (૩) પછાડી.

પાછવાડું, નં પાછળનું તે; પાછલું એવું તે; પૃષ્ઠ; પુંઠ. (૨) કેડો.

પછાડ, અંબી શરીર પછડાય એમ કરવું તે; પછડાવું તે; પછાડો:-રીસમાં ને રીસમાં એણે પછાડ ખાધી.

પછાડવું, કિં સં [સં. પ્રતક્ષિપ્ત] જોરથી નીચે અક્ષાણવું-નાંખીદેવું; અક્ષણાય એમ કરવું; પટકવું. (૨) ઉચકીને જમીન પર નાંખવું; પટકીદેવું; પટકાય તેમ કરવું; (૩) હરાવવું.

પછાડો, પુંબ આમ તેમ શરીર નાંખી દેવું તે; ચુલટી-ગોથાં ખાવાં તે. (૨) ફાંસ-માંથી અથવા મુસ્કેલીમાંથી છુટવાને ફાંફાં મારવાં તે.

પછાડી, અંબી ઘોડાના પાછલા પગે આંધવાનું દોરકું તે. (૨) પાછલા પગ આંધવા તે:- ઘોડાને પછાડી આંધવી તે.

પછાડું, નં પાછળનો ભાગ; પુંઠ.

પાછવાડે, અંબી પાછળ; પુંઠે. (૨) છેલ્લે; અંતે.

પછાડો, પુંબ જમીન ઉપર શરીર અક્ષણાય એમ પડવું તે; ઉચકો; ચુલટ; ગોથ; પછડાવું તે; અક્ષણાવું તે. (૨) મુસ્કેલી-માંથી નિકળવાને જોરથી ચલન કરવો તે.

પછાડત, અંબી (સં. પચ્ચાત્) પાછળ; પછવાડે; પુંઠે. (૨) વિંબ પાછળ રહી ગયેલું.

પછી, અંબી કેડે; થોડીવાર રહીને; પાછળથી; પછે; તદ્દનંતર.

પછીત, અંબી ધરની પાછલી દિવાલ.

પછીતણું, નં ગાડાના માંચડાની પાછળ-પાંજરીની બન્ને બાજુએ બેસી રહે એવું પાટિયું; પાંજરીવાળા ગાડાનું પાછલું આરણું તે.

પછેડી, અંબી ઝોલવાનું સતરેલ જાડું કપડું-ચાદર; ચોક્કણ; ઝોલકાડ. (૨) જાળમ; પિછોડી. ૩૦ પ્રં પછોડીવા=પછેડીની જા-

ડાક જોડણું એમ. અર્થાત વરસાદનું એ-ટણું નાનું અને રચાનિક કપડું થવું કે જેથી જમીનનું જાડા કપડા જોડણું જ પડ પલળે:-પછેડીવા વરસાદ થયો તેથી શું વળ્યું ?

પછેડો, પુંબ જાડા ને ધિંગો ચોક્કણ; મોટી જાડી પિછોડી-પછેડી તે; મોટો ઝોલકાડ. પિછોડો. (૨) ભ્રમ; મોટી સમજ બેસાડી દેવી તે; જેના વગર ખીલું દેખાયજ નહિ એવી નજરબંધી તે:-અધારપછેડો. ઉંબ અધાર પછેડો ઝોલકાડો વહાલે મારે અમ-નેરે. ઢાંકપછેડો=છાવરવું તે; દાખડ દીખડ રાખી ગહાર બહુ જાહેરમાં આવે નહિ તેમ કરવું તે; ઢાંકી-છુપાવી રાખવું તે; ખુલ્લું પડી જાય નહિ એમ કરવું તે:-તમે ઢાંકપછેડો ના કરો.

પજવવું, કિં સં વિતાડવું; હેરાન કરવું; કાયર કરવું; દુઃખ દેવું. (૨) ચીઢવવું; રંજાડવું; અકળાવવું; સતાવવું.

પજવો, પુંબ નીમા; કુભારની ઈંટ અને નળિયાં વગેરે પકવવાની બઠી.

પટ, નં [સં.] પના કરતાં ધણી વધારે લંબાઈનું કપડું; વસ્ત્ર; લુગડું:-પટકળ. (૨) લંબાણુ-ખાનાંવાળા કે ચીતરેલા કપડાની પટીઓની રચનાવાળું કપડું અથવા પાટિયું તે; ખાજનું પાટિયું-પાથરણું. :-ચોપટ. (૩) પાટી જેવું સપાટ લાંબું પતું-પતરું તે; પાટિયું; ફલક; ચોરસ કે લંબ ચોરસ તખતી તે:-ચિત્રપટ. (૪) સદાકાલ સપાટીની બેસણી તે. ચિલાપટ. ચોરસું. (૫) લંબાઈએ વધારે પણ પહોળાઈએ થોડો એવો વિસ્તાર તે; લંબાણુ સાંકડો પટો; પાટો; ચીથરપટો તે. જમ-નનો કકડો. (૬) પહોળાઈ પહોળાઈનો વિસ્તાર તે:- નદીનો પટ. (૭) પાલવ; પનો. (૮) આંતરો; આડ; પહોળો:-અંત-

૨૫૮. (૬) પડ; થર; ભેપ:-એ ત્રણ પટ ચઢાવો:-ધણી પટનો તાકો ને દરેક પટ એક વારતું. (૧૦) અસર લાગતી તે; પાસ. (૧૧) છાપ; ચિહ્ન. (૧૨) યાદી; નોંધ. પટ, વિં બહુ; પડવાળું; વધારે:-દુપટ; ત્રિપટ.

પટ, અં તરત; તત્કાળ; ચટ; ઝટ:-ઉભો થવા જાય છે અને પટ પડે છે. (૨) જરૂર; નક્કી; ખચીત; વગર વાર કરવે; બિન અજર.

પટક, ઓં પતન; પટકવું તે; ઉચું કરીને નીચે અક્ષાણવું તે; ઝીક; ઝાપટ.

પટકવું, કિં સં ઉચું કરીને નીચે નાંખવું; જમીન વગેરે સાથે અક્ષણાય એમ ઉચેથી એકદમ જોરથી નીચે નાંખી દેવું; ફેંકી-દેવું. (૨) પછાડવું; મારવું. (૩) છેતરવું; ફાસલાવવું.

પટકાવવું, કિં સં નીચે નાંખી દેવરાવવું; અક્ષણાવવું; પછડાય એમ કરાવવું.

પટકાવું, કિં અં પછડાવું; અક્ષણાવું. શરીર પછડાય એમ નીચે પડવું. (૨) ડગાવું.

પટફૂલ, નં ઉચી જાતનું સરસ કપડું; સુંદર વસ્ત્ર; પટોળું.

પટકો, પું લુગડાનો ઢુંકો કકડો; માથે બાંધવા જેટલું મોટું છેદિયું; છોગલો. (૨) કાછો.

પટણી, વિં પાટણનું; નાગરિક:-પટણી પટોળાં. (૨) પાટણનો રહેવાસી. પાટણવાસી; એક અટકનો જનસમુદાય:-પટણીવાડ.

પટપટ, ઓં એવો અવાજ; એક પછી એક પડતી ચીજની પડકનો ચાલુ અવાજ તે. (૨) તડતડ; ચટચટ; એક પછી એક ઉતાવળે; ટપાટપ એમ:-આ ચોપડીઓ નીચેથી તું મને પટપટ આપ્યા કરજે. (૩) ઓં. ઇપકાના કે કકણાના અર્થ

ખાલી-નકાચું બોલબોલ કરવું તે; બડબડાટ; કણકણ; કોઇની વિરુદ્ધ લવારો:-શા માટે ખાલી પટપટ કર્યા કરે છે? કિં પ્રં પટપટ કરવું=બડબડવું; કકણવું; બોલબોલ કરવું; અવાજ કાઢવા કરવો. ટપ-ટપ:-એ તો પટપટ સામા જવાબ આપે છે.

પટપટવું, કિં અં પટપટ થવું; પટપટ એવા અવાજનું નીકળવું. (૨) કણકણવું; લવારો કરવો, બડબડ કર્યા કરવું.

પટપટારો, પું પટપટ કરવું તે; પલકારો.

(૨) બડબડાટ; બખાલ્યા કરવું તે; વિરુદ્ધમાં સામું બોલબોલ કર્યા કરવું તે; વિરુદ્ધ લવારો; ખોટી વાક્યાતુરી, નકાચું બોલબોલ કરવું તે; કબિયો; કણકણ.

પટપટાવવું, કિં સં પટપટ, એવો અવાજ થાય એમ કરવું. (૨) મટમટાવવું; આંખનાં પોપચાને ઉધાડીએ કરવાં તે:-આંખ પટપટાવો.

પટપટિયું, વિં પટપટ કરનાર; લવારીખોર. (૨) નં લાકડાનું રમકડું. (૩) હળ-મનું ઓળર; ટપટપિયું.

પટપોત, નં પીળું વસ્ત્ર; પીતાંબર.

પટરાણી, ઓં પટાભિષેક વખતે પરણેલી જે સુખ્ય અને માનિતી રાણી તે; રાજની મોટી રાણી; માનિતી રાજપત્ની.

પટલ, નં [સં.] ઢાંકણ; આચ્છાદન; પડલ-છત્ર જેવું ઢાંકણનું પડ તે; પડળ; પડ. (૨) સમૃદ્ધ; જથો; ટોળું.

પટલાઈ, ઓં પટેલપણું; પટેલનો અધિકાર તે. (૨) પટેલની કામગીરી તે.

પટલાણી, ઓં પાટીદારણ; પટેલની ઓ.

પટવારી, પું પાટોપાટ લખાણ જમીનની પાટાનું મહેસુલ ઉધરાતી આપનારો; જમીનની વીધા-પાટો રાખી તેની મહેસુલ ભરનારો. (૨) તલાટી; મહેસુલનો જુઓ માથે રાખનારો અધિકારી તે.

પટવાસ, પું. [સં.] તંયુ; કપડાનું ધર; રાવહી.

પટવો, પું. રેશમની દોરીઓ વણનારો તેમજ તેની યંથણીનું કામ કરનારો; રેશમની દોરીથી સોનાના મણકાને યંથા આપનારો. (૨) એ જાતનો ધંધો કરનારી નાતનો એકએક માણસ તે:-પટવાશેરી.

પટહ, નં. [સં.] નગારૂં, ઢાલ.

પટંતર, નં. કપડાની આડ તે; અંતરપટ; આંતરો; પટદો. (૨) અંતર; જુદાધ; ભિન્નભાવ; ભેદ.

પટંતરે, અં. પશોક્ષે; ગર્ભિત રીતે; આડકતરી રીતે; ખુલ્લે ખુલ્લું નહિ એમ. ઉં પૂછી વાત પટંતરે; સાચું બોલ સુજણ. સામળ.

પટંતરો, પું. આંતરો; પડદો. (૨) ભિન્નભાવ; ભેદ; જુદાધ.

પટાઉ, વિં. પટાવી-ફેસલાવી જાય એવું; ધૂતું; પટાવીને કામ કાઢી લે એવું.

પટાકડી, અં. પટ એવો અવાજ થાય એમ કરવું તે; જોરથી આંગળીઓ છટકાવી અવાજ કરવો તે; ચપટી. (૨) જે માંથી 'પટ' એવો અવાજ થાય તે; નાનો બડાકો થાય એવી કરામત-ખનાવટ તે; ફટાકી; પિસ્તોલ; તખ્તો; પટ પડે અને અવાજ થાય એવું હથિયાર તે;-એની પટાકડીથી હું કરી જમ્મશ નહિ.

પટાકો, પું. પટ; એવો અવાજ તે; એ ચીજોના અફળાવાથી થતો એવો અવાજ. (૨) ફટાકો; હળવો ધડાકો.

પટાકે, પું. ઘોડાનો તંબ. (૨) તરત.

પટારા, પું. [અં.] ગાંઠોગાંઠોવાળો એક કંદ; ખટાકા; ગાંઠડી.

પટારાર, વિં. જેણે ખેતર-જમીન વગેરે માલમિલકત અમુક વર્ષની બાંધણીથી રાખેલાં હોય તે; જેને ભોમવટાનો હક

મળેલો હોય તે; જેણે પટારી અમુક વર્ષ ને અમુક ભાડાથી કાષ ઝીજ રાખેલી હોય તે. (૨) જેમાં પટ-જડા આંકા-લીટા પાડેલા હોય એવું તે; અટાપટાવાળું. (૩) પટાવાળો; સિપાઈ; અમુકના નામ નિશાનના પટા-તખતીથી યોજાયા એવો તે. (૪) પટબંધ-પાટોપાટ જેણે ખૂબ જમીન સાથે રાખેલી હોય તે; પાટીદાર; જમીનદાર.

પટાપટ, અં. પટપટ; ઉપરાઉપરી; એક પછી એક તરત.-એ તો પટાપટ જવાય આપે છે. (૨) ટપટપ એમ; સામસામે બોલચાલ થતી તે.

પટાપટી, અં. જેમાં જડાપાતળા લિસોટા પાડેલા હોય તેવું તે; નાના અને જડા પાતળા આડાઅવળી પટા પાડવા તે. (૨) બોલબોલા; ઝગોડો.

પટાખાજ, વિં. પટા ખેલી જણનારો; ચારે તરફથી શરીરનું રક્ષણ થાય એમ લાકડી કે હથિયાર ફેરવી જણનારો (૨) યુક્તિથી કામ લેધ જણનાર; ખેલાડી; દાવપેચ જણનારો.

પટામણી, અં. પટાવવું તે; પટાવી જણવાવવું; પટાવવાની આવડ તે; કાલાં ઘેલાં કાઢી તથા મીઠુંમીઠું બોલી અથવા સમજાવી સાચવીને કામ કાઢી લેવાની યુક્તિ અથવા આવડ તે; ફેસલામણી, પટામણું.

પટામણું, નં. પટામણી; પટાવવું તે. (૨) વિં. પટાવી જાય એવું; મીઠું મીઠું બોલી-સમજાવીને કામ કાઢી લે એવું.

પટારી, અં. નાનો પટારો તે; પેટી.

પટારો, પું. મોટી પેટી; લાકડાંનાં પાટિયાંની બંધ કરી તથા ઉઘાડી શકાય તેવી મજબુત ચોરસ ખનાવટ. તે લોખંડથી જડીને બહુ મજબુત અને મોટી ખનાવેલી હોય છે.

પટાવત, પું. સૈનિક સેવા બળવવાના બદલામાં રાજ્યની જમીનના પટ-મોટા ભાગ ભોગવનારા ગરાસિયા, સામંત લોકો; નાના નાના જમીનદાર. રાજકુટુંબના અને ખીન્ન, રાજ્યમાં લાભ તેમજ ભાગ ધરાવનારાઓ તે. લશ્કરી ગદ્દ આપવાની સરતે-રાજ્યની જમીન ભોગવનારાઓ તે. (૨) રાજના મોટા અધિકારવાળા મુખ્ય જમીનદારો તે.

પટાવવું, કિં. સ. મીઠું મીઠું ખોલી આથા આપી સમજવું-મરમાવું; છેતરવું; ઠગવું. સમજવી લેવું; પ્રિય તથાને આશ્વાસન આપી શાંત કરવું-રાખવું તે. ફાસલાવવું; વહાવું. મીઠી અને પ્રિય વાણીએ ઉડાવવું; શાંત રાખ્યા કરવું; યાચોયાખડી કર્યા કરવી.

પટાવાળો, પું. સરકાર અથવા અમુક સંસ્થાનો નોકર છે એમ ખતાવનાર પટા-તખતીવાળા ચિહ્નનો પટો પહેરનારો નોકર; સિપાઈ; ચપરાસી.

પટિયાં, ન. વાળના સફાઈદાર પટા તે; સુંદર દેખાતા માટે કપાળ ઉપર વાળના સફાઈદાર પટા પાડવામાં આવે છે તે; વાળને ઢળતી પાટે હોળીને સારા લાગે એમ રાખવા તે.

પટી, સ્ત્રી. બહુ પહેળો નહિ પણ લાંબો ધણો એવો લાકડા, લુગડા કે કાગળનો કકડો-ચીરો તે; ચિંદરડી; ચીપ; લંબાણ પટે ફાડેલો-ચીરેલો કકડો. (૨) ખપોટી. (૩) મલમ ચોપડેલી લુગડા કે કાગળની નાની ગાળ કે ચોરસ કકડી. (૪) થીંગડી, પાતળી લાંબી ને સાંકડી ચિંદરડી તે. કિં. પ્ર. પટી મારવી. પટી ચોઢવી.

પટ્ટ, વિ. [સં.] ઢક્ક; ચતુર; પાવરકું; પ્રવીણ; કસબી. (૨) ચતુર; ચંચળ; ચાલાક. (૩) ઢહાકું; શાણું. (૪) સ્ફુટ.

પટ્ટાવેડા, પું. ડહાપણ વેડા; ચિખાવલાવેડા. શાણપણ.

પટ્ટતા, સ્ત્રી. [સં.] ચંચળાઈ; ચતુરાઈ. (૨) આવડ; પ્રવીણતા.

પટ્ટવ, ન. [સં.] ચંચળાઈ; પટ્ટપણું.

પટેલ, પું. સંધનો, નાતનો કે અમુક ટોળાનો વડો તે. (૨) તલાટી સાથે રહીને કામ કરનારો; ગામનું મહેસુલી કામ કરનાર વડો; મુખી. (૩) મોટો જમીનદાર અથવા ખેડુત; પાટીદાર; કણુખી.

પટેલિયો, પું. પટેલ. (૨) પાટીદાર. (૩) નાતના સંધનો વડો તે.

પટેલી, સ્ત્રી. પટલાઈ.

પટો, પું. લાંબો અને જડો રંગિત ફટકો-લિસોટો. (૨) ચામડા અથવા કપડાનો કમર બાંધવાનો અથવા ખભે નાંખવાનો પોટો; કમરબંધ; ચપરાસની પાટી. (૩) અમુક સરતોએ કરેલો વહીવટ કરવાનો અથવા ભોગવટોનો કરાર તે; મુઠતી કરારી લખાણ; સંદ. (૪) સામાનો ધા ઝિલાય એમ પોતાના શરીરની આસપાસ લાકડી અથવા તરવાર ફેરવવી તે; પોતાની જાતના રક્ષણને માટે લાકડી કે તરવાર ફેરવતાં આવડતી તે; તે ફેરવવાની કળા અથવા આવડત.:-પટા ખેલવા-રમવા. (૫) પહેળાઈએ કમ અને લંબાઈએ ધણું વધારે એવું ચિંદરકું-ચીરો તે. જમીનનો કે લુગડા વગેરેનો. (૬) આકો; લીટા; શળ. (૭) બેધારી સીધી તરવાર; ચુમો. (૮) મોટી પટી; થીંગડી.

પટોપટ, અ. એક પછી એક પટપટ એમ; ટપોટપ; તરત; એકદમ; વગર વિલંબે; પટપટ-સપાટાબંધ. (૨) વારા ફરતી તરત ને તરત.:-કણું કે તરત પટોપટ ઉઠીઉઠીને આદ્યા ગયા.

પટોળ, નં [સં. પટોલ] એક જાતની વનસ્પતિ અને તેનું ફળ તે.

પટોળી, સ્ત્રી એક જાતનું સુંદર રંગિત કપડું :- પાટણની પટોળી.

પટોળું, નં [સં. પટોલું] મુલાયમ કુમારનું એક જાતનું રંગિત કીઓને પહેરવાનું કપડું. ઉં બાળું પાટણ દેશ, જિલ્લે પટાળાં નીપજે. રાણકદેવી.

પટ્ટ, વિં મોટું; વડું; મુખ્ય :- પટ્ટપ્રધાન. (૨) અં તરત; ઝટ; પટ.

પટ્ટન, નં [સં. પટન] નગર; શહેર :- પટ્ટન સો દેશ. (૨) પાટણ. ઉં પટ્ટનપુરથી પ્રથમ વસેલું.

પટ્ટિકા, સ્ત્રી [મં.] પટી; ચીપ; ચીર; ચિંદરી.

પટ્ટિશ, નં [સં.] એક હથિયાર. તે કુહાડી જેવું અને હાથાવાળું હોય છે.

પટ્ટો, સ્ત્રી ઉપરા ઉપરી ગેઠનાં પડ આવે એમ વાળેલી ગડી તે; પડ-પડવાળી તે પટી :- પાનપટ્ટી; ખીડી. (૨) પટી; ચિંદરી; ગોળ કે ચોરસ નાનીસી થીંગડી તે; ડગળી.

પટ્ટુ, નં પડ.

પટ્ટી, પું (સં. પુટ) ખાખ પીને અલમસ્ત અનેલો હોય એવો તે. (૨) વિં મસ્ત મજબુત; જેનું શરીર પુષ્ટ ને સંગીન હોય તે; મ્તયર જેવો તે.

પટ્ટણ, સ્ત્રી પડણ; સાડું; ખોલી; સરત; કરાર.

પટ્ટન, નં પાઠે કરવું તે; જાખેલું ભણતર. (૨) વાંચન.

પટ્ટનીય, વિં [સં.] ભણવા યોગ્ય; પાઠ્ય.

પટ્ટવું, જીં પડવું.

પટંગ, પું [સં. પ્રસંગ] સહવાસ; પરિચય. (૨) વગસમ; લાગ. (૩) ચાલ; રિવાજ.

પટાણ, પું અફઘાનીસ્તાન તરફના મુસ્લ-

માનોની એક જાત; મુસલમાનની એક અટક. (૪) વહાણની પીઠ.

પઠિત, વિં [સં.] પાઠે કરેલું; ભણેલું; જેનો અભ્યાસ કરેલો હોય તે; ખોલેલું.

પઠે, અં પેઠે; માફક; પેઠે.

પઠ, નં વળું; થર; અસ્તર, (૨) દળ; પતું; પાતળું આચ્છાદન; ફેતર. (૩) ગડી; કદલી. (૪) પઠો; આંતરો.

પઠણું, નં [સં. પાઠવું] પાસ; બાણ. (૨) કાષ્ટ ચીજની બાબત તરફનો ભાગ તે; પાસા તરફનો ભાગ. (૩) પક્ષ; તરફ; તડ. (૪) સહાય; કુમક; મદદ.

પડગારવ, પું ગોરવનું સામું જમણ આપવું તે; બદલાવું જમણ; સામો વિવેક કરવો તે. પડઘમ, સ્ત્રી મોટું ઢાલ; ડાંડિયાથી ડાકીને વગાડવાનું મોટું ચર્મવાદ.

પડધી, સ્ત્રી વાડકા, પાલા અને ભોટા વગેરે તળે ઉઠાણી જેવી બેસણી તે. (૨) લાડ અથવા માટીના ગોળાને જેરથી જમીન ઉપર પહોંચતાં તેની તળેની બેસી ગયેલી બાણ તે :- લાડને સારી પડધી પાડળે. (૩) [પ્રતિષ્ઠા] થોડાના પગની તખ્તડી તે; જમીન ઉપર થોડાના પગ પડતાં થતો એવો ચાલુ અવાજ તે. ઉં પડધી વાજે થોડીલાતણીર.

પડધો, પું [સં. પ્રતિષ્ઠા] વનકુંજમાં, દેવળના છુમ્મટમાં અને મોટાં વાવ કુવાદિ નવાણોમાં થતા અવાજની સાથે વાતાવરણમાંથી સામો અવાજ થાય છે તે; પ્રતિધોષ; પ્રતિધ્વનિ; પડધો. કિં પ્રં પડધો પાડવો = ફોંટા વગાડવો.

પડધંક, પું પડધો; પ્રતિધ્વનિ. (૨) વિં [સં. પ્રસંગ] મોટું; કદાવર; પડધંગ.

પડધંકો, પું પડધો; બોળો.

પડછાયા, પું પ્રતિચ્છાયા; ઓળો; છાંયડો. (૨) પ્રતિબિંબ. પાણી, દર્પણ, તડકો વ

જેરમાં છાયાશ્વ દેખાવું તે. (૩) નિષિદ્ધ વસ્તુ-માણસ વગેરેની છાયા પડવી તે. કિં પ્રં પડછાયો પડવો=નહિ ઇચ્છવા યોગ વસ્તુ વગેરેના ઓળાનો આધ લાગવો; અશુભ ઓળો પડવાથી બગડવું તે. પડછા, પું સરખામણી માટે સામે રજી કરવું તે.-માલ તારો માલ પડછે નાંખ. સરખામણી; મુકાબલો; દાખલો; દષ્ટાંત. કિં પ્રં પડછે નાંખવું. (૨) સોટા જેવો સીધો ઉંચો અને ઠડક એવો જે તે; બરછા જેવો જે તે.

પડતર, વિં પડી રહેલું; ખેડીને વાવ્યા વગર રાખેલું હોય એવું (ખેતર-જમીન વગેરે):-પડતર જમીન; પડતર ખેતર; ખાલી; નહિ રોકેલું. ખરાબાની જમીન. (૨) નહિ વેચાયેલું; પડી રહેલું:-જીતો પડતર માલ. (૩) ખરીદ કરતાં આપવી પડેલી જે કિમ્મત હોય તેટલાનું; ખરીદ કિમ્મતનું; ખેડેલા દર મુજબનું; ખેસરણ પ્રમાણનું:-પડતર કિમ્મતે માલ આપીશું અને નફા નહિ લઇએ:-પડતર ભાવ=પડેલી જે કિમ્મત તે. પડતર ભાવે આપ્યું છે.

પડતલી, સીં અડાકુ બરવાની ચામડાની લાંબી કાચળી.

પડતાળવું, કિં સં ઉખાડી નાંખવું; ખોદી નાંખવું; ફેરવી-તણે ઉપર કરીનાંખવું. (૨) અદાળવું; ઝીકવું. (૩) સરખાવવું; મેળવવું.

પડતી, સીં પડતી-નયણી હાલત તે; ઉતરતી સ્થિતિ તે; અસ્ત; અવદશા; અપકર્ષ; ઉત્તરાવસ્થા. (૨) નતિ; નમતી; પ્રતિહિન પાત યથે જેવો તે. ચઢતીથી ઉલટ તે પડતી.

પડતીદશા, સીં નયણી ને પડી જતી હાલત-સ્થિતિ તે; અવદશા; આપતકાળ.

પડતીરાત, સીં જમતી-વધેલી રાત; મોડી રાતે એમ. હં પડતી રાતે પહારજો, પ્રી-

તમ કોઇ નથી ખેડુંજીવાહોજી. દયારામ. પડતું, નં પડવું તે; ઉંચેથી નીચે નંખાવી દેવું ત.-પડતું ચૂકવું. (૨) ઘૂસવું તે; યોગમાં અમુક સ્થાનમાં, નંખાવી દેવું-આંધળિયાં કરીને એકદમ ચેસોજવું તે:-એ તે જ્યાં ત્યાં પડતાં નાંખે છે. (૩) વિં ઢળતું; નમતું; નીચેની બાજુએ જતું; ઉતરતું; ઉંચેથી નીચે આવતું; ખરતું. ઉંચી વહુ તે ગામની ગરાસણીરે, પડતેલાં ઝીલે છે ફૂલરે, પારવો કોણેરે ઉડાડીઓરે. પડતો, પું પડછા; બળ; શક્તિ; પરતો; પ્રત્યય. પડથાર, પું [સં. પરિ+સ્ત] પરથાર; સરખી-પપાટકરેલી એવી જમીન; ઓટલી; ચોક.

પડદી, સીં નાનો પડદો; અંતરપટ; આંતરો. (૨)=ઘેટની બિંત; પાટિયાનો પડદો.

પડદું, નં લુગડે બાધેલું ધાસ.

પડદેનશીન, વિં પડદાનું; પડદામાં રહેનાઈ; મર્ચાંદશીલ; ઓઝલનું.

પડદેપોશી, વિં પડદેનશીન; પડદામાંનું; પડદે ધાસેલું; ઓઝલમાં-જનાનામાં રહેતું હોય એવું તે.

પડદો, પું [અ. પદ્મ] ઘેટ, પાટિયાં, ધાસ, અને કપડા વગેરેનું આવરણ તે; આડ; આંતરો. ઘેટનો પડદો=ગિલ્લું, પાટિયાનો પડદો, ફેડકાળ, ધાસનો પડદો-ઢાકું અને કપડાનો પડદો તે અંતરપટ. (૨) પાણી, પવન અને તાપ પડનો અટકાવવાનું આચ્છાદન તે. છત; ઢાંકણ; છત; ચિત્તાન; ચંદરવો. (૩) નજર પડે નહિ અને પેલી તરફ બહાર દેખાય એવું આવરણ તે; અક; ટદી. (૪) અવગુંઠન; બુરખો. (૫) સારંગી અને સતારના જીલ જીલ સર કાંદે એવા તારની ગોઠવણ તે. (૬) જેની ઉપર હવામાં ઘસેલા અવાજનો તરંગ અથડાઇને સંભળાય છે તે કાનમાંની બાજુક ત્વચાનો

હોળ:-કાનનો પડદો. (૭) ઓઝલ; જ નાનો. (૮) લાજ; શરમ; મર્યાદા; મ-લાજો. (૯) વિવેક; અદબ. (૧૦) શુભવાત; રહસ્ય. (૧૧) અંતરખાનું આગલું કોઠા નીચેનું વચલું કપડું. (૧૨) આમડી; હાલ વગેરેનું જે પાતળું પડ-ફેતરું વગેરે તે. (૧૩) કમાડ; આરણ્ય; ઢાંકણું; દારૂલક. કિં ૫૦ પડદો ઉધાડવો=ખુલ્લું કરવું; જાહેર કરવું; ઢાંકેલું હોય તે ઉધાડું કરવું. પડદો કાઢી નાંખવો=શરમ-ઓઝલ કાઢી નાંખવો; લાજ મૂકી દેવી; મોકળું કરવું. પડદામાં રાખવું=જનાનામાં રાખવું; છાનું રાખવું. પડદો ખોલવો=છાની વાત હોય તે ઉધાડી પાડી દેવી; ખુલાસો કરવો. પડદો ફૂટી જવો=છુપી આખત ઉધાડી પડી જવી; કપટ હોય તે ખુલ્લું પડી જવું. પડદો રાખવો=બિનનભાવ રાખવો; છુપાવવું. રહ-સ્ય રાખવું. પડદો પડવો=ઢાંકાઈ જવું; બંધ પડવું. પડદો પાડવો=છુપાવી દેવું; ઢાખી દેવું; ઢાંક પિછોડો કરવો. ૩૦ પ્રં પડદા પાછળ હોવું=નજરે પડે નહિ એમ હોવું. કહેં પડદા પાછળ રહીને ધા કરવો=છુપાઈને મારવું; દગો કરવો. પડદા-ખીખી=લાજુલાડી; શરમાળ માણસ. પડદાની વાત=છાની વાત; અંતરની વાત.

પડનાળ, સ્ત્રી [સં. પ્રજાલિકા] પાણી ઝીલીને વહેવરાવવાની ધાતુની નીક. (૨) વહીવટની પરંપરા તે.

પડપડવું, કિં અં ૦ પડપડ એમ થયું; કડકડવું; પડપડ એવો અવાજ થવો.

પડપડાટ, પું ૦ પડપડ થયું તે. (૨) સડસડાટ; ઝટપટ.

પડપડિયાં, નં ૦ પડપડ એવા અવાજ સાથે ઝાડો થયા કરવો તે; અતિસારથી પીડાવું તે; ઝાડાના ફરફથી પીડાયા કરવું તે. કિં ૫૦ પડપડિયાં ખોલાવવાં=અતિસારથી પીડાવું.

પડપુ, નં ૦ વિં સુકાઈને પાપડી જેવું થઈ ગયેલું હોય તે; દુર્બળ થઈ ગયેલું હોય એવું તે.

પડપુછ, સ્ત્રી ૦ પુછપરછ; પુછમાછ. (૨) તપાસ કરવી-વિગત પૂછી તે.

પડખીડિયું, નં ૦ લખેલો કાગળ ખીડવાની કાગળની કોયળી; કાગળનું ઘર; કાગળ ખીડાય એવી પડી.

પડખીડો, પું ૦ ખીડેલા કાગળનો લખેલો.

પડભિંતિયું, નં ૦ ભિંતની અંદર અથવા બે ભિંતોની વચ્ચે માલ મિલકત છુપાવી રાખવાને કરેલો સંચ તે; ભિંતમાં અવકાશ રાખીને કરેલું ભંડારિયું; બે ભિંતો વચ્ચે રાખેલો અવકાશ.

પડવરસી, સ્ત્રી ૦ બરદાસ; સંભાવના; ચાકરી. (૨) પરોણાગન.

પડવાયો, પું ૦ ખાટલાના પાયા તળે મૂકવાનો લાકડાનો જોળ કકડો. (૨) જમવા બેસતાં કેટલાક લોક પગ તળે જે અદિંગણ રાખે છે તે.

પડવાસ, પું ૦ પિછોડીના લુગડાથી પવન ઉડાડવો તે. ખળીમાંના ફેતરાં ને હુડાવાળા અનાજને સાફ કરવા-ઉપણુવા માટે પવન નાંખવો તે. કિં ૫૦ પડવાસ નાંખવો=પવન નાંખવો.

પડવું, કિં અં ૦ (સં. વત્ત) કોઈ પણ ચીજનું ઉંચેથી નીચે આવવું; ખરવું; ગરવું. (૨) ઉલું હોય તેનું આડુંથયું; નમવું; વાંકુંવળવું. (૩) ઓછુંથયું; બંધથયું. (૪) ધટીજવું; (૫) ભેવાઈ જવું; મ્હાન થઈજવું; ઝાંખા થઈજવાવું. (૬) વચમાં નડવું; હરકત થવી. (૭) હોવું:-તમે મોટા માણસ પડ્યા. (૮) આળસુ રહેવું; નકામું બેસી રહેવું. (૯) કામમાં શુધાવું; આથે ભેડવું. (૧૦) ધા વાગવાથી જમીન પર પડી મરવું;

ખપીજવું; માર્ષા જવું. (૧૧) તામે થવું; કયાં વગર નહિ ચાલવું. (૧૨) અમુક ભાગે-કિમ્મતે વહેંચાતું-આવવું. -ત્રણની રાશ પડી. (૧૩) છાયા રૂપ બનવું; સ્વરૂપે આવવું. -વિલાયતી રંગ કાળો તો પડશેજ. (૧૪) આવીઅડવું; પ્રાપ્ત્યવું. -માથેપડવું તે કરવું. (૧૫) નિર્ભય-તાથી ધૂમવું; અંપલાવું. -તે મેદાન પડયો. (૧૬) ઉડવું; પ્રકટવું. -ઝેની છબિ સારી પડી. (૧૭) પુંડે લાગવું. -તે ઝેની પાછળ પડયો છે. કિં પ્રાં સમજ પડવી=સમજાવું. ઉજડપડવું=વેરાન થઈજવું. ધાડ પડવી=કલટવું; ધણાનો એક સાથે ધસારો થવો. ખાતરપડવું=ચોરીયતી. રસ્તો પડવો=માર્ગ પડીજવો. ગળે પડવું=ખાજવું; વળગવું. નામ પડવું=અમુક નામે ઝોળા ખાવું. ગળું પડવું=ગળાનો કાકડો ઢીસો થઈજવો, તાળવું બેસીજવું. અવાજ પડવો=સંભળાવું. શીકા પડવું=જાંખા થઈજવું. આસડાં પડવાં=ડપકો મળવો. નરમ પડવું=કમીથવું. પગેપડવું=નમી જવું; આ-જીજ કરવી-માફ માગવી. રસ્તે પડવું=ચાલ્યા જવું. મરીજવું. -ડોસો પરવારીને રસ્તે પડ્યા. માથે પડવું=કામમાં નહિ આવવું, ભોળરૂપ થઈ પડવું. આગળ-ખહાર પડવું=ગહેરમાં આવવું. હાથ પડવો=સારી પેઠે મળી આવવું. ભારે પડવું=કઠણ-મુશ્કેલ લાગવું. નહિ ચલાવી સેવા રૂપ થઈજવું. બંધ પડવું=અટકી જવું. ઉધાડા પડવું=પુલ્લા થવું; જાહેરમાં આવી જવું. કહેવું પડતાપર પાડું. પડ્યા તો કહે નમસ્કાર થયા. પડશે તેવા દેવાશે. પડપડ, તો કહે સદાબદી. પડયો પોદળો ધૂળ લઈને ઉઠે. રૂ. પ્રાં પડી પડોળે ભાત, ફાટ પણ શીટ નહિ.

પડવે, પડવો; પડેનો પડેલો દિવસ.

પડવૈયો, પું. લાકડાનો કકડો; પાયાનું ટેકણ. પડવો, પું. [સં પ્રતિષદ્] પખવાડિયાનો પહેલો દિવસ; પહેલી તારીખ.

પડસુદી, સ્ત્રી. પરસુલી; મેંદા.

પડળ, નાં [સં. પટલ] આંખે આવેલું છારીતું પડ-ઢાંકણ તે. (૨) અંતરપટ; આડો પડદો તે; અંધારી. પડળ ઉતરાવવાં=આંખ ઉપર આવેલી અંધારી-મોતિયો ઉતરાવવો તે. ભાન ઢેકાણે લાવવું. પડા, પું. આંગળાં અને હાથની છાપ-ચિહ્ન તે; યાપા; સ્વસ્તિક. ઉં આજ આનંદનો આધ; કંકુકેરા પડા પડ્યારે. મિરાંખાઈ.

પડાઈ, સ્ત્રી. પતંગ.

પડાઉ, પું. દરિયાને કિનારે કિનારે અને છાછરી ખાડીઓમાં માલ વગેરે લઈ જનારે નાવું વહાણ; મોટો મછવો.

પડાઉ, વિ. પડાવી લીધેલું હોય એવું; પાડી-ઝૂંટવી લીધેલું. (૨) પાડી લેનાર. (૨) પડી રહેલું; ઠંડું પડી ગયેલું. -પડાઉ માલ.

પડાક, અ. તરતજ; ચટ લઈને; એકદમ; અટ-એ કંઈક બોલ્યો કે તેણે પડાક લાકડી ઉપાડો. (૨) ઝાચિંતું; એકાએક; વગર વિલંબે. -પડાક હાથ પકડી લીધો.

પડાપડ, સ્ત્રી. ઉપરા ઉપરી-એક એકની ઉપર પડવું તે; કોઈ ચીજ સેવા કે આપવાને માટે ધસારો કરવો તે. (૨) સરસાઈ; સ્પર્ધા; હોંસાતુંસી; ધમાલ; ધાઈ; અતિ ઉતાવળ.

પડાપડી, સ્ત્રી. ઉપરા ઉપરી પડવું તે; ધમાલ; હોંસાતુંસી. પડાપડ.

પડાણ, પું. તળ નાંખીને ઉતરવું પડવું તે; મુકામ; છાવણી.

પડાવવું, કિં. સં. પડાવી લેવું; જોરથી અથવા ફેસલાવીને લઈ લેવું; આંચકો લેવું; ખુચીલેવું.

પડાળ, નાં છાપરાના બે ઢોળાવમાંનું એક

તરફનું છાપડું તે; મોબની બે બાજુઓ-
માંની એક બાજુ તે.-આગલું ને પાછ-
લું પડાળ.

પડાગિયું, વિ. પડાળવાળું.-એક પડાગિયું.
પડાળી, સ્ત્રી ચોક ઉપરના લાંબા અને છુટા
-બારણાં વગરના ખુલ્લા ભાગ ઉપર એક
અથવા બે પડાળિયાં છાપરાંવાળા ઝોરડા
-ખંડ તે. ખુલ્લાં છાપરાં; અડાળી.

પડિયું, નં. ધંટીતું પડ તે; પડ. (૨) કાપર
ચીતરો સાપ; પેડવું.

પડિયાણું, નં. પડતર; નહિ વાવેલું ખેતર.
પડિયો, પું. ઢિયો; પાંદડાને સળાઓ મારીને
કરેલી કટોરી; વાડકી.

પડી, સ્ત્રી પાંદડાને વાળીને બનાવેલો પડીકો.
પડીકું, નં. ચૂર્ણ જેવી વસ્તુની કાગળ અથવા
પાંદડાની પડીકો તે; પુડી.

પડીકમણ, નં. આવક ભોક પાપ નિવારણાર્થે
સ્તુતિ કરે છે તે; મારીની પ્રાર્થના.

પડીકાર, પું. કાંડી પીટનાર.

પડો, પું. મોટી પડી અથવા પડીકું તે.-કં-
કુનો પડો. (૨) જીડો; બારી; નાનો પુજો.
:-તમાકુનો પડો. (૩) [સં. પટ્ટ]
નગાર; ઢાલ.-પડો વગડાવવો. ૩૦ પ્ર.
નગરપડો=ઢંઢેરો. ઉં નગરપડો વગડાવી-
ઓ, વર્તાવી છે આણ, જે નહિ આવે
રણુવિષે, તેના લક્ષ્યું પ્રાણ. સામળ.

પડોપાંદડી, સ્ત્રી સુગંધિદાર વનસ્પતિનાં
પાંદડાના છુટો; સુગંધિદાર પાનના છુટાની
પડીકી આ વનસ્પતિ છુટામાં ખૂંધવાના
કામમાં આવે છે.

પડોસ, પું. [સં. પ્રતિ+વાસ] બેડાબેડ
કે આસપાસ-નજીકનો જે વાસ તે; નજી-
કનો જે વસવાટ તે; પાસેના વાસ તે.
(૨) નજીક રહેનાર; પાસે અથવા આસ-
પાસ રહેનારા ભોડો તે.-સારો પડોસ
શોધવો. (૩) પાસે; નજીક.

પડોસણ, સ્ત્રી પડોસમાં રહેનારી સ્ત્રી; પાસેના
ધરમાં રહેનાર બેરી.-પડોસણ સારી હોય
તો સ્ત્રીઓને બેસવા ઉઠવાનું ઠીક પડે.

પડોસી, વિ. પડોસી-ઓ. પાસેનાં ધરમાં
રહેનાર તે; નજીકના વાસવાળું; પાસેના
ધર-આમનું હોય તે; મહોલ્લાતું. અડોસી
પડોસોરે, મધે મહેલમાં મારે.

પઢ, પું. વડોબીર; આગેવાન.

પઢવું, કિં. સં. બોલવું; ઉચરવું; અવાજ
કરવો. ઉં પઢોરે પોપટ રાજરામના,
સતી સીતા પઢાવે. (૨) બણવું; લખતાં
વાંચતાં શીખવું. (૩) પાઠે મોઢે કરવું;
ગોખવું; મુખપાઠ કરવું; પાઠે કરવું. પઢત
મૂર્ખ=બણેલો મૂર્ખ; બણેલો પણ ગણેલો
નહિ તે; વિદ્વાન પણ મૂર્ખ.

પઢાવવું, કિં. સં. શિખવાડવું; બણાવવું.
(૨) બોલાવવું; બોલતાં શિખવવું. (૩)
પાઠે કરાવવું.

પઢેલું, વિ. બણેલું; શીખેલું.

પણ, નં. પ્રતિગા; સરત; હોડ. (૨) ટેક;
મમત્વ. (૩) સોમન; વચન; નીમ.

પણ, અં. વધઘટ કે વિરોધ બતાવનારો અ-
વ્યય. તમે જશો પણ હું કદી નહિ જાઉં.
પરંતુ; કિંતુ; તોપણ; છતાં. (૨) નામ
કરણ પ્રત્યય.-નાનપણ, અચપણ.

પણઘટ, પું. પનઘટ; પાણીઘાટ; જળાશયનો
કાંઠો કે જ્યાં બેરો પાણી બરવાને જાય
છે તે. ઉં. પણઘટપર જઈ-બગલાની પેરે
બેસું, વેનચરિત્ર.

પણછ, સ્ત્રી (સં. પ્રત્યંચા) કામકાના બે
છેડા તણાય એમ બાંધેલી ઢોરી; તાંત
અથવા વાંસની ચીપ તે; જેની ઉપર તીર
રાખી ખેંચીને ઢાંકાય છે તે; મોર્ચી.

પણતર, નં. પરણેતર; પરિણય; પરણેતર.

પણી, સ્ત્રી નાની જીડી; બારી.-મુળાપણી.

પણ, અં. નામકરણ પ્રત્યય.-પ્રમાણિકપણ;

નીચપણું. (૨) ગુણ અને રિયતિ બતાવે છે. પણું:-આળપણું-આળપણ.

પણે, અં તહિં; ત્યાં; પેલે ઠેકાણે; પેલી આજીએ; ઓલીકોર;-મારી ચોપડી પણે પડી હશે.

પણો, પું રેતી અને ધૂળ મિશ્રિત દડ. (૨) પનો; ટેટી જેવા પાકા ફળની કચુંબરમાં ખાંડ નાખીને બનાવેલો ખાવાનો પદાર્થ.

પણ્ય, વિં (સં.) વેચાકું; વેચવાતું તે. (૨) વેચી શકાય એવી વસ્તુ; અજર, વેચવા જેવી ચીજ તે. પણ્યસી=વેચ્યા.

પત, સીં સાખ; આખર; ટેક; પણ; પ્રતિ-
ગા:-ઈશ્વર મારી પત રાખશે. (૨) પ્રત્યય;
પતિવાર; પતીજ; વિશ્વાસ. (૩) ગળતકોઢ;
પાંડરોગ; પંડરોગ. આંગળાં, છુટ અને નાક
વગેરેમાંથી રસો ઝરે અને એમ કરતાં ક-
રતાં ધીરે ધીરે બધા અવયવો ખરતા જાય,
એવો મહા ભયંકર ચેપી અને અસાધ્ય
એક રોગ. કિં પ્રં પત ખોલી=સાખ
જતી રહેવી; આખર જવી. પત રાખવી
=ટેક રાખવો. પ્રતિગા પાળવી તે.

પતકરવું, કિં સં ગાંઠવું; માનવું; વશ
વર્તવું; ગણ્યમારવું;-તમે જાઓ, મને પત
કરશે નહિ.

પતજડી, સીં પાનખર ઝડતુ.

પતત્રી, પું [સં.] પંખી; પક્ષી. (૨) ગરૂડ.

પતન, નં (સં.) પડવું તે; પાત; પડવું. કિં
પ્રં પતન થવું=પડવું.-ઠર પતન ભય.

પતરવેલિયાં, નં બજિયાં કરવાના કામમાં
આવતાં અળવીનાં મોટાં પાન તે. (૨)
એ પાનનાં બજિયાં તે; પાતરાં. અળવીનાં
પાનને ચણાનો ભોટ ચોપડી ચઢવી ત-
ળીને કરેલા કકડા તે.

પતરાજ, સીં શેખી; હાંસ; કુલ; ખાલી
બકાઇ કરવી તે; પતરાજી.

પતરાજી, સીં પતરાજ; ચેપે. ખોટી બ-
કાઇ; ગર્વ; અભિમાન; હુપડ.

પતરાજીખોર, વિં બકાઇખોર; ખોટી કુલ
હાકયા કરનાર; મિથ્યાભિમાની; ડોળી;
દંભી.

પતરાવળ, સીં પતરાળાંની ઝોળ-હાર તે;
પતરાળી. (૨) પતરાળું.

પતરાવળી, સીં [સં. પત્રાવળી] પતરાળી.

પતરાળી, સીં પતરાળાંની હારકતાર તે. ઉં
પતરાળી પુરી સરસ પડીઆ હારોહાર.
(૨) પતરાળું, બાણું:-હાલ મોંધા વખ-
તમાં તો બાર આનાની પતરાળી થાય છે.
(૩) બાણું; પીરસણું:-મંદિરમાંથી પત-
રાળી મંગાવો.

પતરાળું, નં બાખરાનાં, મહુડાનાં, અને વડ
વગેરેનાં પાંદડાંને સળીઓ નાંખી બના-
વેલો ગોળ પતરા જેવો આકાર તે. જ-
મણવારમાં થાળીને ઠેકાણે વપરાતી પાંદ-
ડાંની તાસક જેવી ગોળ બનાવટ તે.

પતરી, સીં પાતળી ફાતરી; પાતળી છોલ;
ચપટું નાતું પતરું તે:-પતરીવાળો રૂપિયો.

પતરું, નં (સં. પત્ર) પાંદડા જેવો પાતળો
ને ચપટો ધાતુનો ધાટ તે; ટીપીને ચપટું
કરેલું ધાતુનું મોટું પાત્ર. (૨) મોટી
કથરાટ; છછરી થાળી; તાસ; તાસક:-
આ મોટા પતરામાં ભોટ બાંધજો:-બર-
શીનાં ત્રણ પતરાં વપરાયાં. (૩) છોલ;
ફાતર. તાંબાનાં, ભોઠાનાં અને જસતનાં
મોટાં મોટાં પતરાં થાય છે તે.

પતવણું, કિં સં સમજીતી કરવી; વાંધાનો
તોડ કાઢવો; સમાધાન કરવું. (૨) ચૂકવી
આપવું; માગતું લહેણું હોય તે જોડ
તોડથી પુરું કરી નાંખવું; પુરું કરવું;
અંત આણવો.

પતવાળ, સીં પતરાવળ.

પતવાળી, સીં પતરાળી.

પત્તુ, કિં અં પુરૂં સમાધાન થઇજવું;
નિકાલ થવો; તોડ આવવો; સમાધાન થવું.

(૨) માગતું લહેણું હોય તે ભરપાઇ થવું;
ચૂકવું. પતી જવું=અંત આવવો. ચૂકી
જવું:-શેઠ પતી ગયા એટલે હવે તમારું
લહેણુંએ પતીગયું જાણવું.

પતળવું, કિં અં રૂવું; ગુસ્સે-નારાજ
થવું. (૨) ફરી જવું; નામુકરજવું; પલ-
ટાઈ જવું. (૩) પલળવું; નરમ થવું.
(૪) પિંગળવું; ગળીજવું.

પતંગ, પું (સં.) હવામાં ઉડે ચઢે એવી
પાતળા કાગળની એક ખતાવટ; કનકવો.
(૨) એક જાતનું પીળું ને સુગંધદાર લાકડું.
પતંગના લાકડામાંથી રંગ નીકળે છે અને
ગુલાલ અને છે. (૩) તીડ; તીટીધોડો.
(૪) કુડું; પતંગિયું; ચોમાસામાં થતું
રંગબેરંગી નાજુક ને મોટી પાંખનું જીવડું.
(૫) પંખી. (૬) સરજ. કિં પ્રં પતંગ
અગાવવો=હવામાં પતંગ-કનક ચઢાવવો.

કુદાની પાંખ ઉપરના અને પતંગના
લાકડામાંથી નીકળતા રંગને ઉડી જતાં
વાર લાગતી નથી તેથી થોડા વખતમાં
ઉડી જાય એવી ભભકને માટે કવિઓએ
‘પતંગરંગ’ની કાણુ બંધુરતા માટે ઉપમા
ચોંટાળી છે. ઉં આ તન રંગ પતંગ
સરીઓ, જતાં વાર ન લાગેજી.

પતંગિયું, નં રંગ બેરંગી પાંખોવાળું
ચોમાસામાં થતું એક જીવડું; કુડું. પત-
ંગિયાની પાંખો નાજુક અને ખડખડ સુંદર
રંગની છાંટવાળી હોય છે. કેટલાંક મોટાં
પતંગિયાની પાંખો તો હાથેથી જેવડી
મોટી અને ખડખડ-ખુલ્લ-ભભકવાળા રં-
ગની છાંટદાર હોય છે. આ જીવ તેજ
ઉપર આધોળા થઈ તૂટી પડે છે. તાપ-
ણીમાં અને દીવામાં પડી તે બળી મૈ
છે, તે ઉપરથી મોહાધિતા માટે પતંગિયાની

માફક પડવું, એમ કહેવાય છે.

પતંગલિ, પું (સં.) એક મોટો વૈયાકરણી
અને ચોગો. એની મુનિમાં ગણના છે.
પાણિનિના અષ્ટાધ્યાયી વ્યાકરણ ઉપર
એમણે ભાષ્ય કરેલું છે. તેમ સાંખ્ય દર્શ-
નની સામે ચોગ લખી ઈશ્વર છે, એમ
દર્શાવી આપ્યું છે.

પતાકડું, નં કાગળ અથવા પાંદડાનો નાનો
કકડો તે; પતું; પત્ર તે; પુંકાના કાગળનો
કકડો; પતરાનો કકડો. (૨) કાગળ;
ચીઠી; પત્રિકા:-એક પતાકડું લખવાનો
એ તમને વખત ન મળ્યો ?

પતાકા, સ્ત્રી [સં.] ધ્વજ; વાવટો; નિશાન;
નેજો. ઉં ધ્વજપતાકા ફરફરે.

પતાવવું, કિં સં કરજ અથવા કળ્યાનો
તોડ કરવો-કાઢવો તે; પુરૂં કરવું; સમા-
ધાન કરવું; ટુંકાવવું; સમાપ્ત કરવું. (૨)
સંતોખવું.

પતાસાં, જીં પતાસું.

પતાસું, નં ખાંડની ચાસણીની ગોળ પર-
પોટિયા ચકતી તે; ખાંડની એક મિઠાઈ;
ખાંડની ચાસણીની ચપટી ગોળ ટીકડી-
ગોળી તે. ખ. વ. પતાસાં.

પતાળ, જીં પાતાળ.

પતાળિયું, વિં પાતાળનાં પરમાણું લઈ
આવે એવું; ઉંડા મનનું,-જેનો ભેદ કાઢીને
ખખર પડે નહિ એવું.

પતિ, પું [સં.] સ્ત્રીનો ધણી તે; વર; સ્વા-
મી; કંથ. (૨) માલીક; ધણી; શેઠ; સ-
ર્વોધિકારી:- પૃથ્વીપતિ=રાજ. બંકાપતિ
=વંકાનો રાજા અથવા માલીક તે. પતિ-
પત્ની=વરવહુ; ધણીધણિયાણી, માટી ભંયર.

પતિત, વિં [સં.] પડેલું; પડી ગયેલું. (૨)
જાતિ, ધર્મ, અને નીતિ વગેરેમાંથી ની-
કળી ગયેલું. (૩) પાપી; દુષ્ટ.

પતિતપાવન, વિં [સં.] પાપીને પાવન કર-

નાર; તારનાર; પહેલાનો ઉદ્ધાર કરનાર:-
 પતિતપાવન સીતારામ=દુષ્ટ, પાપી ને વઢી
 ગયેલાને સુધારનાર-તારનાર એવા રામ.
પતિયાર, પું. [સં. પ્રત્યય] વિશ્વાસ; ભરો-
 સો; ખાતરી; પ્રતીતિ. પતીજ. (૨) સાખ;
 આખર. (૩) શ્રદ્ધા; દૃઢતાવ. કિં પ્રં
 પતિભર ખોયો=વિશ્વાસ ઉઠાડી દીધો.
 સાખ ગુમાવી.
પતિયું, વિં પતવાળું; પાંડુરોગિયું; કોટિયું.
પતિયારી, નં ધોળાં લવારાં; નાનાં ધોળાં
 બકરાં.
પતિવ્રત, નં (સં.) મન, વચન અને કર્મ-
 થી એક પતિનેજ બજવાનો જે નિયમ-
 નિશ્ચય તે; શીયળ; પતિ ભક્તિ તે. (૨)
 સતીત્વ; દૃઢ નિશ્ચયે પતિ પરાયણ રહેવું તે.
પતિવ્રતા, સ્ત્રીં સાધ્વી; પતિવ્રત પાળનારી
 સ્ત્રી તે; સતી; પતિપરાયણ સ્ત્રી; પ્રતિપ્રાણી.
પતીજ, સ્ત્રીં [સં. પ્રતીતિ] પ્રતીતિ; ભરો-
 સો; વિશ્વાસ; ખાતરી; દૃઢ શ્રદ્ધા. (૨)
 સાખ; આખર-કિં પ્રં પતીજ ખોવી.
 પતીજ પડરી; પતીજ રાખવી, વગેરે.
પતીજવું, કિં અં યષ્ઠ રહેવું; ધુરં યષ્ઠ
 જવું; અંત આવી જવો. (૨) ભરપાષ
 યષ્ઠ જવું; માગતા લહેણાનો નિકાલ યષ્ઠ
 જવો; તોડ આવવો; ખલાસ યષ્ઠ જવું;
 તોડ આવવો. (૨) મરી જવું:-ડોસી
 એક રાતમાંજ પતી ગઈ.
પણુણ, સંકેતમાં પુણ્ય, પોંણાને ઠેકાણે વપ-
 રાતો સ્થળ.
પતેલી, સ્ત્રીં તપેલી; ટોપ. સુરત ને ગુ'ખાષ
 તરફ વપરાય છે.
પત્ન, નં સહેર; નગર; મોટું ગામ; રાજ-
 ધાનીનું સહેર, પાટણ.
પત્તર, નં (સં. પાત્ર) પાત્ર; વાસણ. (૨)
 બિજા ભેખાનું વાસણ; તોલકી; સડોર;
 કડવા નાગિયેરનું મોટું કાચું; હાડિયું.

કહે જીખ ન આપે ને પત્તર ફાડે. (૩)
 પતરાળું; ભાણું; ભોજવખાન:-ઠોપના
 પત્તરમાં ધૂળ નાંખવી.
પત્તર, સ્ત્રીં પત; પતીજ; આખર; પત્તર-
 કિં પ્રં પત્તર રમકડી=આખર બનાડવી.
 (૨) હેરાન કરવું. પત્તર ફાડવી=હેરાન ક-
 રવું; દુઃખરેવું; રંગરવું.
પત્તરવડિયાં, નં અળવીના પાંદડાનાં બનિયાં
 પત્તિ, પું [સં.] પાચળ; પેળ; પગે ચાલતું
 લશ્કર તે. (૨) પગપાળો; ખાડું.
પતું, નં [સં. પત્ર] પાંદડું. (૨) જાડ કા-
 ગળો કડકો; રમવાનું પાનું (કાગળનું).
પત્તો, પું કામ ઠેકાણું; નામ નિશાન; રહે-
 વાનું-વસવાટનું સ્થાન તે; સરનામું. (૨)
 ઝોળખ; શોધ; ખખર; પાર; ભાગ. કિં
 પ્રં પત્તો મળવો=ઠેકાણું જડવું; શોધ-
 મળવી, પત્તો લાગવો.
પત્થર, પું [સં. પ્રસ્તર] પથ્થરો; પથરા.
 (૨) ઇંટ માટી ને ચુનાનું સખત ઢેપું;
 ઇંટાળો. કહે પત્થર એટલા ઢેવ કર્યાં.
પત્ની, સ્ત્રીં [સં.] પરણેત સ્ત્રી; વહુ; ભાણી
 -ગુરુપત્ની=ગુરુની સ્ત્રી. પતિપત્ની=વરવહુ;
 ધણીધણિયાણી.
પત્ર, નં [સં.] પાંદડું; પાન. (૨) ત્વચા-
 કાલ જેવી પાતળી વસ્તુ. જુનુંપત્ર;
 ભોજપત્ર. (૩) ધાતુનું પાતળું પત્ર;
 પાનું; વરખ. (૪) ધાસ અને ચિંચરાં
 વગેરેની પાતળા પતરા જેવી બનાવટ;
 કાગળ. (૫) લખેલો કાગળ; ચીઠી; ભેખ;
 પત્રિકા. ઉં પ્રમેદ પામી પિઉ પત્ર પોત્તે.
 (૬) છાપું; ખખર-સમાચારનાં છાપેલાં
 કાગળિયાં તે; વર્તમાનપત્ર; છાપેલું જાહેર
 લખાણ તે.
પત્રક, નં જુદી જુદી બાબતોની વિગત,
 નામ અને હિસાબી આંકડા વગેરેની લખ-
 સીલવાળો મોટો કાગળ અથવા સોપડી

તે; કોઠા, ખાનાં પાડીને આપેલી વિગત-
વાળું લખાણ; તેવા લખાણવાળા કામળ
અથવા લાંબી ચોપડી.

પત્રકાર, પું. છાપું લખનાર અને પ્રસિદ્ધ
કરનાર; વર્તમાન પત્રનો માલિક-અધિ-
પતિ; પેપર કાઢનાર-છાપીને પ્રકટ કરનાર.

પત્રભંગ, પું. [લં.] કરતૂરી અને કેસર વગેરેથી
કરેલી ભાતવાળી અર્થા તે, પત્રલેખા.

પત્રાળી, સ્ત્રી. પત્રાણીની હારકતાર. (૨)
પત્રાણ; બાણ. ઉં. પત્રાળી પુરી સરસ
પડીઆ હારોહા.

પત્રાણું, નં. પત્રાણું; બાજ.

પત્રાવલી, સ્ત્રી. [લં.] પત્રલેખા; પત્રભંગ.

પત્રિકા, સ્ત્રી. [લં.] નાનો પત્ર-કાગળ; ચી-
ઠી; રૂકો.

પત્રી, સ્ત્રી. પતરી; ખપોટી; ચીપ. (૨)
પત્રિકા:-જયપત્રી.

પતું, નં. પતરું.

પથ, પું. [લં.] માર્ગ; રસ્તા; પંથ.

પથરણું, નં. પાથરણ; જમીન ઉપર પાથર-
વાના કામનું જે જાડું અને રંગીત કપડું
તે; જાજમ; સેતરંજી વગેરે તે. (૩)
જોડડું તળાઇ વગેરે પાથરણ તે. (૪)
મરણ પામેલા માટે શોક દર્શાવવા આ-
વનારાઓને બેસવા માટે પાથરવામાં
આવતી જાજમ તે; શોક કરવા ભોઠો
આપે એટલે દસ દિવસનો અને મોટા
મરણે વર્ષ દિવસનો શોકનો વખત તે;
શોક સમય. કિં. પ્રં. પથરણું ઉપાડવું=
શોક કરવાનું કાઢી નાંખવું. પથરણે જવું=
શોક કરવા જવું.

પથરાણ, નં. માટી વગેરે પાથરીને કરેલી
ઉંચી જમીન; વેદી; રંગજમી.

પથરાણું, કિં. અં. પાણી, વજ્ર અને બીજી
ચીજનું આસપાસનો વિસ્તાર રોજીને પ-

કવું; ફેલાવું; પ્રસરી રહેવું. (૨) ફરીવળવું;
બાપીજવું.

પથરી, સ્ત્રી. પથરની કણી; કાંકરી. (૨)
લીસા કાચા પથરની લાજ ચોરસ કકડી,
કે જેની ઉપર હળમો અજો બસે છે;
સલાટી. (૩) મૃતશયમાં બંધાયેલો ક્ષાર
વગેરેનો મટો:-પથરીનો રોગ. પથરી થવી
-બંધાવી કહેવાય છે. અસ્મરી. (gravol,
strangury) મૃતકૃચ્છ.

પથરો, પું. [લં. પ્રસ્તર] પાથણ; પહોણા;
પથર; માટી કાટ અને ખાર વગેરેનો
નક્કર મટો. (૨) જડ વસ્તુ; જેનામાં ચલન
વલન ન હોય એવી સ્થાવર ને અત્યંત
કઠણ ચીજ. (૩) હરકત; અડચણ; અટ-
કાવ કરે એવી આડખીલી; વાંધો. (૪)
જડ; અચેત; મૂઠ. (૫) કંઈ નહિ એમ;
ધૂળ-રાખ એમ; અસંભવ અતાવતાં વપ-
રાય છે:-એમાં શું મળવાનું છે, પથરો ?
૩૦ પ્રં. પથરા જેવું=મંદ; શિથિલ; આ-
ળસ; ધીરું; ટાઢું. એ તો ટાઢી પથરા જેવી
છે. કિં. પ્રં. પથરો નાંખવો=આડખીલી
આણવી; ચતું કાર્ય અટકે એમ હરકત
કરવી; ખોટા વાંધા કાઢી કે ખાલી આશા
આપી કોઇ કામ રૂઝાવાવું તે.

પથાણું, જી. પથરણું.

પથાર, જી. પથારી.

પથારી, સ્ત્રી. [પ્રા. પથારી] બોંયપર ધાસ
વગેરે નાંખીને કરેલું સુવાળેવું તે; જોડડાં
વગેરેને પાથરીને કરેલું બિજાણું; સાથરી;
સેજ; શય્યા. ઉં. કાચ પહંચી માનીશ
સારી, બોંય પર તમખાસ પથારી. (૨)
સુવાને માટે પાથરવાનું જે ઉં. વગેરે ભરીને
બનાવેલું જે પાથરણ તે; બિસ્તર; જોડડાં
વગેરે તે. (૩) ધામા; પડાવ; મુકામ:-
ત્યાંજ પથારી નાંખી. (૪) માંદગી; મંદ
વાડ:-જે કાચ વાજો તો પછી મહી.

નાની પથારી બધી ભેવી. કિં ૫૦ પથારી કરવી=ગોઠાં બિહાવવાં. સુકામ નાંખવો. માંદા થવું. પથારી સેવવી=મંદવાડને લીધે નહિ ઉઠાવું; માંદગી બોગવવી. પથારી વચ્ચે=આસન્નાવસ્થા; ખાટલામાંથી બહાર નહિ નીકળાય એવી અવસ્થા તે. પથારીએ પડીને ખાવું=નહારાં કામનાં માંદા ફળ બોગવવાં.

પથારો, પું. મોટી પથારી; સાથરો. (૨) કાઈ પણ ચીજ અથવા ચીજોને ધણો વિસ્તાર રોકતો ઢગ તે; પ્રસાર; વિસ્તાર.

પથિક, પું. [સં.] સુસાદર; પ્રવાસી; વટેમાર્ગી.

પથિરો, પું. ફેલાવો; પ્રસાર; ઢગ. (૨) પદાર્થ; વિષય; આમત. ઉં પાંચ પથિરાથી પરા થયા, એક બ્રહ્મ રણું બાસીરે; કર્મના પાશલા કાપી નાંખ્યા, જ્યારે ઝોળખિયા અવિનાશી. ભો. બ્રહ્મ.

પથી, પું. સુસાદર; પ્રવાસી; વટેમાર્ગી; પાંચ.

પથ્યર, પું. પથર; પાષાણ. કહેવું પથ્યર એટલા દેવ કરવા=પોતાના થેય માટે જ્યાં કહિં દેવત દેખાય ત્યાં દેવને પ્રસન્ન કરવાનો ચત્ત કરવો; જુલાં ભમવું. શ્રદ્ધાથી જ્યાં ને ત્યાં દેવાર્ચન કર્યા કરવાં. પથ્યર ખેંચવો=ધંટી તાણવી. પથ્યરની છાતી=કઠણ હૃદય. પથ્યરનો ભમરડો=મૂર્ખ; કદીએ બણે નહિ એવો=માણસ તે. પથ્યરપર પાણી=જેની કંઈ અસર થાય નહિ એવું ફાગટ કામ. પથ્યરપરની જડ=અસ્થિર-તરત ઉખડી જાય એવી વસ્તુ ને વાત વગેરે તે. પથ્યરને બચકું ભરે તો દાંત ભાગે=જ્યારે સાથે કોષ કરીને લડવા જતાં સામે જોરલાબજ થાય એમ. પથ્યર કરતાં ઇંટ કુંભી=કંઈક સાફ, એવા અર્થમાં વપરાય છે. આવ પથરા પગપર પડ=વિપત્તિને આમંત્રવી તે; જતે દુઃખ હારી શેવું તે.

પથ્યરિયો, પું. પથ્યરનો. (૨) પથરી.

પથ્ય, વિ. [સં.] હિતકારક; સ્વતંત્ર; બંધ ખેસતું; હિતકર. (૨) નં. પરહેજ; કપરી; હિતાહિત ખોરાક ખાવા ન ખાવાની રીત તે; પાનાપાન વિચાર.

પદ, નં. [સં.] પગ; પાય; ચરણ. ઉં પ્રભુ પદપંકજ સેવા. (૨) પગની ભોંયપર પડતી છાપ તે; પગહુ; પગનું ચિહ્ન. (૩) ચાલતાં ખે પગલાં વચ્ચે રહેતું જે અંતર તે; એ અંતર જેટલું માપ તે. (૪) દરજ્જો; પદવી; ઝોઢો.:-મામલતદારને પદે પહોંચ્યો છે. (૫) સ્થાન; ઠેકાણું; જગા; સ્થળ. (૬) બારાખડી; બંજનમાં સ્વરો ભળવાથી થતાં જે રૂપ તે.:-કકકાનાં પદ. (૭) વાક્ય અથવા મોટા શબ્દોનો એકાદો ભાગ તે.:-દૂધ જાન, એમાં દૂધ એ પૂર્વ પદ ને બાત ઉત્તર પદ છે. (૮) કવિતાની ટુક; લીટી; અથવા એકાદ કડી તે; ચરણ.:-વંશરથના દરેક પદમાં બાર અક્ષર હોય છે. (૯) ગણિતમાં ધણી આંકડાઓમાંના તે આંકડા કે જે એક સમૂહમાં ગણાતા હોય તે. (૧૦) ચતુર્થાંક; પા ભાગ તે. (૧૧) યાળી, વાડકા ને ભોટા, એ ત્રણ વાસણનું જે દાન આપવામાં આવે છે તે; જમવાને જોડતાં પાત્રનો સમૂહ તે. સુએલાં પાછળ અને કેટલાંક પ્રતોનાં ઉદ્યાપનોમાં આવાં પદનાં દાન આપવાનો રિવાજ છે.

પદક, નં. [સં.] ઝોઢાના અમુક ચિહ્નવાળું ચકતું તે; ચાંદ; ઝોડી; લોલક; પગહુ. મંત્ર વગેરે તાંત્રિક જંત્રના કાંઠા વગેરેની જમાં આકૃતિ આંક કે છબિ વગેરે પાડેલી હોય એવી નાની ચકતી તે. (૨) સિકકો.

ઉં સોના સાંકળી પદક જડાવ. ગોરધર. **પદ્મછેદ,** પું. [સં.] વાક્યમાંના શબ્દોને બાકરણની રીતે છુટા પાડી બતાવવા તે.

વિભક્તિ, લિંગ, વચન વગેરે સાથેનાં સમ-
માનાં દરેક શબ્દને જુદો પાડી ખતા-
વવો તે.

પદ્મચુત, વિ. (સં.) પદ-અધિકાર-ઓહા
ઉપરથી પડેલું-ઠાઠેલું તે; પદબ્રહ્મ; સ્થાન
પરથી જિતારી નાંખેલું-ખસેડેલું તે.

પદ્મી, સ્ત્રી. ગઠાકુ રાખવાની ચામડાની કો-
થળી; વાટવી.

પદન્યાસ, પું. [સં.] પદવિન્યાસ; પગલાં
બરવાની છટા-ચતુરાષ; સુંદર ચાલ તે.

પદપંકજ, ન. [સં.] પદરૂપી કમળ;
ચરણકમળ.

પદખંધ, પું. [સં.] શબ્દોના સમૂહોની ર-
ચના; કવિતા કરવી તે; પદ રચના. ઉં
પદખંધ મનોહર થાય. શબ્દો અને શબ્દો-
ના સમૂહોની સારી સંકલના કરવી તે.
ગવાય એવી શબ્દોની શું થણી તે; કાવ્ય;
કવિતા.

પદબ્રહ્મ, વિ. [સં.] અધિકાર ઉપરથી બ્રહ્મ
થયેલું; પદચુત; ઓહા ઉપરથી ઉઠાડી
મૂકેલું તે.

પદમ, જી. પદમ.

પદમણી, સ્ત્રી. પદ્મિણી. સુંદર ને નાજુક
ખાંધાની સુભાષી સ્ત્રી. ઉં પાટણના તુપ
નથી તુજ મહેલે પદમણી રાણી.

પદર, પું. [સં.] પદાંત [પાલવ; પહેરવાના
વસ્ત્રોના છેડો તે.:-એ તારે પદરે બાંધ.
(૨) ગાંઠ. ૩૦ પ્ર. પદરતું=પોતાની ગાં-
ઠતું; પોતાનું, પારકું-ખીજનું નહિ.:-તે
શિયા તેણે પદરના આપ્પ. (૩) શરણ;
આશ્રય.

પદરખાતું, ન. બકિયારખાતું; રસોડું; વીંથી.
પદરજ, સ્ત્રી. (સં.) ચરણ ધૂલિ; પગની રજ
તે; પાયરણ.

પદસંલિપ્ત, ન. [સં.] કવિતામાં શબ્દોના
પદોની જે લલિત રચના તે.

પદવિમુહ, પું. [સં.] પદમુહ.

પદમી, સ્ત્રી. [સં.] માનવાળી જગા; ઓધ્યા;
દરજગે; પાયરી; ઉચ્ચસ્થાન; મોટું પદ;
પ્રતિષ્ઠા. (૨) ઉપનામ; ઇલાકાળ. કિં પ્ર.
પદવીએ ચઢવું=માન મળે એવી જગાએ
નિમાવું=જવું; મોટા નામધારી થવું; ઓ-
ધ્યા ચઢવું. પદવી ધરવી=પ્રતિષ્ઠા ઓધી
થવી; ઓધ્યા ઉતરી પડવું. પદવી વધ-
વી=મોટા નામજ્ઞા થવું. (૩) પંક્તિ; હાર.

પદાતી, પું. પગપાળો સૈનિક તે; પાળો.
(૨) પાવણ લશ્કર. (૩) પગ ચાલનારો
જેની પાસે વાહન ન હોય તેમો સિપાઈ;
પેદળ.

પદારથ, જી. પદાર્થ.

પદાર્થ, પું. [સં.] વસ્તુ; ચીજ; દુનિયામાંની
કોઈ પણ એકાદી ચીજ તે. (૨) તત્ત્વ;
ભાવ; સત્ત્વ. (૩) વાની; ખાવાની ચીજ.
(૪) અર્થ; સાર; પદ-વાક્યને જે માય-
નો તે; મૂળ અર્થ હોય તે. (૫) જીવ.
દર્શનશાસ્ત્રને મતે પણ પદાર્થો છે. વેદો-
ષિકવાળા સાત, ગીતમ--પાવવાળા સોળ,
સાંખ્યવાળા પચીસ, યોગવાળા ઈશ્વર સુદાં
છત્વીસ અને વેદાંતવાળા બે પદાર્થ
માને છે.

પદાર્થવિજ્ઞાન, ન. [સં.] દુનિયામાંની જીવો
જીવો ચીજોના ધર્મ-ગુણ સંબંધીનું જેમાં
જ્ઞાન હોય તે વિદ્યા-જ્ઞાન.

પદાવલુ, કિં સં. હોઠારીને નરમ પાડીદેવું;
ડરાવવું; ગભરાવવું; દમદેવો; હગાવીદેવું;
ત્રાસી જાય-હરી જાય તેમ ઇપકા દેવો;
ખડખડાવવું; હાકોટવું તે.

પદી, વિ. પદવાળું. દિપદી.

પદું, ન. પદ; ઓધ્યા; ધ્યા વગેરેને લગતો
અધિકાર તે.:-ગોરપદું.

પદેડવું, કિં સં. ખૂચ કામમાં લેવું; રગડવું;
ચકવી નાંખવું; દોડાવવું; ઘીલું થઈ જાય

તેમ કામ કરાવવું. (૨) ધસવું; વાપરવું;
જેમો ગમે તેવો ઉપયોગ કરવો.

પહેલું, કિં સં પહેલું; રગદોળવું.

પદ્ધતિ, સ્ત્રી [સં.] કામ કરવાની ધાટી-
રીત તે, રૂઢિ; ઢબ. (૨) વિધિ; તરિક.
(૩) કમ; હાર; ઝોળ. (૪) રસ્તો; માર્ગ;
ઝેણિ. નિયમિત કાર્ય કરવાનું જે અમુક
ધોરણ-ગોઠવણ વગેરે તે. તરાહ, ધરા,
વલણ:-પદ્ધતિસર કામ કરવું=અર્થાત્ જો-
વી ચાલુ રીત હોય તે પ્રમાણે કામ
કરવું તે.

પદ્મ, નં [સં.] રાતું કમળ. (૨) સો અમળ
કરોડ જેટલી સંખ્યા તે. (૩) અંચુકા કે
આંગળીઓના ટેરવા ઉપરનું રેખાચક્ર.
(૪) શરીરમાંનું નાડીચક્ર. [પ] સ્થાન;
જગ્યા. [ફ] એક વ્યૂહ. (૭) રતિબંધ;
એક આસન-યોગાસન.

પદ્મરાગ, પું [સં.] રાતા રંગનો મણિ;
મણિક.

પદ્મા, સ્ત્રી [સં.] લક્ષ્મી; સૌભાગ્ય દેવી.
(૨) મજાહ.

પદ્મસન્ન, નં [સં.] પગપર પગ ચઢાવી બે
છે તે નહિ એવી પહોળીએ બેસવું તે; યોગ
સાધવા જુદી જુદી રીતે બેસવાની જે
ઢબ છે તેમાંની એક ઢબ.

પદ્મિની, સ્ત્રી [સં.] રૂપ, શુભ, ચતુરાઈ
અને ક્ષીરવતી સર્વ લાયકાતોવાળી સુદર
સ્ત્રી. રતિશક્તિ લખનારાઓએ સ્ત્રીના જે
માર વર્ગ પાડ્યા છે તેમાં પહેલા વર્ગની
સ્ત્રી તે. (૨) કમલિની; રાતાં કમળની
વેલ તે.

પદ્મ, નં [સં.] પદ્મબંધ કવિતા તે; કાવ્ય;
ગવાય એવી છંદશાસ્ત્રના નિયમે બનાવેલી
જે શબ્દ અને પદોની રચના તે; ગીત;
ગાયન.

પદ્મમણ્ડળી, સ્ત્રી બહુ માન પૂર્વક પોતાને

ધેર બોલાવવું અને સત્કાર કરવો તે; મા-
નથી બોલાવી બેસાડીને બેઠ વગેરે ધરી
વદાય કરવું તે:-ગામમાં કોઈએ મહારા-
જની પધરામણી કરી કે નહિ ? (૨)
માનભેર આવવું જવું તે; આગમન અને
અને પ્રત્યાગમન તે; પધારવું તે; વદાય
થવું તે.

પધરાવવું, કિં સં માનભેર તેડી લાવી
બેસાડવું; ભક્તિ ભાવથી આમંત્રી લાવવું.
(૨) પ્રતિષ્ઠા કરવી; આદરથી બેસાડવું.
સ્થાપના કરવી:-ધરમાં મહાદેવ પધરાવ્યા.
(૩) માન ભેર વળાવવું-વદાય કરવું; વિ-
સર્જન કરવું:-દેવને નદીમાં પધરાવ્યા.
(૪) માથે મારવું; આપીદેવું; ઝેણાકી
દેવું:-બેઠેલો માલ હોય તે કોઈ પરદેશી
આડતિયાને પધરાવી દો.

પનધટ, પું જળાશયનો કિનારો કે જ્યાંથી
લોક પાણી ભરી જતા હોય તે; કુવાકાંઠો.
ઉં પનધટપર જઈ બસવાની પેર બેસું.
વેનચરિત્ર. પનધટ પર બાબી ! વાર કો
કેમ લાગી.

પનડો, પું સ્ત્રીઓના કાનનું એક ધરણું.
પનાદાર, વિં પહોળાઈમાં વધારે હોય એવું;
પહોળું; જેનો પનો મોટો હોય એવું:-
આ પનાદાર લુગડું છે.

પનારો, પું પિછાન; ઝોળખાણપાળખાણ;
પરિચય; બાઈબંધી.

પનાહ, સ્ત્રી [પ્તા.] સંભાળ; દેખરેખ. (૨)
આશ્રય; ઝોય. (૩) રક્ષણ.

પનિયાં, નં જુતિયાં; ખાસકાં; પગરખાં;
પિંચર.

પનિહાર, સ્ત્રી પાણી ભરનારી; પાણિયારી.

પનિહારણ, સ્ત્રી પાણિયારી.

પનિહારી, સ્ત્રી પાણિયારી.

પત્રીર, નં દૂધમાં સરકો, તેજા કે અથો
લાવનારાં દૂધ નાંખી બનવેલું આદું

હિં. દૂધમાનો કેસીન નામનો પદાર્થ તેમાંથી રનેદ-માખણ અને પાણીનો ભાગ દૂર કરતાં બહુ ઘટ યજ બધ આ પદાર્થ અને છે. સુસલમાનો અને યુરોપિયનો પનીર ખાય છે. શુદ્ધ દૂધનું, મલાઇ કાઢી લીધેલા દૂધનું અને એકલી મલાઇનું એમ ત્રણ જાતનું પનીર થાય છે.

પહું, નં. ફળાદિકની કચુંબરનો, મસાલો નાખીને બનાવેલો એક ખાવાનો પદાર્થ; પહું; પહો; પનો.

પનો, પું. [ફા.] કપડાની પહોળાઇ તે; પહોળપણ. (૨) પહો; ચક્કરટેટીની કચુંબરનો મીઠો મઠો.

પનોતી, સ્ત્રી. જ્યોતિષ પ્રમાણે અરાબ દશા; શનિ અને રાહુ વગેરેની આકરી દશાઓ પનોતી કહેવાય છે. એ દશાઓ લોદા અને તાંબા વગેરેને પાથે બેસતી કહેવાય છે, અને તે તેને અનુસરતાં સારાં માઠાં ફળ આપે છે. (૨) જીઓ પનોતું.

પનોતું, વિં. પનાવાળું-પખરેલું; વિસ્તારવાળું; બહોળું, એટલે કે બહોળા કુટુંબનું. (૨) સુભાગી; ભાગ્યશાળી; સુખી. પું. પનોતો; સ્ત્રી. પનોતી. ફં પ્રં. પિયેર પનોતી= બહોળા કુટુંબી પિયેરની અને પિયેરિયાને લાભ કરનારી. સાસરિયાં તરફ નહિ તેથી વધારે પોતાના પિયેર તરફ મમતા રાખનારી ને તેમનું સાફ કરનારી.-વહુ। જીદાં રહીને પિયેર પનોતાં ના થતાં, નહિ તો એની કમાઇ બધીશે નહિ.

પખા, પું. [સં.] સાપ; બાલ; લુબ્ધ.

પપનસ, નં. પપેનસ; લિંબુની જાતનું ફળ. ઝાડ ને ફળ તે. કોંકણમાં પપનસની પુષ્કળ વાવણી થાય છે. પપનસનું ઝાડ છ સાત હાથ ઉંચું થાય છે. એની બે જાત છે, એક લાલ ગરની ને બીજી ધોળા ગરની. વર્ષમાં બે વાર તેને ફળ આવે છે.

પપીતા, પું. એક જાતના વેલાનાં કરપટા જેવાં બી. આ મલાય ભાષાનો શબ્દ છે અને આના વેલા દિલ્લિપાઈન તથા કોચીન ચાયનામાં ઉગે છે. જેમ્સપટ લોકોએ પોતાના ગુરુના નામ પરથી આને 'ઇએ-શિયા' નામ આપ્યું હતું. આ બીમાંથી રટ્ટીકનિયા ને છુશિયા નામનાં બે ઝેર નીકળે છે. ગાંઠિયા તાવની અરક્ષીમાં લોકો આ બી દોરામાં પરાવી હાથે બાંધે છે ને એમ માને છે કે, તેથી પ્લેગ અટકે છે.

પપેટી, સ્ત્રી. પપેતી; પારસી નવા વર્ષનો તહેવાર.

પપૈયો, પું. એક વર્ષાયુ ફળઝાડ. એનું ફળ પપૈયું કહેવાય છે. (૨) અપૈયો; ચાતક. (૩) ફાલ્લો; ફાલો.

પપ્પી, પું. પકાર; પ અક્ષર ને તેનો ઉચ્ચાર તે. (૨) પાટીદાર; કણબી.

પખેડો, પવાડો.

પખરવું, કિં. અં. વાસ ઉડવી-ફેલાવી; ગં-ધાવું; સોઢવું. (૨) પ્રસરવું; ફેલાવું; બાપી જવું.-ઝેર પખરીગયું.

પખાડવું, કિં. સં. કોઇને કંઈ મળે એમ કરવું; પ્રાપ્તિ કરાવવી.-સુખ પખાડવું. પામે એમ કરવું.

પય, નં. [સં.] પાણી; જળ. (૨) દૂધ.

પયસ્વિની, સ્ત્રી. [સં.] દૂધ આપનારી ગાય.

પયુ, નં. (પાય) ઉંચું; ઓલાણુ; કોસ ખે-ચીને બળદો ઢાળ પડતી જે જગામાં ઉતરે છે તે માર્ગ.

પયોધર, પું. (નં.) [સં.] સ્તન; થાન; અંચળ. ઉં પીએ રુધિર પયના પીએ, લગી પયોધર જોક. (૨) મેધ; વરસાદ. (૩) દરિયો; સાગર.

પયોધિ, પું. [સં.] દરિયો; સાગર.

પયોનિધિ, પું. [સં.] દરિયો; સાગર; સમુદ્ર.

પર, વિં. [સં.] પરાયું; પારકું; નહિ પોતાનું

તે. (૨) અન્ય; ખીજું; અળયું; અવર.

(૩) શ્રેષ્ઠ; ઉત્તમ; સર્વોપરિ એવું. (૪) દૂર;

આધે. (૫) કેવળ. (૬) ઉલટું; અવળું.

પર, નં નાનાં સુવાળાં પિંછાં તે; નાળુક
રૂંવાં તે; પાંખનાં નાનાં પિંછાં. કિં પ્રં
પરઆવવાં=પિંછાં આવવાં. પર મૂકવાં=
પિંછાં ફૂટવાં.

પરધ, સીં પરાધ; પરૈ; ખાંડણીનાં દસ્તો તે.

(૨) પરાધ=ખીજની; પારડી. ઉં પરાધ
વાત ન કીજીએજી.

પરકમજી, નં [સં. પરિક્રમણ] પ્રદક્ષિણા;
આસપાસ ફરવું તે.

પરકમા, સીં પ્રદક્ષિણા.

પરકર, પું [સં. પરિકર] કમરપટો; કંદોરો.

પરાકાયપ્રવેશ, પું ખીજના ખોળિયામાં
પેસવું તે; પરાકાયપ્રવેશ વિદ્યા.

પરકીય, વિં [સં.] પારકું; પરાયું. (૨)
ખીજનું.

પરકીયા, સીં [સં.] પરસી; ખીજની સીં;
પોતાની પરણેતર નહિ તે. નાચિકા ભેદ-
માં સ્વકીયા પરકીયા અને સામાન્યા, એમ
ત્રણ ભેદ છે.

પરખ, સીં પારખ; પરીક્ષા; પારખવું તે.

પરખવું, કિં સં પારખવું; પરીક્ષા કરવી.

પરખાણુ, નં વહાણુના વચલા થાંભલાને
લગાડેલું આડું લાકડું કે જેની સાથે
થઈ બાંધવામાં આવે છે તે.

પરખામણી, સીં પરખાવવાનું લવાજમ તે.
(૨) પરખવાની જે આવડત તે.

પરખાવણું, કિં સં પરીક્ષા કરાવવી; તપા-
સરાવવું; કસ કઢાવવો. (૨) આપવું;
હતવું.:-એણે તને શું પરખાવ્યું ?

પરખાણુ, કિં અં ઓળખાણું.:-નદારાં કામે
પરખાયો. જણીતા થવું; જાહેર થવું.

(૨) સમજવું; પરીક્ષા થવી.:-આ તો
હીરો હવે પરખાયો.

પરખિયો, પું પારખનારો; પારખ; પરીક્ષા
કરનારો.

પરગણુ, વિં ખીજની ગરજ સારનાર; પો-
તાનો લાભ ન જોતાં ખીજનું બહું કર-
તે; ઉદાર; પરાપકારી.

પરગણું, નં [ફા.] અવસ્થા રાખવા માટે
પાડેલો દેશનો જે એકાદો નાનો વિભાગ તે.

પરગામ, નં ખીજે ગામ. (૨) પરદેશ;

બહારગામ; પોતાનું ગામ-વતન નહિ તે.

પરગામી, વિં ખીજ ગામનો રહેવાસી. (૨)

પરદેશી; બહાર ગામનો.

પરધર, નં પરગૃહ; ખીજે ઘેર; પારકે ઘેર.

ઉં પરધર જઈએ ન કામેજી.

પરચક, નં [સં.] પરદેશી રાજ્ય તે; વિદે-
શીઓનો રાજ અમલ તે, પરચુરા; વિદેશી
રાજ્ય તે.

પરચુટણ, વિં [સં. પ્રકીર્ણ] જીલ્લું જીલ્લું;
છુટક; વેરાનું ધણું; પ્રકીર્ણ; પરચૂરણ. (૨)
ખુરદો; મહોર કે રૂપિયાને વટાવતાં જે
હલકું ચલણીનાણું આવે છે તે.

પરચો, પું પરતો; પડછો; પ્રતાપ; ચમત્કાર.

(૨) બળ; શક્તિનો દેખાડો.

પરછંક, પું પડધો.

પરછંદો, પું પડધો; પ્રતિષ્ઠાવિન. ઉં પડેપડ
પડે પડછંદો.

પરછાયો, પું છાયો; ઓળો; પ્રતિજ્ઞાયા;
પડછાયો.

પરજ, સીં આંગળાં કપાષ જમ નહિ તે
માટે તરવારની મુંઠ ઉપર હૂક જેવી જે
જીભ હોય છે તે. (૨) એક રાગ; પર-
જિયો; રાજિયો. (૩) સુરત જિલ્લા
તરફના અમલ પહાડી લોકની એક જાત.
ઠાળીપરજ (૪) લાલમાંની મુંઠ; પકડ તે.

પરજળપું, કિં અં [સં. પ્ર+જલ] બળવું;
સળવું; બડબડ બળવું; જમવું. (૨)

ચિંતા થવી; દુઃખ લાગવું-થવું; અનુક-
પાતી લાગણી થવી; ચરચરવું.

પરજક, પું. [સં. પર્યંક] પર્યંક; પલંગ;
ઢોલિયો.

પરજન, સ્ત્રી. જનન; પારકી જનન; (સંબંધી-
ની નહિ.) ઉં જોજન એક પરજન વ-
ળાવી, મદન મહેતો આવ્યાજી. હરિદાસ.

પરજપત, પું. પ્રજપતિ. (૨) કુંભાર; ઝોઝો.

પરજળણુ, કિં. પ્રં. [સં. પ્ર+જ્વલ] પર-
જળે-ખળે એમ કરવું; ખાળવું; સળગા-
વવું; બડકો કરવો.

પરજિયો, પું. એક રાગ-ઢાળ તે. રૈતાં
ગવાય ને શોકની લાગણી ઉપજાવે એવો
રાગ-રાજિયો. કૃષ્ણતાં ને રૈતાં બેરાં ગાય
છે. (૨) એક જાત અને એવી સાખ.

પરક, સ્ત્રી. પરકવું તે; પરકણુ; સાદું; સરત.

પરકણુ, સ્ત્રી. પરકણુ; સાદું; સરત; કચુલાત.
'હું આમ કરું તો તારે પણ કરવુંજ,
એવી આગળથી ખાંધણી કરવી તે.

પરકણુ, કિં. સં. [સં. પરિ+ઘટ] પેઠવું;
આગળથી ખાંધણી કરવી તે; નક્કી કરવું;
ઠરાવવું; ભવિષ્યમાં જે આપવા લેવા કે
કરવાનું હોય તે આગળથી નક્કી કરી લેવું
તે; સરત કરવી; સાદું કરવું. કરાર કરવો.
(૨) જવું; પ્રયાણ કરવું. ઉં તરણી
તારે આશરે પરકું હું પરદેશ. (૩) મોકલ-
વું; બેજવું:-પરકણુ આપે તેમાં શાનો પાડ.

પરકો, પું. ઠરાવ; સરત; કરાર; પરકણું જે
હોય તે. ઉં નારક કહે તમે ટાળી મૂક્યા
છે, ગાલવને ઘેર યાગ, દેવ માત્રે પરકો
પરકી, કાઢ્યો તમારો પાગ. પ્રેમાનંદ.

પરક, સ્ત્રી. પંચાત; પીડા; માયાફાડ; એકની
એક ખાખત વારંવાર ચર્ચવી કિંવા ચહેવા
કરવી તે:-આ શી તકામી પરક. (૨)
મુરકેલી; લમણાકિંક. (૨) લઈ. (૩)
એવો અવાજ; હુમડું ફાટતાં ને અધા-

વાયુ બહાર નીકળતાં થતો એવો અવાજ.
પરકી, સ્ત્રી. પત્રી; આવળની કાચી શિંગો
અને પાંદડાં વગેરે તે.

પરકું, નં. પેકું; ચાક; ચક્ર:-ગાડી ગાડાને
જે પરકાં અને રથ તથા ચારકને ચાર
પરકાં હોય છે.

પરકો, પું. આવળની શિંગ. આ શિંગો ધો-
ળા ઝાંખા રંગની યાય છે ને તે ઢોરને
ખવરાવવાના કામમાં આવે છે.

પરણુ, નં. (સં. પર્યં) પાંદડું; પાન. ઉં
હુનદ્રવ્ય આદે યદ સામગ્રી, અન્ય પરણુ
પુરોડાથ. ગિરધર. (૨) પરણવું તે; પરિ-
ણય:-જનમ, મરણ ને પરણ.

પરણુ, કિં. અં. [સં. પરિણય] દેશના
ચાલ પ્રમાણે સ્ત્રીપુરુષે એક બીજાને એક
નિષ્ઠ યદ રહીને સંસાર માંડવા બંધાવું;
શાસ્ત્ર કે કાયદાની રીતે પતિપત્ની યદ
રહેવાને કુંવારાં છોકરાછોકરીએ એકબીજાં
-જોડાવું-સાથ કરવો તે. એક બીજા
સાથે બંધાવું-જોડાવું; વિવાહ કરવો; લગ્ન
કરવાં. (૨) સરતથી-કરારથી બંધાવું.
કહે. પરણે તેનાં ગીત=જેવો ને જેનો વ-
ખત હોય તેમ કરવું. પરણે પાનેતર નહિ,
ને અધરણીએ ચીર=પ્રસંગ ન કર્યું તે
પાછળથી શું કરે? પરણ્યો પીડાએ મરે
અને કુંવારો કોડે મરે. પરણ્યાને પાળે ને
જણ્યાં ને જીવાડે એમાં શાનો પાડ?
પરણ્યા પહેલાં અધરણી=મુવા પેલી પોક.

પરણાયું, નં. શકાઈ; મોટું કોણિયું; ચપણિયું.

પરણાવણું, કિં. પ્રં. છોકરા કે છોકરી પરણે
તેમ કરવું; વર કે કન્યાનાં લગ્ન કરવાં;
વિવાહ કરવો. (૨) ગળે ધાલવું; પધરાવી
દેવું; બાંડી દેવું:-આ પલળેલો માલ
બહાર ગામના બાંડતિયાને પરણાવી દો.

પરણિયત, વિં. વિવાહિત; પરણેલું. (૨)
નાં વર; પતિ.

પરણેતર, નં પરણવું તે; પરણવાનો વિધિ તે. (૨) પરણેલું તે. પરણેત ને પરણેતર. ઉં સસરા પહેલા પરણેતનો, જણે સધળો ધર્મ. શામળ.

પરણેયું, નં અપણિયું; ચક્રાદં; કોણિયું.

પરણેયો, પું પરણેયો હોય તે; વર; પતિ; ધણી. ઉં જેનો પરણેયો પર ઘેર જાય.

પરત, અં [સં.] પાછું.:-પરત આપ્યું=પાછું આપ્યું.

પરતક્ષ, જું પ્રત્યક્ષ.

પરતપું, કિં સં (સં. પરિ+વર્તિ) ફરી ફરીને વાટવું; છુંટવું; લસોટવું; ખરલ-કરવું.:-મીઠાને પરતીને લુગદી બનાવો.

પરતંત્ર, વિં (સં.) પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલી કે વર્તી શકે નહિ એવું; નહિ સ્વતંત્ર; પરાધીન; પરવશ; પરના કહેવા કે હુકમ પ્રમાણે જેને કરવા તથા ચાલવાનું હોય એવું; તાબેદાર.

પરતંત્રતા, જીં [સં.] પરવશપણું; પરાધીનતા; તાબેદારી.

પરતંત્રપણું નં નહિ સ્વતંત્રતા તે; પરતંત્રતા; તાબેદારપણું.

પરતાપ, પું પ્રતાપ.

પરતી, જીં નાનો ફાળકો; શીરકી.:-રેશ-મની આંટીએ ઉતારવાની ફાળકી.

પરતોત, જીં (સં. પ્રતીતિ) પતીજ; ખાતરી; વિશ્વાસ; બરોસો.

પરતો, પું [સં. પ્રતાપ] પ્રતાપ દર્શન તે; પ્રતાપાભાસ; સામાને વિશ્વાસ આવે-પડે એવો પોતાનો પ્રતાપ-અળનો ભાસ કરાવવો તે. (૨) હાજરાહજુરપણું; જાગ-ર્તિ દેખાડવી તે; ચમત્કાર. (૩) છાયા; આભાસ-પડછા.

પરત્વે, અં [સં.] ને લીધે; વડે; ચોગે.

પરથાર, પું પગ મૂકવાનો ચોતરો-મૂંઝિકા તે; ખાડા ટેકરા ભાગી એક સરખી કરેલી

જમીન અથવા જરા ઉંચી કરેલી સપાટ ઓટલી જેવી જગા; પહોળું પગથિયું.

(૨) રચક; તળ. (૩) પથારી; ચપ્પા. ઉં કદી ના મળે બહેતી ભરથાર, કુમાર કાળો રાયનોરે, તો તો પાડું હું પરથાર, કુમાર કાળો રાયનોરે લોલ. દિવાળીઆઈ.

પરદાદો, પું દાદાનો આપ તે; આપના આપનો આપ.

પરદુઃખ, નં પારકાનું દુઃખ-પીડા તે.

પરદુઃખભંજન, વિં ખીજની પીડા ભાગનાર; પોતાના સુખનો વિચાર નહિ કરતાં ખીજનું દુઃખ ભાગવાની શક્તિવાળું તે; પરોપકારી; ઉદાર.:-રાજા વિક્રમના જેવો પરદુઃખભંજન કોણ છે ?

પરદેશ, પું [સં.] પોતાનો દેશ-વતન નહિ એવો જે સુલક તે; વિદેશ.

પરદેશી, વિં પારકા દેશનું; વિદેશી.

પરદો, પું પડો; ચક.

પરધન, નં ખીજનો પૈસો; પારકું ધન.

પરધર્મ, પું પોતાનો ધર્મ નહિ તે; ખીજો ધર્મ; પોતાના ધર્મથી જુદો ધર્મ તે.

પરધર્મી, વિં અધર્મી; ખીજ ધર્મનું; જુદો ધર્મ પાળનાર જે તે.

પરનાતી. વિં ખીજ નાતનું; પરનાતનું; પોતાની નાતનું નહિ તે.

પરનાર, જીં પરખી.

પરનાળ, જીં પાણી ઝીલવા તથા વહેવરાવવાની ધાતુની નાળ-તીક તે. પ્રનાલિકા.

પરનાળિકા, જીં પરનાળ. (૨) પરંપરાથી ચાલી આવતી જે શ્દિ કે રીત તે; ધરા; -પદ્ધતિ; ચાલુ વ્યવહારની શ્રેણી તે.

પરપુરૂષ, પું [સં.] પતિ નહિ એવો ખીજો પુરુષ તે; પોતાનો પતિ નહિ તે.

પરપુષ્ટ, પું [સં.] કોકિલ; કોયલ. એમ કહેવાય છે કે, કોયલ કાગડીતા માળામાં પોતાનાં ઈંડાં મૂકે છે અને કાગડી તેને

પોતાનાં ધારી સેવે છે. ઇડાંમાંથી નીકળ્યા પછી પશુ કામડી તેમને ચેણુ આપી પોણે છે, પરંતુ બ્યારે તે બોલે છે ત્યારે કામડીથી સમજાય છે કે તે પોતાનાં બચ્ચાં નથી એટલે તેમને પોતાના માળા-માંથી ઇડાડી ચૂકે છે. આ ઉપરથી કોયલ પરથી પેવાયેલી કહેવાય છે.

પરપેઠ. ઓં ત્રીજવાર લખાયેલી હુંડી તે. **પરપીડિયું,** વિં પરપોટા જેવું; કાણુબંજુર. થાય થાય ને શીટી જાય એવું.:-પરપોટિયા કપનીઓ.

પરપોટી, ઓં નાનો પરપોટો.

પરપોટો, પું પાણી ઉપર થતો હવાથી બરેલો ડુકો. **પુદ્ગુદ.** (૨) ફોલો; ફોલો; (૩) ભરમ; પોટો અને ખાલી દેખાવ તે; ફોટોપ.

પરખ, ઓં [સં. પ્રપા] માર્ગે જતા આવતા તરસ્યા ભોકોને મદત પાણી પાવાની જ્યા તે. (૨) વટેમાર્ગને મદત-ધર્મદા પાણી પાવું તે. ચહેરા અને ગામડાંમાં જવા આવવાના ધોરી રસ્તાઓ ઉપર મુસાફરોને મદત પાણી પાવાની જે ગાઠવણ તે. પરખ મંડાવવી, એ મોટા પુણ્યનું કામ ગણાય છે. (૨) [સં-સર્વ] પર્વ; તહેવાર; રોડ દિવસ.

પરખડી, ઓં [સં. પારાવત.] કપુતર, ચકલાં અને પંખી વગેરેને ચણુ અને પાણી નાખવાને માટે ઉણું કરેલું એક ચાલના ઉપરનું પાંજરું. ચહેર અને ગામડાંમાં પંખી અને ખિસ્કોલીઓ વગેરે પ્રાણીઓને દાણા નાખવા તથા પાણી પાવા માટે ઉભો કબોલો એકઠડિયો મધુતરો. માણુસોને માટે ધર્મદાના ને સદાગત, પશુઓને માટે હવાઈ અને પાંજરાયોજો, તેમ પંખીઓ અને બીજાં નાનાં નિર્દોષ પ્રાણીઓને ખાવા પીવાનું મળવા માટે

પરખડીઓ અંધાવવામાં પશુ મુદ્દમ મનાય છે.

પરખિયો, પું પરખ ઉપર પાણી પાવાને રહેનારો; પરખ ચલાવનારો.

પરખીડિયું, નં લખેલો કાગળ મૂકીને બંધ કરવાની કાગળની કોથળી.

પરખુદ્ધિ, ઓં [સં.] બીજની સમજ તે. (૨) વિં બીજની સમજ પ્રમાણે ચાલનાર; પરમતિયું; પારકાની બુદ્ધિએ કામ કરનાર; પોતાની બુદ્ધિ-સમજ વગરનું હોઈ બીજની સમજ પ્રમાણે વર્તનાર તે. **પરખાઈ,** નં પરમ-સૌથી યેઠ દેવ તે; પરમેશ્વર; ચિદાત્મા; પરમાત્મા.

પરખાવ, પું બીજને જન્મ; આ અવતાર નહિ પશુ આગલો અથવા પાછલો અવતાર તે. (૨) પ્રભવ.

પરખવણું, કિં સં [સં. પ્રખૂ] ઉપજ થવું; ઉપજવું. (૨) નહિ લેખવણું; અનાદર કરવો. (૩) હસવણું; યકવણું.

પરખા, ઓં [સં. સ્પૃહા] પરવા, દરકાર; રપકા. (૨) પ્રભા.

પરખાતિયું, નં [સં. પ્રમાત] મળસકામાં ગાવાનો એકરાગ-ઢાળ. (૨) મળસકામાં ગાવામાં આવતું કીર્તન; પ્રભાતે ગાવાનો કથિર સ્તુતિનો એક રાગ-પાઠ તે. (આ રાગ બ્રહ્મા કંદ જેવો છે.):-ધરડાં વરડાં ખાટલામાં પડયાં પડયાં પરખાતિયાં ગાતાં હતાં.

પરખાર્યું અં બારોબાર; ઘેર-સ્થાનપર આવ્યા કે મૂળ માણુસને જણાવ્યા વગર એમને એમ; બીજને જણાવ્યા વિના. (૨) વિં પારકું; બીજનું. (૩) અજાણ્યું; અહિત; પિછાન રહિત.:-પરખાર્યો માણુસ સાચે વાત કેમ થાય? પરખાર્યું કે પોતાનું -કથાચનું એને જ્ઞાન નથી.

પરખુ, પું પ્રભુ; પરમેશ્વર.

પરભોગી, વિં પોતાની નહિ પણ પારકી વસ્તુનો ભોગ લેનાર.

પરમ, વિં [સં.] ધર્મ; પુષ્કળ; ખૂબ; પરિપૂર્ણ; અતિશય.-એની સુલાકાતથી મને પરમ આનંદ થયો. (૨) શ્રેષ્ઠ; સર્વોત્તમ; સર્વોપરો એવું.-પરમ પુરુષાર્થ; પરમેશ્વર. (૩) એક ચૂકીને બીજું-અર્થાત ત્રીજું.-પરમ દિવસે=આગળ અથવા પાછળના એક દિવસ પછીનું.

પરમપદ, નં [સં.] શ્રેષ્ઠ પદ; અતિ ઉંચી પદવી. (૨) સુકિત; મોક્ષ.

પરમપ્રિય, વિં (સં.) બહુજ વહાલું; અતિપ્રિય.

પરહંસ, પું (સં) જેને કશો બિજભાર કે ભવહારાદિકની રૂપહા ન હોય એવો-સર્વત્ર બ્રહ્મ જોનારો સંન્યાસી તે. (૨) બ્રહ્મ.

પરમાટી, સ્ત્રીં માંસ. ઉં અમે પરમાટીના ભોગી=માંસાહારી.

પરમાણુ, અં નહી; નિમ્ને. (૨) વિં યુક્ત; ખરું; ધન્ય. ઉં એ રીતે ખાંડવવન બાળું; પૃથાપુત્રે પરમાણુ. કંઈક પરાક્રમ કરી તો તો જીવું પરમાણુ. (૩) પ્રમાણ; પુરાવો.

પરમાણુવું, કિં આચું માનવું.

પરમાણ્માં, નં પ્રમાણપત્ર; પુરાવા; દાખલા; આતરીપત્ર. ઉં ગરડમદ્ ગયા, પહોંચ્યાનાં પરમાણ્માં કેણે મોકલ્યાં નહિ. ધીરા.

પરમાણુ, નં [સં.] ઝીણામાં ઝીણો જે અણુ તે. જેનો ભાગ થઈ શકે નહિ એવો ખૂબ બારીક અણુ-કણ તે.

પરમાણું, નં પ્રમાણ; પુરાવો; દાખલો. (૨) માંષ. (જોડાતું):-પરમાણું આપીને જોડો કરાવ્યો તેણે જો બેડો નહિ.

પરમાણે, અં પ્રમાણે; પેઠે; માફક; રીતે.

પરમાત્મા, પું [સં.] પરબ્રહ્મ; ચિદાત્મા. (૨) વિષ્ણુ. (૩) શિવ; શંકર; મહાદેવ.

પરમાનંદ, પું (સં) પરિપૂર્ણ આનંદ તે. ખરેખરી ખુશાલી મળવી તે; બ્રહ્માનંદ; સંપૂર્ણ સુખ સ્થિતિ-બીજી વાંઘાર-હિતપણું તે.

પરમાર્થ, પું [સં.] જે સારામાં સારું કામ તે પરમાર્થ; શ્રેષ્ઠ અર્થ; ઉત્કૃષ્ટ વસ્તુ તે પરમાર્થ. (૨) પ્રાણીનું હિત-કલ્યાણ થાય એમ કરવું તે; યુષ્મ કર્મ. (૪) સુખ. (૪) મોક્ષ. ચાર પુરુષાર્થમાંનો છેલ્લો જે મોક્ષ અર્થ-ઉદ્દેશ તે.

પરમાર્થી, વિં પરમાર્થ કરનાર તે; લોક કલ્યાણ કરવાનો ઉદ્દેશ રાખનાર; પરાપકારી. (૨) પ્રાણીઓનું કલ્યાણ અથ એવું; કોઈને સુખ થાય એવું હિતકારી તે; પોતાના અર્થનું નહિ પણ પ્રાણીના હિતઅર્થનું હોય એવું તે.-શૈઠ! આ પરમાર્થી કામ છે.

પરમિયો, પું જનને દ્રિયને લાગુ પડતો એક રોગ. આમાં પેશાબવાટે પર રુધિર અને બગડેલી ધાતુ પડ્યા કરે છે તથા અત્યંત પીડા થાય છે; પરમો.

પરમેશ, પું [સં.] પરમેશ્વર તે; મહાદેવ.

પરમેશ્વર, પું [સં.] મોટો હથિર, સૌથી ઉપરનો મોટો દેવ તે.

પરમેશ્વરી, સ્ત્રીં [સં.] મોટી દેવી તે; આ-ધરાકિત તે.

પરમેષ્ટી, પું (સં.) બ્રહ્મા. (૨) વિષ્ણુ; શાલગ્રામ.

પરમે, પું પરમિયો; વ્યભિચારથી થતો એક મહા પીડકારી જનને દ્રિયનો રોગ.

પરરાજ્ય, નં [સં.] બીજા-વિદેશી રાજ્યનો અમલ તે; વિદેશીરાજ્ય.

પરલી, સ્ત્રીં [સં. પછી] ધરોળી.

પરલોક, [સં.] આ લોક નહિ તે; મુઆ પછી જીવ જે લોકમાં જાય છે તે લોક; લોકાંતર; સ્વર્ગ; દેવલોક; અપરલોક. કિં

પ્ર૦ પરલોક જવું-વસવું=મરણ પામવું.
ઉ૦ પરલોક વસી પરંતુ તું શુભ તારે
સધળે ગવાય છે. આલોક અને પરલોક
બેઉ સુધારવા.

પરવ, (સં. પર્વ) સારો દહાડો; તહેવાર;
અવસર. (૨) પુણ્ય દાનનો સંધિ. (૩)
મોઠો; કાતળી; પેરાધ:-પરવે પરવે મિઠાચ
ઓછી. (૪) (સં પ્રપા) મુસાફરોને મફત
પાણી પાવું તે અને તેમ કરવાની રસ્તા
ઉપરની જે જગા તે:-ધનવાનો મોટા
રસ્તાઓ ઉપર વેટમાર્ગને પાણી પાવાને
પરવો મંડાવે છે.

પરવડ, આં પાલવવું તે; પરવડતું હોવું તે.
પરવડતું, વિ૦ પાલવવું; પોષાતું; અનુકૂળ
પડતું; અમુકના ગળ પ્રમાણે હોતું.

પરવડવું, કિં અ૦ પાલવવું; પોષાવું; રચવું;
બોજવું; અનુકૂળ પડવું. (૨) ગમવું; ગો-
ઠવું; પસંદપડવું.

પરવણી, આં (સં. પર્વણી) દાન ધર્મનો
સંધિ; અવસર. તહેવાર;-આભાવરૂપા પુ-
ણ્ય પરવણી.

પરવરતાવવું, કિં સ૦ પ્રવર્તાવવું; ચલાવવું;
ચાલુકરવું; ફેલાવવું; પ્રસારવું.

પરવરદેગાર, (ફા.) સર્વતું પાલન કરનારો;
પરમેશ્વર.

પરવરવું, કિં અ૦ જવું; સિધાવવું. ઉ૦ એ
અશ્વ ત્યાથી પરવર્યો તે.

પરવરશી, આં (ફા. પર્વશીશ) પરવસી;
બરદાશ. (૨) લાલન પાલન, પોષણ.

પરવસી, આં બરદાશ; સેવા આકરી, સં-
ભાગ; સારવાર. (૨) સંવાહન; પંપાળવું તે.

પરવશ, વિ૦ [સં.] પરાધીન; પરતંત્ર; બી-
જને તાબે હોય એવું; નહિ સ્વતંત્ર તે.
ઉ૦-પરવશ પડી પ્રેમદા કથીપેરે દિન બેશે.
લજ્જાગમ.

પરવશતા, આં બીજને વશ હોવાપણું;
પરાધીનતા; પરતંત્રતા.

પરવશપણું, ન૦ પરવશતા; પરાધીનતા.

પરવળ, ન૦ ધિલોડી-ટિડોરીના જેવા વે-
લાનાં શાક ફળ. આ ફળ લ'મ ગોળ ને
સખત લોલા આર્યાના જેવા આંકાવાળા
છોડાના ટિંડોરા જેવાં થાય છે. એનાં
બી ટુવર જેવાં ગોળ હોય છે ને શાકમાં
તે બહુ વખણાય છે.

પરવા, આં દરકાર; સ્પૃહા; વરસ. (૨)
કાળજી; ચિત્ત; ખંત.

પરવાડ, આં [સં. પરિવાહ] ગામ વરતીની
છેવટનો ભાગ તે; ગામ કે શહેરનો છેવારો
ભાગ તે; ગામ નજીકનો તેની આસ
પાસનો ભાગ તે:-જ્યાં જ્વેશો ત્યાં ગા-
મની પરવાડે હલકા લોકોનો વાસ હશે.

પરવાનગી, આં (ફા) રમ; છૂટ; અનુગા;
આગ્રા. વડીલ કે ઉપરીને પૂછીને જવું
આવવું; કામકાજ કરવું કે ગેરહાજર રહે-
વાની છુટ તે. પરવાનગી માગવી-આપવી
કે લેવી, એમ કહેવાય છે.

પરવાનો, પુ૦ અમુક કાર્ય કરવાનો જે લે-
ખી હુકમ-પરવાનગી તે; છુટપત્ર; રમગીડી.

પરવાર, પુ૦ (સં. પરિવાર) પરિવાર.
વસ્તાર. (૨) કુરસદ; નવરાશ; નવરાઈ.

પરવારવું, વિ૦ જેને કંઈ કામ ધધેા હોય
નહિ તેવું; નવરં; નિરુદ્ધોગી; બેકાર;
નમારમુંડું.

પરવારવું, કિં અ૦ કામથી ફરાગત થવું;
નવરા થવું; કરવાનું હોય તે કરીને મુક્ત
થવું; છુટાંથવું; બહુ આટોપી રહેવું તે.

પરવારી, આં ભરવાડના જેવી એક જાત.

પરવાળું, ન૦ [સં. પ્રવાહ] ખૂબ ચળકતા
લાલ રંગનો શંખની જાતનો એક ખડક
-મણિ, દરિયામાંનાં જીવંત બનાવેલું
જીવંત જેવું ઉપરથી લાલચુરેખ છીપિયું.

સમુદ્રમાં એક જાતનાં જીવડાં પરવાળાંનાં
ધરે જનાવે છે. આ પરવાળાંની નાની
નાની ભુંગળાઓ જેવા કકડાઓની
માળાઓ બને છે. ઓઠની રતાથ માટે
પરવાળાંની ઉપમા અપાય છે.

પરવિંદો, પુ. રેંટિયા ઉપરથી સુતર ઉતારી
લેવાનો કાળકો.

પરસાળ, સ્ત્રી. (સં. પ્રતિ+શાલા) ચોકની
સામેનો ઓરડો-ખંડ તે પરસાળ, એની
પછી ઓરડો; ચતુસ્થાળ; પ્રતિષ્ઠાળ;
પડમાળ.

પરશી, સ્ત્રી. ફરશી.

પરશુ, ન. (સં.) કુહાડો; કુહાડા જેવું
લોહાનું હથિયાર-ઓઝર તે. હાથ જેને
ફરશી કહેવામાં આવે છે તે; કુહાર.

પરશુનાભ, પુ. (સં.) એક મોટા વીર્યવાન
અને શરવાર ઋષિ-ભાર્ગવ. એમણે એ-
કવીસવાર પૃથ્વી નક્ષત્રી કરી હતી.

પરસ, સ્ત્રી. ઝાકળ; હુસ્મસ; ઓસ. (૨)
ઓસ પડવાનો વખત; મોટું મળસકું. કિં.
પ્ર. પરસ ચરાવવાં=મળસકે બળદ ચરા-
વવા તે.

પરસન, વિ. પ્રસન્ન.

પરસવું, કિં. અ. (સં. સ્પૃશ્) અડકવું;
સ્પર્શ કરવો; અડવું. ઉ. ચરણ પરસ્યા
પ્રેમથી. (૨) પરખવું; ઓળખવું; જણવું.
(૩) બજવું.

પરસાદ, પુ. પ્રસાદ.

પરસાદી, સ્ત્રી. પ્રસાદી. (૨) માર; ઠોક.-
એને થોડી પરસાદી આપો.

પરસુલી, સ્ત્રી. ધોઝલા ધકતો ઝીણા આ-
ટા; ધકતો બારીક લોટ; મેંદા. ઉ. લોટ
પડે સરસુલી, કેસરજનીરે.

પરસેવ, સ્ત્રી. બીજની સેવા કરવી તે;
ચાકરી; નોકરી.

પરસેવો, (સં. પ્રસેવ) ધામને લીધે શેમકપ-

માંથી ચીકણું પાણી નીકળે છે તે; પ્રસેવ.
કિં. પ્ર. પરસેવો છુટવો=ધામ ધધ શ-
રીમાંથી પાણી નીકળવું. પરસેવો વળવો=
મહેનત પડવી. કહે. ખરા પરસેવાનું
ધન= મહેનત કરીને મેળવેલું ધન. પરસેવો
પાડવો=ખુબ મહેનત કરવી.

પરસ્ત, વિ. આસક્ત, વળગેલું; લાગેલું;
પરાયણ. (૨) પૂજક; યુતપરસ્ત.

પરસ્તી, સ્ત્રી. પરાયણતા; અધીનતા. (૨)
રત્નિ; પ્રાર્થના.-યુતપરસ્તી.

પરસ્ત્રી, સ્ત્રી. (સં.) પરનાર; પરકીયા; બી-
જની સ્ત્રી તે.

પરસ્પર, અ. (સં.) એકમેકમાં; અન્યોન્ય;
મેંદોમેંદો; આપસઆપસમાં.

પરસ્મૈપદ, (સં.) સંસ્કૃતમાં ધાતુના બે વર્ગ
છે તેમાંનો એક વર્ગ તે; કર્મેકમેદ.

પરસ્વાધીન, વિ. (સં.) બીજને તાબે હોય
તેવું; સ્વાયત નહિ તેવું; પરાધીન; પરવથ;
પરતંત્ર.

પરસ્વાધીનતા, સ્ત્રી. (સં.) પરવથપણું;
પરતંત્રતા; પરાધીનતા.

પરસ્વાધીનપણું, ન. પરાધીનતા.

પરહરવું, કિં. સ. (સં. પરિ+ઠ્ઠ) છોડી
દેવું; છોડવું. (૨) ત્યાગ કરવો; છાંડવું.
ઉ. પરહરવા વન તે વસે મનસ્વી.
સાચું સ્વપ્ન.

પરહસ્તગત, વિ. બીજને હાથ ગયેલું.

પરહેજ, વિ. (ફા.) અંધી; કેદ; કબજામાં
હોય તેવું; પરવથ. (૨) અળગું રહેલું; દૂર
રહેલું; દાખમાં રહેલું; કેદી; અંધનમાં રા-
ખેલું-રહેલું એવું તે. પરહેજગાર=કપરી
પળનાર. [૨] અંધી.

પરહેજ, સ્ત્રી. (ફા.) ખાવા પીવામાં અમુક
વસ્તુઓથી અળખા રહેલું તે. પથ્થ; કપરી.
(૨) અટકાવ; પ્રતિબંધ; અંધી.

પરંતુ, અં (સં.) પણ; તોપણ. (૨) અને; તથા; કિન્તુ.

પરંદુ, નં (ફા.) પંખી; પક્ષી.

પરંપરા, ઓં [સં.] ધારા; ધણા કાળથી ચાલુ રહેલી રીત-રિવાજ વગેરે તે; અનુ-ક્રમ; પરીષાદી; નિયમ; ધાટી; ઉતાર. (૨) અં જેમ ચાલ્યું આવતું હોય તેમ.

પરંપરાગત, વિં પરંપરાથી ચાલતું આવેલું ક્રમાનુસારી; રિવાજને લઇને પ્રાપ્ત થયેલું.

પરા, ઓ. [સં.] નાદનું અસલ સ્વરૂપ તે; ચળદનું આદિરૂપ. (૨) ઉચ્ચગતિ. (૩) માયત્રી. (૪) અં પાછું; તરફ; બહુ.

પરાધ, ઓં દસ્તો; ખાડણીનો લોખંડનો પાયો; પરા. (૨) વિં પારદી.

પરકાષ્ટા, ઓં [સં.] મુશ્કેલી; શ્રમ; મહેનત, પરમ કષ્ટ પડતું તે. (૨) છેલ્લી હદ; અંત-મર્યાદા; પરિસીમા.

પરાક્રમ, નં [સં.] જાતબળનું, પોતાની અક્ષલ હોશિયારીનું જે લોકમાં વાહવાહ બોલાય એવું કામ તે; આત્મબળ; સામર્થ્ય; શૌર્ય તે. (૨) બીજને મહાત કરી પોતે વિજયી થઇ બહાર-જાહેરમાં આવતું તે; શૌર્યથી જે નામના કરવી તે. કિં પ્રં પરાક્રમ કરવું=આત્મબળથી વિજય મેળવવો.

પરાક્રમી, વિં [સં.] પોતાના જાત બળથી જીતનાર; શૌર્ય કરનાર; સામાને દાબી દઇ વિજય મેળવનાર. (૨) શૂરવીર; વિક્રમી; વિજયી; જેણે પરાક્રમ કરીને નામના મેળવી હોય તે; બળવાન; જોરાવર.

પરાગ, પું [સં.] ફૂલમાંની રજોટી તે; પુષ્પલિ; કુસુમરેણુ. (૨) વાસ.

પરાગંદા, અં પરગમ્મ નાસી જવું તે. પલાયન.

પરાજ, ઓં ઉભા કાનાલી તાસક જેવી મોટી યાળી.

પરાજ્ય, પું [સં.] પરાભવ; હારવું તે; હાર. પરાજિત, વિં (સં.) હારેલું; બીજથી જિ-તાયેલું; પરજીત, જિત.

પરાજી, નં વીસ વીધા જેટલા વિસ્તારનું જમીનનું માપ.

પરાક, ઓં બકરાના વાળની દોરડી કે જે ગધેડા ઉપર ગોદડી નાંખીને બાંધવામાં આવે છે.

પરાણી, ઓં પરણી; પરાણી. ગાડાગાડીના બળદ હાકવાની નાની લાકડી; નાનો પરાણો. ઉં તરણી પરાણી જેવી.

પરાણ, અં મરજી ઉપરાંત; બળાકારે; જોરાવરીએ. (૨) મુશ્કેલીએ; બહુ આમરે; મહા મહેનતે; કઠણારો.

પરાણો, પું [સં. પાણી] આદર સતકારને યોગ્ય, પોતાને ધેર આવેલો બહારનો માણસ તે; મેમાન. [૨] અતિથિ; અ-વ્યાગત. (૩) મોટી પરાણી; આરવાળી લાંબી લાકડી કે જેવડે હળ તથા ગાડીએ જોડેલા બળદોને હાંકવામાં આવે છે.

પરાત, ઓં છાશનું પાણી; પરાથ.

પરાતપર, વિં પરથી પણ પર એવું તે; શ્રે-ષ્ઠથી પણ શ્રેષ્ઠ એવું; ઉંચામાં ઉંચું; માયાથી પર-અતિરિક્ત હોય એવું. (૨) બહા; શ્રીમગવાન.

પરાધીન, વિં [સં.] પરવશ; પરતંત્ર.

પરાધીનતા, ઓં [સં.] પરવશતા; પરતંત્રતા.

પરાધીનપણું, નં પરાધીનતા,

પરાન્ન, નં (સં) પારકું અન્ન; જમણનું ભોજન તે; મદતનું ખાતું તે.

પરાપૂર્વ, (સં.) આગળ આગળનું; જીતું-ચાલતું આવેલું; અસલનું.

પરાપૂર્વથી, અં અસલથી; આગળના વારાથી.

પરાભવ, (સં.) પરાજ્ય, હાર. (૨) પરિભવ; તિરસ્કાર.

પરાજૂન, (સં.) હારેલું; પાછું પડેલું;
પરાજિત.

પરામર્શ, પું. [સં.] વિચારવું તે; જીદાપોહ
કરવો તે; તર્કવિતર્ક; વિમર્શણ; વિવેચન.

પરાય, સ્ત્રી. ખાંડગીનો દસ્તો; પરાય.

પરાયણ, વિ. (સં.) લગતું; વળગી રહેલું;
આસક્ત; અનુરક્ત, સંબંધી; આશ્રિત;
તાબેદાર; ભક્તયા-આશ્રયી વળગેલું.

પરાયુ, વિ. પારકું; બીજનું.

પરાય, અ. એક વચમાં મૂકીને બીજું તે;
ત્રીગપર:-પરાયને વર્ષ-પેસે વર્ષે એક
આગલું અથવા એક પાછલું મૂકીને તેની
પરતું જે તે; પરાય.

પરાધ, સ્ત્રી. (સં.) છેલ્લી સંખ્યા; એકડો ને
સત્તર મીડાવાળી સંખ્યા તે. (૨) વિ.
બદ્ધના અરધા આયુષ્ય જેટલું.

પરાવર્તન, ન. (સં.) પાછું ફરવું તે. પ્રતિ-
ક્ષેપ. (૨) પ્રતિબિંબ; પડછાયો.

પરાવૃત્ત, વિ. [સં.] પાછું ફરેલું; વળેલું;
ઉલટાવેલું. (૨) પાછું આવેલું; ફરી આવેલું.
(૩) કાંટાળેલું.

પરાશ, સ્ત્રી. છાસ ઉપરનું પાણી.

પરાશર, પું. [સં.] એક ઋષિ; આસના પિતા.

પરાજ, ન. ડાંગેરનું ખરસલું. અનાજનું પોચું
ધાસ, (સાંઠા નહિ.)

પરાં, અ. દૂર, અધિ-આમ-તેમ.

પરાંગના, સ્ત્રી. [સં.] પરસ્ત્રી.

પરાંગમુખ, વિ. [સં.] ઉલટી બાજુ તરફ
મેંઘાણું; વિમુખ. (૨) ઉત્તર; વિરુદ્ધ; આડું.

પરાંત, વિ. બાકી વધેલું; છેલ્લા વધારાનું.

પરાંતણું, કિં. અ. પરવારવું; ફરાગત થવું.

પરિ, અ. [સં.] સર્વ બાજુએથી, ચારે તર-
તથી એવો અર્થ ઉપજાવનારો ઉપસર્ગ.

(૨) અતિશય; પહોંચ; એવો અર્થ પણ
રાખે છે:-પરિજન, પરિવાર, અને પરિ-
પૂર્ણ વગેરે.

પરિક્રમ, પું. [સં.] ચારે તરફ ફરવું તે; પ્ર-
ક્ષિણ; વિહાર.

પરિક્રમણ, ન. [સં.] આસપાસ ફરીવળવું
તે; ફરો ફરવો તે; પ્રક્ષિણ.

પરિક્રમા, સ્ત્રી. પ્રક્ષિણ.

પરિખા, સ્ત્રી. (સં.) શહેરની આસપાસ જે
ખાધ કરેલી હોય તે.

પરિમિત, પું. (સં.) દાન વગેરે અહણ કરવું
તે; આદાન; સ્વીકાર. (૨) સ્ત્રી; પત્ની;
ભાર્યા.

પરિધ, પું. (સં.) ઘેર; ઘેરાવો; ગોળની ચારે
તરફ ફરતી કોર તે. (૨) ઓગણીસમે
યોગ. (પંચાંગપ્રમાણે.)

પરિચય, પું. (સં.) સહવાસ; ઓળખાણ;
પિછાન; મેળાપ; અભ્યાસ; મહાવરો.

પરિચર્યા, સ્ત્રી. [સં.] સેવા; ચાકરી; બરદાશ.
(૨) શુશ્રૂષા; ખુશામત. (૩) તહેનાત;

પરિચારક, પું. [સં.] સેવક; ચાકર; દાસ.

પરિચારિકા, સ્ત્રી. [સં.] દાસી; અનુચારિકા.

પરિચિત, વિ. (સં.) પરિચયવાળું; જાણીતું;
ઓળખીતું; સહવાસવાળું.

પરિચિન્ન, વિ. (સં.) જુડું પાડેલું; છુટું
કરેલું. (૨) નિરૂપણ કરેલું.

પરિચ્છેદ, પું. [સં.] અવધિ; સીમા. (૨)
ભાગ; પ્રકરણ; અધ્યાય વગેરે તે.

પરિજન, ન. (સં.) પરિવાર; ખટલો; આસ-
પાસનાં-તહેનાતમાં રહેનારાં જે માણસો
તે; ગોખવર્ગ.

પરિણત, વિ. (સં.) પકવ; પાકેલું. (૨)
પુખ્ત.

પરિણાય, પું. [સં.] વિવાહ, લગન.

પરિણામ, પું. (સં.) કોઈ પણ કામનું છેવટ
તે; છેલ્લું ફળ; નિષ્પન્ન; અંતઃફળ; છોડા;
છેવટ. (૨) તોડ; નિકાલ; નતિજો.

પરિણામદર્શી; વિ. શો પરિણામ આવશે,
તેનો વિચાર કરી જાણનાર; અગમ
બુદ્ધિ.

પરિતમ, વિં (સં.) ખૂબ તથેહું; આસપા-
સની પીડાએથી ધેરાયેહું; સંતમ.

પરિતાપ, પું (સં.) સંતાપ; અકળામણ;
દુઃખ; શોક; પીડા. (૨) પ્રતાપ; શિકર;
ચિંતા.

પરિતાપિત, વિં (સં.) દુઃખિત; પીડિત;
અકળાયેહું.

પરિતુષ્ટ, વિં (સં.) સંતુષ્ટ; સંતોષ પામેહું;
પ્રસન્ન, રાજીયથેહું.

પરિતુષ્ટ, વિં (સં.) તમ થયેહું; ભર્યુંપુર્યું;
મળવાથી સંતુષ્ટ થયેહું એવું. (૨) ધરાયેહું.

પરિતોષ, પું (સં.) સંતોષ; તુષ્ટિ.

પરિત્યાગ, પું (સં.) છોડી દેવું તે; તજીદેવું
તે; વર્જન.

પરિત્રાણ, નં (સં.) કવચ; અંગ-અવયવ-
રખું તે; રક્ષણ; સાચવનાર; જેનાથી રક્ષણ
થાય એવું તે; વારણ; નિવારણ.

પરિહેવન, નં (સં.) શોકનું રાવું તે; વિ-
લપન; આક્રંદ.

પરિધાન, નં (સં.) પહેરવાનું વસ્ત્ર તે. (૨)
વસ્ત્ર; લુભડું. (૩) પહેરવું તે.

પરિધિ, પું (સં.) ધેરાવો; મંડળના વિસ્તાર
તે. (૨) પરિવેશ; સ્પર્શદ્રવી આસપાસ
થતું તેજનું કુંડાળું તે.

પરિપક્વ, વિં (સં.) પાકેહું. (૨) પુખ્ત.

પરિપક્વતા, ઓ સંપૂર્ણ પાકેલી અવસ્થા-
હાલત તે. (૨) પુખ્તપણું.

પરિપાક, પું પરિપક્વતા. (૨) કમૈંદળ.

પરિપારી, ઓ (સં.) પદ્ધતિ; પ્રાદી; ચાલુ
ધારા-રિવાજ તે; કામ કરવાની રીત વલણ
તે [૨] અનુક્રમ; આનુપૂર્વી.

પરિપાલન, નં (સં.) પાલન કરવું-પાળવું
તે; સારી રીતે નિભાવવું-સાચવી-મળવી
રાખવું તે. (૨) જેમ ચાલતું હોય તેમ
ચલાવ્યા કરવું તે.

પરિપાલના, ઓ પાળવું તે; પરિપાલન.

પરિપૂર્ણ વિં (સં.) ભરપૂર ભરેહું એવું.
સંપૂર્ણ; પુરેપુરું; કઠોકાંઠ.

પરિપૂર્ણતા, ઓ (સં.) પરિપૂર્ણત્વ; સંપૂ-
ર્ણતા.

પરિભવ, (સં.) અનાદર; અવગણના; અવ-
માન; તિરસ્કાર. ઉં પરિભવ પુર વાસના
મનરવી. સાચુસ્વપ્ન.

પરિભાષણ, નં (સં.) ચામે ઉત્તર આપવો
તે; આલાપ. (૨) મહેણાણપ બોલવું તે;
ઉપાલંબ.

પરિભાષા, ઓ (સં.) સંકેત શબ્દ અથવા
સૂત્ર. સાક્ષના અર્થોમાં જે સંક્ષિપ્ત શબ્દો
અને વાક્યોથી અમુક અર્થ પ્રતાપેલો
હોય તે શબ્દ, વાક્ય અથવા સૂત્ર તે. (૨)
શૈલી.

પરિભ્રમણ, નં (સં.) આસપાસ ફરવું તે;
ભ્રમણ; પ્રદક્ષિણા કરવી તે. (૨) ભટકવું
પાછળ પાછળ ફરવું તે. ગોળ ચકરાવે
ફરવું તે; પૈડાનું-મોડાનું વગેરે.

પરિમળ, પું (સં.) સુગંધ; સોરભ; પીમળ.
ઉં પરિમળવાળો પ્રભાતભરે શીતળવાય
વાય, વહાલા.

પરિમાણ, નં (સં.) માપ; માપું; વજન; કદ.
(૨) સંખ્યાની ગણતરી કે ધેરાવો. (૪)
અંદાજ; આશરો. (૫) પ્રમાણ; ખાતરી;
વિશ્વાસ-આજ આવી કે નહિ, તેનું
શું પરિમાણ ?

પરિમિત, વિં અંદાજસરનું; વજનસર; હદમાં
હોય તેવું; માફકસરનું; માપ જેટલું;
ખટિત; થોડું.

પરિમિતિ, ઓ (સં.) માપ; પ્રમાણ; પરિ-
માણ. (૨) હદ; મર્યાદા. (૩) ધેર; ધેરવો.

પરિમેય, વિં (સં.) થોડું; અલ્પ; માફકસ-
રનું. (૨) હદ જેટલું; ગણી-તોળી
શકાય તેટલું.

પરિચટ, પું ધોળી; લુગડાં ધોનારો. પામ-

રણ પરિવટ પેર, આપરી ઝીકે ત્યારે,
અંગદે સમર્પા રામ, તનથી કૃષ્ણે ત્યારે.
સામળભદ્ર.

પરિશ્ક, પું (સં. પર્વક) પલંગ; સુંદર
દેલિયો.

પરિશાણ, નં [સં. પ્રયાણ] પ્રસ્થાન; પા-
છળ જલું તે; પ્રયાણ; ચાલવું તે. ઉં
રાજ્યએ કર આયુષ્ય ધર્મા, પ્રેમદા પું
પરિશાણ્ય કયાં, સામળ.

પરિયો, પું પેદીનામું; વંશા-વધ:-પંડ્યા-
હીનો પરિયો પૂછ્યો તો કહે દીકરાનું નામ
દાઉતિયો. પરિયા=પેદીના પૂર્વજો; આપ
દાદા. (૨) વંશજો:-જે જ્ય જલે તે
પરિયાના પરિયા ચાલે એટલું લાવે.

પરિરંભણ, નં [સં.] રગડ; ચંપી; મસળ;
દબાવવું-ચોળવું તે. ધસડ. ઉં પરિરંભણ
કરના પાણે, મુખે સ્પૃતિ કરતા દીનવાણે.
ગિરધર.

પરિવર્તન, (સં.) ફરી વળવું તે; ફરીજલું-
ફેરફાર તે:-અહુ પરિવર્તન થયું. (૨) આ-
વર્તન; ફરી ફરીને ફરવું તે; પરાવર્ત;
ભ્રમણ. (૩) વિનિયમન.

પરિવાદ, પું (સં.) અપવાદ; આરોપ. (૨)
ઠપકો; ઉપાક્ષંભ. (૩) કહેતી.

પરિવાદિની, સ્ત્રી [સં.] સાત તારની વીણા.
પરિહાર, પું [સં.] હૈયા છોકરાં અને કુટુંબ
કપીલો તે; વસ્તાર. (૨) પરિજન; પોખ્ય
વર્ગ; કુટુંબ; નોકર ચાકર અને આશ્રિત
વજેરેતો સમુદાય તે.

પરિવ્રત, વિં (સં.) વિંટાયેલું; વેણિત;
આટન.

પરિવેશ, નં [સં.] પરિવેષ; તેજનું મંડળ;
જળકુંડ. ઉં શયાંક પુંદે પરિવેશ થાય.
(૨) વેષન; ઘેર; પરિધિ.

પરિવેષન, નં [સં.] કોઈ સીજની આગળ
પાછળ બધે વિંટાયેલું જે પડ વજેરે તે;

આચ્છાન; ઠંકણ. (૨) આરદાન; આંધણ.
ઓછાડ; ગમેદ; વેણિત થઈ રહેલું જે કંઈ
હોય તે. (૩) કોટલું; ઉપલો જડો થર.

પરિવ્રાજક, પું [સં.] જેણે સંસાર અને
માયા મમતાનો ત્યાગ કરેલો હોય તે;
સંન્યાસી.

પરિશિષ્ટ, નં [સં] વધરાનું જે લખાયું તે;
વધારો; ઉમેરણ; પુરવણી.

પરિશેષ, વિં (સં.) વધેલું; વધારાનું. (૨)
ના. શેષ; આક્રી.

પરિશ્રમ, પું [સં.] સારી રીતે મહેનત કરી-
લેલી તે. મહેનત; તસ્દી; શ્રમ લેવો તે.
કિં પ્રં પરિશ્રમ આપવો=તસ્દી આપવી;
મહેનત લેવરાવવી.

પરિષદ, સ્ત્રી [સં.] ધણા જણનું એકઠા
થઈ કોઈ કાર્યને માટે બેસવું તે; બેઠક;
સભા; મેળાવડો. (૨) મંડળી. (૩) શાળા.
(૪) સેવક; દાસ.

પરિસર, પું (સં.) પ્રદેશ; મુલક; વિસ્તાર-
વાળી જમીન; સપાટ પ્રદેશ.

પરિસ્ખંખ્યા, સ્ત્રી [સં.] ગણના કરતી તે;
ગણતરી; અનુક્રમે મણવું તે; ગણના.

પરિસીમા, સ્ત્રી (સં.) હદ; મર્યાદા; અવધી;
છેડો; અંત. (૨) સરહદ.

પરિહાર, પું [સં.] તજવું-ફેર કરવું તે;
ત્યાગ; કિં પ્રં પરિહાર કરવો=ત્યાગ
કરવો.

પરિહાસ, પું (સં.) હસવું તે; મસ્કરી મ-
નક; દફા.

પરી, સ્ત્રી (ફા.) અલૌકિક સ્ત્રી; મોં આણુ-
સનું શરીર ઘોડાનું અને હાથની પાછળ
પાંખોવાળી સુંદર કસ્થિત સ્ત્રી; કિન્નરી;
અપ્સરા.

પરીક્ષક, વિં (સં.) પરીક્ષા કરનાર; તપાસ
લેનાર; ગુણવસ્તુની તુલના કરનાર;
સાર જોડું સમજનાર:-એ ઘોડાનો પ-
રીક્ષક છે નિરૂપક.

પરીક્ષણ, નં (સં.) પરીક્ષા કરવાનું કામ તે. (૨) પરીક્ષા કરવી તે. (૩) તપાસ; તજવીજ; સામાના જ્ઞાનની પરીક્ષા કરવાની જે આવડ તે. (૪) પરખ; પરીક્ષા.

પરીક્ષા, ઓં (સં. પરિ-ઈક્ષ) ગુણવગુણનું તોલન કરવું તે; જ્ઞાનનો સુખાર જોવો તે. કસોટી; તપાસ; તજવીજ. (૨) પારખ; પરખ. કિંમ પ્રં પરીક્ષા કરવી=સાફ ખોદું જોઈ લેવું તે; ગુણવગુણની તુલના કરી લેવી. પરીક્ષા લેવી=તાલી જોવું; તપાસવું. (૩) દિવ્ય.

પરીક્ષાપત્ર, નં (સં.) પરીક્ષાના પ્રશ્નોનું પત્રક તે; પ્રશ્નપત્ર.

પરીખ, વિં નાંણા પારખનાર; ખરા ખોટાં નાંણાં ઓળખનાર; નાણાંનો પરીક્ષક. (૨) શરાફનો ધંધો કરનારની સાખ; ઉપનામ તે:-પરીખ કેવળચંદ મલ્લીચંદ.

પરીધ, પું ઘેર; ઘેરાવો.

પરીધરો, પું માલમતા; મિલકત.

પરીસો, પું દુઃખ દરદ; પીડા. (૨) અડચણ.

પર, નં રૂપિર વિકારથી માંસ પાક થઈ ગઈ ગુમડ કે ફેલ્લામાંથી જે ધોળો જાડો રૂપિર મિશ્ર પ્રવાહી નીકળે છે તે; પાચ. (૨) નાનું મામ; ચહેરાની બહારનો વસવાટ તે:-માધવપર.

પર, વિં દૂર; આધું. (૨) જુદું; અજણ. (૩) આકું; ઉલટું; અવળું. ઉં પડે જોઈને ઓખા કહે છે. જાદવ કુળ તો વિચારીને બોલો નાથજી, જાણું પિતા-મહાનં ચરિત્ર. પ્રેમાનંદ.

પરપ, વિં (સં.) કઠણ; કડક; કઠોર; નિષ્ઠુર; દૂર; નિર્દય.

પરે, અં પેઠે; પેર; માફક:-માઠાપરે શું કરો છો ? (૨) પરાઈ; મજસૂં.

પરેજ, વિં પરહેજ.

પરેજી, ઓં પરહેજ; ખરી; પથ.

પરેત, નં [સં. પ્રેત-પરેત] પ્રેત; મડદું; મૃત. (૨) જૂન; પિશાચ. ૩૦ પ્રં પ્રેત ભોજન=મુવાની પાછળ કરાવાનું જે ભોજન તે. પ્રેતલાડવો. (૩) વિં અકરંતિયું. પરેશાન, વિં (ફા.) ધૂન; ખંધું; અપુર; આલાક.

પરેસ્તાન, નં (ફા.) પરીઓને રહેવાનો દેશ તે; મનુષ્યથી ઉચ્ચો ભોક તે; સ્વર્ગ.

પરોક્ષ, અં [સં.] સાંભળનાર હાજર ન હોય તેમ; પછવાડે; પુંડે; અપ્રત્યક્ષ; નજરે ન પડે તેમ; ગેરહાજરીમાં. (૨) સામે મોંએ નહિ એમ; બીજાની દારા. (૩) પડા પાછળ રહીને:-પરોક્ષે કેમ વાત કરે છે.

પરોગ, પું અંત; છેડો; છેવટ.

પરોઠ, પું પ્રભાત; મજસૂં; પરાડ:-પરોઠે ઉઠીને લખવું એટલે હાથ વળે. મોટે પરાઠે =મહુ વહેલા.

પરોઢિયું, નં પરાઠ; પરાડ; પ્રભાત; મજસૂં. કહેં જુવાનીનું રજું ને પરોઢિયાનું દળ્યું.

પરોણાગત, ઓં પોતાને ઘેર આવેલા માણસની સારી આગતા સ્વાગતા કરવી તે; આતિથ્ય; સારો સત્કાર કરવો તે; બરદાશ. પરોણાચાકરી, ઓં અતિથિની સેવા કરવી તે; બરદાશ લેવી તે; પરોણાનો ખાતપાનથી સારો સત્કાર કરવો તે.

પરોણાચાર, પું પરોણાનો-અતિથિનો સત્કાર કરવો તે. (૨) આતિથ્ય; સત્કારની રીત-રીત તે. પોતાને ઘેર આવનાર માણસનો સત્કાર કરવો, તેને ખાન પાન આપવાં અને તેની સેવા ઉઠાવવી વગેરે જે વિવેકી વ્યવહાર તે.

પરોણી, ઓં બળદ હાકવાની આરવાળી લાકડી તે; નાનો પરોણો. (૨) અતિથિ તરીકે આવેલી ઓ તે.

રોણો, પું. બળદ દાકવાની આરવાળી મોટી લાકડી. (૨) અનિય.

રોધ, પું. (સં. પુરોહિત) ક્ષત્રિયોનો ઝોર; ક્ષત્રિયનું ક્રિયા કર્મ કરાવનાર આદ્ય; ક્ષત્રિયના પુરોહિતોની એક નાત-સાખ તે.

રોપકાર, પું. [સં.] બીજનું દિત કરવું તે; પર ઉપકૃતિ; અન્ય જનને ઉપકાર કરવો તે; પરહિત. કિં પ્રં. પરોપકાર કરવો=બીજને ઉપકાર કરવો. ડોષનું પશુ સાઈ થાય-લાભ થાય એમ કરવું; બીજનું કામ કરવું.

રોપકારિતા, ઓં. (સં.) પરોપકાર કરવા-પણું; પરોપકૃતિ તે; પરોપકારપણું.

રોપકારી, વિં. (સં.) બીજને ઉપકાર કરનાર; ભોક્ષિતનાં કામ કરનાર; પરગણુ.

રોરવું, કિં સં. ધાલવું; અંદર નાંખવું :- સોયના નાકામાં દોરો ધાલવો. ઉપર ધાલવું, -દોરામાં છીડિયાં પરોવવાં, ઉં વાળે વાળે મોતી પરોવાં. (૨) લગાડવું; લક્ષ પૂર્વક કરવું :-વાચના લખવામાં મન પરોવવું. (૩) મનપર લેવું; જવાબદારી સમજીને કરવું; ચિત્ત મોંઠાડવું :-કામકાજમાં જીવ પરોવ એટલે ગમશે. (૪) ભેરવવું; લટકાવવું; બાંધવું; ટાંગવું :-આ કાગળ ફાળકામાં પરોવ.

ર્ષ, પું. (સં. Porch.) સાડસોળ ફીટ લંબાઈનું એક માપ (જમીન માપવાનું.)

ર્ષ, પું. (સં.) વરસાદ; મેઘ.

ર્ષ, નં. [સં.] પાંદડું; પાન. (૨) પત્ર.

ર્ષકૃટી, ઓં. (સં.) પાંદડે અને ધાસે છાયેલી કુંપડી; મઠી.

ર્ષશયા, ઓં. [સં.] સાયરો; પાંદડાં પાથરીને બનાવેલું મિઠાનું.

ર્ષશ્યાળા, ઓં. [સં.] મઠી; પર્ણકૃટી; ઉડન.

પર્થદન, નં. (સં.] મુસાફરીએ ફરવું; યાત્રા; પ્રવાસ; આમ તેમ અટન કરવું તે; બ્રમણ; ફરી ફરીને ફેરા મારવા તે

પર્થવસાન, નં. (સં.) અંત; છેડો; છેવટ. (૨) પરિણામ; નિકાલ; તોડ.

પર્થક, પું. (સં.) પલંગ; ઢોલિયો.

પર્થત, અં. (સં.) સુધી; લગી.

પર્થાકુળ, વિં. (સં.) બહુજ આતુર; આકુળ-વ્યાકુળ. ઉત્સુક; ઈનેતર. (૨) અધીર; ઉનાવળું-આકળું.

પર્થાણ, નં. પ્રયાણ; ચાલવું તે; નીકળી પડવું. (૨) પત્રાણ :-પછી ત્યાંથી કર્યું પર્થાણ.

પર્થામિ, ઓં. (સં.) ભરપુરપણું; પૂર્ણતા. (૨) તૃપ્તિ; સંતોષ. (૩) અંત; સીમા; હદ.

પર્થાય, પું. (સં.) એકજ અર્થના બે ત્રણ શબ્દોમાંનો એકાદ શબ્દ તે; સમાનાર્થક શબ્દ :-ચંદ્ર, ચંદ્રિર, ચંદ્રમા; શબ્દાંક. વગેરે. (૨) રીત; રરનો. (૩) સુક્તિ; બદાનું.

પર્થાસોચન, નં. (સં.) ફરીને બરોબર વિચારવું-વિવેચન કરવું તે; સંપૂર્ણ આલોચન તે.

પર્થુષણ, નં. પચુષણ.

પર્થેષણ, નં. (સં.) તપાસ; નજવીજ,

પર્વ, નં. (સં.) સૂર્યનું એક રાશિમાંથી બીજી રાશિમાં જવાનું થાય તે સંધિ. સારા-તહેવારના દિવસનો સંધિ-અવસર તે; તહેવાર; સારો દિવસ; આનંદ ઉત્સાહનો દિવસ તે. (૨) શેલડી ને નેતર વગેરેના એક ગાંઠાથી બીજા ગાંઠા લગીનો ભાગ તે; પેર; પેરિયું. (૩) આંગળાંના સાંધા વચ્ચેનો ભાગ; ટેરવું. ઉં આંગુલી પર્વ સંધાડ એતિ. રાસ. (૪) પ્રકરણ; વિભાગ પુરાક વગેરેના.

પર્વણી, ઓં. પર્વનો દિવસ તે; પર્વનો અ-

વસર; તહેવાર; પ્રુથ દિવસ. અમાસ,
પુનમ વગેરે પર્વતા દિવસ તે.

પર્વત, પું. (સં.) પૃથ્વીની સપાટી ઉપર
ઉપસી રહેલો મસ ઉંચો ટકરા તે; પહાડ;
હુમર; ગિરિ. [૨] સાતની સંખ્યા.

પલ, નં. માંસ. ઉં. જઠામિ આળે અલાર.
મર્મ, ન દહે કયમ પલ ચર્મ; દયારામ.
(૨) પળ; ક્ષણ.

પલક, સ્ત્રી. (ફા.) આંખ અંધ થઇને ઉઘડે
એટલો સમય તે; અઘુજ થોડો વખત તે.
ક્ષણ. ઉં. ખલક પલકમાં ખનાવે બળુ
તેજ બાવે. નવલરામ.

પલકકરિયાવ, પું. ધણો વરસાદ વરસવો
ને પાણી પાણી થઇ રહેવું તે. (૨) રથ-
ળને ઠેકાણે જગ ને જળને ઠેકાણે રથજ
કરે એવો પરમેશ્વર.

પલકકુ, કિં. અં. અણુકુ; ચમકવું; રઠુ-
રવું. (૨) રાજ થવું, ખુશી થવું. ચક
ચકવું; રહી રહીને પ્રકાશવું.

પલકારો, પું. આંખની ઉઘડમીય તે; જા-
કારો; ચમકારો; રઠુરથ; એકદમ તેજનો
બળુકો થવો ને અંધ પડવો તે. (૨) આંખ
ઉઘડે ને મિત્રાચ એટલો અલપ સમય તે.
પળ; ક્ષણ.:-એક પલકારામાં આવતો
ધસારો તે; નેત્ર પદ્મવો; અણુસારો. ઉપ-
નેહ નેણતણે પલકારે. કિં. પળ પલકારે
કરવો=આંખનો ધસારો કરવો.

પલકાવવું, કિં. સં. આંખ મીચવી ઉઘાડવી
તે; પટપટાવવું; જાગાવવું.

પલકો, પું. સ્પંદ-મીચકારો. (૨) તેજનો
બળુકો.

પલકણ, સ્ત્રી. [પોટું.] પાચઢળ લસકરનો એક
સમૂહ તે. પાગા, આમાં ૫૦૦ થી ૮૦૦
સિપાઇઓ રહે છે. તથા આર પલટણ
મળીને એક રેજીમેન્ટ થાય છે:-લીલ
પલટણ, પેશ્વ.

પલટણ, કિં. સં. [પ્રા. પલટું] ફેરવવું;
ખલવવું; ફેર ખલલ કરવું. ઉં. પલટી
આવ્યા પીતાંબર કોનાં, પહેરી લાગ્યા
આ લહેરિયા કોનાં ? પ્રા. કા.

પલટણ, કિં. અં. ખલલાવું; ફરી જવું.:-
આનો રંગ પલટાયો. ફરવું; ખલલાખ
જવું. કિં. સં. ખલલી નાંખવું; ઉલટાવી
દેવું; ફેરવી બાંખવું. ઉં. પરણીઆવીને
પ્રીત પલટાવી.

પલટો, પું. ઉઘલો; ખરજ સ્વરથી ઉતરવું ને
ચઢવું તે; સ્વરને ઉતારવો ચઢાવવો તે.
(૨) ઉલટી તરફ તે; પટાખાજમાં એક
વાર સવળી અને ખાજવાર અવળી રમત-
વિંજણી લેવી તે; આમ તેમ બેઉ ખાજુએ
લાય ફેરવવો તે.

પલવટ, સ્ત્રી. (સં. પરિવૃત) પાલવ કમ્મરે
બાંધવો તે; ઝુલવું-લપડવું વજ્ર કસીને
કમ્મરે કે છાતીએ બાંધવું તે; ધાટડી;
કચ્છ. ઉં. હું તો પ્રેમસુ પલવટવાળું.
બોળેબગત.

પલવણ, કિં. અં. વિનવણ; રીઝવણ,

પલવાડ, સ્ત્રી. પરવાડ; વાડ.

પલ્લણ, કિં. અં. [સં. પલ્લ] બિંજણું;
પાણીવાળો થવું.

પલ્લંગ, પું. છત્રીવાળો મોટો ખાટલો;
ઢાલિયો.

પલ્લંગડી, સ્ત્રી. નાનો પલ્લંગ; હેલડી.

પલ્લંગપીશ, પું. પલ્લંગ ઉપર શોભાને માટે
પાયરવાનું ભાતીગલ સુંદર કપડું; ઝાલુક.

પલાણ, નં. ઘોડા વગેરે પશુઓની પીઠપર
ચઢી બેસવું તે; ઉપર ચઢી બેસવું-પલા-
ણવું તે. (૨) ઘોડા વગેરેની પીઠપર નાં-
ખવાની ડણી તે; ખોશીર વગેરે. (૩)
સવારીના કામમાં લેવું તે.

પલાણુ, કિં. સં. સવારી કરવી; પેશ્વા કે
પશુની પીઠપર ચઢી બેસવું. (૨) સવા-

રીના કામમાં લેવા માંડવું; અંકુશમાં લઇ
પીઠ પણ ચંદવું. (૩) પળોટવું; કામમાં
લેવા માંડવું.

પલાણો, પું કુરમાના ઢાઢપ બેસાડવા તેની
ઉપર ઠોકવાનો લાકડાનો કકડો.

પલાયન, નં નાસી જવું તે; પોખારા ગણવા
તે; ભાગીજવું તે.

પલાયિત, વિં નસાડેલું; બગાડેલું.

પલાવ, પું [સં. પલાન્ન.] ભાતમાં માંસ
અને મસાલો નાંખીને ખનાવવામાં આવતી
એક વાની. નાનપલાવ; પુલાવ; પેલાઓ.

પલાવટ, સ્ત્રી બીલની એક જાત.

પલાશ, પું [સં.] ખાખરા. (૨) ખા-
ખરાનાં ફૂલ.

પલાળવું, કિં સં [સં. પુ.] ભીનું કરવું;

પાણીવાળું કરવું. (૨) સમજાવવું; ગળે
ઉતારવું; ન માનવું હોય તેને સમજાવીને
મનાવવું.

પલાંખાં, નં આંકના ધડિયામાંના ગુણાંક
પૂઢવા તે:-ખાર તરી ? જ-છત્રી. છત્રોમ,
કેમ થાય ? તગડે છગડે.

પલાંખી, સ્ત્રી આંકમાંની ગુણાંક શ્રેણી.

પલાંઠી, સ્ત્રી પગ પર પગ ચઢાવીને બેસવાની
એક રીત; ૩૦ પ્રં પલાંઠી મારવી=ચપટ
બેસવું; નિરાંતે બેસવું; દૃઢ અને બેસવું.
પલાંઠી વાળતી=પગપર પગ ચઢાવી બેસવું.
ઠંડા કલેજે બેસવું.

પલાંઠો, પું પહોળી પલાંઠી; મોટી પલાંઠી;
૩૦ પ્રં પલાંઠો મારીને બેઠો=મક્કમ થઈ
નિડરતાથી બેઠો.

પલાંડ, સ્ત્રી [સં.] ડુઝળી; કાંઠા; પ્યાજ.

પલિત, વિં [સં.] પળિયાંવાળો; જેના કેથ
ધોળા થઈ ગયા હોય તે.

પલિતો, પું જમગરી; ખળતો કાકડો, અંદુક,
તોપ કે દારૂથી ભરેલી કોઈ પણ ચીજને
એક છેડે અંદરના દારૂને સળગાવવા તા-

બેલી રસી; ખત્તો તે. (૨) સળખડું;
ધોંય; જેથી ધમાધમ, અગ્નિ કે લાકાઈ
થાય એવી વાત કે આખત તે; કદકું:-
તમે તો પલિતો મૂકીને વેગળા રહો ને
વેગરવું પડે મારે.

પલીત, નં (ફા.) જૂતગ્રેત. (૨) મેલું
દૈવત. (૩) વિં ધરડું; ગિયામણું.

પલેવણ, નં અપટિયામાં કે સાવરણીમાં બ-
રાયેલાં જીવંત ખંખેરી નાંખવાં તે.

પલોટવું, કિં સં પળોટવું; કામકાજમાં
જોડવું; કેળવવું; પાવરડું કરવું.

પલ્લવ, પું [સં.] નવાં પાંદડાંવાળી ડાળો;
કુપળિયું; લીલાં તાજાં પાનનું ડાળું (૨)
નવાં આવેલાં પાન અને તેનો ગુચ્છો તે;
તાજાં કુમળાં પાનનો સમૂહ; કિસલય. (૩)
પાલવ; કપડાની પહોળાઈવાળો કોર-ભા-
તદાર છેડો. (૪) અળતો; લાલરંગ.

પલ્લવિત, વિં [સં.] નવાં પાન આવેલાં
હોય એવું; નવાં પાનના ફાલથી લહેલુર
થઈ રહેલું:-પલ્લવિત વૃક્ષો. (૨) વિસ્તૃત;
ખીલેલું; શીભે એવું ખનાવેલું; ચણગા-
રેલું; વધારી સુધારીને સુંદર કરેલું. લ-
ખાણ વગેરે.

પલ્લવી, સ્ત્રી આંગળીઓના છેડા કે આંખનાં
ચલન વલનથી ઇસારન કરીને વિચાર જ-
ણાવવાની રીત તે; ઇસારાની ભાષા:-
કરપલ્લવી, નેત્રપલ્લવી. વગેરે.

પલ્લાઉવર, પું હુડીનો વર; ખીસાનો વર;
પહેરામણીનો વર. (૨) જેને મોડું પલ્લું
આપવું પડતું હોય એવો વર.

પલ્લી, સ્ત્રી નાનું ગામડું; પડે. (૨) ધીસોડી.
દીવડી.

પલ્લું, નં તાજવાની દાંડીની બન્ને બાજુએ
લટકતાં રાખવામાં આવતાં છાંયડામાંનું
દરેક તે; તાણડું. એક પલ્લામાં કાટલાં-
વજન અને ખીજમાં જોખવાની વર-

મુકામ છે. એ બે બાજુનાં પાત્રમાંનું એ-
કાદું પાત્ર-છાપડું તે પદ્ધતિ. (૨) વર
તરફથી કન્યાને અપાતા દાગીના ને શેકડ
વગેરે તે. અધન; શુદ્ધ:-પદ્ધતી કન્યા ને
પહેરામણીનો વર. (૩) ચિકાની માફક
લખડતું રહે એવું જે કંઈ તે.

પદ્ધતી, પું પાલવ; લુગડાનો છેડો; પહેરેલા
કે શરીરે બાંધેલા વસ્ત્રનો જે છુટા રહેલો
છેડો તે. ઉં પાધડીનો પદ્ધતી પુંડે પુંછડા
સમાનજી. (૨) બે રથાન વચ્ચેનું અંતર
તે; ટપ્પો; છેડું:-મામથી નદી લગીનો
પદ્ધતી જરા લાંબો છે.

પદ્ધતિ, નં (સં.) નાનું તળાવ તલા-
વડી; સર.

પવન, પું પવાઈ; પવૈ; હિજડો; નપુંસક;
બંડળ. (૨) બાપલો-નિર્માલ્ય કાયર માણસ.
કહેનું પવનને તે વળી પાનો ચઢે ?

પવન, પું (સં.) સ્પર્શથી આપણને સમ-
જાતું એક મહાતરત્વ; વા; વાયુ; સમીર.
કિં પ્રં પવન પર ચઢવું=હવાઈ વિચાર
કરવા; ખોટી ઉમેદો કરવી કે બકાઈ
મારવી; ખૂબ ખીલીને બોલવું. પવન બ-
રાવો=ખીલવું; ગાંડી ઘેલો વાતો ને વિચાર
કરવા. પવન લાગવો=સંગતિ દોષ લાગવો;
સોખતની અસર થવી. પવનમાં ઉડીજવું
=જરાએ ટકાવ નહિ થવો; તુચ્છ થઈ
જવું. (૨) મિળજ; મનનું વલણ; બાવ-
નાઓ; મનમાંના વિચારનું સ્વરૂપ:-સાહેબ
આગળ બેસવું ઉડવું પણ પવન કેણી
તરફનો વાથ છે તે જાણીને બોલવું, નહિ
તો ચૂપ રહેવું.

પવનચક્ષી, ઓ પવનથી ચાલતી ઘંટી. (૨)

પવનના જોરથી ફરતા ચક્ષરવાળું ચંત્ર.

પવનપાવડી, ઓ એક જાતનું કલ્પિત
આકાશવાન; પવનમાં ઉડનારું ચંત્ર; વિમાન;
એરોપ્લેન. આકાશમાં પવનના જેવા વેગથી

માણસને લઈને ચાલું જાય એવું નાનું
વિમાન. જુની વાતોમાં પવન પાવડીથી
આકાશ માર્ગે ઉડીગયાની હાજીકત આવે છે.
પવનવેગી, વિં પવનના જેવા વેગવાળું;
વાયુવેગી; ધણુંજ ઉતાવળું. ઉં પવનવેગી
ઘોડો જોતરી રથ કાઢી. તૈયાર.

પવાઈવું, જીં પાવું.

પવાડી, ઓ અભરાઈ.

પવાડો, પું બવાડાની-ફજેતાવાળી કવિતા
તે; રાસડો. મારા ખોટા બનાવ ઉપર
બનાવેલું કુંકું નાનું કાચ.

પવાડું, નં પાણી પીતાનું નાના નળા જેવું
પાત્ર; પ્યાલું; જમ. (૨) મોટું ઉભા
ઘાટનું વાસણ. જમણવારોમાં વપરાય એવું.
મોટી પવાલી.

પવિ, ઓ [સં.] ધનનું બહુજ કાંચુ-ભાગે
નહિ એવું હવિયાર; વજી.

પવિત્ર, વિં [સં.] શુદ્ધ; નિર્મળ; દોષ-વિકાર
રહિત:-પવિત્ર જળ. (૨) સંસ્કારવાળું;
ચાસ્તીની રીતે દોષ રહિત કરેલું; દોષ અને
માલિન્ય રહિત; પાવન; શુચિ. (૩) કુડ
કપટ રહિત; ચોખ્ખા મનનું. (૪) શુદ્ધ
સચ્ચરિતનું.

પવિત્રતા, ઓ (સં.) પવિત્રાઈ; પવિત્રપણું;
ચોખ્ખાઈ; શુદ્ધપણું.

પવિત્રપણું, નં પવિત્રતા.

પવિત્રાઈ, ઓ પવિત્રતા.

પવિત્રાં, નં શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માના પ્રસાદ રૂપી
રશ્મિનો તેમને ધરાવેલો દોરો. દરિના
નામની હીરની આંટી. વૈષ્ણવ મંદિરોમાં
પવિત્રા બારસને દિવસે તે કાકોરજીને ધરાવી
વૈષ્ણવો ધારણ કરે છે.

પવિત્રી, ઓ આદ્યદિકને પ્રસંગે પહેરવાની
ઈર્જની વીટી.

પવિત્રું, જીં પવિત્રાં.

પરામ, નં (પા. પદ્ધતિ) ઝીણો વાળ; ના-

જુક કેથ. (૨) હિમાલયમાં થતાં એક જાતનાં બકરાનાં વાળ, કે જેનાં ગરમ લુગડાં બને છે. રૂંવાં; ઉન.

પશાચી, વિનં ઉનતું-ગરમ કાપડ.

પશાચીના, પું [ફા.] હિમાલયમાં થતાં બકરાનાં રૂંવાનો પોષાક; ગરમ પોષાક:-પશ્ચીની શાલ.

પસલી, ઓં પસલી; પોશ્ય; અરધો ખોખો. (૨) ભાષ તરફથી બહેનને આપવામાં આવતી બક્ષીસ:-ભાષપસલી.

પશુ, નં [સં.] ચારપશુ વનચર પ્રાણી; ઢોર; જનાવર; હેવાન.

પશુતા, ઓં પશુપણું; હેવાનચત.

પશુપતાકા, ઓં જેની ઉપર પશુનું ચિહ્ન હોય એવું અન્ન:-પશુપતાકાન્ન.

પશુપતિ, પું [સં.] મહાદેવ; શંભુ; શિવ. (૨) ગોવાળ.

પશુપંખી, નં જમીન પર ચાલનારાં તેમજ ઉડનારાં બંને પ્રકારનાં પ્રાણીઓ તે.

પશ્ચાત્, અં [સં.] પછી; પાછળથી; છેલ્લે.

પશ્ચાત્તાપ, પું (સં.) પરતાવો; અનુતાપ; શોક; દિલગીરી કિં પ્રં પ્રશ્નાત્તાપ થવો =કાંઈ કર્યા પછી તેના ખોટાપણા માટે પરિતાપ થવો તે; પરતાવો થવો.

પશ્ચિમ, (સં.) જેણી તરફ સરજ આથમે છે તે બાજુ; આથમણી દિશા. (૨) વિં પાછલું; પુંડળનું; છેલ્લું:-પશ્ચિમ બુદ્ધિ=પાછળથી ઉત્પન્ન થયેલી મતિ તે. ઉં અગમ બુદ્ધિ વાણ્યો અને પશ્ચિમ બુદ્ધિ બ્રહ્મ; તરત બુદ્ધિ તરકડો, તે ગોદો મારે ગખ્ખ.

પશ્યંતી, ઓં (સં.) શબ્દ-અવાજના સ્વ-રૂપની ચાર રિથતિઓમાંની બીજી રિથતિ તે. પરા, પશ્યંતી, મધ્વમા, અને વૈષ્ણરી.

પશ્ચર, નં વહાણાનું ચરતું તે; ઝાકળભર્યું

ધાસ ઢોરને ચવરાવવું તે. કિં પસર ચરાવવું.

પસરવું, કિં અં પસરી-ફેલાઈ જવું; ફેલાવું; આગળ પાછળ મોટા વિસ્તાર ઉપર પથરાવું; વ્યાપી જવું; વિસ્તૃત થવું. (૨) ફેલવું; ખીલવું; વધવું. ઉં સ્થામ સુંદર તને મળ્યા દિસે છે, તે અંગે તું પસરાઈ. દયા.

પસલી, ઓં (સં. પ્રસૂતિ) એક હાથના પોંચાનો ખાડો તે; અરધો ખોખો; અં-જલી; પોશ્ય. ઉં પ્રજુ દાવાનળ તમે પીધોરે, સર્વે દેખતાં પસલીમાં લીધોરે. ગોવિંદ. (૨) પોશ્યમાં રહે એટલું તે. ઉં પસલી ચોખા ને પેસો, આપે શ્રી રણછોડ. કવિ. (૩) ભાષ તરફથી બહેનને આપવામાં આવતી બક્ષીસ તે. ઉં પસલી આપવા બહેનજતણી; જરૂર જાશે મારો ધણી. (૪) વિંટી.

પસલો, પું ખોખો.

પસવારવું, કિં સં ધીમે ધીમે હાથ ફેરવવો; પંપાળવું; બળદ-પશુને હાથ ફેરવી ડચકારી શાંત પાડવું; કલાવવું; ઠંડું પાડવું. (૨) ચાંપવું; સાંડે લાગે એમ શરીરને સ્પર્શ કરવો.

પસંદ, વિં (ફા.) મનને ગમતું; દિલ રીઝતું; ભાવવું; ગમવું; રચવું. (૨) ખુશ; રાજ. [૩] અનુકૂળ પડવું; મનમાં નવું. (૪) ધણીમાંથી ચુંટી કાઢેલું. કિં પ્રં પસંદ કરવું=મનને ગમવું હોય તે તારવવું; ચુંટી કાઢવું. પસંદ પડવું=મન ગમતું.

પસંદગી, ઓં મનની રુચિ; દિલચાહ; રાજ. ખુશી. (૨) મંજુરી; કબુલાત (૩) ચુંટણી; વરણી; પસંદ કરવું તે. મનો-ભાવના; મનને ગમતી વસ્તુને ચુંટવી અથવા સ્વીકારવાની ભાવના તે. કિં

પ્ર૦ પસંદગી કરવી=ધણામાંથી મનને ગમતી એકાદ વસ્તુને ઉપાડી લેવા અનુ-મતિ આપવી અથવા ઇચ્છા કરવી તે. પસંદગી પામવી=ખીજને પસંદ પડવું; રચવું તે.

પસાય, ઓં બક્ષીસ; ખુશી યદને અથવા સેવાના બદલામાં આપેલી જમીનથી બ-ક્ષીસ તે. કૃપાદાન; ખુશીની દેણગી; પસા-યવું. ઉં આપ્યાં લાખ પસાય.

પસાયવું, નં સેવાના બદલામાં અથવા ધર્મજાતરીકે આપેલી જમીન તે:-અમને ધોવાક અને ખાયાને પસાયતાં. પેઢીદર પેઢી આદ્યા કરે એવી જમીનની બક્ષીસ તે. (૨) મામનાં વસવાયાને મામનાં કામ કાજ કરવાના બદલા તરીકે જે જમીન આપેલી હોય તે:-વસવાયાનાં પસાયતાં કોષ રાજ્ય લાઇ લેતો નથી.

પસાર, પું ફેલાવો; વ્યાપ્તિ; આસપાસના તમામ ભાગમાં વ્યાપી જવું તે:-આ એપડીનો પસાર બહુ સારો થયો. પ્રચાર. લોકમાં કે મોટા વિસ્તાર ઉપર ફેલાઇ જવું તે. (૨) પ્રવેશ; પેસારો:-તારે ત્યાં એનો પગ પસાર થવા ન દેતો.

પસાર, વિં આરપાર જવું રહેલું. અંદર થઇને ગયેલું; પાર ઉતરેલું; એક છેડેથી બીજે છેડે નિકળી ગયેલું હોય એવું. (૨) અં પાસ; કસોટીમાંથી નિકળી ગયો હોય તેમ; પાર ઉતરવું તે:-એક છોકરો પરીક્ષામાં પસાર થયો. (૩) ચુ-ટાવું તે; પસંદ પડવું તે; મન ગમવું તે:-આ વર પસાર થયો. કિં પ્ર૦ પસાર કરવું=અંદર યદને કાઢીનાંખવું; એક છેડેથી બીજે છેડે કાઢીનાંખવું:-ઢોળને ધરમાંથી પસાર કર્યો. પાસ કરવું; પસંદ કરવું; ચુટવું. પસાર થવું=પાસ થવું; પરીક્ષામાંથી પારપડવું.

પસારવું, કિં સં (સં. પ્રગ્ન.) ફેલાવવું; ચારે તરફ ફળી વળે-વ્યાપી જાય એમ કરવું; વિસ્તારવું; ધણા લોકમાં અને મોટા વિસ્તાર ઉપર પ્રસરી જાય એમ કરવું. (૨) લ'ખાવવું; વધારવું. આમળાં ધરવું:-હાય પસારવો=લાંબો કરવો; આગળ ધરવો. (૩) પાસ કરવું; અંદર થઇને જવા દેવું; અંદર થઇને કાઢવું. ઉં રંગ ખેરંગી પસારી=માયા તોરી રંગખેરંગી પસારી.

પસારી, ઓં ફેલાવ; વિસ્તાર; લ'ખાઇ.

પસારો, પું ફેલાવ. (૨) ધીરે ધીરે પેસવું તે.

પસિયાઈ, નં ખીલી ધાલવાવું નાકું. (૨) પાંખવું; ખેડવું. કલ્લાં બંગડી વગેરે ગાળ ધાટનો ઉધડે ને બધ થઇ શકે એવો એક ભાગ તે.

પસીનો, પું (સં. પ્રસ્વેદ.) પ્રાણીઓના શરીરની આમડીનાં આરીક છિદ્રોમાંથી તાપને લીધે નિકળતું પાણી તે; પરસેવો; પ્રસ્વેદ. ૩. પ્ર. પસીનો પાડવો=મહેનત કરવી.

પસ્તાગિયો, પું શાકભાજી વેચનારો; કાઢિયો.

પસ્તાણું, નં (સં. પ્રસ્થાન) બહારગમ જવા ઉપડવું તે; જવું તે. (૨) ગામ જવાને સારા મહુરતમાં ઉપડવાના સ્થાન-માંથી ઉપડી જઇ સમયને માટે બીજે ઠેકાણે થોભવું તે; ઉપડવાતું મહુરત સાસ-વવું તે:-આજે સાઈ છે માટે પસ્તાવું કરો અને કાલે ગાડીએ બેસજો.

પસ્તાવું, કિં અં કામ કર્યા પછી 'તે ખોટું થયું' એવો પરિતાપ થવો તે; દિલગીર થવું; શોક-ખેદ થવો.

પસ્તાવો, પું પશ્ચાતાપ; અફસોસ; દિલગીરી; વિભાસણ. (૨) શોક.

પસ્તાળ, ઓં પીટણી; કોઈ ઉપર ઉપર ઉપરી ઠોક મારવા તે; ઠોક. ટીપણી. કિં પ્ર૦ પસ્તાળ પાઠવી=વારંવાર ઠોક માર્યા જવું.

પરતાં, નં [ફા. પિસ્ત] એક ઝાડનાં તેલી
ખિયાં; એક જાતનો સુકો મેવો—મસાલો.
ધરાન, અરપરતાન, અને બૃમધ્ય સમુદ્ર
પાસેનાં જંગલોમાં એનાં ઝાડ થાય છે.
પરતાં, પિસ્તાં બિહાઇ વગેરેમાં નાખવાના
કામમાં આવે છે, એનો રંગ લીલો હોય
છે અને તેલ રેશમ રંગવાના કામમાં
આવે છે,

પરતી, સ્ત્રીની બીજની તરફથી લડનાર.

પરતુ, જી. પરતાં.

પહર, જી. પસર.

પહાડ, પું. સાધારણ સપાટીથી ઉંચો મોટો
માટી કે પથરનો કુદરતી ઢગલો; માટી ને
પથરની સપાટીથી ઉંચી જમીન; ટેકરા;
ગડ; ડુંગરા; પર્વત. (૨) મોટો જડો ઢ-
ગડ—પથર તે; કોઇપણ કદે મોટી સંગીન
વસ્તુ—વાત વગેરે તે. ૩૦ પ્ર. પહાડ
જેવું=ભવ્ય તેમજ સંગીન; મોટું; જાજ-
રમાન. ગંભીર; ન ઉઠેલી—પહોંચી વળાય
એવું. કંઈ કામ કરતાં તરત મોટી પહાડ
જેવી વાત લાવીને વચમાં નાંખે છે. દુસ્તર;
દુર્ગમ. (૩) જી. પાડ; ઉપકાર.

પહાડી, વિ. પહાડ જેવું; મોટા પર્વત સમુ.

(૨) કદાવર અને જાજરમાન; કદે મોટું
ભવ્ય અને તેવુંજ સંગીન તે. (૩) પહા-
ડનું. —પહાડી લોક.

પહાણ, પું. પથર; પથરા; ઢગડ. (૨) મારે
અને જડ એવું તે. (૩) જડ; મંદ; અ-
ચેતન. —ટાઠી પહાણ.

પહાણવું, કિં. સં. રંગવા માટે કોર લુગડું
ધોવું; નિખારવું.

પહાણો, પું. [સં. પાવાળ] પહાણ; પથરા.

(૨) ઈલાજો; જડો ને સખત મોટો કાંકરા;
શિલા. (૨) વિ. મૂર્ખ; જડ; અચેતન;
મુઢ. (માણસ)

પહુંઆ, પું. પોઆ.

પહેડી, જી. પેડી.

પહેરણ, નં. પહેરવાનું તે. ઉં. પહેરણ ચાલો
પાંદડાં. પહેરવાનું વસ્ત્ર; લુખડું. ઉં. મારે
પહેરણ આછા સાળુરે. (૨) પુરુષને શ-
રીરે પહેરવાનું ખુલ્લું કપડું; કપડી, અ-
થવા સદરા જેવું સિવેલું બદન; કેડિયું.

પહેરણ; નં. પહેરવાનું તે; પહેરવાનું લુ-
ખડું. —પહેરણમાં સ્ત્રી નાગ. (૨) પહેર-
વાની ધ્રાટી—રીત તે. —મદાસી બેરાંતું પ-
હેરણ તોછડું. (૩) પુરુષ અવયવ; આ-
મલી પાટલી ને શ્રમ આગ વગેરે તે. —પ-
હેરણથી પકડયો.

પહેરવું, કિં. સં. વસ્ત્ર અને દાગીના વગેરે
શરીરપર ધારણ કરવા તે; ધરવું; સબવું;
ધારણ કરવું. (૨) ધાલવું; અંદર દાખલ
કરવું; ધોતવું; પેસાડી દેવું. —તરત કઠાર
પહેરાવી દીધી.

પહેરવેશ, પું. પહેરવાની જે તરફ—રીત તે;
કપડાં વગેરે પહેરવાની રીત તે. (૨)
કપડાં વગેરે પહેરવાથી જણ્યોતો જે દે-
ખાવ તે. (૩) પહેરવાનાં કપડાં તે; પો-
શાક. —આ કોનો પહેરવેશ છે? આવો
પહેરવેશ પહેરાય?

પહેરામણી, સ્ત્રી. કન્યાનો બાપ વરને અને
તેની તરફનાં માણસોને જે બક્ષીસ આપે
છે તે; કન્યાના બાપ તરફથી વરના સ-
ત્કારમાં જે ભેટ આપાય છે તે; કન્યા લેવા
બદલ વરને જે કંઈ ભેટ આપવાનું ઠરા-
વાય છે તે. ઉં. પહેરામણી બહી બાત
દીધી, શંભુને બહુ રનેલથી, કરખોડી પછી
હિમાદ્રી કહે, મેં આપ યોગ્ય દીધું નથી.
૩૦ પ્ર. પહેરામણીનો વર=જેને કન્યા ઉ-
પરાંત ભેટ-શોકડ વગેરે આપવું પડે એવો
કુળવાન વર, હુડોનો વર.

પહેરાવવું, કિં. સં. પહેરે તેમ કસવવું; જા-
રણ કરાવવું; શરાવવું; સજાવવું. (૨)

ધાલવું; શણગારવું. (૩) ગળે ધાલવું; ઝાલવું; જેમ તેમ કરી બાંધી દેવું.
(૪) અંદર દાખલ કરવું; ધાલી દેવું.
તેણે તરત પેટમાં છરી પહેરાવી દીધી.

પહેરેગીર, પુ.ં ચોકિયાટ; રખવાળ; ગારદી; પહેરા ભરનારા.

પહેરે, પુ.ં [સં. પ્રહર] ચોકી; તપાસ; બપોતો; રક્ષા. (૨) સંભાળ; નીંધેયાની.
(૩) હવાલો.

પહેલ, સ્ત્રી. આગેવાન થવું તે; પ્રથમ બહાર પડવું તે; બીજા કોઈ કંઈ કરે તેની પૂર્વે કાર્ય કરવાને બહાર પડવું તે; પ્રારંભ; મંડાણ; શરૂઆત.:-તેણે પહેલ કરી ત્યાર પછી બીજા બહાર પડ્યા. (૨) નં રૂના લોચાની પોચી થયેલી; પોચી નાની રૂની ગાદી.:-આંખે દૂધનાં પહેલ મૂક્યા.

પહેલવહેલું, વિ. શરૂઆતનું; આરંભનું; આદિ; પહેલપ્રથમ. (૨) તરત; તાબડ-તોબ.:-રણુછાડલાએ પહેલવહેલી સુતરની મીલ કાઢી.

પહેલવાન, પુ.ં [ફા.] જીવાન જોરવાળો ને બાહોશ માણસ; મરદાનગીના દાવપેચ રમી બાજીનારો સચકતા માણસ. (૨) શરવીર; બહાદુર અને લડાઈમાં આગળ ધસી પડે એવો શારીરિક બળવાળો માણસ; જીવાન જોષ.

પહેલવી, સ્ત્રી. ધરાનમાં ચાલતી એક પ્રાચીન ભાષા; જીની ફારસી ભાષા.

પહેલાં, અ. પૂર્વે; અસલ; અગાઉ; અતી-તકાળમાં; શરૂઆતમાં.

પહેલું, વિ. પ્રથમ; શરૂઆતનું; આરંભનું. (૨) સુખ્ય; જરૂરનું.:-પહેલું સુખ તે જાતે નર્મ.

પહેલવું, જી. પોલવું.

પહેલવડવું, જી. પોલવડવું.

પહેર, પુ.ં [સં. પ્રહર] ત્રણ કલાક જે-

ટલો વખત તે; દિવસનો ચોથો ભાગ. (૨) અ. આવતે અથવા ગયે વર્ષે. હોજીથી ઉલટું પહેર.:-આવણુ જોડો, હવે તે વરસાદ હોજી આવશે કે પહેર ?

પહેરો, પુ.ં નીંધેયાની; તપાસ રાખવી ને ચોકી કરવી તે; તકેદારી; બપોતો; ચોકી; સિપાઈઓની કડક નજર તળે રખાવવું તે. પહેર પહેરને અંતરે તપાસ લેવાય અને નવા નવા માણસો રોકાય, એવો જે બપોતો તે.:-મધરાતે પહેરો બદલાય છે.

પહેળાઈ, સ્ત્રી. પહોળપણ; પહોળાશ; લંબ-ચોરસમાં લંબાઈની સામેની બાજુનો જે વિસ્તાર તે; પનો; આડું માપ તે; વિસ્તાર; પ્રયુતા.

પહેળાશ, સ્ત્રી. પહોળાઈ; પહોળપણ; પનો.
પહેળાયું, ન. પહોળો રૂપિયો; કલદાર રૂપિયો; યુબાઈગરો રૂપિયો તે.

પહેળું, વિ. [સં. પ્રયુ] લંબાઈની જે કિનારીઓ વચ્ચે રહેતા વિસ્તારવાળું; પનાદાર; પહોળાઈ હોય એવું; ઢુંકું કે સાંકડું નહિ એવું; મગવું; આડા વિસ્તારવાળું; ચોડું.:-પહેળું ધર-લુગડું, જમીન વગેરે. (૨) મોકળું; ખુલ્લું; વિસ્તૃત. (૩) ઢીલું; છુટું; રમતું. (૪) સામ સામેની કિનારીઓ એક બીજાથી દૂર રહેતી હોય એવું; નહિ બીડેલું; ખુલ્લું; ખીલેલું; પ્રયુ; વિશાલ. કિં. પ્ર. પહેળું કરવું=વિસ્તૃત કરવું; ખુલ્લું કરવું; ફાડવું; મોકળું કરવું; પાથરવું; છુટું છુટું કરી નાંખવું.

પહેંચ, સ્ત્રી. પહેંચવું તે; ‘પહેંચું છે’ એવું લખી આપેલી ચીડી; પાવતી; રસિદ.:-તે રૂપિયાની પહેંચ મોકલી આપજો. (૨) સમજશક્તિ; બુદ્ધિબળ; ચતુરતા; પ્રપચ સમજી નર્મ કાર્ય કરવાની હોશિયારી તે.:-એનામાં કંઈ જાણી પહેંચ નથી. પહેંચી વળવાની શક્તિ તે.

પહેલિયું, કિં અં ધારેલે ઠેકાણે જવું; લં. બાધને છેડે જમ્મડવું; પુગવું. (૨) હાથમાં આવવું; મળવું; બીજાએ મોકલેલી વસ્તુ પ્રાપ્ત થવી. ઉં પ્રમેદ પામી પિંડ પત્ર પહેલિયો. (૩) પાસે જમ્મ લાગવું; પકડી પાડવું; પાસે:-એપિયાને ઘોડે સ્વાર અરધે રસ્તે પહેલિયો:-ગયાને વખત થયો ત્યારે તારાથી એને પહેલિયો નહિ. (૪) પુરા પડવું; કાવાદાવામાં-સ્પર્ધામાં હાવવું; ટક્કર લેધ શકાવી:-સાસુ નણ્ણ અને દિયર સોને વહુ પહેલિયો; દુસ્મનના કાવાદાવાને હું પહેલિયો વળીય. (૫) સમજવું; કાવાદાવા-પેચ-પ્રપંચ જણવા; કામેલિયત-ચતુરાધ અને સ્વાર્થ સાધવાની પક્ષી સમજ હોવી તે:-એ બેડો પહેલિયો છે. પહેલિયું; પહેલિયો. હગોથી હગાય એવો નથી, કામકાજ કાઢી લેવામાં પહેલિયો છે. **પહેલિયો**, સ્ત્રીં પુરુષને પહેલિયે પહેરવાનું જડાવ ધરેલું.

પહેલિયું, નં પહેલિયો; પાંચ આંગળના મૂળ આગળનો હાથનો ભાગ તે. (૨) કાંડું.

પહેલિયેલું, વિં મળેલું; જેને પ્રાપ્ત થવું જોઈએ તેને પ્રાપ્ત થયેલું. (૨) પકડું; ખંધું; ચતુર; ચાલાક; શાણું; ન છેતરાય એવું.

પહેલિયો, પું આંગળીઓના મૂળ આગળનો હાથનો ભાગ; કાંડું; મણિખંધ.

પળ, સ્ત્રીં [સં. પલ] ધડીનો સાદમો ભાગ તે; ક્ષણ:-પાંચ ઘડી ને પચાસ પળ.

પળકવું, કિં અં ટળકવું; ખાવાની આશાએ આવવું; કંઈ લેવા કે ખાવાને આવવું:-ડોસી મુઆનો ભય નથી પણ જમ પળકયાનો ભય છે.

પળમાત્ર, અં ક્ષણમાત્ર; લગારેકવાર.

પળવું, કિં અં જવું; નાસવું. (૨) ભેય અથવા જેમ તેમ નીભવું; પોષણ થવું. (૩) ચાલ્યા કરવું; પરપરા રજા કરવું;

અમલમાં રહેવું:-પાદચાહી વારામાં બક્ષીસ કરેલાં ગામ અને જમીન એમના કુટુંબમાં અધાપિ પળ્યાં જાય છે. (૪) કેશ પાછીજવા:-જીવાનીમાં માથું પળી ગયું.

પળસી, સ્ત્રીં પળશી; રાજ કરવાને પગ ચંપી કરવી તે; ખુશામત; મન મનવવાને માટે ખૂબ મહેનત કરવી અને આજીજી કર્યા કરવી તે; બહુ માનથી ખૂબ શ્રમ લઈને સામાનું મન મેળવી લેવાનો ચત્ત કરવો તે; ધાપલાં. ઉં પળશી કરતા પાતળિયારે, રાધાજીને રિઝવવા.

પળા, સ્ત્રીં પાલવવું પડે એવું તે; બાળક, માંદું, ધરડું અને અશક્ત એવું જે તે; સંભાળ લેવી-રાખવી પડે એવું તે; પાલન કરવું પડે એવું તે. (૨) પાલન પીડા; દુઃખ; આપત્તિ; કંટાળો ઉત્પન્ન કરે એવું કામ. (૩) સેવા; ચાકરી; ખીદમતગારી; પંચાતી.

પળિયાં, નં (સં. પલિત) પાકીને ઘોળા થઈ ગયેલા વાળ; ઘોળા થયેલા કેશ તે.

પળી, સ્ત્રીં કુલ્લામાંથી કે સાંકડા મોંની બરણી વગેરેમાંથી તેલ વગેરે પ્રવાહી કાઢવાની ઉભા દાંડાની ડોહ, કડછી કે ચમચો તે. (૨) જેમાં એક પલભાર પ્રવાહી માય એવો ચમચો:-એ પળી તેલ.

પળો, પું મોટી પળી.

પળોટવું, કિં સં કામ શીખવાડવા માંડવું; પહેલ વહેલાં કામમાં જોડવું; કેળવવા માંડવું; શીખવાડવા માંડવું; થોડે થોડે મહિતકાર કરવા માંડવું; પાવરણું કરવું; કામે લગાડવું; યોજવું; જોડવું.

પંક, પું (સં.) કાદવ; કીચડ; કચરો. (૨) પાપ; દોષ.

પંકજ, પું (સં.) કમળ ફૂલ. (૨) કાદવ-પાણીમાં ઉત્પન્ન થયેલું એવું તે.

પંકજિની, સ્ત્રી (સં.) કમળફલની વેલ.
આ વેલ પાણી ઉપર પથરાય છે.

પંકથેલુ, વિં વખણાયેલુ; નામીયું, પ્રખ્યાત;
લોકમાં પંકાતું હોય એવું.

પંકાતું, કિં અં હામ હામ ઝોળખાતું;
સૌર્યનાં, પરાક્રમનાં, અને શુશ્રુનાં લોકોમાં
વખાણુ થવાં; અચુક સારે ખોટે નામે
ઝોળખાતું; લોકમાં જાણીતા થવું;
પ્રખ્યાત થવું.

પંક્તિ, સ્ત્રી [સં.] હાર; ઝોળ; પંગત. (૨)
વર્ગ; ટોળી; સાથ. ૩૦ પ્રં પંક્તિભેદ=
એક ઝોળે જમવા ન બેસાય એવો જે
ભેદ તે. કિં પ્રં પંક્તિ આપવી=પોતાના
જેવું ગણવું; પોતાની સાથે જમવા બેસ-
વાનો હક આપવો; પાવન કરવું, પંક્તિ
પાવન=જાતિને પવિત્ર કરે એવું; પવિત્રા-
ચારવાળું; શૌભાશ્પ; પુણ્યસ્પશ્પ.

પંખ, સ્ત્રી પાંખ; પંખીને ઉડવાના ઉપયો-
ગમાં આવતો હાથના ઠેકાણુનો પંખાની
માફક સંકોચાય અને પહેળો થાય એવો
અવયવ.

પંખવા, પું એક પાસાતું અટકી જવું તે;
પક્ષાધાત.

પંખાળિયું, નં સુખળાંવાળી ડાંગેર.

પંખાળી, સ્ત્રી એક જાતની કમોદ-ડાંગેર.
અમદાવાદ જિલ્લામાં આ ડાંગેર વખા-
ણાય છે.

પંખિણી, સ્ત્રી પંખીની માદા તે; સ્ત્રી પંખી.

પંખિયું, વિં પાંખવાળું. (૨) એક બાજુનું.

(૩) નં પાંખિયું; ગોળ કડા-કદલાનો
સાંધાવાળો-પા ગોળ કકડો; ઉઘડે તે બંધ
થાય એવો વર્તુલનો એક નાનો ભાગ.

પંખી, નં [સં. પક્ષી] પગથી જમીન
ઉપર ચાલે અને પાંખથી હવામાં ઉડે એવું
પ્રાણી; વિહંગમ; પક્ષી. ૩૦ પ્રં પં-
ખીનો મોળો=ખાદલી-કામ ચલાઉ રહેઠાણુ

તે. (૨) પંખીનો મોળો=અચુક કાળ પુ-
રતોજ મેળાપ; વખત આવે સૌ સીને ઠે-
કાણે વેરાઈ જાય એવા પ્રસંગને લઇને
થયેલો મેળાપ તે.

પંખીડું, નં પંખી; પક્ષી; વિહંગમ. ઉં
પિઉને કે'જે જઇ પંખીડારે, ઘેર તારી
ગોરાદે ગભરાય.

પંખેર, નં પંખી; નાતું નાજુક પંખી તે.

પંખો, પું હવાને હલાવી પવનની લહરીઓ
ઉત્પન્ન કરવાતું હલકું પતાકડું; પાટિયું;
વિંઝણો. (૨) પેડા ઉપરનું ટાંકણુ. કિં
પ્રં પંખો ખાલો=પવન ખાલો, કામ મ-
ટાડવો. પંખો ખેંચવો=પંખો આમતેમ
હાલ્યા કરે એમ દોરદીથી તાણવો તે.
પંખો નાંખવો=કંટું પાડવું; પવન ફેળવો.

પંગત, સ્ત્રી પંક્તિ; હાર; ઝોળ; ધાલ.
ઉં બેઠી પંગત પાટલે ધરી અખોટિયાં
અં. ક. દ. ડા.

પંચુ, વિં [સં.] લંગડું. (૨) પાંગળું.

પંચ, વિં [સં.] પાંચ. (૨) નં પાંચ ડહા-
યા માણસની મંડળી; પાંચ મુખ્ય મુખ્ય
માણસો તે. (૩) પાંચ મુખ્ય માણસોની
મંડળીમાંની વડો તે. કિં પ્રં પંચ નિ-
મવું. કરાવવું=કોઇ બાબતનો નિર્ણય ક-
રાવવાને માટે પાંચ ડહાયા માણસ ચુંટી
કાઢવા તે. પંચ બરતું=એક જાતિ સમવા-
ચમાંના તમામ માણસોની સભા બોલાવવી
તે. કહેં પંચ બોલે તે પરમેશ્વર=પંચનું
કહેવું યુક્તજ હોય એમ. કહેં પંચકી
લકડી એકકા બોજ=સમવાચમાંના માણ-
સને અકેકું જણાય નહિ અને માગણને
પેટપુર થઇ પડે.

પંચદશી, સ્ત્રી પંચની-લોકોની પાસે જા-
હેરમાં ઈશાનોના માર મરાવવાની એક
જાહેર ફજેતી થાય એવી શિક્ષા તે; જુદી
જુદી તરેહનાં દંડાનો એક જાહેર દંડ.

પંચક, ૧૦ [સં.] ધનિશના ઉત્તરાધી રે-
વતીના અંત લગી આવતાં પાંચ નક્ષ-
ત્રનો-પાંચ દિવસનો સંજોગ; પાંચ દિવ-
સનો એક સમય-યોગ. (૨) પાંચનો સ-
મુદાય-ક્રમયુ.

પંચકંડુ, ૧૦ પંચક; પાંચનો સમાહાર-સમુ-
દાય તે; એક સાથે પાંચવાનાં હોય તે.

પંચકલ્યાણી, ૧૦ કલ્યાણકારી પાંચ ચિહ્ન
જેનીપર હોય એવું; પાંચ શુભ ચિહ્ન-
વાળું:-પંચકલ્યાણી ઘોડો.

પંચકેશ, ૫૦ [સં.] શરીરનાં પાંચ સ્થાન
ઉપરના વાળ તે:-માથું, ઉપક્ષે ઓઠ,
ખે બગલ અને અધો ભાગ, એ પાંચ
ઉપરના વાળ તે. અમુક વ્રત સાધન માટે
એ પાંચ અવયવપરના વાળ રાખવા તે.
ક્રિં પ્રં પંચકેશ રાખવા=જ્યારે બ્રાહ્મણ
રિસાય છે ત્યારે પંચકેશ રાખે છે. પાંચ
ઠેકાણાના વાળ નહિ શેવરાવવાની આધા તે.

પંચકોણ, ૧૦ પાંચ ખુણાવાળું; જેને પાંચ
ખુણા હોય એવી આકૃતિ.

પંચકોશ, ૫૦ [સં.] આત્માને આવર્ણ કર-
નારાં શરીરમાંનાં પાંચ ખાનાં તે; શરીર-
માંના પાંચ પડવિભાગ:-અન્નમય; પ્રાણ-
મય; મનોમય; વિજ્ઞાનમય અને આનંદ-
મય, એમ પંચકોશ.

પંચકુચાસ, ૫૦ પાંચ ડહાયા માણસ પાસે
જાહેર કસ કરાવવો તે; જાહેર પરીક્ષણ;
પંચ જે કસોટી કરે તે. (૨) લવાઈથી
નિકાલ કરવો તે; નિર્ણય; જાહેર તોડ:-
-પંચકુચાસ થઇ ગયા પછી મડલને ખા-
ળવાની રજા આપવામાં આવશે. પંચ-
કુચાસ કરી જપતીદારે મિલકત કબજે લેવી.

પંચગવ્ય, ૧૦ [સં.] ગાયના અંગનાં પાંચ
વાનાં તે; દૂધ, દહિ, ધી, ચૂર અને છાણ,
તે પંચગવ્ય. આ પાંચવાનાં પવિત્ર ગણાય
છે અને શુદ્ધિ માટે વપરાય છે.

પંચગૌડ, ૫૦ [સં.] પૂર્વ હિંદુસ્તાનના જુ-
દા જુદા પશુ એક બીજાને લગતા ગોડ
નામે જાણીતા પાંચ પ્રાંત; બંગાળના પાંચ
વિભાગ; (૨) અને તેમાં રહેનારા બ્રાહ્મણો
તે:-સારસ્વત, કાન્યકુબ્જ, ઉત્કલ, મૈથિલ
અને ગોડ. મધ્ય બંગાળ તે ગોડ. ઉં
ગારી પૂછે ગોડલા ! કોણ બહેરા દેશ,
સંપત્તિ હોય તો ધર બલાં, નહિ તો બક્ષો
વિદેશ. ગોડ બ્રાહ્મણ=બંગાળી બ્રાહ્મણ તે.

પંચતત્ત્વ, ૧૦ [સં.] જગદૃત્પતિના કારણ
રૂપ પાંચ મુખ્ય બીજ તે. પૃથ્વી, પાણી,
તેજ, વાયુ અને આકાશ. આને પાંચ મ-
હાબૂત પશુ કહે છે.

પંચતંત્ર, ૧૦ [સં.] વિષ્ણુશર્મા નામે
પાંડિતે બતાવેલું નીતિશાસ્ત્ર. આ પુસ્તક
અસલ સંસ્કૃતમાં છે અને પશુપાળીની
વાતોને રૂપે તેમાં ધર્મ, નીતિ અને વ્યવ-
હારતું ઉચા પ્રકારતું શિક્ષણ ઉપદેશોલું છે.
પંચોપાખ્યાન.

પંચત્વ, ૧૦ પાંચતત્ત્વપણું; પાંચતત્ત્વ સ્વરૂપ
તે; પાંચપણું. (૨) મરણ; મૃત્યુ. ક્રિં
પ્રં પંચત્વ પામવું=પાંચ તત્ત્વપણાને પા-
મવું-પ્રાપ્ત થવું-મરણ પામવું. વિલીન થઇ
જવું; દેહ રૂપે નહિ પણ તત્ત્વરૂપે થઇ
જવું=નાશ પામવું.

પંચપાત્ર, ૧૦ [સં.] પાણી ભરવાની ઉભા
ઘાટની કોટરી; પાણું; પવાણું:-પંચપાત્ર
અને આચમની.

પંચપ્રાણ, ૫૦ [સં.] પ્રાણરૂપ જે પાંચ વા-
યુઓ તે; શરીર જેનાથી જગતું ને કામ
કરતું રહે છે તેમાંના પાંચ વાયુ તે:-
પ્રાણ, અપાન, સમાન, ઉદાન, ને આન.

પંચખાણ, ૫૦ [સં.] પાંચ પ્રકારનાં પુષ્પ
જેના ખાણરૂપ છે એવો દેવ; કામદેવ;
પંચશર; મદન; મનમથ; રમર એનાં ખાણ-
રૂપ પાંચ ફૂલ તે આ:-અરવિંદ, અશોક,
નવમલ્લિકા, આંખો અને નીશાંપલ.

પંચભાગ, પું. ગૃહસ્થના ધરમાં થતા ધર-
ગતુ નાના નાના દોષના નિવારણુ અર્થે
પાંચજૂત બલિભાગ દાન તરીકે આપ-
વામાં આવે છે તે; જૂતયજ ભાગ. ગૃહ-
સ્થના ધરમાં રસોઈ માટે નિકળતા અન્ન-
માંથી જે ચપટી ચપટી અન્ન દાન તરીકે
કાઢવામાં આવે છે તે.:-પંચભાગ આપવો.
જૂતબલિ.

પંચજૂત, ન [સં.] પંચતત્ત્વ તે. પૃથ્વી,
પાણી, તેજ, વાયુ ને આકાશ તે. આમાં-
થી જગત-ઉત્પન્ન થાય છે.

પંચમ, વિ. પાંચમું.

પંચમકાર, પું. પાંચ મકારનો સમુદાય તે :
-મઘ, માંસ, મત્સ્ય, મુદ્રા ને મૈથુન્ય.

પંચમાસી, સ્ત્રી. ગર્ભવતી સ્ત્રીના પહેલા
ગર્ભને પાંચ મહીનાની લગભગ જે સં-
સ્કાર કરવામાં આવે છે તે; પાંચ મહીના
તે પંચમાસી. ઉ. પંચમાસીનાં મુહુરત
પુજાવો, વહુને મૈરે વધામણી કાવો.

પંચમાંશ, પું. [સં.] પાંચમો ભાગ તે;
પાંચમો અંશ.

પંચમી, સ્ત્રી. [સં.] પપ્પવાડિયાનો પાંચમો
હહાડો; પાંચમી તિથિ તે. પાંચમ.:-
વસંતપંચમી.

પંચમુખી વિ. પાંચ મોંવાળું; પંચાનન.

પંચરત્ન, ન. [સં.] જુદી જુદી જાતના-
રંગનાં પાંચ રત્નનો સમુદાય તે.:-સોનું,
મોતી, હીરો, માણિક અને પાનું.

પંચરસિયું, વિ. જેમાં પાંચ રસ હોય તેવું;
વિવિધ રસવાળું. (૨) નાના રસવાળું તે.

પંચરંગી, વિ. પાંચ રંગનું; જેમાં જુદા
જુદા રંગો ભળેલા હોય એવું; વિરંગી;
તરેહ તરેહવાર રંગોવાળું. (૨) સેળ-
બેળિયું; સંકર; મિશ્ર જાતિના-રંગ વગેરે
વાળું; તરેહવાર. (૩) આહુઅવળું; અ-

વળું સવળું.:-એવું પંચરંગી બોલવું છે.
બોલતાં પંચરંગી બોલાય છે.

પંચરાઉ, વિ. સેળબેળિયું; મિશ્ર; સંકર; બે
ચાર જુદી જુદી જાતનું; પરચૂરણુ.:-
પંચરાઉ અનાજ. પંચરાઉ શાક. (૨)
છુટક વહેંચાતું; પ્રકીર્ણ. એની દુકાને
પંચરાઉ વકરો થતો નથી, જથ્થે વકરો
થાય છે.

પંચરાંશ, સ્ત્રી. ગણિતમાં બેવડી ત્રિરાશિની
રીત તે; પાંચ પદ ઉપરથી છુટું ઉપગવ-
વાની રીત ગણતરી તે. (૨) પંચવડું.

પંચવકત્ર, વિ. પાંચ મુખવાળું. (૨) હનુ-
માન; બ્રહ્મા વગેરે પંચમુખી દેવ.

પંચવટી, સ્ત્રી. ગોદાવરી નદી ઉપરનો એક
પ્રદેશ, કે જ્યાં વનવાસ નિકળેલાં રામ
સીતા અને લક્ષ્મણ ધણો વખત રહ્યાં
હતાં. ૨ મોટું ચક્રું, કે જ્યાં પાંચ રસ્તા-
ઓ આવી મળતા હોય.

પંચવદન, ન. [સં.] પંચવકત્ર; જેને પાંચ
માથાં-મોં હોય તે; હનુમાન વગેરે દેવ.
વિ. પંચમુખી; પાંચ મુખવાળું.

પંચવાયકા, સ્ત્રી. પાંચ જણને મોઢે બોલાતી
વાત; લોકાભિપ્રાય; લોકમત; સ્વાભાવિક
લોકોદ્દગાર; સામાન્ય સત્ય; પાંચ સારા
માણસોનો નૈસર્ગિક ન્યાય ઉદ્દગાર. (૨)
અશ્વા, ગામગપાટો; ચર્યા.:-પંચવાયકા
ખરી પડે.

પંચશર, પું. [સં.] કામદેવ; મદન; રમર;
પંચબાણ.

પંચાગ્રિ, પું. [સં.] સનાતન ધર્મ પ્રમાણે
સાધકને સેવવાના જે પાંચ અગ્નિઓ તે.
અન્વાહાર્ય, પચન, ગાર્હપત્ય, આહવનીય,
સમ્ય અને આપસથ્ય. તપ કરનારા આ
પાંચ અગ્નિઓનું સેવન કરતા. પંચાગ્રિ
સાધવો-તપવો, એ એક કઠિન તપ છે.
હાલ ખાવાઓ પંચાગ્રિ સાધે છે.

પંચાભરી, સ્ત્રીં ખસખસ, અજમે, કોપરૂં,
ચારાળી ને ખાંડ એ પાંચવાનાંતું ચૂર્ણ.
જન્માષ્ટમીનાં પારણાંને દિવસે સવારમાં
પંચાભરી પ્રસાદ તરીકે વહેંચવામાં આવે
છે. (૨) પાંચભરાંતું ચૂર્ણ; પંચભરક.
એનો શુભ પાચક છે.

પંચાભુ, વિં નેહ ને પાંચ; ૯૫.

પંચાત, સ્ત્રીં પાંચ સભ્ય માણસો પાસે
ન્યાય છણાવવો તે; નિર્ણય કરાવવો તે:-
પંચાત કરાવો જે થાય તે ખરૂં. (૨)
પાંચ જણે કોઈ બાબત વિચાર ચલાવવો
તે; બાંજગડ કરવી તે; બાંજગડ; બિહા-
પોહ; ચર્ચા; તપાસ વગેરે. (૩) તકરાર;
ખટપટ. (૪) પીડા; ચિંતા; ફિકર. (૫)
મુશ્કેલી; શુંચવાડો.

પંચાતખોર, પું પંચાતિયો. (૨) વિં પં-
ચાતિયું; બાંજગડિયું. (૩) કોઈ પણ બા-
બતની ચર્ચા-તકરારમાં માથું મારીને ધુ-
સનાર; ચર્ચા રસિયો.

પંચાતનાશું, નં પંચાત કરવાની સત્તા આ-
પનારો શેખ તે. (૨) પંચાતિયાએએ
કરેલા નિર્ણયનો શેખ તે.

પંચાતિશું, વિં પંચાત કરનારૂં. (૨) પંચાત
કરાવવી પડે એવું; તકરારી; શુંચવણિયું;
મુશ્કેલ.

પંચાતી, સ્ત્રીં બાંજગડ; તકરાર. (૨) પીડા;
દુઃખ. (૩) મુશ્કેલી; વિટંબના. (૪) વિં
પંચાત કરનારો.

પંચાતન, વિં [સં. પંચ+આતન] પાંચ
મેળાણું; પાંચ મેળું. (૨) પું શિવ.
(૩) સિંહ.

પંચામૃત, નં [સં.] અમૃતરૂપ પાંચ વસ્તુ-
ઓતું મિશ્રણ તે. દૂધ, દહિ, ઘી, મધ ને
ખાંડનું મિશ્રણ તે. (૨) ઉપરની પાંચ ચી-
જેએ ઠાકોરજીને નવરાત્રી પછી એ ન-
વાણનું આચમન તે. કિં પ્રં પંચામૃત

લેતું=નવાણુ જળનું આચમન લેતું.

પંચાયત, સ્ત્રીં પંચાત; પંચાતી તે. (૨) નં
મંડળી; પંચ; સભા; સાજનું.---પારસી
પંચાયત. (૩) પંચાયતન.

પંચાયતન, નં [સં. પંચ+આયતન] પાં-
ચદેવનો સમૂહ તે; પાંચ મૂર્તિઓનો ભેગો
સમુદાય તે; જેમાં પાંચ દેવોની મૂર્તિઓ
કે પ્રતિમાઓ હોય તે.---રામ પંચાયતન.

પંચાવન, વિં પચાસ ને પાંચ; ૫૫.

પંચાશી, વિં એશી ને પાંચ; ૮૫. પંચાશી
એમ પણ બોલાય છે.

પંચાળ, પું ઠગ; લુચ્ચો.

પંચાંગ, નં (સં.) જ્યોતિષનાં જેમાં પાંચ
અંગ બતાવેલાં હોય એવું તિથિવારિયું;
ટીપણું. તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, ચોગ અને
કરણ, એ પાંચવાનાં નિત્ય કેમ આવેલાં
છે તે બતાવનારૂં રાજપત્રક.

પંચિશું, નં નાનું પિતિયું. (કાઠિયાવાડ)
કોર વગરનું કુંકું પિતિયું.

પંચી, સ્ત્રીં યુની; સ્ત્રીઓના નાકનું નાજીક
હીનાકણીઓ જડિત ધરેણું; જેમાં પાંચ
રંગના રત્નની યુનીઓ ખેસાડેલી હોય
એવું નાસાણૂષણ; કાંટો. (૨) મશ્કરી;
મળક.

પંચીકરણ, નં પાંચ તત્ત્વનું એકીકરણ તે;
દેહમાં એકત્ર થઇ રહેલાં પાંચ મહાજાતનો
સમન્વય તે. (૨) પાંચ તત્ત્વો ચરીરમાં
કેવે કેવે રૂપે એક થઇને રહેલાં છે તેની
સમજીતીનું વેદાંતમાંનું એક પ્રકરણ તે;
એ નામનું પુસ્તક.

પંચીગર, પું વિંટીઓ અને નાકની યુ-
નીઓ વગેરેમાં નાજીક હીનાકણીઓ જ-
ડવા-ખેસાડવાનું કામ કરનારો કારીગર તે;
જડિયોસોની.

પંચેન્દ્રય, સ્ત્રીં (સં.) પ્રાણી-માણસના

પંચોતેર.]

શરીરનાં કાન, આમડી, આંખ, જીભ, અને નાક તે. સાંભળવાની, સ્પર્શથી જાણવાની, જોવાની; સ્વાદની અને સુંધવાની જે પાંચ ઇન્દ્રિયો તે. ઉં પંચેન્દ્રિયતણી ગ્રેરી, બુદ્ધિ કામ કરે સદા.

પંચોતેર, વિં સિત્તેર ને પાંચ; ૭૫ પંચોતેર; એમ બોલાય છે.

પંજર, નં [સં.] પિંજર; પાંજરં.

પંજળી, વિં પંજળયુતં વતની; પંજળયુતં.

(૨) કદાવર; મળયુત; જોરાવર; શરીરે સંપૂર્ણ ખીસેલું-જળજરમાન એવું; પહેલવાન.

પંજો, પું જહેર ખળખળાટ તે; ભવાડો; ફજોતો. (૨) લોકો ચર્ચા જુએ અને ખૂબ તકરાર-ખખાળા થાય એવું જહેર તોફાન-ભવાડો તે.

પંજે, પું કાંડાની આગશે ભાગ; આંગળાં અને હાથેળીવાળો હાથનો જે અવયવ તે. (૨) પકડ; કખજો; તાબો:-એ મારા પંજમાં આવેલો છે. (૩) પશુઓના પગનો નખવાળો ચપટો અવયવ:-વાધનો-બિલાડીનો પંજે. કિં પ્રં પંજમાં આવવું=સપડાવું; તાબામાં આવવું; પકડાવું; ફસાવું. પંજમાં લેવું=કખજો-પકડમાં લેવું; તાબે કરવું; ખસી ન જાય એમ હાથમાં લેવું; સપડાવવું. પંજે પકડવે=કાંડે ઝાલવું; પકડવું.

પંજેટું, કિં સં નિભાવવું. (૨) વેડવું; સહેવું.

પંજેટી, સ્ત્રી પંજેટી; હાંતાવાળું લાકડાનું ઝોળર; ખેડત લોકનું વાડમાંથી ઝરડ તાણી લેવાનું ઝોળર; છંટશે; ત્રણ પાંખાની લાંબી લાકડી.

પંડ, (સં. પિણ્ડ) માટી કે કણકનો ઢીલો જોળો; મોટો લોહિ; પેંડા; કણક અથવા ભાતના નાના નાના જોળા તે:-પંડ ચૂકવો. (૨) શરીર; દેહ; કાપા. ઉં પંડ

પંડે પણ એ વરને પોંખું નહિરે. (૩)

પાંડુરોગ; રૂધિર ક્ષય; કમળો; લોહીનું શીકું પડી જવું તે:-પંડરોગી. કહે

પંડ સુધીની પધારી=જ્યાં સુધી જીવે ત્યાં લગીનો ખાટલો-મંદવાડ તે. પંડ સંભામત તો પધડિયાં બહોતેરી-(બહુચરી)=જીવતો નર બદા પામશે; જીવીશું તો સૌ મળશે.

પંડણી, સ્ત્રી પંડયાણી; પંડિતાણી; પંડિતની સ્ત્રી. (૨) ગોરાણી.

પંડિત, પું (સં.) શાસ્ત્રાદિક ખૂબ ભણેલો માણસ; વિદ્વાન; ભણેલો અને બુદ્ધિશાળી; ડાહ્યો ને શણે-સમજી માણસ તે.

પંડિતતા, સ્ત્રી [સં.] પંડિતપણું; પંડિતાઈ. (૨) આવડત; અમુક વિદ્યા કે શાસ્ત્રમાં કુશળતા તે; ચતુરાઈ.

પંડિતપણું, નં પંડિતતા; પંડિતાઈ; વિદ્વતા. પંડિતા, સ્ત્રી (સં.) પંડિત એવી સ્ત્રી; શાસ્ત્રાદિક ભણેલી ગણેલી ચતુર સ્ત્રી; વિદ્વધી; વિદ્વાન સ્ત્રી; બુદ્ધિશાળી કુશળ સ્ત્રી.

પંડિતાઈ, સ્ત્રી પંડિતતા; પંડિતપણું; શાસ્ત્ર કૌશલ્ય; વિદ્વતા.

પંડ, વિં શીકું; પાંડ. (૨) નં જેમાં લોહી ફીકું થઈ જાય છે એવો એક રોગ.

પંડે, અં જતેપોતે; ખુદ; પોતાની જાત-દેહ સાથે; સ્વદેહે:-રાજ પંડે રણે ચડ્યો. એ પંડે જોયું.

પંડેપંડ, અં જતોજાત; ખુદપોતે જ. (૨) હાજરાહજુર; સાક્ષાત; આપોઆપ.

પંડેણું, નં (સં. પંડેલ) એક વનરપતિ શક; એની જુરી ને સાપ જેવી લાંબી શિંગ થાય છે.

પંડયો, પું [સં. પંડિત] વિદ્વાન બ્રાહ્મણ; પુરોહિત; જોર. (૨) ગામડી મહેતાજી; નાનાં છોકરાંને ભણાવનારો બ્રાહ્મણ શિક્ષક. ઉં ખોખલે પંડયે પત્રજ આપ્યું મહેતાજીને હાથ, મામેરું.

પંતિયાળુ, વિં બધા બજી મળીને કરેલું સહિયાઈ.:-પંતિયાળો વેપાર. (૨) નં બધા બજીની પાતી-ભાગ જેમાં હોય એવું મોટું ધંધાદારી કામ તે; ભાગિયા ભાગનો વેપાર કે વહીવટ તે; ભાગીદારી કામ.:-પંતિયાળું વહેંચવું. પંતિયાળાના હિસાબ.

પંતુછ, પું (સં. પંહિત) ગામઠી નિશાળ બજાવનારો બ્રાહ્મણ તે; નાનાં છોકરોને એકઠાં કરી તેમને સાધારણ વ્યાવહારિક જ્ઞાન આપનારો મહેતાણુ.:-એ જુના પંતુછનો શાળાએ બજીલો હોઇ બડો હિસાબી છે. (૨) ભોળો સાદા સીધા સ્વભાવનો વિદ્વાન-બજીલો પણ ગજીલો નહિ એવો.

પંથ, પું (સં.) માર્ગ; રસ્તા; વાટ. (૨) ધર્મ-મત; સંપ્રદાય; માર્ગ; પક્ષ.:-નાનક પંથ. (૩) અભિપ્રાય; મત; વલણ; વર્તનમાર્ગ.:-અમે એ વાતમાં જુદા પંથના છીએ. (૪) વિં પ્રથમ; પહેલું; શરૂઆતનું.:-પંથવર.

પંથક, પું પંથ કરનારો; પ્રવાસી; મુસાફર. (૨) ખેપિયો.

પંથવર, પું બાળવર; પહેલીજ વાર પર-જુતો હોય એવો વર તે. એથી ઉલટું બીજવર.

પંથી, પું પ્રવાસી; મુસાફર; દેશ પરદેશ ફરનારો. (૨) વિં મતનું; સંપ્રદાયનું.:-નાનકપંથી.

પંદર, વિં દસ ને પાંચ; ૧૫.

પંદરમું, વિં પંદર ઉપરનું. (૨) નં મરનારની પંદરમી તિથિ તે.:-પંદરમાનો માસિયો.

પંપા, નં (સં.) પંચવટી અને કિષ્કિંધા વચ્ચે આવેલું એક પુરાણ પ્રસિદ્ધ તળાવ. રામાયણમાં એનું વર્ણન છે.

પંપાળુ, કિં સં શરીર ઉપર ધીમે ધીમે વહાલથી હાથ ફેરવવો; હેત કરવું; લાડ લડાવવું. (૨) જે અવયવપર વાગ્યું હોય તે અવયવપર હાથ ફેરવી દુઃખ કમી કરવું; આશાસન આપવું; દુઃખ લાગે નહિ શાંત પડે એમ કરવું. (૩) હાવરવું; ઢાંકવું; કલાવવું; નહિ ખોટું લાગવા દેવું.

પંપોથો, પું ઇટનો મોટો કકડો; ઇટાળો; ગાળ મોટો કાંકરો.

પંપોળુ, કિં અં ફાંં મારવાં; ફંફાસવું.

પા, પું (સં. પાદ) ચતુર્થાથ; ચોથો ભાગ તે; ચોથિયું. (૨) પાનો ધડિયો-પાડો તે; પાયાં.:-એક પા પાપ, બે પા અડધા, ત્રણ પા પોણા, ચાર પા એક.:-એનો પા (ભાગ) તો મને આપો અર્થાત્ ચોથો ભાગ તો આપો. (૩) પાથો.

પાઈ, ઓં પૈ; પૈસાના ત્રીજા ભાગ જેટલી કિંમતનો તાંબાનો એક નાનો ચલણી સિક્કો; અડધી. (મુંખાઈમાં) બાર પાઈનો આનો. રૂપિયાની ૧૪૨ પાઈ.

પાઈકા, પું પૈકા; હાપવાનાં એક જાતનાં બીબાંના અક્ષર. પાઈકા; રમેલ પાઈકા; દુલામન ક્રેટ-મોટા એમ. નાના મોટા બી-બાના અક્ષરોની આણ હાપના અક્ષરો તે. :-આખી ચોપડી પાઈકામાં હાપવાની છે.

પાઈન, નં (એ. Pine) ઠંડા ને પહાડી પ્રદેશનું યતું એક ઝાડ. આની ધણી જાતો થાય છે. એનાં પાંદડાં સોય જેવાં ઝીણાં ને નાજુક હોય છે. તે લગભગ સો ફીટ જેટલું ઉંચું વધે છે. પાઈનની કેટલીક જાતમાંથી સાગ જેવું હમારતી લાકડું ઠાર અને ટરપેનટાઇન નીકળે છે. આપણે એને 'શર' નાં ઝાડ કહીએ છીએ ને તે બાગોમાં ઉછેરવામાં આવે છે.

પાઈથો, પું પૈથો; પાથો; પગ. (૨) મૂળ. (૩) તળ; તળિયું. (૪) કોષ પણ વસતું

મંડાણુ રથાન મુળાધાર તે:-એનામાં
પાકડો નથીને ? અર્થાત્ મુળાધાર-જેથી
સ્થિરતા રહે એવું કંઈ તે; સારી સમજ.
:-પાકડા-પેમા વિનાની વાત.

પાકડર, પું (અ.) ભુકો; ચૂર્ણ; જેર.

પાકડ, પું (અ.) ઢોકળાં જેવો પોચો શેટલો.

(૨) પગ. પાકડજેર=અંજર.

પાકડ, પું [અ.] ઇંગ્લાંડ ને મુરોપમાં આ-
લતો સોનાનો સિક્કો; ગીની; મહોર.
હિંદુસ્તાનમાં એની કિંમત ૧૫ રૂપિયા
હરાવેલી છે. (૨) રતલ; સાડત્રીસ આહ-
ત્રીસ રૂપિયાભારનો જોખ-વજન તે; શેર.

પાક, પું (સં. વચ્) પકવેલું અન્ન તે;
રંધેલી-(તળીને) બનાવેલી મિઠાઈ; રસોઈ.

(૨) જમીનમાંથી જે અન્ન ફળ ચાક
વગેરે ઉત્પન્ન થાય છે તે; પેદાશ; નિપજ.

(૩) ચઢી-સુકાઈને કોઈ વસ્તુ જે વાપરવા
-આવા યોગ્ય થાય તે. ખીંટાનો પાક સારો
નથી. (૪) દૂધ, ઘી, આસણી વગેરેમાં
રાંધી અથ્થા કે રાખીને તૈયાર કરેલો
પદાર્થ:-દૂધપાક; એચ્છીપાક. (૫) ચીરીને
ચિકારનું બહાર પડવું તે; માંસાદિકનું-
અકચર ને બાદાં ફેંકેલા વગેરેનું સડવું
તે:-ગડપાક, મુખપાક. (૬) ફળાદિક
મિઠાશ આત્રી ખાવાને યોગ્ય થવાં તે.

પાકડ વિં (ફ.) પત્રિક; શુક્ર. (૨) ચોખ્ખું;
પ્રચલિત:-પાક ધાવત.

પાકડમક, વિં. ચોડું પાકેલું.

પાકડ, વિં પાકેલું.

પાકડજેર, વિં સહેજ સહેજમાં પાકી જાય
એવું; પાકવાની આસિપતવાળું.

પાકડરેલી, સીં (ફ.) સ્વાર્થ વગરની
મિત્રતા; જેમાં વિકાર કે દોષ ન હોય
એવી નિખાલસ દોસ્તદારી તે.

પાકડહોખત, સીં ખરી-સ્વાર્થ વગરની
પ્રીતિ તે; પત્રિત્ર પ્રેમ.

પાકડું, કિં અં જમીનપર ઉગીને ફળવું;
અનાજ વગેરેનું ફળીને તૈયાર થઈજવું;
ઉગવું; ઉપજવું; પેદા થવું. (૨) ઝાડને
ફળ આવવા; ફેલોતપતિ થવી:-રાયણ
સો વર્ષે પાકે-ફળે છે. (૩) ફળાદિકનું
પરિપકવ થવું; મિઠાશ આવવી:-કેરીઓ
પાકી. (૪) (૫) વિકાર થવો; માંસનું
સડવું. (૬) ફળનું; વજનું; લાભ યજ્ઞ;
કામ થવું:-આજનો દિવસ પાકયો. (૭)
કાચર થવું; અકળાવું; થાકવું; ખીટી ખીટી
થવું:-એના લવારાથી માથું પાકીગયું.
પાકીને સુમેલ કરશે. (૮) મુદત થવી:-
હુડી આવતી કાલે પાકશે. (૯) હારી
જવું. (૧૦) ઉકડવું; નીકળવું:-છોકરા સારા
પાક્યા નહિ.

પાકશાસન, પું [સં.] દેવનો રાજા; પદ્મ.

પાકશાસે, નં રસોઈ-બનાવવાની-કરવાની
વિધા તે.

પાકશાળા, સીં રસોડું; રસોઈનું રથાન.

પાકી, સીં કારીગરો અને નાના ધંધાદા-
રીઓ જે રજા પાળે છે તે; અજોળે;
અકતો. તહેવાર, શોક પ્રદર્શન વગેરે કાર-
ણોને લીધે કામધંધા બંધ રાખવા તે:-
કાસે પાકી પાળજે. (૨) બંધી; પ્રતિબંધ;
એકસંપે રહી કામ બંધ રાખવું તે; કાસે
નહિ વળગવાની મનાઈ.

પાકડું, વિં (સં. વચ્) પરિપકવ થયેલું; જ-
ળીને મિઠાશવાળું થયેલું:-પાકું ફળ. (૨)
ગરમીથી દહ-મળણુત થયેલું; બળીને
પાણીમાં મળે નહિ એવું થયેલું:-પાકજે
ઈટ; પાકું હાલું. (૩) ગરમીથી સીંકેલું
ચઢેલું; ચેકાયેલું; ખઈ થયેલું; રંધાયેલું:-
પાકી સુખડી. (૪) પુરું; પૂર્ણ; નહિ અ-
પૂર્ણ; સિદ્ધ; દહ:-પાકું કામ કરજે. (૫)
ફરેલું; વજેલું: પાકા અજીર. (૬) પુખ્ત;
આધેડ:-પાકી કુખર અઈ. (૭) દહ; ન

અળે; અન્યથા ન થાય એવું; કાયમનું.
:-પાકું લખત કરજો. પાકું ચણતર. (૮)
કાગ્ય નહિ એવું; હોશિયાર: કાબેલ;
ખધું:-એ પાકો માણસ છે. (૯) મુદત
થયેલી હોય એવું; વખતસરનું; વાયદાસ-
રનું:-પાકી હુંડી. (૧૦) ઉડી જાય નહિ
અવું; ટકે એવું:-પાકો રંગ. (૧૧) વૃદ્ધ;
ધરડું; જર્જરિત યદ્ય ગયેલું:-ડોસો પાકું
પાન એને ખરતાં શી વાર? (૧૨) લુચ્ચું;
કમળું; ધૂત:-પાકો ધંટ. (૧૩) યાકી
ગયેલું; કંઠાળી-હારી ગયેલું; કાયર. કહે
પાકી કોઠીએ કાના ન ચઢે-મોટપણે બ-
ણાય નહિ ને ઉપદેશ પણ લાગે નહિ.

પાક્ષિક, વિં [સં.] પખવાડિયાનું-પક્ષ સં-
બંધી; પખવાડિક. (૨) પખવાડિયે પખ-
વાડિયે નીકળતું-આવતું જતું; પખવાડિયાં
સેતું હોય એવું. (૩) એક બાળુ-તરફનું.

પાખ, સીં પક્ષ; તરફેણ; બાળુ.

પાખર, નં (સં. પ્રચ્છર) હાથી ઘોડાની
ગરદન અને પીઠપર નાંખવાનું બખતર;
સાજ. લડાઇમાં જતાં શરીરના રક્ષણ માટે
ઓઢાડવાનું બખતર અને સ્વારીમાં શણ-
ગાર તરીકે ઓઢાડવાનો રૂપેરી સોનેરી
ઝૂલનો ઓઢો તે પાખર; સાજ; સામાન;
દળી વગેરે. ઉં ઘોડે પાખર માંડિયાં.
ઝૂલ; ઓઢો; હાથી ઘોડાનો શણગાર.

પાખરણું, કિં સં ઘોડાને બખતર ચઢાવવું;
હાથી ઘેડાને સૈન્યમાં લઇ જવા તૈયાર
કરવા. (૨) પલાણુ-સ્વર્ણને માટે સોનેરી
ફૂલના ઝોંઢા અને સાજ નાંખી ઘોડાને
તૈયાર કરવો; સાજ-સામાન નાંખવે;
સ્વારીએ માટે ઘેડો તૈયાર કરવો. હાથી
ઘેડાને શણગારવા. ઉં પાણીપંથાને
પાખરિયા; ઉજવળ જેની કાયરે રાતો
ઘોડો રણ પાખર્યો, શ્વેત દિસે શણગાર
જેને પાખરીઓ તોખાર-સામળ.

પાખડ, (સં. પાલ્લવ) જોનાર સાંભળનારને
ખડે લાગે એવો દેખાવ કરવો તે; ઢાંગ;
ખડે નહિ પણ કૃત્રિમ ધાંધલ તે; બના-
વટી જુઠાણું; ખોટું શૈવું; ખોટું બોલવું;
ને ખોટો દેખાવ કરી બીજા પ્રેક્ષકો-જો-
નારાઓને ખરા જેવું લાગે એવું ધતિંગ
કરવું તે; દંભ; કતવો.

પાખડી, વિં ઢાંગી; કતવાખોર; દંભી. (૨)
નાસ્તિક; ડાળી; ઢાંગી.

પાખાડો, પું રાસડો; નિંદાની બાંગકવિતા.
ઉં જુડો જે પાખાડા ચઢે, જુડો જે
વણ વાંકે લડે. સામળ.

પાખા, અં પાખે; સિવાય; વગર. ઉં બ્યા-
કુળ યદ્ય છું પ્રીતમ પાખી, કળ ન પડે
ક્ષણું રે સોલ, દયારામ.

પાખું, વિં આણું; ઓણું; વિરલ; છુટુંછુટું;
નહિધદ. (૨) અં પાસે.

પાખે, અં પાખી; સિવાય; વગર. ઉં જળ
પાખે જેમ પાછલી.

પાખો, પું કટેવાળો.

પાગ, નં પગ; પાય; પદ.

પાગડું, નં પગ મૂકવાનું સ્થાન; પાદપીઠ;
રટુલ; પગથિયું. (૨) ઘોડાના સાંજની
બન્ને બાજુએ પગ રાખવાનું હોય છે તે;
પેંગડું; પાવડું. ઉં પાગડું પગ દેઈ
ચઢોરે જ્યાવર. ઓગીત. (૩) ઓપટીને
વખતે જઠને ઉભું રહેવાય એવું જે અ-
વલખન-સ્થાન તે; આશ્રય સ્થાન; ઓ-
ળખાણ; મદદ, પક્ષ કરે એવા માણસનું
ઓળખખાણ તે:-એને સારાં પાગઠાં છે
એટલે આ વખતે મદદ મળશે.

પાગડું, નં ઘોડાપર બેસનારના પગ જેમાં
રહે છે તે; પેંગડું; પાવડું; પાગડું.

પાગર, નં વહાણનો આગલી કે પાછલી ત-
રફનો ખીલો કે અંકોડો તે; કાંઈ વસ્તુ
ખસરડી જવાને સુક્ષ્મવાળી બાજુએ

બાંધવાનું સ્થાન:-જેખખાથેલી રિઠમરને
પાગરે બાંધીને લઈ ગયા.

પામરણ, નં પથારી; પાથરવાનો સામાન;
ખસ્તરો; જેમાં સેતરું, નાનું ગાદું,
ઝોસીકું ને રળઈ વગેરે હોય તે. (૨)
સાહિત્ય; જુદી જુદી અમુક વસ્તુઓ. (૩)
શણગાર; અલંકાર વગેરે તે.

પાગલ, વિં પોલું; પોકળ. (૨) ગાંડું; ઘેલું.
પાગલદાણા=પોકળદાણાનું ઝીઝીને પહે-
રવાનું ધરેલું.

પાગલાગણું, નં પગેલાગણું; પગે લાગવું
તે; નમન; પગેપરણું. (૨) નવી વઢુએ
સાસુ વગેરે વડીલોને પગે લાગતાં ધરવાનું
નજરાણું; બક્ષીસ.

પાગા, ઝીં પાચા; ઘોડેસ્વાર લશ્કરની ટુ-
કડી. (૨) લશ્કરી ઘોડાઓ રાખવાનો
તખેલો.

પાંખિયો, પું ઉપાડવામાં-કોઈ કામ કરવામાં
ઉત્કેરનારો અને તેમાં સામેલ રહી કામ
કરનારો; સાથી; બાંખિયો; પડખે રહેનારો
મિત્ર-સહાયક તે. (૨) ખેપ કરનારો. (૩)
ઝીપ બેસાડવાની કુદડીવાળી રેખ; તાર-
ખિયો.

પાખ, ઝીં પાધડી; શિરોબુધ્ધ.

પાધડી, ઝીં માથે બાંધવાનું કસબી છેડાઓ-
વાળું પને ટુંકું પથ્થ લખાણે ધણું એવું
ઝીણા અને આછા પોતનું કપડું. (૨)
માથે પહેરવાને લાંબા ટુંકા પનાના
કપડાનો વિંટાળીને બનાવેલો અમુક ઘાટ
-આકાર તે; શિરોબુધ્ધ; માથે ધાલવાને
બનાવેલો કપડાનો વિંટો-ઘાટ. પાધડીઓ
તરેહ તરેહ ઘાટની બંધાય છે:-ગુજરાતી
દક્ષિણી; કચ્છી; મુસલમાની વગેરે. ગુજ-
રાત અને દક્ષિણમાં પુરોનો મોટો ભાગ
પાધડીઓ પહેરે છે. બોખું. ખારસીની
પાધડી બોખું કહેવાય છે. કિં પ્રં

પાધડી ઉતારવી=પગે લાગવું; માફી મા-
ગવી; કરગરવું; આજીજી કરવી. (૨)
આખરે શુભાવવી; છેતરાવું. પાધડી ફેર-
વવી=ફેરવી બોલવું; નામુકરર જવું; દેવાળું
કાઢવું. પાધડી બંધાવવી=બક્ષીસ આપવી;
સરપાવ આપવો; પોષાક દેવો; સ્વાખાશી
આપવી; તારીફ કરવી. (૨) શોક મુકા-
વવો. કહું પાધડીનો વળ છેડે નીકળે=
જે તે શુભવાડો છેડે-પરિણામે પતી જાય;
અંતે નિકાલ આવે. ૩૦ પ્રં પાધડીપનો=
પહોલાણે કમ અને લખાણે ધણું એમ:-
બરૂચ પાધડીપને વસેલું છે. બે હાથે પા-
ધડીઝાલીને હિંડવું=ઉતાવળિયા નહિ થતાં
વહેવાર રીતે ધીરેથી કામ કરવું; સીધે
રસ્તે સંભાળીને ચાલવું. પાધડી પહેરે
માટીડો ન થવાય? પાધડી પહેરવાથી
મોઢા થવાનું નથી પણ ઉમ્મર, સમજ અને
ચારિત્રથી મોઢા થવાય છે.

પાધકું, નં જેમ તેમ વિંટાળેલી પાધડી.
(તુચ્છકારમાં બોલાય છે.)

પાચ, નં ગડગુમડમાંથી નીકળતી જડી ધોળી
બેરંગી રસી; ૫૩.

પાચક, વિં પચાવનાર, પચાવે એવું (૨) પું
રસોષ્યો.

પાચન, નં પચવું-પચાવવું તે; પચીજવું તે.
(૨) પચાવવાની શક્તિ તે.

પાછડવું, જીં પછાડવું.

પાછડું, વિં નહિ આગલું; પછવાડેનું; પા-
છળનું; પુંકનું; (૨) ગુદસ્ત; મયું;
પૂર્વનું; પહેલાંનું. (૩) છેલ્લું.

પાછળ, અં પુઠે; પછવાડે.

પાછું, વિં અસલ આચ્છાની બાજુ તરફનું;
પુંક તરફનું; પાછલું; નહિ આગલું. (૨)
અં ફરીથી; બીજવાર; વળી. (૩) જે
તરફથી આવ્યું હોય તે બાજુએ; પુઠે;
પછવાડે. ૩૦ પ્રં પાછી પાળી નહિ

કાઢવી=નહિ કચાચ રાખવી. જેટલો લાભ લેવાય તેટલો લેવો, બાકી રાખવું નહિ એમ; નહિ પાછા પડવું તે; મચ્છા રહેવું. પાછું વાળીને જેવું=યું થશે તેનો વિચાર રાખવો નહિ તે; પાછળ થું થાય છે અથવા થશે તેનો વિચાર કરવો નહિ તે; ભવિષ્ય વિચારવું. કિં ૫૦ પાછું વળવું= ઉલટી થવી; બાધેલું અથવા પાછું નીકળી જવું. [૨] આગળ નહિ વધતાં પાછાં અસલ સ્થાન તરફ આવવું.

પાછોટિયું, નં ગાડાના પાછલા ભાગમાં પાંજરીને છેડે જે બારણા જેવું પાટિયું રાખવામાં આવે છે તે; પાછલો આંતરો; પાછળનું જે તે. (૨) પાછલું-કપડાની અંદરનું ખીસું તે.

પાછોતરું, વિં મેસમના પાછલા ભાગનું:-પાછોતરો વરસાદ. પાછોતરું વાવેતર.

પાછોવાડિયાં, વિં પાછલા ભાગનાં.

પાજ, સ્ત્રી પાળ; પૂલ; સેતુ. (૨) [ફા. વ્યાજ] કાંઠાના પડોની વચમાં જેવું નાળુક ઝીણું પડ હોય છે એવા નાળુક ઝીણા પોતાનું રેશમી કપડું તે.

પાજણી, સ્ત્રી ટેવ; આદત. (૨) સૂતરને ચીવટ અને કઠક કરવા માટે પાવાની કાંચ તે.

પાણ, વિં કંજુસ; બખીલ. (૨) નીચ વૃત્તિનું; નજસ; હલકું; અત્યંત નીચ તે.

(૨) બદમાસ.

પાટ, સ્ત્રી (સં. પટ્ટમ) પાટલાના જેવું પથ્થુ ઉપર પાટિયાં જડીને બનાવેલું ખેસવાનું મોડું ચોકડું; મોટી પહોળી પાટભી; બાંક; બાંકડો. (૨) પાટિયાનું સુશોભિત આસન-બૈઠક તે; સિંહાસન; ગાદી:-રાજપાટ; (૩) જમણુવાર વખતે જમણુવાર કરનારને માન આપવા આવતા નાતીલા અને ખીજ ગૃહસ્થોને માટે કર-

વામાં આવતી બેઠક; બેઠકને લગતી ગોવથ તે:-ચહેર ચોરાસી કરી ત્યારે સો શેઠિયા પાટે આવ્યા હતા. (૪) કપડાનું યાન; તાકો; લાંબો ને લાંબો કપડાનો મોટો કકડો તે; ફાળ; બહુ લાંબા યાનમાંનું એકાદ ગડીનું પટ. (૫) ઢુંકા પનાનું યાન; તાકો; અસુક માપનાં અસુક સંખ્યા જેટલાં કપડાં તૈયાર થાય એટલા પટનું કપડું તે:-ધાધરાપાટ. (૬) ધોળું જડપોતું કપડું:-માદરપાટ. (૭) અધરણી વાળી સ્ત્રીને પહેરવાનું કપડું. (૮) ઝોળા-ઝોળા કપડાના ફાળ પાથરવા તે; પથરણા તરીકે જમીન ઉપર પાથરવાનું તે; પથરણા તરીકે જમીન ઉપર પાથરવાનાં લાંબા પટ-સાદલા તે:-પાટ પાથરી તે પર ઘેણને ચલાવી લઇ જવી જેઠાએ. કિં ૫૦ પાટ ખેસવું-સભ્ય ધમ ઉંચા અધિકારપર ખેસવું; મૌન ધારણ કરી આડંબરથી ખેસવું:-સો ઉંદર મારી મીનીબાષ પાટ ખેડાં. રાજગાદીપર ખેસવું; સિંહાસનપર ખેસવું; ઉચ્ચાસને ખેસવું. ઉંચે આવી વત્સ, કુરુનંદન! ભાગ્યશાળી; પાટે બિરાજ અમને ગુરુત્વ માની.

પાટડી, સ્ત્રી જડો પહોળો ને મજબૂત લાંબો લાકડાનો કકડો; ભારવટિયો. ૩૦ પ્રં પારડી જેવું-વિશાળ છાતી અને મજબૂત બાંધાનું:-પાટડી જેવી જીવાનજોષ વહુ જેતજેતામાં ફાટી પડી.

પાટડો, પું જેની ઉપર પોટો જડાય છે તે; ભારવટિયો.

પાટનગર, નં રાજધાનીનું ચહેર; જ્યાં રાજ રહેતો હોય તે ચહેર; મુખ્ય ચહેર.

પાટલ, પું [સં.] એક જાતનું ફૂલઝાડ. (૨) વિં લાલ; ગુલાબી.

પાટલાધો, સ્ત્રી પહોળા ચપટા કરીસ્ત્રી મોટી ધો તે. જે જાતની ધોમાં એક

પાટલાધો અને ખીજી ચંદનધો અથવા ઉડણુધો કહેવાય છે.

પાટલાસાસુ, ઓં મોટી સાળી.

પાટલી, ઓં લાંબી સાંકડી પાટ; બાંક:-

શાળામાં છોકરાઓને ખેસવાની પાટલીઓ નથી. (૨) નાનો પાટલો. (૩) રેલના ડાઆમાં ઉતારીએને ખેસવાનું પાટિયું તે. (૪) ઘોડાગાડીની આગળ હાંકનારને ખેસવાની પાટિયાની બેઠક તે. (૫) પગનો પંજો; ધુંટીથી આંગળા લગીનો પગનો ચપટો અવયવ તે. ઉંઝ લાવ લાવ હું અઅળતો લગાડું; પોથીમાં પલાળીરે, તારી નાણુક પગની પાટલીએ ને પાનીએ પ્યારીરે. (૬) ઓંએને હાથે પહેરવાનું ચપટું ધુધરિયાળું ધરેણું; ચપટી સોનાની બંગડી તે. (૭) કમ્મરે પહેરેલા લાંબા કપડાની સાંકડી ગેડનાં પડ તે:-પાટલી ખોસ. (૮) ગેડ; સાંકડી નાણુક ગેડ તે:-પાટલી વાળીને નિચોવવું; પાટલી વાળીને રંગવું.

પાટલો, પુંઝ ભોંયથી એ ત્રણ આંગળ ઉંચું રહે એવું પાટિયાનું આસન; પાટિયાની બેઠક. કિંઝ પ્રંઝ પાટલો કરવો=પાટલે ખેસાડીને દક્ષિણી બક્ષીસ વગેરે આપવાં; સત્કાર કરવો; પહેરામણી આપવી. પાટલો ગોઠવો=અનુકૂળ પડવું; બંધ ખેસતું આવવું; ગમવું; કરાર વળવો:-એની સાથે ક્યારે પાટલો ગોઠે છે. પાટલો પડવો=ફતેહ મળવી; અનુકૂળ પડવું; યોગ્યતા પર જઈ ખેસવાનું થવું. ત્યાં એનો પાટલો પડશે. વગ ચાલવી, શૈહ પડવી. ત્યાં કોઇનો પાટલો પડે એમ નથી. પાટલો ફરવો=નહિ ચાલવું; જરૂર પડવી; કામ નહિ ચાલવું:-એના વગર પાટલો નહિ ફરે.

પાટણ, નંઝ (લં.) ચંચળાઈ; ચાલાકી. (૨) અપરાધ; ક્ષણતા; તેજ.

પાટવણુ, ઓં પાટવી પુત્રની વહુ; મોટી વહુ તે.

પાટવીકુંવર, પુંઝ રાજનો વડો કુંવર તે; જેને ગાદી મળવાની હોય તે કુંવર; સુવરાજ.

પાટિયાં, નંઝ ભાત પાડેલાં નાનાં નાનાં પતરાં એક સાથે ગાંઠીને બનાવેલું ઓંએને ગળે પહેરવાનું એક ધરેણું; તુસી:-તુસીપાટિયાં.

પાટિયું, નંઝ લાકડાને વહેરીને પાડેલાં પાતળાં પડમાંનું દરેક પડ તે; લાંબો ધણો પહોળો થોડો અને પાતળો આંગળ અદ આંગળનો લાકડાનો કકડો તે. (૨) સાધારણ લંબાઈનો પાતળો લાકડાનો કકડો:-સેવોનું પાટિયું. નામ ઠામ લખેલો લાકડાના પડનો કકડો તે. નામનું પાટિયું. (૨) પાંસળું; છાતીની પેટીપરના હાડકાં તે-પાટિયાં:-પાટિયાં દેવાવાં=છાતી ખેસી જવી; હબકી જવું; હારી ત્રાસી જવું. પાટિયાં રંગાઇ જવાં=ખૂબ માર પડવો; હાડકાં રંગાઇ જવાં; કચરાવું-પછડાવું; દેવામાં-ખોટમાં આવી પડવું; ઝપટાઇ જવું. પાટિયાં=હાલકાં. પાટિયાં માંજવા=ખાઇપી એક વાડ કાઢી કરીને પરવારવું; આવતું બાઈ પી તેને લગતું કામકાજ આરોપી ભેલું તે; ફલામુકામ કરવું.

પાટિયો, પુંઝ પહોળા મોંનો માટીનો ધણો-ધાટ. (૩) દહિં મેળવવાનું હછંડે ચકોડં:-દહિંનો પાટિયો; ગોરસું. કિંઝ પ્રંઝ પાટિયો કલાપવો=મુએલાં પાછળ અમુક ચિન્હિ કરી માટીનો પહોળા મોંનો ધણો ને ફળા-દિકનું ફાન આપવું તે; ધરો વાળવી.

પાટી, ઓં નાનું પાતળું પાટિયું કે જે ખડી લગાડી ધૂળ નાંખીને નાનાં બાળક લખવાના કામમાં લે છે તે. વેપારીઓ એની ઉપર રોજનો કાચો હિસાબ પણ લખે છે. (૨) સ્તરની એ આંગળ પનાની ખૂબ

લાંબી વણાટની પટી :-ખાટલાની પાટી.

(૩) પા આંગળની વણેલી કે ગુથેલી પટી; નાકું. (૪) ટોપલી; સુંદો. :-પાટીવાળો=ટોપલી સાથે રાખી મજૂરી કરનારો. (મુંબાઈમાં) પાટીવાળો=મજૂર. (૫) મંડળી; ટોળી; ટુકડી :-પોલિસપાટી. પાર્ટી. (૬) એક એકને લગતાં ખેતરોની જમીનની હારો તે; લંબાણે ખેતીની જમીનના ટુકડા તે. (૭) ચપટ-સપાટ કરી નાંખવું તે. :-પાટીવાળી નાંખી=સાફ કરી નાંખ્યું. પાટીવાળી=ધૂળચાણી કરવું. ૩૦ પ્ર૦ પાટીપર ધૂળ નાંખવી=ભણવું; લખતાં વાંચતાં શીખવું. :-એણે પાટીપર ધૂળજ ક્યારે નાંખી છે ? અર્થાત્ ક્યારે ભણ્યો છે ?

પાટીગણિત, ન૦ અકગણિત; સંખ્યાના આંકડાઓથી ગણવા ભાગવા વગેરે ગણતરી કરવાની રીત તે. (ખીજગણિત નહિ.)

પાટીદાર, પું૦ ખેતરોની દારની દાર, અર્થાત્ એકએકને શેઠે એકલતે ધણી જમીન જેના તાબામાં હોય તે જમીનદાર; ખેતરવાળો. (૨) ખેડૂત; ખેતી કરનારો તે. (૩) ખેતી કરનારી એક ઉચ્ચ વર્ણ; કણ્ઠી. પાટીદાર=જમીનનો માલીક અને કણ્ઠી=ખેડૂત-જમીનને ખેડનાર વાવનાર, અને પાટીદારને સાંથ દેનાર. (માલીક-ગામ ધણી નહિ.) પાટીદાર અથવા કણ્ઠીના ત્રણ તકા છે. લેઉઆ, કૈડવા તે આંજણા.

પાટીર, ન૦ [સં] ચંદનદક્ષ અને તેનું લાકડું; સુખડ. (૨) ખેતર.

પાટું, સ્ત્રી૦ પગની હડફટ; પગથી આઘાત કરવો તે; લાત. ફગણું ઢોરની પાટું. લોડા ગધેડાની હડફટ લાત કહેવાય છે. ગડદાપાટું=હાથ અને પગે કરીને માર મારવો તે. કહે૦ દાઝ્યાપર ડામ ને પડતા પર પાટું=પડેલા ઉપર પ્રહાર કરવો તે; ફગણીને ફગણ દેવું તે. ફગણી બેંચની

પાટું સૌ ખાય=જામને અંગે સૌ કોઈ થોડું ધણું ફગણ વેદી લે; લાભ હોય ત્યારે ફગણ કે તિરસ્કારને કોઈ લેખામાં ગણે નહિ.

પાટુંડી, સ્ત્રી૦ નાનું મટકું; માટીનું હાંધું. (૨) ધી ચોપડ રાખવાનું અથવા દહિં જમાવવાનું માટીનું વાસણ.

પાટુંડું, ન૦ પાટુંડી.

પાટો, પું૦ પહોળાઈ કરતાં લંબાઈમાં વધારે હોય એવો લોદાનો, ચામડાનો કે લુગડાનો ચીયરવટો; ચપટો લાંબો કકડો. (૨) લુગડાની ચિદરડી; લા વગેરે ઉપર બાંધવાનું સાંકડું લાંબું લુગડું. :-આંખનો પાટો. (૩) પાનળો સાંકડો લાંબો લોદાનો પટો:-રેલનો પાટો. (૪) લોદાનો ગ્રાળ વિંટલો. ગાડીના પૈડાનો પાટો. (૫) ગમવું-ગોઠવું તે; રાશ; અનુકૂળતા :-પતિ પત્નીને પાટો ગોઠવો નથી. કિં૦ પ્ર૦ પાટો ગોઠવે=અનુકૂળ પડવું; રાશ આવવી; એક ખીજને એક ખીજ સાથે સહેવું-વરવું ગમવું તે; સારી રીતે મળતાવશેકે નીબવું-ચાલવું તે.

પાટોડી, સ્ત્રી૦ પાટુંડી. (૨) છાશમાં ચણાનો લોટ ઉડાળીને કરેલાં ઢોડળાં.

પાટોપાટ, અ૦ એક એકની જોડાજોડ સાથે; હારોહાર; પરંપરા-સળંગ; એક બાજુ તરફનું ઝાળાઝાળ ચાલુ એમ. :-પાટોપાટ સળંગવું.

પાઠ, પું૦ [સં.] નક્કી કરેલું મોઢે ભણવાનું-તૈયાર કરવાનું તે. (૨) સ્મૃતિઓનું વાચન; દેવનું ભજન; દેવદેવીની સ્મૃતિનું પારાયણ કરવું તે; વેદ, અને ખીજનાં પવિત્ર ધાર્મિક પુસ્તક વંચાવવાં તે. (૩) શિક્ષા; બોધ; નસિયત. :-એને તમે સારો પાઠ આપ્યો=નસિયત આપી. ૩૦ પ્ર૦ પાઠ કરવું=મોઢે કરવું. પાઠશક્તિ=કોઈ બાળક પાઠે રાખવાની શક્તિ તે; યાદદાર.

પાઠક, પું. [સં.] વેદનો પાઠ કરનારો; વેદિયો.

પાઠપૂજા, સ્ત્રી. દેવરુદ્રિતિ અને દેવસેવા વગેરે બ્રાહ્મણનું નિત્યકર્મ તે.

પાઠવણું, કિં. સં. મોઢલવું; ભેળવું. રવાના કરવું.

પાઠશાળા, સ્ત્રી. [સં.] બાષા અને શાસ્ત્ર વગેરે હ્રસ્વ વિષયો શીખવવાની નિશાળ; શાળા.

પાઠાદેર, વિં. સહેજસાજ ફેર હોય એવું; થોડા ફેરવાળું; ખરોબર મળતું ન હોય એવું. માલ પાઠાદેર લાગવાથી લીધે નહિ; નમુનાથી-અસલથી સહેજ ફેર હોય એવું.

પાઠાંતર, નં. અસલ પાઠ-પદથી જુદું પદ તે; રચનામાં ફેરફાર હોવો તે; બળતુંજ પદ તે. ખીજું-વાક્ય-પદ કે વાંચન તે.

પાઠી, વિં. [સં.] પાઠ કરનાર; જે વેદાદિકનો પાઠ કરતો હોય તે. (૨) અભ્યાસી:-વેદપાઠી.

પાઠું, નં. પીઠ ઉપરનું ગડ; આંસપાક. આ જાતનો આંસ પાક ઝટ મટતો નથી અને ધણીવાર એને લીધે મનુષ્યનું મરણ થાય છે. (૨) કૃવામાંથી માટી અને કચરો કાઢવાની ટોપલી. (૩) પીલી રસ કાઢી લીધેલો શેલડીનો કુચો:-ગોળના તાવડા તથા પાઠાં બાળવામાં આવે છે. (૪) પાતળું લાંબું પાંદડું.

પાઠ, પું. ઉપકાર; આભાર; એહસાન. કિં. પ્રં. પાઠ માનવો=આભાર માનવો. પાઠ ચઢાવવો=ઉપકૃત કરવું:-ધડો ચઢાવો તો તમારો પાઠ.

પાઠપડોસ, પું. પાસે પાસે જે વાસ-વસતી હોય તે; પાસે પાસેના ધરનાં જે રહેવાસીઓ તે; આસપાસનો વાસ તે.

પાઠવું, કિં. સં. [સં. પત્ત] પડે નેમ

વ; ભોંય નાંખવું, નીચે આવે એમ કરવું; ઝેરવવું; ખરાવવું:-કેરી અને જોર પાડવાં; પાન પાડવાં. (૨) હરાવવું; પરાજિત કરવું; મારી નાંખવું:-તેણે શત્રુને પાડ્યો. (૩) આકાર ચિહ્ન, સ્વરૂપ આલેખવું; કોતરવું; લખવું:-છબિ પાડવી. આ કામળમાં તમે બે અક્ષર પાડો. ૩૦ પ્રં. વાટ પાડવી=હુંટ ચલાવવી; ધાડ પાડવી; હુંટી લેવું. રસ્તો પાડવો=માર્ગ કરવો; અમુક રીતે વર્તવાનું બીજાઓને બતાવવું-શીખવવું તે. શિરસ્તો પાડવો=અમુક રીતે થાય-યમા કરે એમ કરી આપવું; ટેવ પાડવી. ખાતર પાડવું=ભિંત કોચીને ચોરી કરવી. કામ પાડવું=કામને લીધે અનુભવ થવો; સંગ પ્રસંગમાં આવવું:-એની સાથે કામ પાડી જુઓ પછી વાત.

પાઠસી, સ્ત્રી. ફટાકી; પતરાળ.

પાઠાખાર, પું. પાઠાઓ વચ્ચે જેવો અંટસ-વેર હોય છે તેવું આકર્ષ વેર તે; પાકો અંટસ. એક ખીજને જોતાંજ વેરનો બહોડો સળગી હડે એવો જે કારી અંટસ તે. કોષ વાતે અને કોષ પથ્થુ રીતે જરાએ અને નહિ એવો વેરભાવ.

પાઠાપાડોસ, જુ. પાઠાપડોસ.

પાઠાપાડોસી, જુ. પાઠપડોસી; નજીક નજીકનાં રહેવાસીઓ તે.

પાઠી, સ્ત્રી. ભેંજનું માદા બચ્ચું; નાની ભેંજ. કહે જાડી પાડીનાં નિવડે વખાણુ=વહુ અને પાડી જ્યારે મોટાં થાય અને સાસં નીકળે ત્યારે ખરું. જાગતાની પાડી ને ઉંઘતાનો પાડો=સાવધાન હોય તે લાભ મેળવી જાય અને અસાવધાન-આજસુને ઝેરલાભ થાય.

પાઠીહું, વિં. પાદ-ઉપકાર થયો, એમ અમન

એવું; શુષ્ક; શુષ્ક સમને એવું. (૨)

ઉપકારમાં હોય એવું.

ખાકું, નં ભેંશતું બચ્ચું.

ખાકુત્ત, વિં નખળા; કમળેર; અશક્ત. (૨)

કુટ; નકારા.

ખાકો, પું ભેંશનો નર; મહિષ. (૨)

મહાક્લો; પોળા:-પોળપાકો. (૩)

ધડિયો; ધરો; કોઠો; પાઠ:-તેરાનો પાકો.

પાકો આવડતો હોય તો ખોલ. (૪)

રૂઢિ; રીત. રૂં પ્રં પાકા યુંડવા=નવરા

-નકામા ખેસી રહેવું ને ટાપલાં કરવાં.

પાકોવાઢિયું, વિં પાસેનું; નજીકનું.

પાકોશ, જુવં પડોસ.

પાકોશણ, ઓં પાસેના ધરમાં રહેનારી સ્ત્રી;

પડોસમાં રહેનારી બેરી તે.

પાકોશી, પું પડોસમાં રહેનાર તે. ઉં

આડોસીપાકોશી રે, મધે મહેણાં મારે.

પાણ, ઓં ચતુર્થાંશ; ચોથિયું; ચોથો ભાગ.

(૨) ચોથો ભાગ દેખાડનારી 'કાના'

જેવી ઉભી લીટી:-લાખની પાણ. આણ

પાણતા હિસાબ. (૨) ખેતરને પાણી

પાવું તે; પાન; પાણીનું સિંચન:-ખેત્રણ

પાણે હવે હાંગેર તૈયાર થઈ જશે. (૩)

પહાણ; પથરો.

પાણકો, પું પાણી પાનારો.

પાણકોર, નં જેને ઝટ પાણી લાગે નહિ

એવું કપડું; પાણી પડે અને ખરી જાય

એવું કપડું. (૨) મળ્યાની જાતનું કપડું.

પાણતી, પું ખેતરમાં પાણી પાનારો; પાણેતી.

પાણ, પું [સં.] હાથ; કર:-ચક્રપાણ.

પાણિમહણ, નં [સં.] લગ્ન; પરણવું તે;

હાથ ઝાલવો તે.

પાણિનિ, પું એક મુનિ. આ મુનિ મોટા

વૈયાકરણી હતા. તેમણે સંસ્કૃત ભાષાનું

સંપૂર્ણ વ્યાકરણ બનાવેલું છે, તે અષ્ટા-

ધ્યાયી-પાણિનિ સૂત્ર કહેવાય છે.

પાણિયારી, ઓં પાણી ભરનારી સ્ત્રી; પની-

હારી. (૨) નાનું પાણિયારું; ચોકડી ઉપર

એક બે ખામણાંવાળી પાણીની માટલી

વગેરે મૂકવાની ગોઠવણ તે; પાણીવાસણ

મૂકવાનો નાનો પત્થર.

પાણિયારું નં પાણી અથવા પાણી ભરેલાં

બેઠાં માટલાં વગેરે રાખવાની ધરમાંની

ખાસ ઓરડી અથવા ચોકડી વગેરે સાથે

બાંધેલી છાંયંધ જગા; પાણી રાખ-

વાની જગા તે પાણિયારું. કહેં પાણિ-

યારાનો મુનસફ=ધરકુકડો માણસ; ધરમાં

ખેસીને ફડકા મારનારો, બહાર જેનાથી

કંઈ ખોલાતું હોય નહિ એવો.

પાણિયું, વિં પાણીવાળું:-પાણિયું નાળિયેર.

(૨) પાણી વાળનારું (ખેતર-કચારામાં.)

પાણી, નં [સં. પાનીય.] પીવાના ઉપ-

યોગમાં આવતો જીવનના આધાર રૂપ

સ્વાદ અને રંગરહિત એક પ્રવાહી પદાર્થ;

ઉદક; જળ; સલિલ; પાંચ તત્ત્વોમાંનું અતિ

અગત્યનું એક તત્ત્વ. (૨) લાવણ્ય; લખણ-

ખાટ; તેજ; નૂર:-મોતી-હીરાનું પાણી.

(૩) શૌર્ભ; જીરસો; તેજ; દમ:-પાણીદાર.

(૪) ટેક; વટ; સાખ. (૫) આખર; ચણ;

માન. (૬) બળ; જોર; શક્તિ. (૭) સોના

રૂપનો રસ; ઢોળ. (૮) ધાર-વાદ. (૯)

વીર્ભ; ધાતુ. (૧૦) રૂપ; સ્વરૂપ. કિં પ્રં

પાણી ઉતરવું=ટાકું પડવું. જીરસો જતો

રહેવો; તેજ કમી થવું; સાખ-આખર જતી

રહેવી. મહેનત પડવી. અમ પહોંચવો.

પાણી ઉતરાવવું=મહેનત કરાવવી; આમલ

કરાવવો; મુશ્કેલી પાડવી. પાણી કરવું=

ઉડાડી દેવું; શુભાવવું; કના કરી નાંખવું.

પાણી ચઢાવવું=ઉશ્કેરવું; ઉત્તેજિત કરવું.

પાણી ચઢવું=જીરસો આવવો; શર ચઢવું;

ઉશ્કેરાવું. પાણી છાંટવું=કંડું પાડવું; છાંત

કરવું; લડાઈ-ઝગડાને વધતાં અટકાવવો.

પાણી છૂટવું=ખટાશ વગેરે જેવાથી અને ખોરાકની સોડમથી મોંમાં લાક્ષા આવવી; ખાવાની ભાવના થવી; મન થવું; ભાવથી દ્રવવું. પરસેવો વળવો. પાણી જવું=બરવાજવું; પાણી બરી લાવવાને માટે જવું. પાણી પાણી કરવું=દીધું કરી નાંખવું; નરમ કરવું; ગદ્ગદ કરી નાંખવું. પોતાના મતને મળતું કરી નાંખવું; શાંત પાડી ખુશી કરી દેવું; થકવવું. પાણીપાણી થઈ જવું=થાકથી નવાઈ જવું; પરસેવો વળી જવો; નરમ થઈ જવું; ઓગળી જવું. પાચ તેટલું પાણી પીવું=પીળે માણસ કરાવે તેમ કરવું; ખીળે કહે તેમ ખોલવું કરવું વગેરે તે. પાણી પાવા જવું=મરી જવું; પાછળ જવું. પાણો પાવું=લોહાના હથિયારની ધાર કડક થવા માટે તેને ઉનું કરી પાણીમાં ઓળવું; તીક્ષ્ણતા આણવી. પાણી ફેરવું=રફ જવું; બરબાદ થવું. પાણી ફેરવવું=ધૂગધાણી કરી નાંખવું; બગાડી નાંખવું. પાણી બરવું=ખીજની સરખામણીમાં કંઈ વિશાતમાં નહિ હોવું; ઝખ મારવી; નહિ ચાલવું; ગણતરીમાં નહિ ગણાવું. પાણી બરાવવું=ખીજ કરતાં સારાં હોવું; ખીજને ઘુચ્છ જેવો ગણાવવો. મોટા કહેવાવું; ઉતારી પાડવું. પાણી મરવું=પડતું કે આવતું પાણી વહી નહિ જતાં એકાદ ટેકાણે પચવું; અંદર ઉતરવું તે.-ઝીણો વરસાદ આવે ત્યારે જમીનમાં પાણી મરે. ચુરાતું પાણી ભિંતમાં મરે છે. મળી જવું; લોભ મોહાદિકથી પક્ષપાત થવો; પ્રેમ લાગવો; ફાવી જવાવું; લાયક થયવત પહોંચવી; લાગવમ લાગવી. પાણી મૂકવું=પ્રતિષ્ઠા લેવી; નિયમ કરવો; પથ્ય લેવું; તજ દેવું; અમુક રીતે નહિ કરવું એવું પથ્ય લેવું; છોડી દેવું. પાણી લાગવું=

હવા પાણીની તાંદુરસ્તી ઉપર ખરાબ અસર થવી; પાણી વિકાર થવો. પાણી બદલવું=તથક્ષાંતર કરવું. પાણીને ખૂલે જવું=સરતામાં વેચાઈ જવું; જૂજ કિંમતે વેચાવું. પાણીથી પાતળા કરી નાંખવું=કેકજ ઉતારી પાડવું; શરમિંદ કરી નાંખવું; હલકું પાડવું; માન બંગ કરવું. પાણી લેવું=આપણે લેવી; સાંખ તોડવી; માનબ્રજ કરવું; પાણીથી પથ્ય પાતળા થવું=મહુ કંચુસાઈ કરવી. બહુ નરમ થઈ-વિવેકથી વર્તવું. શરમાઈ જવું. પાણીમાં ઓળવું=રફ કરવું; નકામ કરવું. પાણીમાં મુડીઓ બરાવવા=બરમમાં રમાડવું; ખાલી મહેનત આપવી; આશામાં રમાડવું. પાણીમાં ઉતારવું=જેખમમાં નાંખવું; એહસાન પહેંચાડવું. પાણી આવવું=પૂર આવવું; જોસ ચઢવો. લોહીનું પાણી કરવું=મહુ મહેનત લેવી; ખૂબ સમજાવું; માથાકૂટ કરવી; જાત તોડીને મહેનત કરવી. પાણી ખોવું=સાંખ-આપણે ખોવી. પાણી પાવું=સેવા આકરો કરવી; બરદાસ લેવી; સારવાર કરવી.-ડોસા સમજે; આમ કરશે તો ધરડપણમાં કોષ પાણી પાશે નહિ. પાણી વલોવવું=ખાલી-નિર્વર્થક મહેનત કરવી. પાણીછલું કરવું=ઉતારી પાડવું; રડાવવું; શરમિંદ કરી નાંખવું. માથે પાણી લાલવું=મોટા ને લાંબા મંદવાડમાંથી ઉડવું. સુતાવડમાંથી ઉડવું. પાંદડે પાણી પાવું=કેરાન કરવું; પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ખીજને બગાડકારે ચલાવવું; જીલમ કરવો. ૩૦ પ્ર૦ પાણીને પરપોટા=સૂરમંચુર વરવું; જોત જોતામાં ચાલ ને નાશ પામે એવું. ૬૦ પાણીના પરપોટા થા, દેહની મમતા કથી ? પાણી=દેશ-રથાન શક્તિ-બળ અંધારણને રવલાવતું વલણ વગેરે તે.-કાઠિયાવાડનું પાણી એનામાં નથી.

પાણીકાર, વિં પાણીવાળું; તેજકાર. (૨)
આકરું; કડક.

પાણીપત્રક, નં તલાટીનું તે દક્ષતર કે જમણે
ખેતર, તેમાંનાં ઝાડ, અને પાક વગેરેની
નોંધ લેવાય છે.

પાણીપંથુ, વિં પાણીના રેલાની પેઠે માગ
કરે-કાપે એવું; ઉતાવળે ચાલનારું. પાણી
પંથો=પાણીની માર્ગ ચાલનારો થોડો.

પાણીપાચું, વિં પાણીથી પચપચું; જેમાં
પાણીનો અંશ રહેલો હોય એવું; પાણીથી
ગદગદું તે.

પાણીફેર, પું પાણીબદલો; સ્થલાંતર કરવું
તે; એક જાતનાં હવા પાણીમાંથી બીજી
જાતનાં હવાપાણીવાળા ભાગમાં જઈ
રહેવું તે. (આરોગ્ય સુધારવા):-અમે
તો અહિં બે મહીના પાણીફેર માટે
આવેલાં છીએ.

પાણીભરો, પું પાણી ભરવાનું કામ કરનારો;
જળધારી.

પાણી, પું પત્થર; પાપાણી. (૨) ઠોઠ
વિચાર્યાં.

પાત, પું (સં. પત્) પડવું તે; પતન:-
અશ્રુપાત.

પાતક, નં (સં.) પાપ; દોષ; અનુતાપ;
અન્યાય.

પાતકી, વિં [સં.] પાપી; દોષી; અન્યાયી.

પાતર, સ્ત્રી વેશ્યા; છિનાળ; અનીતિએ
ચાલનારી ખરાબ સ્ત્રી. (૨) ખાટલામાં
ચાર ચાર શેરની પાંતી તે.

પાતરવહ્યાં, નં અળવીનાં પાન અને તેનાં
બજિયાં તે.

પાતરાં, નં અળવીના પાનનાં બજિયાં.

પાતરી, સ્ત્રી પાંડડાનો છોકો તે. પાતળી નાની
ચપટી કઠકીઓ:-કઠોળમાં પાતરી બહુ
રહે છે. (૨) પતરી; કપોટી; પાતળી બાલ-

પડ તે. (૩) લીલાં પાન-કેળપાનથી બાંધેલું
પડીકું તે:-ફૂલપાતરી.

પાતરું, નં પાન; પાંદડું; ફલ.

પાતળ, સ્ત્રી પાતળું અને ઝીણું સ્ત્રીઓને
પહેરવાનું કપડું-દાખણીમાં. ગરન; સાંસ્કો.

(૨) વિં પાતળું; નહિ જાડું તે:-
પાતળપેટી.

પાતળપેટી, સ્ત્રી પાતળા પેટવાળી; તનુદરી;
મંદોદરી; પાતળા નાથુક પેટવાળી સ્ત્રી.

પાતળિયો, પું સ્થૂલ નહિ પણ સમભાગ
બીલેલા બાંધે જાયો ને રૂપાળો પુરુષ.

પાતળું, [સં. પ્રતનુ] દળ-જડાશ ન હોય
એવું; અસ્થૂલ; નહિધદ-ભરેલું એવું;
ઝીણું; સૂક્ષ્મ; જડાથી ઉલટું; સુકાઈ
ગયેલું, ફૂય; બારીક; પાંખું; આછું.

પાતાળ, નં [સં] પૃથ્વીની તળેનો કલ્પિત
પ્રદેશ; નીચલો પ્રદેશ; અધો ભોક; નાગ
ભોક. પુરાણની રીતે આકાશ, પૃથ્વી ને પા-
તાળ. એ ત્રણ ભોક કહેવાય છે. (૨) ઉંડા
ખાડો-કુંવો તે. પાતાળ પાણી=પૃથ્વીના
બહુ ઉંડા ભાગમાં રહેલું પાણી તે. કિં
પ્રં પાતાળ ફાડવું=પૃથ્વીની અંદરનું ખૂબ
ઉંડું તળ ફાડીને પાણી કાઢવું તે. મહા
મુશ્કેલ કામ કરવું તે. પાતાળનાં પુતળાં
હલાવવાં=બહુ મુશ્કેલ કામ પણ ધીરજથી
કોઈ જાણે નહિ એમ પાર પાડવું; ગૂઢ
હૃદયનું પણ મુશ્કેલમાં મુશ્કેલ અને ન
મનાય એવું કામ પણ બળભાવે એવા
માણસને માટે આમ કહેવાય છે. ઉંડા ને
કાબેલ મનનું; છુપાં ને ન સમજાય એવાં
કાવતરાં કરી જાણનારું. ૩૦ પ્રં પાતા-
ળમાં પણ હોવા=દેખાવ કરતાં અંદરથી
બહુ આહોશ ને ઉંડું-કપટી હોવું તે;
મહા કુભાંડી અને ન સમજાય એવી ઉંડી
ખટખટ કરી જાણે એવું તે. પાતાળમાંથી
વાત આવવી=અમે ત્યાંથી ગમે તેવી પણ

હુષી આતમી મેળવવી તે; આતમી મેળ-
વવામાં અત્યંત બાહોશી ખતાવવી તે.
પાતાળમાં પેસી જવું=ઉંડું ઉતરી જવું;
બહુ ઉંડાણમાં જતા રહેવું. ખૂબ શરમ
લાગવી; નીચું જોઈ જવું; બહુજ ખોટું
અને શરમ ભરેલું લાગવું. ઝોઠે પડી
જવું; જહેરમાંથી નીકળી જઈ અંધારે
પડીજવું.

પાતાળજન્ત્રી, પહોંચેલી ખુદી; હુષી આત-
મીઓ મેળવવામાં બહુજ બાહોશ એવું.
પાતાળજેડકી, ઓં બહુ ખટપટી અને ઉંડા
હૃદયની ઓ.

પાતિક, નં ૫૫; પાતક. (૨) દોષ.

પાતિવ્રત્ય, નં [સં.] પતિ સેવાતું વ્રત તે;
પતિ એજ સર્વસ્વ માની તેનીજ સેવા
અને તેનામાંજ અનુરાગ રાખવા રૂપી જે
શીધર્મ તે; પતિવ્રતાતું વ્રત તે.

પાતી, ઓં કાગળ.

પાટું, નં પાંદડું.

પાતેલી, ઓં તપેલી.

પાતેલું, નં તપેલું.

પાત્ર, નં [સં.] વાસણ; કામ; બાંડ. (૨)

તળિયાની જમીન; તળું; તળિયું; તળ.

(૩) નાટકમાં વેષ ભજવનાર વ્યક્તિ; વેષ

લેનાર જન. (૪) વિં લાયક; ચોગ્ય.:-

શિક્ષાને પાત્ર-શિક્ષાપાત્ર.

પાત્રતા, ઓં [સં.] ચોગ્યતા; લાયકાત;
લાયકી.

પાત્રી, ઓં લીલા પાંદડામાં બાંધેલી ફૂલની
પડીકી.

પાથરણ, નં પાથરવાતું હુમકું; પાથરણું;
જાજમ.

પાથરણું, નં જાજમ; પાથરવાતું જે તે;
પથરણું.

પાથરણું, કિં સં [સં. પ્ર+સ્થ] ફેલાવીને
પહોળું કરીને નાંખવું; બિછાવવું; વિસ્તા-

રી-પ્રસારીને જમીનપર નાંખવું; ફેરવું;
ફેલાવવું; પહોળું કરવું.

પાથરો, પું વાટેથી કડમ; કાપણી કરીને
આડો નાંખેલો પાક.

પાથેય, નં [સં.] બાથું; ટીપણું; રસ્તામાં
ખાવા માટે સાથે રાખેલો ખોજક.

પાદ, નં [સં.] પગ; ચરણ. (૨) ચોથિયું;
ચતુર્થાશ. (૩) કવિતાની એક કડી; ચરણ.
પાદપૂજન=પગ ધોવાને ચંદન લગાડવું તે.
પાદમહણ=નખીને પગે લાગવું તે; અભિ-
વંદન.

પાદપ, નં [સં.] ઝાડ; વૃક્ષ.

પાદપીઠ, નં [સં.] ઉંચા આસન ઉપર
બેઠેલાને પગ મૂકવાની સુંદર માંચી તે;
પગ મૂકવાની ત્રિપાદ-થોડી-એસણી તે;
ઉં સામન્ત શીર્ષાકિત પાદપીઠ; સૌરાષ્ટ્રને
શાબન શાસિનારે; પ્રમાણ કાંધા શિરને
નમાવી, મેનાવતી તોપણ ના મનાતી.
પદાસન.

પાદપૂર્તિ, ઓં [સં.] ખૂટતું પદ પુરી આ-
પવું તે. કવિની આ એક મોટી આવડ
ગણાય છે. કોઇવાર પહેલાં ત્રણ પદ બ-
નાવી ચોથા પદની પૂર્તિ માગવામાં આવે
છે, અને કોઇવાર એક પદ બનાવી બીજાં
ત્રણની પૂર્તિ માંગવામાં આવે છે.

પાદર, નં [સં. પદ્ર] ગામતી બહાર આવે-
લી ખુલ્લી જમીન; ગામતી નજીકનો ખુ-
લ્લો પ્રદેશ; બાગોળ અને મેલાણુ વચ્ચે-
નો વિસ્તાર તે; પુરાપકંઠ:-ગામને પાદરે
આવીને ડેરા નાંખ્યા. (૩) ગામની આસ-
પાસ ગામચારની ખુલ્લી જમીન હોય તે.

પાદણું, કિં અં અં અધીવાણુ કાઢવો; લા ઊ-
ડવો.

પાદશાહ, પું [કા.] મોટો મુસલમાન રાજા
તે; મહારાજ:-દલ્લીનો પાદશાહ.

પાદશાહજાદી, ઓં પાદશાહની પુત્રી-કુંવરી.

પાદશાહનદો, પું. પાદશાહનો પુત્ર-હુંવર તે.
પાદશાહી, સ્ત્રી. પાદશાહનો રાજ્ય અમલ
તે; પાદશાહનું રાજ્ય તે; પાદશાહની સત્તા
તે. (૨) પાદશાહનું પાદશાહ સંબંધી.-પા-
દશાહી મહારસિકો.

પાદળ, ન. પેદલ; પાદળ.

પાદકા, સ્ત્રી. [સં.] પગે પહેરવાના લાકડાના
ખડા; પાવડીઓ. (૨) પગલાં; મોટા આ-
ચાર્યોનાં પગલાંની તખતીઓ તે.

પાદોદક, ન. [સં.] પગ ધોવાનું પાણી; ચર-
ણોદક.

પાદ્ય, ન. [સં.] પગ ધોવાનું પાણી.-અર્થ
પાદ્ય.

પાદ્રી, પું. [પ્રો. પાદ્રી] પાદરી; ખિસ્તી ધ-
ર્મનો ઉપદેશક; ખિસ્તી ધર્મચુર.

પાધર, વિ. જેની ઉપર આડકૂં કે ધરખાર
ન હોય એવું; ખુલ્લું સપાટ; ઉગર; ખાડો
ટેકરો આડ કે બાંધકામ જેવું કંઈ જ્યાં
આડે અફળાવાનું હોય નહિ એવું સપાટ;
વરતી અને વનસ્પતિ રહિત મેદાન. ઉ.
હુંબર કંજો ઝુપડાં ને પાધર વહેશે પૂર.
બઝળી. મેદાનમેદાન.-એનું પાધર થાઓ.

પાધરૂં, વિ. વાંકુંચુંકું નહિ એવું; સીધું;
નહિ આડું એવું; પાંસરૂં. (૨) કુડ કપટ
રહિત; સરળ; સાધે રસ્તે-ચાપને માર્ગે
ચાલ્યું જાય એવું. (૩) બારોબાર; કહિં
અઢકયા વગર; એક છેડેથી બીજે છેડે
સળંગ.-મેલ પાધરી કલકતે જાય છે.
(૪) તરત; એકદમ; તાબડોતોબ.-પાધરો
જ એ બોલી ઉઠ્યો. (૫) સંયુખ; સાચું;
દોરીકટ. ઉ. ચાલ્યો જ પાધરી વાટ.
નાકની દાંડીએ પાધરો ચાલ્યો જ. (૬)
કોઈની મારફત વગર; બારોબાર; વચમાં
કોઈને રાખ્યા વગર.-હું પાધરો સાહેબ
પાસે જઈનેજ ઉભો રહ્યો. ૩૦ પ્ર. પાધરૂં
દોર-દોરીકટ-સીધું ચડક; નીનએ-ચાવ-

હાર ને રૂઢિએ ચાલે એવું; આડુંઅવળું
કુમાર્ગે જાય કે તોફાન મરતી કરે નહિ
એવું.-એ છોકરો તમે મને સોંપો હું
એને પાધરો દોર કરી આપીશ; અર્થાત્
એની બદ્દેલી ને દોંગાઇ મરતાઇ બધું
કાઢી નાંખીશ.

પાન, ન. [સં.] પીવું તે.-મધુપાન. (૨)
પીણું; પીવાની વસ્તુ. (૩) પીવાનું પાન
-વાસણ. (૪) પાંદડું; પત્ર. (૫) પૃષ્ઠ.
(૬) નાગરવેલનું પાંદડું.-પાનપટી. (૭)
શ્રીઓના ચોટલામાં પાનના જેવી વાળને
આમ તેમ હોળીને આકૃતિમાં પાડવામાં
આવે છે તે; વાળ હોળતાં પાડેલા સેંચાની
સાથે પાન જેવો આકાર તે. કિં. પ્ર.
પાન કરવું=પીવું. પાન ચાવવું=મુખવાસ
કરવો. રંગાચંગા કામ કરવું. પાન
આપવું=સત્કાર કરવો; મળવા આવેલા
તરફ વિવેક બતાવવો. કહે. જે મોઢે
પાન ચાલ્યાં તે મોઢે કાપલા ચાવવા=
રંગમાં ભંગ કરવો; સાફ-મંગળ કામ
કર્તા પછી યુરૂં-અશુભ બોલવું-કરવું તે;
વચને પળવું-ફરવું નહિ તે.

પાનખર, વિ. જેમાં આડનાં પાંદડાં ખરીપડે છે
તે.-પાનખર ઋતુ-વસંત. માધ ફાગણમાં
આડનાં જુનાં પાંદડાં ખરી જઈ ચેત્રમાં
નવાં આવે છે. એ કાળ પાનખર મોસ-
મનો કહેવાય છે. ઉ. પિંપર પાન ખરતાં
હસતી કુંપળિયાં; સુજ વીતી વૃજ વીતશે,
ધીરી બાણુડિયાં. બાપા.

પાનચાલવણી, સ્ત્રી. ઉંધુચતું-ઉલટું રમતાં
આવડવું તે; પ્રપંચના ખેલ ખેલી જાય-
વા રૂપી આવડ-ચતુરાઈ તે; હાવ-ચતુરાઈ.
(૨) તર્ક પહેંચે નહિ એમ ધ્યાન રાખી
વસ્તુને આધી પાછી કરવી તથા ફેરવવી
વગેરે તે; વ્યવસ્થા કરવાનું ચાતુર્ય. પા-
નને ફેરવતા રહે નહિ નો સડી જાય છે તે

ઉપરથી. ઉં પાન સડે ઘોડો અડે વિદ્યા
અવિચળ જનમ, તવે રોટી જલ જતી,
કહો એલા કયમ થાય ? ઉત્તર ફેરવ્યા
વગર. બાધા-આ બધી વસ્તુ આજવણી
વગર બગડે છે.

પાઠન, સ્ત્રીં જીવાર-બાજરી વગેરેના છોડનું
લાંબું પાંદડું તે. એના છોડના સાંકાના
ગાંઠામાંથી લાંબા પાન બને બાજી
ફૂટે છે. પાનોઠ. ઉં સંધિ કિલે શેલ-
ડિયે સુસાઈ, ગાંઠે ફૂટી પાનઠની કલાઈ,
જીવારનાં ખેતરથી જીવંતી, સીમા જીઓ
કાનવની હસતી. કા. પી.

પાનઠી, સ્ત્રીં પાંદડી; પાનની-પાંદડાની નાની
નાની કકડીઓ તે; ચીટી. (૨) સ્ત્રીઓને
કાને પહેરવાનું પાંદડાં પાંદડાં જેવું ધરેલું.
(૩) નાનાં કુમળાં પાંદડાં તે.

પાનડું નં પાંદડું; પાનું; પત્ર

પાનદાન, નં [ફા. દાસ્તાન] મુખવાસ
માટે નાગરવેલનાં પાન રાખવાનો દાખડો
અથવા પેટી તે; પાનદાનિયું; પાનપેટી.

પાનદાનિયું, નં પાનદાન.

પાનદાની, સ્ત્રીં પાનદાન.

પાનપેટા, પું પાનનો બાધિલો જીડો;
જથો તે.

પાનધુલિયું, વિં ફલફટાકિયું; લાડકોડમાં
ઉછેરેલું; સુકુમાર; નાજીક તમિયતનું. (૨)
જેણે દુઃખ-ઉનો વા કેમ વહાય છે તે
જેણે કે અનુભવ્યું હોય નહિ એવું. સમ-
જમાં પણ બહુ ઉડું નહિ એવું; કાલું ઘેલું.

પાનબાજરિયું, નં નદીના બાઠામાં થતી
એક જળ વનરપતિ; એના સાંકાની વચ્ચે
બાજરિયા જેવું હુંડું થાય છે. ધા બા-
જરિયું,

પાનબીડી, સ્ત્રીં નાગરવેલના પાનને કાથે
ચુનો લગાડીને બનાવેલી નાની મડી તે;
પાનપટી.

પાનસોપારી, સ્ત્રીં પાનની પટી, એલચી ને
સોપારી વગેરે સત્કાર કરી આપવાં તે;
મુખવાસ; તાંબૂલ:-પરોણાઓને પાન-
સોપારી આપો.

પાનાં, નં રમવાનાં આંક માંડેલાં પતાકડાં
તે; મંજી. (૨) પુષ્ટ. (૩) વરખ;
સોનેરી રૂપેરી તાવ તે. બારસાપે પાનાં
લગાડવામાં આવે છે.

પાનિયું, નં પાનું; પત્ર. (૨) પાન ચૂક-
વાની દાખડી.

પાની, સ્ત્રીં પહાનો; પહાની; ધુંટીની તળેનો
પાછલો માંસલ અવયવ તે; પેની. ઉં
તારી નાજીક પગની પાટલિયે ને પાનાંએ
પ્યારીરે.

પાનું, નં પત્ર; પટું; પતાકડું; પતરું; કપોટી
જેવું પડ. (૨) પાન; પાંદડું; દલ. (૩)
પુષ્ટ; ચોપડીમાં બાધિલા કાગળનું જે
અડકેકું પતું-પડ તે. (૪) સોના રૂપાનાં પા-
તળાં વાળા જેવાં પતાં-પડ તે; વરખ (૫)
લોખંડી ધારદાર ચીપ; ખરા લોડાનું અ-
ણી ને ધારવાળું ચપડું ફળું તે:-તર-
વારનું પાનું. (૬) લીલા રંગનું નંગ;
લીલું રત્ન. (૭) જીવન સંબંધ; એક બી-
જની સાથે અંધાવું-ચોપડીના પાનાં માફક
તે; અવતાર-જન્મારો એક સાથે જોડાવો
તે; આ જન્મ સંબંધ. ઉં કમ્મે દાસ્તવરે
ધાતા તારે લખવું હતું, રાજકુળમારે ત્યારે
શાને પાનું પાડિયું. કા. પી. કિં પ્રં
પાનું પડવું=જન્મ લગીનું જોડાણ થવું;
સંબંધ બંધાવો. પાનું શોધવું=મામતા લ-
હેણાની પતાવટનો હિસાબ શોધી કાઢવો.
અર્થાત્ આ જન્મમાંથી પતાવટ થવાનું
પાનું કાઢવું-મરણ મોકલવું; મૃત્યુ આવવું.
પાનેતર, નં પરણતી કન્યાને પહેરવાનું તેના
મોંસાળ તરફનું ધોળું રેશમી વસ્ત્ર; કન્યા
વસ્ત્ર.

પાનો, પું. [સં. પ્ર+સ્તુ] પ્રેમ ને શૌર્યનો ઉ-
ભરો; રસાવેશ; બાળકને જોઈ માતાના
સ્તનમાં દૂધ ભરાઈ આવવું તે. (૨) પોરસ.
(૩) જીરસો; પાણી; શૈય્ય:-પવૈને પણ
પાનો ચઢે એવું બાપણ કર્યું.

પાનોઠ, ઓ. પાનઠ.

પાન્ય, ઓ. પાણીમાં-રહેબચામાં થતી એક
વનસ્પતિ વેલ:-પાન્યના વેલા. (૨) જેમ
વળ આવતો જાય તેમ બિંડાના ફેલાં
મૂક્યા કરવાં તે; વાણ; પાટી, દોરી વગેરે
આંબળાને તૈયાર કરતાં છીટાં ફેલાં એક
પછી એક અનુસંધાને મૂકવામાં આવે
છે તે. (૩) ફેલું; પલીતો:-તું પાન્ય
મૂકજે એટલે લડાઈ જાગશે.

પાપ, નં. [સં.] દુષ્કૃત; નહાઈ કામ તે; દુ-
રિત; કિલ્મિષ; કલ્મષ; અધર્મનું કામ.
(૨) દોષ; ગુનો; અપરાધ; અનર્થ (૩)
હત્યા; હિંસા; પ્રાણને મારવું તે. ૩૦ પ્રં
પાપનો ઘડો ફૂટેઝ ફૂટે= નહારાં કામ બહાં
થાય એટલે તેનું નહાઈ ફળ આવેજ આવે.
પાપમનિ=નહારાં કર્મ કરવાની શુદ્ધિ. વ્ય-
ભિચાર વૃત્તિ. પાપના પોટલા=દુષ્કર્મનો
સંચય.

પાપમહ પું. (સં.) જ્યોતિષ પ્રમાણે શનિ,
રાહુ, અને મંગળ વગેરે કેટલાક પાપમહ
ગણાય છે અને તે દુર્લુહિ કિપગ્નવી હાનિ
કરે છે, અશુભકારી મહ તે. નહારો-હીછું
કરે એવો મહ તે.

પાપમ, વિ. [સં.] પાપને હણનાઈ; પાપનો
નાશ કરનાઈ તે.

પાપડ, પું. (સં. પર્પટ) મગ, મઠ, અડદ અને
ચણા વગેરેના લોટમાં મીઠું હિંગ વગેરે
નાંખી વણીને સુકવેલી પાતળી રોટલી, જે
શેડી અથવા તળાને ખવાય છે. સોથી
સારા પાપડ અડદના થાય છે. લમાદિક
અવસરો ઉપર શુભરાતમાં સો કોષ્ટ અ-

વશ્ય પાપડ વણાવે છે. વડીઓ પાપડ એ
અનસરના મંગળાચરણ જેવાં ગણાય છે.
૩૦ પ્રં પાપડ પાડું=મહ પોચું; નરમ
સ્વાદનું; બીકણ.

પાપડખાર, પું. પાપડની બનાવટમાં વપરાતો
ખારો; સંચોરો; સોડા.

પાપડિયોખારો, પું. સંચોરો.

પાપડી, ઓ. વાલની કુમળી ચપટી જિંંગ.
એનું થાક થાય છે. (૨) પર્પટી; શેડીને
ચકતાં પાડેલાં હોય એવો પદાર્થ:-ગોળ
પાપડી=સુખડી. પાપડી જેવું=સુકાઈ-ફ-
ર્બળ થઈ ગયેલું હોય એવું.

પાપણી, ઓ. પાપી ઓ.

પાપા, અ. ધીરે ધીરે પગલાં માંડવાં તે;
નાના બાળકનું ચાલવું:-ભાઈ પાપા કરો.
(૨) તાતા; રોટલો.

પાપણી, ઓ. પાપી ઓ.

પાપણું, વિ. પાપી; પાપ કરનાઈ; હત્યાં.

પાપઝ, વિ. [સં.] પાપી; અધર્મી.

પાપી, વિ. પાપ કરનાઈ; દુરાચારી; નહાઈ
કામ કરનાર. (૨) અપરાધી; ગુનેગાર.
અધર્મી; કહે. પાપીનો આવરદા ખૂટે
નહિ=નહારો-દુષ્ટ માણસ બહુ રીખાય.

પામણહાર, વિ. પામનાર.

પામર, વિ. [સં.] નીર્બળ; અશક્ત (૨)
કંગાલ; રાંક. (૩) મૂર્ખ; અજ્ઞાન.

પામરતા, ઓ. પામરપણું. (૨) અજ્ઞાન-
નહિ જાણવા-સમજવાપણું તે.

પામરી, ઓ. પામરીની બનાવટનું રૈશમી અ-
થવા કિનના નાણુક વણાટનું તથા સુંદર
ભરેલી કોરનું અને ખભે નાંખવાનું-ઓ-
ઢવાનું કપડું; નાણુક વણાટની ઉંચી
કસબી થાલ. ઉં ચારે છેડે તે ચાર
કુમનાં, વચમાં જડિયા છે મોર-શય
છબિલીરે પામરી.

પામરું, કિં. સં. પ્રાપ્ત કરવું; મેળવવું. (૨)

ખમતું; સહેવું. (૩) તામે થવું; શરણે
જવું. (૪) જાણવું; સમજવું. કિં પ્ર
પામી જવું=જાણી-સમજ જવું.:-તમારો
શું કરાદો છે તે હું ક્યારનોએ પામી
ગયો છું.

પાથ, પું પગ; ચરણ. કિં પ્ર પાથે લા-
ગવું=પગે લાગવું; નમવું; પાથે પડવું=પગે
લાગવું. (૨) માફ માગવી; ક્ષમા ચઢાવી.
પાથકિસ્ત, વિં ઉજક; વેરાન; ખેદાનખેદાન.
પાથખાનું, નં [સં.] સંડાસ; જાનક; કાં-
ટિયો.

પાથગા, બીં [ફા.] ધોડસ્વાર લશ્કરની
એક નાની ટુકડી; ધોડસ્વાર પલટણનો
એક ભાગ. (૨) લશ્કરી ધોડાઓનો ત-
ખેલો.

પાથજામો, પું બે પગે ચઢાવવાનું સિવેલું
કમ્બર લગીનું કપડું; સુરવાળ; સુંચણો;
ચોરણો.

પાથતખ્ત, નં [ફા.] જે શહેરમાં રાજ ર-
હેતો હોય અને જ્યાં રાજગાદી હોય તે
સ્થાન. (૨) રાજપાટ; સિંહાસન; રાજગાદી.

પાથજળ, નં પગે ચાલનારું લશ્કર; પેદલ;
ધોડસ્વાર નહિ તે-ખ્યાલ.

પાથમાલ, વિં ખરાબખરત થઈ ગયેલું; નાશ
પામેલું; તારાજ. (૨) ખેડાલ; જેની પાસે
કંઈજ રહેલું હોય નહિ એવું; નાદાર;
મરીબ.

પાથમાલી, બીં ખરાબી; દુર્દશા. (૨) વિ-
નાશ; ખેડાલી.

પાથરી, બીં ઉપર ઉપર ચઢતો કમ તે;
એણ. (૨) સીડો; નિસરણી; પગથિયાંની
પરંપરા તે. (૩) પગથિયું; પગ મૂકવાનું
તે. (૪) પદવી; ઓઢધો. (૫) દરજ્જો;
ગૌરવ; પ્રતિષ્ઠા. કિં પ્ર પાથરી ચઢયો=
અધિકારના કમમાં આગળ વધ્યો. (૬)
પક્તિ; હાર; ઝાળ. (૭) કેરીની એક

જાત. પાથરીના ફળને ફુટો હોય છે.

પાથલ, પું કુધરા.

પાથલી, બીં ચાર આની; ચાર આનાની
કિમ્મતનો ચાંદીનો ચલણી સિક્કો; પાવલું.

(૨) પાલો; અન્નાદિકતું ભરત કાઢવાનું
ચાર શેર માથ એવું માપ.

પાથલું, નં પાવલું; ચાર આનાનો ચલણી
સિક્કો.

પાથસ, દૂધની એક ખનાવટ.

પાથસાન્ન, નં [સં.] દૂધપાક; ખીર.

પાથ, પું [સં.] ગુલા; મળદાર; ગાંડ. (૨)
અપાન.

પાથો, પું ખાટલાનો-ખુરસીનો-ત્રિપાષ્ઠનો
પગ-ટોકો તે. (૨) ધીમવાનું જાહેરું
લાકડું; ધોધકણું. (૩) ભિંતના તળેનું અણ-
તર; તળેનું-મૂળ બાંધકામ કે જેની ઉપર
દિવાલનો અને મકાનનો ભાર-વજન રહે
છે. (૪) નીચેની બાજુ; મૂળ; ચપટ બે-
સીને રહેતી હોય તે બાજુ. (૫) આધાર;
આશ્રય. (૬) ધી ગોળને સાથે કડકડાવવાં
તે.:-સુખડીને પાથો સારો કર્યો હોય તો
પછી કંઈ દરકત નહિ. (૭) જેની ઉપર
કાંઈ વસ્તુ ઉભી રહે અથવા ટેકાવાય તે.
૩૦ પ્રં ઝાછો પાથો=અચોક્કસ મન,
ઝાછી સમજ; ઘેલછા. દોઢગયો=દાધારેયું;
અણસમજી. ત્રણપાયાનું=કમઅક્ષલ. કિં
પ્રં પાથા પાડવા=ધોવા માટે કપડાને બીનું
કરીને ધીમવું; ધોઢણે ધીમવું; ધોવું. પાથો
ટરવવો=ઉત્તેજન આપવું; મદદ કરવી.
ખાટશે ભરવામાં વધારે નહિ પણ દોરી-
વાણને અંદર લેવાને પાથો ઉપાડવા જે-
ટલી મદદ-ટોકો આપવો તે. પાથો રાપવો=
પગ ધાલવો. પાથો નાંખવો=દંડ થઈ રહેવું.
મૂળ ધાલવાં; ખીસો-આધાર.:-જેશ ફેરે
તે પાથા વરાણીએ=પાથો મળ્યુત હોવા-
થી કૂંઢવાનું ફાવે. પાકે પાથે કામ કરવું=

મક્કમ=ચૂકે કે ભાગી પડે નહિ એમ કામ કરવું. જ્યોતિષ પ્રમાણે પનોતીઓની બેસણી લોહાને તાંબાને કે સોનાને પાથે હોય છે અને તે તે પ્રમાણે તેનાં ફળ અનુમાનવામાં આવે છે.

પાર, પું છેડો; અંત; આરો:-આ કામનો ક્યારે પાર આવશે ? (૨) હદ; સીમા. (૩) કાંઠો; તીર; કિનારો:-આ પાર કે પેલે પાર. (૪) એક છેડાથી બીજા છેડા લગી જવું તે; બન્ને સીમાઓની વચ્ચે થઇને જવું તે:-પાર નીકળી જવું. પાર પડવું. (૫) મનોભાવ; મર્મ; બેદ:-(૬) ઉત્ખરો; આંગણું; આશ્રય:-માને પારે જઈ આવ્યો. ઉં શિવ પારે એમ શોભા યાય, કુંવરી પૂજા કરવા જાય. સામળ ઉ. કર્મસંવાદ. (૭) કરસણ કાપીને સુકાવા માટે નાને નાને જથ્થે નાંખવું તે:-જીવાર કાપીને પાર નાંખ્યો. (૮) સ્ત્રીં લાખેલું માટલું; બરણી. (૯) અં તમામ; ખલાસ:-જમાદારને સાધ્યો એટલે જાણુ કે એડો પાર. કિં પ્રં પાર ઉતરવું=મે સીમા-હદની વચમાં થઇને જતા રહેવું-તરી જવું; કોઈ એક ખાખત એક છેડાથી બીજા છેડા લગી સારી રીતે કરી નાંખવી તે:-આ સંસારની પાર ઉતર્યો. પાર ઉતારવું=તરાવી લઈ જવું; કોઈપણ કામ-ખાખત-માંથી-ફારગ કરવું:-સંસાર પાર ઉતાર્યો અર્થાત્ સંસારમાંથી મુક્ત કર્યો. પાર પ-માડવું=પેલેપાર પહોચાડવું; પુર કરાવવું. પાર કરવું=પુર કરવું; ખલાસ કરવું. ખાઇને સમાપ્ત કરી નાંખવું. પાર પાડવું=પુર કરવું; સંપૂર્ણ કરાવવું. પાર આવવો=નિકાલ આવી જવો; પુર થવું. પાર પામવો=સમજવું; મનોભાવ-મર્મ સમજવો:-પરમેશ્વરનાં કામનો કોણ પાર પામ્યું છે ? પાર જવું=ઉતરવું; એક કિ-

નારેથી બીજે કિનારે નીકળી જવું. પાર લાવવો=પુર કરવું; મુક્તિ આપવી; દુઃખ-માંથી છૂટવું-મરણ આવવું:-હવે ઇશ્વર આ જિંદગીનો પાર લાવે તો સાહે.

પારકું, વિં [સં. પારકય] પરકીય; પ-રાયું; પોતાનું નહિ તે; બીજનું. કહેં પારકી આથ સદાય નિરાથ. પારકે પૈસે દિવાળી. પારકાં છોકરાને જતી કરવાં. પારકે ભાણે મોટા લાડવો. પારકે પુત્રે સપુત્રા. પારકે રોટલે જાડી કોર. પારકી જૂલ પહેલી દેખાય. પારકો હવેલી જોઈ પોતાની ઝુંપડી ન બળાય. પારકા પેટપર પાડુ. પારકી ચેહમાં કોણ બળી મરે. પારકી પીડા કોણ વહોરે. પારકી મા કાન વિધે. પારકી માના મળવા. પારકો લેખણ પારકી શાઇ, મતુ કરે મારા માવજીભાઈ. પારકે પાટલે બેસવું ને વળી ખુંખારા કરવા. પારકાં પોતાનાં ન યાય ? પારકું ખાતું ને મકરકુંદીઓ કરવી. ૩૦ પ્રં પારકો દેશ=પરદેશ; પરરાજ્ય.

પારખ, સ્ત્રીં પરીક્ષા; કદર; યુજ; સાહે ન-રતું પારખવાની શક્તિ તે. (૨) વિં પ-રીક્ષક; પરીક્ષા કરનાર.

પારખવું, કિં સં [સં. પરિખંધ] સારા નરતાની પરીક્ષા કરવી તે; ગુણ અવગુણ, ખોડખાંપણ અને શુદ્ધાશુદ્ધતા કેવી ને કેટલા પ્રમાણમાં છે તે સમજવું-શોધી કાઢવું તે. (૨) ઝોળખવું; પિછાનવું; સમજવું; યુજ જાણવી; કદર કરવી.

પારખું, નં પરીક્ષા; સાહે નરતું સમજવાની શક્તિ તે; કદર; યુજ; પરીક્ષા; કિંમત. (૨) વિં પરીક્ષક:-હીરાપારખું. કિં પ્રં પારખું જોવું=પરીક્ષા કરવી; ખાતરી કરી જોવી; અનુભવ લેવો; તપાસ રાખવી; કસી જોવું. પારખું દેખાડવું=સામાને ખાતરી થાય

એમ પોતાની શક્તિ બતાવી ખાતરી કરી આપતી.

પારશ્વ, જી. પારશ્વ.

પારશ્વ, નં. [સં. વારણ] વ્રત અથવા ઉપવાસને અંતે પહેલું વહેલું બોજન તે; ઉપવાસ કર્યા પછી પહેલ વહેલું ખાવું તે.:-અગિયારસનાં પારશ્વ. (૨) પાલજી.

પારશ્વિયુ, નં. પાલજી; કહેડાવાળો નાના બાળકનો બુથો.

પારશ્વ, નં. પાલજી; નાના બાળકને સુવાડીને બુલાવવાનો એક બનાવટ; દોલ-કહેડાવાળી માંચીતું ઘોડિયું. ૩૦ પ્ર. પારશ્વ અંધાવાં=છોકરાં થવાની આશા રહી ન હોય તે પછી છોકરાં થવાં-વાંઝવાપણુનો અંત આવવો; વંચ ચાલવો; સંતાન થવાં. મોટી વયે પણુ એને ત્યાં બાધા આપડીઓ કરતાં કરતાં પારશ્વ અંધાવાં.

પારતંત્ર્ય, નં. [સં.] પરતંત્રતા; પરાધીનપણું.

પારક, પું. [સં.] પારો; રસરાજ.

પારદર્શક, વિ. આરપાર દેખાય એવું; જોમાંથી સામી બાજુ જણાય એવું. આ કામ એકએ તેવો પારદર્શક નથી.

પાર્શ્વ, પારધી.

પારધી, પું. [સં. વાપધી] પાપ એકઠાં કરનારો; પ્રાણીઓને મારનારો; શિકારી. ઉં. પારધીએ અજગર મારીઓ.

પારમાર્થિક, વિ. [સં.] પરમાર્થ સંબંધી; પરહિતનું; પરમાર્થ યુક્ત.

પારલૌકિક, વિ. [સં.] પરલોક સંબંધી.

પારવશું, વિ. અનંત; પુષ્કળ.

પારવું, કિં. સં. નીલવું; મૂળમાંથી ઉપાડવું; ઉખાડી નાંખવું.

પારશ્વ, વિ. મોટું. (૨) ઉત્તમ.

પારસબંધુ, નં. મોટાં નંધુ.

પારસજી, બી. પારસી બી.

પારસનાથ, પું. [સં. વામ્બનાથ] મોટા જૈન તીર્થંકર.

પારસપિપ્પળો, પું. એક જાતનો પિપ્પળો. (૨) જેની આગળ પાછળ કોઇ હોમ નહિ એવો રતતંત્ર માણસ.

પારસબેસવું, કિં. મોટા થઇ-નિરુધમી થઇ બેસાં રહેવું તે; પાટ ચઢી બેસવું. એમ કહેવાય છે કે ચોમાસું બેસતાંજ નર બગલાના પગ કહોઇ જવાથી તે માળામાં બેસી રહે છે અને માદા-બગલી તેને ચેણુ લાવી આપે છે. બગલી તેના માથામાં ચાંચથી ટપાર મારી ખાવાનું આપતી હોવાથી લોકમાં 'બાળ બગલા સુખ' એવી કહેલી ચાલે છે. બીજી બાજુ એમ કહેવાય છે કે બગલી ઇંડાં મૂકે છે અને બગલા તે સેવવા બેસે છે.

પારસમણિ, પું. મોટો મણિ; ઉત્તમ રતન. (૨) એક એવો મણિ કે જેના સ્પર્શથી લોહું સાનું થઇ જાય છે. અચરકાન્ત.

પારસાત, અ. [સં. વામ્બાત] થી; થકી. પાસેથી. ખતપતરમાં લખાય છે.

પારસાલી, નં. ગત વરસ; પોર.

પારસી, પું. [સં. વારસીક] જરથોસ્તી ધર્મના અસલ ધરાનના રહેવાસીઓ તે. સાતમી સદીમાં ધરાન છોડી પોતાના પવિત્ર અગ્નિ લાઇ હિંદ આવતા રહેલા ધરાની આર્યો; એમની વસ્તી ગુજરાતમાં ખાસ કરીને સુરતજિલ્લામાં બહુ છે.

પારસેઆવવું, કિં. ઢોરે સવાણે આવવું.

પારસોમૂકવો, કિં. પાનો મૂકવો; ઢોરે આંચળમાં દૂધ આવવા દેવું.

પારસોવું, કિં. [સં. પ્ર + જુ] પાનો મૂકવો; આંચળમાં દૂધનો પ્રવાહ વહેવા દેવો; પ્રવૃક્ષ થવું; દૂધે ભરાવું.:-પાડાની ઉતાવળે કંઈ ભેંદ પારસોવે ?

પાર'ગત, વિ. [સં.] એક છેડેથી બીજા છેડા

લગી જતું રહેલું; સંપૂર્ણ માહિતગાર;
પુરેપુરું જાણકાર. (૨) હોંશિયાર; કુશલ;
કાબેલ; પારગણેલું,
પારખર્વ, વિં કુલાનુસાર; પરંપરાથી ચાલુ
રહેલું હોય એવું તે.

પારપાર, અં આ પારથી પહે પાર; આર-
પાર; સંપૂર્ણ, પુરેપુરું.

પારા, પું દાંતનાં મૂળ આગળના માંસના
લોચા તે; જેમાં દાંત ઢટાયેલા છે તે
પેદાનું માંસ:-પારાની દવાથી દાંતના
પારા સુજીને ઢીલા થઈ જાય છે. (૨)
એક જાતનું ધરણું.

પારાપાર, અં આ પારથી પેસે પાર.
પારાયણ, નં [સં.] વેદ, પુરાણ અથવા ધર્મ
અથવા અથેતિ વાચન કરવું તે:-વેદ
પારાયણ. પુરાણ પારાયણ. હાલ શ્રીમદ્
ભાગવતનો પાઠજ પારાયણ કહેવાય છે.

પારાયણિક, વિં પારાયણ સંબંધી.
પારાવત, નં [સં.] કણ્ઠતર; પારેવો.
પારાવાર, વિં પુષ્કળ. (૨) ના. [સં.] સ-
મુદ્ર; દરિયો.

પારિભ્રમ, જીં પારિભ્રમતક.

પારિભ્રમતક, નં [સં.] સ્વર્ગનું એક પુષ્પ-
ઝાડ; હારસુંગાર; હારસુંગો. સુરતર; દેવચક્ષ.
પારાયણિક રીતે એમ કહેવાય છે કે, દેવો
અને દાનવોએ દરિયો વલોવીને જે ચોદ
રત્ન કાઢ્યાં તેમાંનું એક આ પણુ હતું.
આનાં ફૂલ ઘોળાં તે દાંડી લાલ રંગની
હોય છે. એનો કેસરિયો રંગ પણ થાય છે.

પારિતોષક, નં [સં.] સંતોષ આપે એવી
બક્ષીસ તે; ધનામ.

પારિપત્ય, નં [સં.] હાર. (૨) શિક્ષા.

પારિપાર્થિક, પું [સં.] સતપારને સહાય
કરનારો નટ.

પારિભાષિક, વિં [સં.] અર્થ ભોધક (પદ);
સંક્રિતિક નાનું વાક્ય અથવા સ્થવર તે.

બ્યાકરણ; રસાયન વગેરે શાસ્ત્રોના ગ્રંથોમાં
અમુક અર્થ અતાવવાને બનાવેલા જે
ખાસ સાંકેતિક ચિહ્નો, અને તેને ભાગનું;
પરિભાષા સંબંધી.

પારી, અં પૂર; રેલ. (૨) પત્થર તોડવાની
નરાજ.

પાર્શ્વ, નં [સં.] કઠોરતા; કઠણાશ.

પારેખ, પું પરીક્ષા કરનારો, ખોટા ખરા
સિક્કા તપાસનારો શ્રદ્ધ તે.

પારેઠ, વિં આખડી; ધણો વખત થયાં
વિચાયેલી હોય એવી (ભેંશ વગેરે)

પારેવલો, જીં પારેવો.

પારેવું, નં પારેવો.

પારેવો, પું (સં. પારાવત) કણ્ઠતર. ઉં
પારેવો કહેરે ઉઘડીઓર.

પારે, પું [સં. પારવ] ચળકતી પ્રવાહી
જેવી એક ભારે ધાતુ; પારદ; રસરાજ.
(૨) નાનો ગોળો, ગોળી; હરો. બંદુકનો.
(૩) દાંત જેમાં ઢટાયેલા છે અને દાંતના
સાંધાની વચ્ચે જે માંસ આવેલું છે તે;
દરેક પારો કહેવાય છે. કહેં કાચો પારો
ને બ્રહ્મજાણુ વગેરે.

પારોઠ, વિં અવાવર-હવામાં ખુદ્દું પડી
રહેવાથી કઠણ થઈ ગયેલું; ખરડ. (૨)
ખોદાઈ-પોચું પડી ગયેલું.

પારોપાર, અં એક છેડાથી બીજા છેડા
લગી-આરપાર. (૨) કાંઠાકાંઠ.

પાર્થમેન્ટ, નં [અં.] ચામડા જેવો ચીવટ
કાગળ; ચર્મપત્ર, કમાવેલા નાણુક પાતળા
ચામડા ઉપર આગળ લખાણુ લખવામાં
આવતાં તે પત્ર. બ્રિટિશ મ્યુઝિયમમાં ચર્મ-
પત્ર-પાર્થમેન્ટ ઉપર લખાયેલાં લખાણુના
નમુના છે.

પાર્થિવ, વિં [સં.] પૃથ્વી સંબંધી, પૃથ્વીનું;
માટીનું. (૨) માટીનાં શિવલિંગ બનાવી

તેની પૂજા કરવી તે. (૩) નાં રાજ્ય;
જૂપાળ. (૩) જડ.

પાલમિટ, ઓં [ઝં.] ઇંગ્લાંડની રાજસભા.
રાજ ચલાવવા માટે લોકોએ ચુંટી કાઢેલા
પ્રતિનિધિઓની સભા.

પાર્વણ, વિં [સં.] પર્વ ઉપરનું; અમા-
વારના વગેરે પર્વનું;—પાર્વણશ્રાદ્ધ.

પાર્વતી, ઓં [સં.] શંકરનાં પત્ની; પ-
ર્વતના રાજ્ય હિમાલયની પુત્રી; દુર્ગા
દેવી; ઉમા.

પાર્શ્વ, નં [સં.] પાસું, બાજુ; પક્ષ;
પડખું.

પાર્શ્વનાથ, પું (સં.) જીનેના આદિતીર્થકર.

પાર્શ્વ, પું [સં.] પાળિયો; હજુરિયો. (૨)
અંગત સેવક.

પાલ, ઓં જમીન અને ખાડાઓમાં થતી
લીલ જેવી વનસ્પતિ અને તેના કહો-
વાણી પાણી ઉપર ખાડતી છારી; ભીની
બેજવાળી અને લીલોતરીની લીલથી ઢં-
કાઈ રહેલાં પાણી અને જમીનવાળો જે
પ્રદેશ તે, અને ત્યાંનું પાણી વગેરે. પાલનાં
પાણી એટલે ગદ્ગદ થઈ રહેલી લીલના
કહોવાણથી બગડેલાં પાણી તે; એ પાણી
તંદુરસ્તીને બગાડી નાંખે છે. (૨) પાલખ;
છાજલી; આડીટટી, કનાત-અંતરપટ;—
પાલ તણાવી. (૩) વિં પાળનાર;—
જૂપાલ; તૂપાલ.

પાલક, વિં પાલન કરનાર; પાળનાર. (૨)
એક જાતની માછ.

પાલખ, ઓં બિંત જેમ ઉંચી થતી જાય
તેમ તેમ તેની ઉપરનું ચથુતર ઉંચું ને
ઉંચું લેવાને તેની બન્ને બાજુએ કડિયા
અને મજુરોને બેસીને કામ કરવાને બાં-
ધવામાં આવતી છાજલી, પાલ તે.

પાલખી, ઓં પાલખી. કવિતામાં વપ-
રાય છે.

પાલખી, ઓં એક બે માથુસ બેસે અને
માથુસો ઉચ્છીને ચાલે એવું વાહન; સુ-
ધારેલો-ડોળી અથવા માંચી જેવું વાહન;
સખપાલ; પાલ; મેના, મિયાનો; દોલ.
પાલટ, વિં પલોટું હોય એવું; ફેરવેલું;
ઉલટું;—ઉલટપાલટ જુખાની. ઉલટ પાલટ
તપાસ.

પાલટણું, કિં સં ફેરવવું; પાસુ બદલવું;
ઉલટાવવું; ઉથલાવવું. ફેરવીદેવું. ઉલટું
સુલટું કરીનાંખવું.

પાલટો, પું સામે ઉથલો; બદલો; પ્રત્યા-
ઘાત; ગાય;—બોલતાં શું બોલ્યો ને પછી
પાલટો માર્યો.

પાલન, નં પાળવું તે;—પાલનપોષણ.

પાલનપોષણ, નં પાળવું ને પોષવું તે;
નિભાવન; ઉછેરવું તે; બરદાસ.

પાલનહાર, પું પાળનારો. (૨) પરમેશ્વર.

પાલવ, પું (સં. પલ્લવ) પહેરવા બોદવાના
અને માથે બાંધવાના લુગડાનો છેડો તે;
બરેલો, કસબી છેડો તે; ફાંટ; કપડાની
સુશોભિત બે બાજુઓ તે; પલ્લો. (૨)
આશ્રય; શરણ.

પાલવડો, પું પાલવ; છેડો; ફાંટ. ઉં પા-
લવડો મેલોને મોહનલાલજી.

પાલવણું, કિં સં પાલનપોષણ કરવું; જેમ
તેમ કરીને પાળવું, ઉછેરવું; સંભાળવું.
(૨) પરવડવું; અનુકૂળ આવવું; પોષાવું;
વિચારવું; બોજવું.

પાલિયું, વિં પાલનું; પાલ-બેજવાળી-
ભીની ને ગદ્ગદી રહેતી જમીન અને તેની
ઉપરની લીલ જેવી ખરાબ વનસ્પતિ
ઉપરનું;—પાલિયું પાણી.

પાલિસ, વિં [ઝં.] ખૂબ ચળકતું કરેલું
એવું તે; ઝળકી ચડાવેલું—પોલિસ.

પાલી, ઓં અનાદિકનું બરીને ગાપ કરવાનું
ચાર શેર ગાય એવું ખાત; પવાલી. સોળ

પાલીનો ફરો. પાલી ચોખા. (૨) આવ-
ળના ઝીણાં પાન અને શિંગો વગેરેનો
છુકો તે; આવળની પાલી. (૩) પચાલી;
પ્યાલો. (૪) હાર; ઓળ.

પાહું, નં લિપેલી ટાટાની ભિંત તે. (૨)
પવાહું પ્યાલો.

પાલો, પું તાજાં પાંદડાંવાળાં કુંપળિયાં વગેરે
તે; ઝાડનાં પાનાં વગેરે તે. (૨) વનસ્પતિ;
જેને પાંદડાં યાચ છે એવી વનસ્પતિ તે.
લીલું ધાસ પાંદડાં વગેરે ઢોરને ખાવા-ચ-
રવાનું તે.

પાલોરિયું, નં કાંટાવાળો પલ્લવ ડાળી તે;
પાન કાંટા ને ફૂલ વગેરેવાળું ઝરડું:-
દેવતી સેવા કરનાર યું ખાચ પાલોરિયાં.

પાલોવવું, કિં પલ્લવવાળું થવું; નવાં પાન
આવવાં; ફાલવું; ઝાડ વનસ્પતિ વગેરે
વરસાદને લીધે સારાં ફાલી ફૂલો રહેવાં તે.
પ્રદુલ્લ થવું.

પાવ, પું પગ; ચરણ. (૨) પાશેર. (૩)
ચોથો ભાગ; ચતુર્થાંશ. (૪) વિં
પા ભાગનું.

પાવક, પું (સં) અગ્નિ; દેવતા. (૨) વિં
પાવન કરનાર. ઉં નિત્યે પાવક પરજો.
શ્રુત સજ્જન યાચ, તેથી મહેલ ઉચેરડો
એ એધાણી રાય.

પાવકડું, નં પગ મૂકવાનું ઠેકાણું; પગથિયું.
ઉં મેં તો પહેલે પાવકડે પગ મૂક્યો,
મને છુટી સમાણાં નીર. (૨) પાવડું;
પાવડો; પેગડું. ઉં પાવકડે પગ દેધ
ચઢેરે, જિયાવર.

પાવકિયું, નં લાંબા હાથાનો લાકડાનો
પાવડો કે જેવડે ખાળ-મેરીનો કચરો
વગેરે ખેંચી કઠાય છે. છાણ સુતર ઉસ-
રડવાના કામ માટે કોદિયાં ને તખેલાઓ-
માં રખાય છે.

પાવડી, સ્ત્રીં પાડકા; પાવડા; ખડા; લાકડાના

જોડા; જેની ઉપર પગ મૂકીને ચલાય તે.
જેથી અહર મુસાફરી થાય એવી એક
આકાશયાનની રચના:-પવનપાવડી.

પાવડું, નં પાવડો; પેગડું.

પાવડો, પું માટી અને કચરો વગેરે ઉસરડાય
એવું પહોળા ચપટા પાનાનું ઓળર. (૨)

પગ મૂકવાનું તે; પેગડું.

પાવતી, સ્ત્રીં પહોંચ; રસીક.

પાવન, વિં (સં.) પવિત્ર; શુદ્ધ; પાપરહિત.
પતિત પાવન=ભ્રષ્ટ થયેલાને પવિત્ર કરનાર.

પાવરધું, વિં જાણીતું; માલીતગાર. (૨)
કુશળ; હોશિયાર; સારી આવડવાળું;
અનુભવી.

પાવરો, પું તોખરો.

પાવલાં, નં પગે પહેરવાનાં ટપુસિયાં; હલકાં
ખાસડાં; પાતળી પાવડીઓ.

પાવલિયો, પું પગ; ચરણ.

પાવલી, સ્ત્રીં પા રૂપિયાનો નાનો ચાંદીનો
સિક્કો. ચાર આનાનો સિક્કો.

પાવહું, નં ચાર આનાનો સિક્કો.

પાવલોખા, અં ચતા સ્પષ્ટ નાના બાળકને
પગ ઉપર ખેસાડી પગ ઉંચા નીચા કરી
ઝુલાવવું તે; પગપર બાળકને ખેલાવવું તે.
ઉં પાવલોખારે પાવલોખા, ખામાને ઘેર
જમવા જા. વગેરે.

પાવસ, નં વરસાદ. (૨) ચોમાસું.

પાવળિયો, પું ડાખલું વગાડનારો.

પાવું, કિં સં પીએ તેમ કરવું; પીવરાવવું.
(૨) સિંચવું. (૩) કિં અં જડવું; મ-
ળવું; પ્રાપ્ત થવું.

પાવે, પું સ્ત્રી કે પુરુષ એકેકમાં નહિ એવું
માણસ; હિન્નડો; નપુંસક.

પાવેયો, પું હિન્નડો; નપુંસક; ફાતડો.

પાવો, પું વાંસની ભુંગળીનું ટુંકીને વગાડ-
વાનું વાણું; વાંસળી; વેણું

પાશ, પું [સં.] ફાંસો; ફાંદો; આટો; બાંધ-

પાતું દોરકું. (૨) ભળ; સપડાવવાની ક-
રામત; બંધન. (૩) રંગ; અસર; ગુણધૃતિ;
સંગ=સોજતની અસર તે; નકારાના પાસ
લાગ્યા વગર રહે નહિ. છાપ.

પાશલી, સ્ત્રી નાની પાસ; ટુંકી દોરડી-અ-
થવા તેના પકડનો ગાળો તે.

પાશંગ, પું તાજવાનાં બે પલ્લાં સમતોલ
રાખવા માટે એક તરફ જે વજન રાખ-
વામાં આવે છે તે; ધડો.

પાશિયું, નં નાતું દોરકું. (૨) રાંપડી.

પાશૈર, વિં શૈરના ચોથા ભાગ તે; શૈરના
ચોથા ભાગ જેટલું.

પાશૈરિયું, વિં જેમાં પાશૈર માતું હોય તેવું
માપ; વજન તે.

પાશૈરો, પું શૈરના ચોથા ભાગ જેટલા વ-
જનનું કાટલું તે. (૨) જેમાં પાશૈર માતું
હોય એવું વાસણ.

પાશો, પું પાસો; રૂપાનો ઢાળકો.

પાપાણ, પું પત્થર; પહાણ.

પાપાણસેદ, પું એક વતરપાતિ-આપધિ.

પાપાકરવો, કિં એવી રીતે સોવું કે જ્યાં
કાંકરી નીચે ને પાછળ રહે; કાંકરી ની-
કળી જાય એમ સોવું.

પાસ, પું [અ. Pass] રજતીડી. (૨)
સંગ-સોજતની અસર તે. (૩) પસાર થવું
તે; ફતેહમંદ નીવડવું તે; પાર નીકળી જવું
તે; પસાર. (૪) અં નજીક; પાસે.

પાસલો, પું ધાતુ વગેરેનો લાંબ ચોરસ ક-
કડો તે; પાસો; ચોરસ-ચાર ખુણાવાળો
લાંબો કકડો-ગળિયો તે.

પાસલાન, પું પાસે રહેનારો-નોકર; હજી-
રિયો. (૨) સોખતી.

પાસવું, કિં સં કોમળ કરવું; અટવું; રંગ
ચૂસે એવું કરવું; સોજતની અસર ઉપ-
જાવવી; અસરવાળું કરવું. હાથીદાંત
અને બીજી વસ્તુઓને રંગ પાવા-ચલાવવા

માટે પહેલાં બીજા કોઈ મિશ્રણમાં નાંખી
રંગ ધારણ કરવાને યોગ્ય બનાવવાં. કહે-
પાસ્યાં એટલાં રંગવાં પડશે ?

પાસાતાણિયો, પું સોના રૂપાના પાસલાને
ખેંચી ખેંચીને તાર બનાવનારો; તાર-
તાણિયો.

પાસું, નં પક્ષ; પડખું; બાજુ; કલાંક; પક-
ખાની બાજુ તે. કિં પ્રં પાસું વાળીને
સુવું=નિરાંતે સુવું; નિરાંત થઈ રહેવું;
કાળજી-ચિંતા નહિ હોવી તે. પાસુ સે-
વવું=પાસે રહીને ગુણુ-અવગુણ મૂલ્ય
કરવા; સોજતથી અસર લેવી; સહવાસમાં
રહી શિક્ષણ મેળવવું; અનુભવ લેવો. (૨)
તરફેણ; કાર. રૂં પ્રં પાસું બદલવું=
ફેરવી તોળવું. પાસું મરડવું=વલણ ફેર-
વવું; કાર મરડવી.

પાસે, અં નજીક; સોડો. (૨) હાથમાં; સત્તા-
તાબામાં. (૨) આગળ.

પાસો, પું આંક-નંબર પાડેલો હાથીદાંત
વગેરેનો પાસલો. બાજુ રમતાર વાપરે છે
તે. રમતનો પાસો (૨) ચોખ્ખું પાસલો
ચોરસ કકડો. (૩) કિસ્મત; ભાગ્ય. (૪)
પ્રસંગ; અવસર; પ્રયોગ. કિં પ્રં પાસે
રમવું=ધ્રુત રમવું; બાજુ ખેલવી; સરતથી
રમવું. પાસો નાંખવો=ભાગ્ય અજમાવી
જોવું; અજમાયશ ખાતર કોઈ કાર્ય કરવું;
લાભાલાભ કે જયપરાજયની દરકાર નહિ
રાખતાં અખતરો કરી જોવો; સાહસ કરવું.
સવળો પાસો પડવો=લાભ-જય મેળવો.
રૂં પ્રં પોખારનો પાસો=ફતેહનો પ્રસંગ;
ચઢતીનો દહાડો. પાશૈરો પાસો=સુભાગ્ય;
સાફ કિસ્મત હોવું તે. ઉલટો પાસો=ફ-
ર્તીભ. સવળો ને અવળો પાસો, એમ પણ
ખોલાય છે. પાસાખેલ=કિસ્મતની બાજી.
જીગાર.

પાસતર, પું પાછાતરો પાક તે; બીજો પાક.

પાહડી, ઓં નાની બકરી.:-પાહડીતું ચૂતર.
પાળ, ઓં નીક, નદી કે તળાવ વગેરેનું.
 પાણી આમ તેમ રેલાઇ જાય નહિ તે
 માટે બાંધેલી જે નાની મોટી તટબંધી તે;
 આડ; ઊંટ કે માટીએ બાંધેલી-ઉંચી કરેલી
 કિનાર; વહેણુની બાંધેલી બાજુ-ઉંચું ચ-
 ણુતર. (૨) કોર; કોરણ; બાજુ; તરફેણ.
 (૩) હલ; સીમા; મર્યાદા. (૪) તીર; તટ;
 ધાટ; કિનારો. ઉં પાળે ઉભા પડાય
 પાતળા. ચુજરી. કિં પ્રં પાળ તોડગી=
 મર્યાદા તોડવી. પાણી પહેલાં પાળ બાધ
 વી=બિવિધ્યના વિચાર કરવો; આગળથી
 ઉપાય કરવો; બિવિધ્યના ભય સામે ઉપાય
 લઇ રાખવો.

પાળક, વિં પાળનાર.

પાળણ, નં પાલન.

પાળવું, કિં સં [સં. પાણ] ભરણપોષણ કરવું;
 ઉછેરવું; મોડું કરવું; નિર્વાહ કરવો. (૨) બર-
 દાસ ભેવી; સેવાયાકરી કરવી અને પોષવું.:-
 માય-ભેશ પાળવાં. (૪) પોષવું અને કે-
 ણવવું; માયાળુ બનાવવું; હેળવવું.:-પંખી,
 અને જંગલી જનાવર વગેરે પાળવાં. (૪)
 આશ્રય તળે રાખવું; સંભાળમાં રાખી
 પોષવું; રક્ષણ કરવું અને કેળવવું. (૫)
 વળગી રહેવું; ચુસ્ત રહેવું; નહિ ફેરવવું;
 મક્કમ રહેવું.:-વચન પાળવું. (૬) અતુ
 વર્તવું; માથે ચઢાવવું; માનવું.:-આબાપની
 આસા પાળવી. બજાવવું.:-હુકમ પાળવો.

પાળણું, નં નાની પાળ-આડ તે; માટીનું
 બાણ-નાનો ટેકરો; ખૂંટ.

પાળિયો, પું માટીની મોટી ઉંચી આડ;
 બાધ; આંતરો. (૨) નિશાન; સીમા
 દેખાડનારો ટેકરો-બાણ-ખૂંટ-ખૂણ. (૩)
 પરાક્રમ કરીને મરણ પામેલા શરવીર અને
 સતી સ્ત્રીઓની યાદગીરીમાં તેમની સમાધ
 ઉપર ચણાવેલી દેરડી અથવા ભેખ સાથે

ઉભો ખોડેલો પથર તે.:-ઝાલાનો પાળિયો.
પાળી, ઓં છરી; શાક મેળવાતું નાનું કાનું.
 (૨) સુકરર કરેલો અમુક દિવસ તે; નિય-
 મિતવાર.:-હજમની પાળી. (૩) આવ-
 તન; વારી; ફેરો.

પાળું, વિં પગે ચાલનારું; વાહન વગરનું;
 ચાલીને જનારું.:-પગવાળું-પળનાર-હિંડ
 નારું.

પાળો, પું પગે ચાલનારો-હડવૈયો; પદાતિ;
 પેદશ. (૨) જેને વાહન મળેલું ન હોય
 તે ચાલીને નોકરી બજાવતો હોય તે;
 સિપાઇ. ઉં પાંચ અગાઉએ પાળો ને
 દસ ગાઉએ અસ્વાર, કાં મોરીમાં ગુણ
 નહિ કે ડાં નાવલો ગમાર. બાપા.

પાંઉ, પું પગ; ચરણ. (૨) જડો પોચો રો-
 ટલો; ભોદ; પાઉં.

પાંક, પું પોંખ; પુંખ; તાજાં ફુંડાં-કણસ-
 લાંબા શેકેલાં દાણાં; તાજાં અન્નની ધાણી.

પાંકડ, વિં વાંઝિયું. (૨) અફળ; અફળદુપ.
 (૨) ઉજડ; વેરાન; છુપું.

પાંકડું, કિં સં પહોંચવું. (૨) ધરવું; ભેવું
 (૩) ઇચ્છવું; ધારવું.

પાંકણું, વિં ધારેલું; ઇચ્છેલું.

પાંખ, ઓં [સં. પક્ષ] પંખી અને મા-
 છલાં વગેરેને હાથની બાજુએ ઉડવા-તર-
 વાનો જે અવયવ હોય છે તે; પક્ષ. (૨)
 બાજુ; આડફેટાનો ભાગ; મૂળ વસ્તુની
 જે બાજુઓ તરફનો વિસ્તાર વગેરે તે.:-
 જર્મન લશ્કરની પાંખ તોડી નાંખી. (૩)
 ઇમારત, સ્તંભ વગેરેની બાજુઓ સમ-
 વાય એવો બહાર પડતો છાપરા વગેરેનો
 જે તરફ ઝૂલતો ભાગ તે; છાપરાની બહાર
 નીકળેલી બાજુઓ. (૪) છાયા; ઓથ;
 સોડ; આશ્રય. (૫) પોંખ. કિં પ્રં પાં-
 ખમાં ધાલવું=સોડમાં ભેવું; આશ્રય આ-
 પવો. પાંખમાં બરાવું=છાયામાં-આશ્રયમાં

જઈ રહેવું. પાંખા આવવી=પોતે પોતાનું સંભાળી-ભરીપીએ એવી સ્થિતિએ પહોંચવું; મોટાં થવું; સ્વાશ્રયી થવું. પાંખા ફટવી=મોટા થવું; ઉમ્મર લાયક થવું; સ્વાશ્રયે કામ કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થવી. પાંખ કાપી નાંખવી=એથ તોડી નાંખવી; અસહાય બનાવી દેવું. પાંખા વિંઝવી=મહાલવું; આમતેમ ધૂમીને જોર બતાવવું; ધમાલ-ધાંધલ અચાવવી; સહાયના જોરમાં રહેવું-ધૂમવું. પાંખો વિસ્તારવી=ફેલાવું; પહોળા થવું; આગળ-આગુના ભાગ દબાવવા; વંચવેલો વધવો; પરિવારનો વિસ્તાર ફેલાવો.

પાંખડી, ઓં નાની નાણુક કુમળી ડાળીનો ગુચ્છ; નાણુક પાનવાળી કુમળી ડાળી. (૨) ફૂલની પાંડડી; પુષ્પલ; પુષ્પદલ. (૩) નવાં પાનનો અંકુર; અંકુર. (૪) પાંખોડું; પાંખ. (૫) વંચની એક શાખા; કુળનો અંકુર. ૩૦ પ્રં ફૂલ નહિ ને ફૂલની પાંખડી=જે કંઈ જૂજ મળે તે; શક્તિ અનુસાર ભાવથી-પ્રેમથી ધરાવવું-આપવું તે.

પાંખડું, નં પાંડડાના ઝુમખાવાળી ડાળી; નાની શાખા. (૨) એક આણુનો વિસ્તાર; પાંખોડું. (૩) કુલ-વંચાંકુર; નાની કુટુંબ શાખા. (૪) પાંખ.

પાંખલડી, ઓં પાંખ. (૨) પાંખડી. કવિ-તામાં વપરાય છે.

પાંખવું, કિં સં પોંખવું; અક્ષત-મોતી-ફૂલ વગેરે ઉછાળી વધાવી લેવું; સત્કાર કરવો; વધાવવું;

પાંખાવું, કિં અં વધાવું; માન પામવું. (૨) દાણાથી કુંડનું બરાઈ જવું; પાંખ પડાય એવું કરસણનું દાણાદાર થવું.

પાંખાણું, વિં પાંખવાણું; જોને ઉડવાની પાંખો હોય એવું (પંખા.) ઉં બે પાંખાળો બોલતો નહિ રૂપાળો રાગ. (૨)

ફળાવાણું; ફાંતાણું; ફાંતાવાણું.:-ત્રણ પાંખાણું ત્રિશલ.

પાંખિયું, નં એક આણુનો ધટકાવયવ; પાશ્વભાગ; ખંડક-એક વિભાગ.:-તાળાનું-કલ્લાનું પાંખિયું. (૩) શાખા ફાટો-વિભાગ.:-વાધેલાઓનું એક પાંખિયું મળે તો આખું વંચ વૃક્ષ તૈયાર કરી શકાય. (૩) જોડકામાંનો એક ભાગ; પાનું; ફળું.:-કાતરનું પાંખિયું. (૪) તડ; પક્ષ. (૫) ડાળી; શાખા; અંકુર.

પાંખું, વિં વિરલ; આછું; છુટુંછુટું.

પાંખું, નં ફાંતો; ફળું; પાનું; શળ; અંકુર. ચાર પાંખાવાળું ચાકુ. (૨) છાંયું; શિખર.

પાંગત, ઓં પાંગય; ખાટલા-પધારી-વગેરેમાં જે તરફ પગ રહે છે તે ભાગ; પગ તરફનો ભાગ તે પાંગત. (૨) ખાટલાને બરેલા વાણને તંગ કરવાને પાંધેલી દોરીઓ તે. ઓસિકાથી ઉલટી આણુ કહેવું ઓસિકે માથું રાખે કે પાંગતે માથું રાખે પણ ગાંડ વચમાંની વચમાંજ.

પાંગરણું, નં [સં. પ્રાચરણ] પગ આગળ નાંખવાનું-ઓઢવાનું-ઢાંકવાનું ભુગડું તે; પાથરણું. (૨) પંચિયું; ઢુંકું ધોતિયું; પોતડી. ઉં પાણી લાવું એક પલકમાં; ક્ષણ નહિ લાગે વાર; પાંગરણું નાનું પહેરીને, ભુવન ખેડો બરથાર. શામળ.

પાંગરણું, કિં અં પાંખે, પાંડે અને ડાળીએ કરીને ખીલવું; નવાંકુરે ખીલી રહેવું; નીલલવું; ધટોટાપ થવું; પ્રકુલ થવું; ફાલવું. (૨) ડોડાવું; નવાં ફૂલ પાનવાણું થવું; હરખથી અવયવે અવયવે ફૂલી-ફાલી રહેવું; નવજનન થવું; પોષાવું; ખીલી રહેવું.

પાંગરું, નં ઝુલા અને ઝોળીને ધરી રાખનારી ઝૂલતી દોરીઓ-સેરા-સાંકળોમાંની

એકાદ તે:-પાલણા-ધોડિયાનાં પાંગરાં.
દોરીઓ સાંકળો વગેરે. (૨) તાણુડીને
ધરી રાખનારી દોરી-સેર તે:-પલ્લાનાં
પાંગરાં નાનાં છે. (૩) જેમાં ગોળો-છંટાળો
મૂકવામાં આવે છે તે-ગોઠણુના પલ્લાની
બે તરફની સેરો-દોરડીઓ તે. (૪) બહાર
પડતો ને જૂલતો બાણુઓ તરફનો અગ્ર
ભાગ; સુકાન તરફનો વહાણુનો છેડો-અ-
ગ્ર:-ભાગેલી બોટને સ્ટીમરને પાંગરે બાંધી
લીધી. પાંગરાં, પાંગરો.

પાંગળું, વિં [સં. પંચ] પગે ખોડવાળું;
ચાલતાં લ'ગડાતું હોય અથવા ચાલી શકતું
ન હોય એવું તે; પંચુ; લુલુ; લ'ગડું. (૨)
સહાય વગર કંઈ પણ કરી શકે નહિ એવું;
અસહાય; હિલચાલ કરવાને અશક્ત.
પાંગળા ગાડી=જન્મથી પગે ખોડવાળાને
હરવા ફરવા માટે બનાવેલી નાની ગાડી
તે:-પતિયાં-ચાલવાને અશક્ત માણસો ને
ભિખારીઓ જે નાની ગાડી રાખે છે તે.
(૨) ઠેલણુ ગાડી; નાનાં બાળકને ચાલતાં
શીખવાની ગાડી તે. (૩) આધાર રહિત;
ટેકા વગરનું:-પાંગળો છનસાફ. ૩૦ પ્ર૦
દળપાંગળું=બહુ મોટા લશ્કરવાળું; લશ્ક-
રના અતિશય=બહુપણાને લીધે જેનાથી
ઝટ આગળ વધી શકાય નહિ એવું તે.
:-કનોજનો રાજા જયચંદ્ર તેની પાસે બહુ
મોટું લશ્કર હોવાથી દળપાંગળો કહે-
વાતો. પાંગળા થવું=સહાય વગર કંઈ કરી
શકાય નહિ એવા થવું:-મોટા ઘરનાં બેરં
ચાકરનફર વગર પાંગળાં.

પાંચું, ન૦ દોર. (૨) વિં૦ પાંગળું.

પાંગોડું, ન૦ હાથ અને પગના ઘટકાવયવ તે;
શરીરના મુખ્ય ભાગમાંથી નીકળતા અવ-
યવનો પહેલો ભાગ તે; હાથનો ખભાથી
કોણી લગીનો ભાગ તે. (૨) હાલવા
આલવાના અને કામ કરવાના અવયવોના

સાંધા અને મૂળ તે.૩-પાંગોડાં ચાલશે ત્યાં
સુધી કામકાજ કરશે. કિં ૫૦ પાંગોડાં
ભાગવાં=હલાય ચલાય નહિ એવો માર
મારવો. (૨) હાલવા ચાલવાની શક્તિ
કમ થઈ જવી. ટંગડું; પાંચડું-પાવડું.

પાંચ, વિં૦ [સં. પંચ] ચાર ને એક તે;
૫. (૨) કેટલાક; થોડાક:-પાંચ માણસ
બેઠા હોય ત્યાં સંભાળીને રીતસર બોલવું.
(૩) મોટું; વજનમાં ભારે એવું:-પાંચ-
શેરની ગાળ. પાંચમણનો છોકરો કેડે લ-
ધને કેમ હિંડાય ? ૩૦ પ્ર૦ પાંચવર્ષનું=
જુવાન, હજી જેના જીવનનાં ધણું વરસ
બાકી હોય એવું; હયાત અને આશ્ચર્ય.
:-હજી તો એનો કાકો પાંચવર્ષનો બેઠો
છે. પાંચશેરી ફૂટવી=નકામી માયાફાડ ક-
રવી; ખાલી વાદવિવાદ ચલાવવો; માયા-
ઝીક કરવી. કિં ૫૦ પાંચશેરી બાંધવી=
કોઈની પંચાતી વહોરી ભેવી; પારકી પળા
ગળે હાલવી. પાંચે આંગળીએ પૂજવું=
સારી સેવા ભક્તિ કરવી; ઈશ્વરનો સારી
રીતે પ્રસાદ મેળવવો; ભાવ-અદાથી પર-
મેશ્વરને ભજવો-ભજોલા હોવા બ્રેહ્મ
એવા અર્થમાં વપરાય છે:-પેરે જન્મ પાંચે
આંગળીએ ઈશ્વર પૂજોલા કે જેથી આ
જન્મમાં આવાં સારાં સુખ વેળવ ભોગવે
છે. પાંચશોકમાં પૂજવું=જહોરમાં માનપાન
મળવું. કહે૦ પાંચનો ગોવાળ ત્યારે ૫-
ચીસનોએ ગોવાળ=આટલું તેમ તેટલું-
વધારે એવા અર્થમાં. પાંચ વર્ષનો ધર-
ધણી ને સો વરસનો સુતાર=ધરધણી કહે
તે કરવા જેવું ને કારીગર કહે તે નહિ.
જેને લાગતું વળગતું હોય તે કહે તે ખર્ચ.
પાંચ વસાતું આદમી અને વીસવસાતું
વસ્તર. પાંચ આંગળીઓ કંઈ સરખી
હોય છે ? પાંચ ત્યાં પરમેશ્વર=ધણી કહે
તે ખર્ચ.

પાંચડો, પું. પાંચનો આંકડો તે. ૫.
 પાંચદસ, અ. યોડાક.
 પાંચપડો, પુ. રેશમી પટા અને સુતરેલ પોત-
 નો વણાટ-હુમડું. ઉ. પાંચ પટાનો બાધરો.
 પાંચઘોલિક, વિ. પાંચ મહાભૂત સંબંધી; પાંચ
 ભૂતમાંનું-તેને લગતું.
 પાંચમ, ક્રી. [સં. પંચમી] ૫મવાડિયાની
 પાંચમી તિથિ તે; પંચમી.
 પાંચાળી, ક્રી. દ્રોપદી; દુપદ રાજની કુંવરી.
 પાંચુ, ન. પાંચનો આંક-ઘડિયો તે. ઉ. એક
 પાંચું પાંચ, એ પચાં દસ.
 પાંચેમ, જી. પાંચમ.
 પાંચેરી, ક્રી. પાંચશૈર વજનનું કાટણું તે;
 પાંચશૈરનો જોખ.
 પાંજણ, ક્રી. સુતરને ખેળ પાવાનો સાંચો.
 (૨) ટેવ; હેવા.
 પાંજણો, ક્રી. પાંજણ.
 પાંજર, ન. પાંજર.
 પાંજરાપોળ, ક્રી. અશક્ત અને ધરડાં ઢોર
 તથા અપંગ પ્રાણીઓને જ્યાં પાળવા ને
 સાચવવામાં આવતાં હોય એવું સ્થાન;
 અશક્ત-અપંગ પ્રાણીઓને રાખી તેમનું
 પાલનપોષણ અને દવાદાર કરવાનું સ્થાન
 તે. (૨) અનાયાશ્રમ. કિ. પ્ર. પાંજરા-
 પોળમાં મોકલવું=ધર ખટલામાં પીડા-
 રૂપ લાગવાથી દૂર કરવું; ખીજની દયા
 ઉપર છોડવું.
 પાંજરિયું, વિ. પાંજરીવાળું; જે ગાડાને
 પાંજરી હોય તે.
 પાંજરી, ક્રી. ગાડામાં બરેલી વસ્તુ વેરાઈ
 જાય નહિ તે માટે તેના માંચડાની ચારે
 તરફ રાખવામાં આવતી કામડાની જે
 ઉંચી ટટ્ટી તે; ગાડાનું ઘાસનું પાંજરું.
 પાંજરું, ન. [સં. પંજર] ૫મીએ
 રાખવાનું નાનું જળીદાર ધર; પંજર;
 પાંજરું (૨) પાંજરી પાળનારો જોખી

રાખવાનું મોટું જળીદાર ધર; મોટા સ-
 જિયા બરેલો વાડો, અથવા માલ્લી. (૩)
 કચેરીમાં ગુનેગાર અને સાક્ષીને ઉભા રહે-
 વાનો કઠોડવાળો આંતરો તે. (૪) ટેકા-
 ટેકીવાળો ઉભો રહે એવો માળો; ખોખું;
 કલેવર:-પાપપાંજરું. ઉ. ક્ષર ચરીર આ
 પાપ પાંજરું, સ્મરણ તેહનું શું કરો મરું.
 ૩૦ પ્ર. પાંજરાનો પોપટ=જેમ મોલાવે
 ને જેમ કરાવે તેમ કરે એવો અધીન
 જન.
 પાંકવ, પુ. [સં.] પાંકુ રાજના પાંચ પુત્રો
 તે; મહાભારતના મુખ્ય નાયકો. (૨) વિ.
 પાંચ:-પાંકવ લાડુ મોકલ્યા.
 પાંકિત્ય, ન. [સં.] પંકિતાઈ; પંકિતપણું;
 વિદ્યા.
 પાંકું, વિ. [સં.] શીકું; તેજરહિત; કડી
 ગયેલા રંગનું. (૨) ધોળું. (૩) કમળાવાળું
 :-પાંકુંશગિયું. પાંકું શેગ=જેમાં લોહી
 શીકું ને સહેજ પીળું પડી જાય એવો
 શેગ.
 પાંત, ક્રી. પાંગત. (૨) પંકિત; પંગત.
 પાંતરી, ક્રી. જર બાજરીની પાંતડોનો
 છુકો-કરચો તે; મગમદનાં પાનાંનો છુકો;
 પાંડાંની રજ. (૨) નાનાં નાળુક પાંડાં
 તે. (૩) વિ. ત્રીસને પાંચ; ૩૫.
 પાંતરીસ, વિ. ત્રીસ ને પાંચ; ૩૫.
 પાંતી, ક્રી. ભાગે આવતો હિસ્સો તે;
 ભાગ; વાંટણીનો વિભાગ. (૨) પક્ષ; બાજુ.
 (૩) રીત; દસ્તુર. ઉ. રાજ રાજ્ય કરે
 જીતી જીતી, ન્યાયની પાંતીએ નર નારાંરે.
 ભો. ભગત. (૪) ભાગીદારી; જેમાં
 ધણા જણનાં ભાગ હોય એવું કામ-ધંધો
 વગેરે તે; પંતિયાળું:-પાંતીના હિસાબ;
 પાંતીભાગ; અંશ. પાંતીએ વહેંચાઈને મ-
 ણતો લાભ તે. ડેવિડન-ભાગ તે.
 પાંચ પં. પંકી પાળનારો જોખી. સમાપ્ત.

પાંચિક, જી. પાંચ.

પાંચી, ઓં માયાની વચ્ચે એ તરફ વાળ
હોળતાં પડતો જે પંથ-મારગ તે; સેંથી;
સીમંત. કિં પ્રં પાંચી પુરવી=સોભાગ્ય-
વતી સ્ત્રીએ પાંચીમાં કંકુ કે સિંદૂર ભરવું
તે. હિંદુસ્તાન તરફ આ ચાલ છે. વાંકી
પાંચી.

પાંદડી, ઓં નાનાં ડુંકાં ડુંકાં પાન તે. (૨)
જનર બાજરીની પાનદોનો અથવા કઠોળનાં
પાનનો છુકો તે; ચીટી; રજ. (૩) સ્ત્રી-
ઓને કાને પહેરવાનું મોતીનું ઝુમણું;
કણભૂષણ. (૪) ચામડી ઉપર દબાયાથી
પડેલી ભાત-આંકા તે; માકણ ચાંચડ કર-
ડપાથી ચામડી ઉપર પડેલી લાલ ભરચક
ચાંદીઓ-ચમોઢાં તે; સોળનાં (સઝોળ)
વળિયાં; પાન જેવી ભાત.

પાંદડું, નં (સં. પદ્મ) પત્ર; પાન; પાનું;
પાતરું. કિં પ્રં પાંદડું ફરવું=આડ-વિદ્ધ
જતું રહેવું; ભાગ્ય ફરવું; કાળ બદલાવો;
સંભાગ આવવો; ધન મળવું ને સુખી
થવું. પાંદડે પાણી પાવું=હેરાન કરવું;
દુઃખી કરવું; જીલમ ગુજારવો; જેમ મ-
નમાં આવે તેમ કરાવવું; ખીદી ખીદી કરી
નાખવું. કહેં પુરવના કરમ આડે પાંદડું=
ભાગ્ય ફરતાં વાર લાગે નહિ, એક પાંદડું
જેમ ઉડી જાય છે તેમ આડ-વિદ્ધ જતું
રહે અને ધન વૈભવ પ્રાપ્ત થાય, એવા
અર્થમાં વપરાય છે.

પાંદ, નં પાંદડું. (૨) એક વેલ.

પાંપણ, ઓં (સં. પદ્મ) આંખના પોપ-
ચાની કિનારી ઉપરના વાળ તે; આંખ
ઉપરનું પાતળી ચામડીનું ઢાંકણ ને તેની
કોરપરના વાળ.-પાપણ બિંજાય એટ-
લાંએ આંખમાં પાણી આવ્યાં નહિ.

પાંપણું, વિં બહુજ ગરીબ-શીળું; સહેજમાં
ઠીધું થઇ જાય એવું; બહુજ નાજીક

પ્રકૃતિ અને સ્વભાવનું-માણસ; બાણ.
પાંસરું, વિં એક સરખું સીધું; વાંક વગરનું;
સરલ. (૨) વાંધા વગરનું; દોષ રહિત;
ઠીક; સાંરે.-કામકાજમાં તો પાંસરી છે.
ખરી વાત કહે તો તો પાંસરું છે.
(૩) ડહાણું; ઠાવકું; સદાચારી; સખ્ય;
સચ્ચરિત; સરલ.-છોકરી પાંસરી નથી
તેથી માર ખાઇ છે. (૪) નહિ અળવીતરું;
ચાંદવાં કરે નહિ એવું.-છોકરું તો પાંસરું
ના રહે, ડહાણું થઇને બેસી રહે તો તો
ગમેસ્તો. સવળું, સીધીશીટીનું, પાંસરું
દોર=સીધુંસાક. કિં પ્રં પાંસરું કરવું=
સીધું કરવું; અવળે રસ્તે ચાલતું હોય કે
સારી રીતે વર્તવું ન હોય તેને મારી
પીટીને સારા માર્ગપર લાવવું તે; મારવું;
ઝાપટી નાંખવું; સીધે રસ્તે ચાલે એવી
ધાક બેસાડવી.

પાંસળી, ઓ (સં. પાશ્વર્થસ્થિ) છાતીનાં
હાડકાંમાંની જે દરેક પાતળી ચપટી ને
અર્ધ ગોળ વધેલી હાડકા તે; પાર્શ્વક;
પાંસળું; છાતીના ઢાંકણાનું હાડકું. અધ-
પાંસળા-ત્રણ પાંસળા=ચક્રરમ, અરધું માંડ
જેવું તે. ઠેકાણા વગરનું; વાયેલ. જેના
પેટમાં વાત રહે નહિ એવું; નાના પેટનું.

પાંસળું, નં છાતીનું ચપટું અને ગોળ વળેલું
હાડકું. (૨) હાડકાં. કિં પ્રં પાંસળાં
ભાંગવાં=માર મારેના.

પાંસટ, વિં પાંસેટ, પાંસટ; સાઠ ને પાંચ; ૬૫.

પાંસુ, ઓ (સં.) ધૂળ; રજ. પાંસલ=
ધૂળવાળું.

પાંસેક, વિં સાઠ ને પાંચ; ૬૫.

પિઉ, (સં. પ્રિય) પ્રિયપતિ; વર; સ્વામી.
હં અપેયારે પિક પિક ઉચરે.

પિઉડો, પું પિક; પતિ; વહાલો. હં જેનો
પિઉડો પરધેર જાય.

પિક, ઓં આવેલાં તાંબૂળનો રસ-થુંક તે;

પાન સોપારી કે તમાકુ ચાવીને તેના ર-
સની પિચકારી મારવી તે. ઉં કહો
થાને મુખ લહોયું મુજ છેડશે, જુઓ રંગ
લાઓ તંબોળની પિક ને. દયારામ. (૨)
કોચલ; કોકિલા.

પિક્કાની, ઓં પિક, તંબોળની થુંકે નાંખ-
વાતું વાસણુ; પિચકારી.

પિચોદી, ઓં છેલ્લાં આંતરડાનો થોભો તે;
અંડ અને આંતરડાં; પિછોદી.

પિચ્છ, નં (સં) પિ'છું:-મોરપિચ્છની કલગી
(૨) પુંછડું.

પિછાન, નં ઝોળખાણુ; પરિચય. (૨)
માહિતી.

પિછાનવું, કિં ઝોળખવું; જાણવું. (૨)
માહિતી હોવી; પરિચય-ઝોળખાણુ હોવું.

પિછો, પું કડો; પાછળ પડવું તે. કિં પ્રં
પિછો લેવે=ખતથી કોઈની પાછળ પડવું;
ખણખોળ કરવી; ખારીક તપાસ રાખવી;
પુંકે પકડવી.

પિછોડી, ઓં ઝોડવાતું જડું અને પહોળું
વજ્ર; ચાદર. (૨) ખેસ; ઉપરજોડ. કિં
પ્રં પિછોડી ઝોડવી=સર્વસ્વ ગુમાવી
શેવા ખેસવું; નાદાર થઈ જવું; પોતે
જાતે ખોટામાં પડવું.

પિછોડો, પું મોટી પિછોડી.

પિજન, જું પિંજણ.

પિરાપીટ, ઓં ઉપરા ઉપરી છાતી કુટીકુટીને
શોવું તે; ગયેલાનો શોક કર્યા કરવો.
કુટાકુટ.

પિરાપીટ, ઓં કુટકુટ; શોકકળ; કૂટવું ને
શોવું તે. રડારોળ. (૨) મારામાર; મારા-
મારીની લાંબલ. સામસામી અથવા ઉ-
પરાઉપરી કુટણી પડવી તે.

પિરાવવું, કિં સં કુટાવવું. (૨) મરાવવું;
ટોકાવવું. (૩) ગડાવવું:-થાળી પિ-
રાવવી.

પિતર, પું (સં. પિતૃ) આપ; પિતા.
(૨) આપના પૂર્વજો તે; આપના વંશજો.
(વિં) આપતું; પિતાતું.

પિતરાઈ, પું પિતાના-મૂળ વંશનો માણસ
તે; કાકા કાકાના વંશજો તે; એક પિતા-
માંથી ઉત્પન્ન થયેલા સાત પેઢી લગોના
વંશજો તે; પિતરાઈ દાવો=એક પિતાપ-
ણનો હક તે. (૨) વેર; દાવભાગ સંબંધી
હકતું વેર તે.

પિતરાણુ, ઓં પિતરાઈની સ્ત્રી તે. (૨)
પિતાના વંશાન્વયે જન્મેલી તે; પિત-
રાઈ-કાકાની પુત્રી તે. પિતરાણુ બહેન.

પિત્રાણી, સ્ત્રી પિતરાઈ-કાકાના છોકરા
છોકરાઓની સ્ત્રીઓ તે; પિતરાણીઓ.

પિતા, પું (સં.) આપ; તાત; જનક:-પિતા
પુત્રનો સ્નેહ.

પિતામહ, પું આપનો આપ; દાદો. (૨)
પૂર્વજ. (૩) બ્રહ્મા.

પિતામહી, સ્ત્રી આપની મા; દાદી. માનીમા
તે માતામહી.

પિતૃ, પું આપ; તાત.

પિતૃ, [સં.] આપ. (૨) પૂર્વજ. (૩)
માઆપ.

પિતૃઋણ, નં (સં.) પુત્રે પિતા અને પૂર્વ-
જો પ્રતિ ઋણુ (કરજ) અદા કરવાતું તે,
અર્થાત્ સંસાર માંડી વંશ ચાલુ રાખવો
અને પિંડ મુકનાર પુત્ર ઉત્પન્ન કરવો
વગેરે તે. બ્રાહ્મણ ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે દિવ
ત્રણ ઋણુ સાથે જન્મે છે, એટલે ૧ દેવ-
ઋણુ, ૨ ઋષિઋણુ, અને ૩ પિતૃઋણુ.

પિતૃપક્ષ, પું (સં.) આપ તરફનાં સર્ગ
વહાલાં તે. (૨) પિતૃઓને પિંડ દેવાતું
શ્રાદ્ધતું પખવાડિયું તે; સરાધિયાં; બાદ-
રવા મુદિ પુનમથી વદિ અમાસ લગીનો
કાળ તે; પ્રેતપક્ષ.

પિતૃભક્તિ, ઓં (સં.) આપની સેવા મા-

કરો કરવી અને તેમને મજતા રહેલું તે;
ભાવથી પિતા તરફની ફરજ બજાવવી તે.

પિત્તલોક, પું (સં.) પિતરાને રહેવાનું સ્થાન તે; પૂર્વજોનું વાસસ્થાન.

પિત્ત, નં [સં.] શરીરમાંના પીળા તીખા ને ખાટો એક રસ-પ્રવાહી; લોહીમાંથી કલેજાએ છુટો પાડેલો પીળો પ્રવાહી; એક શારીરિક ધાતુ. વાત, પિત્ત અને કફ એ ત્રણમાંનું એક પ્રવાહી સત્વ.

પિત્તજ્વર, પું (સં.) પિત્ત વિકારથી ઉત્પન્ન થયેલો તાવ તે.

પિત્તમૃત્તિ, સ્ત્રી (સં.) ગરમ મિઝાજ. તીખો સ્વભાવ તે.

પિત્તજ, નં [સં.] તાંબા અને જસતની મેળવણીથી બનતી ઝાંખા પીળા રંગની ધાતુ; એક મિશ્રધાતુ. (૨) વિંઝ ફટકિયું; માલ વગરનું; અસલ નહિ-ખર્ચ નહિ એવું. -પિત્તજ માણસ છે. ઝોછુપાત્ર.

પિત્તજીયું, નં પીતજીયું; છાલિયું.

પિત્તારાય, નં કાળજી; શરીરમાં પિત્ત રહે છે તે અવયવ.

પિત્તો, પું સ્વભાવનું આકરાપણું તે; મિઝાજ; મનની ક્રોધજન્ય ગરમી તે.

પિત્તારાષ્ટ્ર, જીવં પિત્તારાષ્ટ્ર. પિત્તારાષ્ટ્ર, વગેરે.

પિધેલ, વિંઝ જેણે પીધું હોય તે; કાચ વગેરેનું જેણે પાન કરેલું હોય તે. (૨) છાકડું; મત.

પિનાક, નં (સં.) શિવનું ધનુષ્ય. (૨) શલ.

પિનાકી, પું (સં.) શિવ; મહાદેવ.

પિપર, સ્ત્રી (સં. પિપ્પલી) પિપર; પીપર; એક તીખી અને પાચક ઔષધિ; આના વેશા જેવા છોડ થાય છે અને નાના બાજરિયા જેવી ઝીણા ફાણાથી ભરેલી તેની શિંગ હોય છે. દેશી આપધિમાં

એનો ગુણ વર્ણવેલો છે.

પિપરમિંટ, પું (સં. Peppermint) પિપરનો અંક તે; પિપરનું તેલ; પિપરનું પિપરનું પ્રવાહી અને તીખું સત્વ તે. આની વાસ સારી હોવાથી ગળી રીડીઓ વગેરેને તેનો પાસ આપવામાં આવે છે.

પિપળીમૂળ, નં પિપરના છોડનાં મૂળ તે; એ મૂળ ગાંઠો ગાંઠોવાળાં હોય છે અને શરીરને ગરમી આપી વા તોડવામાં તેનો ગુણ સારો છે. પિપળીમૂળ.

પિપળો, પું પાન જેવાં પણ્ય પહોળાં મોળ પાનનું એક મોટું અને પવિત્ર ગણાતું ઝાડ; વડ અને પિપરની માફક આ ઝાડ પણ્ય ફેલાય છે અને ધણે વખત હયાત રહે છે. અશ્વત્થ. કિંઝ પ્રં પિપળે દીવો કરવો=જહેર કરવું; સો કોષના જાણવામાં ને જોવામાં આવે એવી રીતે ખુલ્લું થઈ વડનું. પિપળો ઉગવો=નખોડ જવું. પિપળો ફાટવો=એક પછી એક ધણે માણસનું આવવું=ઉભરાવું તે; રેલ ચાલવી; દરોડાપડવો.

પિપાસા, સ્ત્રી [સં.] પીવાની ઇચ્છા તે; તૃષ્ણા; તરસ.

પિપીલિકા, સ્ત્રી [સં.] કીડી. ૩. પ્રં પિપીલિકા માર્ગ=ધીરેધીરે કાર્ય કરવાની રીત તે; ખણીખણીને ધીરેધીરે ખાવું તે. પિપીલિકાવૃત્તિ=સંગ્રહ કરવાનું વલણ તે.

પિમળ, સ્ત્રી [સં. પરિમલ] સુગંધ; વાસ; ફોરમ; પુશ્પો.

પિમળડું, કિંઝ અં ફોરડું; સોડડું; વાસ નીકળવી-ઉડવી તે.

પિથર, નં [સં. પિત્તગૃહ] સ્ત્રીને માબાપનું ઘર તે; મહીરું; મહિયેર.

પિયળ, સ્ત્રી કપાળમાં કંકુ ચંદન વગેરેનો લેપ તે; આડ; પત્રલેખા.

પિયાજ, નં ડુંગળી; કાંદા.

પિયાનો, પું. [ઝં.] ધાતુના તારને ટકો-
રાઓ વાગીને ધીરો ને મધુરો સ્વર
ઠાઠે એવી કરામવાળું એક વાજું; એ
ધીરું ને મધુર-ધંટડિયે અવાજે વાગે છે.
પિયારું, વિ. ખારું; વહાલું. (૨) પારકું;
પરાયું. ઉં તું જાને પિયારા પાણી; તને
ચપટી આપીશ ધાણી. ઐગીત.
પિયાવો, પું. ખેતરમાં પાણી વાળનારો; ખે-
તરને પાણી પાનારો માણસ.
પિયેર, ન. મહિયેર; માઆપતું ધર તે. ૩૦
પ્ર. પિયેરખોતી=પિયેરવયુ. (૨) બ-
હોળા પિયેરવાળો; પિયેરમાં માનવાળો-
આગેવાન-વહાલી તે.
પિયેરિયાં, ન. ઈને આપના વંશનાં જે સગાં
તે. ઉં પિયેરિયાને ધરી પક્ષ મારાં,
મુણ્યાં નહિ મેં વચ્ચેનો તમારાં.
પિયો, પું. આંખનો મળ તે.
પિરસણ, ન. પિરસવું તે. (૨) બાણું
આપવું તે.
પિરસવું, કિં સં. [સં. પરિચેષણ] રાં-
ધેલી રસોઈ બાણામાં મૂકવી; પતરાળી
પૂરવી; ખાવાતું આપવું-મેલવું. ૩. પ્ર.
ખાંડ પિરસવી=મીઠું મીઠું અને સાંડ
લાગે એવું બેલવું.
પિરામીડ, પું. [ઝં] મુએલાની ચાલ્લારત
મોટે મિસરીઓ જે મોટી ઘોરો બાંધતા
હતા તે; મરનારના સ્મારક તરીકે આગ
જાળા છછાખનો જે મોટાં સંગીન બાંધ-
કામ ઉર્મા કરતા તે. મિસરના પિરામીડો
જાણીતા છે.
પિરોજ, પું. આશ્ચર્યાની રંગવું પારદર્શક
રત્ન-પતથરો; ઇન્દ્રનીલ; વૈદ્યમણિ.
પિરોજી, વિ. આશ્ચર્યાની; નીલ.
પિલવણ, ન. એક જાતનું ઝાંડ.
પિલવું, કિં સં. કાળી-કચરીને રસ ઠાઠવો;
નિચોવવું. (૨) રિખાવવું; કનકવું.

પિલુ, પું. એક જાતનો રાગ-દાળ. (૨) મ-
રધીતું બચ્ચું.
પિલુહી, ઈ. એક જાતનું ઝાંડ.
પિલો, પું. ફણો.
પિલોડિયું, ન. પિલો; ફણો; થડ અથવા
મૂળમાંથી ફૂટેલો અંકુર તે.
પિલુ, ન. સુતર અથવા દોરાનું મુંજળું;
દડી; દોરને વિંટાળી બનાવેલો પિંડો; દડો.
પિશગ, વિ. [સં.] પીળું; પીળા કુધળા
રંગનું. ઉં કેવળ પિશગ વરણી, લજી
શિથિલ વળી મુકા ચરીરવાળી.
પિશાચ, ન. (પું) સંસારથી અસંતુષ્ટ રહેલો
જીવ મુઆ પછી જે રૂપ લે છે તે; પ્રેત;
જૂત; પ્રેત અવતાર. (૨) નકારો-ધણોજ
ખરાબ માણસ તે.
પિશાચણી, ઈ. પિશાચી; જૂતડી.
પિશાચી, ઈ. જૂતડી. (૨) વિ. જંગલી
લોકોની ભાષા; પ્રાકૃત ભાષાઓમાંની એક
ભાષા. એમ કહેવાય છે કે, બૃહત્કથા
પિશાચીભાષામાં લેખાયેલી હતી.
પિશાળ, પું. [ફા.] મૂત; મૂતર.
પિશિતાશન, પું. [સં.] ખાંસ ખાનારો; રા-
ક્ષસ; દૈત્ય.
પિથુન, વિ. [સં.] ચાડિયું; દ્રોહી; નીચ. (૨)
કૂર; ધાતકી; અતિદુષ્ટ.
પિષ્ક, વિ. [સં.] પીસેલું; દળેલું; વાટી ના-
ખેલું (૨) ભોટ; આટો; જુકો.
પિષ્ટ, ન. છીડું; પાંખડું.-સાવરણીનાં પિષ્ટાં
ઠાઠી નાંખ્યાં.
પિસવી, ઈ. પિચવી; કોથળો; થેલી.
પિસવું, કિં સં. દળવું; વાટવું; કચરવું; ચ-
મડવું. (૨) જોરથી કાળવું.-દાંત પિસીને.
(૩) મર્દવું; ખૂબ પારીક વાટવું; ભસો-
ટવું; ધુવંટવું.
પિસવો, પું. સિસોડો; કુંકવાથી જાંબની મા-

કક વાગે એવું માટીનુ-ધાતુનું અથવા
લાકડાનું વાળું. (૨) પાવો.

પિસ્તાળીસ, વિં ચાળીસ ને પાંચ તે; ૪૫.

પિસ્તોલ, સ્ત્રીં તખ્તો; નાની ખીસામાં રહે
એવી મંદુક.

પિહર, નં પિયર.

પિળ, સ્ત્રીં પિયળ; આડ.

પિળચટ્ટું, વિં સહેજસાજ પીળું હોય એ-
વું; ફેંકું.

પિળવું, કિં સં પીળું કરવું; પીળા રંગે કે
કંકુએ ખરડવું-રંગવું તે; રંગોળવું. દાદી
પિળવી=વહેવાઇએ સામસામે એક બી-
જની દાદાએ બીનાં કંકુથી રંગવી.

પિળાટ, પું પીળામણ.

પિળાશ, સ્ત્રીં પીળાપણું.

પિળિયું, નં હળદરથી રંગેલું કન્યાવસ્ત્ર;
આલેસેતર સાતિઓમાં પરણતી કન્યા
પાનેતરને ઠેકાણે પિળિયું પહેરે છે.
પીળુંવસ્ત્ર.

પિંખવું, કિં સં ચાંચવડે પાકેલાં પિંછાં
ચુટી નાંખવાં; ચુટવું; પહોળું કરો-
વિખેરી તેમાંથી ચુટવા જેવું હોય તે
તાણીને કાઢી નાંખવું; ફેંદવું; વેરવું; વ-
હુરી નાંખવું; વિંઝોટી-વિઝોહી નાંખવું.
(૨) ગભરાવી દેવું:-મને પડોસીએ પંખી
નાંખી.

પિંગળ, નં (સં.) કવિતાના તાલ માપનું
એક શાસ્ત્ર; વૃત્તવિવેક. (૨) પિંગળ નામના
ઋષિ, જેણે કવિતાનાં તાલ માપ ગોઠવ્યાં
હતાં. (૩) લાંબુંલય. લંબાણુ ટાપણું;
ઓળિયું. આ શું મોટું પિંગળ. કિં પ્રં
પિંગળ કરવું=લંબાણુ કરવું; વધારવું;
લાંબું કરવું.

પિંગળા, સ્ત્રીં આસોઝાસ ભેવાની મુખ્ય નાડી
-હુંગળી; શરીરમાંની એક મુખ્ય નાડી.
(૨) ગોરોચન. (૩) ગોપીચંદની રાખી.

પિંગાણી, સ્ત્રીં ધુપેલની છલુડી; કચોહું.

પિંછ, નં [સં. પિચ્છ] પિંછું. (૨)
પુંછડું.

પિંછી, સ્ત્રીં નાળુક ફવાંદાર પિંછાંની જુડી;
ચામરું; વાળની જુડી; ઝાપટણી. (૨)
ઝીણાં ફવાંની જુડીની કલમ-ચિત્ર કલમ.
ચિતારાની. (૩) વાળનો અથવા વનસ્પતિ
રેસાઓના જુડો; કુચો.-ધોળવાનો. (૪)
ચિત્રની આવડ; ચિત્રકામ:-રવિવર્માની
પિંછી આગળ અધું રહ સમજવું.

પિંછું, નં પંખીના ઉડવાના અવયવનાં ફં-
વાંદાર ફેલાં તે; ફવાંદાર ઉડવાના અવય-
વમાંનું ઋક્તું પિંચ. (૨) પુંછડી. ૩૦
પ્રં પિંછાનું પારવું=સહેજ-નાની શી
વાતનું મોટું પિંજણુ તે; કાગળનો વાષ.
કહેં પિંછાં ખોસે કંઈ મોર થવાય છે ?

પિંજણુ, નં પિંજવું તે; લંબાવવું; ચુંચવું-
ફેંદવું તે; કંઠાળો આપે એવું ટાપણું; લં-
બાણુ ચર્ચા-ચકચાર કર્યા કરવી તે; વા-
રવાર એકની એક વાત કર્યા કરવી તે.
(૨) પિંજવાનું ઝાળર; પિંજર. (૩)
ઝીણાં ધુધરીઓવાળું ઝાંઝર. ઉં પાચે
પિંજણુ રણજણુ બાલણુ.

પિંજણુચો, પું પિંજનારો. (૨) પિંજરને
થરકાવવાનો મોથવો. (૩) રથનાં પૈડાં
નીકળી જાય નહિ તે માટે નાયડી આગળ
રખાવું કમાનદાર લાકડું તે. ઉં કોના
તળાવા ને કોનો પિંજણુચો, બળદો આ-
પ્યા બે માગીછ. પ્રેમાનંદ.

પિંજણી, સ્ત્રીં પિંજવું તે; પિંજવાની
ચતુરાઈ-સારી આવડત તે.-કુલી પિંજ-
રણી પિંજણી સારી હોવાથી સો તેને
ગોદમાં ભરવા બોલાવે છે.

પિંજણું, નં પિંજવું તે. (૨) ચકચાર; ચર્ચા;
કુચલી; ટાપણું.

પિંજર, નં (સં. પંજર) પાંજરું. ઉં

પોપટડા પિંજર તાડે, સરસ ધડાવીશ
સોનાનું. (૨) દેહ; શરીર. ઉં પિંજર
ઠાઝ્યો પાણીએ.

પિંજર; નં પાંજર.

પિંજરુ, કિં સં વારંવાર ઉથલાવી ઉથ-
લાવીને છુટું પાડવું; ફેરે ફેરો જુદો
પાડવો. પુખડે પુખડું અને રેસે રેસા
ફેંદી-ઉડાડીને જુદા કરી નાંખવા.:-૩
પિંજરું. (૨) ચર્ચવું; એકાન્તે એક બા-
બત વારંવાર કલા કરવી; ટાપલું કરવું.
ચુંચવું. (૩) ઝાપટીને છુટું પાડવું;
હોળવું.

પિંજમણ, નં પિંજવાની મજુરી તે;
પિંજમણી. (૨) ચક્રચાર.

પિંજમણી, સીં પિંજવાની મજુરી.

પિંજર, સીં ૩ વગેરે પિંજવાનું કમાન
જેવું ઓળર; પિંજણ.

પિંજરણ, સીં પિંજરાની સી. (૨) પિં-
જવાનું કામ કરનારો.

પિંજરી, સીં ૩ પિંજવાનું કામ કરનારી
સી. (૨) પિંજરા જાતની સી; પિંજ-
રણ. (૨) એક પંખી.

પિંજરો, પુંડ પિંજવાનું કામ કરનારો. (૨)
પિંજરા જાતનો પુરુષ.

પિંડ, પું (સં.) ભાત અથવા ભોટનો બિ-
લ્લાકાર ગોળો-લોટો તે.:-પિંડ વાળવા-
મૂકવા તે. (૨) ખાસ; કોળિયો. (૩) દેહ;
શરીર. ઉં પિંડ પડે પણ એ વરને
પોંખું નહિ રે. કિં પ્રં પિંડ મૂકવો=
શ્રાદ્ધ સારવું; પિંડ દેવા-આપવા તે. કહે-
પિંડે તેવું બહારે=અમભાવ રાખવો તે.
પિંડ પોપુ=સ્વાર્થ; પોતાનું પેટ ભરવા-
માં જ સમજે એવું.

પિંડજાન, નં [સં.] દેહ સંબંધી સમજ
તે; પોતા સંબંધી જ્ઞાન તે; સ્વ સ્વરૂપનું
જ્ઞાન તે.

પિંડકાન, નં પિતૃઓ નિમિત્તે શ્રાદ્ધાદિક કરી
અન્નકાન આપવું તે; પિંડ અર્પણ કરવો
તે; શ્રાદ્ધ કરવું તે.

પિંડરોળી, વિં પાંડુ રોગવાળો; લોહી શીકું
પડતું જાય એવા રોગવાળું. (૨) કમળાના
રોગવાળું.

પિંડરો, પું [સં. પિંઢાર] ગોવાળિયો;
ગોપાળ. ઉં મૂક્યા પિંડારિયા પ્રેરી, તેણે
રાધાને લીધી ઘેરી. પ્રેમાનંદ. (૨)
હુટારો; પિંડારો. મધ્ય હિંદમાં આગળ
હુટારોની ટાળીઓ ફરતી અને મુસા-
ફરો તથા માત્રીઓને ઠમી હુટતી, તેમના
એકાદો ચોર માણસ તે. એ લોકનો મોટો
ત્રાસ હતો.

પિંડી, સીં ગોળાકાર ચપેલી-ટેપલી તે;
(પમતી એડી આગળની) છુંડીને હિંચ-
ણના સાંધાની નાની ગોળ હાડકા તે.
(૨) ગોળ અને જરા ચપટી ગોળી-ચેપલી
તે; લંબગોળ ધાટ તે; શિવસિંગ.:-ચિવની
પિંડી. (૩) ચુંછળું; ફડી; વાળેલું નાનું
પિંદુ.

પિંડું, તં પિંદું; દોરીનું ચુંછળું-ફડી તે;
ચુંછળું.

પિંડો, પું [સં. પિંઢ] પિંડ; કણક અથવા
માટીનો ગોળો તે; લાડવો; માટીનો મોટો
લોટો.:-ચાક ઉપર પિંડો. (૨) પેંડો;
ચેપલી.

પિંડેરી, વિં પિંડારિયું; મટોડીએ બનાવેલું;
માટીની ભિતોનું.

પિંડારિયું, વિં માટીની ભિતોનું (ધર).
મામમાં થોડાં ધર છોટલ ને બાળીનાં
પિંડારિયાં છે.

પિંપર, સીં [સં. પિપ્પલી] એક તીખી
ઓપધિ. એની ઝીણાં તીખાં બીવાળી
કાળી-લીલી શિંગો હોય છે. (૨) વડ
અને પિંપળાની જાતનું એક ફળિયાં ઝાડ.

એની કાળાઓ અને ટેટા આગળ જે
ગુંદર થાય છે તે લાખ તરીકે વપરાય
છે.:-ખાપાની પિંપર. વડની માફક એને
પથુ વડવાઇઓ ફૂટે છે.

પિંપળી, અં. પિંપર. (૨) નાનો પિંપળો.

પિંપળીમૂળ, નં. એક વનસ્પતિનાં તીખાં
મૂળયાં; પિંપળીમૂળના ગંઠોડા.

પિંપળો, (સં. પિપ્પલ) અશ્વત્થ; એક
પહોળા અણીદાર પાનાનું ઝાડ. હિંદુઓમાં
તે અહુ પવિત્ર અને વિષ્ણુના વાસવાળું
ઝાડ ગણાય છે. કિં. પ્રં. પિંપળે દોવો
કરવો=નહેર કરવું; સૌ કોષ નજીકે એમ
કરવું. પિંપળો ઉભવો=નસંતાન જવું.
નિર્વજ જવો; ઉછેદિયું થવું. પિંપળો
ફાટવો=કોષ પથુ ચીજ કે માથુસોનું
ખૂખ ઉભરાવું; મોટી સંખ્યા-જથામાં
બહાર આવવું. પીપળો.

પી, અં. ફટ; ધિક; ઘુચ્છકાર-હિહિ કરવામાં
વપરાય છે.

પીંક, અં. પાક; અનાજ; ફળ; વનસ્પતિ
અને બીજી ચીજનું ઉત્પન્ન-પેદાશ તે;
પાક; મોલ. સુપીંક=વિં. સારો પાક આ-
પનારું; રસાળ; ફળદ્રુપ. (૨) પીંકું; પાન-
તમાકુ વગેરેના ચર્વણનો રસ અને તેની
પિચકારી મારવી તે.

પીછ, (સં. પિષ્છ) પિંધું:-મોરપીછ.
પંખીની પુંછડી તે; પાંખનો ફવાંદાર-
વાળ. પીછાં ઉડવાને ઉપયોગી છે.

પીંછી, અં. ફવાંની-વાળની જુડી. ચિતરવા-
રંગ પુરવાની આવડ તે.:-રવિવર્માનો
પીંછી તો ઝોરજ છે. (૨) પિંછાંની
જુડી; કલમી; આમર; પિંછાંની લગતી-
માંજર તે. વાળ અથવા પિંછાંની કે
ખજૂરી વગેરેના રેસાઓની જુડી-અમરી.
માંખો વગેરે ઉડાડવાની અથવા જળ
ઝાપટી નાખવાની નાતા ઢંડિકાને છેડે

કપડું-તંતુ વગેરે બાંધી બનાવેલી ઝાટકણી
તે; માંજની; કુચો.

પીછું, નં. પિંધું. કિં. પ્રં. પીંધું મારવું=
હુકમી સહી કરવી; બિલાડું ખેંચી આ-
પવું. પીછાનું પારવું=રજનું ગજ.

પીછો, પું. પછવાડે લાગવું તે; કોડો. કિં.
પ્રં. પીછો લેવો=પાછળ પડવું; કોષનાં
પગલાં-છિદ્ર જેવાં; ખંતીલી તપાસ રા-
ખવી; પુંક પકડવી; રગડવું. પીછો પક-
ડવો=પુંકે લાગ્યા રહેવું.

પીંજન, નં. પિંજવું તે. (૨) ટાપણું; ખાલી
ચર્ચા કરવી તે; લંબાવવું તે.

પીંજણી, અં. પીટવું તે; માર; ઠોક. (૨)
ફટવું તે; ફટણું.

પીંજણું, કિં. સં. મારવું; ધીમવું; ઉંચું કરીને
નાંખી દેવું-પછાડવું.

પીંજણું, વિં. જેને નામે પિટાય તે; પિટાયેલું;
રડયું; લાડકી માળ:-મારો પીટયો. (૨)
કંટાળામાં-મુસ્સામાં બળ્યું, ટળ્યુંના અ-
ર્થમાં બોલાતો ઉદ્દમાર:-પીટયો પારજ
આવ્યો નહિને ?

પીઠ, અં. [સં.] બેઠક; આસન; સ્થાન;
જગા. (૨) પાયો; પડધી, મૂળાસન-મુખ્ય
સ્થાન-આસન:-વિદ્યાપીઠ. (૩) [સં.
પૃષ્ઠ] પ્રાણીની કરોડનો ભાગ તે; બરડો;
વાંસો:-વેડાડની પીઠ પર બેસવું. (૪)
બજાર; માથનું કવચિકપસ્થાન. વિક્રમસ્થાન.
:-કણપીઠ. (૫) બજાર ભાવ; રૂખ; ભા-
વતાલ:-હમણાં પીઠ સારી નથી, આગળ
ધરની પીઠ સારી હતી. કિં. પ્રં. પીઠ ઉ-
ઘાડી પાડવી=અસહાય બનાવી દેવું. (૨)
બેઠ ઉઘાડી નાંખવો. ઢાંકણ-મલાળે કાઢી
નાંખવો. પીઠ દેખાડવી. પાછા ફરીને
નાસવું; પીઠ બતાવવી. પીઠ ઠોકવી=
ઉત્તેજન આપવું. (૨) વખાણ કરવાં-શા-
ખાશી આપવી, પીઠ ઢાંકવી=પાછળથી મદદ

કરવી; ઉઘાડું ન પડે એમ કરવું; પાછળ સાઈ દેખાય-દીકું પડે નહિ એમ કરવું. પીઠ થાખડવી=ઉત્તેજન આપવું; પોરસ ચઢાવવો. પીઠ ધરવી=પાછળ મદદ કરવામાં સામેલ રહેવું; જોર આપવું. પીઠ પર હાથ ફેરવવો=પંપાળવું; આશ્વાસન આપવું—પીઠ પાછળ મૂકવું=ઝોળવવું; સંતાડવું. બ્યંગમાં-ઉપયોગમાં લેવું; નહિ મૂકી રાખવું. પીઠ પુરવી=મદદ કરવી; સહાયમાં રહેવું. પીઠ ફેરવવી=મત બદલી નાંખવો; ફરીજવું; વલણ બદલવું; ઉલટા ફરી જવું. (૨) તજવું; તરછોડી નાંખવું. પીઠ ભેવી=પાછળ પડવું; પુંક પકડવી. પીઠ આવવી=માંસો છોલાઈને ગદમદી જવો. :—ગધિદાને પીઠ આવે એટલે કુંભાર કાઢી મૂકે. પીઠ પાડવી=સ્વારીમાં પગોટવું; બેસવા દે એવું બનાવવું. પીઠતું જોર=પાછલું જોર-સહાય તે; જોરે કુંડામ પરિવાર કે સહાયકો હોય એવું તે; મદદની આશવાણું; પાછળ જેતું પડી ભાગવા દે નહિ એવા માણસો હોય તે.

પીઠિકા, ઓં બાજક; રંગીતપાટ. (૨) વંશાવલી. (૩) પ્રકરણ; વિમતવાર હેવાલનો એક ભાગ તે. (૪) ધોરણ; વર્ગ; ભૂમિકા.

પીઠી, ઓં [સં. પિટ] હળદર અને સુઅધિ વસાણાનું ચૂર્ણ; વર કન્યાને શરીરે ઝોળવાનું એક મુગધિ દ્રવ્ય-ચૂર્ણ. એ ઝોળવાથી ચામડી સહેજ પીળી-ગોર દેખાય છે. ઉં પીઠી ચઢેલ ખડચંપક પુષ્પ જેવા. વજેરે. કિં પ્રાં પીઠી ઝોળવી=પીઠીનું શરીર ઉપર મર્દન કરવું.

પીઠું. નં બજાર. દાણાનું પીઠું. વેચવાનું સ્થાન-દુકાન; હાટ તે. દારૂનું પીઠું. દારૂ તાકી વજેરે ફેરી પીણું વેચવાની દુકાનો પીઠાં કહેવાય છે.

પીઠ, ઓં [સં. પીઠા] પીઠા; દુઃખ. (૨) ચુંક; આકડી. (૩) આપદા; મુશ્કેલી; સંકટ. (૪) દાંતે મૂકવાના રંગતી લુગદી પીઠણું, કિં સં [સં. પીઠ] પીઠા કરવી; દુઃખ દેવું; વિતાડવું; કષ્ટ દેવું.

પીઠા, ઓં [સં] પીઠ; દુઃખ; વેદના. (૨) આપદા; કલેશ; વ્યથા. (૩) કાળજી; ચિંતા. (૪) પચાત; આચક્રોડ.

પીઠાકારો; વિં પીઠાકારક; દુઃખ-કલેશ કરાવે એવું;—આ બે ગ્રહ તમને પીઠાકારી છે.

પીઠાણું, કિં અં પીઠા પડવી; રિખાણું; દુઃખીયવું.

પીઠિત, વિં [સં] પીઠાયેલું; દુઃખી. (૨) હેરાન.

પીઠ, વિં મુખ્ય; આગેવાન; વૃદ્ધ; માનનીય. :—પીઠ માણસ.

પીઠ, ઓં મેડાના નાના નાના આડા બાલ તે; જેની ઉપર મેડાનાં પાટિયાં જડવામાં આવે છે તે—આડાં લાકડાં.

પીઠિયાં, નં પીઠો તે. (૨) દાદનાં પેદાં.

પીત, નં પિત્ત; કાળજીમાં કિતપત્ર થતો પીળો કડવો ને તીખો રસ તે; એક ધાતુ. (૨) પાણી પાવું તે. પાછને ઉછેરેલું શાઃ—મોલ વજેરે તે. (૩) વિં પીળું.

પીતપાપડો, હું ખડસલિયો, એક ઝોપધિ.

પીતલ, નં [સં. પિત્તલ] તાંબા ને જસતની મેળવણીથી બનતી ઝાંખા પીળા રંગની એક મિશ્રધાતુ; પિત્તત્ર.

પીતળિયું, નં પીતળની વાડકી

પીતાંબર, નં [સં.] કોરવાણું પુરૂષને પહેરવાનું પીળું રેશમી કપડું. (ધોતીજવું)

પીતાંબરી, ઓં નાનું પીતાંબર.

પીતું, નં લખોટી નાંખનારાને ઉભા રહેવાની આંકેલી જગા.

પીન, વિં [સં.] જાડું; પુષ્ટ; બરેલું; બાર.

પીનસ, નં સળેખમ; જખમ.

પીપ, નં [પોટ્ટું.] ગોળ નળો; પ્રવાહી
બરવાની નળા જેવી લાકડાની કોઠી.

પીપર, ઓં [સં. પિપ્પલી] પિપર.

પીપિથો, પું બૂમ; ચીસ; રાડ (૨) તં-
ગીની ધાધલ; લેવાલી માટે બુમાબુમ
થઈ રહેલી તે;—કેરીના તે બબરમાં
પીપિથા પડે છે.

પીપી, ઓં મોઢે કુકાને વગાડવાતું નાતું
ભુંગળું; કુકતાં વાગે એવી ભુંગળી;
પીપુડી. કહેં ગાબરની પીપુડી વાગી તે
વાગી નહિ તે કરડી ખાધી.

પીપૂષ, નં [સં.] અમૃત; સુધા.

પીમળાડ, પું [સં. પરિમલ.] વાસ; ગંધ;
સોડ; ફાર.

પીર, પું [ફા.] દેવત્વ પામેલો મુસલમાન
સંત. (૨) અમીર; ઉમરાવ. કહેં પીરનો
મહિમા મુબરર વધારે=લાગતા વળગતા
હોય તેજ પ્રતિષ્ઠા પાડે. દેવ ગયા હુંગરે
ને પીર ગયા મઝે, પરંપર્માંના રાજ્યમાં
ઢેડ મારે ધક્કે.

પીરબહો, પું પીરનો છોકરો તે; પીરબહો.
(૨) સંત માણસ.

પીરસવું, કિં સં [સં. પરિવિષ્ટ] સંધેહ
અજ-ખેરાક બાણમાં મૂકવો.

પીરાનપીર, પું મોટામાં મોટો માણસ;
મોટો—કમરાવબહો. (૨) દેવનો દેવ.

પીલવું, કિં સં કચરવું; ગદડવું; મસળવું;
દબાવવું; નિચોવવું. (૨) દાખી—કચરીને
રસ વજેરે કાઢવાં;—શેલડી પીલવી. તલ
પીલવા.

પીલવો, પું પીલવાતું યંત્ર; કોલ-હું. (૨)
એક, વૃક્ષ; પીલુડી.

પીહું, નં મરધીનું અમ્યું.

પીહુડી, ઓં એક જાતનું ઝાડ; નાનો
પીલવો.

પીહો, પું છાડનો અંકુર; ફણગો. (૨)
થડના સાંધામાંથી ફૂટેલું કુમળું ડાળું.

પીવર, વિં [સં.] જડું; પુષ્પ; બરાહ. (૨)
ધટ; ગાદું; સજડાસજડ બરેલું.

પીવું, [સં. પા] પ્રવાહી ગળામાં, અંદરના
ભાગમાં ઉતારવું; મળવું; પેટમાં લેવું; પાન
કરવું. (૨) ચૂસવું; ધાવવું. (૩) મોંમાં
ધુમાડો લેવો; ધુણી ગળે ઉતારવી. (૪)
શોષવું; અંદર લઈ લેવું;—રેતાળ જમીન
તરત પાણી પી જાય છે. જુના ઘડિ
હીક પાણી પીએ છે. ખાવું. (૫) નહિ
લેખવવું—મણકારવું; નહિ લક્ષ આપવું;—
છોકરાં તમને પી ગયાં, હવે કદીએ બાર
પડશે નહિ.

પીસવું, કિં સં દળવું; કચરવું; જોરથી
દબાવવું; ચપડવું.

પીસવો, પું સિસોડો; મોટી પીપુડી.

પીમું, વિં ઝીણું; ખારીક. (૨) નં ઝીણો
જીવ.

પીળ, ઓં પિયળ; આડ; આરકા; કેસરચં-
દનો પીળો લેપ તે.

પીળક, વિં પીળું; શીકું.

પીળચટું, વિં સહેજ પીળું; ભુંખડું; શીકું;
પીળું.

પીળવું, કિં સં પીળું કરવું; રંગવું; ખર-
ડવું;—કુંકળે હાથ પીળવા; દાઢી પીળવી.

પીળું, વિં [સં. પીત] દળદરિયા રંગનું;
સોનાના રંગનું; કેસરના વર્ણ જેવા
રંગનું.

પુકરવું, કિં અં હિહિ કરી નાંખવું; દસી
કાઢવું.

પુકાર, પું પોકાર; બૂમ; ધાંટો; બરકો.

પુકારવું, કિં સં બોલાવવું; બરકવું; પોકાર
કરવો; પોકારવું.

પુખરાજ, પું પોખરાજ, એક જાતનું રત્ન.

પુખ્ત, વિં [ફા.] પાકી બુદ્ધિવું; સમજ;

કસોટીએ ચઢેલું; પાકું; અતુભવી; વચે
વધેલું;

પુગતું, વિં પહોચે-આસે એટલું; પહોંચતું;
પુરતું.

પુગવું, કિં સં પહોંચવું; પુરતું થઈ રહેવું.
(૨) ચાલવું; નભવું. (૩) મળવું.

પુગાડવું, કિં સં પહોંચાડવું; પ્રાપ્ત થાય
એમ કરવું; પુર પાડવું. (૨) સ્વાધીન કરવું.

પુચકારી, કીં બાળકને ઝાત કરવા ઓઠ
સકોચી વહાલનો અવાજ કરવો તે.

પુચ્છ, નં [સં] પુછડી; હમ.

પુછગાછ, કીં પુછપરછ.

પુછપરછ, કીં પુછવું; તપાસ કરવી-સવાલ
કરવો તે.

પુછપાછ, કીં પુછવું તે.

પુછવું, કિં સં [સં. વૃક્ષ.] મોઢેથી મોલી
સવાલ કરીને કોઈ બાબત જાણવા માગવી-
સવાલ કરવો; કંઈ જાણવાની વાણીથી
જિગ્ઞાસા કરવી. ૨૦ પ્રં વગર પુછે=
નિઃશંક મને; વગર રજા લીધે; છૂટથી.
પુછમા વગર પાણીએ પીએ નહિ=ખીજને
પુછમા વગર સાધારણ કામ પણ કરે
નહિ એમ; પરાવલંબી. પુછવું સોને ને
કરવું મનનું કાર્ય=સોની સલાહ લેવી
પણ કરવું તો પોતાનું મન કહે તેમજ.
પુછતાં પંડિત થવાય=પુછવાથી સો આવડે
જાણાય. પુછીપુછીને લંકાં જવાય=
પુછવાથી બધું થઈ શકે. (૨) માગવું.
(૩) મળવું; લેખવું; ફરકાર કરવી.-
એને કોણ પુછે છે? (પુછવું.)

પુછાપુછ, કીં વારંવાર પુછવું તે; પુછપુછ
કર્તા કરવું તે. (૨) તપાસ; તજવીજ;
શોધાશોધ.

પુછાવવું, કિં પ્રં કોઈ પુછે એમ કરવું;
કોઈની પાસે સવાલ કરાવવો. (૨)
જવાબ મગાવવો; તપાસ કરાવવી.

પુટ, નં [સં.] બે કોડિયાં એક એકની ઉપર
એક એમ ઢાંકીને બનાવેલું જોડકું
તે; એક બીજા પર બે કોડિયાં મૂકીને
બનાવેલો જે ઘાટ-ચંત્ર તે. (૨) કોઈ
ચીજને સંપૂર્ણ પકવવા-મારવા માટે
તેને તળે ઉપર-એઉ બાજુએથી તાપ-
ગરમી આપવાનાં આવે છે તે. સંપુટ;
સંપુટમાં મૂકેલી વસ્તુને ચાર તરફ કપ્પડ
છાણ કરી ગરમી આપવી જોઈએ. એમાં
પકવેલી વસ્તુ તે પુટપાક કહેવાય છે.
અંદર ને અંદર સિઝાવું તે. ઉં પુટપાક
સમો નિત્યે રાગનો કચ્છા રસ.

પુટ, પું ખાડો; ગખી; શુદ્ધ. (૨) પડિયો;
ઢાંકિયો; (૩) પાસ; અસર; મિશ્રાંશ;
ગુણ-અસર પાવી-ચઢાવવી તે. ગજપુટ;
સહઅપુટી અખરખ. કિં પ્રં પુટ દેવો.
પાસ ચઢાવવો. (૪) કાચલું.

પુટાદક, નં [સં.] કાચલાની અંદરનું પાણી;
નાળિયેર અથવા તેવીજ જાતના બીજા
કોઈ ફળની અંદરના ભાગમાંનું પાણી.
(૨) નાળિયેર.

પુઠલો, પું પુડો; કઠોળના ખીરાનો ખારો
માલપુંવો.

પુઠી, કીં પડીકી; પડી; જુડી.

પુડો, પું લોટના ખીરાની તેલ અથવા ધીમાં
તળીને બનાવેલી પોચી પોળી; લહેંચી-
પુડલા તે ગળા. પુડા=માલપુંવા અને ખારો
પુડા; તળવાથી જેમાં ખાજલી-કાણાં
પડી અથવા હોય એવી પોચી તળેલી
પોળી. (૨) કાણાં-ખાકાં ખાકાંવાળું-
ખાજલીવાળું મીણું ધર; મધખાખીએ
તેનાં છંદા મૂકવા અને મધ બરવાને
બનાવેલું જળીદાર મીણું ધર.-મધપુડો.
ઉં મધપુડો રૂડો રમે આખી રાખી
માપ. (૩) જુડી-જુડો; પડો; પુળો;
ખાસ પાન વગેરેના જથ્થાની જુડી.

પુણ્યોદ્ધ, વિં અસત્ય; જુહું; અયોગ્ય; ગેરવાળખી; જેમાં સત્યાંશ ન હોય એવું.
:-એ માણસ પુણ્યોદ્ધ એણે એવો નથી.

પુણ્યુ, કિં અં નહાઈ ફળ આવવું; નહારો અરાય પરિપાક-પરિણામ આવવો; ખોટું ફળ મળવું. પરિણામે પીકા-દુઃખ રૂપ થઈ આવવું. પૂણ્યું. ઉં પુણ્યો શાપ એને એ, નંદી ને અનરૂપનો. સી. હ.

પુણિયું, વિં પોણું; આખામાંથી પા ભાગ જેટલું ઓછું એવું; ચારમાંના ત્રણ ભાગ જેટલું. (૨) નં મોટીથી સહેજ નાની ચુડી તે; આખા કરતાં સહેજ નાની એવી ચુડી. શું; જુડી વગેરે તે. (૩) પા ભાગ કમ-ઓછું હોય એવી ચીજ. (૪) લહેંચી.

પુણી, જીં (જેં) કાંતવા માટે બનાવેલો પિંજેલા રૂનો નાનો લાંબો આકાર; પિંજેલા રૂનો ધોળો ને પોચો લાંબો ગાળો. રૂં પ્રં પુણી જેવું=વાકતેજ-રૂપિર રહિત; શીકું; નિરતેજ.

પુણ્ય, નં [સં.] સુકૃત ફળ; શુભ-સારો પરિપાક તે; સુફળ. (૨) સાઈ ભાવી તે; ધર્મ; શ્રેય; સુકૃત; સાઈ કર્મ તે. (૩) ઇશ્વર પ્રાપ્તિ થવાની શુભાશા તે; ધર્મ શુદ્ધિ; સવાળ; નેકી. (૪) વિં શુભ; શુદ્ધ; પવિત્ર; પાવન:-પુણ્યચિત્ર. કિ. પ્ર. પુણ્યે પાપ ઠેલાય=સારાથી નહારાનો થોડો ધણીએ ધટાડો થાય. પુણ્ય ત્યાં જય=સારાનો જય થાય; સારાનો પરિણામે જય છે. પુણ્ય આડે આવે=પડતી-મરણમાંથી બચાવ થતાં કોઈ આગલાં પુણ્યને ઉદ્દેશી આમ કહેવાય છે. પુણ્ય પરવારવું=સારા કર્મનાં ફળ ખૂટી જવાં; આવી બનવું. પુણ્ય કરતાં વારે તેને ધાલે જમને દારે=સાર કામ કરતાં અટકાવે તેને નહાઈ ફળ મળે.

પુણ્યક્ષેત્ર, નં પવિત્ર સ્થાન; જ્યાં રહેવાથી સત્કર્મનો લાભ થાય એવું સ્થાન તે.

પુણ્યદાન, નં ધર્મદાન.

પુણ્યશાળી, વિં સારાં કર્મવાળું; સુભાગી; સુખી. (૨) ધર્મદાન કરનાર; સહૃદયિ વાળું; સુકૃતની લાગણીથી કોઈને કંઈ આપે કે દુઃખ દૂરે એવું.

પુણ્યશ્લોક, વિં જેનું નામ સારામાં સાઈ મળ્યું હોય એવું; જેનું નામ ઉચ્ચારવાથી પણ પુણ્ય હાંસલ થાય એવું; પવિત્ર અને સમ્મશિત. નળ, યુધિષ્ઠિર અને જનાર્દન પુરુષોમાં અને જનકી ને દ્રોપદી સ્ત્રીઓમાં પુણ્યશ્લોક ગવાયાં છે. ઉં પુણ્યશ્લોકે અને પરદરી. નળાખ્યાન.

પુણ્યાત્મા, પું (સં.) પરમાર્થ, પવિત્ર અને ધર્મ વૃત્તિનો માણસ તે; સારી સુશીલ-વૃત્તિનો તેમજ ધર્મ પરામણ્ય પવિત્ર માણસ તે.

પુણ્યાહવાચન, નં [સં.] આજ સુદિ-વસ-મંગળ દિવસ છે, એમ કાંઈ ધર્મ-કાર્ય વિધિ કરતા પહેલાં ત્રણ વાર બોલવું તે; પુણ્ય દિવસ, પુણ્ય દિવસ પુણ્ય-અહ=દિવસ એમ બોલવું તે. દેવ અને બ્રાહ્મણને માટે પુણ્યાહવાચન અને શૂદ્રને માટે સ્વરિત શબ્દ વપરાય છે.

પુતળચિધાન, નં જેનું પરદેશમાં મરણ થયું હોય અથવા જેનું શબ મળ્યું ન હોય તેના જમને બદલે પુતળું કરી તેને અગ્નિસંસ્કાર વગેરે વિધિ કરવો તે; પુતળું કરી તેને મરનારના નામથી છેલ્લો વિધિ કરવો તે.

પુતળિયું, નં સોના રૂપાનું પુતળાની છાપવાળું ગોળ ચકતું; પુતળાની છાપવાળો ચિઠ્ઠકો; ચોદ રૂપિયાની કિમ્મતની અસલી દેશી મહોર. (૨) જેમાં પુતળિયાં પરા-બેલાં હોય એવો હાર. દમણી ચૌરા ચપ.

ધાપિ પુતળિયોદાર પહેરે છે.

પુતળી, ઓં [સં. પુત્તલી] માટી ધાતુ અથવા લાકડાની ઓ જેવી આકૃતિ તે; મૂર્તિ; આવલી. (૨) ઉંચી હોવાને લીધે પાતળી દેખાતી દેખાવડી ઓ; સુંદર ઓ. ઉંઠાંતની પુતળી સી. (૩) કીકીમાં જે સામા માણસની આકૃતિની હાયાકૃતિ પડે છે તે. (૪) મનુષ્યાકૃતિની હાપવાળો સિકકો તે.

પુતળુ, નં માટી ધાતુ અથવા લાકડા વગેરેની જે જન જનાવરની આકૃતિ તે; પ્રતિમા; પ્રાણીની પ્રતિકૃતિ; પ્રાણીના જેવા ધાટની માટી વગેરેની રમકડાંપ બનાવટ તે; મૂર્તિ; આકૃતિ. (૨) ભોટ. પોતાની સમજથી કંઈ કરી શકે નહિ એવું-પરાધીન માણસ; અણસમજી-જડ તે. નામનું; દેખાડવાનું હોય એવું:-રાજ તો પુતળા જેવો છે; બધો તત્ત્વ દિવાન ચલાવે છે.

પુત્ર, પું [સં.] પુરુષ સંતાન; દીકરો; છોકરો; આત્મજ. કહેઠું પુત્રનાં લક્ષણ પા લણામાંથી=શરૂઆતથીજ નીવડ કેવી ની-કળશે તે તો જણાઈ આવે; સુલક્ષણ શરૂઆતથીજ જણાય.

પુત્રવતી, વિં છોકરાવાળી; જેને છોકરો થયેલો હોય તેવી ઓ. (૨) છોકરાંવાળી; છોકરાંની મા.

પુત્રિકા, ઓં [સં.] પુત્રી; છોકરી; દીકરી; આત્મજ.

પુત્રી, ઓં [સં.] પુત્રિકા; છોકરી; દીકરો એકની એક છોકરી, છોકરા જેવીજ ગણાય છે; પુત્ર સમાન છોકરી તે; આત્મજ.

પુત્રીજ, પું [સં.] છોકરીનો છોકરો તે; દોહિત્ર.

પુત્રેષ્ટિ, ઓં [સં.] પુત્ર નિમિત્તક યાગ તે; પુત્રની પ્રાપ્તિ માટે કરવાની ધૃષ્ટિ તે.

પુત્રેષણ, ઓં [સં.] પુત્ર પ્રાપ્તિની એષણ-

ધૃષ્ટા તે; પુત્રકામના.

પુદ્ગલ, વિં સારા આકારનું; શોભિતું; સુંદર.

પુનમ, ઓં શુક્લ પક્ષનો છેલ્લો-પૂર્ણ ચંદ્રમા ઉગે તે દિવસ; પૂર્ણિમા; પુનોમ.

પુનમિથુ, વિં પુનમે પુનમે અમુક વ્રત અથવા અમુક દેવનાં દર્શન કરવાનો જેણે નિયમ રાખેલો હોય તે; પુનમે અમુક વ્રત અવશ્ય કરનાર; પુનમને માનનાર. (૨) પુનમનું, તેને લગતું.

પુનમિયા, પું જવ જેવા છોડામાં થતા ઘઉં તે; જેમ ચણા પોપટામાં થાય છે તેમ આ ઘઉં પોપટા જેવાં છોડાનાં કોટલામાં થાય છે. એને ખાંડતાં ચોખા ઘઉં બહાર નીકળે છે.

પુનરપિ, અં [સં.] ફરીને; બીજવાર; વળી; ફર.

પુનરાગમન, નં [સં.] ફરી આવવું તે; બીજવાર આવવું; પાછું ફરીને આવવું તે.

પુનરાવૃત્તિ, ઓં [સં.] બીજવારનું આવર્તન તે; ફરીને એના એજ બાબત બીજવાર કરવી-કાઢવી-પ્રસિદ્ધ કરવી તે.

પુનરુક્તિ, ઓં [સં.] એકની એક બાબત ફરીને કહેવી તે; બીજવારનું કથન તે; એનું એજ ફરી ફરીને બોલવું તે.

પુનર્જન્મ, પું [સં.] એકવાર મરી જઈ ફરીને ઉત્પન્ન થવું તે; બીજો અવતાર તે; ફરીને જન્મ લેવો-આવવો તે; બીજો જન્મ. (૨) મરણાંત મુશ્કેલી-ધાતમાંથી થયેલો બચાવ તે:-આ મંદવાડમાંથી ઉઠ્યો તેતો એનો પુનર્જન્મજ થયો. (૩) ફરી ફરીને પ્રાણીઓના જન્મ થાય છે એમ માનવું તે.

પુનર્જીવ, પું. બીજો અવતાર; બીજો જન્મ; પુનરુત્પત્તિ; ફરીને પેદા થયેલું તે. (૨) ફરી થનાર.

પુનર્ભૂ, ઓં (સં.) ફરીને પરણેલી ઓ; બીજવાર જેણે ધર કર્યું હોય તે; નાત-રાની ઓ.

પુનર્વસ્તુ, પું [સં.] પાંચ તારાના ઝુમખાનું અનેક સાતમું નક્ષત્ર.

પુનર્વિવાહ, પું [સં.] પુનર્લગ્ન; ફરીને-બીજવાર વિવાહ કરવો તે; નાતરૂં.

પુનત, વિં [સં.] પવિત્ર; શુદ્ધ. (૨) સાંર; સુંદર.

પુનેમ, ઓં પુનમ; પૂર્ણિમા.

પુનઃ, અં [સં] ફરીને; વળી; બીજવાર.

પુનઃપુનઃ, અં ફરી ફરીને; વારંવાર; આખો દહારી; ધડીધડી. ઉં પુનઃ પુનઃ ઝ્રેમ ધરી ધરીને, વિલોકતાં નેત્ર બરીબરીને.

પુપ્પલી, ઓં નાના છોકરાની ધક્કા; વહલી; પપુલી.

પુપુ, અં એવો અવાજ.

પુમ, ઓં ઝીણા કોમળ તંતુઓ તે, ખારીક ફવાડાં તે. (૨) રજકણ જેવા અત્યંત ખારીક તંતુઓના છેડા-કકડા તે; ફવાંટી.

પુમકં, નં પુમનો અપટ્ટીમાં રહે એટલો જથો તે; અપટ્ટીએ પકડાય-અપટ્ટીમાં રહે એટલો રનો નાનો ગાભો; રનો લગારેક જેટલો લોચો ર અને રના જેવાં ફવાંનાં નાનો જથો તે. (૨) પાણી ઓસડ કે અત્તરમાં ભિંજવેલો ર કે ફવાંનાં ગાભો, લોચો. નાનું પોતું:-એ તો પુમકું પાણીએ પાય એવો નથી.

પુમાન, પું [સં.] નર; નરજાતિ તે. (૨) પુરુષ; માણસ.

પુર, નં [સં.] નગર; શહેર; પત્તન. (૨) વિં બરેલું. (૩) અં આગળ; અગ્રે. પુરપતિ=રાજા. ઉં પુરપતિ કહે પખાલીને જે તું શૂળાંએ જાય. ક. દ. ડા. પાટણપુરથી પ્રથમ વસેલું. ઇત્યાદિ.

પુરભો, પું કુરચો; છોકો.

પુરણ, નં પુરવાનું-બરવાનું જે તે; પુરણી.

(૨) ગળી રાટલીનાં બે પડ વચ્ચે બરવાનો અસાધાદાર ગળ્યો આવો; અણા કે ટુવેરની દાળ ને ખાંડ કે ગોળ ભેળી દધ બનાવેલો આવો:-પુરણપોળી. (૩) વિં પૂર્ણ; બરેલું; બરપુર; કાંઠાકાંઠ.

પુરણપોળી, ઓં ગળી-ગળ્યો આવો બરીને તૈયાર કરેલી બે પડવાળી રાટલી; પોળી.

પુરણી, ઓં પુરવું તે. (૨) વધારો; ઉમેરણ:-તમે વાતમાં પુરણી કરો. (૩) પુરવાનું-ખાડા વગેરેમાં બરવાની જે વસ્તુ, માટી-રેતી વગેરે તે:-પુરણી નખાવો. (૪) ઉસ્કેરણી; ચઢવો.

પુરત, ઓં વરક-ચાનાં માખાપે સાટા પ્રમાણે આપવા ઠરાવ્યું હોય તે પુરું કરી આપવું તે. કન્નાનાં માખાપ તરફથી પહેરા-મણી-રીત-નાતના રિવાજ પ્રમાણે જે કંઈ આપવાનું હોય તે; પહેરામણી; રીત; દેણી. (૨) પુરાંત. (અં) આગળ; અગ્રે. પુરતું, વિં જોઈએ તેટલું; પુરું થઈ રહે એટલું; પૂર્ણ.

પુરપાટ, અં સપાટાખંધ; રેલના પાણીના વોહ પ્રમાણે. ઉં હેધારવે હેંસાદસી કરીને જલ્લો મારતા, છુભિતાખિનના તરંગ શા, પુરપાટ થોડા આવતા.

પુરપચો, પું એભો; ઉત્તર પૂર્વ ભાગ તરફનો હિંદુસ્તાનનો રહેવાસી તે.

પુરવણી, ઓં ઉમેરાવું લખાણ વગેરે તે; વધારો; ઉમેરણી; પરિશિષ્ટ. (૨) ઉત્તેજન; ઉસ્કેરણી; ચઢવણી.

પુરવણું, કિં સં પુરાવણું; કોઈ પુરે એમ કરવું; કોઈની પાસે પુરાવણું.

પુરવાર, વિં સાખીત; સિદ્ધ; નક્કી. (૨) પ્રમાણ આપીને સિદ્ધ કરેલું.

પુરવારી ઓં સાખીતી; પુરવાર કરી આપવું તે; પ્રમાણથી સિદ્ધ કરી આપવું તે.

પુરવી, ઓં સાંજે ગવાતા રાગનો એક ઢાળ;
ગાવાની છટાનો લહેકો.

પુરવીદાણા, પુંઁ ઇલાયચી જેવા સુગંધિવાળા
એક જાતના તેજનાના દાણા. એ ત્રિદાષ
વજેરેમાં નંખાય છે.

પુરવું, કિં સં [સં. પૂર] પોહું, ખાલી
કે ખાડા જેવું ખોદેલું હોય તેમાં ખીજ
કોષ વરતુ બરવી-નાખવી તે; બરવું; પુરું
અથવા સપાટીએ સરખું કરવું.:-આ
ખાડામાં માટી પુરજો.-દર પુરવું. (૨)
રંગ અથવા રંગિત ચૂર્ણ વજેરેથી ચિત્ર
કે આકાર કરવો-પાડવો તે.:-સાધિયા પુ-
રવા; રંગોળી પુરવી. (૩) વાવું; પવન
બરવો; રાગ નીકળે એમ કરવું; વગા-
ડવું.:-વેણું પુરજો; વાંસળી પુરવી. (૪)
હમેરવું; વધારવું. (૫) ઉચ્કેરવું; ઉત્તેજન
આપવું. (૬) દાટવું; માટીથી ઢાંકી દેવું
કે ઉંકું ધાલવું. (૭) બંધ કરવું; કેદ ક-
રવું. (૮) પુરું કરવું. ૩૦ પ્રં. અન્ન પુ-
રવું=પાળવું; પોષણ કરવું; પુરું કરવું.
રંગ પુરવો=ખીલવવું; શોભાવવું;

પુરશ્વરજી, નં [સં.] અશુક કાર્યની સિદ્ધિને
માટે પંચોપચાર મંત્રનો યોગ કરવો તે;
મંત્રતું પાંચ પ્રકારે સાંઝ આચરણ કરવું
તે.:-આચત્રી પુરશ્વરજી.

પુરસીસ, ઓં [ફા] પુછપરછ; તલાસ.

પુરસ્કૃત, અં [સં.] આગળ કરીને.

પુરસ્કૃત, ઓં [સં] આગેવાની; સરદારી.

પુરંકર, પું [સં.] ઈન્દ્ર; દેવનો રાજા.

પુરંધ્રિ, ઓં [સં.] આધિક ઉમ્મરના ઓ;
ધરમાં કરતી કારવતી જે ઓ હોય તે.
ઉં પુરંધ્રિનાં હોયે, કુસુમ સરખાં ચિત્ત
કુમળાં. મ. ન. ૬૦.

પુર:સર, અં [સં.] આદિ લષ; સાથે; પૂર્વ-
ક.:-શુદ્ધિપુર:સર.

પુરા, અં [સં.] પૂર્વે; પહેલાં; આગળ;

અસલનેવારે.

પુરાણ, નં [સં] વેદાર્થને વિસ્તારતું પાંચ
લક્ષણવાળું કથાનક-આખ્યાન તે; ધર્મ
ઇતિહાસ અને વ્યવહારની શુદ્ધી કથાઓનો
સંગ્રહ તે-પુરાણ. પુરાણનાં પાંચ લક્ષણ:-
સર્ગ; પ્રતિસર્ગ, વંશ, મન્વન્તર, અને
વંશાનુચરિત ગણાય છે. (૨) લાંબું
અને કંઠાળો ઉત્પન્ન કરે એવું ટાપલું તે;
વારંવાર જે સંબંધી ચર્ચા થઇ ગયેલી
હોય એવું પિંજણ તે.:-તાં ૩ પુરાણ ના
કાંઠો. (૩) વિં શ્રુત; પ્રાચીન; આ-
ગલું. પુરાણપુરૂષ.

પુરાણિક, વિં પુરાણનું-પુરાણને લગતું-સં-
બંધી. (૨) પુરાણી.

પુરાણી, પું [સં.] પુરાણની કથાઓ વાંચી
સંભળાવનારો; આગલા વખતનો ઇતિહાસ
અને વ્યવહાર જાણનારો તથા સમજાવનારો.
સુતપુરાણી. આગળ બ્રાહ્મણો નહિ પણ
બાટ લોકો પુરાણીનો ધર્મ કરતા. તે
પછી વૈવંશ્યા. પુરાણીનું કામ કરતા.
વૈવંશ્યાના ચોપડાઓમાં પુરાણને બંધ
એસતી કથાઓ વ્યવહાર અને વંશા-વય
વજેરે લખાતું.

પુરાણું, વિં શ્રુત; આગલું; અસલનું.

પુરાત, ઓં પુરાં; જમા તરફના આંકડા સાથે
મેળવવાને માટે જે આંકડો-રોકડ રહેલો
હોય તે; પુરાવાનો-જે બાજુ સરખી કર-
વાનો આંક-રકમ તે; સાલક; વધારો;
બાકી; શેષ.:-દેશાવરને ચોપડે કંઈ પુરાત
નથી.

પુરાતન, વિં (સં.) અસલનું; શ્રુત; આ-
ગલા વખતનું.

પુરાતું, કિં અં બરાવું; સરખું થવું.

પુરાવો, પું પ્રમાણ; સાબીતી. (૨) સાક્ષી;
જુમાની. (૩) દાખલો; ખાતરી થાય
એવું કથન.

પુરી; કીં (સં.) નગરી; રાજધાનીનું શહેર
(૨) પૂરી.

પુરીષ, નં (સં.) નરક; વિદ્યા; મળ.

પુરૂં, વિં પુરુષ ભરેલું; જેટલાની જરૂર હોય તેટલું; પૂર્ણ; ભરપૂર. કિં પ્રં પુરૂં કરવું ભરણપોષણ કરવું; શુભરાત કરવું; નિભાવવું; જેટલું. હોય તેટલામાં ચલાવવું. ૩૦ પ્રં પુરૂં નહિ પડવું=સતોષ નહિ આપી શકાવો; સમાધાન નહિ થવું; નહિ પહોંચી વળાવું; નહિ પહોંચાવું.

પુરૂષ, પું (સં.) નર; મરદ; માણસ; બાપડો; જેના શરીરમાં પ્રજા ઉત્પન્ન કરવાનું બીજ હોય તે; પુમાન; નર. (૨) ધણી; સ્વામ; વર; બાપડો; માપીડો. ૩૦ પ્રં પુરૂષપુરૂં=પુરૂષની ઉચ્ચાઈ જેટલું; મયોકું. આ કુવામાં બે પુરૂષપુર-બે પુરૂષ પાણી છે.

પુરૂષતા, કીં પુરૂષપણું; પુરૂષત્વ.

પુરૂષત્વ, નં [સં.] પુરૂષપણું; મદદ; શૌચ બળપરાક્રમ.

પુરૂષાત્તમ, નં મદદ; પુરૂષપણું. (૨) બળ; પરાક્રમ

પુરૂષાર્થ, પું [સં.] પુરૂષાવતારનું જે પ્રયોજન તે પુરૂષાર્થ; પુરૂષે સાધવાના જે ચાર મોટા અર્થ તે. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ. (૨) પરાક્રમ; બળ; કાર્યક્ષમતા.

પુરૂષાર્થી, વિં [સં.] પુરૂષાર્થવાળો; પુરૂષાર્થ સાધનાર. (૨) પરાક્રમી; પુરૂષને યોગ્ય અર્થ સાધી લેવાના બળ ને હેંચવાળો; પોતાના બળથી કામ કરીને પાર પાડનારો માણસ તે.

પુરૂષાત્તમ, પું [સં.] પુરૂષમાં ઉત્તમ એવો જે તે; વિષ્ણુ

પુરૂષોત્તમભાસ, પું મળભાસ; અધિકભાસ.

પુરૂંપુરૂં, વિં સંપૂર્ણ; કંઈ બાકી ન હોય તેવું; આપું; તમામ; સમળું.

પુરૂંશસ, પું [સં.] યજ્ઞમાં હોમતાં બાકી

રહેલું જે હુતદ્રવ્ય તે; યજ્ઞનો પ્રસાદ; હવિષ; જવનો યજ્ઞમાં હોમવાને બનાવેલો એક પદાર્થ.

પુરોહિત, પું [સં.] ધર્મકર્માદિ કરાવનારો; કુલગૌર; પુરોધા.

પુલક, નં [સં.] રૂંધું; રોમાંચ.

પુલકિત, વિં રૂંધાં ઉભાં થયાં હોય એવું; કંટકિત; રોમાંચિત.

પુલાક, નં ચોખાનું એસામણ; તુચ્છ ધાન્ય.

પુલાવ, પું એક મસાલાદાર ખોરાક;—નાન-પુલાવ.

પુલિન, પું [સં.] પાણીની બહાર નીકળેલો, નદીની રેલથી અનેલો રેતાળ ખેટ; બાકું; ધોવાચેલી રેતીનો કિનારો; પાણી વચ્ચે નીકળેલો કોરી સ્વચ્છ જમીન અથવા કિનારો તે.

પુલિંગ, વિં પુલિંગ; પુરૂષવાચક; નરજાતિનું; નરજાતિ તે.

પુલ્લી, કીં [સં.] ગરગડી.

પુલ્કર, પું [સં.] સાતદીપમતિ એક દીપ.

(૨) નળરાજનો બાઈ. (૩) નં તળાવ.

(૪) જુરું કમળ.

પુલ્કરમૂળ, નં એક વનસ્પતિ જે દવાના કામમાં આવે છે.

પુલ્કરણી, કીં [સં.] તળાવડી.

પુલ્કળ, વિં [સં.] ધણું; અહુલ; જોઈએ તેથી વધારે.

પુલ્ક, વિં [સં.] પોષાયેલું; ફેણું; જડું; શરીરે ભરેલું.

પુષ્કિ, કીં (સં.) પોષણ; પુષ્ટ થવાય એવું—પોષણ મળવું તે; ભરાવો; વધારો; પુષ્ટતા. (૨) ઉત્તેજન; મદદ; ટેકો; અનુ-મોદન; ઉત્કેરણી. (૩) બળ; જોર.

પુષ્કારક, વિં પુષ્ટિ કરે એવું; પોષિક; કોવતદાર.

પુષ્ટિમાર્ગ, પું (સં.) વિષ્ણુ ધર્મની પર-

પરામાં શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યે ઉપદેશીલો નિર્ઘુષ્ણભક્તિ-ધર્મર પ્રતિ શુદ્ધ પ્રેમભક્તિ રાખવાનો માર્ગ તે. વિષ્ણુ ધર્મની પ્રણાલિકામાં ધણા માર્ગ હોવાને કીધે શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યનો માર્ગ, ‘ પુષ્ટિમાર્ગ ’ ને નામે ઝાળખાયો છે. એમાં પુષ્ટિનો અર્થ યોગ્ય નહિ પણ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માની કૃપા એવો કરવામાં આવે છે. પુષ્ટિમાર્ગ એટલે નિર્ઘુષ્ણ ભક્તિ માર્ગ. આ સંપ્રદાય-માર્ગ ઉપર પુષ્ટિ માર્ગીય સિદ્ધાંત અને પુષ્ટિમાર્ગનાં લક્ષણ વગેરે મોટાં નાનાં પુસ્તકો લખાયેલાં છે. વિશેષ જાણવા ઇચ્છનારે તે જોવાં.

પુષ્પ, નં [સં.] ખીજના અંકરનું ફટવું તે; રંગેદ્ભવ; ફળની ઉત્પત્તિ પહેલાં થતો વિકાસ તે. (૨) ફલ; કુસુમ; સુમન.

પુષ્પક, નં [સં.] એક વિમાન.

પુષ્પધન્વા, પું (સં.) કામદેવ.

પુષ્પબાહુ, પું (સં.) કામદેવ; મદન.

પુષ્પવૃષ્ટિ, સ્ત્રી ફલ વરસાવવાં તે; ફલ વધાવો; ફલ વેરવાં-ઉછાળવાં તે.

પુષ્પાંજલિ, સ્ત્રી (સં) ખોખામાં ફલ લઈ હરખ અને માનથી સામા માણસની સામે ઉછાળી નાંખવાં તે; ફલનો અર્ધ આપવો તે; પુષ્પે વધાવવું તે. (૨) માર; માર-મારવો-ઝાપટવું તે કિં ૫૦ પુષ્પાંજલી આપવી=કોકવું; મારવું; પીટવું.

પુષ્પિત, વિં (સં.) ડુબેલું; ફલ ડુબી રહેલાં હોય એવું.

પુષ્પિતામા, પું (સં.) વિષમ પદનો એક અક્ષર મેળ છંદ. એના પહેલા ચરણમાં બાર અને બીજામાં તેર અક્ષર આવે છે, પહેલા ચરણમાં ન, ન, ર, ય એ ચાર અક્ષર અને બીજામાં ન, જ, જ, ર અને છેલ્લો શુર આવે છે.

પુષ્પ, નં (સં.) આંધ્રું નક્ષત્ર.

પુસ્તક, નં (સં.) કાગળ કે ખીજ ચીજનાં પાનાની આધેલી ચોપડી; ગ્રંથ; વહી; કિનામ; પોથી.

પુસ્તકશાળા, સ્ત્રી જ્યાં જુદી જુદી જાતનાં પુસ્તકોનો સંગ્રહ હોય તે સ્થાન; પુસ્તકાલય; કિતાબખાનું.

પુસ્તકાલય, નં [સં.] પુસ્તકશાળા કિતાબખાનું.

પુસ્તી, સ્ત્રી કાગળની કાપલીએનો કચરો; કાપલીઓ. (૨) ભિંતના પાયાની મજ-સુતીનું ચુનાકામ તે; ભિંતની કમ્મરની મજસુતીનું બાંધકામ તે.

પુસ્તો, પું. ગરનાળાની બાજુનું-પાણીનો ધડકો ઝીલે એવું ચુનાગચ્છીનું બાંધકામ; ધાટ; ડકકો; પાજને મજસુતી આપવાનું બાંધકામ; હાથણી.

પુર્ણયું, નં ઘાસની નાની જુડી; નાનો હળવો પુજો.

પુળી, સ્ત્રી ઘાસની જુડી; ખડની ભારી.

પુજો, પું ધાસ અથવા અનાજ ખખેરી લીધેલા કરસણના સાંઠા વગેરેની જુડી તે. કિં ૫૦ પુજો મૂકવો=સજાગાવવું; આમ લગાડવી. (૨) અગ્નિ સરકાર કરવો. (૩) મન ઉપરથી ભૂમીનાખ્યુ છે, એમ મણને કાઢી નાંખવું; બળ્યુંટણું કરવું. પુજો ઉઠવો=ખડ્યું; ખેર ગયું એમ મણી મનમાંથી લાગણી કાઢી નાંખવી; જતું કરવું; નામ દેવાનું બંધકરવું.

પુંકરવું, કિં અં ૦ પુંક એવો અવાજ કરવો તે. તુલ્યકારમાં બે ઝાઠ દાખા પુંક એવો અવાજ થાય તેમ પવન ફુંકવો તે; હીસ કરવી; ટુરિયો કરવો.

પુકેસર, નં [સં.] જેમાં પુરૂષ ખીજ હોય એવા ફલમાંના રેસાઓ; ફલના તે રેસા-કેસરા કે જેમાં પુરૂષ ખીજ હોય. વનરખતિ શાસ્ત્ર પ્રમાણે સ્ત્રી પુરૂષ ખીજના

સંયોગ વગર ફળોત્પત્તિ થતી નથી. કેટલાક ઝાડ પુંકેસરનાં=નર જાતિનાં ને કેટલાંક સ્ત્રીકેસરનાં જુદાં જુદાં હોય છે. કેટલાંકમાં બેઉ એકજ ટેકાણે હોય છે. પુંકેસરવાળા ફૂલમાંથી મધમાખ પુંકેસરની રજ-પરાગનો કણ તેના શરીરે લગાડી સ્ત્રી કેસરવાળા ફૂલ પર જાય છે ત્યાં સ્ત્રી કેસર પરનો સ્ત્રીકણો પદાર્થ મધમાખીના શરીરપર આવેલા પુંકેસરની રજને પકડી લે છે અને તેથી ફળોત્પત્તિ થાય છે.

પુંખ, પું પોખ. (૨) પોખ; છાપરાનો બે કરાઓની બહાર ઝૂલતો રહેતો ભાગ તે. (૩) તીરની પછાછ ઉપરની બેસણીનો પિંછાં લગાડેલો ભાગ.

પુંખડું, નં પાંખડું; કુંખણિયું; નાની ડાળી. (૨) પવનનું લહેરિયું; તરંગ.

પુંખણું, નં તીરનો ફળાની ઉલટી બાજુનો પથ ફળાં બરવવાનો ભાગ તે; તીરનો પિંછાં લગાડેલો ચપટીમાં પકડીને ખેંચવાનો ભાગ તે.

પુંખણું, કિં સં પોખણું. (સં. પ્રોક્ષ) દાણા ફૂલ છાંટવાં, ખેતરમાં અનાજના કણ વેરવા; ચાવળથી દાણાની ચાસમાં ધાર પાડવી તે; વાવવું. મુઠીએ મુઠીએ ખેતરમાં દાણા છાંટવા તે. પુંખણું=પોખણું કહેવાય છે.:-બે વીધા જુવાર પુંખી. (૨) દાણા છાંટી-ઉછાળી વધાવી લેવું; વધાવવું; માન બેર વધાવી આવકાર આપવો. વ્યંગમાં ચોગ્ય જવાબ આપવો.:-તેમ છતાં પાદ-શાહ અમારા કરુણા ઉપર ચઢી આવશે તો અમે તીરે અને ગોળીઓને ફૂલે પુંખી લઈશું.

પુંખાણું, વિં પુંખ-પાંખવાળું.:-શાહમુગનાં પિંછાંથી પુંખાળા મોટા તીર હવામાં સજ્જનથાટ કરતા છૂટવા મોડ્યા.

પુંગવ, પું. (સં.) ગાયનો નર; ગોધા; આ-

ખલો. (૨) ચખ્ખને છેકે આવતાં ઉત્તમ; બ્રહ્મ-આગેવાન. મુનિપુંગવ; ગજપુંગવ, વગેરે.

પુંગીફળ, નં (સં.) સોપારી; ફાફળ.

પુંછ, નં પુંહું

પુંછડું, નં પુંહું. ઉં પુંહડું કંપાથી લાગયું, મારા કુંવર કોડીલા.

પુંછડિયું, વિં પુંછડાવાળું; જેના પાછલા ભાગમાં પુંહું હોય એવું.:-પુંછડિયો તારો.

(૨) પુંછડાવાળું-વાંદરાજેવું-મોંદવું; અટક્યાળું.

પુંછડી, સ્ત્રીં નાનું પુંહું. કહેં કુતરાની પુંહડી બોંપમાં ધાલી રાખે તોય એવીને એવી. અર્થાત્ વાંકી ને વાંકીજ. જે જેનો જેવો સ્વભાવ કે સ્વરૂપ બંધાઈ ગયાં તે કોટિ ઉપાયે ફરે નહિ.

પુંહું, નં (સં. પુષ્ક) ઉડનારાં, તરનારાં, અને ચાર પગ કે પેટે ચાલનારાં પ્રાણીઓની પુંહનો અવયવ; પુચ્છ; પુંહડી.

(૨) પાછળ વળગ્યું ને વળગ્યું રહે એવું અણગમતું માણસ; હેરાન કરનારું માણસ; લફરું; પીડા સમ લાગે એવું તે; પાપ. (૩)

પાછલો ભાગ; છેડો; અંત. (૪) અપહાર; ગુણ; પુંહાર. (૫) ઇલકાખ; પહવી વગેરે

(તિરસ્કારમાં) કિં પ્રં પુંહું પહાડનું=

ગુરસાના બખાળા કરવા. પુંહડામાં પેસવું=

ખુસામત કરીને કોષને વળગતા જવું; શરણે જવું; ધુસતા જવું. પુંહડું છુટી

જવું=ડરી ગભરાઈ જવું. (૨) ઝાડા થઈ જવા. પુંહડું પકડવું=હાથ ધરવી; એકાદી

વાતને વળગી રહેવું; આગ્રહ ધરવો. પુંહડું ફાટવું=પ્રીક લાગવી; ડરી જવાવું; ભય

લાગવો. પુંહડું બળવું=રીસ ચઢવી; ખોડું લાગવું; પોતાને લાગતું વળગતું હોય એવું

સાંભળવાથી અપ્રિય લાગવું.

પુંહણું, કિં સં બોણું; લહણું.

પુ'જ, પું (સં.) ઢગલો; રાશિ.

પુ'જણી, સીં બિંડી અથવા સુતરની મુલા-
યમ સાવરણી; પુંજણી.

પુ'જી, સીં દોલત; ધન; પૈસા; ગર્થ.

પુ'જી, પું ધર વજેરેમીના કચેરા ને કરતર
વજેરે તે; વાસીદું.

પુ'ઠ, અં પાછલી બાજુ તે; પીઠ; વાંસી.

(૨) ઠેડા; પીછો. ઉં તોય પુંઠ ન મૂઠીરે
ત્યારે જાઓ સાચું છે. દ્યારામ.

પુ'ઠરખું, વિં એકનિષ્ઠ પાછળ પશુ પો-
તાના માનેલા માણસનું રક્ષણ-ઉપરાણું
લે અને બીજાના આણેપોતું વારણ કરે
એવું; અકિતમાન. (૨) પુંઠના કપડાને
ધસારો લાગે નહિ તે માટે કચ્છર નીચે
લટકતો રહે એમ બાંધવાનો આમડા કે
ત્રાપડાનો કકડો તે; પુંઠિયું.

પુ'ઠળ, અં પાછળ; પછવાડે; પરાક્ષે; મોંએ
નહિ એમ. ઉં લોક પુંઠળ બોલેરે, હું
તો મોટે હજું છું; વહુવાર માણસરે, ડાહ્યા
બહુ ઘાસોમાં. ડયા.

પુ'ઠાં, નં દાળમાં રહેલાં છોડાં-ફાતરાં તે;
કટાળનાં છોડાં. (૨) પુંઠું; ચોપડી-પોથી
વજેરેનું, પાનાંનું રક્ષણ થાય તેમ તેને
વિંદાળેલું તેની ઉપર બાંધેલું જાડું કાગળ
કે આમડા વજેરેનું પડ-ઢાંકણ તે; જાડું
બોર્ડ-પાર્ટિયું વજેરે તે.

પુ'ઠિયાં, નં (પુંઠિયું) જેમાં આરા ધાલવામાં
આવે છે તે પૈડાની સાંધના બાગો.

(૨) જેના બળ ઉપર ઉભા રહેવાય
તે સાંધાના અવયવો. કિં પ્રં પુંઠિયાં
ફાટવાં=ડર લાગવો; બીલું; અચળીત થવું;
જેરથી ઉભા નહિ રહેવાનું. સાહેબ પાસે
જતાં સોનાં પુંઠિયાં ફાટે છે.

પું'ઠું, નં કટાળ વજેરેનું છોડું. છોતરું.

(૨) ચોપડીનાં પાનાંનું રક્ષણ થાય તેવું
તેની ઉપરનું જાડા કાગળ, કપડાં કે આ-

મડાનું ઢાંકણ. (૩) પાયાનું-મળનું બંધા-
રણ તે; કાયમની-ઝટ ઘટે નહિ એવી
પુષ્ટિ મળવી તે; શરીરની મજબુતી-મ-
રાવો થવો-બંધારણ બંધાવું તે. ક-ઉછરતા
શુવાનોને વસાણાં ને પાક ખવરાવ્યા હોય
તો પુઠું બંધાય.

પુ'ઠ, અં પાછળ; પછવાડે. કિં પ્રં પુ'ઠે
પડવું=ખતે પડવું; બોદણી બોધા કરવી;
છિદ્ર શોધ્યા કરવું. ચીદવવું; વિતાડવું;
પજવવું. પીછો લેવો; જપતો રાખ્યા ક-
રવો; છુપી તલાસ રાખવી પાછળ પાછળ
ફરવું. ઉં કાનુડો મારી પુંઠે પડ્યેરે.
પુંઠે લાગવું=કામ કાઢી લેવાને લાગ્યા ને
લાગ્યા રહેવું; વારંવાર આગ્રહ ને આજીજી
કર્તા કરવી.

પુ'ઠેવાળ, વિં છેલ્લું-પાછલી વયમાં થયેલું
છેલ્લું છોકરું તે; પાછળથી થયેલું; પુંઠનું;
છવટનું તે. -એ પુ'ઠેવાળ છોકરાં વધારે
વહાલાં છે.

પુ'ઠરીક, નં [સં.] ધોળું કમળ પુ'ઠરી-
કાક્ષ=કમળ જેવી આબોવાળું. (૨) કાદ-
બરી કયાનો ઉપનાયક.

પુ'ઠ, નં [સં.] નિલક; ટીલું; ત્રિપુ'ઠ.

પુ'ધિશું, નં દાંડિયું ધોતર; નાનું-એ સાંધાનું
પંચિયું. (૨) એસણીએ બાંધવાનો આમ-
ડાનો કકડો.

પુ'નામ, પું [સં.] એક જાતનું ઝાડ; નામ-
કેસરનું ઝાડ. (૨) મોટો હાથી.

પુ'પરો, પું છોકરા; દીકરા; પુત્ર.

પુ'ખડું, નં પુખડું; ફનો નાનો ગાબો. (૨)
નાજીક-નાનું ગાબલું તે. પુંખડા જેવડું=
નાનું ને સુકામળ એવું; જેના ઉપર વજન
મૂઠી સકાય નહિ એવું.

પુ'ખડી, સીં ખેતરમાં છોડને વળગી રહેલું ફ.

પુ'લિંગ, વિં [સં.] નરજાતિનું; પુરુષ જા-
તિનું.

પુંવા, પું પૌવા; કાગેરને પલાળી શેકી તથા ખાડીને બનાવેલા ચોખા-ચપટા ખમરા.

પુંચલી, સ્ત્રીં પુરુષોમાં ફરનારી-અનીતિવાળી સ્ત્રી; વેસ્ત્રા.

પુંસવન, નં [સં.] પહેલીવાર મર્મ ધારણ કરનારી સ્ત્રીને છોકરું ફરકતાં-છોકરું પુત્ર રૂપે જન્મે તે માટે કરવાનો પહેલો સંસ્કાર; પુત્ર મંતાન કરવાનો સંસ્કાર.

પુંસ્તવ નં [સં.] પુરુષપણ; પુરુષત્વ.

પૂકરવું, કિં અં પૂકું એવો અવાજ કાઢવો. (૨) સુતરવું; બૂકરવું.

પૂછવું, શું પૂછવું.

પૂજ, નં મીડું; સન્ધ્ય. (૨) પૂજ; અતુસ્વાર; ખિંદ.

પૂજક, વિં [સં.] પૂજ કરનારો; પૂજારી; અચ્યનકાર.

પૂજન, નં [સં.] પૂજ; સેવા; ચાકરી, ખરદાસ; અચ્યન.

પૂજનીય, વિં [સં.] પૂજ કરવા જોગ; પૂજવા જેવું; માન્ય; સેવા-અચ્યન કરવા યોગ્ય.

પૂજવું, કિં સં પૂજ કરવી; દેવ-શુર, વજેરની સેવા કરવી; દેવાદિકની મૂર્તિઓને નવરાવી ચંદન ચઢાવી ધૂપ-દીપ કરી રત્નતિપાઠ બણવા તે. (૨) બજવું, અચ્યવું; આદરાતિથ્ય કરવું; માનપાન આપી સેવા કરવી.

પૂજા, સ્ત્રીં [સં.] પૂજન; પૂજવું તે; દેવાદિકને પ્રસન્ન કરવા તેમને ચંદન ધુપ વજેર ચઢાવી આરાધવા તે; સેવા; આરાધના; અચ્યન. કિં પ્રં પૂજ કરવી=સેવા કરવી. (૨) મારવું; ઠોકવું; કુંદીપાક આપવો. પૂજ લેવી=આતિથ્ય સ્વીકારવું. પૂજપાત્રી=સેવા; સંધ્યાવંદન દેવ રત્નતિ પાઠ વજેર નિત્યકર્મ તે.

પૂજપા, પું દેવને ચઢાવવાનાં-પૂજનાં દ્રવ્યો તે; ચંદન ધુપ, ધૂપ વજેર.

પૂજારી, પું પૂજ કરનારો; પૂજક; દેવાદિકની સેવા કરનારો માણસ.

પૂજિત, વિં [સં.] પૂજેલું.

પૂજ્ય, વિં [સં.] પૂજવા યોગ્ય; પૂજનીય. (૨) વડીલ; મોટું; માન્ય.

પૂત, વિં [સં.] શુદ્ધ; પવિત્ર. (૨) પું પુત્ર; છોકરો.

પૂપ, નં ઘોળું ખગરું લોહી; વિકૃત લોહી; પડ; પાચ.

પૂર, વિં બરેલું; ટાંકાટાંક; સંપૂર્ણ. (૨) જોધજો તેડલું; પુરં થાય એટલું; તર; ખસ-પેટ-પર. (૨) નં [સં.] રેલ; પાણીનો ઉછાળો ને વોહ તે. (૩) ટુલારો; જયો. અમુક પ્રમાણ જેટલું; અમુક શુભારે હોય તે-ટલું;-રતિપૂર; એક મંથપૂર લખાણ.

પૂરણ, વિં [સં. પૂર્ણ] પુરં; બરેલું. (૨) ખસ; થયું-બહુ છે એમ. (૩) નં ગળા શેટલીમાં બરવાનો દાળ ને જોળનો બનાવેલો માવો. વેદમીમાં બરવાને બનાવેલી ગળા લચકા દાળ.

પૂરત, સ્ત્રીં પદલું; પહેરામણી; કન્યાને તેના પિતા તરફથી અપાતી રીત.

પૂરવું, કિં અં બરવું; પોષવું. (૨) હમે-રવું; વધારવું. ઉં સુંદરી કે સર પંચમ પૂરી, રસ ભરી રાગ મિલાવે. ગીતજોવિંદ. (૩) ભરી આપવું; બહો આપવું.

પૂરિત, વિં [સં.] બરેલું; પૂર;-જળપૂરિત ઘટા=પાણી ભરેલો ઘડો. (૨) સંતુષ્ટ.

પૂરી, સ્ત્રીં પડ વજેરની તળેલી શેટલી-બાખરી કે તેના જેવી વણેલી જોળ બનાવટ; પૂરિકા.

પૂરં, વિં પુરં; આણું; સમણું. (૨) સમામ; સંપૂર્ણ; અચેતિ-અણુ.

પૂર્ણ, વિં [સં.] સઠળ; પુરં; ભરપૂર; આણું. પૂર્ણચંદ્ર, પું [સં.] સોળે ઠળાએ પ્રકાશતો

પુનમનો ચંદ્ર તે. ચંદ્રનું આપું બિંબ દેખાવું તે.

પૂર્ણાચાર્ય, નં પરચ્છદ; જેમાં માયાનું નામ ન હોય એવું નિર્વિકાર નિરંજન સ્વરૂપ તે.

પૂર્ણાચાર્ય, અં પુનમ; પૂર્ણાચાર્ય.

પૂર્ણાચાર્ય, પું [સં.] સંપૂર્ણ આનંદમય હોવું તે.

પૂર્ણાચાર્ય, અં હોમાદિકની સમાપ્તિ; યજ્ઞાદિક-માં છેલ્લા બલિદાનનો સમય અને દિવસ તે.

પૂર્ણાચાર્ય, પું [સં.] પુરો-આપો આંકડો અથવા રકમ તે; જેના ભાગ પડેલા ન હોય એવો આંકડો તે.

પૂર્ણાચાર્ય, અં પુનમ; શુકલ પક્ષની પૂર્ણ-ચંદ્રવાણી તિથિ તે.

પૂર્ણાચાર્ય, અં [સં.] ઉપમાનાં ચારે અંગ ઉપમાન, ઉપમેય, સાધારણ ધર્મ અને ઉપમાવાચક શબ્દ હોય તે-પૂર્ણાચાર્ય. જેમકે-પદ્માના જેવી છે લાલ, મુગધા ! તારી હથેળિયો. જેમાં આ ચારમાંનું એકાદ અંગ ન હોય તે હુમોપમા કહેવાય છે અને તેના વળી બીજા બેદ છે.

પૂર્ણાચાર્ય, અં [સં.] ઉદ્દેશ્ય; ખૂટતું-અપૂર્ણ-અધિક હોય તે પૂરું કરવું તે; વધારો:-પાદપૂર્ણ.

પૂર્ણાચાર્ય, [સં.] સૂચેદ્યની બાબત; ઉચ્ચત્વ.

(૨) આગલું; અસલનું.

પૂર્ણાચાર્ય, અં સાચો:-માનપૂર્ણ.

પૂર્ણાચાર્ય, વિં પહેલાં જન્મેલું; અગ્રજ; મોડું.

પૂર્ણાચાર્ય, પું પહેલાં થઈ ગયેલા પિતામહ વગેરે પિતરાં; આપદાદા; વડવાઓ.

પૂર્ણાચાર્ય, પું [સં.] વર્તમાન જન્મની પહેલાંના જન્મ તે; આગલો અવતાર. ઉં મારાં પૂર્વજન્મનાં પાપ, આવી મળિયારે.

પૂર્ણાચાર્ય, નં પૂર્વજ્ઞેના પરિતોષ માટે યતી ક્રિયા અને ક્ષણભોજન વગેરે તે; ક્ષણભોજન-તર વર્ણના ભોજ કાર્તિક મહીનામાં

વડવાઓ નિમિત્તે ક્ષણભોજન કરે છે તે. પૂર્વદત્ત, વિં [સં.] આગળ આપેલું.

પૂર્વદાર, નં આગલું બારણું. (૨) પૂર્વ તરફનું બારણું.

પૂર્વપાશ્ચિમ, વિં (અં) પૂર્વથી પશ્ચિમ લગીનું; પૂર્વ પશ્ચિમ સુધી સળંગ.

પૂર્વપક્ષ, પું [સં.] ઉત્તર આપવા માટે વાદીએજ પ્રથમ વિરુદ્ધ-સામા મતની વસ્તુની રજુઆત કરવી તે; પ્રશ્ન કરવા જેવી વસ્તુ પ્રથમ આગળ ધરવી તે. સિદ્ધાંત વિરુદ્ધ કોટિ તે; શાસ્ત્રીય પ્રશ્ન. (૨) શુકલપક્ષ; અજવાળિયું.

પૂર્વરંગ, પું [સં.] મગળાચરણનું ગાયન તે; નાટક વગેરે પ્રયોગ કરતા પહેલાં સભાને ખુશ કરવા અને વિદ્વાદની શાંતિ થવા માટે શરૂઆતનું ગાયન કરવામાં આવે છે તે.

પૂર્વરાત્ર, અં પહેલી રાત; આગલી રાત.

પૂર્વવર્ત, અં પહેલાંની આફક; આગળની પેઠે.

પૂર્વાપર, વિં આગલી પાછલી બન્ને વસ્તુઓ વચ્ચે બરાબર જમાવટ રહેતી હોય તેમ; યથાનુક્રમ; ક્રમાનુસાર; આગળ પાછળના સંબંધસર. (૨) ચઢકતર બરાબર અનુક્રમમાં રહેતું હોય તેમ.

પૂર્વાફલગુણી, અં અગિયારમું નક્ષત્ર.

પૂર્વાભાદ્રપદા, નં પચ્ચીસમું નક્ષત્ર.

પૂર્વાભિમુખ, વિં પૂર્વ તરફના મોઢાનું; જેનું દાર પૂર્વ તરફનું હોય એવું.

પૂર્વાર્ધ, નં આગલું અરધ તે; પૂર્વ દિશા તરફનું અર્ધધિયું તે.

પૂર્વાવસ્થા, અં [સં.] આગલી અવસ્થા તે; પૂર્વસ્થિતિ; પહેલાંની હાલત-વય તે.

પૂર્વાશ્રમ, પું [સં.] આગલો-પહેલાંનો આશ્રમ તે; પહેલી અવસ્થાની સ્થિતિ તે. આગલો વખત.

પૂર્વાષાઢા, ઓં [સં.] વીરુમું નક્ષત્ર.

પૂર્વી, ઓં એક રાગિણી.

પૂર્વીદાણા, પું એક જાતનું વસાણું; મોટી એકઠી અથવા તેના દાણા. આ એકઠીને ઢેકાણે વપરાય છે.

પૂર્વે, અં આગળ; અગાઉ; અસલવારે; અસલના વખતમાં. (૨) જે બાજુએ સૂર્ય ઉગે છે તે દીશાએ. (૩) આગળ કશું તેમ.

પૂર્વેક્તિ, વિં [સં.] પહેલાં કહેલું; અગાઉ કહેલું-બોલાયેલું.

પૂર્વોત્તર, વિં [સં.] પૂર્વથી ઉત્તર લગીનું; આગલું પાછલું; પૂર્વપર. (૨) પૂર્વ અને ઉત્તર તરફ-એટલે ધ્યાન તરફ.

પૂલ, પું નદી નાળાં વગેરે ઉપર યજ્ઞને જવાને માટે બાંધેલી પાલ-પાલખ તે; બે કિનારા વચ્ચે લાકડાં કે સોદાના બાલ નાંખી બાંધેલો રસ્તો; હોડીઓ દોરડાં વગેરેથી જવાયઅવાય એમ બનાવેલો માર્ગ તે; સેતુ; પાલ:-નર્મદાનો પૂલ બહુ મજબુત બાંધણીએ બાંધેલો છે.

પૂચ્છક, વિં [સં.] પૂછનાર; પ્રશ્ન કરનાર. (૨) જિજ્ઞાસુ; જાણવા માગનાર. (૩) શોધક; ખણખોદિયું; તપાસ કરનાર પૂછનાર.

પૂચ્છા, ઓં જિજ્ઞાસા; જાણવાની ઇચ્છા તે; પ્રશ્ન; સવાલ કરવો તે; પૂછવું તે.

પૂથક, અં (સં.) જુડું; અલથું એમ; જુડું હોય તેમ; અલગ.

પૂથકરણ, નં (સં.) જુડું જુડું કરી નાખવું તે; જુડું કરવું તે; કોઈ વસ્તુનાં તત્ત્વોને જુદાં કરવાં તે.

પૂથકરિયા, ઓં તત્ત્વો-શબ્દો વગેરે જુદા પાડવાનું કામ તે; અલગ કરવાનું જે કાર્ય તે; પ્રથકરણ તે.

પૃથા, પું (ઓં) રિવાજ; રીત; રવેયો; સંપ્રદાય; ધારો; નિયમ.

પૃથિવી, ઓં (સં.) પૃથ્વી; જમ; ધરા; મહી. (૨) ભોંય; જમીન.

પૃથુ, વિં (સં.) પહોળું; સ્થૂલ; વિશાળ; મોટું; વિસ્તીર્ણ.

પૃથ્વી, ઓં (સં.) જેની ઉપર આપણે વસીએ છીએ તે જમીનનો એક મોટો ગોળો; ધરા; મહી; જમ. (૨) જમીન; ભોંય; માટી અને પથ્થર વગેરેનો બનેલો મોટો ધન પદાર્થ. (૩) પાંચ મહા તત્ત્વમાંનું એક તત્ત્વ. (૪) ખેતર. (૫) અંકુર. (૬) જેની પર રિયતિ કરાય એવો પદાર્થ. ૩૦ પ્રં પૃથ્વી રસાતલમાં જાય એવું=અત્યંત ધુરં; ન સહેવાય, મહા પાપ ૩૫ ગણાય એવું. પૃથ્વી સારી છે કે સોને ચાલવા દે છે=પૃથ્વી બહુ ક્ષમાવાળી છે. વિશેષ-પૃથ્વી એ સૂર્યમાળામાંની ત્રીજી ગ્રહ છે. તેને ચંદ્ર ઉપગ્રહ છે અને તેની સાથે તે બીજા ગ્રહોની માફક સૂર્યની આસપાસ ફરે છે. પૃથ્વી સહેજ બેઠી ગોળ છે. એનો વ્યાસ આઠ હજાર માઇલ છે. ૩૬૫ દિવસમાં તે સૂર્યની આસપાસ ફરે છે. પૃથ્વી ઉપર પોણા છ કરોડ ચોરસ માઇલ કોરી જમીન છે અને બાકીના ત્રણ ભાગ જેટલું પાણી=સમુદ્ર છે. હાલના શોધકો અને ગણતરીબાજો કહે છે કે પૃથ્વી નવ કરોડ વર્ષ ઉપર અસ્તિત્વમાં આવી હશે. પૃથ્વીના અંદરના ભાગમાં અત્યંત ગરમી છે. શરૂઆતમાં પૃથ્વી વરાળમય હતી એમ પણ કહેલાક કહે છે. આપણા પીરાણિકમતે પૃથ્વી જળમાંથી ઉત્પન્ન થઈ હતી અને ભગવાને વરાહ ૩૫ લઈ એક દેવને મારી તારી હતી. પૃથુરાજના નામ ઉપરથી પૃથ્વી નામ પડેલું છે.

પૃથ્વીનાથ, પું રાજા; વપતિ; ભૂપતિ.

પૃથ્વીપાતિ, પું. રાજ; ભૂપાળ.

પૃષ્ઠ, વિ. (સં.) પૃષ્ઠેશ્વર; વિચારેશ્વર.

પૃષ્ઠ, વિ. પાછલું. (૨) ના. પાછલો ભાગ; વાંસો; પીઠ; પાછલી બાજુ. (૩) ઉપલી એક સરખી સપાટી તે; પાતું; પત્ર.

પૃષ્ઠનકિલ્લર, ન. (અં.) દુઃખને દૂર કરનારી એક દવા; પીડાહારક ઔષધ. ચુંક દુખાવો વગેરે મટાડે (દુખાવાને દૂર કરે) એવી દવાનું નામ છે.

પૃથ્વ્ય, ન. (સં. પ્રેક્ષણ) જોવું તે.

પૃથ્વ્ય, ન. જોવાનું; દેખાવ.

પૃથ્વ્ય, કિં. સ. (સં. પ્રેક્ષ) જોવું; ધારીને જોવું; નિહાળવું.

પૃથ્વ્યાભ્યાર, વિ. કૃતવાખ્યાર; દ્વિતી.

પૃથ્વ્યાર, પું. (કા) માણસ માટે ઈશ્વરનો સંદેશી લક્ષ આપનાર-દેવદૂત. ભોક્તે ઈશ્વરનું જ્ઞાન આપનાર મોટો ઉપદેશક; મોટો ધર્માચાર્ય:-મહામહ પૃથ્વ્યાર. (૨) અવતારી પુરુષ.

પૃથ્વ્ય, પું. (કા.) સંદેશી; કહેણ; કહાવી મોકલેલું કથન; ખબર. ઉ. આગળ આવે છે મારી કૃપ્યાનો મારો, ત્યાં પૃથ્વ્ય પોચાડાવો, હોજી. જી. ય.

પૃથ્વ્ય, પું. (કા.) ઠાવ; તાલ; યોગ્ય પ્રસંગ. (૨) છુપી યુક્તિ; કંદો; છટકું; છળ; પ્રપંચ. (૩) ફેર; આંટા ચડાવાય એવી ખીલી; રફ. (૪) આંખો; આંટા. (૫) કળા; કરામત. કિં. પ્ર. પૃથ્વ્ય રચવો= છટકું મારવું; યુક્તિ લગાવવી. પૃથ્વ્ય દેવો; આંટા ચડાવવો; ખીલી બિડાવવી. પૃથ્વ્ય કરવા=પતંગની દોરીઓ વચ્ચે આંટા નાંખવા; પૃથ્વ્ય લાકડાવા=એક ખીજાની પતંગ ઉપર આંટી નાંખવાની રમત કરવી (પતંગની) પકડ; ભીડો; ચપેટી. પૃથ્વ્યમાં આવવું=સકંચામાં-ઠાવમાં આવવું. પૃથ્વ્ય

છાડવા=આંટી કાઢી નાંખવી. પૃથ્વ્યદેવો= આંખો-વળદેવો.

પૃથ્વ્યાર, વિ. આંટાવાળું; અં. ઉતર ખો-ભણે વાળું. (૨) જોવું) ૨ જીવંતીકાર; ઠાવ ખેલી જાણે એવું; પૃથ્વી.

પૃથ્વી, વિ. ઠાવપૃથ્વી જાણનાર; જીવંતીકાર.

પૃથ્વી, અ. આંખો.

પૃથ્વ્ય, અ. કાંઈ; આંખોની રામ.

પૃથ્વ્ય, અ. [કા.] જીવંત; ખાસકું; મોજડી. પૃથ્વ્ય.

પૃથ્વ્ય, ન. શરીરની વચ્ચે મોં તરફનો કોથળો કે થેલા જેવો ભાગ-અવયવ તે; છાતી અને પેટ વચ્ચેનો ભાગ; ઉદર. (૨) જોમાં ખોરાક જાય છે તે આમડાની-શરીરની અંદરની થેલી; આંજીર; જાંઘર; અખાશ. (૩) પેટની નીચેના તે અ. અવયવ, કે જોમાં ગળે રહી મોટા થાય છે; ગભાશ. (૪) મન; અંતર:-પેટની વાત. (૫) સંતાન; છોકરો:-પેટનાં પેટ=છોકરાનાં છોકરાં. (૬) અંજીર-આજીવિકા:- પેટ કરાવે વેડ, પેટ વાળાં વગાડે. (૭) કાંડો; ફરત:-એ પેટ આવે એટલે સાકરનો ચિરો ખાવો. (૮) એકસંખીનું કુટુંબ; જોત્ર ધર તે. (૯) કોષ યીજ કે કાંટ તે. (૧૦) કોષ યીજ-કાંટ વગેરેનો-આગળ વધેલો પોકળ ભાગ તે; પેટ. કિં. પ્ર. પેટ આવવું=કાંડો થવો. પેટ ચડવું=આજીવિકા પેટ કુળાવું; પેટમાં વાસુનો ભરાવો થવો. (૨) છુપી વાત છુપી નહિ રાખી શકાવી; નહિ જીરવાવું; કોને કહું ને ફરાગત માર્ગ એમ થવું. પેટ ફૂલવું=મનમાં સંતાપ થવો; મન ફૂલાવું:-ફૂળે પેટ ને ફૂટે માર્ગ. પેટ વધવું=રમૂલ થવું. મળે રહીને વધવો. પેટ સાંસે મોટવું=આખા થઈ જવું. પેટ ફૂલવું=પેટ વધવું. પેટ બળવું=અંતર બળવું અથવા

દાઝવું તે. પેટ બાળવું=ખાવા પીવામાં ખૂબ કરકસર કરવી. પેટમાં બાળવું=દિલ-સોજી રાખવી. પેટને બાકું આપવું=જીવન નિભાવવા માટે ખાવું; ભોજન કરવું. પેટ ખોલીને વાત કરવી=પ્રુલ્કે મને વાત કરવી; કશુંએ નહિ છુપાવતાં જેમ કહેવાતું હોય તેમ કહેવું તે. પેટ ટાકું થવું=સંતોષ મળવો. નિરાંત થવી. પેટમાં પેસવું=પ્રુથામત કરી સામાના આત્મ બની જવું. મોડું પેટ રાખવું=કેદાર દિલ રાખવું; ગુના દોષ માફ કરવા. પેટ ભરવું=આજીવિકા ચલાવવી. પાપે પેટ ભરવું=ખોટાં કામ કર્યાં કરવાં. પેટ તણાવું=ધરાઈને ખાવું; સંતોષે ખાવું. પેટ પોષવું=પોતાનું એકલાનું કરવું. પેટ ગળે અડવું=અકરાંતિયાં થઈ ખાવું; ધરાઈ જવાવું. પેટ આપવું=મન આપવું; ખાનગી વાત ચીત કહેવા, ખરા હેતુ-મુદ્દા હોય તે જણાવી દેવો. પેટ છુટીજવું=ઝાડો થઈ જવો. પેટ જીદાં થવાં=બેઠ પડવો. પેટ ફાખીને રહેવું=મન મારીને રહેવું. પેટ પહાણુ પડવો=ખરાબ-પરાક્રમ હોય છોકરાં થવાં; છોકરી જન્મવી. ઉં શે પહાણુ પડ્યો નહિ પેટરે, ધિક પુત્રની એ વાતો. પેટ પર છરી ચૂકવી=આજીવિકા તોડવી. પેટ પાકવું=અંતરનું માણસ ફેટવું; પોતાનો માણસ બગાડવો. આત્મજન જ પોતાનું છુટું કરે તે. પેટ પાણી નહિ પહવા દેવું=નહિ જંપવા દેવું; અકસ્માણુ કર્યાં કરવું. પેટ પેટલાદ જવું=જૂખને લીધે અકળાઈ જવું. પેટ ફાડવું=ભરમ ભાગવો; છુપી વાત કહી દેવી. પેટની પૂજા કરવી=ખાવું, જમવું. પેટમાં આત્મ લાગવી=અંતર બળવું. જુખ્યા થવું. સંતાપ થવો. પેટમાં તેલ રેડાવું=ત્રાસકો પડવો; ચિંતા થવી. પેટમાં પેસી નીક-

ળવું=મન જાણવું, પેટમાં રાખવું. પેટમાં ઉતારવું=ગળી જવું. ધ્યાનમાં લેવું. કહેં પેટની વેદ=આજીવિકાને માટે પ્રવૃત્તિ કરવી એમ. પેટ ચોળીને શુદ્ધ=મને દુઃખ ઉત્પન્ન કરવું. પેટ અવતાર લેવા જેવું=પવિત્ર બહુ જ ભણું. પેટ ધરાણે ચૂકવું=ખાવાનીએ દરકાર રાખ્યા વગર, ખાવાને માટે રાખેલું હોય તેજી લેવી નાખવું. પેટ બળેલું=અંતરે દાઝેલું=મનથી જેને સંતાપ થયેલો હોય એવું-જેની આંતરડી દાઝેલી હોય એવું-જૂખનું.:- પેટનો બળ્યો ગામ બાળે. સાંકડા પેટનું=આજીવિકા; જેના પેટમાં કંઈ સમાય નહિ એવું; અનુદાર; કંજુસ; બખીલ. પેટમાં તેલ રેડાવું=જાળ પડવી; ચરેડો પડવો. પેટમાં દાંત=અંતરમાં વેર. પેટમાં પગ હોવા=ઉપરથી દેખાય નહિ પણ હરામી-લુચ્ચું હોય એવું; પેટમાં પાળી=મનમાં વેર હોવું તે. પેટ પાટા બાંધવા=જૂખ્યા રહેવું; જૂખ લેકવી. કંડે પેટ=વગર સંતાપે, નિશ્ચિંતપણે. પેટમાં પાળી મારવી=પોતાને હાથે પોતાનું બગાડવું. પેટ ફાટે ત્યાં પાટો ક્યાં? =પોતાના માણસો ફૂટેલા હોય ત્યાં શું ઝુમ રહે. પેટમાં ન મળે પળી પાણી ને નામ મેરા દરિયાવખાન=શારીરિક બળ-જેર હોય નહિ ને નામ જેથું હોય તો મોડું, એવા અર્થમાં વપરાય છે. પેટવરામાંથી પુણ્યવરો=ખાવાના ભેજું થોડું પુણ્યનું પણ કાઢવું, કારણ તેમ કરતાં કંઈ જણાતું નથી.

પેટપુર, વિં પેટ ભરાય તેટલું; પેટને પુરં થાય એટલું. (૨) સંતોષ થાય એટલું; પુરં થાય તેટલું:-પેટપુર પમાર તો આપવો જોઈએ.

પેટબેસણું, નં વારંવાર ઝાડો થયા કરવો તે; ઝાડો.

પેટભર, વિં પેટ ભરી જાણનારું; એકલપેટું; ખાવાની કે રણવાનીજ કાળજવાળું-ખીજી દરકાર, કાળજી કે શુશ્રૂણુવશુને નહિ સમજે એવું; કમઅકલ.

પેટવરો, પું. ખોરાકી ખરચ; ખાવા પીવામાં થતો વ્યય તે. કહેવું પેટવરા બેજો પુણ્ય વરો=ખરગત ખરચ બેજો થોડું પુણ્યદાન પણ કરવું એમ.

પેટવણું, કિં. સં. સળગાવણું; લગાડવું; ચેતવણું. (૨) ભડકો થાય એમ સળગાવણું; અગ્નિ લગાડવો:-દીવો પેટવવો.

પેટણું, કિં. અં. સળગવું; લાગવું. (૨) ભડકો થવો; જવાળાએ બળવું.

પેટારો, પું. પટારો; મોટી પેટી.

પેટિયું, વિં. પેટને સાટે મજૂરી કરનારું; માત્ર ખોરાક પુરતાજ લવાજમે કામ કરનારું:-પેટિયા નોકર. (૨) પેટનું પૂરું થાય એટલું જ તે; પેટ ભરવા જેટલુંજ મળતર તે; રોજ; પેટનું ખરચ.

પેટી, સ્ત્રી. ધાતુ કે લાકડાનો ઉપાડવાસ થાય અને અંદર સરસામાન મુકાય એવો એક ઘાટ તે; મજૂસ; પેટારો; (૨) છાતી ઢંકાય ને ચપટ બેસતું આવે એવું બહાંચ વગરનું બદન; કબજો. (૩) અસુક જથો, (પેટીમાં માય તેટલો) ચીનમાં હજારો પેટી અશીષુ ખપે છે. પેટી જેવું=ચારે તરફથી બંધ.

પેટું, નં. પરિધમાં આવી જતું હોય એવું તે; પરિધ-મંડળમાંનું એક અંગ-ભાગ તે; કટક; અવયવ; વિભાગ; અંશ. (૩) વચ્ચે કુચેશો ભાગ તે; વચ્ચે કુચાવો. -ભિંતને પેટું નીકળ્યું છે. ઉપસેલું પોકળ. પેટાખાતું=મોટા ખાતામાંનું ઉપખાતું તે. પેટા રકમની અંદર આવી જતી રકમ તે. પેટા ભાગિયો=ભાગમાંનો ભાગિયો તે.

પેટ, અં. વતી; બહે; સાટે; સંબધ.

પેટ્રોલિયમ, નં. (અંગ. Petroleum) જમીનની અંદરની ખડકોમાંથી મળતું એક જાતનું ખનીજ તેલ. કેટલેક ઠેકાણે તે પાણીની સપાટી ઉપરથી પણ મળી આવે છે. યાંત્રિક બળ ઉત્પન્ન કરવામાં અને બળવામાં તેનો ઉપયોગ થાય છે.

પેઠ, અં. પેટમ; માફક; સમ; ગોડે:-આ કોની પેઠે ચાલે છે?

પેઠણું, અં. પેઠ, માફક; પેઠ. (૨) પેઠણું ગામનું. (૩) પેઠણું.

પેઠે, અં. માફક; અસુકની જેમ, રીતે; પ્રમાણે; મિસાલે.

પેઠાં, નં. જેમાં દાઢો ખુપાયેલી રહે છે તે ક-લ્પ માંસની કિનાર; દાઢો અને દત્તના મૂળ આગળના માંસની પેસીઓ. દાંત આવતાં પહેલાં અને દાંત પડી ગયા પછી રહેલો ઘોડાની નાળના આકારનો માંસની કિનારવાળો મોંમાંનો દાંતવા ચગદવાનો અવયવ તે.

પેઠી, સ્ત્રી. [સં. પીઠ] શરાશી દુકાન-સંસ્થા તે; દુકાન; વેપારનું સ્થાન; કોઠી:-મગન-ભાષની પેઠીએ હુંડીઓ વટાવળે. (૨) વંશાન્વય; પુરુષ પરંપરા; કુટુંબ પરંપરા તે; વેશો; એક પછી એક વંશનો ચઢતો અનુક્રમ તે. પેઠીઓગન: પેઠી દર પેઠી ચાલ્યું આવતું હોય તેવું; વંશ ઉતરી આવતું.

પેઠીનાશું, નં. વંશાનુક્રમનો લેખ તે; વંશપત્ર. પેટું, નં. પેટની નીચેનો ભાગ તે; ફંટી નીચેનું પેટ. (૨) દાંતના મૂળનું માંસ.

પેણી, સ્ત્રી. પૂરી અને ભજિયાં વગેરે તળવાતું ચકોરા જેવું વાસણ; કઢાઇ; કટાહ; તાવડી.

પેણો, પું. મોટી પેણી; તાવડો; કઢાહ.

પેઠ, (પેઠાં) સ્ત્રી. પગની શક્તિ; શરીરબળ. (૨) કામ કરાવી અનુધ્યની કાર્ય કરવાની

શક્તિને રંજ કરી નાખવી તે; હુસ; થકવી નાખવું તે; કમળેર થઇ જાય એવી મહેનત લેવી અથવા લેવરાવી તે;— આજ આખો દહાડો સાહેબે પેદ કાઢી નાંખી. પાદ=પગતું બળ તે.

પેદળ, નં પગે ચાલનારું ઈળ-લસકર તે; પા-યદળ. (૨) પગપાળું=પેદળ કાઢીમાત્રા કરવાનો મારે નિયમ છે.

પેદા, વિં [ફા.] નવું થયેલું; ઉપજેલું; ઉદ્ભવેલું. કિં પ્રં પેદા કરવું; ઉત્પન્ન કરવું; નવું ઉપજવવું; જન્મવાવું; ઉપજવવું. (૨) કમાવું; ઉત્પન્ન કરવું; રળવું; લાભ કરવો; ઉપાર્જન કરવું;—મારી બધી મિલકત મેં પોતે પેદા કરેલી છે.

પેદાશ, ઓં [ફા.] પેદા થયેલું—કરેલું તે; ઉત્પન્ન; ઉપજ. (૨) ઉત્પત્તિ; જન્મ. (૩) ઈળ; વસ્તાર. (૪) કમાઇ; આવક. (૫) લાભ; નફો; ખાટવું તે.

પેદવું, કિં અં ટેવાવું; આદત પડવી; વારંવાર ખાટી જવાની ટેવ પડવી. (૨) પરિચિત થઇ જવું; આવવું—જાવવું; સહેલું—સુગમ પડીજવું; લાભ મેળવી જવાની આદત પડવી; પળકવું;—ડોસી મરવાનો ભય નહિ પણ જન્મ પેધ્યાનો ભય છે.

પેધું, નં કોઇ કામ કે લાભ લઇ જવાની ટેવ તે; આદત; વારંવાર લાભ લઇ જવાનું સહેલું પડીજવું—સુગમ લાગી રહેવું તે; ટેવ; લખકો. કિં પ્રં પેધું પડવું લાભી જવાની ટેવ પડવી; સહેલથી કામ કાઢી લેવાની ટેવ.

પેન, ઓં (અં. pen) પત્થરપાટી પર લખવાની પત્થરની સળી; કલમ; લેખણ.

પેનસીલ, ઓં સીસાપેન; કાગળ ઉપર લખવાની સીસાની—પ્લેમેગો નામના પદાર્થની સળીની કલમ તે.

પેનો, ઓં (અં.) પેન્સ; આઠ પાઇ જેટલી

કિમ્મતનો છબ્બડમાં ચાલતો એક નાનો સિક્કો.

પેય, વિં (સં) પીવાનું, પીવા જેવું તે; પીવાને યોગ્ય. (૨) ના. કાંઈ.

પેર, ઓં પ્રકાર; રીત. (૨) તજવીજ; ગોઠવણ; જીગતી. (૩) સ્થિતિ; ઠાલત. (૪) હદ. (૫) જમણ; જમણ.

પેરણ, નં પહેરવાનું તે; વસ્ત્ર; લુમડું. ઉં પેરણ ચાલો પાંદડાં, ખાવા વનફળ ફલ. ક. દ. ડા. (૨) ગળેથી પહેરવાનું સાદું છુટું ટુંકી કફની જેવું બદન. પહેરવાનું જે તે; પહેરવું તે; પહેરવામાં વાપરવાનું તે;—મારે પેરણ દક્ષણી ચીરજો.

પેરણું, નં કમ્મરેથી પહેરવાનું વસ્ત્ર તે; જેનાથી કમ્મર ને પગ ઢાંકવામાં આવે છે તે વસ્ત્ર. (૨) લંગોટ.

પેરવી, ઓં તજવીજ; ગોઠવણ; સોઢ—સમ-વડ. (૨) યુક્તિ; તલાવટ; યતન. કોઈ પણ કામ સાધવાને માટે કરવાની બધી રીતની ગોઠવણ તે. કિં પ્રં પેરવી કરવી; તજવીજ—તપાસ કરવી; શોધ ચલાવવી.

પેરવું કિં સં [સં. પ્રેર] મોકલવું; પ્રેરણા કરવી; અમુક કાર્ય કરવાને મતિ આપવી; ભેજવું. (૨) વાવવું; જમીનમાં અનાજના ઢાણા છાંટવા કે જેથી ઉગી નીકળે.

પેરવેષ, પું પહેરવેષ; પોષાક; પહેરવાની છટા તે; પહેરવાની ઢાંચ રીત તે.

પેરાઇ, ઓં કાતળી; શેલડી અને વાંસ વગેરેના સંક્રાંતોનો બે ગાંઠાઓ વચ્ચેનો ભાગ તે.

પેરામણી, જીં પહેરામણી.

પેરાવવું, જીં પહેરાવવું.

પેરાં, નં બે ગાંઠા વચ્ચેના શેલડીના કકડા તે; પેરાઇઓ.

પેરે, અં પેટ; રીતે; માફક; પ્રમાણે. ઉં

વેશપામન એણીપેરે બોલ્યા, સુષુ જન-
મેજયરાય.

પેરેબીર, પું. પહેરેગીર.

પેરો, પું. પહેરો. (૨) ફકરો.

પેલ, કી. પહેલ. (૨) નં. પિંજલા પોચા
ફની થપેલી; થાપડી પોચો ફનો લોચો;
માંસની થેપલીઓ.:-એને શરીરે તો પેલ
પડે છે. માંસની થાપીઓ દેખાય છે.

પેલકું, વિ. પહેલું. કં. અંબા પેલડીનો વાંકો
અંબોડલો જે.

પેલવ, વિ. [સં.] સુકુમાર; નાજુક; ક-
મળું; સંવાળું.

પેલવાન, જી. પહેલવાન.

પેલાં, અ. પહેલાં; આગળ; પૂર્વે.:-પેલાં એમ
હતું પણ હાલ એમ નથી.

પેલીગમ, અ. તે તરફ; બીજી-સામેની બા-
જીએ.

પેલીતરફ, અ. સામી બાજીએ; પેલીગમ.

પેલીમિર, અ. તે બાજીએ; બીજી પાર; સામે;
સામેની બાજીએ.

પેલું, સં. ફલાણું તે; અમુક; એટલું. ફરંક
સર્વનામ. સામેનું આગલું-પૂર્વનું તે. (એમ)
કં. સખી છઠીના લખીઆ લેખ, તે કથમ
ફરશીરે; મારી પેલા જનમની પ્રીત, આવી
મળશેરે.

પેલેહાડે, અ. ચોથે દિવસે.:-હાલ=બીજે,
પરમ ત્રીજે, અને પેલે=ચોથે હાડે એમ.
સોમવારે બોલતાં શુક્રવાર પેલો હાડો
કહેવાય. પાછળથી ગણે તો શુક્રવાર પેલો
હાડો ગણાય.

પેશ, વિ. [ફા.] પાર; બર; ફલિત; સ-
ફળ. (૧) મુખ્ય; પ્રતિષ્ઠિત. કિં પ્ર. પેશ
જવું=પાર પડવું; બર આવવું; સફળ થવું;
પુરા પડવું. પેશ પહોંચવું=પાર ઉતરવું.
પેશ પહોંચાડવું=ચિહ્ન આપવી; બાન
કરાવવું; ઠેકાણે આણવું.

પેશકેસ, પું. મહેસુલ; ખંડણી વગેરે આમ-
ળથી નકકી કરી લેવાતો કર. (૨) આગ-
ળથી ખંડણી વસુલ કરી લેનારો માણસ.
પેશકશી, કી. આગળથી ભરવાની મહેસુલ;
ખંડણી કે સાંધ જે નક્કી કરવામાં આવ્યું
હોય તે. (૨) ખંડણી વગેરે ઠરાવખતું
કામ તે.

પેશકાર, પું. મહેસુલ ઠરાવનારો અમલદાર.
(૨) હજીરિયો.

પેશગી, કી. કામ થવા ઠરાવા માટે આગ-
ળથી અપાતું લવાજમ.

પેશવા, પું. મુખ્ય પ્રધાન; સત્તાવાળો વઝીર;
પટપ્રધાન. સતારાના રાજના જે પટ
પ્રધાનો પુનામાં સત્તાવાળા થયા હતા તે.

પેશવાઈ, કી. પેશવાઓના રાજ્યમળ-
અમલ તે; પેશવાની કારકિર્દીના સમય.
(૨) હાઠ; રાજવૈભવ; (૩) પેશવાઓના
જેવો અમલ-કારભાર ચલાવવો તે. દોર-
તોર.

પેશવાજ, પું. રામજીનો ઝોઠો; નાચના-
રીઓ જે ઝુલતો લાંબો અને ખૂબ ઘેર-
વાળો જખ્ખો પહેરે છે તે.

પેશાબ, પું. [ફા.] પિશાબ; મૂતર. કિં
પ્ર. પેશાબ કરવો=મુતરવું. પેશાબખાતું=
મુતરડી.

પેશી, કી. [સં.] કળી; ગડી; માંઠ. (૨)
પોટલી; છુગદી; લોચો. (૩) અર્ધને વિં-
ટાયલી નાજુક ચામડી તે; કોઈ બીજની
આસપાસ વિંટાયેલું મુલાયમ ચીકણું
પડ-આચ્છાદન તે. પાતળી બરાઉ પડનો
નાનો વિંટલો.-ખજીરની પેશી; માંસની
પેશી. (૪) ફાડવું; પીતો; એક આખા-
માંના ધણાક છુટેછુટા લંબા અને ગોળા
રેસાવાળા ભાગ, કકડા, લોચા તે. (૫)
અડદની ઢાળ.

પેશી, પું. [ફા.] ધધી; ઉલોમ; કામ.

પેષણ, નં [સં.] ફળવું અથવા ચૂર્ણ કરવું તે. (૨) ધંટી; નિશ્ચાતરો.

પેસનીકળ, ઓં પેસવું અને નીકળવું તે; વારવાર અંદર જવું ને બહાર આવવું તે; અસમેશ; અતિપરિચય; ધરવટ; સહવાસ; ગાઢ મિત્રતા તે.

પેસવું, કિં અં અંદર જવું; દાખલ થવું; ધૂસવું.

પેસાર, પું પેસવું તે; પેસવાપણ. (૨) પરિચય; સહવાસ.

પેસારવું, કિં સં દાખલ કરવું; ઉંડું ઉતારવું; પેસાડવું.

પેસાવું, કિં અં દાખલ થવાવું; અંદર જવાવું.

પેસિક્ક, પું પાસિક્ક; પૃથ્વી ઉપરનો સૈાથી મોટો અને ઉંડો મહાસાગર. એ એશિયા અને અમેરિકાની વચ્ચે આવેલો છે.

પેસ્તર, વિં (ફા.) આવવું; હવે પછીનું:- પેસ્તરસાલ.

પેહેરવું, જીં પહેરવું.

પેહેલવી, ઓં ધરાનની જીની માથા બાપા.

પેળ, પું [સં.] વૃષણ; અંડ.

પેળવો, પું પેળ.

પેંજર, ઓં [ફા.] પગરખું; જીતું. (૨) મોનડી. ઉં તારા સરખી નાર તે તો મારા પગની પેંજર.

પે, ઓં આનાના બારમા ભાગ જેટલી કિ-મ્મતનો એક નાનો ચલણી સિક્કો. (૨) ભાગેલાં તુટેલાં બીબાનો ખુરદો-મંગાર. એકઠાં થઇ ગયેલાં બીબાનો બથો; બીચડો.

પૈકી, વિં માંનું; અંદરનું; માહેલું:-તમારાં પૈકી કાઇપણ એક જણે આ વાત જાહેર કરી હાથે છે. પાંચ રૂપિયા પૈકી એકનો ખુરદો છે.

પૈકણ, ઓં પરઠણ; કરાર; બોલી; સાદું:- કન્યા દેવાની પૈકણ પહેરામણીની પૈકણ

નહિ, કંકુ ને કન્યા પણ્ય દે.

પૈઠણ, કિં સં પરઠવું; કરાર કરવો; સાદું કરવું; ઠરાવવું; ભાવ-અદ્યો બેવાતું નક્કી કરવું; પરઠવું:-ભાવ પૈઠીને પછી ભેવું.

પૈઠો, પું ચૂલ ઉપર લાકડાં ખોસીને કરેલું ઝોડું તે.

પૈડું, નં અધ્યભિંદ-નાભિમાંથી પરિધ લગી આરા બાલી બનાવેલી જાળ આકૃતિ તે; ચક્ર; ચાક. ગાડી ગાડાં અને યંત્રો વગેરેનાં પૈડાં; ચક્કર. કિં પ્રં પૈડું ફરવું-ચાલવું; પ્રવૃત્ત થવું; કામ ચવું-ચાલવું. તમારા વગર પૈડું ફરશે નહિ.

પૈડો, પું બાવળનાં બીજની શિંગ, કાતરો.

પૈટું, નં પીતો; શાક અથવા ફળનો જાળ કકડો; જાળ ચકતું; ફાડવું.

પૈટૂક, વિં [સં.] પિતૃ સંબંધી; બાપીકું.

પૈશાચ, વિં [સં.] વિવાહનો એક પ્રકાર. આઠ જાતના વિવાહોમાં ઉંઘતી, ઘેનવાળી, બેબાન એવી કન્યાને કપટ કે છળથી ઉપાડી જઈ પરણવું તે-વિવાહ. (૨) વિં પિશાચ સંબંધી.

પૈશાચી, ઓં [સં.] પ્રાકૃત ભાષાઓમાંની એક જીની પ્રાકૃત ભાષા. બૃહત્કથા એ ભાષામાં પ્રથમ બોલીથી લખાઈ હતી. એની ઉપરથી કથાસરિત્સાગર બનેલ છે. માગધા શૌરસેની, પૈશાચી, અને અપભ્રંશ વગેરે જીની ભાષાઓમાંની એકભાષા.

પૈશુન-ન્ય, નં [સં.] પિશુનતા; ખળતા; દુષ્ટતા. (૨) આડીચુમલી કરવાપણું તે. નીચતા; હલકાઇ.

પૈસાદાર, વિં ધનવાન; માતખર; શીમંત. કહેં પૈસાદારનો હોકરો બુધરે રમે.

પૈસો, પું આનાના ચોથા ભાગ જેટલી કિ-મ્મતનો તાંબાનો સિક્કો; જંઘ; દોઢિયું. (૨) ધન; દોહત; લક્ષ્મી. ૩૦ પ્રં પૈસો ટકો-અશ્વમિલકતા. કિં પ્રં પૈસો આવો

ધન કે માલમિલકત ભોગવવી. (૨) કાંચ લેવી. પૈસા ખોટા કરવા-પૈસા-લહેલું બુ. ડાહ્યું-નહિ આપવું. પૈસાના કાંકરાં કરવા= ખૂબ ખર્ચવું; હઠથી વધારે અને વગર સમજે ખરચી નાંખવું. પેગાતું' પાણી કરવું-પૈસા ઉઠાવી દેવા. પૈસાનું' સો સગું-અધો સં-અંધ માયા વગેરે પૈસાને લઇને છે. કહે. પૈસો તો ઢેડને ઘેરે હોય-પૈસો કંઈ મોટાઇ નથી, પૈસા પર નહિ પણ શુભ ને જ-નમ ઉપર મોટાઇ ને મમતા છે. પૈસાને પાંખો હોય છે-તે ઝટ ઉડી જાય છે. પૈસાનાં કંઈ ઝાડ ઉગે છે ? પૈસાના કંઈ વેષ આવે છે.

પો, સીં. પ્રુષ્ઠાંક; વધાઇનો અંક; આજીઆ. ૧૦-૨૦-ને ૩૦ ઉપર એક વધારે ગણાય તે; હાવનો મુખારકબાદીનો વધારાનો અંક. (૨) જ્ય. ૩૦ પ્ર. પોઆર-લીલાલહેર; જ્યજ્યકાર; સુભાજ્યનો વખત. ઉં સિંહ મુંઝ બોરિંગ મણિ, કૃપણ ધન સતી નાર, જીવ જતે પર કર જશે. ૫૪ પાસા પોઆર. પોઇ, સીં. એક જાતનો વેલો અને તેનાં પાન. ચોખાસામાં આ વેલો ખીલે છે ને તેના પાનનાં બજિયાં થાય છે. (૨) ગાડરની હમાર.

પોઇસ, સીં. [ફા.] દૂર ખસો; સંભાળીને માર્ગ આપો; દૂર ઉભા રહો, એવો ગાડી-વાનનો પોકાર તે.

પોક, સીં. મોટે ઘાટે રડવું તે; મોટેથી નામ દહને રડવું તે; ધ્રુસકો મૂકવો તે. (૨) પોકાર; રાહ.

પોકરાણુ, નં. પોકેપોક મૂકીને રડવું તે; ઉપ-રા ઉપરી ધણી જણે સાથે મોટેથી રડવું તે. (૨) યુમાયુમ; હોકારાહોકાર; મોટા ઘેંઘાટ; કકલાણુ.

પોકળ, વિં. પોહું; અંદરથી અવકાશવાળું તે; ખાલી. (૨) અર્થ વગરનું; અમરનું.

(૩) પોહું; જીહું.-પોકળ આદ. પોકળ આદ કરવું=મોટેથી પોક મૂકીને રાડવું તે. પોકળી, સીં. અવકાશ; આકાશ; ખાલી જગા તે.

પોકાર, પું. મોટેથી ખૂબ મારીને બોલવું તે; બરાડો; ખૂમ; રાડ; ઘેટા; સાદ. (૨) મોટે ઘેટે નામ દહને બોલાવવું તે.

પોકારણુ; કિં. સં. મોટે ઘેટે બોલાવવું; ઘેં-ટા પાડવો; ખૂમ પાડવી; બરાડવું; અરકવું; મોટા સાદ કાઢવો. (૨) શરણ માગવું.

પોકેપોક, સીં. ધ્રુસકેધ્રુસકા; યુમેયુમ; પોકપર પોક મૂકવી તે. (૨) મોટેથી રડીને શોક કરવો તે; મોટેથી વારંવાર ઘેટા પાડી પાડીને રડવું.-એ તો પોકે પોક મૂકીને રડ્યો.

પોખરાજ, પું. આછા પીળા રંગનો કિમતી પત્થર હીરો; પીળુંરત્ન.

પોખણુ, કિં. સં. પોસણુ; પાળણુ; ખવ-રાવણુ ને પાળણુ; પોષણ કરણુ. ઉં કુટુંબ પોખણુ કમાઇને પ્રીત. (૨) સંતોષ આપવો.

પોગળ, વિં. પોહું; અંદરથી ખાલી અને પોહું હોય એવું. (૨) નં. તદન પોહું જીહાણું; પોટારું; મોપાણું; ફટાટાપ; ખાલી દેખાવ. કિં. પ્ર. પોગળ નીકળણુ= જીહાણું ઉઘાડું પડીજણુ; છેલ્લે ખરી વાત બહાર આવી, પોટારાનો બેઠ ખુલ્લો પડી જવો.

પોગળી, સીં. ગાંસડી.

પોષ, સીં. ડાંગર વગેરેના દાણા કે જીની અંદરનો ચોખો-કણ કાં તો ધથેલોજ હોય નહિ અથવા ખવાઈ ગયેલો હોય, કણ રહિત ડોહું-પોહ; મીજ વખરનું કુચકાં-કોટહું. ઉં પોષ ફટતાં લાભ ન લેજી. દમારામ. (૨) નરમપણું; હીલા-પણું; કમીપણું. (૩) યુદ્ધિમતા; સમજ

અકિત; હોશિયારી; પ્રાવીણ્ય; કુશળતા; સમજ-ચેતી જવાની જે અતુરાર્થ-અચળતા તે:-આમાં ઝાઝી પોચ નથી તો. (૪) પહોંચ; પાવતી; પહેંચ્યાનું પરમાણું.
પોચકથ, પું. પોચો જે કથ-દાણો તે; સત્વ-અર વગરનો દાણો. (૨) વિં. ઢીલું; પહોંચું; નખ. (૩) બીકથ; ડરકું; આપ-હું; દમવગરનું.

પોચકું, નં. છાણનો થોડોક લચકો; છાણનો લોહો. કિં. પ્રં. પોચકાં નાંખવાં=ખીડું; ડરતું; ભયથી નરમ થઈજવું; 'થું થશે ?' એમ મનમાં ભય ધરી ડરતું. કિં. પ્રં. પોચકાં નાંખવાં=ડરી ડરીને પાછા હઠવું; મનમાં ભય લાગ્યા કરવો; ડરથી ગભરાવું. બીજવું; ડગમગ થવું.

પોચું, વિં. ઢીલું; ગદગદું; નરમ; દબાવતાં દબાય એવું. (૨) કોમળ; સુક્રમાર; ચૂડ. (૩) બીકથ; હિમ્મત વગરનું; કમજોર; નખળું (૪) ગરીબ; સાલસ.

પોચકી, બીં. નાની માંસડી; પોટલી.

પોટકું, નં. નાની પોટલી; માંસડી; ખચકો.

પોટલિયો, પું. નાની થોડેરવાર પાસે રહે એવી મચક. (૨) મચકના આકારનો સોનાનો પોલો મચકો:-માદળિયાની આગળ પાછળ પોટલિયા કારોગરીના છે. (૩) કુલ્હું. કિં. પ્રં. પોટલિયે જવું=ઝાડે ફરવા જવું.

પોટલી, બીં. પોટકી; ખચકી.

પોટકું, નં. પોટકું; ખચકું; માંસડી. ૩૦ પ્રં. પોટલે પોટલ=પુષ્કળ; ખૂબ.

પોટલો, પું. માંસડો; મોટો ખચકો.

પોટાસ, પું. [અં.] ઉમક્ષાર; ધાતુ અને વનસ્પતિની બરમનો ક્ષાર.

પોટીસ, બીં. [અં.] સોળે ઉતારવાને અથવા ગડગડને પકવવા માટે પઉંના આશને કે અખજોના છુકાને ખડખડાવીને

ખનાવવામાં આવતી છુકી.

પોટસિયમ, નં. [અં.] પોટાસ-ક્ષારમાંનું એક મુખ્ય તત્ત્વ.

પોઠ, બીં. [સં. પુટ] એવડો કોથળો; પ્રાણીની પીઠ ઉપર નાંખતાં એક ભાગ હાથે અને બીજો જમણે પડખે રહે એવો કોથળો; શુંથુ તે; દેશ પરદેશ અબાદિક લઈ જવાને માટે બળદ વગેરેની પીઠપર નાંખીને લઈ જવાય એવી વણજરાઓની શુંથો તે. (૨) એ શુંથો અને તે વહેનારાં બળદ વગેરે પ્રાણીઓનો સમુદાય કાફો-સમહ તે. યાંકું; વણજર; સંધ; સાથ. ૩૦ પ્રં. પોઠ પડવી=ગમે તેમ રસ્તામાં કે ઘરમાં પોતાના સરસામાન અને રસાલા સાથે મુકામ કરવો તે. માથુસોએ જેમ તેમ ભોંયપર પથારીઓ કરી ટોળે પડવું તે.

પોઠિયો, પું. નંદી; શિવને સ્વારી કરવાનો ભેલ તે. (૨) પોઠ ઉપાડનારો બળદ તે.

પોટી, પું. પોઠનો બળદ; નાનું વણજરનું બળદિયું. (૨) વણજરો.

પોટલું, પહોટું; પોટવું.

પોટું, નં. લિંપણનું પડ; પોપડો. (૨) છોકું; ફોતરું.

પોટણ, નં. પોટવું; સવું તે. ઉં. પોટણ કરો મહારાજ. ધાળ. (૨) પોટવાનું જે કંઈ તે; પલંગ:-પોટણ છત્ર પલંગ જો.

પોટવું, કિં. અં. સૂવું; સારી રીતે સજાઈ-દાર શયનમાં નિરાંતે સૂવું તે. ઉં. ઉનાં ઉનાં ખાનું, ઉતરતી જલેખીર; તેરે જમીને ધન ઢોલિયે પોટવારે, બી ગીત. લાંબો નચિંત આરામ લેવાને સૂવું. આનો ને પધારો, તેમ સૂચો ને પોઠો માનાર્યે વપરાય છે. દેવનું, રાજનું ને મોટા માથુ. સનું પોટવું ને સામાન્ય માથુસનું સૂવું, કહેવાય છે.

પોટાડવું, કિં. સં. સુવાડવું; આરામ-નિદ્રાને

માટે સંભાળથી સારા સુવાળા બિહાના વગેરેમાં સુવાણું તે. ઉં આળકને પોદા-કુરે સોના પારણેર.

પોષ્ય, નં પોષ્ય; કરસણને પાણી પાડું તે:- પાછોતરો વરસાદ નહિ એટલે એક બે પાણ્ય પાચ ત્યારે પાક તૈયાર થાય. (૨) પું. સં. પાણિ, હાથ; કર. (૩) સ્ત્રી આખી વસ્ત્રનો ચતુર્થાંશ બતાવનારી નાની ઉભી લીટી; ચોથો ભાગ; ચતુર્થાંશ:- ગમે તેટલું પણ લાખની પાણ્ય. અર્થાત્ થોડું થોડું કહેવાય તોપણ સરવાળે બધું એમ. (૪) ત્રણ ચતુર્થાંશ જેટલું; પુણ્ય; ત્રણ ભાગ:-પોષિયું.

પોષિયું, નં ત્રણ ચતુર્થાંશ જેટલું હોય એવું તે. આપું નહિ પણ પોષ્યા ભાગ જેટલું તે; આખામાં પા કમ હોય એટલું તે. વાસણ, ચુડી વગેરે. પોષિયું તપેલું. પોષિયાં=મેટી આખી ચુડીના પોષ્યા ભાગ જેટલી પટીનાં બદલેયાં તે. (૨) વિં એતરમાં પાણી પાનાઈ માણસ તે; પાણિયું.

પોણીસો, વિં નળાણું પૂણીક અને છેલ્લા એકના ત્રણ ભાગ તે; નળાણું ને આર આના; પોણીસો=૭૫ અને પોણીસો=૮૫૧૧.

પોણું, વિં ત્રણ ભાગ જેટલું; આખામાં પા કમ હોય એટલું; ત્રણ ચતુર્થાંશ. ૩૦ પ્રં પોણીસો=એરવાળખી; અપ્રમાણિક; જુડું. પોણા આઠ=નામદ; નખળું; કમળેર.

પોણીસો, વિં સોમાં પા ભાગ કમ હોય એવું; પુણીસો, પચોતેર; ૭૫ ત્રણ પચીસ.

પોત, નં [સં. ક્રોત] વાણ તાણાની ધટના તે; વણાટનું ધટપણું તે; કુમાસ. (૨) કપડું; વજ; પટ. (૩) જેમાં ભાત કે રંગ વગેરે ન હોય એવું સ્વચ્છ સુલાયમ સુરેખ કપડું, આદર તે:-સાળુ.

પોત; કરદ. (૪) મરનાર સ્ત્રીને માટે તેના પિયેર તરફથી જે છેલ્લા વસ્ત્ર આપવામાં આવે છે તે:-પોત નાંખવું. કેટલાક ભો-કમાં વિષવા થનાર સ્ત્રીને તેના પિયેર તરફથી જે કપડાં આપાય છે તેને પોથ-ત, અને મરનાર સ્ત્રીનાં સાસરિયાને તેની સજ્જમાં મૂકવાને પિયેરિયાં તરફથી જે છાખડી આપાય છે તેને પોત કહે છે. (૫) ફસ ખોલવવી તે; શરીરમાંથી લોહી નાઢી નંખાવવું તે. (૬) ચક્રિત; બળ; પાણી. (૭) જાતિ સ્વભાવ-જનસભ સ્વભાવનો જે આધિભાવ તે; અસભ સ્વરૂપ; જાત; રૂપ:-હવે એણે પોત પ્ર-કાર્યું. (૮) મછવો; બતેલો; નાની હોડી. (૯) બાળક; બચ્ચું.

પોતડી, સ્ત્રી નાતું પોતિયું; પોતી.

પોતવું, જીવં પહોંચવું.

પોતાવું, સં સ્વકીય; પોતીકું; જાતવું, ખાસ ગત. કિં પ્રં પોતાવું કરવું-કરી રાખવું=ખાસગત બનાવી રાખવું; અંતરવું=છટ બનાવી રાખવું. પોતાયા ઉલટું પારકું.

પોતાપણું, નં આપપણ; હુપણું; અક્રિય.

પોતિયું, નં પોતિયું; પુરૂષને કમરે વિં-ટાળીને પહેરવાનું વસ્ત્ર તે. કિં પ્રં પો-તિયાં કાઢવાં=અમરાવું; ડરીજવું. પોતિયાં છુટીજવાં=મહુજ ડરીજવું; ભે મેલ થવી; નાહિઅત બનીજવું.

પોતી, સ્ત્રી પોતી.

પોતીકું, સં પોતાવું; સ્વકીય; પારકું નહિ તે; અંગત.

પોતું, નં મહેસુલ તરીકે ઉપરાવેલાં નાંચાનું બરણું; વસુલ થયેલી મહેસુલનો સરકાર તિબેરીમાં બરવાનો અવેળ. (૨) હુમકાનો ભોગો; નાનો કકડો; મસોટું. (૨) પોળવા રંગવાની પિંછી; કુચો તે. કિં પ્રં

પોતું ફરવડું=જુસીનાંખડું. પોતુંવહાવું= કરેલી વસ્તુને ધૂળ મેળવવી.

જોતે, સં જાતે; ખુદ; આપોઆપ.

પોથી, ઓં પુસ્તકનાં છુટાં પાનાને અથવા ચોપડા ચોપડીઓને એક કપડામાં બાંધીને બનાવેલી પોટકી. (૨) ચોપડી; પુસ્તક; પ્રથમ; કાપેલાં કે કાપેલાં પાનાંને એકાદ સંગ્રહ તે. (૩) અળતાનું બાખના રાતા રંગનું પહેલ. રંગ બનાવનારાઓ રાતો રંગ બનાવી તેમાં ફનાં પહેલ ચઢાવી સુકવી રાખતા. જ્યારે રંગની જરૂર હોય ત્યારે ભેંકે એ પહેલ-જે પોથી કહેવાતી તેને પાણીમાં પલાળી રાતો રંગ કાઢતાં. ફાંત રંગવામાં, ચુડીઓ રંગવામાં અને મેદીને ઠેકાણે પગે મૂકવામાં કોષ કોષવાર એને ઉપયોગ થતો. ઉં લાવ લાવ કું અળતો લગાડું, પોથીમાં પલાળીરે, તારી નાણુક પત્તી પાટલીએ ને પાનીએ પ્યારીરે. કહેં પોથીમાંનાં રંગણું=એ તો માત્ર કહેવાનું રતો.

પોથું, નં મોટી પોથી; મોટું બ'આણુ પુસ્તક (૨) છુટાં પાનાંબાળા પુસ્તકનું પોટકું. કહેં પોથાં તે પોથાં ને ડાચાં તે સાચાં= પુસ્તકમાં ભેખ તે કામ આવે નહિ અને મોંએ હોય તેનો તો તરત ઉપયોગ થાય માટે તે ઉપયોગો.

પોટળો, (સં. પુલ્ગલ) હાથનો ભેદિ; હાથની-ગાય ભેંસ વગેરેની હમારની હમલી, જયો તે. (૨) પેચો-હીલો હમલો. પોટળા જેવું સ્વચ્છ અને પડ્યું કે જેટું ત્યાંથી ઉઠી જ શકે નહિ એવું; ટાટું; અચંચળ; ધીમું; આજસુ.

પોષ, પું (જી.) રેશન ડેપોઝિટ ધર્મનો વડો ધર્માચાર્ય; રેશનના ખીચપ. શિશ્યાના શીક્યર્થનો વડો આચાર્ય તે.

પોષણ, નં અંખપરનું આમડીનું કંકજ. (૨)

ધુધરીની કાડ. (૩) દાણા વગરની શી'મકાડ.

પોષક, પું લીલા રંગનું, વલેલી રાતી ચા-ચનું અને જેમ શિખવાડીએ તેમ બોલે એવું પ'ખી; શુક; તોતા. કિં પ્રં પોષટ બનાવવું=ચપ ચપ બોલી જાય એવું બનાવવું. જે કાંઈ બોલાવવાનું હોય તે વગર સમજે બોલી જાય એમ કરવું; શીખવીને હોશિયાર કરવું. પોષટજ બનાવવું=જેમ બોલાવીએ તેમ બોલે એવું કરવું. પોષટ પાળવો=કુલાવી કુલાવી રાખવું. પોષટ પાળવો-પ'પાળીને રાખવું.

પોષટડો, પું પોષટ; શુક. કવિતામાં વપરાય છે. પોષટડા પિંજર તાંડેર; જરસ ધડવીર સોનાનું. ૪૦ ૬૦ ૬૦

પોષટ, પું પોષટો.

પોષટિયું, વિં પોષટના રંગનું; લીલું:- પોષટિયા સાડી. (૨) ગોખણિયું; વગર સમજવું.

પોષટી, ઓં પોષટની માદા; શુકી. (૨) એક જાતની વેલ. (૩) વિં લીલું.

પોષટું, નં પોષટી નામની વેલનું ફળ.

પોષટો, પું અણાની શિંગ; નાના કુકા જેવી શિંગ તે. ઉં યાચ અણાના પોષટા શે-લડી સાકર ગોળ. ૬૦૬૦ડા. (૨) પોષટ.

પોષડી, ઓં ધાતુની, ભાકડાની, જમીનની અથવા ખીજ કોષ પજી ચીજની સપાટી ઉપસીને ઉખડેલી પતરી; પડ; નાનો પો-પડો; કપોટું.

પોષનસ, નં [સં. પનસ.] પપનસ; નાની નાની ચીટું ને ખાટું પાણી બરેલી કળી-આવાળું એક ફળ. એ બાગમાં થાય છે. એની નાની મોટી કેટલીક જાતો છે. ફળ મોટાં બ'બગોળ થાય છે.

પોષણ, નં ફાંસ; ખાલી નકામી માથાકુટ. (૨) ભાડનાં કાલાં કાઢવાં તે; ભાડની સુકુમારપણાની નાણુકી બતાવવી તે.

પોષણ, વિં પોયુ; નરમ; નાણુક. (૨) ક'ં સહન કરે નહિ એવું; સુકુમારને કાણુ ઘેલું; પ'પાળી રાખેલું; લકાવેલું-લાડકું કરી નાંખેલું. (૩) ક'ં અને નહિ અને ખાલી આમતેમ ફાંફાં મારતું એવું. (૪) નં અં-કુરવાળો ભાગ; નાણુક ફણુગો.

પોષા, પું પોપો; કાળજી આંખ્યા પછી બા-લકને માલે કે હાથેળીએ પાડેલું ટપકું; નજરિયું. કાળજીનો કાષ. (૨) એક ખોટા બચનું નામ; અગ્રાત વ્યક્તિ.-પોષા લખ ગયા. બાળકને કોષ વસ્તુ જીલાવવાને બતાવવાની બિબીષિકા.

પોષાગાળું, વિં પોષાગાળું; સામા માણ-સને શરમિંદું પાડવાને માટે ઢોંગ કરી મોટેથી રોષ બખાળા કરી મૂકે એવું; જરા જરામાં મોટેથી રડી ઢોંગ કરનાર; બખાળિયું; ઢોંગી; ફતવાખોર.

પોષુ, વિં બધા લાડથી શરીરે અને સ્વભાવે નરમ થઇ ગયેલું; પોયુ; બીકણુ; ડરકું. ૧૦ પ્રં પોષાંબાઈ=મૂળ શરીરે અને સ્વ-ભાવે નરમ, તેમાં વળી બાઇ માણસ, એ-ટલે બહુજ નાણુક, શરમાળ અને નરમ સ્વભાવની સ્ત્રી વ્યક્તિ, તે ઉપરથી પોષાં બાઈનું રાજ્ય=એક નરમ-પોયુ=પોચા અમલનું રાજ્ય એટલે જેમ કરે તેમ ચાલે, કોઇનો ડર કે બચજ નહિ એવા અર્થમાં 'પોષાંબાઈનું રાજ્ય એમ કહે-વાય છે. (૨) પોમલું; વખાણુ ઘેલું.-ખરે બપોરે બણુયું (બંડ-પ્રાંચલ-અફ-વાથી ફાટી નિકળેલું બંડ) અને પોષાં-બાઈનું રાજ્ય.

પોષેપો, પું પાષેપો; એક જાતનું વર્ષાનું ફળાડ. આ ઝાડ વાડાઓ, ખેતરો અને બીજાં ગમે ત્યાં બી નાંખવાથી ઉગી નિ-કળે છે. તાડની આફક તે ફસ બાર હાથ ઉંચું થાય છે અને તેનાં પાંદડાંના થડ

આગળના સંધા પાસે ફળ ખાડે છે. ફળ મોટી ફેરી જેવાં અંદર બહારના કાળાં બી વાળાં થાય છે. એ ફળ કાચાં કચુ'બર કરીને અને પાકાં થતાં કાપીને ખવાય છે. એમાંથી એક જાતની વાસ નિકળે છે પણ મળપણ પુષ્કળ હોય છે. આ ઝાડમાં નર માદા એવી બે જાત છે. નર ઝાડને ફળ થતાં નથી, તેમ માદા ઝાડો હોય અને નજીક નર ઝાડ ન હોય તોપણ ફળ થતાં નથી. ધણાં માદા ઝાડ વચ્ચે એકાદ બે નર ઝાડ હોય તો પુ-ષ્કળ ફળ થાય છે. પોષેપાનું પેપસિન નામે સત્ત્વ બહુ પાયક છે.

પોખાર, પું બાર અને વધાઇનો એક વ-ધારે તે; વધાઇ આવવી તે; વિજય; ફતેહ; સફળતા-ધારેલા કામમાં ધાર્યા પ્ર-માણે થવું તે.-એ તો જ્યાં ફાવ નાંખે છે ત્યાં પોખાર પડે છે. તે એવા ખુશ-મત પ્રિય માણસ છે કે, જરા છાપરે ચ-લાવી વાત કરેલા એટલે તરત પોખાર! કિં. પ્રં પોખારા ગણુવા=છાનામાના નાસી જવું; ચુપચાપ વટાણા વાવી જવા.

પોમલું, વિં પહેલે સપાટજ મોઢ પામી જાય એવું; હરખલેલું; અહામુબ્ધ; પોમાઇ જાય એવું. (૨) પોયુ.

પોમાડું, કિં અં મોઢ પામી હરખાઇ જવું; મલકાઇ જવું; પલકેજવું. (૨) આંડાં ઘેલાં થઇજવું.

પોયણુ, સીં નાનાં તળાવડાં અને વહેળા-ઓમાં થતી એક ફૂલવેલ; પોયણી. એનાં ફૂલ રાતે ખીલે છે ને દહાડે બિડાઇ જાય છે.

પોયણી, સીં પોયણુ; તળાવોમાં થતી કમ-ળવેલ જેવી રાત્રીએ ખીલનારી-યંત્રવિકા-શી ફૂલની વેલી. એનાં પાંદડાં પાણી ઉપર પથરાઇ રહે છે; કુમુદિની.

પોયણું, નં પોયણીનું ફૂલ; રાતે ખીલનારૂં

અને દિવસ થતાં કરમાઈ જનાર કમળ.
એ લાલ અને ધોળા એક રંગનાં યામ છે.
પોરુ નં ગેડી હો રમનારાઓએ નક્કી ક-
રેલી બન્ને બાણી તરફની હલ-સીમા તે;
જ્યાં હો પહોંચાડવાથી જીત મળ્યામ, એમ
નક્કી કરેલું હોય તે જગા; પેટું; પોટું.
પોર, અં [સં પૂર્વ] ગયે વર્ષે-આવતે વર્ષ.
મયું કિંવા આવતું વર્ષ દર્શાવતાં પોર
એમ બોલાય છે.
પોર, નં બાળક; છોકરું. (૨) પહોર; પ્રહર.
પોરવણું, પરાવણું.
પોરસ, પું સંતોષાનંદની પ્રકૃષ્ઠતા તે;
વૃક્ષિનો આનંદ તે; સુખાનંદનો સંતોષ તે.
પ્રકૃષ્ઠતા.
પોરસાણું, કિં અં પ્રકૃષ્ઠ થવું; સંતો-
ષાવું. આનંદ ફલવું; ખીલવું; આનંદ
ઉભરાવું; સ્નેહરસે ભરાવું; પાનો મૂકવો.
પોરિયો, પું છોકરો.
પોરી, બીં છોકરી.
પોરકું, વિં મધ સાલવું; શુદ્ધતવું; ગયા વ-
રસનું.-પોરકી ડાંગર.
પોરેગીર, પું પહેરેગીર; પહોર પહોર વાર
ચોકી રાખનારો તે.
પોરો, પું પાણીમાં થતો તંત્ર જેવો બહુજ
બારીક જીવ; પોરા. કહેવું દૂધમાંથી પોરા
કાઢવા-જ્યાં દોષનો સંભવ ન હોય ત્યાં
પણ દોષ જેવો; બહુ ગ્રીણવટ-ચિકાસ
કરવી તે. (૨) પ્રહર. (૩) કાળ; સમય.
-આજ સાચાનો પોરો નથી. (૪) કુવા-
માંથી પાણી કાઢવાની ડોલ.
પોરુંગીઝ, વિં પોરુંગાલવું; પોરુંગાલવું
વતની; ફિરંગી.
પોર્યા, પું પોરિયો; છોકરો.
પોલ, નં પોલું એવું તે; દર; કાણું; બાણું.
(૨) અંદર-મહેલા બાગમાં અવકાશ હોય
એવું તે; અંદરથી બરેલું નહિ એવું તે.

(૩) મપ. કિં પ્રં પોલ ચલાવવી-અપ
ચલાવવી. (૪) ગોઠવું; ગઢેલું. ઉં પોલ
રૂડે પાથર્યા, આવળમાં ભરી એલ, ખખ
ખખા સાંકો કરે, નારી સાથે નેહ સામળ.
પોલકારણું, કિં અં કાણું પાડવું; પોલું
કરવું; પોલ પાઠવું; કોચવું.
પોલકારણું, નં પોલકારીને-કોચીને પાડેલું
બાણું; બોક; પોલું કરવું તે.
પોલકાઈ, નં બાણું; કાણું; બોક.
પોલકું, નં બચ્યાં અને ઓઝાતું એવું કૂ-
લેલું બદન, કે જે અંદરથી પોલું રહે.
બીડાણે આવે એવું નહિ પણ ચોચું અને
ફેલેલું રહે એવું; છાતી પેટ ને પીઠ ઢંકાય
એવું કુડવું.
પોલપોલા, અં પોલેપોલ; અંધર; જ્યાં
કશી વ્યવસ્થા હોય નહિ એવું-અનિય-
ત્રિત; ખાલી.
પોલર, વિં પોલું; અસાર. (૨) કાચું. (૩)
જ્યાંથી નવા શેલડીના ફણગા નિકળે છે
તે; સાંકા ઉપરની આંખો-ગાંઠકુર; ખિચાઈ.
પોલાણ, નં પોલું તે; અંદરથી ખવાયેલું,
પોલું અને અવકાશવાળું તે; જેની અંદર
અવકાશ હોય એવું તે; નહિ બરેલું એવું તે.
પોલાઈ, નં ખઈ લેલું; તીખું લેલું.
પોલારણું, કિં પોલું કરવું; કાણું પાડવું.
(૨) કોચવું; ખાતર પાડવું. (૩) દર પા-
ડવું. ઉં ઉંદરડીએ નવાં ધર પોલાનાં,
ધુતારી ધેણ ઉંદરડી. ઓગીત.
પોલાઈ, નં પોલું હોય એવું તે; ખખાઈ; પોલ.
(૨) વિં અંદરથી અવકાશવાળું; પોલું.
પોલાળ, વિં પોલવાળું; જેમાં પોલ હોય તે.
પોલેપોલ, અં અંધર
પોલીસ, બીં [અં] શહેર અને ગામનું રક્ષણ
કરનારી તથા વ્યવસ્થા રાખનારી અશસ્ત્ર
શબ્દ; યુના પકડનાર અને લોક વ્યવસ્થા

રાખનાર ખાતું અને તેના સિપાઇઓ વ-
ગેરે; કોટવાળી-સિપાઇ.

પોણું, વિં પોકળ; અંદર કષ્ટ હોય નહિ
એવું; ખાલી; અંદર અવકાશવાળું હોય
એવું. (૨) બહારના બબકાનું; ઉપરની
સફાઇવાળું.

પોણવાં, નં પહેલ, પિંજેલા અને પોથા રના
ગદલાં, પોચી માદી.

પોણું, કિં સં પરાવતું; સોય વગેરેના ના-
કામાં દોરાં ધાલવો તે. (૨) દોરાંમાં મ-
થુકા વગેરે ધાલવા તે. (૩) ઇચ્છવું; બદી
ગખીમાં નાંખવું.

પોશી, કીં [સં. પ્રવૃત્તિ] પસલી; ખોખો
પોશબંરવી=વધાઇ બેવી; પોશ બરાવવી=
વધાઇમાં ખોખો ભરાય એટલી બક્ષીસ
રૂપિયા વગેરે આપવું. ઉં પોશ બડેરે
જગ મોતીડે. (૨) શેષ. (૩) વિક્રમ સં-
વતનો ત્રીજો મહિનો.

પોશી, પું પોષણ.

પોશાક, પું [કા.] પહેરવાનાં વસ્ત્ર તે;
કપડાં. (૨) પહેરવેશ; અમુક તરફથી પ.
હેરેલાં છુમકોના દેખાવ-પોષાક. (૩)
ભેખાસ; ખીલત; માનમાં-રાજાખામાં અને
સારા કામની કદરમાં કપડાં વગેરેની બ-
ક્ષીસ આપવી તે.-રાજાએ તરતજ દિવા-
નનો પોશાક પહેરાવ્યો.

પોશાગીર, પું તાલીમખાજ; પહેલવાન;
કસરતી જીવાન. (૨) સુંદર પોશાક પહે-
રીને ફરનારો; સફેદ ચોર; ડગ.

પોશાળ, કીં ભેતોને પૂજા વગેરે કરવાનું
સ્થાન; ઉપાશ્રય.

પોશિંદું, વિં [કા.] કદરદાન; કિંમત કરી
ભજીનાર; માલક; મદદ-આશ્રય આપનાર;
મુરખખી.

પોશી, વિં પોષની-પોશ મહિનાની.-પોશી
પુનમ.

પોષક, વિં [સં.] પોષણ કરનાર; પાલક;
ખાવા પીવાનું આપનાર; પાળનાર. (૨)
પુષ્ટિ આપનાર; વધારનાર, ટેકો આપનાર,
મદદગાર.

પોષણ, નં [સં.] ગુજરાન; ખોરાકી;
પોષાવું તે; ખાધખોરાકી ગુજરાન. (૨)
ટેકો; મદદ.

પોષણીય, વિં [સં.] પોષવાલાયક; પા-
ળવા જેવું.

પોષણશાળા, કીં પૂજા કરવાની જગ્યા;
ઉપાશ્રય.

પોષણું, કિં સં પોષણ કરવું; પાળવું; ખ-
વરાવવું પીવરાવવું; ગુજરાન ચલાવવું. (૨)
પુષ્ટિ આપવી; પરિપાલન કરવું; ઉત્તેજન
ટેકો-મદદ આપવી.

પોષાણું, કિં અં પોષણ થવું. (૨) પાલ-
વવું; પરવડવું. (૩) કદર-કિંમત થવી.
(૪) પુષ્ટ થવું; વધવું; પુરાવું-ભરાવું. મદદ
મળવી; માન ને આપાન મળવાં.

પોષાક, પું પોષાક; પહેરવેશ; ભેખાસ.

પોષાકી, કીં પોષણ-ખાનપાન વસ્ત્ર વગેરે
આપવું તે. (૨) પહેરવેશ; કપડાં.

પોષિત, વિં [સં.] પાળેલું; પોષણ આ-
પીને ઉછેરેલું.

પોષ્ય, વિં [સં.] પોષણ કરવાને યોગ્ય;
પોષવા લાયક. ઉં પોષ્યવર્ગ વિસારીને,
પોતાનું પેટ જો ભરે. પોષ્યવર્ગ=પોષવા
લાયક આમજન સેવક-પરિજન વગેરે તે;
કુટુંબ-પરિવારનાં માણસો તે; આશ્રિતજન.

પોસ, પું અશીષનું બિડડું; જેમાં ખસખસ
થાય છે તે કોટલું-ડોડો. પોસના ડોડા એમ
કહેવાય છે. એ શેકના કામમાં આવે છે.
(૨) વધાઇની બક્ષીસ; ભંભદિવસ; નવું
વર્ષ વગેરે પ્રસંગોએ આશ્રિત જનને આ-
પવામાં આવતી વધાઇ.-દિવાળીની પોસ.
(૩) વિક્રમ સંવતનો ત્રીજો મહિનો.

પાસનાડા, પું અધિકારીનાં જિંડવાં.
પાસાણ, વિં પરવડતું; પાલવતું; અનુકૂળ
પડતું. (૨) શરીરે બરેલું; પાણ્ય પામતું.
(૩) ધરિત; થોમ્સ.-પાસાણ હોય તેવું
બોલબો.

પાસાણ, કિં અં પરવડતું; પાલવતું. (૨)
પાણ્ય થતું; પુષ્ટ થતું; બરાતું; ભોલીમાંસ
આવતાં. (૩) ઘટતું ?

પોસ્ટ, સીં [સં] અમુક દર લખ દેશ પર-
દેશ કામગીરી મોકલવા લાવવાનું કામ કર-
નારે ખાતું-સંસ્થા; ડાગ; ટપાલ. પોસ્ટમેન
ટપાલી; કામગીરી વહેંચનારો.

પોસ્ટી, વિં પોચું; ઢીલું; નરમ.

પોહ, પું પહો, પહો; ખામદાદ; પ્રજ્ઞાત;
સ્પષ્ટાર.-પોહ ફાટનાંજ લડાઇ શરૂ થઇ.
(૨) અં ઠોરને પાણી પાવાને ઉચ્ચરાતો
એવો ઉદ્દગાર.

પોહર, પું પહેરો.

પોહોર, પું [સં.] પ્રહર; દિવસ અથવા
રાતનો ચોથો ભાગ તે; ત્રણ કલાક જેટલો
વખત તે. (૨) અં ગયે વર્ષે; આવતે
વર્ષે, એમ.-હવે આવળે પોહોર.

પોળ, સીં [સં. પ્રતોક્ષી] ખડકી-દરવા-
વાળો મહોલો; શેરી; ખડકી; અધિવાર
ફળિયું.

પોળાઇ, સીં પહોળાપણું; લંખાઇ સામેનો
વિસ્તાર તે. (૨) મોકલાય પનાનો વિ-
સ્તાર તે.

પોળિયું, નં પહોળિયું; પહોળો સિંકો;
મુંખાઇમરો રૂપિયો; કલદાર રૂપિયો.

પોળિયો, પું પ્રતીહાર; દરવાન. ઉં પો-
ળિયે આડે રહીને પૂછતું કે, પોઠમાં શું
એ બર્થુ રે બોલ. (૨) પોળની ખડકીએ
રહેનારો તે.

પોળી, સીં (સં. પુલ્લિકા) પાતળા ને
પોચી શેટલી; પડવાળી શેટલી. (૨) મળ-

પણવાળો આવો મૂકીને ખનાવેલી પડવાળી
તળેલી શેટલી:-પૂરણપોળી. ઉં બળી
ઉતરતી પોળાને ખીર, ભોજન મન આવતાં.

પોણું, જીં પહોણું.

પોંક, જીં પોંખ.

પોંકણું, પોંખવું.

પોંકિયું, પોંખિયું.

પોંખ, પું (સં. પ્રોહ) જીર, ખાજરી અને
ધઉં જવ વગેરેનાં તાળ દાણા બરેલાં
કુંડાં ને દેવતા ઉપર ધરીને પાડેલી લીલી
-નરમ ધાણી.

પોંખણું, નં પોંખવાનાં સાધનો તે; વર
વહુને વધાવી બેવાનાં ધુંસરી, મુસળ, વસો-
ણાનો વાંસ, ત્રાક ને સળિયો વગેરે તે.

પોંખણું, નં કુંડું; કણસણું; જેમાં તાળ
નવા દાણા બરાચેલા હોય તે ઉંખી; ખા-
જરિયું વગેરે. (૨) પણછ પર માંડવાનું
તીરનું મૂળ તે.

પોંખવું, કિં (સં. પ્રનુહ) પરણવા
આવેલા વરને અને પરણી આવેલી વહુને
તેમની સાસુઓએ માંડવામાં કે ધરમાં દા-
ખલ થતાં વધારી સેવાં તે; અક્ષત, ફૂલ
અને ચેંખણીથી વધાવવું; પવિત્ર જળ ને
મંગળ વસ્ત્રોનું પ્રોક્ષણ કરવું તે.

પોંખિયું, એ અથવા વધારે કકડાઓથી બ-
નેલી વસ્ત્રનું એક બાજીનું અંમ-અવયવ
તે; બાજીનો ભાગ-કકડા; ફાટા; દંતિ.
:-આ તાળાનું પોંખિયું ખોવાઇ ગયું છે.
(૨) એકાદ પક્ષ-બાજી તરફનું તે; કાજી;
શાખા વગેરે તે:-વાલેલાઓનું એક પોં-
ખિયું, ધોળકા તરફ ઉતરી પડી ત્યાં
આબાદ થયું.

પોંચ, સીં પહોંચ; પાવતી; રસીક. (૨)
ઉંડી સમજ; અકબ; જીવિખતા:-એવામાં
કંઈ ઝાઝી પોંચ નથી.

પોંચી, સીં પહોંચી; પુરુષને પહેલે પહેર-
વાનું જડિન ધરણું; કાંડાનું ધરણું.

પૌષ્ણિક, પું. કાંડાથી આંગળાં લગીતો હાથનો ભાગ તે; કાંડું; પહેંચો. કિં. ૫૦ પૌષ્ણિક કરકવા=નાસ-હબક બતાવવી; કપારી છુટે એવું કૂર-આનાનુષિક કામ કે બનાવ જોઇ અકસોસ કરવો તે. (૩) દયા બતાવવી. (૩) હાર ખાઇજવી; હારવું.

પૌષ્ણિક, પું. પૌષા.

પૌષ્ણિક, નં. (સં.) બચપણ; નાનપણ; પોગંડા વસ્થા=માત્યાવસ્થા (૧૧ વરસ લગીની).

પૌષ્ણિક, પું. (સં.) પુત્રનો પુત્ર; દીકરાનો દીકરો.

પૌષ્ણિક, સ્ત્રી. (સં.) પુત્રની પુત્રી.

પૌષ્ણિક, પું. (વધવાએ પુનર્લગ્ન કર્યા પછી થયેલો છોકરો તે.

પૌષ્ણિક, નં. (સં.) સહેરમાં રહેનાર માણસ; નાગરિક; સહેરી. પોરજન=સહેરમાં રહેનારો તે; સહેરના માણસો. (૨) નામર; સભ્ય; વિવેકી માણસો તે.

પૌષ્ણિક, પું. (સં.) ધરની પાસેનો આગ; નજરઆગ.

પૌષ્ણિક, વિં. પુરાણ સંબંધી; પુરાણનું.

પૌષ્ણિક; (સં.) પુરાણ વાંચનાર; જાણનાર તે; પુરાણી. (૨) વિં. પુરાણનું.

પૌષ્ણિક, સ્ત્રી. (સં.) સહેરમાં રહેનારી રીત ભાતવાળી સુંદર સ્ત્રી તે; નમરજ; નમરની સ્ત્રી.

પૌષ્ણિક, નં. (સં.) પુરુષપણ; મહાંધ. (૨) બળ; પરાક્રમ. (૩) વિં. પુરુષ સંબંધી.

પૌષ્ણિક, વિં. પુરુષનું જેમાં કર્તૃત્વ હોય એવું તે; પુરુષે કરાયેલું; પુરુષનું.

પૌષ્ણિક, પું. (સં.) પ્રજિંભાને દિવસે કરાતો યજ્ઞ તે.

પૌષ્ણિક, સ્ત્રી. (સં.) પ્રજિંભા; પુનમ.

પૌષ્ણિક, સ્ત્રી. (સં.) પુનમ.

પૌષ્ણિક, સ્ત્રી. (સં.) પુનમ.

પૌષ્ણિક, પું. (સં.) પૌષ મહોતો.

પૌષ્ણિક, વિં. (સં.) પુષ્ટિકારક; સરીરને પુષ્ટ

બનાવે એવું:-પૌષ્ટિક ખોરાક.

પૌષ્ણિક, નં. (સં.) પોણું કમળ; પોણાં કમળનું બનાવેલું તે.

પૌષ્ણિક, નં. (સં.) વૈષ્ણવી ઉજ્જ્વળ દીક્ષ. (૨) બીમસેનના સંખનું નામ.

પૌષ્ણિક, પું. પૌષ્ણ; કાંચેરને પલાળી શેકી ખાંડીને બનાવેલા ચપટા ચોખા તે. ઉં. પૌષા. દૂધ અશન કરે, પ્રીતિ કાંતા કંથ.

પૌષ્ણિક, નં. એક જાતનું ઝીણું પોતનું રેશમી કપડું. (૨) કાંદો; કુંગળી; રાજગીરી.

પૌષ્ણિક, વિં. બહુ ચીકણા ને હલકા સ્વભાવનું; સહેજ સહેજમાં ઉતરી પડે એવું; મિઠાજ ને હલકા સ્વભાવનું માણસ તે.

પૌષ્ણિક, સ્ત્રી. (સં.) સેતરંજની રમતમાં પાચ-હલ-મહોરાથી રાજને આંતરી ભેવો તે; પૌષ્ણથી રાજને શેક પહેંચાડવી તે.

પૌષ્ણિક, વિં. પગપાણું; પગે હિંડનાર. (૨) પાચદળ-મહોર પૌષ્ણપગે ચાલીને લકનારા સૈનિક (ધોડેસ્વાર નહિ.)

પૌષ્ણિક, પું. રનેહ; પ્રેમ; વહાલ; પ્રીતિ.

પૌષ્ણિક, વિં. વહાલું; પ્રિય.

પૌષ્ણિક, સ્ત્રી. (સં.) વહાલી સ્ત્રી; પ્રિયા.

પૌષ્ણિક, સ્ત્રી. (સં.) નાનો પ્વાલો; પવાલી; કટોરી.

પૌષ્ણિક, નં. પવાલું; કટોરો. (૨) કચોલું.

પૌષ્ણિક, પું. મોટું પવાલું; કટોરો:-ઝેરનો

પ્વાલો પી ગયો.

પૌષ્ણિક, સ્ત્રી. (સં.) પાણી પીવાની ઇચ્છા તે; તરસ; તૃષ્ણા.

પૌષ્ણિક, સ્ત્રી. (સં.) સ્વપ્નની આગળ આવતા કેટલાક ઉપસર્ગોમાંનો એક ઉપસર્ગ. ક્રિયાપદની આગળ આવતાં મોખરે, આગે, આગળ વગેરે અર્થ બતાવે છે, વિશેષણની આગળ જોડાતાં પદ્ય અને વધારે એવે અર્થ બતાવે છે અને નામની આગળ આવતાં, આરંભ, પ્રારંભ, ઉત્કર્ષ, પ્રમાતિ; ઉત્પત્તિ વગેરે અર્થ બતાવે છે. વળી જુ.

દાષ; ભિન્નતા; સ્વચ્છતા; લંબાણ; અતિ-
શયતા; સંપૂર્ણતા અને સંતોષ, એવા અર્થો
પણ બતાવે છે.

પ્રકંઠ, વિં [સં.] સ્પષ્ટ; ખુલ્લું; ઉઘાડું. (૨)
પ્રસિદ્ધ; જાહેર; પ્રકાશ.

પ્રકટિત, વિં [સં.] પ્રકાશિત; જાહેર, પ્રસિદ્ધ
કરેલું; પ્રકાશ કરેલું.

પ્રકટીકરણ, નં [સં.] પ્રકટ કરવું તે; પ્રકાશન.

પ્રકર, પું [સં.] ઢગણો; સમૂહ. (૨) અચુર
અંદન.

પ્રકરણ, નં [સં.] અંથના જુદા જુદા વિષ-
યોમાનો એકાદ વિષયવિભાગ તે; પુસ્તકના
વિષયનો અમુક ભાગ-ખંડ તે. પાદ; અ-
ધ્યાય; પરિચ્છેદ, આખ; સર્ગ વગેરે તે.
(૨) વિષય; આખત; વાતનો પ્રસંગ; વસ્તુ
વિશેષ. (૩) પ્રસ્તાવ; પ્રસ્તાવના.

પ્રકર્ષ, પું [સં] ઉત્કર્ષ.

પ્રકંપ, પું [સં] થરથરાટ; કંપારો; ધુભરો;
થરથરવું-હાલવું-ધૂળવું તે.

પ્રકામ, વિં [સં] કામનાવાળું; મનગમતું;
યથેષિત.

પ્રકાર, પું [સં] ભેદ; જાત. (૨) રીત
તરહ. (૩) બાબ. (૪) નમુનાનો ધાર.

પ્રકાશ, પું [સં] તેજ; દીપ્તિ; રોશની;
અજવાળું; ઉજ્જ્વલ. (૨) ચળકાટ; બબક.
(૩) તડકો; આતાપ. (૪) પ્રસિદ્ધિ;
જાહેરાત. (૫) અં બાહન; ખુલ્લી રીતે;
જાહેરમાં.-કહેવું હોય તે પ્રકાશ કરેલો,
પાછળ નહિ. કિં પ્રં પ્રકાશ કરવું=ખુલ્લું
કરવું; જાહેરમાં મૂકવું; બહાર પાડવું; ઉ-
ઘાડું કરી નાંખવું.

પ્રકાશક, વિં પ્રકાશ કરનાર; બહાર પાડ-
નાર.-અંથ પ્રકાશક. (૨) અજવાળું કરે
એવું; ઉજ્જ્વલ કરનાર.

પ્રકાશકતા, ઓં પ્રકાશ કરવાપણું; તેજ-
સ્થિતા; પ્રકાશ કરવાની શક્તિ તે. (૨)

ઉજ્જ્વળાપણું; અકચકાટપણું.

પ્રકાશન, નં પ્રકાશ થવું તે. (૨) જાહેર
થવું-બહાર પડવું તે.

પ્રકાશણું, કિં અં ઉજ્જ્વલ આપવો; તમ-
તગવું; ઝળાઝળાં થવું; તેજમારવું; અક-
ચકવું; દીપવું. (૨) ઝળકી દેખાવી; તેજ
જણાવું. (૩) બળવું; ઝળાઝળવું. (૪)
ખુલ્લા દેખાવું-જણાવું. (૫) તપવું. (૬)
જગવું; ચૈતન્યવાળું હોવું.

પ્રકાશિત, વિં [સં] જાહેર કરેલું; પ્રસિદ્ધ
કરેલું. (૨) તેજદાર; ચળકતું; પ્રકાશેલું.
(૨) દર્શિત; જણાવેલું; જાહેરમાં આ-
ણેલું-છપાવેલું.

પ્રકાશી, વિં પ્રકાશવાળું; પ્રકાશ કરનાર;
પ્રકાશ આપે એવું.

પ્રકાંઠ, વિં [સં] વિસ્તીર્ણ; બહોળું. (૨)
ઉત્તમ; પ્રશસ્ત. (૩) નં થક.

પ્રકીર્ણ, વિં [સં] પરચૂરણ; નાના પ્રકા-
રવું-મિશ્ર. (૨) વિરત; ખુલ્લું.

પ્રકીર્તિત, વિં કવેલું; કથિત; ગાયેલું; વ-
ખાણેલું.

પ્રકુપિત, વિં કોપેલું; ધ્રુસે ધયેલું.

પ્રકૃત, વિં સ્વાધારણ; પ્રવૃત્ત; વર્તમાન; ચાલુ.
(૨) મળેલું; પ્રાપ્ત.

પ્રકૃતિ, ઓં [સં] મૂળ સ્વભાવ; જન્મ
સ્વભાવ. (૨) સ્વરૂપાવરણ; અસલ હા-
લત; સ્થિતિ; કુદરત; મૂળબંધારણ. (૩)
આધાર શક્તિ; અનાદિ માયા. (૪) તબિ-
યત; આરોગ્ય; શરીર ને મનની અવસ્થા-
સ્થિતિ તે.-સ્થિતિ તે. આજે એની
પ્રકૃતિ સારી નથી. વિકૃતિથી ઉલટું તે.
(૫) રેયત; પ્રબળન; ભોક. (૬) પ્રધા-
ન.-પ્રકૃતિ મંડળ.

પ્રકૃતિજન્ય, વિં [સં] સ્વભાવજન્ય.

પ્રકૃષ્ટ, વિં [સં] તાણેલું; ખેંચેલું; આ-
ણેલું.

પ્રકાશ, પું [સં.] ઉજાળો; વાત પિત્ત ને કદનો બગાડો તે. (૨) ચુરસો; કોપવું તે; ખૂબ દંતરાજ થવું તે.

પ્રકાશ, પું [સં.] કાણીની ઉપરો ભાગ, બધાં કહું પહેરાય છે તે, મણિબંધ.

પ્રકંઠ, પું [સં.] ઉપક્રમ; પ્રથમારંભ.

પ્રકંઠણ, નં [સં.] જવું-ફરવું તે; ફેરો આટો કરવો તે; ગમન.

પ્રકંઠા, સ્ત્રીં આસપાસ ફરવું તે; પ્રદક્ષિણા.

પ્રકંઠ્યા, સ્ત્રીં રીત; શ્દિ; કોઈ કાર્ય કરવાની રીતિ તે. (૨) કર્મ; ક્રિયા; કામ.

(૩) વ્યવસ્થા; મોઢવણી. (૪) શબ્દ જોડવા-ખનાવવાની રીત તે.

પ્રકાશન, નં [સં.] ધોવું-પખાળવું તે; માર્જન.

પ્રકાશ, વિં [સં.] નાંખેલું; ફેડેલું; ઉમેરેલું.

પ્રખર, વિં [સં.] અલંત ગરમ; આકરં. (૨) સખત; તીખું. (૩) ખખતર.

પ્રખ્યાત, વિં [સં.] વિખ્યાત; નામક્રિત; પ્રસિદ્ધ; જાણીતું; જાહેર.

પ્રખ્યાત, સ્ત્રીં [સં.] વિખ્યાતિ; પ્રસિદ્ધિ; નામના. (૨) જોગખ.

પ્રગટ, વિં આહન; ખુલ્લું; જાહેર. (૨) પ્રત્યક્ષ. ઉં પ્રગટ પારખું એહ. સામળ. કિં પ્રં પ્રગટ કરવું=પ્રસિદ્ધ કરવું. બહાર-જાહેર પાડવું. ઉત્પન્ન કરવું.

પ્રગતિ, સ્ત્રીં વધારો; આગળ વધવું તે; નીતિરતિ, ચાલચલમત, વધા-વ્યવહાર વગેરેમાં આગળ વધવાપણું તે; ઉન્નતિ-પ્રતિબન્ધ તે. આ શબ્દ છેક હમણાંજ મેરાડી ઉપરથી ચુબરાતી સાહિત્યમાં વપરાવા માંડ્યો છે. ઉત્કર્ષ; અભિવૃદ્ધિ; વર્ધન; ઉચ્ચલન.

પ્રગટવું, કિં અં સળમવું; લામવું; ઉત્પન્ન થવું; પેદા થવું. ઉં કયાં પ્રગટ્યો જન્-

દેય દવાનળ, જ્ઞાણમુખી ગમને ચઢી ગાજ્યો. ૪૦ ૬૦ ૩૦ તમારા કહુંજમાં એ દોરો પ્રગટ્યો. નિપજવું; નિકળી આવું. (૨) જાહેરમાં આવવું; ખુલ્લું પડવું; ઉઘડવું; જાણીતું.

પ્રગમવું, કિં અં પરગમવું; પસરવું; બ્યાપવું. -પેટમાં દજી આસડ પ્રગમ્યું નથી. રગે રમ બ્યાપીજવું;

પ્રગટલ, વિં [સં.] ઉજાળણું; ઉદ્ધત; આણ-સમજી ને ઉત્સાહી એવું તે. (૨) બકા-ખોલું; નિડર-વાચાળ; જરમાયા વખર ખોલે એવું; અલેતું. (૩) તીખાસ્વભાવવું; ચર; ખાહોશ.

પ્રગટલાતા, સ્ત્રીં ઉજાળણાઈ; ઓદ્ધત્ય. (૨) વાચાળપણું; ચીખાવણાપણું; અલેતાઈ-અલેતાપણું.

પ્રગટલા, સ્ત્રીં અલેતી નાચિકા; નિડર ખોલકણી ને ઉત્સાહી નાચિકા.

પ્રધાત, પું [સં.] ચીલો; ખણાઈને પડેલો માર્ગ; રીત; ચાલ; રિવાજ.

પ્રધૂર્ણ, પું [સં. પ્રાધૂર્ણ] પરાણે; અતિથિ.

પ્રધાલિત, વિં [સં.] ચાલતું આવેલું; ચાલુ કરેલું હોય એવું; ચાલુ.

પ્રચંદ, વિં [સં.] મોટું અને જાજરમાન. (૨) ઉમ્મ; દુર્ધર્ષ; તીવ્ર. (૩) આકરં; ગરમ; જલદ; તીખું.

પ્રચંદતા, સ્ત્રીં ઉમ્મતા; તીવ્રતા. (૨) આકરાપણું. (૩) કદની સ્વભાવની ઉન્નત-મોટાઈ તે.

પ્રચાર, પું [સં.] ચાલ; શ્દિ; રીત; રિવાજ. (૨) ફેલાવ; પ્રસાર.

પ્રચારવું, કિં સં રેકવું; સિંચવું; જાંઘવું; રંગેરમ-અથવા અલવવ બધે બ્યાપી જાય એમ રહાવવું-ચારવું-તાંખવું તે. -ધી પ્રચારવું. (૨) ફેલાવવું; પ્રસારવું; બ્યાપી જાય એમ કરવું; શ્દિમાં આવે એવી રીતે

અમલમાં મુકાવવું. (૩) ટાણા રૂપે કઢી દેખાડવું; આગળ ઉપકાર કર્યો હોય તે સામાની સમજમાં આવે એમ મહેશ્વ તરીકે કહી બતાવવો; ચાપી-નાણી જેવું; ટાણે મારવો; યાદ આવે તેમ કરવું.:- વહેવાણુ આગલી વાત આખરે પ્રચારી ગઈ, પરંતુ હું તે વાત ગળી ગઈ નહિ તો ચક્રમક કરતે.

પ્રચારિત, વિં ચલાવેલું ફેલાવેલું; બોઠમાં પ્રસારેલું.

પ્રચાલક, વિં ચલાવનાર; ચરઆત કરીને પ્રવર્તમાન કરનાર.

પ્રચૂર, વિં [સં.] બહુ; પુષ્કળ; ઘણું; મસ.

પ્રચ્છન્ન, વિં [સં.] ગુપ્ત; છાનું. (૨) ઢાં કેલું; નહિ ખુલ્લું-દેખાડું.

પ્રચ્છાદન, નં [સં] આચ્છાદન; ઉપલું ઢાંકણું. (૨) ચાદર; પ્રચ્છદપટ; પિછોડી.

પ્રજળિયું, કિં અં બળવું; સળગવું; લાગવું. ઉં મારે હેથે હોળી પ્રજળે.

પ્રજા, ઓં [સં.] સંતતિ; છોકરાં. (૨) રાજ્યના રહેવાસી ભોઠ; રૈયત; પ્રકૃતિ; જન; માણસ. (૩) બચ્ચાં. કહેને જેવો રાજા તેવી પ્રજા. પ્રજાવડે રાજા અને રાજાવડે પ્રજા.

પ્રજાગર, વિં [સં.] જાગતું; ઉંધ રહિત. (૨) ઉજાગરો; જાગરણ.

પ્રજાપતિ, પું [સં.] બ્રહ્મા. (૨) પ્રજાને ઉત્પન્ન કરી પાળનાર તે; દક્ષ વગેરે. (૩) પ્રજાનો ધર્મિયર તે; રાજા. (૪) પરજાપતિ; કુંભકાર; કુંભાર.

પ્રજાપાલ, પું [સં.] પ્રજાનું-રૈયતનું પાલન કરનારો; રાજા.

પ્રજાપાલન, નં પ્રજાનું પાલન કરવું તે; પ્રજાની રક્ષા કરવી અને સંભાળ રાખવી તે. (૨) પ્રજાને સુખી ને સંતોષી રાખી તેનું રક્ષણ કરવાનું રાજાનું જે કામ તે.

પ્રજાવતી, ઓં છોકરાંવાળી ઓ. (૨) ભોજન.

પ્રજાસત્તાક, વિં પ્રજાની સત્તાનું હોય એવું; જેમાં પ્રજાનો બહુમત એજ સત્તા ગણાય એવું; પ્રજાની સત્તાથી ચાલતું હોય એવું; પ્રજાની સત્તાવાળું-રાજ્ય.

પ્રજાળવું, કિં સં બાળવું; લગાડવું; સળગાવવું.

પ્રજા, વિં યાની; અક્ષલવાળું; બુદ્ધિશાળી. (૨) ડહાણું; શાણું; સમજી. (૩) નં વિહાન; પંડિત.

પ્રજા, ઓં [સં.] બુદ્ધિ; સમજશક્તિ; અક્ષલ. પ્રજાચક્ષુ=અંધ.

પ્રજાચલિત, વિં [સં.] બળતું; બડબડ સળગેલું; લાગી ગયેલું એવું.

પ્રજ્જીત, વિં [સં.] નત; નમન કરવાને નીચું પડેલું. (૨) વિનયી.

પ્રજ્જમવું, કિં અં પ્રજ્જામ કરવા; નમીને પગે લાગવું.

પ્રજ્જય, પું [સં.] પ્રેમ; રનેહ; પ્રીતિ. (૨) પ્રેમપ્રાર્થના.

પ્રજ્જિની, ઓં પ્રિયા; વહાલી ઓ; ભાણી.

પ્રજ્જીથી, વિં રનેહાળ; પ્રીતિવાળું; વહાણું. (૨) નાં પ્રિયવર; વહાલો સ્વામી.

પ્રજ્જય, પું [સં.] વેદનો મંજળમય પ્રથમો-દ્વાર; ઉચ્ચાર.

પ્રજ્જમ, પું [સં.] નીચા નમીને પગે લાગવું તે; નમસ્કાર; પ્રજિપાત.

પ્રજ્જાસિકા, ઓં [સં.] પ્રજ્જાલી; પાણીને વહી જવાની નીક; પડનાળ. (૨) નહેર. (૩) ખાડી. (૨) પરંપરા; રિતિ; રીત; પદ્ધત.

પ્રજ્જાશ, પું નાથ.

પ્રજિધિ, પું [સં.] છુપો દૂત; ચાર; ગસસ. ઉં બંધુવત્સલાગ્યે, કે યદ્ય કેકંચી તણા પ્રજિધિ રૂપ, શે અર્થે આંખ્યા છો ? તેનાં મુજબને જણાય ના રૂપ.

પ્રશ્નપત, નં [સં.] કાલાવાલા; આજીજી;
નમન.

પ્રશ્નપાત, પું [સં.] નમરકાર; પ્રશ્નમ.

પ્રશ્નીત, વિં [સં.] બનાવેલું; રમેલું.

પ્રત, ઓં નકલ; એક વસ્તુ; ફરક; સરખાં કદ
સ્વરૂપ ને વસ્તુવાળી બધી યીજોમાંની જે
એક તે; એક વસ્તુ.:-૫૦૦ પ્રત છપાવી.

પ્રતાપ, પું [સં.] તેજ પ્રભાવ તે; કાંતિની
બળક તે. (૨) દૈવત; પરાક્રમ; શક્તિ-
તેજ બળ તે; શોર્ધ. (૩) મોટાઇ; યથા;
કાંતિ. (૪) ભાગવગ.

પ્રતાપી, વિં પરાક્રમી, પ્રતાપવાળું; શરવીર
જેની શેઠ પડે એવું તે.

પ્રતાપન, નં [સં.] બીજને તપાવવું-સંતા-
પવું તે; જીલમ; સીતમ.

પ્રતારણા, ઓં [સં.] વંચના; છેતરપિંડી
કરવી તે; કઠાઇ.

પ્રતિ, અં [સં.] તરફ, બહુ, પાછું, ફરીને;
સામું; ઉલટું; વિરુદ્ધ, વજેરે અર્થ બતા-
વનારો ઉપસર્ગ.:-પ્રતિકૂલ; પ્રતિબળ;
પ્રતિદિન, વજેરે. તે તમારા પ્રતિ બો-
લતો નથી.

પ્રતિ-ઉત્તર, પું સામે જવાળ; ઉત્તર આ-
પવો તે; સામે જણાવવું બોલવું કે લખવું
તે; પ્રતિબોલ; પ્રતિલેખ; જવાબ. ઉં
પ્રતિઉત્તર દે ન કેશવ, અપચડો શિશુપાલ
બહુ વદે. ૨૨. વત્સલ.

પ્રતિકૂલ, વિં [સં.] નહિ મળતું; નહિ
માફક આવતું; અણુમળતું; નહિ રચતું.
(૨) વિરુદ્ધ; સામું; ઉલટું; વિપરીત.

પ્રતિકૂલતા, ઓં અણુમળો; અસહ્યો;
વિરુદ્ધતા.

પ્રતિકૃત, ઓં [સં.] છાયાચિત્ર; છબિ;
પ્રતિમા.

પ્રતિચક્ર, પું [સં.] સ્વીકાર; સ્વીકરણ. (૨)
દાન લેવું તે.

પ્રતિજ્ઞા, ઓં [સં.] પશુ; નિયમ; સાધ્ય
નિર્દેશ. (૨) પૂર્વપક્ષ. (૩) સોગન.

પ્રતિક્ષિત, અં રોજ; નિલ; હમેશ.

પ્રતિધાવત, નં [સં.] સામે દોડવું તે; પુઠે
પડવું તે.

પ્રતિધ્વનિ, પું [સં.] પડધો; પડછંદો;
પ્રતિનાદ

પ્રતિનાયક, પું મુખ્ય નાયકનો સાથી તે.
(૨) સામાવાળિયો.

પ્રતિનિધિ, પું [સં.] મુખત્યાર; વકીલ. (૨)
અવેળ.

પ્રતિપક્ષ, પું [સં.] સામે પક્ષ તે. વિપક્ષ.
(૨) શત્રુ; દુસ્મન.

પ્રતિપક્ષી, પું સામાવાળિયો; ભીર; પ્ર-
તિવાદી.

પ્રતિપત્તિ, ઓં [સં.] મનોમન મનાવું તે;
આતરી થવી તે; મનોનિશ્ચય; આતરજ્ઞા;
પ્રતીતિ; પુરવારી.

પ્રતિપદા, ઓં [સં.] પખવાડિયાનો પહેલો
દિવસ તે; પડવો; પહેલી તિથિ.

પ્રતિપાદન, નં [સં.] પ્રમાણ આપી પુરવાર
કરવું તે; સાબીત કરવું તે; સિદ્ધ કરવું;
પોતાના કહેવાને બીજા મુદ્દાઓથી ખરૂં
કરાવવું તે; આતરી કરી આપવી તે.

પ્રતિપાલન, નં પાળવું તે; પરિપાલન;
રક્ષણ.

પ્રતિપાળ, પું પાળનારો; પાલનપોષણ કર-
નાર.:-જીવ દયા પ્રતિપાળ જૈન.

પ્રતિમંથ, પું [સં.] અટકાવ; આડ; મના;
અવરોધ; ખાળવું તે; બંધી.

પ્રતિમંથક, વિં [સં.] પ્રતિમંથકારક;
બંધનકર્તા; અટકાવનાર; રોકાણ કરનાર.

પ્રતિબિંબ, નં [સં.] છાયાકૃતિ; પાણીમાં
અથવા કાચમાં કે ઓપ ઉપર પડેલું જે
સામું આબેકુલ ચિત્ર-દર્શન તે.

પ્રતિબિંબિત, વિં [સં.] બિંબિત-સામી

બાજીએ આબેહુમ છાયા રૂપે પડેલું એવું;
સામું દેખાઈ રહેલું; સામે પ્રતિચ્છાયા
રૂપે જણાવું; એક ચીજનું જણે બીજું
રૂપ જ ન હોય એમ દેખાઈ રહેલું;
ભાસમાન,

પ્રતિભોધ, પું [સં.] સારી રીતે સમજવું-
બોધ થાય એમ કરવું તે; સમજણ આ-
પતી તે. (૨) જાગૃતિ; જાગૃત થવું-સમ-
જવું જ્ઞાન થવું તે.

પ્રતિભોધવું, કિં સં [સં.] સામાને બોધ
થાય એમ કરવું; સમજવવું; જાગૃત ક-
રવું; જ્ઞાન આપવું; સૂઝ પાડવી; શિખા-
મણ આપવી.

પ્રતિભા, સ્ત્રીં બુદ્ધિ; અક્ષય; સમજણ. (૨)
દાંતિ; દીપ્તિ. તેજ બુદ્ધિમાનપણું તે. ઉં
પ્રતિભાવાન, વાચાળ, જણ જાજા પૂર્ણતાના.

પ્રતિભાગ, પું [સં.] સામે હિરસે તે;
ભાગ; ફાળે; પાંતી.

પ્રતિભાન, નં તાત્કાલિક બુદ્ધિ; સમયસૂચ-
કતા; એકદમ જ્ઞાન થઈજવું તે.

પ્રતિભાવ, પું [સં.] સમભાવ; તુલ્યભાવતે.

પ્રતિભાસ, પું [સં.] સામે કંઈ જણાવું
તે; એકદમ કંઈ દ્રશ્ય કે જ્ઞાનનું ઉદ્ઘાટ-
ન થવું તે; દેખાવું, જણાવું, સમજવું;
અસુકના સરખું જ્ઞાન થવું તે. (૨) પ્રતિ-
બિંબ; પ્રતિચ્છાયા, જ્ઞાન કે દ્રશ્યનો સામે
આભાસ થવો તે. (૩) પ્રકાશ; તેજ.

પ્રતિભ, વિં સરખું; સમાન; જેવું.

પ્રતિભા, સ્ત્રીં [સં.] કાષ્ઠ પાષાણદિકનું
પુતળું તે; મૂર્તિ. કાષ્ઠ આકૃતિની માટી,
કાષ્ઠ, ધાતુ, પત્થર અથવા બીજી કાષ્ઠ
ચીજની તેના જેવીજ આકૃતિ તે.

પ્રતિયોગી, પું [સં.] સામાવાણિયો; શત્રુ;
દુસ્મન. (૨) અવેજ; બદલે ચેત્તવ્યનો મા-
ણસ, વગેરે. (૩) ભાગિયો. (૪) સમો-
વડિયો. (૫) દુરી; જોડમાનો-જોડિયો.

પ્રતિરૂપ, નં સરખાપણું; સમત્વ. (૨) પ્રતિ-
મા; મૂર્તિ; પ્રતિકૃતિ.

પ્રતિરોધ, પું [સં.] અટકાવ; રોકાણ.
(૨) તિરસ્કાર.

પ્રતિલોભ, વિં [સં] ઉતરતું; હલકું; ક-
નિષ્ઠ; ન્યૂનાધિક હોય એવું; વિલોભ; ઉ-
તરતી પંક્તિ-વર્ણનું. પ્રતિલોભન=ઉત્તમ
વર્ણના પુરુષથી અધમ ઉતરતી વર્ણની
માતાને પેટ જન્મેલું તે. પ્રતિલોભ જાતિ=
ઉતરતી વર્ણ, હલકી-નાત તે.

પ્રતિવચન, નં [સં] સામે જવાબ તે;
પ્રત્યુત્તર; જવાબ; સામેબોલ.

પ્રતિવાદણ, સ્ત્રીં વળતો જવાબ દેનાર સ્ત્રી
તે; દાવાનો-જવાબ દેનારી-વાદણ.

પ્રતિવાદી, પું [સં] સામે વાદ કરનારો;
પ્રતિપક્ષી; સામાવાણિયો; વાદીની સામે
જવાબ આપનારો.

પ્રતિવારણ, નં [સં] નિવારણ; સામેથી
વારવું તે.

પ્રતિવાર્તા, સ્ત્રીં [સં] જવાબમાં જણાવે-
લી હકંકત તે; સામેથી મળેલી બીના-વાત.

પ્રતિવાર્ષિક, વિં [સં] વાર્ષિક; વર્ષોવર્ષનું;
વર્ષોવર્ષ ફરીફરીને આવતું; દર વરસનું.

પ્રતિવાસર, અં [સં] પ્રતિદિન; દરરોજ;
હમેશ.

પ્રતિવિધાન, નં પ્રતીકાર; ઇલાજ. (૨) ઠાઠ
માઠ; રચના.

પ્રતિશબ્દ, પું [સં] પડઘો; પડઘો; આ-
પણા બોલનો હવામાંથી સામે બોલ સં-
બળાય તે.

પ્રતિષેધ, પું [સં] નિષેધ.

પ્રતિષ્ઠા, સ્ત્રીં [સં] માન. આજ્ઞ, ઈજ્ઞ, અજ્ઞ,
ભારભોજ; ગોરવ. (૨) વિધિપૂર્વક મૂર્તિ
ઉપર કરવામાં આવતો એક સંસ્કાર. કિં
પ્રં પ્રતિષ્ઠા કરવી=મૂર્તિમાં વિધિસર દે-
વત્વ મૂકવું.

પ્રતિષ્ઠિત, વિં [સં] માનવત; આખરહાર; ઇજ્જનવાળુ; પ્રતિષ્ઠાયુક્ત; ગોરવાન્વિત.

(૨) વિખ્યાત; જાણીતું; આજેવાન.

પ્રતિરૂપધર્મ, ઓં [સં] હરીદ્રાધ; સરસા-સરસી; ચડસાચડસી.

પ્રતિરૂપધર્મી, વિં સામાવાળિયો; શત્રુ; દુસ્મન; હરીદ્ર; વાદીયો.

પ્રતિહત, વિં [સં] પાછું મારેલું; હઠાવેલું; હરાવેલું; નિરાશ.

પ્રતીકાર, પું [સં] ઉપાય; ઇલાજ; ચિકિત્સા.

પ્રતીત, ઓં પતીજ; બરોસો; વિશ્વાસ; ખાતરી.

પ્રતીતિ, ઓં [સં] પતીજ; વિશ્વાસ; ખાતરી. પ્રંપૂર્ણ જ્ઞાન; સારી ગીતે સત્ય સમજવું તે.

પ્રતીપ, પું [સં] એ તામને અર્પણકાર, કે જેમાં ઉલટ ઉપમા અપાય છે; અર્થાત્ ચંદ્ર કે જેની ઉપમા મુખને અપાય છે તે મુખ આગળ ચંદ્રમા કંઈજ નથી એવી ચંદ્રાતીને ઉપમા આપવી તે. ઉં તારાં નેત્ર સમાન કાન્તિમય જે, તે પદ્મ દૂબ્યા જશે.

પ્રતીક્ષા, ઓં [સં] રાહ; વાટ. (૨) આશા; અપેક્ષા.

પ્રતીહાર, પું [સં] હારપાળ; યોગિયો; હરવાન.

પ્રતીહારી, ઓં [સં] હારપાલિક; અંતઃપુરની ઓ નોકર.

પ્રતોદ, પું [સં] ચામખો; ચામુક; પરાણી.

પ્રત્યક્ષ, વિં [સં] નજર સામેનું; ઇન્દ્રિયથી સાક્ષ સપ્જાતું; હાજરાહજુર. ઇન્દ્રિય આજી. છ પ્રકારનું પ્રત્યક્ષ કહેતાય છે. મનથી, આંખથી, કાનથી, નાસિકાથી, જીભથી અને ચામડીથી જણાય-સમજાય એવું તે પ્રત્યક્ષ, અપરોક્ષથી વિહતું.

પ્રત્યક્ષપ્રમાણ, નં [સં] ઇન્દ્રિયથી રપદ જણાતું અને અનુભવાતું હોય એવું જે જ્ઞાન તે; નજરે નજર જણાતું હોય તે; ખુદ્દું પ્રમાણ. જેની ખાતરીને માટે ખીજ સાધનની જરૂર રહેતી ન હોય એવું ઇન્દ્રિય આજી પ્રમાણ-પુરાવો તે.

પ્રત્યય, પું [સં] વ્યાકરણ પ્રમાણે નામ, વિશેષણ અને ક્રિયાપદ વગેરેને છેડે લગાડવામાં આવતા અમુક અર્થ બતાવનારા અવ્યયો જેવા અક્ષર તે. (૨) વિશ્વાસ; બરોસો. (૩) પ્રતિજ્ઞા. (૪) હેતુ.

પ્રત્યવાય, પું [સં] આપ; હરકત; અકચણ; વધિ; વિશ્લેષતા.

પ્રત્યંચા, ઓં [સં] પચ્છ; કામઠાની દોરી.

પ્રત્યાખ્યાન, નં [સં] ઇપકો; ઠોક; મહેણું. (૨) નિરાકૃતિ; નિરાકરણ.

પ્રત્યાધાત, પું [સં] પાછાંઠેસો-વળતું જેર તે; સામો ધક્કો; ધક્કો મારતાની સાથે જે સામો આંચકો લાગે તે. (૨) પડો; પડછંદો.

પ્રત્યાહાર, પું [સં] વ્યાકરણ પ્રમાણે પહેલા ને છેલ્લા અક્ષરના મેળાપથી બનેલી અમુક અક્ષરો અને નિયમો વગેરે બતાવનારી જે સંગ્રહ તે; સંક્ષેપ શબ્દ; અમુક અમુક બાબતો બતાવનારી પારિભાષિક સંગ્રહ-સંક્ષેપ તે. (૨) પીછે હઠ; વળી જવું તે; પાછું ખેંચી લેવું તે. (૩) સંયમ; ઇન્દ્રિયોને કબજે રાખવી તે.

પ્રત્યુત્તર, પું [સં] સામો-વળતો જવાબ આપવો તે; ઉત્તર; જવાબ.

પ્રત્યુત્પન્ન, વિં [સં] તરત ઉત્પન્ન થયેલું; તરતાતરત સુઝેલું; તાત્કાલિક; હાજર-હજુર; સવાલ થતાની સાથેજ સામો ચોખ જવાબ જેના મનમાં ઉત્પન્ન થાય છે એવું. પ્રત્યુત્પન્ન મતિ=તરતચુદ્ધિ; હાજરજવાબી.

પ્રત્યુપકાર, પું [સં.] ઉપકારની સામે ઉપકાર કરવો તે; સામે ઉપકાર.

પ્રત્યુષ, પું [સં.] પ્રમાત; મગલકું; પરાદ.

પ્રત્યે અં પ્રતિ; તરફ; બધી.

પ્રત્યેક, અં એકેએક; દરેક.

પ્રથમ, વિં [સં.] પહેલું; મુખ્ય; અગ્રતું.

(૨) સારું; એક. (૩) અં પહેલેથી; શરૂઆતમાં; પહેલે.

પ્રથમા, વિં [સં.] પહેલું-વિક્રિત.

પ્રથા, ઓં [સં.] શોકમાં જાણીતી પ્રસિદ્ધ શિદ તે, વહાવટ; માર્ગ; ધારો; પદ્ધતિ.

(૨) રીત; ચાલ. (૩) ટેવ; આદત.

પ્રથિત, વિં [સં.] વિખ્યાત; જાણીતું; પ્રસિદ્ધ. (૨) વિસ્તરેલું; ફેલાયેલું. જાહેર; જેનું નામ શોકમાં જાણીતું થઈ ગયેલું હોય એવું.

પ્રદક્ષિણા, ઓં [સં.] આસપાસ ફરી વળવું તે; પરિક્રમા; ફેરો; ફેરા ફરવા તે.

પ્રદર, પું [સં.] સ્ત્રી જાતિની જનનેદ્રિયમાંથી રક્ત ને ધાતુ પડે તે-રોમ. અસંગર. (૨) પાલવ; પછું.

પ્રદર્શન, નં [સં.] સો કોઈ જુએ એમ ખુલ્લું મૂકવું-મૂકેલું તે; જોવાને મૂકવું તે; દેખાડવા મૂકેલું જે તે; દ્રશ્ય.

પ્રદર્શિત, વિં [સં.] દેખાડેલું; દર્શન કરાવેલું; દાખવેલું; બતાવેલું.

પ્રદાન, નં [સં.] દાન આપવું તે; પુણ્ય નિમિત્તે આપવું તે; બદલાની ઇચ્છા વગર સામાના લાભ-ઉપકાર માટે આપવું તે. (૨) બક્ષીસ.

પ્રદીપ, પું [સં.] દીવો; જતી; દીપ; દીવડો.

પ્રદીપન, નં [સં.] દીપાવે એવું તે; દીપાવનાર; તેજ કરનાર; ઝળાંઝળાં થવું તે; ફરકરાવું; તેજ થવું તે. (૨) વધા-

રનાર; ઉજાડનાર; ચેતવનાર; શયિ કરાવનાર.-હુષા પ્રદીપન.

પ્રદીપ, વિં [સં.] બગીચે ઝળાંઝળાટ થઈ રહેલું; ઝળાંઝળાટ; પ્રકાશિત; બડબડાટ બળ્યા કરતું હોય એવું. (૨) તેજ; જ્વર; દીપેલું; ઉત્સાહિત; ઉત્કેશાયેલું.

પ્રદેશ, પું [સં.] વિશાળ ભૂભાગ; દેશ; ભૂમિ; વિસ્તીર્ણ જગા; મુલક. (૨) વિદેશ; પરદેશ. (૩) અંચુડો અને તર્જની પહોળાં કર્યા હોય એટલું પ્રમાણ, જગા તે. (૪) હદ; સીમા; આંતરો. (૫) જગા; સ્થાન.

પ્રદોષ, પું [સં.] સાંજ સવારનો સંધ્યા કાળ તે. સાંજનો સૂર્ય આથમી જઈ અંધારું ધાય તે દરમિયાનનો સમય તે. ઉં પ્રદોષ વીતી ન હતી પડી નિરા, હતી હજી આશ્ચ વાઈણી દિશા. (૨) સોમવારે સાંજે એક વાર જન્મવાનું મહાદેવ-ચંકરવું એક વ્રત. આ વ્રત તે-રસને દિવસે ખાસ પાળવામાં આવે છે. ઉં સોમ પ્રદોષનો મહિમા થયો. (૩) દોષ; શુનો. પ્રદોષવ્રત=તેરસે એકવાર સાંજે જન્મવાનું વ્રત.

પ્રદુષ, પું [સં.] કામદેવ. (૨) શ્રીકૃષ્ણનો એક પુત્ર તે; અનિરુદ્ધનો પિતા તે.

પ્રધાન, વિં [સં.] મુખ્ય; વડું; મોટું; પહેલું. (૨) પું મંત્રી; દિવાન; વજીર.

પ્રધાનમુદ્, નં દિવાનગીરી; વજીરાત; મંત્રી તરીકેની કારકિર્દી તે. (૨) પ્રધાનપણ; મંત્રીત્વ.

પ્રધાવન, નં [સં.] દોડ; દોડવું-ધાવું તે; દોડાદોડી કરવી તે. (૨) હાથવલાળ; આમ તેમ ફાંફા મારવાં તે.

પ્રપંચ, પું (સં.) સંસાર; દુનિયા. (૨) માયા, જ્ઞા. (૩) છળ; કપટ; પ્રતારણ. (૪) કાવતરું; હુષા સ્વાર્થવાળી કોઈ બાજી

તે; ક્ષાપટ. (૫) વિપચાસિ. (૬) વિસ્તાર.

પ્રપચી, વિં કપટી; કાવતરાંખોર; દમલખાજ
કગ: ધુર્ત; હુચ્યુ; સ્વાર્થા ખટપટી-જા-
ળવાળું; મનમાં શું હોય અને બહારથી-
ઉપરથી શું દેખાડતું હોય એવું.

પ્રપા, ક્રીં [સં.] વટેમાર્ગને રસ્તે જતાં
પાણી પાવાની જગા તે; પરમ.

પ્રપાઠક, પું [સં.] વેદ જાણનારાઓને પાઠે
કરવાનો અધ્યાય કે બીજો જે બતાવેલો
અમુક વાચનનો વિભાગ તે; નાનો અ-
ધ્યાય; પ્રકરણ; આગ.

પ્રપાત, પું [સં.] પડતું તે; પતન; પાન.
(૨) છુસકો; ફટી-ઉછળીને ઉંચેથી નાચે
પડતું તે. (૨) પડી જવું-હારીજવું-સ્થિ-
તિ-પાયરી પરથી ઉતરી જવું તે. (૩) ધોષ.

પ્રપિતા, પું [સં.] પિતામહનો પિતા તે;
દાદાનો બાપ.

પ્રપૌત્ર, પું [સં.] પુત્રનો પુત્ર તે.

પ્રપુલ્લ, વિં [સં.] ફૂલેલું; ખીલેલું; ઉધડેલું
(ફલ.) પ્રસન્ન; ખુશાલ; મોજ આનંદમાં
હોય એવું.

પ્રપુલ્લિત, વિં પ્રપુલ્લ.

પ્રપળ, વિં [સં.] બળવાન; જોરાવર; સ-
ચક્ત. સાચું બળ વાપરવાને શક્તિમાન;
કસદાર.

પ્રખંધ, પું [સં.] સારી રીતે બંધાયેલું-ર-
ચાયેલું હોય એવું તે; અમુક રીતિએ
ગોઠવાયેલું-બતાવેલું-મધ અથવા પદ્ય લ-
ખાણુ તે:-નાગપ્રખંધ. (૨) નિબંધ; અ-
ટકાવ. (૩) બંધ; બાંધ; દોર વગેરેની
તાણી-કસોને બાંધેલો જે આટો વગેરે તે.

પ્રખુલ, વિં [સં.] જામત; જાગેલું. (૨)
અમુક બાબત જેમ જાણવી જોઈએ તેમ
જેના જાણવામાં આવેલી હોય એવું; ખરી
વસ્તુ-જેને સમજાવેલી હોય એવું; જાણીતું.

પ્રબોધ, પું [સં.] જાણવા-સમજવામાં આ-
વતું તે; જ્ઞાન થતું તે; બોધ; સમજાણુ;
જ્ઞાન; યથાર્થ જ્ઞાન તે. (૨) જાગર્તિ;
હોશિયારી. (૩) શિક્ષા; શિખામણુ; નસિ-
યત. (૪) સાવચેતી.

પ્રબોધિની, વિં જામન કરનારી; ઉઠવાની:-
પ્રબોધિની એકાદસી; દેવદિવાળી; કાર્તિક
સુદિ અગિયારમ.

પ્રભવ, પું [સં.] જન્મ થવાનું કારણ, હે-
તુ; જન્મ હેતુ. (૨) જન્મ-ઉત્પત્તિનું મૂળ
તે; ઉદ્ભવ; ઉગમ; ઉદય; ઉત્પન્ન થતું તે.

પ્રભા, ક્રીં [સં.] પ્રકાશ; તેજ; વૃત્તિ;
અજવાળું. (૨) કાન્તિ; જોજ. (૩) વ-
કાષ; મોટાકા; પ્રભુતા. (૪) સ્પષ્ટા; મરજ;
તગા; દરકાર; ઝગઝગાટ; લખલખાટ.

પ્રભાકર, વિં [સં.] ઝગઝગાટ કરનાર.
(૨) સૂર્ય; સૂરજ. (૩) અગ્નિ-ચંદ્ર વગેરે.

પ્રભાત, નં [સં.] પ્રાતઃકાળ; ઉષા; મળ-
સકં. (૨) સવારનો વખત. (૩) એ ના-
મનો એક રાગ.

પ્રભાતિયું, નં પ્રભાતે ગાવાના રાગનું
સ્વરૂપિય.

પ્રભાવ, પું [સં.] પ્રતાપ; તેજ; શેઠ. (૨)
શક્તિ; બળ, દેવત; પ્રભુતા. (૩) ગુણ;
અસર. (૪) સ્વાભ; દમામ.

પ્રભુ, પું [સં.] ધર્શર; પરમેશ્વર. (૩) રાજ;
માલીક; શેઠ. (૩) ધણી; સ્વામી. ૩૦
પ્રં પ્રભુનું માણસ=મોળું માણસ.

પ્રભુતા, ક્રીં [સં.] ધર્શરતા; પ્રભુપણું. (૨)
અર્થ; જાહોજલાલી; વૈભવ. (૩)
રાજ-માલીક-ધણીપણું તે. (૪) વડાકા;
મોટાકા. (૫) સત્તા; દાબ; દોર; જોડકમી.

પ્રભૂતિ, અં [સં.] આદિ લઇને; અમુકથી
માંડીને:-ધન્ન પ્રભૂતિ દેવતાઓ.

પ્રમત્ત, વિં [સં.] થેલું; માડું. (૨) ઉન્નત;
છઠી ગયેલું. (૩) છાકડું; કેદમાં હોય

એવું; નિશાવાળું. (૪) જેનું મન ઠેકાણે ન હોય એવું; ધ્યાનરહિત; પ્રમાદી.
પ્રમત્તા, સ્ત્રી. ધેલછા; ગાંડાધ. (૨) પ્રમાદીપણું. (૩) કેટલું બેભાનપણું. (૪) ધન અને અધિકાર વગેરેની તુંડાધ; અભિમાનની ગરી તે; છાક.
પ્રમદવન, ન. [સં.] અંતઃપુર પાસેનો બગીચો; સ્ત્રીઓને હરવા ફરવાનો રાજમહેલ પાસેનો ખાનગી-મલાળે સચવાય તેવો બાગ.
પ્રમદા, સ્ત્રી. [સં.] મદવાળી સુંદર સ્ત્રી.
પ્રમા, સ્ત્રી. [સં.] પ્રમિતિ; પ્રમાણ; સાખીતી.
પ્રમાણ, ન. [સં.] પ્રમા; સાખીતી; પુરાવો; સાખ. (૨) દાખલો; ઉદાહરણ; પડછો. (૩) ખાતરી; ભરોસો; વિશ્વાસ. (૪) માપ; અંદાજ; આધાર. (૫) વિ. સત્ય; સિદ્ધ; ખરું; માન્ય; કમ્બલ. ઉ. સજની પિંડનું વચન પ્રમાણ. ક. ૬૦ ડા.
પ્રમાણપત્ર, ન. ખાતરીપત્ર; સરટિક્કેટ. (૨) દાખલો.
પ્રમાણપુ, કિં. અ. કમ્બલ કરવું; માનવું; આધાર રાખવો. (૨) જાણવું. (૩) ગણવું. (૪) માપવું.
પ્રમાણિક, વિ. [સં.] મનથીજ સત્ય હોય તે કરનાર; ઇમાનદાર; અસત્ય કે ઠગ્યાળ નહિ કરનાર પણ સત્ય-પોતાને જોમ ન્યાય હાજે તેમ કરનાર; એકવચની; સન્નિષ્ઠાવાન; દાનતદારીવાળું; અદલ ઇનસારી; વિશ્વાસ.
પ્રમાણિકપણું, ન. નેકી; ઇમાનદારી; સત્ય હાજે તેમજ કરવાપણું; નિષ્ઠા; સત્યતા; ખોટું-પક્ષપાત વગેરે નહિ કરવાપણું તે; પ્રમાણિકતા.
પ્રમાણિકા, સ્ત્રી. એક અક્ષર મેળ છંદ.
પ્રમાણ, અ. આ રીતે; આમ. (૨) પેઠે ગોઠે; માફક.
પ્રમાતામહ, પું. [સં.] માના દાદાનો બાપ તે.
પ્રમાદ, પું. [સં.] આળસાધ; બેદરકારી; બે-

પરવાધ; અવધાનતા; કાળજી નહિ રાખવી તે. (૨) ગફલત; ભૂલ; યુદ્ધ; ઉપેક્ષા.
પ્રમાદી, વિ. આળસ; બેદર; બેદરકાર; અનવધાની બેકાળજીવાળું; અસાવધ; કાળજી વગરનું. (૨) સાઠ સંવત્સરાંમાં ૨૭ મો સંવત્સર.
પ્રમિતિ, સ્ત્રી. [સં.] પ્રમાણ.
પ્રમુખ, વિ. આગેવાન; અગ્રેસર; મુખ્ય; વડું; પ્રધાન. (૨) મુખી; સરનસીન; અધ્યક્ષ.
પ્રમુખપદ, ન. પ્રમુખની પદવી-સ્થાન તે; પ્રમુખપણું; આગેવાન તરીકે જગા લેવી તે; આગેવાન થવું તે; વડપણ; અધ્યક્ષનું સ્થાન તે.
પ્રમુદિત, વિ. [સં.] હરખાયેલું; હર્ષાન્વિત; પ્રસન્ન થયેલું; આનંદી.
પ્રમોદ, વિ. [સં.] માપવા-પ્રમાણ કાઢવા યોગ્ય; અનુમાન કરવા લાયક. (૨) પ્રમાણ રજી કરીને પુરવાર કરવાલાયક. (૩) વિવાદ ચલાવીને નક્કી કરવાનો જે પ્રશ્ન-વિચાર તે; સુકરડો-દાવો-નિર્ણયને માટે ઉમો કરેલો સવાલ-મુદ્દા.
પ્રમોહ, પું. [સં.] પરમિયો; પ્રેમને શુરદેથી ગરતા લોહીપ્રેરના પીડાકારી ને ચેપી રોગ; બહુમૂનનો રોગ.
પ્રમોહ, પું. [સં.] આનંદ; હરખ.
પ્રમોહવું, કિં. સ. ખુશી કરવું; આનંદવું; હરખાવું.
પ્રમોહ, પું. [સં.] મૂઝાઈ; મોહ; ભ્રમ.
પ્રયત્ન, પું. [સં.] કોઈ કામ પાર પાડવાને માટે દરેક રીતે મહેનત લઈ ઉદ્યોગ કરવો તે; પ્રયાસ; મોટી તજવીજ; અંતથી કાર્ય કરવાની મહેનત લેવી તે.
પ્રયાણ, ન. [સં.] જવું તે; પ્રસ્થાન; ગમન; કુચ કરવી તે.
પ્રયાસ, પું. [સં.] શ્રમ; મહેનત; યત્ન.
પ્રયુક્તિ, સ્ત્રી. [સં.] વિશેષ જીવતી વાપરવી તે; દાવપેચથી કામ કરવું તે; પ્રયોગ; પ્રયોજન.

પ્રયુત, વિં [સં.] હસ લાખ.

પ્રયોગ, પું [સં.] અપતરો; અજમાયેશ લાખ કોઈ યોજ કરી જોવી તે; આમ આમ કરવાથી શું થાય છે, તે જોવાને—ખનાવવાને જે કંઈ શરૂઆતનું કામ કરી જોવું તે. (૨) યુક્તિ; તજવીજ. (૩) કાયદો; નિયમ; ધારો. (૪) વ્યાકરણ પ્રમાણે કર્તા અને કર્મનો ક્રિયા સાથે સંબંધ દર્શાવનારી રચના તે. કર્તૃપ્રયોગ, કર્મણિપ્રયોગ વગેરે. (૫) સાધના; અનુ-ધાન; વિધિ; ક્ષણસિદ્ધિને માટે અમુક રીતે મંત્રાનુષ્ઠાનપૂર્વક અમુક ક્રિયા કરવી તે.

પ્રયોજક, વિં [સં.] યોજનાર; પ્રેરક; શરૂઆત કરવાનું દેખાડનાર; યોજના કરનાર.

પ્રયોજન, નં [સં.] કારણ; સળખ. (૨) હેતુ; મતલબ; ઉદ્દેશ. (૩) આવશ્યકતા; જરૂર.

પ્રયોજ્ય, વિં [સં.] યોજવાલાયક; જોડવા યોગ્ય.

પ્રયોહ, પું [સં.] અંકુર; ફળજો.

પ્રલય, પું [સં.] સંહિતો અંત આવવો તે; ખાણસો અને પ્રાણીઓનો સહંતર નાશ થઈ જવો તે; અમુક યુગે પછી પૃથ્વી રસાતળ જવી તે. (૨) મોટી આફત—સંહારકાળ; કાળો કહેર વર્તાઈ જવો તે.

પ્રલાપ, પું [સં.] મોટેથી ગમે તેમ બોલવું—રોવું તે; શોક, મોહ, અને દુઃખ વગેરેને લીધે મોટેથી બોલીને રડવું તે. (૨) એલ-ફેલ—ગમે તેમ બોલવું—બબડવું તે; જલ્પ; બડબડાટ. (૩) વિલાપ.

પ્રલેપ, પું [સં.] ખેડ; ભેપ; લિપવું—ઓપડવું તે; વિલેપન; કંટવાળો.

પ્રલોભન, નં [સં.] ભોભાવે એવું જે તે; ભલયાવનારું તે; ભોભ કરાવે એવું તે.

પ્રલે, જુઠું પ્રલય. કિં પ્રં પ્રલે થવું=ખળીને ભરમ થઈ જવું; સત્યાનાશ જવું. પ્રલેકાર=નાશ; તદન પાપમાલ થઈ જવું તે; અજ્ઞ; વિનાશ.

પ્રવચન, નં [સં.] વ્યાખ્યાન; વિવેચન; એકાદી વાત લઈ તેને આગલા પાછલા વિષયો સાથે વિસ્તારી સ્પષ્ટ કરીને કહેવી તે.

પ્રવર, નં [સં.] ગોત્ર અથવા કુટુંબની આંતરિક શાખા—પ્રશાખાઓ વગેરે તે. અસલ ગોત્ર અને તેમાં થયેલા મુખ્ય આગેવાનોને નામે તેનું વિશેષ ઝાળખાણ આપવું તે. —ગોત્રમ ગોત્ર અને તેનાં ત્રણ પ્રવર—ગોત્રમ, ઓતથમ, ને આગિરસ તે. (૨) વિં મુખ્ય; આગેવાન; મુખી.

પ્રવર્તક, વિં [સં.] પ્રવર્તાવનાર; પ્રવર્તન-કારી; ફેલાવનાર. (૨) પ્રવૃત્તિજનક.

પ્રવર્તન, નં [સં.] ચાલ ચલમત; વર્તન તે; પ્રવૃત્તિ કરવાની રીત તે; પ્રવૃત્તિ.

પ્રવર્તમાન, વિં [સં.] ચાલુ; ચાલતું; અમલમાં હોય એવું. (૨) ફેલાયેલું.

પ્રવર્તવું, કિં અં ફેલાવું; પ્રસારવું; લોકમાં ચાલુ થવું. (૨) અમલમાં આવવું. વર્તવું; ચાલવું.

પ્રવર્તાવવું, કિં સં ફેલાવવું; પ્રસારવું; ચલાવવું. (૨) અમલમાં—ગતિમાં મૂકવું; લોકમાં ફેલાય તેમ કરવું. (૩) વળાવવું; આપીદેવું.

પ્રવાસ, પું [સં.] પરદેશવાસ તે; વિદેશમાં વસવા જવું તે. (૨) મુસાફરી; દેશવિદેશમાં ફરવું તે; પંથ કરવો—મુસાફરી કરવી તે.

પ્રવાસી, વિં પોતાનું—અસલ નહિ એવા વાસમાં વસેલ તે; ખીજા—અન્યવાસમાં રહેલું. ઉં અરે શુકા ૧ પિંજરના પ્રવાસી. ક. દ. ડા. (૨) મુસાફર; પાંથ; વટેમાર્ગી; પ્રવાસે નિકળેલું તે.

પ્રવાહ, પું [સં.] પવન, પાણી અને વાણી વગેરેનું જે વહન—વહેવું તે; સ્રોત; રેસો; ખળોકો; વોહ; ધારા; વહન તે. (૨) સાંસારિક કામકાજ અને બ્યવહારનો જે નિરંતર ચાલુ ક્રમ તે. (૩) એક પછી એક ચાલુ પરંપરા ચાલ્યા કરવી તે; ધ-

સારાંખં બહાર-આગળ ને આગળ વહે
જવું તે. (૪) ગતિ; વોહ વગેરે તે:-
એની જીભે સરસ્વતી બેઠેલી છે એટલે
એની વાણીનો પ્રવાહ અખંડિત ચાલ્યાજ
કરે છે તાહ; ધારણ; સવાલ.

પ્રવાહી, વિં પ્રવાહે વહે એવું તે; રહે એવું;
ધારા-પરંપરાએ ચાલ્યું જાય એવું-પાણી;
તેલ; પવન; વાણી વગેરે.

પ્રવાળ, નં પ્રવાલ; પરવાળું. પ્રવાળી=પર-
વાળાંની માળા તે.

પ્રવિષ્ટ, વિં [સં.] પેટેહું; દાખલ થયેહું; ધુસેહું.

પ્રવીણ, વિં [સં.] નિપુણ; કુશળ; હોંશિ-
યાર; કાબેલ; ચતુર. (૨) આવડતવાળું;
કોષ કામ બહુ સારી રીતે કરી જણે
એવું; માહિતગાર.

પ્રવૃત્ત, વિં [સં.] ચાલુ; ચાલતું; પ્રવૃત્તિમાં
મગ્નહું.

પ્રવૃત્તિ, ઓં [સં.] જીવનને ટકાવવા અને
શોભાવવાને માટે ચતન કરવો તે; વ્યા-
પાર; વ્યવસાય; પ્રવર્તન તે; આજીવિકા,
યથા, અને ઈદ્રિયોની પરિતૃપ્તિ માટે નાના
પ્રકારના વિષયોમાં પ્રવૃત્ત થવું તે; ધાવ;
ભ્રમણ. (૨) ઉદ્યોગ; કામકાજ વગેરે સં-
સારની મોહમાયાની જાળમાં આમ તેમ
સુખ શોધતા-અથડાતા ફરવું તે; નિવૃત્તિથી
ઉલટો વ્યવસાય તે.

પ્રવૃદ્ધ, વિં વધેહું; મોટું થયેહું. (૨) પુખ્ત.

પ્રવેશ, પું [સં.] પેસવું તે; દાખલ થવું
તે; ધરમાં-કોષ હદમાં અથવા રંબજીમિ
ઉપર જવું તે. (૨) કોષ સ્થાનની અંદર
દાખલ થવું-પેસવું તે. (૩) નાટક વગે-
રેનો એકાદ વિભાગ-ખાળ તે; વસ્તુનિર્દે-
શક એકાદ નાનો વાદવિવાદ તે; નાટકમાં
એક પછી એક જુદા જુદા ભાગ બજવી
ખતાવનારાં પાત્રોનું રંબજીમિ ઉપર આ-
વવું તે; પ્રવેશક; વિષ્કંભક.

પ્રવેશક, પું સામાન્ય પાત્રોની પાસે આવતા
અંકની વસ્તુ દર્શાવવાને માટે પહેલા અને
છેલ્લા નહિં એવા અંકોની આગળ મૂક-
વામાં આવતો વાર્તાલાપ તે; [વિષ્કંભક.

પ્રવ્રજિત, વિં [સં.] ત્યાગી; જેણે ચોથા
-ભિક્ષુ આશ્રમનો આશ્રય લીધો હોય તે.
(૨) સંન્યાસી; વેશગી.

પ્રશમન, નં [સં.] ઠંડું પાડવું તે; શાંત
કરવું તે; ટાઢું પાડવું તે. (૨) શાંતિ.

પ્રશસ્ત, વિં [સં.] વખાણવા લાયક; સ્તુતિ
પાત્ર. (૨) ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ; ઉચું.

પ્રશસ્તિ, ઓં [સં.] પ્રશંસાનો લેખ-લ-
ખાણ તે; ચક્રલેખ. રાજા અથવા મોટા
પરોપકારી માણસની સુકૃતિ-પુણ્યકૃતિના
વર્ણનવાળો લેખ અથવા લખાણ તે.

પ્રશસ્ત્ય, વિં [સં.] વખાણવા લાયક.

પ્રશંસક, વિં વખાણનાર; સ્તુતિ કરનાર.

પ્રશંસનીય, વિં વખાણવા લાયક. (૨)
ઉત્તમ; સારું-શ્રેષ્ઠ.

પ્રશંસા, ઓં [સં.] વખાણ; સ્તુતિ; ચક્ર
ગાવો-કીર્તિ કરવા તે; સ્તુતિ.

પ્રશાસક, વિં શાસન કરનાર; અમલ બળ-
વનાર. (૨) રાજા; અમલદાર.

પ્રશાંત, વિં ખૂબ શાંત; ટાઢું; ઠંડું. (૨)
નીરવ; મૌન.

પ્રશ્ન, પું [સં.] પૂછવું તે; પૂચ્છા; સવાલ.

પ્રશ્નપત્ર, નં પ્રશ્નનું લખાણ તે; સવાલપત્રક;
પરીક્ષા લેવાને માટે લખીને પુછેલો પ્રશ્ન તે.

પ્રશ્નમાળા, ઓં પ્રશ્નાવલી; સવાલોનો સમૂહ
તે; ઉપરાઉપરિ પુછેલા સવાલો તે.

પ્રશ્નાર્થ, વિં પ્રશ્નવાળા અર્થનું તે; પ્રશ્ન સં-
બંધિ; પ્રશ્ન તરીકે પુછાયેહું.

પ્રશ્નોત્તરી, ઓં પ્રશ્ન અને ઉત્તરની જેમાં
પરંપરા હોય તે; પ્રશ્ન અને તેનો ઉત્તર
એવું જે લખાણ, વિવાદ વગેરે તે; સવાલ
જવાબવાળી રચના.

પ્રસક્ત, વિં [સં.] લાગેલું; વળગેલું; અનુ-
રક્ત; ચઢેલું; ખૂબ હળેલું; આસક્ત; છ-
દીલું.—પ્રતપ્રસક્ત.

પ્રસક્તિ, ક્રીં આસક્તિ; મોહિની; લગની;
રહ; છંદ; માઠ પ્રીતિ સંબંધ તે; વળગણ્ય;
આસંગો; હેડો.

પ્રસજ, વિં [સં.] પુણ્ય; આનંદિત; પ્રદુષ્ણ
અનનું; હરખાણુ; પુણ્યપુણ્ય; શણ.

પ્રસજતા, ક્રીં પુણ્યાલી; ચિત્તની આનંદ-
મયતા; પ્રદુષ્ણપણું; પુણી; શણપો.

પ્રસાર, પું [સં.] ફેલાવો; પ્રસારો; ફેલાવું
—પ્રસારવું તે; પ્રસારણ.

પ્રસારણ, નં [સં.] પ્રસાર; ફેલાવું તે; ફેલાવો.

પ્રસારણું, ક્રિં અં ફેલાવું; વિસ્તારવું; વ્યાપી
જવું; ફેલાવું.

પ્રસવ, પું [સં.] જન્મ; પ્રસવવું તે; જનન;
ગર્ભસ્થાનમાંથી બાળકનું બહાર પડવું તે.

પ્રસવણું, ક્રિં જન્મવું; જણવું; ગર્ભમાંથી
બહાર પડવું. (૨) ઉત્પન્ન કરવું.

પ્રસંગ, પું [સં.] અનુકૂળ-કાર્યસિદ્ધ કર-
વાનો ચૌક્ય વખત તે; લાગ; તાકડો;
જોગ; અવસર; સંધિ; જોગવાઈ. (૨)
મેળાપ; સંગ, સોબત; સહવાસ, પરિચય
તે. (૩) વિષય; પ્રકરણ; વસ્તુ; વાત; બા-
બત.—પ્રસંગ નીકળશે ત્યારે હું એ બધું
સમજાવીશ. પ્રસંગવચ્ચાત=અવસર-લાગ
આવ્યાથી. વખતને લઈને. (૪) ટાણું;
કાર્યસંધિ.

પ્રસંગોપાત, અં પ્રસંગ.

પ્રસાદ, પું [સં.] પુણ્યાલીની નજર તે; શણ
પુણીની મહેર-બક્ષીસ વગેરે તે. (૨)
અનુગ્રહ; કૃપા; મહેરબાની. (૩) દેવ, ગુરુ,
રાજા, સ્વામી વગેરેએ પ્રસન્ન થઈને આ-
પેલું જે કંઈ તે; નિવેદની શેષ. (૪)
દેવને ધરાવેલું ખાવાનું તે; ભોજનનું અન્ન
—ખાધ તે.—આપ હવે પ્રસાદ લો. (૫)

ઠોક; માર. (૬) રચનામાં રહેલું જે મોહક
શબ્દસૌંદર્ય તે; વાચકનું મન રંજન થાય
એવી કાવ્યમાંની કવિની જે અલૌકિક રચના
શક્તિ તે; કવિતામાં—વાણીમાં ચિત્તને
પ્રસન્ન કરે એવું જે તત્ત્વ તે.

પ્રસાદી, ક્રીં પ્રસાદ.

પ્રસાધિકા, ક્રીં [સં] રાણીઓ અને મુ-
હરચોની ક્રીઓને ટાપટીપથી શણગારના-
રી ઢાસી તે.

પ્રસાર, પું [સં.] પ્રસારણ; વિસ્તાર; ફેલાવ;
ઠેઠોકાણે પ્રસરી જવું તે.

પ્રસારક, વિં પ્રસાર કરનાર; ફેલાવનાર.

પ્રસારણ, નં ફેલાવું—પ્રસારવું તે; પ્રસાર; ફેલાવો.

પ્રસારણું, ક્રિં સં ફેલાવવું; પ્રવર્તાવવું; પ્રસાર
એમ કરવું. (૨) પહોળું કરવું.

પ્રસારિત, વિં પ્રસારેલું; પથરાઈ—ફેલાઈ ર-
હેલું એવું તે.

પ્રસિદ્ધ, વિં [સં.] જણીતું; લોકમાં જાહેર
થયેલું એવું; વિખ્યાત. (૨) પુલ્લું; ચા-
હન; જાહેર.

પ્રસિદ્ધિ, ક્રીં [સં.] ખ્યાતિ; નામના; જાણ
—જણીતાપણું. (૨) જાહેરાત; લોકની
જાણમાં આવવું તે. (૨) ફેલાવો; પ્રસાર.

પ્રસૂત, વિં [સં.] જન્મેલું; સંજાત; જણેલું.

પ્રસૂતા, ક્રીં જણનારી; બાળકને જન્મ આ-
પનાર ક્રી; પ્રસૂતિકા. ઉં શું વંડયા જાણે
પીડારે, પ્રસૂતા જે પડે વેઠે.

પ્રસૂતિ, ક્રીં જણવું તે; જનન; પ્રસવ; ઉ-
દ્ભવ; જન્મ. (૨) સંતતિ; છોકરાં. ઉં
સ્નેહી વચરયતણી આ પ્રસૂતિ નિહાળી,
આજે ફરી કુવર આંતરડી અમારી. (૩)
પ્રસવ; સુવાવડ. ઉં પ્રસૂતિ કેડે તપ તા-
પતી હું તો; ફરીય ઇચ્છીશજ એમ કે,
પ્રભો! તમેજ ભર્તા મળજો અને વળી,
વિજોગ આવા પડશો નહિ કદી.

પ્રસૂતિકા, ક્રીં [સં.] પ્રસૂતા; જણનારી.

(૨) સુવાવડી.

પ્રસૂતિકાવૃદ્ધ, નં સુવાવડખાતું; પ્રસવ કરનારીઓને રાખવાનું સ્થાન.

પ્રસ્તાર, પું [સં.] પથરા; પાથાણ. (૨) શિલા.

પ્રસ્તાનું, નં પ્રયાણે નીકળવું તે; પ્રયાણ કરવાને માટે સારા સુહૃત્માં સર સામાન સાથે ખીંચે ઢેકાણે જઇ રહેવું-ઉતરવું તે; પ્રયાણ.

પ્રસ્તાર, પું [સં.] ધાસની પથારી; સાથરા. (૨) પ્રસાર; ફેલાવો. (૩) છદ શાસ્ત્ર પ્રમાણે શુદ્ધ લઘુની માત્રાઓ મેળવવાને કોઠો તે.

પ્રસ્તાવ, પું [સં.] પ્રસંગ; અવસર; યોગ્ય વખત. (૨) પ્રકરણ; શરૂઆતનો બનાવ. ઉં રાજને કોષ્ટએ નવ કહેશે, બાળકનો પ્રસ્તાવ. ગિર. કારણ; હેતુ. ઉં હસે વિના પ્રસ્તાવ, બાળ્યલીણ બળપણ છાડે.

પ્રસ્તાવના, સ્ત્રી [સં.] મ્રંથ પ્રયોજન દર્શક તેમજ મ્રંથવસ્તુ નિર્દર્શક જે આદિ-શરૂઆતનો લેખ તે; દિખાવો; ઉપોદ્ધાત. (૨) આરંભ. ઉં ટંકાર ધ્વનિ આરંભના ચરિતની પ્રસ્તાવનાના સમો. મહાવીર. ચ.

પ્રસ્તાવિક, [વં પ્રસંગને લગતું; પ્રસંગે ઉદાહરણ અપાય એવું; પરચૂરણ.

પ્રસ્તુત, વિં [સં.] પ્રાસંગિક; ચાલુ; વર્તમાન. (૨) નાં અવસર; ટાણું. (૩) હાલમાં; અત્યારે.

પ્રસ્થાન, નં [સં.] પરદેશ જવા ઉપડવું તે; પ્રયાણ; કુચ.

પ્રસ્થાપિત, [વં [સં] સ્થાપન કરેલું; સારી રીતે બેસાડેલું; મીડેલું; દંડ કરેલું. (૨) મોકલેલું; પ્રેરિત.

પ્રસવ, પું [સં.] ઝરવું તે; ઝરણ; ગળવું -ટપકવું તે; વહેણ.

પ્રસ્વેદ, પું પરસેવો; પસીનો; ધામ.

પ્રહર, પું [સં.] ત્રણ કલાક-સાડા સાત ધડી જેટલો વખત તે; પહોર; યામ.

પ્રહર્ષણ, નં આનંદ; હરખ; ખુશાલી.

પ્રહર્ષણી, સ્ત્રી [સં.] તેર અક્ષરનો એક ગણ મેળ છંદ.

પ્રહસન, નં [સં.] હાસ્ય; હસવું તે. (૨) ટોળ. (૩) હાસ્યરસવાળું નાનું નાટક તે.

પ્રહાર, પું [સં.] આધાત; ધા; ઝટકો; ઝપાટો; ફટકો. (૨) માર.

પ્રહૃષ્ટ, વિં રાજ; ખુશી; આનંદિત; હરખાયેલું.

પ્રકંઠ્ય, નં [સં.] પ્રકટવું તે; જહેર થવું -ઉત્પત્ત થવું તે; જન્મ; અવતાર; અવિભાવ.

પ્રાકાર, પું [સં.] કોટ; કિશો-કિશ્કાની દિવાલ.

પ્રાકૃત, વિં નીચું; હલકું. (૨) પ્રકૃતિ સંબંધી.

(૩) સામાન્ય હોય એવું; ભોકમાં ચાલતું એવું તે. (૪) નાં સંસ્કૃતમાંથી નીકળેલી એક ભોકભાષા તે; ભોકમાં ચાલતી સામાન્ય ભોલી તે. ઉં સંસ્કૃતમાં શું આવી ગયું ને પ્રાકૃતમાં શું નાસી ગયું. અખો.

પ્રાકૃતિક, વિં પ્રકૃતિ સંબંધી; કુદરતી; સામાન્ય; ભોક્સંબંધી; ભોકને લગતું.

પ્રાકૃતન, વિં આગલું; પહેલાંનું; પૂર્વનું. ઉં પુરાં થયાં પ્રાકૃતન પુણ્ય મારાં.

પ્રાગલ્ભ્ય, નં [સં.] પ્રગલ્ભતા; ઉદ્ભતા. (૨) નિર્લબ્ધતા; બેશરમી; બેઝદખી.

પ્રાધુણ, પું [સં.] રાતિધિ; પરાણો; આવી ગેલો માણસ.

પ્રાચી, સ્ત્રી [સં.] પૂર્વ દિશા; ઉગમણ.

પ્રાચીન, વિં [સં.] જુનું; અસલી; પૂર્વનું; આગલા વખતનું. -પ્રાચીન ઇતિહાસ.

પ્રાચીનતા, સ્ત્રી જુનાપણું; અસલીપણું.

પ્રાણીત, જું પ્રાયશ્ચિત.

પ્રાળે, અં પ્રલય. (૨) પરાજય. બળીને-હારીને કે ખીજ રીતે તદન નાશ પામવું

તે; નાશ.

પ્રાણ, વિં [સં.] સારા જ્ઞાનવાળું; શુદ્ધશાળી; પકિત. (૨) ડહાણું; શાણું; દક્ષ. (૩) કુશળ; પ્રવીણ.

પ્રાણ, પું [સં.] શરીરમાંના જિંદગીને આધાર રૂપ વાયુ; જેણે જીવે જીવે છે તે વાયુ; હૃદયમાં રહેલો વાયુ તે; શરીરમાં પાંચ વાયુ (પ્રાણ) રહેલા છે, તેમાંના મુખ્ય પ્રાણવાયુ, બીજાં અપાન, સ્રીજાં વ્યાન, એથી ઉદ્ધાન અને પાંચમો સમાન. (૨) જીવ; ચૈતન્યાત્મા (૩) જીવનના આધાર રૂપ જે તે. પ્રાણમય કોશ=શરીરમાંના તે ભાગ-અવયવ કે જેમાં પ્રાણ (વાયુ) રહે છે. શરીરમાં આવાં કેટલાંક રચાન-કોશ છે:-અન્નમયકોશ; મનોમય કોશ, વગેરે.

પ્રાણધાતક, વિં પ્રાણનો-જીવનો ધાત કરે એવું; મારીનાંખે-જીવ લઈ જાય એવું તે.

પ્રાણજીવન, વિં પ્રાણની માફક જીવન ટકાવનારું; જીવનને પ્રાણ સમાન આધાર આપનાર.

પ્રાણનાથ, પું [સં.] પ્રાણને રાખનારો તે; પ્રાણનો પશુ આધાર તે; પતિ.

પ્રાણધ્યારી, સ્ત્રી પ્રાણ સમાન પ્રિય એવી જે સ્ત્રી તે; પ્રિયા.

પ્રાણધ્યારો, પું પ્રાણ સમાન પ્રિય તે; પ્રિય પતિ.

પ્રાણપ્રિય, વિં પ્રાણ જેવું પ્રિય તે. પ્રિયપતિ.

પ્રાણપ્રિયા, સ્ત્રી પ્રાણ જેવી વહાલી સ્ત્રી; દયિતા.

પ્રાણવદ્ભા, વિં [સં.] પ્રાણપ્રિય.

પ્રાણવદ્ભા, સ્ત્રી પ્રાણપ્રિયા.

પ્રાણવાયુ, પું [સં.] જીવને આધાર રૂપ જે વાયુ તે; હૃદયમાંના વાયુ; શ્વાસ મારફતે બેવામાં આવતા પવનમાંના તે વાયુ કે જે પ્રાણને જીવંત રાખે છે. અં. ઓક્સિજન.

પ્રાણહારક, વિં પ્રાણ હરી લે એવું; પ્રાણ

લઈ જાય એવું. (૨) વછનામ.

પ્રાણાધાર, વિં [સં.] પ્રાણને આધાર-આશ્રય રૂપ એવું. (૨) પતિ; વર.

પ્રાણાયામ, પું [સં.] પ્રાણવાયુ-શ્વાસને શરીરમાં લઈ રોકવા અને છુટવાની ક્રિયા તે. પ્રાણાયામની ત્રણ રીતો-કુંભક, પૂરક, અને રૈચક કહેવાય છે.

પ્રાણાહુતિ, સ્ત્રી [સં.] પ્રાણને આહુતિ-બલિ-ભાગ આપવો તે. (૨) પ્રાણને બલિ તરીકે આપી દેવો તે; પ્રાણાર્પણ.

પ્રાણાંત, પું [સં.] પ્રાણનો અંત-છેડો આવી રહેલો તે; મૃત્યુ. ૩૦ પ્રં પ્રાણાંતે =મરતાં; જીવ જાય તોપણ:-પ્રાણાંતે પશુ એ જક છોડશે નહિ.

પ્રાણી, નં પ્રાણવાળું તે; જીવ ચેતનવાળું નંતુ વગેરે તે; જેને જીવ છે તે-માણસ; પશુ, પંખી, મત્સ્ય, છીટ વગેરે.

પ્રાણીવિદ્યા, સ્ત્રી પ્રાણીઓ સંબંધી જ્ઞાનનો સમુચ્ચય તે; પ્રાણી સંબંધી જ્ઞાતવ્ય તે.

પ્રાણેશ, પું પ્રાણના ઇશ જેવો તે; પ્રિયપતિ.

પ્રાણેશ્વરી, સ્ત્રી પ્રિયા સ્ત્રી.

પ્રાતઃકાળ, પું [સં.] પ્રભાત; સવારનો પહેાર; સવાર; મળસકું; વહાણું.

પ્રાતઃસંધ્યા, સ્ત્રી [સં.] બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય એ ત્રણ વર્ણને પ્રાતઃકાળે કરવાની દેવપૂજા, સ્તવન, ધ્યાન અને જપ વગેરે ઇશ્વરાધનનાં કર્મ તે. સવાર, બપોર અને સાંજ, એમ ત્રણ સંધ્યાઓએ ઇશ્વરાધન કરવા કહેલું છે.

પ્રાથમિક, વિં શરૂઆતનું; આરંભનું; પહેલું.

પ્રાદુર્ભાવ, પું [સં.] બહાર નીકળી દેખાવું તે; પ્રકટવું તે; આવિર્ભાવ; ઉત્પન્ન થવું તે; ઉગમ; ઉદય.

પ્રાધાન્ય, નં પ્રધાનતા; આગેવાની; મુખ્યત્વ મુખ્યપણું. (૨) બળ; જોર; ચલણ.

પ્રાપ્ત, વિં [સં.] મળેલું; પેદા કરેલું. (૨)

પહેલેલું. કિં પ્રાપ્ત કરવું=મેળવવું.

પ્રાપ્ત થવું=મેળવું.

પ્રાપ્તિ, ઓં [સં.] પ્રાપ્ત થવું-મેળવું તે; લાભ; પેદાશ; આવક; ઉત્પન્ન.

પ્રાપ્ત્ય, વિં પ્રાપ્ત થાય એવું; મળે એવું:-
દુપ્રાપ્ત્ય.

પ્રાપ્ત્ય, નં [સં.] પ્રમળતા; સામર્થ્ય; બળ; જોર. (૨) પ્રતાપ. (૩) ધણું ચલણ હોવું તે.

પ્રાપ્ત્યશિક્ષક, વિં [સં.] નેક; અદલ; ન્યાય-સત્ય ઉપર રહેનાર; સાચું. ધમાનદાર; પક્ષ-પાત વગર જે ખરું લાગે તે કરનાર.

પ્રાપ્ત્ય, વિં [સં.] સમ; સમાન; સરખું જેવું. મૃતપ્રાપ્ત. (૨) અં ધણું કરીને; બહુધા; અસુસ.

પ્રાપ્ત્યશ્રિત, નં [સં.] હોય અથવા પાપની શુદ્ધિને અર્થે જે કંઈક્રિયા કરવી તે; પાપ ક્ષય; દોષનિવૃત્તિ; દોષમાંથી મુક્ત થવાનું જે સાધન તે. (૨) પશ્ચાત્તાપ; પાપમાંથી છૂટવાની ક્રિયા તે. (૩) પાપ. આ ઉલટો અર્થ છે પણ ચાલે છે:-એને કોણ જાણે કોનાંએ પ્રાપ્તશ્રિત લાગ્યાં.

પ્રારબ્ધ, નં [સં.] પહેલેથી-જન્મથી શરૂ થતું જે અદૃષ્ટ તે; ભાગ્ય; નસીબ; ભાવી.

પ્રારંભ, પું [સં.] આરંભ; શરૂઆત.

પ્રાર્થના, ઓં [સં.] સ્તુતિ કરીને માગવું તે; યાચના. (૨) વિનંતિ; આજીજી; કા-લાવાલા; અરજ. (૩) ઇશ્વરની સ્તુતિ; ભક્તિસ્તવ. કિં પ્રાર્થના કરવી=સ્તુતિ કરવી.

પ્રાર્થણું, કિં અં સ્તુતિ કરીને માગવું; વિ-નવવું; યાચના કરવી; અરજ કરવી. (૨) ભક્તિ-સ્તુતિ કરવી; સ્તવવું.

પ્રાર્થિત, વિં [સં.] યાચિત; અરજ કરીને માગેલું.

પ્રાવીણ્ય, નં [સં.] પ્રવીણતા; કુશળતા; હોશિયારી; સારી આવડ.

પ્રાણ, પું વર્ષાઠાળ; ચોમાસું.

પ્રારાન, નં પીવું-ખાવું તે.

પ્રાસ, પું [સં.] એક હથિયાર; પાથ. (૨) કવિતાની કડીઓના અંત્યાક્ષરોની એક સ્વરતા આશુવી તે; અનુપ્રાસ. (૩) જાહો. (૪) જખમ કરવો તે.

પ્રાસંગિક, વિં [સં.] પ્રસંગને અનુસરતું; પ્રસંગનું; સમવાનુસારી. પ્રસંગને શોભતું-ધટતું-બંધમેસતું હોય એવું તે.

પ્રાસાદ, પું [સં.] દેવમંદિર; દેવાલય. (૨) રાજમંદિર; મહેલ.

પ્રાસાદિક, વિં [સં.] પ્રસાદવાળું; કૃપાથી પ્રાપ્ત થયેલું હોય એવું; દેવાનુગ્રહરૂપ. (૨) સુંદર; મનોહર. (૩) કાવ્યમાં-જેમાં પ્રાસાદ શુદ્ધ-અગ્રામ્ય શૈલી અને લલિત રચના કુદરતી રીતેજ આવેલી હોય એવું; વાંચતાં વાંત ચિત્તને પ્રસન્ન કરો નાંખે એવી શુદ્ધ-નિર્મળ સુલલિત રચનાવાળું તે.

પ્રાસ્તાવિક, વિં પરચૂરણ; પ્રસંગે ઉદાહરણ આપવા જેવું; સાધારણ; પ્રાસ્તાવિક; વા-તાં પ્રસંગનું.

પ્રાહુણ, પું પરોણો; અતિથિ; મહેમાન.

પ્રાંત, પું [સં.] છેડો; અણી; કોર; ખુણો; અંતભાગ. (૨) રાજ્ય વ્યવસ્થાને માટે પાડેલો દેશનો અમુક હદવાળો એકાદ વિ-ભાગ તે; નાનો દેશ; મુલક; જિલ્લો:-સોરઠ પ્રાંત; ગુજરાત પ્રાંત.

પ્રાંતિક, વિં પ્રાંતને લગતું; પ્રાંતનું; અમુક દેશ વિભાગનું:-પ્રાંતિક કોન્ગ્રેસ કમીટીઓ પ્રાંતિક કોન્ફરન્સ; પ્રાંતિક શબ્દ ભેદ.

પ્રિછ, ઓં પિહાન; ઓળખ; જાણવાપણું તે.

પ્રિછણું, કિં અં [સં. પૃચ્છ] પૂછીને જાણવું; દેખીને ઓળખવું; સમજવું; સૂઝવું. ઉં દમયંતીએ પ્રિછયો નહિ, મુકયો મુ-ખમાં રે પાથ. (૨) સં ભાળવવું; સોંપવું. ઉં પ્રિછવી ધરની નાર.

પ્રિચ્છ, પું [સં.] રાજકંવર; શાહજાહો.

પ્રતિસપાલ, પું. [અં.] સુખ્ય ગુરુ; પાઠ-
શાળા વગેરેનો વડો આચાર્ય.

પ્રિય, વિ. [સં.] વહાલું; પ્યારું. (૨) ગમતું;
શ્યતું; મનને પસંદ પડતું હોય તેવું. (૩)
નાં વર; પતિ; ભત્તાં.

પ્રિયકર, વિ. પ્રિય લાગે તેવું; વહાલું; મન-
ગમતું. ઉ. પ્રિયકર બધી વહાલી વસ્તુ.

પ્રિયજન, ન. વહાલાં-ગમતાં માણસો તે;
આમજન; સ્નેહીજન.

પ્રિયતમ, વિ. [સં.] અત્યંત પ્રિય એવું તે;
બહુ વહાલું. (૨) નાં વહાલો; પતિ.

પ્રિયતામા, કી. વહાલી કી; પ્રિયા; પ્રેયસી;
વલ્લભા.

પ્રિયતા, કી. વહાલપ; પ્રીતિભાવ તે.

પ્રિયવદ, વિ. પ્રિય બોલનાર; ગમતું બોલે
એવું.

પ્રિયવદા, કી. [સં.] મીઠા બોલી; વહાલું
લાગે એવું બોલનારી કી. (૨) ખાર અ-
ક્ષરનો એક ગણમેળ છંદ.

પ્રિયા, કી. [સં.] પ્રિય-વહાલી કી તે; પ્યારી.

પ્રિવર્તોસિદ્ધા, કી. [અં.] રાજનું આમ
સલાહકારી મંડળ તે; ખાનગી મંત્રીઓનું
મંડળ. (૨) છેવટનો ન્યાય આપનારી મં-
ડળી-છેલ્લી-મોટી-રાજની ખાનગી અઢા-
લત તે.

પ્રિસહુ, ન. પીરસેલું તે; બાણું. (૨) પીર-
સવાની રીત તે.

પ્રીત, કી. પ્રીતિ; વહાલ; માયા; હેત; પ્યાર.
ઉ. ખરી પ્રીત સેવાળની તે જળ ભેળી
સુકાય. કિં. પ્ર. પ્રીત ભેડવી, પ્રીત કર-
વી, વગેરે. ઉ. મારે પેલા જનમની પ્રીત
ટાળી ન ટળશે રે.

પ્રીતમ, પું. પ્રિયતમ; વહાલો; પ્યારો; વર;
પતિ.

પ્રીતિ, કી. [સં.] વહાલ; હેત; માયા; પ્યાર.
(૨) સ્નેહ; પ્રેમ. (૩) કૃપા; મહેરબાની.

(૪) આહ; અનુરાગ. (૫) આનંદ; હરખ.

(૬) શ્ચિ. ઉ. પ્રીતિ કરવી તો સોને
સહેલ, જેવરવી બારી રે.

પ્રીતિકર, વિ. પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરે એવું; વહા-
લું. (૨) સુંદર; રમણીય.

પ્રીતિપૂર્વક, અ. વહાલભેર; હેતથી; ખુશી-
થી; વહાલથી એમ.

પ્રેક્ષક, વિ. [સં.] જોનાર; તમાસગીર.

પ્રેક્ષણીય, વિ. જોવાજેવું; દર્શનીય.

પ્રેત, ન. [સં.] મડદું; શ્વ. (૨) સંપિંડી
કરણ લગીનો મુએલા માટે ગણાતો વખત
તે. (૩) અવગતિથી જીવ; જૂત; પિચાચ.

પ્રેતકર્મ, ન. મુએલાના ઉદ્ધાર માટે કરવાની
ઓર્ધ્વદેહિક ક્રિયાઓ-આકાશિક તે.

પ્રેતભૂમિ, કી. સ્થાન; મુડકાં બાળવાની
જગા તે.

પ્રેતલોક, પું. દેહ છોડી ગયેલા જીવનો ઉદ્ધાર
યતા લગી અવગતિયા જીવને રહેવાનો
પ્રદેશ તે; જૂતલોક.

પ્રેમ, પું. [સં.] પ્રીતિ; સ્નેહ; પ્યાર. (૨)
શ્ચિ-પસંદગીની ભાવના તે; અંતરનો અ-
નુરાગ તે. ઉ. પ્રેમે પ્રાણ ટકી રહે, પ્રેમે
પ્રાણ ન જાય; પ્રેમે પ્રાણ અપાય છે, પ્રેમે
પ્રાણ રખાય. બાધા.

પ્રેમકીડા, કી. પ્રેમની-વહાલની જે રસિક
રમત તે; રતિવિલાસ.

પ્રેમહા, કી. પ્રેમ આપનારી કી; સુંદર કી;
વહાલ ઉપજાવે એવી કી.

પ્રેમપારશ, પું. પ્રેમનું બંધન તે; સ્નેહનો કાંસો.

પ્રેમપત્રિકા, કી. જીવાન કી પુરુષ વચ્ચે
પ્રેમથી બરેલું જે લખાણ થાય તે; મદન
પત્ર; પ્રીતિનો કાગળ; અનુરાગદર્શક લેખ તે.

પ્રેમભાવ, પું. [સં.] સ્નેહભાવ; વહાલનો
ભાવ તે; અનુરાગઉત્કર્ષ.

પ્રેમળ, વિ. પ્રેમાળ. (૨) પરિમળસુક્ત.

પ્રેમાર્દ, વિ. પ્રેમથી ગદગદ થઈ ગયેલું એવું;
પ્રીતિબીનું.

પ્રેમાશ્રુ, નાં પ્રેમના ઉભરાને લીધે આંખમાં આવતું પાણી તે.

પ્રેમાળ, વિં પ્રેમી; રુદાળ; માયાળુ; અનુરામી.

પ્રેમી, વિં પ્રેમાળ; માયાળુ. (૨) અનુરામી.

પ્રેય, નાં [સં.] પ્રિય એવું જે તે.

પ્રેયસી, સ્ત્રીં [સં.] અત્યંત વહાલી સ્ત્રી; દયિતા; કાંતા; પ્રિયા.

પ્રેરક, વિં પ્રેરણા કરનાર; ઉત્કેરનાર. (૨)

પ્રયોજક; મોકલનાર.

પ્રેરણા, સ્ત્રીં [સં.] અમુક કામ કરવાની પ્રાણીઓના અંતઃકરણમાંથી કુદરતી રીતે જ જે ભાવના-ધમ્બા યાય છે તે; સુઝ; મનોભાવ; ભાવના; ધમ્બા. (૨) અંતરની ઉત્કેરણી; જાગર્તિ. (૩) સૂચના; આત-રિક સૂચન.

પ્રેરવું, કિં સં ગોદવું; અંદરથી ઉત્કેરવું; ઉછું કરવું. (૨) મોકલવું. (૩) વાવવું; જમીનમાં નાંખવું; ફેંકવું. (૪) સૂચના કરવી; પ્રેરણા કરવી.

પ્રેરિત, વિં [સં.] પ્રેરણા કરેલું; મોકલેલું; ઉત્કેરેલું; રેપેલું.

પ્રેપિત, વિં [સં.] મોકલેલું.

પ્રેસ, નાં [અ. Press] દાખવાતું ચંત્ર તે; જે વજેરેને દાખીને ગાંસડીઓ બાંધવાનો સંચો. (૨) છાપુનો બીખાં ઉપર કામળ દાખીને છાપવાતું ચંત્ર; છાપખાતું.

પ્રેસિડેન્ટ, પું [અ. President] સભા-પતિ; પ્રમુખ; અધ્યક્ષ. (૨) વડો; ઉપરી; સૈાથી અધિક અધિકારવાળો મંડળી-ટોળીનો ઉપરી તે.

પ્રેક્ષણ, નાં [સં.] મંતરેલું પાણી છાંટવું તે; કાષ્ટ સ્ત્રીને પવિત્ર કરવાને તેની ઉપર મંતરેલું પાણી છાંટવું; સેચન.

પ્રેક્ષિત, વિં સિંચેલું; મંતરેલું પાણી છાંટીને પવિત્ર કરેલું; છંટકાવ કરેલું.

પ્રોત, નાં [સં.] પોત; વચ્ચ. (૨) વિં શુ-

થેલું. (૩) પરાત-પ-ક્ષત્રિયોતો ગોર.

પ્રોતસાહ, પું [સં.] અંતરનો ઉત્સાહ તે; ઉમળકો; ઉત્કટ ઉત્સાહ.

પ્રોતસાહક, વિં ઉત્સાહ ચઢાવે એવું; ઉત્તેજક; હોંશ કરાવે એવું.

પ્રોતસાહન, નાં ખૂબ ઉત્સાહ-ઉત્તેજન આપવું તે; હોંશ; ઉમેદનો ઉઠાણો.

પ્રોતુ, કિં સં નાકામાં દોરો ધાલવો; પરાવતું.

પ્રોપિતભટ્ટકા, સ્ત્રીં જોનો પતિ વિદેશ ગયેલો હોય એવી સ્ત્રી; વિજ્ઞેગણ; વિયોગી નાયિકા.

પ્રોહ, વિં [સં.] પાકી ઉમ્મર અને પાકી સમજવું તે; પુખ્ત; આધિક; ઉમ્મર લા-યક તેમજ સારાસાર સમજવાળું. (૨) ઉચ્ચભાવ અને ઉચ્ચ ભાષા તથા ઉચ્ચ વિચારવાળું લખાણ તે. (૩) વિવેકથી ભરેલું; ગંભીર હાવકું. (૪) દેખાવમાં મોટું; ભવ્ય; કદાવર. (૪) વિદ્યાથી, ઠહા પણથી અને દેખાવથી માનવતું; ઉચ્ચ; ગંભીર; ભારેખમ.

પ્રોહતા, સ્ત્રીં મોટાઇ; પ્રોહપણ; પ્રોહિ; ઉચ્ચતા; પુખ્તપણ; ગાંભીર્ય.

પ્રોહત્વ, પ્રોહતા.

પ્રોહપણ, નાં પ્રોહતા.

પ્રોહા, સ્ત્રીં [સં.] ઉમ્મરે પહોંચેલી અને પ્રેમને સમજનારી પુષ્પ સ્ત્રી. ત્રીસથી પચા-વન વર્ષે લગી પ્રોહા ને પછી વૃદ્ધા કહેવાય.

પ્રોહિ, સ્ત્રીં [સં.] મોટાઇ; પુખ્તપણ. (૨) ગંભીરતા; શરીરનું અને મનનું પુખ્તપણ તે. (૩) ગોરવ. (૪) ઉત્કંઠા; ઓતુકમ. રીઠું; ધણો વખત ચવાથી જામેલું-પુષ્પ થએલું એવું તે. ઉં પ્રોહિ બાંધી પ્રીત.

પ્રોહપ્રોહ, પું [સં.] પુરાણાનુસાર પૃથ્વીના સાત દીપોમાંનો એક દીપ તે.

પ્રોવંશ, પું [સં.] વાનર. (૨) મુગ.

પ્રોવંશ, પું વાનર, કપિ. (૨) એક રાગ.

પ્લાસ્ટર, નં [અંગ્. Plaster] ચામડી ઉપર ફેસેલો ઉઠે એવું ઓસડ ખરડેલી પડી તે. ચામડી ઉપર ફેસેલો પડે એવો ભેષ્ય મારવો તે. (૨) ફેસેલો; ફેસેલો. (૩) બિંતે ચુનો રેતી વગેરેના કદકનો ભેષ્ય કરવામાં આવે છે તે; છો; કદકાત; સલો.

પ્લેટા, સ્ત્રી [સં.] ચક્રત; બરેણ; છાતીના ડાળા પડખામાંનો એક અવયવ.

પ્લુત, વિં [અંગ્.] દીર્ઘ સ્વરથી પશુ/લાંબા ઉચ્ચારતું તે; ત્રણ માત્રાતું. વ્યંજનની અરધી, હસ્વની એક, દીર્ઘની બે અને પ્લુ. તની ત્રણ માત્રા ગણાય છે. જેન્ડી-લાંબાનીને બોલેલું તે-પ્લુત.

પ્લેગ, સ્ત્રી [અંગ્. Plague] મરડી; મહા-

મારી; ગાંઠિયો તાવ; એક લ્લોચ એવી તાવ ને સંતપાતનો મરજ. આ મરજ સને ૧૮૬૬ ના સપ્ટેમ્બરમાં પહેલ વહેલો ઝુંબાઈમાં દાખલ થયો હતો. ઉદરો અને ચાંચડોથી તે ફેલાય છે.

પ્લેટિનમ, નં [અંગ્. Platinum] ધોળી, ચળકાટવાળી અને ભારે વજનની એક ધાતુ. સોનાની અને પ્લીઝ ધાતુઓની સાથે બનેલી તે મળી આવે છે. કોષ્ટ પશુ ધાતુ કરતાં એનો તાર વધારે પાતળો થઈ શકે છે. તે ઝટ મળતી નથી તેમ એને કાટ પશુ ચઢતો નથી. કોષ્ટ એસીડની એને અસર થતી નથી. રૂઝિયા, સિંહલકીપ અને બરમામાં તે મળી આવે છે.

ફું પું [સં.] યુજ્જાતી વર્ણમાળાનો તેત-
રીસમો ને વ્યંજનોમાંનો આવીસમો ઓષ-
રથાનીવર્ણ; ફફે; ફકાર તે.

ફં, ઓં ફેઠ; આપતી બહેન તે. ૩૦ પ્રં
ફખા=આયલો; રાંડવો.

ફઉડી, ઓં ફાઉડી; શલુ; એક વનચર પ્રાણી.
એ શિયાળ જેવું હોય છે.

ફકડી, ઓં ફરકડી. (૨) ફજેતી (?)

ફફરડી, ઓં ફરકડી; શીરકી; ચકરડી.

ફફરો, પું પ્રસંગને યોગ્ય ઉદાહરણ આપવા
જેવો નાનો લેખ; વાક્ય સમૂહ; નાનો
જેવો ટુંકો નિબંધ કે વાત તે; ટુંકો લેખ.
(૨) વર્તમાન-ખબર આપવા જેવો ટુંકો
લેખ તે; નાનો ગદ્યલેખ; ઉતારો; પેરેઆક.

ફકાર, પું ફફે; ફ એવો ઉચ્ચાર અને તેના
ચિહ્નરૂપ આક્ષર તે.

ફકાવણું, કિં સં ચૂર્ણ અથવા આઠા જેવી
ભુકી-ભુકો ખવરાવવો; મોંમાં નખાવવું.
ધૂળ શકાવવી=નાસીપાસ થાય-હારે એમ
કરવું.

ફકીર, પું [આ. ફકીર] દુનિયાંદારી
છોડી અક્ષાની બંદગીમાં મગ્યો રહેનાર
મુસલમાન; મુસલમાન ત્યાગી-વેરાગી.
(૨) જેની પાસે કશું હોય નહિ અને
આવે તો ઉડાવી દઇ નિષ્ક્રિય થઈ રહે-
નારો માણસ; નિર્ધન યુરૂપ. (૩) ગરીબ;
દીન; બિખારી. કહે મળ્યા તો મીર નહિ
તો ફકીર. ફકીરફકું=મગતબિખારી.
યાત્રક.

ફકીરી, ઓં ફકીરની હાલત તે; અક્રિયતા;
કર્મશીયત; ગરીબી; દુનિયાંદારીની માયા
કે ધનધાન્ય સંપત્તિ જેવું કંઈપણ પાસે
હોય નહિ એવી જે હાલત તે. (૨)
ફકીરનો વેષ. (૩) ફકીરને મળેલી ભીખ
તે. (૪) ભેખ; લાગ. ઉં કરના ફકીરી
ક્યા દિલગીરી, સદા મગનમે રહેના.

ફકોડો, પું ખીરાનો તળેલો ગાંઠિયો; ફૂલપડીનો

એકાદ ગાંઠિયો તે.

ફફડ, વિં છક; હાલ; વર્ણાગિયો; છેલાણી;
સુંદર વેષથી કાંકડું ફરે તે. (૨) સરસ;
સુંદર; મજેતું. (૩) ઉડાઉ; ધોતાળ; ન
ફિકરું. (૪) લોકલાજને ન લેખવતાં સ્વ-
ચ્છંદે વર્તનાર; વ્યવહારથી ડરે નહિ એવું.

ફફડાઇ, ઓં ફફડપણું; છેલાઇ. લોકલાજથી
નહિ ડરતાં બોલવેચાલવે અને વર્તને જે
પરવાહ રાખવી તે; સ્વચ્છંદતા; ઉડાઉપણું.

ફફંફફા, અં ખાઈ પી-ઉડાવી દઇને હાથ
ખંખેરવાતે; ખાલીખમ; હવે નથી, ખલાસ
એમ; ઉડાવી-ખલાસ કરી નાંખેલું છે
એમ દેખાડવું તે; પૂર્ણ; સમાપ્ત.

ફફત, અં [આ. ફફત] માન; કેવળ;
નિરતુ; તેજ એક એમ; ચોખ્ખું એમ.
:-ફફત એકજ વાત છે.

ફફડાડ, વિં ઉડાઉ; જે પોતાની પાસે કંઈ
રાખતો ન હોય એવો તે; અક્રિયન;
ખાખી બંગાળી. (૨) બોલ્યું પાળે નહિ-
શરી જાય અને પાછો દાંડાઇ કરે એવો
તે; બુચ્ચો; ફટલો; જેની ઉપર કશો
વિશ્વાસ રખાય નહિ એવો તે; બેહિકરો;
ફફંડ.

ફફફગણું, કિં અં [સં. ફફ] આખતેમ
આડુંઅવળું ઉડયા-ઝૂલ્યા કરવું; હવામાં
ઉડયા કરવું; ફરફરવું. :-ફૂવડ તો એવી કે,
આખો દહાડો વાળ ફફગે પછુ ચોટલો
વાળે નહિ. (૨) ફફફ, એવો અવાજ
થવો. (૩) શદ્દફ.

ફફર, ઓં [સં. ફફર] ફાલ; ઢગ; રાશિ.
(૨) ખૂબ ફૂલથી ભરેલી ડાંખળી; ફૂલોની
મંજરી. ઉં ફૂલફફરનો ધાધરો ને સા-
લુડે ફસળી કોરરે.

ફફવણું, કિં સં બીજન પાસે તેવું બોલ્યું
ફેરવી નખાવવું. (૨) બોલું સમજાવવું.
(૩) છેતરવું; ફરી જાય એમ કરાવવું.
(૪) ભુલવાડવું; ગપાવવું; ફગાવવું.

ફફણું, કિં અં ફરીજવું; પલટાવું; બદલા

ફરી પાછડી બાંધવી; નાકમુલ જવું. (૨)
આહું ફંટાવું; ફેરવી તોળવું; વાંકું બોલવું.
(૩) નિખંધનમાં નહિ રહેવું; સરવું;
ખસીજવું.

ફંગો, પું હોળીના. દહાડાઓમાં રંગ છાંટી
બેટ માનનારો; ઘેરો; ફાગ માનનારો ને
રંગે રોળનારો તે. શગણ માસના રંગે
ચઢેલો તે.

ફંગાવવું, કિં સં બોલ્યું અબોલ્યું કરાવવું;
વચન ન પાળે એમ ઉચ્કેરવું. (૨) બોહું
સમજાવવું; ભુલવાડવું; છેતરવું; પટાવવું
તે. (૩) ઉશેટવું; દૂર નાંખી દેવું; ફંકવું;
ઉડાડી નાંખવું. :-એના રૂપિયા ફંગાવી દે.

ફંગાવીદેવું; ફેરવી નાંખવું. નાંખીદેવું.

ફંગીજવું, કિં અં બોલીને ફરી જવું;
ફેરવી તોળવું; ના મુકરર જવું.

ફંગેરો, પું પંજેલું.

ફંગેટવું, કિં સં ઉશેટવું; નાંખવું; ઉઠાળી
દેવું; અહરથી દૂર ફેંકીદેવું.

ફચફચ, અં કાદવ કે પાણીપાચા સ્થાનમાં
પગ મૂકતાં થતો એવો અવાજ. (૨)
કલેવરમાં હથિયાર વાગતાં થતાં એવો
અવાજ. :-ફચફચ બે ત્રણ ચરખાં માર્યા.
ફચફચ બાલા બોકી દેવામાંડયા.

ફંગર, સ્ત્રી સવાર; વહાણું; મળસકું. ઉં બડી
ફંગર ઉઠીને, સ્વામીની શીખ માગી,
કરી સ્તુતિ પ્રભુ કેરી, સાસુની પાસ
આવી. સંસાર કુઃખદર્શક નાટક.

ફંગલ, વિં સુખી; આનંદી. (.) નાં કૃપા;
મહેરવાની. (૩) આપ્તાદી.

ફંગેત, વિં વગોવાયેલું; લોકમાં જોને માટે
બોહું બોલાવું હોય તેવું; જોનો ભવારો-
ફંગેતો થયો હોય તેવું; વગોણાને પાત્ર
થયેલું તે. કિં પ્રં ફંગેત થવું=વગો-
વાવું; નિંદાવું; લોકમાં ખોટા માટે ચક-
ચાર થવી; ચર્ચાવું.

ફંગેતી, સ્ત્રી [જા] વગોણું; ચર્ચા; નિંદા;
ભવાડો; ઉપહાર્ય. (૨) અપજશ; બદ-
લામી; બેઆખર; અપ્રતિષ્ઠા. ૩૦ પ્રં

ફંગેતીનો ફાળકો=ચારે તરફ લોકોમાં
(સર્વત્ર) નિંદા થવી તે; ખોટો ભવાડો
-બેઆખર થવી તે; ચાર લોક જાણે,
સાંભળે અને નિંદા કરે એવું થવું તે.

ફંગેતો, પું વગોણું; ફંગેતી; ભવાડો. (૨)
પાકી કેરીનાં છોડાં અને ગોટલા ઘોઘને
મસાલો નાંખી ઉકાળેલું પાણી, એ ઘોવ-
ણની કઢી તે; મુંક અને બીજો મસાલો
નાંખી બનાવેલું કેરીના ગોટલાના ઘોવ-
ણું પેય.

ફટ, અં તિરસ્કારનો ફટકાર તે; રફાટનો ફટ
એવો અવાજ તે. કિં પ્રં ફટ કહેવું
=તિરસ્કાર કરવો; નિર્મોલ્ય-તુચ્છ ગણવું;
ધિકારવું. :-જો હું એ કામ પાર ન
પાડીઆવું તો મને ફટ કહેજો.

ફટકું, સ્ત્રી ખળીમાંનું અનાજ ઉપણવાની ચા-
દર. (૨) સોફ; ધાસ્તી; બીક. (૩)
ચમક; ચોક. [સં. સ્ફટિક] ઘોળો
પત્થર; બિલ્દર; પાસાદાર કણ. (૪) વિં
તરત ફરી જાય એવું. :-ફટક દેવાળિયો.
અકિંચન.

ફટકુંફટકું, અં ધબધબ, ઉછળીને પડતું હોય
તેમ; ફડફડ થવું તે. (૨) ધાસ્તીની
હદય ઉપર થયેલી અસર તે.

ફટકડી, સ્ત્રી ફટકી; એક ગતનો ખાર. આ
ધારના પત્થરો થાય છે અને તેની ઉપર
કેટલીક ક્રિયા કરતાં ફટકડી તૈયાર થાય
છે. કચ્છ, રંગપૂતાના, પંજળ અને બિ-
હાર પ્રાંતમાં તેના ખડકો છે. સ્ત્રી, સિંધ-
ણ અને કચ્છના મડ ગામમાં સં. ૧૮૨૦
લગી ફટકડી બનાવવાનાં ઝરખાનાં ચા-
લતાં હતાં. ફટકડી ઘોળી, પીળી, લાલ
અને કાળા રંગની પણ હોય છે. તે
ઝોસડમાં અને રંગની બનાવટમાં કામ
આવે છે.

ફટકડું. કિં અં હાગમી ખસી જવી; યુદ્ધિ
બ્રષ્ટ થવું; બહાવડે ચક જવું; ગાંડપણ
આવવું. (૨) ચળીજવું; એક વાત
ઉપરથી બીજી વાત ઉપર ઉતરી પડવું;

બહેકી જવું. (૩) ઉડી જવું; તેજ-છટા, કાંતિ વગેરેનું મંદ પડી જવું; સુરેખપણું ટાઢું પડી જવું; ઉચળી જવું. આ રંગ આખરે શટકી જશે. (૪) આયકો લાગી કાટી-ચિરાઇ જવું; ભેદ પડી જવો; ફસ, એમ થઇ જવું.

ફટકાર, પું. ફટકાર. (૨) ચોંક; ચમક.

ફટકારવું, કિં. ફટકાર કરવો. (૨) મારવું; ઝાપટવું; લાકડી-સોટીના ઝપાટા મારવા; લગાવવું.

ફટકારે, વિં. ઉઘાડું; ખુલ્લું. (૨) ચોકેલું; ચકિત. (૩) મોહથી ધેલું થઇ ગયેલું; દિવાનું; ચિત્તે સ્વરથ ન રહેલું હોય એવું. (૪) ચળી ગયેલું; ઉદડે જેવું-ઉશ્કેરાયેલી હાલતનું; બેકામ. ઉં. ફટકારી ફરે જો.

ફટકારો, પું. ફટ એવા અવાજથી-ભયથી પડેલો ક્ષાસકો તે; ભય કે બીકની ચોંક તે. (૨) ચિત્તભ્રમ; બહેબાકાપણું. (૩) શટકાનો અથવા ચામુકના ઝપાટાનો અવાજ તે; ફટ એવો નેરદાર અવાજ તે. (૪) દડો; આશ્ચર્ય-વિસ્મય-અલૌકિકતાનો ધકકો, ધોકો લાગવો તે.

ફટકિયું, વિં. ફટ દબને, એટલે ઝટ ફરી જાય એવું; સહેજમાં-તરત નાશ પામે એવું. ફટકિયું મોતી. (૨) દટ-સ્થિર ન રહે એવું; ફટકળિયું. ફટકિયો દલાલ=માથે નેખમદારી રાખે નહિ એવો દલાલ. (૩) ફટ ફટ એવો અવાજ કરે એવું-ફટકિયું બારણું=એક કમાડનું બારણું. (૪) ફટલું; ફરી જાય એવું; યુના જેવું-ફટકિયો સોમલ=ધેળો યુના જેવો સોમલ તે.

ફટકી, બીં. ફટકડી.

ફટકેલું, વિં. ચોકેલું; ચળેલું; શટલું. (૨) નિર્લજ્જ; બેચરમું. (૩) જેવું ચિત્ત મોહને, ભયને કે બીજી ઉશ્કેરણીને લીધે ઠકાણે ન હોય એવું.

ફટકે, પું. શટ એવો અવાજ થાય એમ મારવું-ઝાપટવું તે; ઝાપટ; મહાર; સોટી,

ચામુક, અથવા લુગડાનો નાનો કકડો કે જેને હવામાં ઝાટકતાં અથવા મારતાં અવાજ થાય તે; ઠોક; ઝાટપનો અવાજ. (૨) ધકો; ધોકો; ખેટ-હાનિ-નુકસાનીની હાલત તે. રૂના ધધામાં એને એવો ફટકો પડ્યો છે કે, ફરીને વેપાર કરવા જશે નહિ. (૩) નસિયત મળવીને પશ્ચાત્તાપ થવો તે; હાર મળવી-પાછા પડી જવાનું તે. આ લડાઇ જંગાડ્યામાંથી જર્મનીને એવો ફટકો પડ્યો છે કે, સો વર્ષ સુધી એનાથી ટટાર થવાશે નહિ. થાપ; સાંકો; ધાવ; સપાટો લાગવો તે. કિં. ૫૦ ફટકો મારવો=ગે. બૂલી જાય એમ પાડી નાંખવું; નસિયત આપવી; શટકો લગાવવો. ફટકો ખાવો=હાર ખાવી; માર ખાઇ પાછા પડી જવું; ધોકો-નુકસાન થવું. (૪) ટુવાલ જેવો નાનો ટુકો લુગડાનો કકડો; છાગસો; અંચુછો; રમાલ; તને જે આપે તે આ ફટકામાં ખાંધી લેજો.

ફટકો, પું. ટેટા; ફટાકડો.

ફટકોપ, પું. [સં.] સાથે ગળું ઉંચું કરીને કુલાવેલી સુખાકૃતિ; કુંડ. (૨) આડંબર; કૃદવાટાવાળો દેખાવ તે; દમામ; રોષ.

ફટાડવું, કિં. સં. શટવા દેવું; વંડાડવું; બહેકાવવું; ચળાવવું; મોઢે ચઢાવવું; જેમ કહે અને જેમ કરે તેમ કરવા દબને ખરાબ કરી નાંખવું.

ફટાણું, નં. ફટાણું; છુંડું નિર્લજ્જ ગીત. છુંડાણું બોલવું-ગાવું તે. (૨) અપશબ્દ. ઉં. મોઢું કટાણું ને બોલો ફટાણું.

ફટારો, પું. દુહાગણને-અમાનિતી રાણીનો તે કુંવર, કે જે પોતાની વાસ્તે આવતો ભાગ લઇ જુદો પડ્યો હોય; રાજ્યમાંથી જેને ભાગ મળતો હોય-મળેલો હોય એવા મુખ્ય રાજ-રાજ્યના ભાગિયા-ભાધ તે; ફટ્યો.

ફટાર, વિં. ખુલ્લું; ઉઘાડું; બેકામ. ડોકારો હવો બેરકાર ! બારણું ઉઘાડાં ફટાર મૂકીને ચાલ્યો ગયો.

ફારેણું, કિં સં આંખ પહેળી કરી; ડોળા
કાઢવા; બહેઆકળી આંખે જોવું; તાણીને
આંખ પહેળી કરવી.

ફારી, ઓં મોઢાઈ; બડાઈ; ગર્વ.

ફારી, વિં ખુલ્લું; મોકળું; ફાર.

ફારેણું, વિં ખુલ્લું; પહેળું કરેણું; શ્રીને
ઉપાડેણું:-ફારેલા ડોળા.

ફારવણું, કિં સં ફાડી નાંખવું; ભગારી
ફેવું; ફિટાડવું; નસાડી ચૂકવું. (૨)
ઠગવું; છેતરવું. (૩) વંડાડવું.

ફાર્યો, પું ફાર્યો.

ફારો, અં ફારેલો-કાણો-વેધવાળો એમ:-કાન
શ્રીને કુંડળ પહેરનારા બાવાઓનો એક
સંપ્રદાય.

ફારોફટ, અં ૧૨ફટ એવો અવાજ થાય તેમ;
ઉપરા ઉપરી; અપોઅપ; તરતજ, અપાટા-
બંધ. એક પછી એક અવાજ કરતું
હોય તેમ:-રાણીએ હુકમ આપ્યો કે
તરતજ ધુરજ ઉપરથી ફારોફટ તોપો ફટ-
વા માંડી.

ફારો, વિં પોતું ને મીઠું. (૨) પછડાયેલું.

ફારોળ, વિં પવનથી ગરી પડેલું; અથડાવાથી
કચરાયેલું; ન પાકે અને બગડી જાય
એવું. ફળ-કેરી વગેરે.

ફડ, નં દાર માળવાતું સ્થાન; ભટ્ટી. (૨)
અચુક પક્ષતું ટોળું. (૩) અં તડાક;
ઉતાવળે; ઝટ લાદને; ફડ એવો અવાજ
થાય તેમ:-ફડ દબને તમાચો ખેંચી
કાઢ્યો.

ફડક, સીં પવનમાં ફડફડતો કપડાનો છેડો;
થડ, અંગરખાની ચાળ કે સાલ્લાનો
છુટો રહેલો છેડો; પાલવ.

ફડકાવણું, કિં સં સખડાકાવણું; પેય ચાંમ
ળામાં લાધ અવાજ થાય તેમ મોંમાં
ભેવું; સખડાકાબંધ ખાવું.

ફડકિયું, નં ફડક; છેડો; પાલવ.

ફડકો, પું સખડકો. (૨) ખેતરમાં અનાજ
આફવાતું ઝોળાર.

ફડક, પું ફડક.

ફડકો, પું અવણ મટાડી કંઈક નક્કી કરવું
તે; છેવટ આણવું તે; નિકાલ; નિર્ણય;
તોડ; પતાવટ.

ફડકું, નં ધાંચ; ફાંસ; વાંકું; જોનો નિકાલ
કયો વગર આગળ વધાય નહિ એવી
બાબત; વાંધો; ગચિયું.

ફડનવીસ, પું [હિં] મહાલ વગેરેના વડા
અમલદારનો પહેલો કારકુન; મુખ્ય કામ-
દાર. (૨) જિલ્લાની મહેસુલનો હિસાબ
કરનાર અને જમીન વગેરેની સનદો
આપનાર અમલદાર.

ફડફડ, અં ઉડતી વસ્તુનો એવો અવાજ થવો
તે; ફડફટ થવું તે; ૧૨ફરવું તે:-કપડાં
ફડફડ થાય છે. પાંખો ફડફડ થઈ. (૨)
તરોતડ; અપોઅપ; ઉપરાઉપરી. ફડફડ
તમાચા માપી. (૩) ફટવું હોય એમ:-
ફડફડ જવામ આપ્યા.

ફડફડવું, કિં અં ફડફડ એમ થવું; પવ-
નમાં ઉડતાં-ઝૂલતાં અવાજ કરવો:-પં-
ખીની પાંખો ફડફડે છે. (૨) હવામાં
૧૨ફર થવું; ઉડવું:-ધન ૧૨ફડે છે.
(૩) પાછળ-પુંડે બડબડવું; કોષની પા-
છળ તેના ફૂથથી થયેલા ગેરલાભ કે
ગુલમને માટે નાખુશોથી ગુસ્સામાં બો-
લવું; ઇતરાજ દેખાડવી; ગુસ્સાથી ફરિ-
યાદ કરવી. (૪) ધૂળવું; ખીલું; કંપો
જવું; થરથર થવું:-એ તો એની કુંક
૧૨ફડી જાય છે. કોણ કંઈ હલે તોય
એવું કાળજી ફડફડે છે.

ફડફડાટ, પું ૧૨ફડ એવો જે અવાજ તે; ખ-
ડખડાટ. (૨) ફડફડ થવું-કડવું તે;
૧૨ફરવું તે. (૩) બડબડાટ; કોષની પા-
છળ ગુસ્સાથી બોલવું તે. (૪) પતરાજી;
તોર. (૫) ખીક; ભય; ધ્રાસકો.

ફડફડાવણું, કિં સં ફડફડ થાય એમ હસા-
વણું અથવા હવામાં રિંઝવું-કડાડવું.
(૨) ભયભીત કરવું; ધૂળવણું; કંપા-
વણું; થરથરાવણું. ૩૦ પ્રં કાન ૧૨ફડા-
વવા=જમત થવું; આજસ કાઢી નાંખ-

વી; કાર્ય કરવાને-લડવાને ગુસ્સો કરી
તૈયાર થવું.

ફક્તખતર, અ. તડને ૧૬; સાજ ચોખ્ખે ચો-
ખ્યું એમ; સાફ ખુલ્લું-જેવું હોય તેવું
મોઢામોઢ. નકરૂં-જાતીમાં વાગે એવું.

ફક્તશી, સી. અડધિયું; કકડો; શરિયું; આખા-
નો અરસો અથવા સહેજ ઓછાવતો
કકડો તે:-ફક્તશ લાડુ ખાંધો.

ફક્તકો, પુ. ટેટો; ૧ટાકિયો; ફડ એવો અવાજ
કરે તે. (૨) ખોટી પતરાજ; મિથ્યા
બડાઈ. (૩) તોપ; ગપ; ખોટો ગર્વ-
કુલનો ગપાટો. (૪) ધખાકો; ધ્રાસકો.
૧ડકી=૧ડકા મારનાર; ગપ્પી; તોપચી.

ફક્તતાળ, સી. પાટિયાંની કિનાલ; આગલી
પડદી, લાકડાનું બિલ્લુ.

ફક્તફક, અ. ભડોભડ; તાબડતોમ; ૧ડ૧ડ થાય
તેમ; ધડોધડ.

ફક્તિયો, પુ. અનાજ વેચનારો; કણિયો;
દાણાનો વેપારી.

ફક્તગી, સી. બીજાંકર.

ફક્તગો, પુ. બીજ ફાડીને તેમાંથી નીકળેલી
જે નાની બાણી તે; અંકર; પીસો; પ્રરોહ.
(૨) કોઈ નવોજ ઉદ્ભવ; નવો ઉગમ;
નવી શાખાનો ઉદ્ભવ તે. ધતિંગ; બ-
નાવ; એકાદ બાખત; પ્રકરણ:-એક વાતનો
તોડ લાવતાં વળી તેમાંથી બીજો ૧જોગો
ફૂટેલો.

ફક્તસી, ન. પનસ; ફનસ; કાંગરા કાંગરા જેવી
ખડખડી છાલતું એક મોટું ૧જ. આ
૧જ ઝાડને થડે અને ડાળાંએ બાજે
છે અને તે પાકતાં તેમાંથી ચંપાના ફલ
જેવી પોળી ફળદાર ફેસીઓ નીકળે છે.
તે ખવાય છે તથા તેનું શાક થાય છે. એ
ચાંખાં કહેવાય છે. તેમાંથી ફળિયા પણ
નીકળે છે.

ફક્તસી, સી. વાલોળના જેવી પણ જરા સાં-
કડી એક જાતની શિંગ. ૧જસી શાકના
ઉપયોગમાં આવે છે.

ફક્ત, સી. ફેણ; ફુંડ; સાપડું કુલાવી વિસ્તા-

રેણું મોં.

ફક્તી, સી. ફેણ; ફુંડ. (૨) સાપ. (૩)
કાંસડી. (૪) તાણાના તારની ગુંછળી;
લાછો.

ફક્તીધર, પુ. સાપ; નાગ.

ફક્તવો, પુ. ઢોંગ; ફલ; પાખંડ. ૧તવાખોર=

ઢોંગી; પાખંડી. ખાલી બખાળા કરનાર.

ફક્તહમારી, સી. નાગું ને કિનારે કિનારે
ચાતનાઈ શરિયેલ વહાણ.

ફક્તહ, સી. [ફા.] જીત; કોઈ કામમાં પાર

પડવું તે; કાર્યસિદ્ધિ; વિજય. (૨)

જય; આખર. ઉ. ચાહોમ કરીને પડો

યારો! ફક્ત છે આગે. નર્મદ.

ફક્તહમંદ, વિ. ફક્ત પામેલું; જીતેલું; વિજયી.

ફક્તહમંદી, સી. જીત; જય; ફક્તહમંદપણું તે.

ફક્તફ, વિ. અંદર ગળીને-સડીને અથવા
કહોઈ કે પાકીને ઉપરથી ઢોલું-તરત
ફૂટી જાય કે ફેંદાઈ જાય એવું થઈ રહે
લું હોય તે; ગલગલ થઈ ગયેલું; ગલગલિત.

(૨) આથો આવવાથી અથવા અંદર

ખટાશ ઉત્પન્ન થવાથી સપાટી પર પર-

પેટિયા થઈ ગયું હોય એવું તે; પોચું ને

ગદમદી ગયેલું.

ફક્તફવું, વિ. ગ. અંદરથી પાકી અથવા
કહોઈ જઈ, તે વિકારવું બહાર દેખાવું
તે; ગલગલ થઈ જવું; કહોઈજવું; સં-
ડવું; ગળી કે સડીને ઉપરની સપાટીએ
પોચું થઈ જવું. (૨) અથાઇને કે
ખટાઇને ઉપર પરપોટીઓ આવે એવું
થઈ જવું; વિકૃત થઈ જવું; ઉભરાવું;
અથાઇ જવું. (૩) પાકીને ફૂટનાની
તૈયારી ઉપર આવી રહેલું-ગડગડનું.

સડીજવું.

ફક્તફટ, પુ. ફક્ત થઈ જવું તે; કહોવાટ;

સડો; વિકારીપણું.

ફક્તિયું, ન. પેસો; દોઢિયું. (૨) ચાર પાઇ.
મુઆઇમાં. (૩) નાની ગળી રોટલી;
મુંતાળી. સૈયડ-મળિયા કાકાનાં ૧દિયાં
મુંડિયાં.

દનસ, નં ૧૪૫૨; પનસ.

દેવા, વિં [આ.] નષ્ટ; નાશ પામેલું; સમૂળ નાશ થયો હોય એવી હાલતનું; પાપમાત્ર; ધાણવાળી નાખ્યો હોય એવું; લાસ; નષ્ટબ્રહ્મ.

દેવે, પું ૧૬૨.

દેવેશ્વર, જી ૦ ૧૬૧૬૫.

દેવેશ્વર, જી ૦ ૧૬૧૬૫.

દેવેશ્વર, પું ૬૧૬૬; દેવેશ્વર.

દેવેશ્વર, પું ૬૧૬૬; દેવેશ્વર; દાહ્યાથી કે આકરી દવા લગાડ્યાથી ચામડી ઉપરથી પાતળું પડ ઉપસીને થયેલો પરપેટા તે.

દેવેશ્વર, પું ૬૬૨.

દેવે, પું [આ.] તથાવત; દેવ; અંતર; નમુના પ્રમાણે નહિ હોવું તે. (૨) વિ-પર્થમ; બિનપત્ર; જુદાપત્ર; નહિ સરખા-પણું તે; ન્યૂનતા; કમીપણું; ઓછપ.

દેવેશ્વર, સી ૦ શીરકી; ચકરકી; ગોળ પેડા જેવું વળ ચલાવવાનું ચકરકું તે.

દેવેશ્વર, કિ ૦ અ ૦ ચરકવું; કંપવું; ધૂનવું; લોહું હાલવું; દેવેશ્વર; દેવેશ્વર. ઉં ૬૨-કતી વામ અક્ષિ આ. (૨) જાણવું; દેખાવું; આવવું. :-એ તો મારા ઘર તરફ દેવેશ્વરે નથી.

દેવેશ્વર, પું ૧૨૬૫ તે; દે; ધૂન; કંપ.

દેવેશ્વર, સી ૦ શીરકી; ચરકકી.

દેવેશ્વર, સી ૦ [આ.] માણસને નિયમાનુસાર અધિક કામ કરવાની જરૂરિયાત તે; અ-વશ કરવું જ નોંધએ એવી જે માણસ ઉપરની જવાબદારી તે; કર્તવ્ય; ધર્મ; અવહાર કે લૌકિક રિવાજને લીધે જે આચરણે ચાલવાની જરૂર તે.

દેવેશ્વર, નં [ફા.] છોકરાં; સંતાતિ; સંતાન; મૂત્ર પૌત્રાદિક તે.

દેવેશ્વર, સી ૦ એક પછી એક દેવેશ્વરે ૧૨૦૬ આલુજ રહે, વારસે ઉતર્યાંજ કરે એવી ધારા-પદ્ધતિ કે હકદારી તે. એવી જમીન કે મિલકત કે જે સંતાન પરં-પરાએ આત્મા કરે.

દેવેશ્વર, વિં ગોળાકારે ચારે તરફ આવરણ કરવું હોય એવું; વિંટાવું; સર્વ બાજુનું; આસપાસનું. :-શહેરને દરેક કોટ છે. (૨) ચાલવું; ગતિમાન.

દેવેશ્વર, નં [આ.] જોડ-જોડીમાંનું એક તે; એક પાટ-વસ્ત્ર; જોડામાંનું એક નંગ તે. :-નાગપુરી ધોતીજોડામાંનું એક દેવેશ્વર મને આપજો.

દેવેશ્વર, સી ૦ ઝીણું ઝીણું જળકણુનો સમૂહ તે; પવન સાથે ઝીણું ઝીણું જળકણુનું પડવું તે; ઝીણો ને આછો વરસાદ. (૨) અ ૦ લહરીએ; ધીમી ધીમી તરંગ ગતિ. એ; વાળ, વસ્ત્રો, કાગળ અને પાંદડાં ધીમે ધીમે ફરફરતાં-હાલતાં કે ઉડતાં હોય એમ.

દેવેશ્વર, કિ ૦ અ ૦ વિંઝાંધને-મૂલતાં ઉડવું; ધૂનવું; હાલવું; હવામાં આમતેમ ઝાંઝાં ખાવાં; ફરકવું; ધૂનતાં વિખરાવું; ફર-કવું. (૨) ધીરી એક સરખી ગતિએ વાવું.

દેવેશ્વર, વિં ૦ દેવેશ્વરે એવું; હવામાં આમ તેમ ઉડવું ફરે એવું. (૨) અરજ; ચીડી ચપાડી. :-એવાં તેવાં ફરફરિયાને કાણુ ગણે છે? ચર્ચા-શરિયાદનો નમાલો લેખ. (૩) પવનને સપાટે ફરે એવી કાગળની બનાવટનું છોકરાંનું શીરકી જેવું એક રમકડું.

દેવેશ્વર, વિં ૦ તાળું. (૨) ચરખીદાર. (૩) પુષ્ટ; બહું; માટેલું.

દેવેશ્વર, નં [ફા.] સરકારી અથવા સત્તા વાળાનો હુકમ તે; રાજ અથવા અમલદારનું કરવું પડે-અમલમાં મૂકવું પડે એવું કહેણુ તે. (૨) સરકારી મહેર હાપવાળો હુકમ અથવા સનંદ તે. આણ; આદેશ; પાછું ન ફરે એવું-ફરજિયાત, જે પ્રમાણે વર્તવું પડે એવો જે હુકમ-વચન કે લખાણુ તે.

દેવેશ્વર, કિ ૦ સ ૦ અધિક રીતે કરો અથવા વતો એમ સત્તા સાથે કહેવું; આણ કરવી; ફકમ કરવો. (૨) અમલ બતાવો.

વવી; પોતાની મરજી પ્રમાણે કરવાનું
કહેવું; સચવવું; બતાવવું; ચિંધવું.

ફરમાસ, સ્ત્રી. સત્તા જણાવવી તે; ફરમાવવું
તે; સચવવું તે; સચના. (૨) હુકમ;
આજ્ઞા. (૩) બલામણ્ય; સિદ્ધારસ.

ફરમાસી, જી. ફરમાસ.

ફરમાસુ, વિ. પ્રીતિ બાવથી આપેલું હોય
એવું; બલામણ્યથી મળેલું; બક્ષીસનું. (૨)
સરસ; નવાઇનું; ભેટને લાયક હોય એવું;
બલામણ્ય કરવા જોગ. :-ફરમાસુ કેરીઓ.

ફરમા, પું. નકશો; નમુનો. (૨) સટ; રચ-
નાકૃતિ.

ફરવું, ક્રિ. અ. [સં. ફરવ] આમ તેમ
જવું; આધાપાછા થવું. (૨) જપ્તને
પાછા આવવું; વળી આવવું. (૩) ઠેક
ઠેકાણે જઈ આવવું. હામ હામ જવું.
:-તે ઘેરેઘેર જ્યો. (૪) પોતાની ધરી
ઉપર પોતાના કેદર પર પોતેજ ચક્કર
આવાં. :-પૈડું ને પૃથ્વી ફરે છે. (૫)
બીજી વસ્તુ કે સ્થાનની આસપાસ ગો-
ળાકારે આંટા મારવા. :-પૃથ્વી સૂર્ય
પાછળ ફરે છે:-પ્રદક્ષિણા કરવી. (૬)
ફેર આવવા; ચક્કર આવવાં; મન ધુમાડું.
:-માથું ફરે છે. ડહોળાવું. :-જીવ ફરે
છે. (૭) બદલાવું; ફેરવાવું. :-એનો
વિચાર ફર્યો છે. (૮) દિશા બદલવી;
બીજી બાજુ તરફ વળવું. (૯) વિરહ
પડવું; સામા થવું. (૧૦) બમણું કરવું;
બમણું; બટકવું; રજળવું; રખડવું. (૧૧)
ખસવું; સ્થાન બદલવું; સરવું. ૩૦ પ્ર.
ફરી જવું-ઉપર ચઢને જવું. :-એની
ઉપરથી માતાનો રથ ફરી ગયો. બદલાઇ
જવું. :-ચહેરો ફરી ગયો. નાકચુલ
જવું; નહિ પળવું. :-વચન આપીને
ફરી ગયો. ફરી બેસવું; સામા થઈ જવું;
વિરહ પડવું; મરડાવું. ફરવા જવું;
પગ છુટા કરવાને હવા ખાવા જવું.
સુસાધરીએ જવું. :-તે દુનિયાં ફરવા ગયો
છે. બીજા મામવા જવું. ક્રિ. ૫૦ પાછું

ફરવું=ઓકાવું; વખત થવું. વળી આ-
વવું; નારીપાસ થઇ આવવું. ફેરા
ફરવા=પરજીવું; પ્રદક્ષિણા કરવી; ગોળાકારે
આસપાસ ફરવું. દિવસ ફરવો=માઝ
ઉઘડવું કે ખુદે થવા માંડવું. હાથ ફરવો;
પંખાળાવું; ચંપાવું; સંભાળ લેવાતી;
બચરવા પૂરક કામ થવું. ખજોળાવું;
હુંદાઇ જવું. :-ચોરનો હાથ ફર્યો ત્યાં
શું રહે? મોં ફરી જવું=તમાચા પડવા.
ફરી વળવું=પહોંચી વળવું; સંધ્યું કામ-
કાજ કરી ચકાવું; આસપાસ જઇ આવવું;
પુરા પડવું. ફરતા ફરવું=કામકાજ વગર
બટકવું; રજળતા ફરવું. હરવું ફરવું; આમ
તેમ જવું આવવું; હાલચાલ કરતા રહેવું.
આજુ ફરવી=ઢેરા પિટાવો; દુલાઇ ફરવી;
હુકમ નીકળવો; આજ્ઞા ચાલવી. કહે.
ફરે તે ચરે ને બાંધ્યું જુએ મરે=એમ
કરતાં થોડું ધણુંએ મળે અને અનુદાય-
થી કંઈજ પ્રાપ્ત થાય નહિ.

ફરશી, સ્ત્રી. [સં. પરશુ] હુકારી; લાકડાં
કાપવાના હથિયાર જેવું પશુ વધારે
ધારવાળું લડાઇનું હથિયાર; કોઠી.

ફરસ, સ્ત્રી. [પા.] સિલા; છાટ; ચોરસ;
તખતી.

ફરસબંધી, સ્ત્રી. પતથરનાં ચોસલાં બેસા-
ડેલી જમીન; ચોરસી જડેલી જમીન
:-ફરસબંધીના ચોસ.

ફરસાટ, પું. ફરસો સ્વાદ તે.

ફરસી, સ્ત્રી. [સં. પરશુ] હથિયાર તરીકે
વાપરવાની લાંબા હાથાળી કુકાડી; ફરશી.

ફરસીધરી, સ્ત્રી. ધઈ અને ચણાના ભેટની
મીઠું જીર ને મરીમસાસો નાંખી બના-
વેલી પુરી; ખારીધરી તે.

ફરસીબ, સ્ત્રી. આજ્ઞા; ધારો; કાનુન. (૨)
નિયમ; રીત.

ફરસું, વિ. મળપણ ન હોય એવા લુપ્તા
જરા ખારા સ્વાદનું; કોળનો જે સ્વાદ
હોય છે તે સ્વાદનું.

ફરસુદ, સ્ત્રી. [પા.] ફરસ; નવચક્ક; પર.

વાર. (૨) સગવડનો વખત; કામકાજ ન હોય એવો આરામ-વિશ્રાંતિનો સમય તે; અવકાશ.

ફરહંગ, પું. [ફા.] શબ્દ તથા તેની જોડે તેના અર્થ લખ્યા હોય તેવો શબ્દ સંગ્રહ અથવા કોષ તે.

ફરહું, વિ. આમતેજ ફરવાથી જગતનો અનુભવ પામેલું; પહોંચેલું; કાબેલ; છેતરાય-હાથ નહિ એવું. (૨) ભટકણુ; અસ્થિર મનનું; નહિ સારી નીતિનું એવું; હરાયું.

ફરાગત, વિ. કામથી પરવારેલું; કામ કરીને છૂટું થયેલું; ફરસદમાં હોય તેવું; નવરું.

ફરામોસી, સ્ત્રી. ભુલકણુપણું; વિસ્મૃતિ. (૨) ગાફેલપણું.

ફરાવી, ન. ફાલુ; શિયાળ જેવું જંગલી પ્રાણી.

ફરાસ, પું. [જા.] ખિજાનાં, આસન વગેરે સાફસુક કરનારો નોકર; દીવાળતી અને કચેરીનું કામકાજ કરનારો ચાકર તે.

ફરાસખાનું, ન. ફરાસને એસવા ઉઠવાનો અને ખિજાનાં, તકિયા તથા દીવાળતી વગેરે રાખવાનો ખંડ-ઝોરડો તે.

ફરાળ, ન. [સં. ફલાહાર] ફલનો આહાર તે; અગિયારસ અને બીજાં પ્રતોના ઉપવાસમાં અન્નનો ખોરાક નહિ લેતાં જળનો ખોરાક લેવો તે. (૨) ફળાહારને ઉપયોગી જે કંદમૂળાદિક ફળ મૂળ વગેરે તે; ઉપવાસને દિવસે ખોરાક તરીકે વાપરી શકાય એવું જે તે. (ખટાકા, સરણુ, શકરકંદ, રાજગરો, કેળાં વગેરે તે.)

ફરિયાદ, સ્ત્રી. નુકસાની, હાનિ, મારશાહ, જીલમ અને અસંતોષનો પોકાર-રાદ તે; પોતાને દુઃખરૂપ થતી બાબત સામે થવું અથવા બોલવું તે. (૨) નુકસાની, હાનિ અને પોતાને પડતી આપદા-દુઃખ માટે સરકારને અરજ કરી સામેવાળને શિક્ષા કરાવવાની, નુકસાનીનો બદલો લેવાની કે રાહિયત મેળવવાની અરજ કરવી તે; દાવો; મુકદ્દમો.

ફરિયાદી, સ્ત્રી. ફરિયાદ; અરજ; દાવો; મુકદ્દમો. (૨) ફરિયાદ કરનાર; અરજદાર; વાદી.

ફરી, અ. પુનઃ; પાછું; વળી.

ફરીજતું, કિ. અ. ફરવું; કહું હોય તેમાંથી ખસી જવું; વચન તોડવું.

ફરીવળવું, જી. ફરવું; બધે જઈ આવવું; સૌ કામ પહોંચી જવું. (૨) પથરાઈ જવું; વ્યાપી જવું; ઉપર ઉપર થઈને જવું; વિંટાઈ વળવું;—નદીનાં પાણી બધે ફરી વળ્યાં=પથરાઈ ગયાં.

ફરેરુશ, અ. ફરર, એવા અવાજ સાથે બેસીજવું-પડી જવું તે; ભાગી-પડવું; ધમાચનમ; થઈ જવું તે. એકાએક-એકાએક બંધપડવું તે. (૨) ભોપાળું નીકળવું તે.

ફરેકાળ, સ્ત્રી. પાટિયાનું બિસ્તું; પડદી; લાકડાની દિવાલ; ફડેતાળ.

ફરેમુકામ, અ. ખલાસ; પાર; છુટા થઈ જવાવું તે; શરૂગત થયું-થયાં એમ.

ફરેઈ, સ્ત્રી. પવન કે અજવાળા માટે ઉઘાડવાસ થઈ શકે એવી ચીપોનાં બારણાં, તેમજ એ ચીપોના સમુદાય તે; વિનિશ્ચયન. (૨) કવામત કરી રહ્યા પછી ફેડવામાં આવતી બંદુકોના અવાજની સલામતી તે.

ફરેબ, સ્ત્રી. ધોખો; કહેવું એક અને કરવું બીજું તે; વિશ્વાસ આપીને ફરીજવું તે; દમો; બૂલચાપ દેવી તે; કપટ કરવું તે; છળખાળ.

ફરેબી, વિ. ફરેબ દે એવું; વિશ્વાસઘાતી; દમલખાજ. (૨) ના. ફરેબ.

ફરેલ, વિ. ધણે ઠેકાણે ફરવાથી કાબેલ થયેલું; અનુભવી. (૨) ફરી ગયેલા મગજનું; અવિચારી; મિભજી; ચસકેલું;—એ મગજનો ફરેલ છે. (૩) કોમી; તામરી; નહિ પત કરે એવું; હલીલું.

ફરેસ્તો, પું. [ફા. ફેરિસ્ત] ફેવદ્દત. (૨) શપાળો ને નિંકપટ્ટી મનુષ્ય; દેવ.

તાઇ માણસ.

ફેરો, પું [સં. ફલક] અનાજ વગેરે ભરીને માપવાનું પાત્ર; સોળ પાલી માપ એવું મોઢા માપનું પાત્ર. (૨) અનાજ વગેરેનો સોળપાલી અથવા આશરે એ મણ જેટલો ગયો તે. મુંબાઇ અને હિંદના ખીજા કેટલાક ભાગોમાં જેમ નહિ પણ ભરતથી અનાજ વગેરે મપાય છે. ફેરો, પાલી, ટીપરી વગેરે મોઢા નાની માપ, એ મણ, ચાર શેર અને પાશર વગેરે માટે વપરાય છે.

ફેલક, નં [સં.] સપાટ પાટિયું; પાટી; તખતી.

ફેલકુડી, સ્ત્રી. વખાણથી દુલ્લભ ગ્રંથ અને કલા દે એવી ભોળી સ્ત્રી. (૨) પૈસો.

ફેલંગ, સ્ત્રી. [સં. પ્લૂ] ચેન્ડો; કદકો; કાળ.

ફેલાણું, વિ. [પા.] નામ ગુણ વગેરેના ઓળખાવું; અમુક; ચોક્કસ. ફેલાણું ને ટિકું એમ બોલાય છે.

ફેલાલી, સ્ત્રી. [અ. F'lannel] ઝીણી કુમાશનું ઉનનું કપડું.

ફેલાહાર, પું [સં.] ઉપવાસમાં ફળાદિક ખાવાં તે; ફરાળ.

ફેલિત, [સં.] ફળેલું; ફળ આગ્યાં હોય એવું ફળનું-ફેલિત ઝાડ. (૨) પાકેલું; સિદ્ધ થયેલું; ફળરૂપ પરિણામે પહોંચેલું; ફેલેલું.

ફેલેણું, વિ. માલ વગરનું; તુચ્છ; કુશકાં જેવું; અસાર. (૨) નં ગુલાલ. (૩) ગયા આગળ આવેલી એક નદી.

ફેલું, વિ. પહોળું; ઊંડર. (૨) વઢું; પાકું; વળી ગય તેવું. (૩) ભોળું; ખુલ્લા દિલનું.

ફેરો, સ્ત્રી. હાર; પરાજય. ધસીને પછી હારી જવું-પાછા પડી જવું તે; નહિ કહું અવાજ નહિ થવો તે; છુ થઇ જવું તે.

ફેસ, સ્ત્રી. [આ. ફસદ] નસ; રંગ; નાડિકા. (૨) નસ ઉપડાવી લોહી કઢાવવું તે. કિં ૫૦ ફેસ - ખોલાવવી=શરીરમાં

લોહીનો ભૂખ વધારો થયો હોય તે કાઢી નાખાવવા. ધસીને વગેરે તરફ માથે લોહી ચઢી ગય નહિ તે માટે ફેસ ખોલાવવાની રીત છે.

ફેસકુવું, કિં અં શરૂ કર્યા પછી-આરંભ્યા પછી મંદ પડી જવું, અથવા કરવા માંડેલા કામથી પાછા હટી જવું; દખાઈ જવું. (૨) ન પાર પડવું; અધુરે છોડી દેવું. (૩) ખસી જવું; સરીને છુટી જવું. - આખોડો ફેસકી ગયો. (૪) કાટી કે ચિરાઇ જવું; વણાટમાંના તંતુઓ તૂટી જવા-કપડું ફેસકી ગયું.

ફેસકી જવું; કિં અં પાછા પડી જવું; હટી જવું. (૨) ચિરાઈ-ફટી જવું. (૩) કચુલાત તોડવી; ના કચુલ જવું.

ફેસલ, સ્ત્રી. [પા.] અનાજનો પાક; પીક. (૨) તુલન(૩) મોસમ; અમુક પાક તૈયાર થવાનો જે કાળ તે.

ફેસલી, વિ. ફેસલનું-સંબંધી; મોસમનું. અકબર પાદશાહે પાક તૈયાર થાય તે વખતે નવું મોસમી વસ્ત્ર શરૂ કરવાને માટે ફેસલી સન ચલાવ્યો હતો. હિંદુસ્તાનના જુદા જુદા ભાગોમાં તે જુદા જુદા માસથી એટલે ફેસલ શરૂ થાય ત્યારથી ગણવામાં આવે છે. ફેસલી સનનું વર્ષ સાર અને મહીના હીજરી લેવામાં આવતા હોવાથી કેટલોક તફાવત પડે છે.

ફેસવણું, કિં સં ખોટું સમજાવી કાંદામાં નાખવું; ભરાઇ પડે એમ કરવું, સપડાવવું; શસાવવું; ભૂલથાપ ખવડાવવી; આંતીમાં-ગુંચવણમાં મુશ્કેલીમાં નાખવું. ફેસવું, કિં અં ભરાઇ પડવું; સપડાવું; કાંદામાં છટકામાં પડી જવું; મુશ્કેલીમાં પડવું દખાવું; જાળમાં પકડાઇ જવાવું.

ફેસાણું, જું ફેસવું.

ફળ, નં [સં. ફલ] ઝાડ, વેલા અને વનસ્પતિની જે બીજોત્પત્તિ તે; બીજ; બીજનું કોટણું જેમાથી સ્વભાવીય નવાં કરનો ફરીને ઉદ્ભવ થાય એવી વનસ્પતિ.

તિની ઉપજ તે. (૧) પશ્ચિમ; અંત; છેડો.
(૩) સિદ્ધિ; લાભ; પ્રાપ્તિ; ફાયદો. (૪)
પાતું. ફળુ—લાલ તું—તરવારનું ફળ.
(ફલક) (૫) સંતાન; પ્રગ. (૬) પટ
વિસ્તાર; મેદાન. ક્ષેત્રફળ. (૭) સખળ;
કારણ. (૮) સાપારી; મદનફળ (૯) બાલો
નહારાં કર્મનું એન ફળ મળ્યું = મહલો
મળ્યા.

ફળદાયક, વિં ફળ દે એવું. (૧) લાભકારક.

ફળદ્રુપ, વિં ફળ આપે એવું; સારો પાક
થાય તેવું; રસાળ; અખ વનસ્પતિ ઉછરે
અને સારો પાક આપે એવી હોય
તે—જમીન.

ફળદ્રુપતા, સ્ત્રી સારાં ફળ—પાક આપવાપણું;
રસાળતા.

ફળફળતું, વિં ફળફળ એવા અવાજ કરતું;
ગરમીથી કીછળતું; ઉતું—ફળફળતું પાણી.

ફળફળાદિ, ફળ અને ફળના જેવી ખાવાને
યોગ્ય બીજ વસ્તુઓ વગેરે તે.

ફળમૂળ, નં ફળ અને ખાવા જેવાં વનસ્પ-
તિનાં મૂળ તે, શકરકદ વગેરે.

ફળવંત, વિં ફળવાન; ફળવળુ (૨) વિ-
જયી; હતોહમંદ. (૩) રસાળ.

ફળવાન, વિં ફળવત.

ફળવું, કિં અં ફળવળું થવું; પાકવું; તૈયાર
થવું; ફળ આપે એવી હાલતમાં આવ-
વું. (૨) પરિણામ આવવું; અંતનું—ફેલવું
ફળ આવવું. (૩) લાભ અપે એવું
થવું. (૪) મહલો મળ્યા—એ પુણ્ય
ફળુ ને સ્વર્ગ મળ્યું.

ફળાઉ, વિં જેને ફળ આવતા હોય એવું;
ફળ આપતું. (૧) ફળ તે. (૨) ફળનાઈ.

ફળાધાર, વિં ફળ ઉપર જેનો આધાર હોય
તે; ફળ ખાધને છવનાઈ—જલાવનાઈ (૨)
નાં ફળનો આધાર તે; ફળના આશ્રય.

ફળાર, નં ફલાહાર; ફળ.

ફળિયું, નં મહોલો; શેરી; વાડો; વાસ.
(૨) પાતું; ફળ.

ફળીભૂત, વિં ફળ મળ્યું હોય તેવું; સફળ;

સાધ્ય; સધાયું હોય તેવું.

ફળું, નં પાતું; ફળિયું—ચપ્પાતું ફળું.

ફંદાવું, કિં અં આડુંજવું; રસ્તો બદલવો;
જુડું પડવું—નદી ઉતર્યા પછી રસ્તો
જતાય છે. (૨) છેડાવું; ચિલાઈને જુડું
પડવું; અવળું કરવું. (૩) ફુંકું પડવું;
નાલિ પહોંચી રહેવું. આ લુગડું તો
જતાય છે.

ફંડ, નં (એ. Fund) ઉધરાણું; ટીપ.

ફંદ, પું [ફિ] કારસ્તાન; કાવતરું. (૨)
ઢોગ; ફેલકિતર. (૩) ફાંદો; જાળ.

ફંદી, વિં ફંખો; કારસ્તાની. (૨) ફેલ
કિતરી; ઢોગી. ઉં ફંદી તારો ફેલ—ધડો
ફટ ફટ ફટગે. જતવાખાર.

ફંદીલું, વિં ફંદી; ઢોગી; કારસ્તાની.

ફંદોસણું, કિં સં આંખાખોળા કરવા; આમ
તેમ નજર નાંખી તથા હાથ ધાલી
ધાલીને શોધવું; જાળવું; મારીકાષથી ત-
પામવું; ખૂચ ખાચરે બધે ઠેકાણેથી ખોળી
જેવું ને.

ફંદોળા, પું ફંદોળવું તે; શોધ; તપાસ; ખોજ.
કાક. પું ફાંકડો.

ફાંકડો, પું ફાંકો; ચૂર્ણ જેવું અથવા કણદાર
અનાજ—ચેખ. વગેરે હાથેળીમાં લઇ
મેમાં નાંખવું તે; બુઝો; મેં ભરાઇ જાય
એવો બુઝકો—ફાંકો મારવો તે.

ફાંકવું, કિં તં આટા જેવી અથવા કણદાર
મીઠને હાથેળીમાં લઇ મેમાં નાંખવી;
ફાંકો ભરવો; છુટી—ભભરી વસ્તુ મેમાં
નાંખવું. —લોટ ફાંકવો. ફં પ્રં ધળ
ફાંકવી—જખ—તરવી; હારી જવું. (૨) માફ
માગવી; નમી પડી દૈન્ય દેખાડવું.

ફાંકી, સ્ત્રી શકવાનું તે ફાંકી; ફકાય એવું
ચૂર્ણ. (૨) એક મેં ભગાય એટલું
ચૂર્ણ તે; ચૂર્ણનો એટલો જથ્થો કે જે
એકઠીવારે ફકાય—અજીણી ફાંકી—અ-
જીણ ઉપર ફાંકવાના ઔષધિ દ્રવ્યનું હા-
થેળીમાં માય એટલું ચૂર્ણ તે. ચૂર્ણ;
આટા; કણદાર ભુકો.

ફાકો, પું ફાલ્ગુ તે; ફાકો. (૨) શકવાનો
ભુષા તે; ચૂચું. (૩) હાથેગીમાં લઇને
ફાકી જવાય અટથો જયો-મવો તે;
અંતરે એકવાર ફકમ અટલું તે. ૧૬૦
પ્ર૦ ફાકો મારવે=ચુકવું; આટા કે ચૂચું
જેવી ચીજને હાથેગીમાં લઈ મોંમાં નાં-
ખવી:-ખાંડ જેખતાં જેખત તો છો.
કરો એ ત્રણ ફાકા મારી ગયો:-અમને
જે ફાકો મુંઠી મળે તે ખાજો.

ફાગ, પું વસંતઋતુ. (૧) ફાગીમાં ગયાનાં
ચૂંચારનાં પદ તે; હોમગો (૩) હોળીના
દહાડાઓમાં જે ખુલ્લું ભુકું મોલવામાં
આવે છે તે. (૪) દ્રવ્ય મોળાઈની
હોળીના રંગની રમત તે.

ફાગણ, પું [સં. ફાલ્ગુન] વિક્રમસંવતના
પાંચમો અને શાલિવાહન-સાક સંવતના
અગિયારમો, તથા ઉનાગાના પડેસા મ-
હીનો તે; વસંતમાસ.

ફાગણિયું, ન૦ નાની વહુવારોને પહેર-
વાનું ઝીણા મુલાયમ પેતનું અને કાચા
રૂપાના રંગનું વાસંતિકરત્ન; ઝીણા પેત-
તના સાલ્લો; વસંતઋતુને શોભે એવું
ઝીણું ને ફૂલવાર વસ્ત્ર

ફાચર, સ્ત્રી૦ ફાડ; લાકડાની તડમાં અને કુહાડી
વગેરેના ઢીંસા રહેતા હાથાઓમાં ઠોકી
ખેસાડવા જેવા લાકડાનો કકડો તે. (૨)
શંસ; નડતર; આડખાલી; હરકત કરવી
તે. (૩) સુતારનું ઓળંગ. (૪)
ચિતાગ; કમઠાળ. ૩૦ પ્ર૦ ફાચર મારી=
વાંધો પડે-અટકી જાય-ખુસ્કેલીમાં પડે
એમ કરવું; હરકત કરવી; શંસ મારવી.
આડખાલી દેવી; ચ.લતું અટકાવી
નાંખવું.

ફાચરું, વિ૦ પહોળું; વલ્લું; છાછરું.

ફાચરો, પું લાકડાનો કકડો; ચિતાળ.

ફાજલ, વિ૦ (આ.) વધેલું; ખાકી રહેલું;
કામમાં નહિ આવતું; ફાલ્ગુન-શનલ
પુરાંત. (૨) નિરૂપયાગી; નકામું.

ફાજેલ, વિ૦ (ફા.) વિહાન; વિહાવાન;

પડિત. (૨) શાણું.

ફાટ, સ્ત્રી૦ ફાટલું--વચમાંથી કે અમુક
ભાગમાંથી ચિત્તેલું તે; ચીરા; તડ;
ફાટાથી આખી વસ્તુમાં પડેલો જે
લાંબો ચીયરવટો તે; આતરો. (૨)
વિચારમાં જુદું પડવું તે; તડ; ફટ; વિ-
રુદ્ધતા; વિચાંતર; ભેદ. (૩) બહેક;
તોર; ફાટવપણું; હુંપણના ગર્વ; છાક;
ફાટય. ફાટવપણું. (૪) ફાડવું-ફાટવું
હુણાવું ફાટવું તે:-નવી વહુને હુણાની
ખડુ ફાટ છે. ૩૦ પ્ર૦ હૈયાફાટ-છાતીફાટ
=હેયું ફટી જાય એમ, અર્થાત-બહુજ
ઉચ્ચ-આકળુ હૈનાફાટ રોષ.

ફાટક, સ્ત્રી૦ ખાંણ; દરવાજો. (૨) બખાર.
ફાટકું, સ્ત્રી૦ એકવચમાં પડેલો મત ભેદ તે;
કુસમ; નેહમંગ; વિરોધ; ફાટાફાટ.

ફાટવું, ક્રિ૦ અ આખી વસ્તુમાં ફાટ પડવી;
ચિત્તેલું; તંડાવું તડ પડવો. (૨) તૂ-
ટવું; છુટાથવું; ભેદ પડવો; એકતામાં
આતરો પડવો. (૩) બહેકવું; ચળવું;
છડીજવું; આંતરેકી થવું. વહીજવું
મર્યાદાની બહાર જવું (૪) ફટવું; ચીરી-
ને બહાર નીકળવું; ફગવું. (૫) મ-
રતીએ ચઢવું; વિશરવું. (૬) ગર્વ
આવવો-અભિમાનથી ટુકાવું; તોર-ઉદ્ધ-
તાઈ કરવી. (૭) ચિંતા અથવા
શોકથી-ગભરાવું; મુંઝાઈ મરવું; અકળા-
ઈને બેહાશ જનવું; ના દિરમત-હતાશ
થઈ જવું; તૂટી પડવું. ઉ૦ હંદય ન
પડે ફટી દુઃખે દળાઈ પીડાય છે. (૮)
ટકડે કકડા થઈજવું; આંચકા ભેર ફટી
ને ઉડીજવું:-નોત્ર શટી. (૯) પહોળું
થવું; ખાલવું; વિસ્તારવું; સ્ફુટ થવું. હવે
જીવાની શમી છાતી ફાટીને મરદ થયો.
ક્રિ૦ પ્ર૦ ફટીજવું=છાણું થઈ ટુકડા
થઈજવા; વપરાય એવું નહિ રહેવું:-
શુગડાં જવાં ફાટી ગયાં વહી જવું;
નિલજમ થઈ જવું; બહેકીજવું; ચળી
જવું. શટી નાકખવું=જેર ભેર પ્રકટવું;

ઉછળી આવવું. ત્યાં કાલેરા શરી નીકળ્યો છે. કાલી પડવું=એવિયું એકાએક મરણ થવું; અચણ્ય મરીવું. ૨ એકદમ નાશ પામવું; ભાગી-છિન્ન-ભિન્ન થવું. ઉં ૧૮ દહ કાલી પડવું, કાલમ કવિની અનિતિ લખનારી. કા. દ. ડા. કૃષ્ણ શટરી=છોકરાં થવાં;=પુરુષની નામ શટે તો એની કૃષ્ણ દાટે, અર્થાત્ છોકરાં થવાં સંભવિતજ નથી. પહો શટવો=વહાણું વહાવું; સ્વાર પડવું; દિન ઉગવો;=પછી પહો શટતાજ રણવાણ વાગ્યાં ને લડામ શરૂ થયું. રોગ શટવો=એકદમ કોઈ બાધ થવું થવો. વાંસો શટવો=મરડામાં પીડા થવી વાવુયા પીડ કુખવી. પેટ શટવું=સ્વજનમાં કુસંપ થવો છોકરાંમાં-સગાં રનેલીઓમાં કાલકુટ અને દગો થવો; સ્વજનમાં કુટ પડવી. ૩૦ પ્ર૦ કાલ્યા બોડામાં સૌ મગ ધાકે=નખળાને સૌ વિતારે, પોઆમાં સૌ લાતમારે. કૃષ્ણ કૃષ્ણ સૌ કરે. શટયામાં વાત=ગર્વનું ચઢાઉપણું તે; બહેક; વડયામાં વાત હોવી તે; ઉધ્ધત-નનજ જગ વેરા તે. કહે ૦ પેટ શટવું ત્યાં કયાં પાટા ખાંધવો=સ્વજનમાં કુટ પડે-ધર કુટે ત્યાં શો ઉપાય. આમ કાલવું=મોટા દરેડો પડવો; પુષ્કળ માણસ-વરતું વગેરે ઉમરાણ જવાં. અમાપ-અસંખ્ય વસ્તુ-માણસ વગેરેનો એવિયો-એકદમ ઉમરા-મરાવો થયું જવો. આમ કાલવું ત્યાં કયાં થીગડું દેન પહોંચી વળાય એવી આબતનો શું ઉપાય-પ્રતીકાર શો ?

કાલકાલ, આં કાલકુટ

કાલ; વિ. કાલે હોય તેવું; કાલે વડું લુગડું. (૨) ઉધાડું; ખુલ્લું; લુડું;=શડું કાલું શું મોલે છે. (૩) ચળેલું; બહેક; નિર્મલાં; કાલવું; કાલેલું.

કાલેલું, વિ. કાલેલું; વડેલું; ચિરાયેલું. (૨) ચળેલું; ઉલ્લટ; નિર્લજ્જ; આવવેલી. કાલેલો=ઉધ્ધત; ચળેલો; કાલ; કાલેલો; ગમે

તેમ બોલનારો.

કાલકુટકુટ; વિ. ૭૭૫; કાલેલું ને વળી વડેલું હોય એવું.

કાલ, આં કાલેલો કહેલો; અડધો ભાગ; ચીરી; કુકો; જુદા પડેલા એ સમ ભાગમાંનો એક ભાગ તે;=એક મગની એ કાલ. અડધિયું. (૨) ચીર; તડ; આંતરો; એ ભાગની કિનારીઓ જુદી પડી ગયેલી હોય એવો ઉડો ચીરો;=મોની કાલ. (૩) અરમો રૂપિયો-કાલો તે. (૪) કાલવું-કાલી નાખવું તે; કાલીજવું તે;=આ છોડીને લુગડાંની બહુ કાલ છે, અર્થાત્ બહુ લુગડાં કાલે છે. (૫) જુદા પાડી નાખવું તે; રનેલ બંધન કાલવું-જુદા પડવું તે. મારકાલ=મારવું ને કાલી નાખવું=શ્રુટ પડવું-માર મારના ને ભેદ પડવો તે.

કાલવું, કિં સં [પ્રા. કાલકાલ-સ્વાવ]

કહાડાથી એ કે વધારે ભાગ થાય એમ કરવું; ચીરવું; ઉમે તળે જુદું કરવું;=લા-કડા કાલવાં. (૧) કાપવાથી ઉલટું) કાલ પડવી; (૨) વચમાથી ચીરા પાડવા; કહા કરવા. (૩) વાપરી ને ઘસવી નાખવું; જીલ્લ-છિન્ન-ભિન્ન કરી નાખવું;=લુગડાં કાલવાં. (૪) પહોળું કરવું; વિકાસવું; કાલવું =મો કાલવું. (૫) તોડવું; કાલવું. હુલવાને;=આજ રાતે એની દુકાન કાલશે. કિં પ્ર૦ છોડાં કાલવાં=છોડાવું. ૨ દપકા દેવો. ૩ મહણાં મારવાં. નંડા કાલવા=પ્રશામત કરવી. ૨ ઉધરાણી કયાં કરતા. ધર કાલવું=ચીરી કરવાને ધર કાલવું. છોડા ૪ કાલવા=તલાક લેવી; લસ બંધન છોડી દણ. ચિથરા કાલવા=તલજ સહેમમાં વાસ ને વાંધા પાડવા કરવા. આમ કાલવું=મહુ મોલું અને આભરકારક કામ-પરકમ-ભુલું કરવું. ડોળા કાલવા=ખા. કાલવું. ૨ જાવું. ખત કાલવું=કરજ માફ કરવું. પાણી કાલવું=પાણી વહેતું કરવું. કાલી મુકવું.

=વહેવરાવા દેવું.

શ્રાવ્યું, નં આખાનો બરાબર અરથો ભાગ તે. (૨) અરથો રૂપિયો. (૨) ફરસ. ફાટડો, પું હિજડો; બચડો; બાચડો. (૨) પુરૂષ જેવા સ્વભાવની અને પુરૂષ જેવા કદાવર ચહેરાવાળી અથવા સ્ત્રીનાં ચિહ્ન જેની ઉપર ખીલેલાં હોય નહિ એવી મોટી સ્ત્રી.

શ્રાતિયા, પું [આ.] શ્રાતિયો; કુરાનનો મુએલાં પછળ પદવાનો ફકરો:-શનાશ્રાતિયા=નાશ પામેલાની પાછળ શોક કરવો તે; પાપ-માલીનો શોક, આસ્વાસન લેવું તે.

શ્રાતિયો, પું (આ.) કુરાનનો તે વિભાગ-ફકરો કે જે મુએલાની શાંતિ માટે પદાય છે. (૨) કુરાનનો એકાદ ફકરો; પદ તે.

ફાનસ, નં (ફા.) પવન લાગે નહિ અને અજવાળું મળે એવી દીવો રાખવાની કરામત તે; દીવો રાખવાનું ધર-પાંચડું; કંડીલ.

ફાની, વિં (આ.) નાશ પામે એવું; ક્ષ-ભૂમંથુર; નાશવાન:-ફાની દુનિયાં.

ફાફડાશિંગ, સ્ત્રી વાલોળોના જેવી પણ વધારે પહોળી શાકની શિંગો તે.

ફાફડો, પું કાંટાવાળા ફાડનો પંજ જેવો પહોળો અવયવ-શુજો તે. શાફડા થોર. (૨) ફુલાને પહોળું થયેલું હોય એવું જે તે; થાપડો.

ફામ, સ્ત્રી ફામ; સમરણ; યાદ.

ફાયદાકારક, વિં કિફાયતી; લાભકારક.

ફાયદેમંદ, વિં ફાયદાકારક.

ફાયદો, પું (આ.) લાભ; પ્રાપ્ત; નફો. (૨) શુણ અસર:-ફાયદાકારક દવા.

ફાયો, પું અત્તરનું પુંમડું; સુગંધિ તેલ કે અર્ધ-માં એળેલું ફ. ઉ સ્વાગી અત્તર તે ફાણુ લવરી; ફાયો અને ફાણુ આપશે. બાપુસાહેબ.

ફારક, જી. શરૂ.

ફારગ, વિં [આ.] છુટું; મુક્ત; મોકળું.

(૨) પરવારેલું; નવડું; ફરસદ પામેલું. ગુચવણુમાંથી, કામમાંથી અથવા માયા મમતામાંથી અલગ થયેલું. (૨) કોઈ વાતની પંચાતી કે પીઠામાંથી છુટું-મુક્ત થઈ ગયેલું તે.

ફારગલ, સ્ત્રી છુટકારો; મુક્તિ; પરવાર; નવ-રાશ. (૨) વિં છુટું; મોકળું; નવડું.

ફારગતી, સ્ત્રી (ફારગતી) બંધનમાંથી રાજ્યપુથીએ કે પતાવટ કરીને છુટા થઈ ગયું તે. (૨) એવા છુટકારાનો જે લેખ-લખત તે; એક બીજાને લાગતું વળગતું નથી એવો જે અન્યોન્યને લેખ કરી આપેલો તે. ફિં પ્ર. ફારગતી આપવી=છુટાછેડા કરી આપવા.

ફારમ, નં [અ. Form] ખેતર; વાડો.

(૨) (Form) ઊપવાને માટે બીજાં ચોક્કસ તથા પાનાં પાર્ડીને તૈયાર કરેલું જે ચોખ્ખુ-ચોક્કસ તે; પાનાં પાર્ડી ચોક્કસ તે અથવા એ ઊપેક્ષા કાઢી તે. આર પેળ, આફપેળ, આરપેળ, સોળ તે અતરીસપેળ, વગેરે ઊપેક્ષા કાઢીનાં અમુક ગેડ જેમાં હોય એવો એક તાવ તે. (૩) કંઈકમત; મજકુર; હકીકત. (૪) વેરો; કં; ટેક્.

ફારસ, નં [અ. Farce] નાટકના એકાદ ભાગમાં કે છેલ્લે આવતો હસવા જેવો એકાદ અનાવ તે; પ્રહસન; અતડું; હસવા-મસ્કરી હડા થાય એવો અમત કરાવનારો નાનાં લેખ ખેલ તે. (૧) હસવા ને મસ્કરી કરવા જેવું કામ તે; બવાડો:-માનપાન આપવું અને પાર્ડીઓ કરતી એ શાં ફારસ ? (બવાડો.)

ફારસી, વિં (સં. પાર્સિક) ફારસ-ધરાન સંબંધી; ધરાની:-ફારસી બોલી. (૨) નાં ફારસની ભાષા-બોલી તે; પારસી ભાષા; પરશિયન. (૩) સંકેતની ભાષા; ગુપ્ત-છુપી ભાષા:-એ બે જાણુ સભામાં બેઠા બેઠા કંઈક ફારસી-પારસી કરતા હતા; પણ હું સમજતો.

નહોતો. આ છુપી ભાષા કારસી નહિ પણ પારસી કહેવાય છે. કરાની ભાષા કારસી કહેવાય છે.

કાલ, પું. નવાં પાન અને ફૂલફળ વગેરે આવી ખીલવું તે:-વસંત ઋતુ એટલે એટલે ઝાડને નવા ફાલ આવ્યા; પ્રકુલ્લ થવું તે; ફૂલવું-ફૂલ આવવાં તે. (૨) ફળ અને કણસલાં આવવાં તે; ફળ ખનાવ વગેરેનો પાક આવવો તે. (૩) શકુન.

કાલકું, વિ. ઉપયોગમાં ન હોય એવું; વધારાનું; ફાજલ હોય એવું. (૨) પરચૂરણ; બહારનું-ઉપર ઉપરનું-સુખ્ય-અગત્યનું નહિ એવું:-શાલતું કામ.

કાલપું, કિં. અ. ઉંચાણે નાહ પણ પહોળાપે ખીલવું-પહોળા થવું-પાંખાવું; પ્રકુલ્લ થવું; કદમાં વધવું; સ્થૂલ-પુષ્ટ થવું (૨) નવાં કાળ પાંખડા ને ફૂલ પાનવા બરાઉ થવું. (ઝાડનું-વનસ્પતિનું) ફગાવ આવવાં. અકુરિત થવું; નવા ફળુગા ફૂટીને પાકેલાવું; પલ્લવિત થવું.

કાલસાં, ન. ઉનાળામાં થતો એક લાલો મેવો. એ ખટમધુરો હોય છે, અને એનું ઝાડ કાલસી કહેવાય છે.

કાલુ, ન. શિયાળ જેવું એક જંગલી પ્રાણી. એમ કહેવાય છે કે, વાઘ આવ્યાની ચેતવણી તે ખીજાં પ્રાણીને આપે છે. ઉ. કાલુ તે નાહ હોયે ધણી, બહુ બોલે શિયાળ.

કાલુડો, પું. બાટ; એક જાતની લાપસી.

કાલ્યુન, પું. (સં.) વિક્રમસંવતનો પાંચમો મહિનો.

કાલવડું, વિ. ફાવે એવું; અનુકૂલ; પસંદ પડતું; ગમતું; રચતું.

કાલવડું, કિં. અ. ગોડવડું; માફક આવવડું; અનુકૂળ પડવું. (૧) કોઈ કામ ધંધામાં આગળ વધવડું; સફળથવું. (૩) મહેનતમાં પાર પડવડું; ચાલવડું. (૪) સુખ પડવડું; કરતાં અગવડ નહિ લાગવી. (૫) લાભ-જેમવાઈ મળવી.

કાલકરસ, ન. (અ. E. phosphorus) અપ્પાલક

અને પિનાસ પડતા રંગનો મીઠુ જેવો હવામાં એની મેળેજ બગવા માટે એવો પ્રાણીનાં હાડકામાંથી મળી આવતો એક પદાર્થ. એક જર્મન રસાયનકે આ પદાર્થ સન ૧૮૬૯ માં શોધી કાઢ્યો હતો. પ્રાણી અને વનસ્પતિ વગેરેને તેમાંથી પોષકતત્ત્વ મળે છે અને ધડ ચણા વટાણા વગેરેમાં તેનો અંશ હોય છે. ફાસફરસ એ રંગનો પીળો ને લલ આવે છે. પીળો બહુજ જવાળાઆહી હોવાથી પ્રાણીમાં રાખી મુકવો પડે છે. પ્રાણી બહાર કાઢતાં ને ઓકિસજન લાગતાજ તે બગવા માટે છે. આ પીળા ફાસફરસની દીવાસળી બને છે. દીવાસળીનાં મોં પીળા ફાસફરસમાં બોળી તેની ઉપર રોગાન ચઢાવે છે. કોઈ પણ મીઠા માથે એ સળી ધસતાં રોગાન જતું રહી ફાસફરસ ફાગડા થઈ બળવા માટે છે. ઘણી જાતની દવાઓમાં પણ આનો ઉપયોગ થાય છે. ફાસફરસ.

ફાસફમ, ન. હલકી તુચ્છ વસ્તુએનો પરચૂરણ ખીચડો-જેવો તે; હલકું ધાસ વગેરે તે:-ફાલકુંનવું તાપણું. (૨)

વિ. પરચૂરણ-તુચ્છ-વસ્તુ જેવું તે; આમ તેમથી જે તુચ્છ કચરો એકઠો કર્યો હોય તે. ફાની-ઝટ પતીબળ એવું જે તે.

ફાસકુંસિયું, વિ. માત્ર વગરનું; હનકું; તુચ્છ. (૨) પોયું ને પોયું એવું. (૩) સત્તરહત.

ફાળ, અ. ફાંગ; કુદકો; થેકડો; જયંગ. (૨) ધાર્તીની ગભરામય; દ્રાસકો; હેબક; શું થયું ને શું થશે? અવાવિચારેના આંચકા લાગવો તે; મીઠરવટો; એક કિં. પ્ર. ફાળ મારવાં=ફૂલવું; ઉછળીને પડવું થેકડો મારવો. (૨) સાહસ કરવું; ન પહોંચી વળાય એવું કામ કરવું; ફાળ પડવી=ફાસકો-ચાસ પડવો; ચોંકવું.

ફાળકું, ન. સુતરની આંદી; ફાળકા ઉપર વિ.

ટાળીને ઉતારી કીધેલા તંતુ સમૂહ. (૨)
શાળકાતું એક અગ વિભાગ તે.

ફાળકો, પું. સુતર અને રેશમ વગેરેના તાર
વિટાળવાની કાંચડાની બનાવટ; શીરકી;
પરિવટા.

ફાળવણું, કિં. સં. ભાગ પાડવા; વહેંચણી
કરવા; તફા પાડવા. (૨) પટેપટ મઠી
કરવી. સૌને સરખું આવે એવા
ભાગલા પાડવા.

ફાળિયું, નં. માથે વિંટવાનો ફેટો; માથે
વિંટાળવાતું લાંબું ને ટુંકા પનાતું કપડું.
(૨) માથે પહેરવાનો નાની પાલકી
જેવો ધાટ તે. (૩) પંચિયું; જમ-
વા બેસતાં પહેરવ તું ટુંકે ધોતર.

ફાળી, સીં. લુગડાનો લાભો પહેળો પટ તે;
ચાદર જેવો ફાળ-તાકો તે. (૨)
સાડી; સાલ્સો.

ફાળો, પું. ભાગ; હિરસો; વાંટો; પાંતી; વહેં-
ચણામાં અમુક એક જણને ભાગે જે
જથો આવતો હોય તે; એકના ધણા
સરખા ભાગનાનો એકાદ તે. (૨)
વહેંચણી; વાંટણી. (૩) સરખે ભાગે
આપવાને આવ્યું હોય તે; એક મોટી
રકમ ઉભી કરવાને માટે ધણાઓમાંના
એકને સરખે હિરસે જે આપવાતું હોય
તે. કિં. પ્રં. ફાળો નાખવા=ઉધરાણું
-ટીપ કરવી; સરખે ભાગે આવે તેટલું
ઉધરાવણું. ફાળો પાડવો; ભાગ પાડવાં;
ફાળે પડતું=ભાગે પડતું.

ફાંક, સીં. ફાટ; તરડ; ચીર.

ફાંકડાઈ, સીં. છેલાઈ; વરણાગી; શંકડાપણું;
લાલાઈ.

ફાંકડું, વિં. શરીરના બાંધા અને ઘટમથી
તથા લુગડાં લતાં ને ટાપટીપથી શેઠીતું;
અંગેલું; મને હર; સું. ; દેખ રડું. (૨)
રસિક; રમીલું; ખુશમજાણ (૩)
સુંદર; મજેદ; ભવત અને નં.ને આકર્ષણ
કરે એવું, સુષક; લાલિત; ફક્ક.

ફાંકું, નં. બાહ. (૨) ચીટા.

ફાંકું, પું. તોર; શુભાન; ગાંધી; અભિમાન.
(૨) ટેક; મારાપણનો આગ્રહ; આ-
ત્મચળનો આગ્રહી વિશ્વાસ.

ફાંગડું, નં. શંકો; પેચ; છટકું. (૨) પ્રપંચ
ભળ; કાવાદાવા કરવા પડે અને મુશ્કે-
લીમાં આવી પડાય એવી બાબત તે;
જેમાં ઝમકો અને પંચાતી ઉભી થાય
એવી બાબત.

ફાંગો, વિં. શંગુ-એક આંખે ત્રાસું બેનારું;
એક આંખે ત્રાસું હોય તે.

ફાંટ, સીં. પહેરેલા અથવા એડેલા કપડાના
એક છેડાથી ઝાળી વાળવી તે; અંગ-
રખાની ચાળનો છેડો તે; એ છેડાની
ઝાળી બનાવવી તે. ખભે અથવા પીઠે
બુધતી રહે એવી ઝાળી. બચ્ચાને સુવા-
ડવાને અથવા કાલાં અને ધાસ વગેરે વિં-
ણતાં ખડન ને કામ કરનારી સ્ત્રીઓ રાખે
છે તે મોટી ઝાળી, (૨) ઝેડકા; ચીરે;
શરેલા ભાગને મારેલા સાંધ;
સિવણુ તે; કાચું સિવણુ ટાંકો;
દોરો ભરવો તે. (૩) એમ-
ધિને પલાળી રાખીને બનાવેલું પેચ;
ઉકાળાથી ઉલટું. [૪] ખાઈ, પરિખા.

ફાંટવણું, કિં. સં. વેતરીને કાચું કાચું-આ-
છે દોરે સિવાય તેલેલું તે; અખિયા દેવાને
અથવા ઝોટવાને માટે તૈયાર કરવું;
આત્ર તેમથી બેડી આપવું; શંટ-સાંધ
માગવી; દોરવણું.

ફાંટો, પું. દરિયાના કે નદીના ચાલુ વહેણથી
આડે ગયેલા જે ભાગ-પ્રવાહ તે; પા-
ણીતું આડવહેણ. [૨] મુસ્સો; ત-
રંગ; છુટો; કલ્પના. (૩) આટો;
કાનો; મનનો મેલ; લેપ. (૪) આડ
કચ; સુખ્ય કથા ભાગથી આડી વાત
તે. (૫) શાખા; ડાળ; આડો છુટો
ફણો-પ્રસોહ તે.

ફાંક, અં. મોટું-મૂવતું પેટ તે. -અણપાતની
શંક.

ફાંકો, પું. ખટપટી બાબત; બુઝવણ; પ્રમંથ

નળા. (૨) દગમ; કપટ; છળમાલ્ય.

(૩) દંડ; છટકું.

ફંફરીખાવું, ફરડી ખાવું, પીપી નાંખવું; ફરડીને શડી નાંખવું.—જે જે એ પેઠામાં કુતરાં ફાંરડી ખાશે.

ફંફું, નાં આમ તેમ બાં ને ત્યાં ખાલી ધક્કા ખાવા તે; આમ તેમ શોધવું ને નિષ્ફળ થવું તે; ખાલી અથડવું—અં. ધારામાં કુટાવું તે.—ધણે ઠેકાણે ફાંફાં માર્યાં પણ કંઈ જાણ્યું નહિ. (૨) ખોટી આશા; મિથ્યા મન કરવું તે; વળખાં. [૩] કંઈ નહિ; નિઃસારતા તે. (૪) હાંમેરતી ધાણી.

ફંફું, અં ખોટું જોર બતાવવું તે; પતરાણ મિથ્યા આડંબર. (૨) ધતર અંતર.

ફંફું, અં વાંસ, લાકડા ને કાચ વગેરેની કાંટા જેવી રેખ તે; ઝીણી ને પાતળી કરચ. [૨] કાંટા જેવી કરચવું આમ ડીમાં પેસી જવું તે; લાકડા વગેરેની ઝીણી સળીતું ભોકાવું તે. (૩) પુનઃ સાન કરવાને કે કોઈ કામ ખતવું અટકી જાય એવી રીતે વચમાં આડ નાંખવી તે; હરકત કરવી; પથરો નાંખવો; આડખીલી; વાધો પડે એમ કરવું તે; ખલેલ કરવું તે. કિં પ્રાં શંસ મારવી = સમજાય નહિ તેમ હરકત—નુકસાન કરવું; આડા ખીલી નાંખવી; ગચિયું નાંખવું; ગતિ રોકવી, ફારા કાઢવી=વચમાં હરકત કરતી હોય એવી વસ્તુ માણસ કે બાળપતને ઉઠાવી દેવી; વચમાંથી દૂર કરવું; મારી નાંખવું. હરકત દૂર કરવી. કાચર; ચીર; કાંટા જેવી સળી.

ફંફું, કિં સસ દોરડે બાંધીને કુવામાં ઉતારવું ઉડે ઉતારવું—નાંખવું. (૨) ધડા ને માળો ધાલવો. (૩) ઉઝરડી નાંખવું; ઉખાડવું. છાવવું; ઝરડી—ઉતરડી નાંખવું; ચુટી નાંખવું.—માલ ફાંસી નાંખીશ. ખેતીને જુદું પ્રાડવું; તોડી નાંખવું.—આંદરજો ધણી રાજી

ફાંસી નાંખ્યા [૪] પડતર જમીન ખેતી કરવાને ખોદવી. (૫) યુગળાવી મારવું.

ફાંસિયું, વિં શંસી નાંખે એવું; ફાંસો દઈ મારી નાંખનાર; તરકટી; સમજાવી—જુલમાં નાંખી ફાંસાવી દે એવું.

ફાંસી, અં ફાંસો દઈ મારી નાંખવાની જે રીત તે; ફાંસો દેવો ને; ગળ સીકડાઈ જાય એવી રીતે દોરીના માળો ગળામાં નાંખી માણસને યુગળાવી મારી નાંખવું તે. (૨) ફાંધાઈ—ગળું સીકડાઈ મરણ થાય એવી યુક્તિ તે. [૩] યુગળાવીને મારી નાંખવાની શિક્ષા તે.—ફાંસીની સળ ચઢ. કિં પ્રાં ફાંસી દેવું=ફાંસીએ ચઢાવવું. યુગળાવી મારી નાંખવું ૩૦ પ્રાં ફાંસીએ ચઢાવવું=નારી નાંખવું.—સાહેબ પાસે જતાં શું બીજે છે ? એ શું ફાંસીએ ચઢાવવાનો છે ?

ફાંસીગર, પું ફાંસિયા; ફાંસીએ ચઢાવનારા માણસો [૨] જીવ લેનારા; જલાદ.

ફાંસુ, અ ફાંગટ; અમરતુ; વગર કારણે. [૨] મરત મૂલ આપ્યા વગર. (૩) ફાંસિયું.

ફાંસો, પું દોરી—દોરડાનો માળો; સરકિયું; બંધ. (૨) પાશ; પકડ; જળ; જેથી મનુષ્ય કે પ્રાણી સખત પકડાઈ—જકડાઈ જાય એવી યુક્તિ તે; છટકું; શંદો; ગળ સીકડાઈ જાય એવો પેચ તે.

ફાંસોટિયું, નાં ફાંટ; ખોટ; ઝાળી. [૨] બાથમાં આવે એટલો ધાસ વગેરેનો જથ્થો તે.

ફિકર, અં [આ. ફિકર] ચિંતા; ઉદવેગ; [૨] કાળજી; દરકાર. કિં પ્રાં ફિકર કરવી=ઉદ્વેગ રહેવું; ચિંતાપૂર રહેવું; ફિકર રાખવી=કાળજી રાખવી; ખંડથી માફ રાખવું.

ફિકડી, અં અખ; નિસ્તેજતા; વિવર્ણતા;

લાલી ઉડી ગઇ હોય એવો દેખાવ તે.
(૨) સ્વાદ રહિતપણું; મિઠાશનો અભાવ તે; નીરસતા.

ફિટકાર, પું ધિકાર; ફટકટ થવું તે; તુચ્છ-કાર; ધુતકાર; અનાદર; અવગણના.

ફિટકારવું, કિં સં ધિકારવું; તુચ્છપણી કાઢવું; ધુતકારવું; હલકા શબ્દોથી ધિકાર આપવો; તરછાડી—તરસકારી કાઢવું.

ફિટણ, વિં શીટી નળ-અટ લય પામે એવું; નાશવંત; પિનાશી; નેતમેતામાં ૧ના થઇ નળ એવું.—ફિટણકાળ=શીટી નળ વાય એવો વખત; પ્રલયકાળ. ફિટણુચ= નાશવંત; નેતમેતામાં નાશ પામી નળ એવો—જીવ-દેહ તે.

ફિટફિટ, અં ફટફટ ધિકધિક; યુયું. તુચ્છ-કંઈ નહિ—ધિકારવા ભેગ છે, એમ કહેવું અને તિરસકારી કાઢવું તે.

ફિટવવું, કિં સં પતારી દેવું; ઓછું કરી નાંખવું; છુટી નળ એમ કહેવું.—ધીરે ધીરે તેણે અંધ કરજ ફિટવું. (૨) ફાડવું; લાંચ આપીને લલચાવવું; ખસેડી મૂકવું; ટ્રાડી બનાવવું—તેણે ચતુનાં માણસોને ફિટ્યાં. (૩) ભગાડવું; નાશ પામે એમ કહેવું; ફિટાડવું.

ફિટાડવું, જુડ ફિટવું.

ફિટનો, પું ફિટર. (૨) ફેલ; ઢોંગ.

ફિટર, નં [ફા.] ફગલમાછળી ઉપરી-રાજ્યસત્તાની સામે ઉકેરાવું તે; અંડ; દંગો; બળવો; હુલ્લડ. [૨] તોફાન; ઝગડો; બખેડો.

[૩] દોંગ; ફેલ; ફટવો તે.

ફિટરી, વિં ફિટર કરનાર; અંડખોર; હુલ્લડી. (૨) દોંગી; ફેલખોર; બદમાશ; તોફાની; ધિંગાણું મચાવે એવું.

ફિટવી, પું [ફા.] ચાકર; તોકર; ઘસ.

ફિટ, વિં [આ.] આસક્તિમાં થેલું થેલું થઇ ગયેલું; કુરબાન; પ્રાણ આપવાને પણ તૈયાર થઇ નળ એવું; અતુરકાન (૨)

યુશયુશ; પ્રસન્ન.

ફિનિક, નં એક જાતનું મરડ જેવું મોટું પંખી. મિસરની દંતકથાઓ પ્રમાણે તે બગી જતું ને ફરીને જીવતું થતું. તે ૫૦૦-૬૦૦ વર્ષ જીવતું.

ફિચો, પું બરોળ; તાપતલ્લી.

ફિરકી, સ્ત્રી નાનો ઝાળકો; પરતી. (૨) ફરકડી; ચકરી. (૩) ચારે તરફ અક્ષી પાંદડી હોય એવું ફેલ.

ફિરકો, પું એકજ રાજ્ય અને એકજ દેશના રહેવાસીઓ હોય તે; કોમ; લોક.

ફિરસ્તો, પું દેવદત્ત. [૨] કુટડો. માણસ.

ફિરંગી, પું (વિં) ફિરંગ-પોટુંગાલને રહેવાસી—ચવન તે; ખિસ્તી ધર્મમાં વટલાયેલો માણસ—કોઇ પણ ગોરો—યુરોપિયન તે; ટોપીવાળો. ઉં ફરતી ફિરંગીની ફાનરે, મલાવરાવ.

ફિરાવન, વિં આથાનો ફરેલો; મિનજી; હરીલો.

ફિલટર, સ્ત્રી [અં.] પાણી અને બીજાં બધાં પ્રવાહીને ગાળવાની ગલણી; કોલસા; રેતી વગેરેમાંથી પ્રવાહીને પસાર કરી શુદ્ધ બનાવવાની ગલણી. છિદ્રવાળા પોચા પત્થરની ગલણી તે.

ફિલ્ટર, પું [અં.] તત્વચાની; તત્વ શોધક; મન અને પદાર્થના ધર્મ શોધનારો તે.

ફિલ્ટુરી, સ્ત્રી તત્વચાન; પદાર્થના ધર્મ અને તત્વનો વિવેક કરવાની વિદ્યા તે; વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર.

ફિસાદ, સ્ત્રી [આ.] તોફાન; મસ્તી. [૨] દોંગ; ધિંગાણું. [૩] ફિટર; અંડ; દંગો; હુલ્લડ.

ફિસાદી, વિં ફિસાદ કરનાર; તોફાની; હુલ્લડી.

ફિસિયારી, સ્ત્રી પતરાળ; બડાઇ; મગફરી; ઉઘાંસ; ફેલ; ખોટી હોશિયારી દેખાડતી તે.

ફિસિયારીખોર, પું [વિં] બડાઇખોર;

દંભી; હોંગી.

ફિસોટા, પું. પાણી અને પ્રવાહી વસ્તુ ડહો-
ળાવાથી કે ગરમ થવાથી તેની ઉપર
આવતા શીણનો જે હોદો તે; શીણનો
લયકો. [૨] થાક શ્રમ અને ભય વગેરેને
લીધે મનુષ્યને કે પ્રાણીને મેલું અને નાકે
આવતું શીણ તે; દમના ડુકવાડાથી આવતું
શીણ:-શિસોટા કાઢવા=હંદાવી દેવું; થક-
વી નાંખવું; હીલું-નરમ-પરાસ્ત કરી
નાંખવું.

ફિંદવું, ફિં સં. ચુંથવું; ચોળવું; આમ તેમ
ઉથલાવવું; ઝૂટુંછૂટું કરી નાંખવું; પીખ-
વું; તળે ઉપર-આધુંપાણું કરવું. (૨)
કથરવું; છિન્નભિન્ન કરીનાંખવું, ફેંદવું.

ફી, સ્ત્રી [અ. Fee] હકના પૈસા; દ-
રતુરી; હકસાઈ. [૨] લવાજમ. [૩]
મહેનતનો બદલો-મહેનતાણું તે.

ફીક, સ્ત્રી. મોઢામાં રસ નહિ હોવો તે; નિઃસ્વા-
દતા; મોંની અંદરની ફિકાશ.

ફીકું, વિ. [સં. સ્ફૂલિત.] ઝાંખું; નિરતેજ;
તેજ વગરનું. (૨) રવાદ રહિત;
મિઠાશ વગરનું. (૩) રોગ અથવા
શરમને લીધે મંદ થયેલું; ભભક રહિત.
(૪) નિઃસત્વ; સાર વગરનું; જેમાં
ઉત્સાહ રહેલો હોય નહિ એવું.

ફીટવું, ફિં અ. [સં. સ્ફુટિતમ્] અપાક
રહેવું; પૂરું થઈ જવું. પતવું:-એવું
દેવું શીડી મળું. (૨) નાશ પામવું;
ભય થવું; અદશ્ય થવું. ઉં. શીડી ગઈ
ફીમ સૌ આશા, પડયા પોઆર ના પાસા.
(૩) મટવું; ઉડીજવું. ઉચ્છળવું. ઉં.
પડી પડોળે ભાત, શટે પલુ શીટ નકિ.
પ્રા. ફિટ્ક.

ફીણ, ન. [સં. કેન] પાણી કે બીજું પ્રવાહી
ડહોળાવાથી કે ગરમ થવાથી તેની ઉપર
આવતા જે પરપોટીઓ પરપોટીઓ જેવો
ઘોળો વિકાર તે; પાણી ઉપર આ-
વતો ઘોળો પરપોટીઓના જે ચીકણો
ઉભરો; પાણી-પ્રવાહીના સાર-મેશ.

(૨) પાણીને વાયુથી અનેકો પર-
પોટીઓના સમૂહ તે. ફિં પ્રં. શીણ
આવતું=પાણું મહેનત પડવી. થાક લા-
ગવો; હાંડી જવાડું. શીણ કાઢી નાંખવું.
=થકી નાંખવું.

ફીણવું, ફિં સં. મસળવું; જોરથી ઘસીને
ચોળવું:-શી ગોળ શીણવાં. (૨) ખૂબ
ધુમરડાને એકતાર કરી નાંખવું; ડહોવું;
વલોવવું; ધુમરડવું; ધુટવું:-વેસણુ-ખી-
ફું શીણવું; રાઈ શીણવી. [૩] નફો
-લામ મેળવવો; ફાયદો કાઢવો; પ્રાપ્ત કર-
વું:-પ્રુસામત કરવાથી શું શીણી જ-
વાનો છે ?

ફીત, સ્ત્રી. બાહ્ય અને દસબની દોરી એ
જેની ચુંથેથી કાંગરાદાર પડી; કાર; પટો.
[૨] નાહું; પાતી:-તોષફીત.

ફીસી, સ્ત્રી. શિસિયારી; પતરાણ; બડાઈ.
ફીચું, વિ. તરત ફાટી જાય એવું; જીલ્ડ.
(૨) હીલું; નરમ; લપડું. (૩)
શીકું; રસહીન. (૪) પોચું; કડક-અ-
કડ રહે નહિ એવું; લળપળું.

ફુઆરો, જી. ફુવારો.

ફુઈ, સ્ત્રી. બાપની બહેન; ફાઈ.

ફુઓ, જી. ફુઓ, ફાઈનો વર તે.

ફુકકો, પું. પાતળા-નાજીક ચર્મનો-પડનો પા-
ણી કે પવનથી કુલેલો દડો; ફુગારો; પર
પોટા જેવો સહેજમાં ફૂટી જાય એવો
ફુલારો તે. (૨) મૂત્રાશય; મૂત્રપિંડ-
માંથી ઝડી ઝડીને જ્યાં મૂતર એકઠું
થાય છે તે કોથળી. (૩) હવા ભરીને
બનાવેલો ચીકણા પ્રવાહીના કે પાતળા
પડનો પરપોટો.

ફુગવતું, ફિં સં. ફુગાય-ફુગ ચઢે એમ કરવું;
ફુગાય તેમ કરવું; પલળવાથી પોચું પડી
વિકૃત થાય એમ કરવું તે. બહુવાર પા-
ણીમાં રહેવાથી ચામડી શીકી-પડે એમ
કરવું. (૨) પવનથી ફુલાવવું. કુલે
એમ કરવું; મોટું કરવું:-પેટ ફુગવવું.

કુમારો, પું. કુલાવો; કૃદશ્વો; પરપોટા.

કુમારપુત્ર; કિં સં. કુમવતું; ઉત્પન્ન થાય-કુત્રે એમ કરવું. (૨) ઉત્ક્રેત્રવું; ચલાવવું.

કુમારુ, કિં અં. પાણીને લીધે પીકું પાતું; કોળાઈ જવું. (૨) કુમ ચઢરી; પસ-ળવાથી-બેજ લાગવાથી કોળાવરતું ઉપર રૂંવા જેવો મળા જાઝવો; રૂંવા ટુટી નિકળવાં.

કુટકળ, વિં. કુટ્યું ને બાટ્યું તટ્યું હોય એવું; પરચૂરણિયું; જુદી જુદી જાતનું—જુ-ટક જેવું. કારકોલ. (૨) નકા-મું; માલ વગરનું. (૩) કુટી ગયેલું અથવા કુટી જાય એવું; નાદિ વિશ્વાસ રાખ્યા જેવું; છાજડું.

કુટકિયું; જુ. કુટકું.

કુટડી, વિં. રૂપાળી. (૨) ગાડી.—કુટડીદાળ.

કુટકું, વિં. રૂપાળું; શોભિતું; ખુશસુરત; દેખા-વડું. (૨) સ્વપ્ન-ચોખ્ખું—સફાઈદાર હોય એવું ને મજબૂતું.

કુટાકુટ, સ્ત્રી. એક પછી એક થણા જણે કોલ કરવો—વચનમાંથી ખસી જવું તે; સંપ તૂટવો—કુસંપ થવો તે; બેઠ પડી જવો તે; શટકટ. (૨) ઉપરા ઉપરી કુટવું તે.

કુણ્ણી, સ્ત્રી. ઝીણી ફાલ્લી. (૨) પ્રવાહી ઉપરની પરપોટી.

કુટકાર, પું. કુફવાડો કરવો તે; કું એમ કરીને મોમાંથી પવન ઉઠાડવો તે; કુફાડો.

કુટકારવું, કિં સં. જોરદાર કુંકથી ઉઠાડી મૂકવું; કુંકી-કુંકને કુફવાડે ઉઠાડી દેવું. (૨) કુફવાડો મારવો.

કુટડી, સ્ત્રી. આંડીએ એક બીજનાં કાંડાં પક-ડી જોળ ચકાડારે ફરવું તે; જોળ ચક્રરમાં ફરવાની છોકરીઓની એક રમત. (૨) કુમ અથવા તારા જેવું એક ચિહ્ન તે, * (૩) ફૂલની પાંદડીઓ જેવા પાટની જોળ ચકતી. કિં પ્રં. કુટડી ફરવી= જોળ ચક્રરમાં ફરવું તે. (૨) પ્રદ-

ક્ષિણ કરવી; આસપાસ આમ તેમ ફરવું—ભ્રમવું તે.

કુટરો, પું. એક જાતનો ઉડતો વડો, મંડું જીવડું, (૨) એક જાતનું શાસ.

કુદનો, પું. કુદીના.

કુદીના, પું. લંબજોળ કરચલીવાળા પાનાંનો ઉચ્ચ સુમધીવાળો એક છોડવો; કુદનો. કુદીનાનાં બી મળતાં નથી તેથી માડીના કુંડા ઉપર જોળવાળી દોરી બાંધે છે અને તેની ઉપર માખો ખેસીને હગાર કરે છે. આ હગાર-માખીના છેરવાળી દોરીમાંથી કુદીના ઉગી નીકળે છે. ચીનાઓ કુદી-નાનાં પાનમાંથી તેલ કાઢે છે. એ તેલ ગરમ ને પેટના વાયુ ઉપર અકસીર અ-સર કરે છે. રૂંડીમાં તેલ કરીને તેની સળી-ઓ પતરીઓ ચાપ છે. તે ઉચ્ચાસ આવે છે. આ દરેલા તેલને એક જાતનું ક્યુર પશુ કહેવામાં આવે છે, માથાના દુખા-વા ઉપર સુંઘવાતું ' મેથેલ ' કુદીનાના અર્ધનું બનાવવામાં આવે છે.

કુદું નં. ડાંગેર વગેરેમાં પડતો નાનો લાંબો ને ઉડતો જીવ. (૨) પતંગિયું; પાંખો-વાળું નાનું રંગ બેરંગી જીવડું; સ્ત્રાબ; નાના ફૂલ જેવું જીવડું તે.

કુદવાડો, પું. મો ઉત્પન્ન કરી જોરદાર કુંક સાથે જોલવું તે; કુટકાર કરવો તે.

કુદવાડો, પું. કુફવાડો; કુટકાર કરવો, કુફવા-ડા મારવો તે; સામો માણસ હરી જાય તેમ જોરથી જોલવું તે. કહેવું કરડાય નહિ તો ખેર કુફવાડો તો મારવો=રોડ-દંભ-દમામ તો બતાવવો.

કુમતી, સ્ત્રી. નાનું કુમવું; અંબોડે લટકતું રાખવાતું કુમરિયાળું નાનું કુમવું તે. (૨) માંજર; મંજરી; નાની કલગી.

કુમવું, નં. રેશમ અથવા કસબનો લટકતો રહે એવો શુન્છો; હવામાં ઉડતું રહે એવું તાર અને કસબ વગેરેનું કુમવું; નાનું છાતું. (૨) કુમરિયાળો નાનો શુન્છ,

-લયકો. (૧) માંજર; મંજરી, કલગી.

કુરુને, પું બંદર ઉપરનો તે ભાગ-મથક કે જ્યાં આગળ થઈને જતાં આવતાં વહાણો પાસેથી જડત લેવાતી હોય. (૨) વહાણો ઠેરવવાનું મથક.

કુરુસદ, સ્ત્રી (આ.) નવરાસ; અવકાશ; પરવાર; કામ કરી રહ્યા પછીનો વખત. નવરાશ; કમકાજ ન હોય એવો નિરાંતનો વખત તે.

કુરુવું, કિં અં (સ. સ્ફુર) રકુરવું; ધન્યવતું; કુદકે હાલવું. (૨) સૂઝી આવવું; માદ આવવું; એકદમ મગજમાં (વિચાર) આવવું.

કુટી, સ્ત્રી (સ. સ્ફુર્તિ) જાગૃતિ; જાગરકતા; તેજ; હોશિયારી; ચલાકી ચંચળાઈ. (૨) ઉત્સાહ; મનમાં તેજદાર હોય-જેમ કમ આવવો તે.

કુલકણી, સ્ત્રી સળગાવતાં-ફૂટતાં જેમાંથી રંગબેરંગી ફૂલડાં ઉડે એવી આતસખાજી; ફૂલના કણા ઉડે એવી બંદુકના દારૂની બનાવટ.

કુલકર, જુનું કુલકણી.

કુલકરણી, જુનું કુલકણી.

કુલકું, નં ફૂલેલું હોય એવું જે તે; ફૂલેલું તે; નાની તે ફૂલેલી રોટલી; ફૂલકો. (૨) કુરુકેં. (૩) વિનું ફૂલાઈ જાય એવું; વખાણતાં વાએ ચડે એવું.

કુલખરણી, જુનું કુલકણી.

કુલકું, નં ફૂલ; પુષ્પ. ઉં આંવો ફૂલડાં મનનારે. (૨) ફૂલની પાંદડીઓ જેવાં ચારે તરફ કાંઠાં-ફળાં હોય એવી બનાવટ; કુદી ચોકડી જેવી બનાવટ; ફૂલેલી વિકસિત આકૃતિ તે. (૩) ફૂલેલો કણ; કાણીનો ફૂટેલો દાણો તે.

કુલખુજી, વિનું વખાણવાથી વાએ ચડે એવું; વખાણ-માન આપવાથી ખીલે એવું; માનને માટે વાહવાહ કહેવાતાં થેલુથેલું થઈ જાય એવું; ચઢાક. ઉં કુલખુજી તમે કો-

ના કુલાબ્યા ફૂલો મારા કુલખુજી.

કુલતોડો, પું બક્ષીસ-ચાખાશીનું સાંદણું; તોડો. કેટલાક લોક આગળ એક પગે તે પહેરતા. (૨) ફૂલભાતનું પગનું ધરણું.

કુલદાડ, પું સખત દાડ; ઉચો દાડ. (૨) આલકાહોલ; દારૂનો અક.

કુલકંઠાકિયું, વિનું લાક-વખાણમાં કુલાખને ફરનારું; વણાગિયું; ઘેલ; ફક્ક થઈને ફરનારું. (૨) તકલેલી; નાજુન. (૩) લાડકું; હાથમાં ને હાથમાં લધાવી રાખેલું હોય એવું-સ્વરૂપને નિદિ સમજનારું.

કુલખરો, પું સોપારીની એક બાત.

કુલખાગ, પું ફક્કાક માટે જ બનાવેલો ખાગ તે; એકલો ફક્કો ખાગ.

કુલવડી, સ્ત્રી તળી મસાલો અને શાક-ભાજી ભેળીને તળેલા અણાના લોટના ગરગોલા.

કુલવતું, કિં સં ફૂલે તેમ કરવું; તપાવીને અથવા પવન ભરીને વિરગત કરવું; -હિંગ કુલવીને ખા.

કુલસાંકળાં, નં ફૂલની ભાતનાં પગે પહેરવાનાં સાંકળાં તે. (રીઓને)

કુલાપવું, કિં સં વિંયું કાવું; ઉપસાવવું. (૨) પવન ભરવો (૩) તારીફ કરીને ચઢાવવું; મોટાભા કરવું; ઉરરવું. કોતેજવું. (૪) ખીલે તેમ કરવું.

કુલાવું, કિં અં વખાણથી મોટામ માનવી; ચઢવું; ખાલવું; તાને ચઢવું.

કુલાશ, સ્ત્રી ફૂલ; મોટાક; પતરાક; ચઢાકિરો હા તે.

કુલિયું, નં એક વનસ્પતિ. (૨) નાનું પ્યાલું.

કુલું, નં ફૂલના જેવું ઘોણું ચાંડું; આંખમાં નાનું પડલ.

કુલેકું, નં લગનને આગલે દિવસે વરક-માને ઘોડે બેસાડી વાજતે ગાજતે સમારનેલી આમાં ફેરવવામાં આવે છે તે; નાનો વર-ઘોડો; વરકન્યા કે બકવાનું સરથસ. કિં પ્રં કુલેકું ચઢવું-ફૂલેલો થવો; બવાડો થવો.

કુસેલ, નાં ફલની વાસ આપેલું તેલ; સુગંધી-
તેલ: કુપેલ. ઉં ૧૮૦ માં નહિ જઈ તેલ
કુસેલ. ક. દ. ડા.

કુસેવર, વિઃ જેમાં ફલ જેવી ભાત હોય તેવું;
ફલેવાર; ચિત્રિત-રંગભેરંગી ચિત્રવાળું.
(કપડું.)

કુસેવાર, જીં ૦ કુસેવર.

કુદય, સ્ત્રી ૦ કુત; બડાઈ; મોટાઈ દાખવતી તે;
કુતારો.

કુદલસ, પું ૦ નાળું; રૂપિયા.

કુવડ, વિઃ મેલું; ગંદું. (૨) આળસ; એટી;
નિર્માલ્ય. કામકાજમાં અચંચળ; ચાલકી
તેજ રહિત; ધરખાર ગંદાં ગોખરાં રાખે
અને પોતે પણ આળસમાં મલિન રહ્યા
કરે એવી આદતનું. કિં ૦ જીઓ કચેલી
કુવડ નારની. કૃઅ.

કુવારો, પું ૦ એવી બનાવટનો પાણી કુંડ કે જેમાં
પાણી ઉચું ચઢીને ધારા રૂપે ઉડે; પાણી
ઉચે ઉડીને પડે એવી કરામતવાળો કુંડ.
કુઆરો.

કુવો, પું ૦ કોઈનો વર તે; આપની અહેનનો પતિ
તે; કુઓ.

કુસફસ, વિઃ માલવગરનું; નકામું; આમતેમથી
એકઠું કરેલું; ફાસકુસ.

કુસકુસિયું, વિઃ નજીવું; હલકું; સહેજમાં ફડી
જાય એવું; દમ વગરનું.

કુસલાવવું, કિં ૦ સં કોસલાવવું.

કુસિયું, વિઃ હલકું તુચ્છ; નિર્માલ્ય; નિરથક.

કું, અં ૦ કુંકાર; મોંમાંથી જોરજોર વા કુંકવો
તે; જોડ લાંબા કરી વા કુંકતાં થતાં એવો
અવાજ. (૨) મોટો અને ઉડો શ્વાસ
લેતાં મુઠતાં થતો અવાજ. (૩) સુંધ-
તું ને કુંકતું એમ. :-ભુંડ કુંકું કરતું
આમ તેમ કરતું હતું. કુફવાડા મારતું
એમ. :-સાપ કુંકું કરતો બહાર
નિકળી આવ્યો.

કુંક, સ્ત્રી ૦ મોંથી પવન નાંખવો-કુંકવો તે. (૨)
કુંકારમાં સમજાવી દેવું-ચેતવવું-સચવવું

તે. :-તે એના કાનમાં કુંક મારી હશે,
નહિ તો એ જોડે એવો નથી. (૩)
કુફવાડો; કુંકાર. :-છોકરો તો એના
આપની કુંકે શરી જાય છે. (૪) શ્વાસ;
પ્રાણુ. :-કંચેથી પડ્યો તેવી કુંક
નિકળી ગઈ. કિં ૦ પ્રં ૦ કુંક મારી-ચેત-
વવું; સચના કરવી; જાની સલાહ આ-
પવી; પ્રેરણા કરવી. કુંકે કાઢવું-મીવું;
થરથરી જવું; ડરવું; કુંક નિકળી જવી-
શ્વાસ-પ્રાણુ નિકળી જવો; મરીજવું.

કુંકણી, સ્ત્રી ૦ ધાતુ કે વાંસની કુંક મારવાની
ભુગળી-સોતીની કુંકણી. (૨) કુંકવું
તે; કુંકવાની રીત. :-એની કુંકણી એના
જગમર છે કે તરત દેવતા સળંગે.

કુંકવું, કિં ૦ સં ઉડો શ્વાસ લઈને પછી જોડ
લાંબા કરી જોરથી મોટા વાટે વાને જા-
હાર કાઢવો; મોઝો પવન દેવો-કુંકારવો
તે; કુંક મારવી. (૨) કુઃખવાળો ભાગ
પર કુંક મારી સંવાહન કરવું:-એને
વાળું છે જરા કુંક તો ખરી. (૩) વ-
ગાડવું; અવાજ-સૂર નીકળે એમ કરવું;
બળજવું-આવાજોએ શબ્દ કુંકવો. (૪)
જાહેર કરવું; જણાવવું; કાઢવું:-દેવાળું
કુંકવું. (૫) સળગાવવું; બંભેવું;
ઉશ્કેરવું. (૬) બાળી નાંખવું:-ધાસની
ગંજીઓ કુંકી દીધી. (૭) ઉડવી
દેવું:-અધો પેસો કુંકી ખાધો. (૮)
પંખાળવું; થાપડી રાખવું; લગાવવું:-
મત્ર મોટો થયો-ડવે એને ક્યાં સુધી
કુંકી રાખશે. સળગાવવું; જ્વાળાએ
બળે એમ કરવું. (૧૦) હોલવવું;
પવનનો ઝપાટો મારી જોત કાઢી નાંખ-
વી:-દીવો કુંકવો. ૩૦ પ્રં ૦ સુધે કુંક-
વો-જેવતા સળગાવવો; રાંધવું:-એને તો
મિચારાને આખા જન્મારો સુધે કુંક-
વાતું થયું-(મેં મરી ગયું ને રાંધવાતું
માથે પડ્યું).

કુંકારવું, કિં ૦ સં કુંક મારવી; મત્ર ભણીને
કુંકવું તે. (૨) કુફવાડો મારવો. (૩)

મેમાં પાણી લઈ ઓઠ દાખી જોરથી
જાંટ ઉડાડવી.:-જાળમાં કુંકારવો. (૪)
ચઢાવવું.

કુંકારો, પું કુંક; કુંકવાડો.

કુંકીખાણું, ઉડાડી દેવું; વાપરી નાંખવું. (૨)
સમજવી-પટારીને ખાઈજવું; ધીરે ધીરે
સામા માણસને ચઢાવી-પટારી ખીલા-
વોને ખાઈજવું તે. (ઉદરની માફક)

કુંગરાવવું, કિં સં ચઢાવવું; ઉસ્કરવું;
ઉત્તેજન આપવું; અડેકાવી દેવું.

કું, અં મોંથી પવન કુંકતાં ચતો એવો અવા-
જ. (૨) કુંક. (૩) સાવ પાયમાલ-
એમ; ધૂળ; આખરે કંઈ નહિ એમ :-આ-
ખર ફની ફ

કુંગ, સ્ત્રી સંદ્રિય દ્રવ્યો ઉપર બિનાશને લીધે
ફટી નિકળતો વિહાર તે; અન્ન તેની
બનાવટો અને ખીચા પદાર્થો ઉપર જેવાં
જેવો જે વિકાર બહાર નિકળી આવે
છે તે:-પૂરી કે રોટલા ઉપર ફૂંમ આવી,
લાઠ્યા વગેરે ઉપર બિલાડીના રોપ ને
નામે જે શિલીંદ્ર થાય છે તે પણ આ
જાતની મોટી ફૂંમ જ છે. ફૂંમને સક્ષમ
દર્શક ચંચળી નેતાં છોડના ને ઝાડ
જેવો દેખાવ લાગે છે.

ફૂંગવું, કિં અં ફૂંકવું, મોઢું થવું; ઉપસવું;
અંદરનાં ભરાનાથી વિસ્ફુટ થવું. (૨)
સજવું; સોળે ચઢવે; ચઢવું. (૩)
ફૂંમ વળવી-આવવી. (૪) અડેકવું;
આનંદથી ઉસ્કરાવું; ચઢવું; ખીલવું;
ઉન્મત્ત થઈજવું; ગર્વ કરવો.

ફૂટ, પું [ઝં.] ખાર ધંચ-આંગળું
લંબાઈ માપવાનું માપ; અરધો ગજ
તે. (૨) ફૂટ-સ્ત્રી સંપર્ભંગ; એક-
તામાં પડેલો ભેદ તે; ભેદ; ભંગાણ.
એકસંખી-એક વિચારમાં જે વિચ્છેદ
પડેલો તે. :-શત્રુમાં ફૂટ પડી એટલે
આપણું લશ્કર ફાંચું. (૩) ભંગાર.
(૪) ફૂટવું તે; વારંવાર ફૂટવું તે.
:-એ પનિહારીને હાથે ધડાની ખડક ફૂટ

આવે છે. (૫) પાકીને ફાટીજવું;
ચુનો થઈજવું :-નદી કરતાં ખાંણના
મરડિયાની ફૂટ સારી છે. (૬) ખડિ-
ત થયેલું હોય તે:-ચુનો દેતાં શટફૂટ
સુધારી-સરખી કરી લેને.

ફૂટવું કિં અં (સં. સ્ફુટ) ઢાંકણ ફાટીને
બહાર નિકળવું; ઉગવું; જોરથી બહાર
ધસવું, અંકુર રૂપે બહાર નિકળવું—
વધવું. (૨) પક્ષવિત થવું, પુનર-
જીવન પામવું, મહોરાવું; ફળ આપવાને
ખીલવું; નિધલવું. ઝાડવું. વિકસવું;
પ્રદુક્ષ થવું. (૩) ખરડ વસ્તુના આ-
કારનું ભાગી જવું, નંકાવું, કકડા થઈ
જવા. ધડો ફૂટેલો. (૪) જોરથી ફાટ-
વું; જોસભેર અવાજ સાથે ફાટીજવું;
અવાજ સાથે જોરથી હવામાં બહુકી નિ-
શ્ણવું; અવાજ થવો:-પટાકાનું ફૂટવું.
તોપનું ફૂટવું, (૫) આરપાર નિકળવું;
ખીજી બાળુએ દેખાવું; પ્રસરવું-આ
શાલી ફૂટે છે. (૬) એકદમ જોરથી
પ્રસરવું-ફેલાવું; પ્રસરી-વ્યાપી જવું;
જોરથી ફેલાઈ જવું:-શહેરમાં કોઈ જાત-
નો મરજ ફટી નિકળ્યો છે. (૭)
જાહેરમાં આવવું; જણાવું. (૮) રહ-
સ્ય ભેદ થયે; નહિ છુપાવું; ઉઘાડું
પડીજવું:-વાત ફટી. (૯) છુટા
પડવું; કસંપ થવો, વિભેદ પડવો:-ધરફૂટવું
ધરફૂટ્યું તેનું કર્મ ફૂટ્યું. (૧૦) રફ જવું;
અંધ પડવું. (૧૧) માઠું થવું. (૧૨)
ફરીજવું.

ફુલ, નં [સં. ફુલ્લ] પુષ્પ; સુમન; કસુમ
વનસ્પતિનો તે અવયવ કે જેમાંથી બીજ
ઉત્પન્ન થાય છે; ઝાડ, છોડ અને વેલીઓ
વગેરેના આકર્ષક સુગંધી અને પાંદડીઓ
વાળો શાખાને છેડે નિકળેલો સુંદર અંકુ-
રાવયવ; ફલેત્પાદક અવયવ; ઉઘડેલી
છળી. (૨) ફૂલના જેવો સુંદર ધાટ
તે, (૩) આંતરમાછમાંથી નિકળતો
ફૂલ જેવો જે મોગરો તે; ચળકતો સુંદર

તણખો. (૪) આંખમાં છારીનું જે નાનું
ટપકું બાજે છે તે. (૫) સોપારીનો
કાતરેલો ભુકો. (૬) જેમાં ગર્ભ બં-
ધાય છે તે સ્ત્રી અવયવ; કમળ. (૭)
પગની આંગળીએ પહેરવાનો રૂપાનો
એક ઘાટ, હવિંદ્રિયું. [૮] નાકનો
કાંઠો; ચુંક. [૯] રવેનો પાંખિયાંવાળો
છેડો તે. [૧૦] પુરૂષની ઇંદ્રિયોનો આ-
ગલો ભાગ, માથું તે. (૧૧) સ્ત્રીને
અટકાવ આવવો તે; રજ. [૧૨]
ઔષધિ વગેરેને ગ્રાંથ આપવાથી કુલીને
જે પોચા પાસા-પહેલ પડે છે તે.
:—અજમાનાં ફૂલ. (વનસ્પતિનો રંગિ-
તને સુગંધિદાર તે અવયવ કે જેમાંથી
શ્લોતપતિ થાય છે.) [૧૩] સરસ વસ્તુ
કલગી; મંજરી; ભૂષણ. (૧૪) વિં
સરસ; ઉત્તમ.—ફૂલ દાર.

ફૂલડું, કિં અં પવન, વરાળ અને પાણી વગેરેના
ભરાવાથી ઉત્પન્ન થયું; ઉપસલું; (૨) વનસ્પતિનું
પલ્લવિત થયું; ઝાડ વેલ વગેરે, નવાં પાન
શાખા વગેરે આવવાથી ખીલીરહેવાં તે.
(૩) વનસ્પતિઓની કળાઓનું ઉપડયું;
ખીલડું; પ્રકુલ્યથડું; ફૂલ આવવાં. (૪) પહો
ળા વિસ્તૃત થયું; તાળ-દોંગા. પુષ્ટ થયું;
ભરાડું; ફાટડું; બહારમાં આવડું. (૫)
વખાણથી રાજ થયું; હરખાડું. (૬) તાને
ચડડું; બહેકડું; મોટાબનો દેખાડો કરવા
મંડડું; હાપરે ચઢડું. (૭) બેડસાધમારવી.
કુસ, અં તુરં કંઈ નહિ એમ; રદ; તુરંછ;
નમળું એમ. (૨) હાર; પરાજય; છુ થઇજ-
વું તે. છોલાં જેવું તુરંછ એમ.

ફેજ, પું હાલત; રિથિત; અવસ્થા. (૨) વલે;
કર્મો કર્મને લીધે થયેલી એવી અચાની તે.
બેહાલી; પાપની શિક્ષા તે. (પરિપાક) એનો
કવો ફેજ થાય છે તે જોન.

ફેડડું, કિં સં ટાળડું; પુરૂંકરી નાંખડું; ખતા-
વડું.

ફેણ, સ્ત્રી સાથે પહોળું કરેલું ગળું; સાપડું
ફેણું ગળું નેમો તે. (૨) ગરદન ઉઘી કરીને

જાણવી, જેવા કે સામે થવાને તત્પર થવું
તે.—કંઈ વાત કહેતાં વાંત તે તો સામી ફેણ
માં છે. (૩) તાંબાના કોડિયા ઉપર રા-
ખેલી એવી ત્રીપ; કોડિયાની જીભ. (૪)
ફીણ; પ્રવાહીનો પરપોટિયોમલતે.—સમુ-
દરફેણ.

ફેન, જું ફેણ.

ફેફર, સ્ત્રી મોં-ચહેરો, પગ અને ખીજ
ભાગઉપર આવેલી જે ફિકાશ તે; યોથર.
લોહી ઓછું થવાથી મોં વગેરે અવયવો
ઉપર આવતી પાંડુતા તે; આછો સોજો;
અથવા સોજાનો જે વિકાસી ભાસ તે.
કિં પ્રં ફેફર આવવી. સોજા ચામડીમાં
પાણી ભરાયા જેવું લાગતું તે; પાંડુતા
આવવી. ખટાશ વગેરે પાધાથી મંદવાડ-
માંથી ઉઠેલા માણસના લોહીમાં સહે-
જ વિકાર થઇ આવે છે તે. લોહીની ફિ-
કાશ જાણવી તે.

ફેફરી, સ્ત્રી પ્રકર નિઃકળતા શ્વાસ માથે બો-
લાવું તે; (૨) ફેફર બોલવું તે.

ફેફર, નં વાડુનો એક રોગ; મોઢે ફેણ આવી
ચક્કરપાદ માણસ બેભાન થઇ જાય એવો
એક રોગ; વાધ, હિસ્ટરિયા; એકદમ
તાણ થઇ આવી મોઢે ફેણ આવે ને ભાન
જતું રહે એવો ભ્રમીનો રોગ તે. (૨)
દમ; ફેફર બોલવાનું આપલ્ય તે; ફેફ-
વાડા મારવા અને બોલવું તે.

ફેફડું, નં છાતીમાંનો શ્વાસ લેવા મુકવાનો
અવયવ. છાતીમાં બે પાત્રોએ બંધ
પડેલો આ અવયવ હોઇ શ્વાસ લેતાં તે
ફૂં છે અને શ્વાસ મુકતાં સંકોચાય છે.

ફેજુઆરી, પું (અં) અંગ્રેજી વર્ષનો
બીજો મહીનો. ચોકડીના વર્ષમાં તે ૨૯
દિનનો અને બીજાનાં ત્રણ વર્ષમાં ૨૮
દિવસનો ગણાય છે.

ફેર, પું અંતર; તદાવત; જુદાપણ. (૨)
ચક્કર; તમ્મર. (૩) ઘેરાવો; ઘેર. (૪)
હાલત અદલાવી તે. (૫) કાણમાં ફે-
રીને બેસતી આવતી પેચવાળી ખીલી;

પેચ; આંટાવાળી કરામત. કિં પ્રં ફેર
પડવો: આરામ થવો; તદ્વાવત પડવો;
સારથણું; બદલાવું.
ફેરણી, સ્ત્રીં ફરવું તે; રખડપટ્ટી; આંટાદેવા-
મારતા તે. (૨) વેચવાને ફરવું તે; છૂટક
માલ વેચવાને ફરવું તે.
ફેરફેરક, અવળું સવળું; આડુંઅવળું.
ફેરફાર, પું અંત; તદ્વાવત. (૨) રદબદલી;
કંઈ કાઢી કંઈ ઉમેરવું તે.
ફેરબદલ, વિં બદલેલું હોય તેવું; અદલબ-
દલ; કાઢને ઠેકાણે કાઢ હોય તેવું.
ફેરબદલી, સ્ત્રીં ફેરફારી; એક ઠેકાણેથી
બદલાઈ બીજે ઠેકાણે જવું તે; સ્થાનાં-
તર.
ફેરવવું, કિં સં બદલવું; કામ ફેરવવું. (૨)
ચલાવવું; અહિંતહિં લઈ જવું. (૩) ગોળા-
કારે ચલાવવું. (૪) ફેરફાર કરવો. (૫)
દુરસ્ત કરવું. (૬) રદ કરવું; નાખંજુર
કરવું. (૭) જુનાને ઠેકાણે નવું કરવું.
(૮) ધોમે રહીને ઘસવું; પંપાળવું. (૯)
ફેરણી લેવું. (૧૦) આંખળવું. ૩૦ પ્રં
આંખ ફેરવવી; ગુસ્સો કરવો; ડોળા કાઢવા.
ફેરવો, પું લાંબે સુધી ફરવું-જવું પડે તે;
ચક્કર. (૨) ઘેર; વિસ્તાર; લંબાણપટ.
ફેરવો, પું રસ્તે-શેરીએ શેરીએ ફરીને
માલ વેચનારો; માલની ફેરણી કરનારો.
ફેરિસ્ત, સ્ત્રીં (ફા:) યાદી; ટીપ.
ફેરી, સ્ત્રીં ફરવું તે; ફેરણી; આંટો; ચક્કર;
માલ વેચવાને ફરવું તે. (૨) વખત; વાર.
ફેરેજવું, કિં અં આડે જવું; દિશાએ જવું;
હગવું.
ફેરો, પું જવું આવવું તે. [૨] લાંબે જવું
તે; ચક્કરાવો ફેરો તે. (૩) આંટો;
જવું-જવું તે. [૪] આડો; હગામણ
અતિસાર. કિં પ્રં ફેરો થવો=અતિસાર
થવો; વારંવાર ફેરે જવું પડે એવો એક
શગ તે; કળશિયો થવો.
ફેલ, પું [આ.] પાખંડ; ઢોંગ; જુદું આ-
ચરણ તે; ખોટો દેખાવ. [૨] બહાનું,

મિષ. (૩) જુનો; અપરાધ.
ફેલખેર, વિં પાખંડી, ઢોંગી.
ફેલજમીન, પું ફરીને જુદું-નકાઈ આ-
ચરણ ન કરે અને સારી ચાલ રાખે તે
ખોટું લેવામાં આવતો જમીન તે.
ફેલજુ, કિં અં ફેલાવું; પસરીજવું; બ્યા-
પવું. (૨) વધવું; શલવું.
ફેલાવ, પું વિસ્તાર; પ્રસરણ; પ્રસાર. (૨)
વધારો; ફેલાવો.
ફેલાવડ, કિં સં પ્રસરે એમ કરવું; ઠેકઠેકાણે
જાહેર થાય એમ કરવું; પ્રસિદ્ધ કરવું.
(૨) વધારવું; વિસ્તારવું; લંબાવવું.
(૩) ઉડાવવું.
ફેલાવું, કિં અં ફેલવું; પ્રસરવું. (૨)
વધવું.
ફેલાવો, પું ફેલાવ; પ્રસાર. [૨] વધારો;
વિસ્તાર; વૃદ્ધિ.
ફેલું, નં ફાંસ; ફાયર; આડખીલી. [૨]
લપ; ધુંચવણ; મુસ્કેલાઈ; મુસીમત.
[૩] ભિંડાના છોટાની લટ, પાન મૂ-
કવા જેટલું છોટું. [૪] ગુંજળું.
ફેસલ, વિં અંત આંગ્યા હોય તેવું; છેવટનું.
ફેસડ, કિં સં તોડવું; ઉતારી પાડવું.
ફે, અં હસ; થાકી ગયું હોય એમ; નિઃશ્વસ.
ફેકવું, કિં સં છેડેથી નાંખવું; ઉશ્કેરવું; ઉ-
છાળીને નાંખવું. [૨] હોડારી મૂકવું;
પુરપાટ છોડી મૂકવું. :-તેણે શત્રુ પાછળ
ઘોડો ફેંક્યો. [૩] ગમડવું નાંખવું;
જુલારવું; નાંખવું. :-પાસા ફેંકવા ફેંકી દેવું
તુચ્છ ગણી તિરસ્કારથી નાંખીદેવું; કાઢી
નાંખવું; નિરર્થક ખરચવું.
ફેટ, સ્ત્રીં અંગરખા કે ઉપરણા વગેરેના જે
જુલો છોડે તે; ચાળ; પાલવ. (૨)
ઉપરણાની પાલવની ઝોળ. [૩] પીઠ
પર જુલો રહે એવી ઝોળી; ફાંટ. કિં
પ્રં ફેટ પકડવી=નાસી જાય નહિ એમ
પકડવું; છોડે ઝાલોને ઉણું રાખવું.
ફેટો, પું માથે બાંધવાનો કસખી પટો તે;
મેળ કસખી કામિયું; આંધો બાંધનાવું

કપડું. [૨] માથે બાંધેલા કપડાને
અમુક આંટાદાર ઘાટ તે. [૩] તાડ
વગેરેનાં પદ્ધાંના વચલા રેસા તે; મોટી
અને નાની પાનની નસ (૮) કપટ; કમાઈ;
છળ.

ફે'લું કિં સં કપડાં અને કાગળ વગેરે આમ
તેમ ઉથલાવી નાંખવાં, છુટું—છુટું કરી
નાંખીને શોધવું—જોવું.—કાચદાના બધા
ચોપડા ફેંધા પણ કંઈ વળ્યું નહિ.
(૩) છુટું કરી નાંખવું; વંખેરી નાં-
ખવું; આમ તેમ આધુ'પાધુ' કરી નાં-
ખવું. (૪), છણી ભાગી નાંખવું; વસોવી
નાંખવું; અમુક ઘાટમાં—રચનામાં હોય
તેને બગાડી નાંખવું; ગુથી નાંખવું; ખ-
રાય કરવું; વિઝોટી નાંખવું; કચરી
નાંખવું.

ફે'ફાટ, અં આરંભ; જેમ આવ્યું તેમ, ગમે
તેમ. (૨) પુરપાટ. ફે'ફાટ ઘોડો ફે-
ક્યો. (૩) છુટે મોઢાં નિર્લજ્જરીત;
જેમયાંપણે; ખેડાટ.—ફે'ફાટ શું ગણે છે ?
ફે'ફે, અં ઢીલુંથે'શ; થાકના કુકવાડા મારતું
હેય તેમ; થાકીને લોથ થઈ ગયેલું હોય
એમ; બોલતાં પણ શ્વાસને લીધે હાંફતું
હોય એમ. કિં ફે'ફે કરી નાંખવું=ક-
રાય—થકવી નાંખવું; ઢીલુંથે'શ કરી નાં-
ખવું; બોલતા મોઝે ફાકા પડે એમ
કરવું તે.

ફે'સલો, પું નિકાલ; નિવેડો, તોડ; યુદ્ધાદો;
છેલ્લો ડરાવ. (૨) હુકમનામું. (૩)
ખુલાસો; છુટકો.

ફે, સીં ફે'લ; બાપની બહેન. ઉં આગળ
આવે છે મારી ફે'બાના માંઢાં; ત્યાં ને
પેગમ પોચડાવે, હોજી.

ફે'કો, પું ઉતાવળે જવું—ભાવવું તે; ફેરો;
આટો; ધુનાધુમ; ધુમાટો. [૨] મડસ-
ડાટ ચાલ્યા જતા પાલનના જે વિઝોટો
થાય તે; પાંખની પહેળાઈનો સપાટો
તે. કહેં અકલી નાની ને ફે'કો મોટા-
કદનાનું ને હેરફેરના તન્નનાટ મોટો એમ.

ફે'લ, સીં દરજી સ્થાવું તે; આરંભ; કુવાલું.
ફે'લ, સીં બાંપની બહેન.

ફે'લઆફ, વિં ફે'લ તરફનું. (૨) નાં
ફે'લ તરફની ભેટ. ફે'લજી=વરની ફે'લ તે.
ફે'લ, વિં મિથ્યા; વર્થ; રહ; ખાલી; નિર્જીવ;
ફે'લટ.

ફે'લટ, વિં અમરતું; નકાસું, વર્થ જાય એવું.
(૨) મહત; પૈસા બાપવા પડે નહિ
એવું.

ફે'લટિયુ, વિં પૈસા બાંધ્યા વગર ઉપભો-
ગમાં આવે એવું. (૨) કામ લાગે
નહિ એવું; મહતિયું.

ફે'લ, સીં લશ્કર; મેના. [૨] માથુસનો
મોટો સમુદ તે; ટોળું; ધાડ.

ફે'લદાર, પું કોટવાળ; શહેર અથવા કર્ણા-
માં જતા ગુના શોધી કાઢી ગુનેગારને
શિક્ષાએ પહોંચાડવાનું ને પ્રબળ રક્ષ-
ણ અપવાનું કામ કરનાર અમલદાર;
પોલિસ અમલદાર.

ફે'લદારી, સીં ફે'લદારનું કામ તે; કોટ-
વાળ. (૨) ગુના સામેલ રક્ષિત તે;
ગુનેગારને શિક્ષા મળે એવી રક્ષિત
તે, (૩) ગુનાની તપાસ કરી ગુનેગાર
ને શિક્ષા કરનારે ખાતું લે. (૪) વિં
ગુના સંબંધી, શિક્ષણીય; જોરથી—આંપ-
થી અમલ કરનાર.

ફે'ટો, પું [Photo] છબિ; ચિત્ર.

ફે'ટોઆફ, પું [એ.] છાયાચિત્ર તે; છબિ;
ચિત્ર, છાયા પ્રતિકૃતિ.

ફે'ડ, પું છુટી છુટી વિગત તે; છુટું પાડી
દેખાડવું તે; વિગતવાર સ્પષ્ટીકરણ.
ભાગ પાડી છુટેછુટી વિગત દેખાડવી તે.
(૨) વહેંચણું. (૩) નિકાલ; નિ-
ર્ણય. કિં પ્રં ફે'ડપાડવું=છુટે છુટું
કરી બતાવવું; વિગતવાર ખુલાસો કરવો.
ફે'ડણી, સીં મર્યા, હિંમ અને રાહ મેથી
તેલમાં કડકડાવી દાળ કઢી વગેરેમાં 'ફેડ'
થાય, એમ અપક્રાળમાં તે; વધાર.
ફે'ડલો, પું ફે'ડલો.

ક્રોડવું, કિં સં (સં. સ્કોટન) ભાગવું;
તોડવું; કકડા કરવા. [૨] સપાટી-
એકતામાં ભેદ પાડવો; વિભેદ પાડવો.
(૩) અગ્નિ લગાડી અથવા અશ-
ળાને અવાજ થાય એમ ઉડાડવું; અ-
વાજ થાય અને ઉડે એમ કરવું; છોડ-
વું; બંદુક-પટાકો ફોડવો. (૪) વછો-
ડવું; છુટું કરવું. (૫) ઉધાડવું; ઉકે-
લવું; કાગળ ફોડવો. (૬) ઝાંસવું; પી-
રસવું; મૂકવું;—એના ભાણામાં કોણ
ફોડે છે! અહિયાં ફોડ. (૭) ખુલ્લું
કરવું, બહાર કરવું; છાનીવાત ઉધાડી
પાડી. (૮) મગજભરી કરવી; તક-
રાર ચલાવવી. —માથું ફોડવું. (૯)
અઅથી ઉધાડવું; ચીરવું. —ફોડવો ફો-
ડવો; પેટ ફોડવું (૧૦) લાંચ આપી
સામાવાળને પોતાનું કરવું. (૧૧)
મરડી-છટકાવીને અવાજ કરવો. —ટચા-
કા ફોડવા. (૧૨) અંદરથી બેર ક-
રી ફાટીને ઉડે એમ કરવું. —સુરંગ ફોડવી.
(૧૩) આંખના-ડોળાને કામ કરતા
બંધ થાય એવી છબ્બ પહોંચાડવી. —આ
ખ ફોડતી. (૧૪) કાનને દુઃખ થાય-
કંટાળો આવે એમ કરવું. કાન બહાર
કરી નાંખવા. (૧૫) કૌમારભંગ ક-
રવું. ૨૦ પ્ર૦ ધર ફોડવું = ચોરી કરવી.
(૧૬) કુટુંબમાં ભંગાણ પાડવું. (૩)
મોતરભંગ કરવો. માથું ફોડવું = તકરાર
કરાવવી, આચક વિવાદ ચલાવવો, મા-
થાઝીક કરવી. (૨) મારવું. (૩)
માથું કરવું. —એને ઘેર માથું ફોડીશ.
આંખ ફોડવી = આંધળું કરવું. (૨)
મીઠા પડી ધારીને જોવું. —સામે ધરી
લે, આંખો ફોડ. કાન ફોડવા = નકામાં
બખાળા કરવા; ઘોંઘાટ કરવો. કંટાળો
આપવો. સુરંગ ફોડવી = કોઈ બાજુ નહિ
ને લાંબે છોટ મારી ભેદ ઉધડે એમ કરવું;
ખલિતો મારવો; ફોડવા ફોડવા = નિંદા
કરવી. તોપ ફોડવી = મોટી ગપ મારવી.

ધડો ફોડવો = મરણાશાય મઢવું; મર-
ગયું એમ બજાવીને નહાઈ નાંખવું; ધડો
ઢોળવો. પેટ ફોડવું = કાચર કરવું.
ફોડવું, નં શાક-ફળ વગેરેના નાના કકડો
તે. :—એ ફોડવાં શાક મૂક છે.
ફોડ, વિં કતલ કરી મારી નાંખ્યું હોય
તેવું. (૨) ના. પોચા; પોચી ડાગેર.
ફોડફોડ, નં અનાજનું ઉપવું છોડું. (૨)
કાગળનો કકડો. (તુચ્છકારમાં)
ફોડું, વિં ઢીલું; પોચું; નરમ.
ફોડો, પું ગડયું = દહિંના ફોડો; દહિં વલોવતાં
પડેલા મીઠા કુચા, નાના પોચા કણ
તે. :—છાશના ફોડા.
ફોડોઆંધ, પું અવાજ અને ગાત વગેરેના
ઉચ્ચારનું અનુકરણ થાય એવું એક
યંત્ર; સ્વરસંવાદી યંત્ર; ધ્વનિધારક
યંત્ર.
ફોડફોડ, નં સોપારી.
ફોડફોડી, સ્ત્રીં સોપારીનું ઝાડ
ફોડફોડો, પું પાણીથી ભરેલો ફોડફોડ.
ફોડમ, સ્ત્રીં સરત; યાદ.
ફોડર, સ્ત્રીં (આ. ફતર) વાસ; સુમંધ,
પરિમળ; સોડમ.
ફોડરવું, કિં અં સોડવું; પીમળવું; વાસ આ-
પવી. ૬૦ હેયે હાર શુભાશી ફોડર.
ફોડરોડ, સ્ત્રીં સ્ફુટિ; ચંચળાઈ; હોંશિયારી.
(૨) તરાથી કામ કરવાની ટેવ તે. (૩)
ઉદારતા; હાથનું છુટાપણું.
ફોડરું, નં [સં. વૃષત્] ટપકું; છોડ;
બળાવિંદુ. (૨) વિં ચંચળ; ઉતાવળ.
(૩) ઉદાર; ખુલ્લા દિલનું; મોક્ષા મન-
નું. ૨૦ પ્ર૦ ફોડરો પડવાં = વરસાદ થવો.
:—ફોડરો પડે આવળે = વરસાદ આવે ત્યારે.
ફોડો, પું કચુકા કાઢી નાંખેલી આંખલી;
ફોલી નાંખવું જે તે. :—એ રૂપિયે મણુ ફોડા
અને સવારૂપિયે આંખલી.
ફોડોવું, કિં સં કડાણ-ફળ વગેરેનાં છોડાં
કાઢવાં તે; છોડું ઉખાડી નાંખવું. (૨)
ધારે ધારે ખણા-ઉખાડીને ખાવું; સમ-

બધી-ફેલ્લીવાની ખાતુ' તે. (૩) શિંગે વગેરેમાંથી કણુ છુટાપાડવા; કાલામાંથી ર કાઢવું.:-કાલાં ફેલ્લાં=જાડવામાંથી ર બુદ્ધ પાડવું.

ફેલ્લી, જીંડામડી ઉપર પડેના નાના પ-રપોટા થઇ આવવો તે; ચામડીપર ઉ-પસેલી પરપોટી.

ફેલ્લો, પુંડા ચામડી ઉપર ઉપસી આવેલો પરપોટો, એમાં પડ ને લોહી હોય છે.

ફેલ્લો; ફેલ્લો.

ફેલ્લોમણ, નાં ફેલ્લાવવાનું જે તે; ફેલ્લા-લાવાનું સાધન.

ફેલ્લોમણી, જીંડા ફેલ્લાવવું તે; પટામણી. ફેલ્લાવવું, કિંમત સંગ્રહી સમજાવવું; વટા-વવું. (૨) છેતરવું; આજવું.

ફેલ્લોરસ, નાં [અં.] દરા લાગતાં સળગી ફેલ્લોરસ એક તરવ. આ તરવ પ્રાણીઓનાં હાડકાંમાંથી મળી આવે છે. તે પાણી બહાર રખાતું નથી, કારણ કે હવા લાગતાં જ ધરિયા સળગવા માટે છે. એની ગંધ લસણ જેવી આવે છે. તે પીણું લાલ મેરંગનું મળે છે. પીણું વધારે આક-ર ને જલદ હોય છે. દિવાસળી બનાવવામાં અને ઔષધમાં તેના પુષ્કળ ઉપયોગ થાય છે. મનુષ્ય પ્રાણી અને વનસ્પ-તિને પોષણ આપી ટકાવનારાં તરવે-માંનું તે એક મુખ્ય તરવ છે, ફેલ્લોરસ.

ફેલ્લી, જીંડા ફેલ્લી; શિયાળના જેવું પણુ તેનાથી કદમાં જરા નાનું એક જંગલી

પ્રાણી.

ફેલ્લી, એક બીજા પ્રતિ બંધુભાવ રાખી એક બીજાને સંપૂર્ણ સહાય કરવા-શકતા સંકેતરણી એક સંસ્થા અથવા સંપ્રદાય તે. આ સંપ્રદાય અથવા છુપા સં-કેતરણી સંસ્થાનો જન્મ પણ બીજા ધા-ર્મિક સંપ્રદાયોની માફક એશિયા ખંડમાં થયો હતો, છુટા વિચારના-પોતાના મંડળમાં ભળેલાઓ પ્રતિ સંપૂર્ણ બંધુ ભાવે વર્તનારા સહાયો અને કડિયાઓ-એ બાધેલો ગોળ. તેમજ સૈકામાં આ સંપ્રદાય રોમમાં દાખલ થયો હતો અને તે પછી યુરોપના બીજા દેશોમાં તેનો ફેલાવો થઇ જર્મનીમાં તેનું-ફેલ્લીન મંડળ સ્થપાયું હતું. અતુની ખ્રિસ્તીઓથી પોતાના બચાવ કરવાને સ્વાર્થ સાધવા માટે આફ્રિકાના મુસલમાનોએ તેને સ્પેનમાં દાખલ કર્યો હતો. દુનિયા ઉપર બધે તે હાલ પથરાઈ ગયેલો છે અને ધર્મ કે જાતિના તફાવત સિવાય હર-કોઈ માણસ તેના સંકેતો સ્વીકારીને પાળવાના કડક સોગન ખાઈ તેમાં દા-ખલ થઈ શકે છે.

ફેલ્લી, વિંડા ફેલ્લી; ફેલ્લી દેશનું રહેવાસી તે. :-ફેલ્લી આદમી. (૨) ફેલ્લી બાપા. આખા યુરોપમાં ફેલ્લી બાપા એક એવી બાપા છે કે જે બધે જ ચાલી શકે છે.

ફેલ્લીપર, પુંડા ઘોળા પાતળા ને સુંવાળા ફલકા કાગળ તે.

ખ, પું [સં. ૬] જીવરાતી લિપિનો ચા-
તરીસમો મૂળાક્ષર અને તેવીસમો વ્યંજન
વર્ણ.

ખડ, સ્ત્રીં ખાઢ; સ્ત્રીં સ્ત્રીંએને સંબોધતાં
વપરાય છે.—ખડ ! તમારું કોઈ
સંજુ છે ?

ખડી, સ્ત્રીં ખાઢી; સાસુના દેન અને
બીજા કુટુંબક લોકમાં વડુ તેની સાસુને
આ શબ્દે સંબોધે છે. ઉં આગળ
ખડી એમ કહેતાં જે, વડુને આપીશ
તોડોરે, હવે તે ખડી એમ શું કહેા જે,
વડુ તો ધમ્મર થોડોરે. બાળાગીત.

ખડખડ, સ્ત્રીં ખેયર; ખાઢડી; સ્ત્રીં; વડુવર;
મેટી ઉમ્મર લાલક કન્યા વડુ તે.
:—માંટીખમિર એક થયાં એટલે પત્યું.

ખડરી, સ્ત્રીં ખેરી; સ્ત્રીં; ખાઢડી. (૨) પત્ની;
વડુ; ભાર્યા.

ખડર, નં ખેરું; સ્ત્રીં; ખાઢડી. (૨) પત્ની;
ભાર્યા.—ખીલું ખમરું કરેવા વિચાર છે કે ?

ખઉ, પું ખાઉ, લાહ. (૨) ગળ્યું ખાવાનું.
ખાગક માટે બોલાય છે.

ખઉઆ, પું ખાઉ; લાહ.

ખઉલું, નં ખાઉલું; ગાય ભેંશનો દૂધથી ભ-
રેલો ચાર આંગળવાળો અવયવ.

ખઉલું, નં ખાઉ, કરોળિયો અને તેની જાત-
નાં જીવંશ લાળની જાળ બાંધે છે તે;
જાળનો લોચો. :—સાક છીજીતા આંગળી
કપાક તેની પર ખઉલું દાખી દો.

ખક, પું [સં. ૫] ખગ; ખગલો; ખત્યાહારી
એક પંખી. બકધ્યાન=દોંગ.

ખકખક, સ્ત્રીં બકરીને પાસે બોલાવવાને તેના
અવાજનું અનુકરણ કરવું તે. (૨) લવ-
લવ; લવારો; નકામું ધાણું બોલવું તે;
ખકવા.

ખકખકર, પું બકખક; લવારો; મિથ્યા બોલ
બોલ કરવું તે.

ખકખકિયું, વિં બકખક કરનારું; ભરૂંખોર
તકસરી; માથાશિડિયું.

ખકકુંડી, સ્ત્રીં બકરાના જેવાં બેલતાનની

મસ્તી—કુંદાકુંડ તે; તાનખાજી: તામક
ધિન્નાં. ખાઢ પાત્ર વગર પાકર રાખવ
સ્વાભિમાન પૂર્વક સ્વચ્છંદે મદાલવું

તે. :—સાસુ સસરો બેડાં છે અને ખાઢ-
બક ધન છે એટલે વડુ બકરકુંડી કરે
રનો ! બક; ઉજાળાપણું; તોર તા-
કાન. (૨) કસરતનો એક પ્રકાર. કિં
પ્રં બકરકુંડી કરવી=નિષ્કાળજીએ ખાઢ
પાત્રે મોજમજા કરતા સ્વચ્છંદે કરવું હર-
વું.—ઉજાળાપણું વગેરે તે.

બકરી, સ્ત્રીં બકરાની માદા, બોકડી; છાગી
પાહડી. રં પ્રં બકરી બે થઇવું=
ગરીબ—નમ થઇ જવું; જેમ કહે તેમ
હાજ હા કર્યા કરવું; દીન અધીન થઇ
જવું; વશ પવિવું.

બકરીકંદ, સ્ત્રીં એક મુસલમાની તહેવાર.
રમજાન મહીના પછાની બીજા ને બીજા
દિવસે આ તહેવાર પાળવામાં આવે છે.
કહેં બકરી=કદ સૌ કરે ને વાઘ કદ
કોમ ન કરે, અર્થાત્ સૌ ગરીબને સ-
તાવે છે.

બકર, નં એક ગરીબ નાતું મોપણું દૂધાણું
પ્રાણી; છાગ; બોકડું. કહેં બકર કાતતાં
ઉંટ પેસે=સહેજ સુખ કરવા જતાં માટી
પીકા આવી પડે. એવા અર્થમાં વપ-
રાય છે.

બકરો, પું બકરીનો નર તે; બોકડો. (૨)
દોગો; માતેલો. :—બકરા જ્યે છે.

બકવા, પું બકબક કરવું; ઘોંઘાટ કરવો તે;
બોલબોલ કરવું તે, ચૂપ રહેા બકવા
મત કરો. ગડબડ; બકબકાટ; મિથ્યા
ભાષણ; લવારો.

બકવાર, પું લવારો; બકબક.

બકવાહ, પું માલ વગરનું—મુદા વગર ખા-
લી બોલ બોલ કરવું તે; લવારો;
વિતંટા.

બકવું, કિં સં બોલવું; વડવું. (૨) વિચાર
કર્યા વગર ગમે તેમ બોલવું. જુહું—એલ-
કેલ સ્વચ્છંદી બોલવું. (૩) લવરી

કરવી. (૪) સરત કરવી; આંધણીવાળું
ખેલવું.:-હોડ અકવી.

અકૃત્ત, સ્ત્રી (સં.) અગલાની માફક અ-
ડપ મારવાનો તાલ આવતા લગી ગરી-
અ ને માન થઈ ચૂપચાપ ખેસી રહેવાનો
સ્વભાવ-આદત તે. તાલ આવતા લગી
ચૂપચાપ ખેસી રહી સ્વાર્થ સાધી લેવો
તે; અગલાના જેવું વર્તન તે.

અકાક, સ્ત્રી અગાસુ ઉં જશોદા માતાનું
દુઃખ જાણી, હરિએ ખાધી અકાક.

અકાત, વિં અકી; વધેલું; વાપરતાં રહેલું.

અકાર, પું [સં.] અ એવો અક્ષર અને
ઉચ્ચાર તે; અળ્લો.

અકારા, સ્ત્રી ઉચ્ચાર; વમનનો ઉછળો;
ઓક; ખાધેલું ન ખાઈ જાય એમ
થવું તે. કિં ૫૦ અકારી આવવી=કેલ-
ટીનો ઉકાંટો આવવો; વમન.

અકારો, પું ઘાંટો, મોટો સાદ; અમ. (૨)
અકઅકાટ; લવારો.

અકાલ, [આ. ચક્રહ] જેમ તેમ કળેને
ફાન માંડી મેટેલો કાઢિયો કે વાણિયો
તે. પરચૂરણ શાકભાજી અને ધરમત
ચાગે વેચનારો વેપારી. (૨) વાણિયો
કંઠસ, ચીકણા સ્વભાવનો અને સંભા-
ળીન વેપાર કરનારો માણસ; પોચો-ગરી-
અ સ્વભાવનો માણસ; તિરસ્કારમાં હાલ
વાણિયા માટે વપરાય છે.

અકાલાપીઠ, સ્ત્રી શાકઅખર; જ્યાં શાક
ભાજી વેચતાં હોય તે સ્થાન.

અકાલુ, નં શાકભાજી; લીલોતરી શાક.
(૨) લીલું-તાજું ધાસ તે.

અકાવલુ, કિં સં અકે તેમ કરવું. (૨) ચદા-
વલું; ઉસ્કેરવું. (૩) ખીજવવું.

અકુડી, અં છોકાં પ્રાંત ઉચ્ચારતાં બહુજ
વહાલબરો દુહાર.

અકુલ, નં [સં.] એક જાતનું ઝાડ અને
તેનું ફૂલ. બકુલનું ઝાડ ઘણું મોટું થા-
ય છે. બગીચામાં તે છાયા ને શોભા
આપે છે. એનાં બિયાં અતિસાર ઉપર

અને એની ઝાલ વધતી નિવારણ મા-
ટે અપાય છે. બકુલનાં બિયાંમાંથી ના-
કળાવું તેલ પણ ઉપયોગમાં આવે છે.
એ આરેમાસ ફૂલ આપે છે અને ફૂલ
પણ સદા સુગંધિ આપ્યા કરે છે. ભા-
વાના કવચો એમ માનતા કે તેની
પર મદનો કાગળો કરે તો ફૂલ આવે.

અકાર, પું ઘોઘાટ; કોલાહલ. ઉં અકાર
સંભળાયો ખારણે, હાહાકારનો હેત,
જાગ્યો ખેનો ખાતરી, આવ્યો લોક સ-
મેત સામળ.

અકારવું, કિં સં મોટો ઘોટો પાડીને બો-
લાવવું; હામોલવું; સાદ દેવો; અરકવું.

અક્ષવું, કિં સં મોટા માણસે નાનાને ભેટ
તરીકે કંઈ આપવું તે; ખુશી થ-
ઈને આપી દેવું; ભેટ કરવું; છનામ-પા-
રિતોપિક રૂપે આપવું તે. (૨) માફી
આપવી; ગુના-દોષમાથી વગર સજાએ
જતું કરવું; મૂકી રવું; દાન આપવું.

અક્ષી, પું લસકરને પગાર આપનારો અમ-
લદાર. (૨) ઘોડેસ્વાર લસકરનો ઉપરી.

અક્ષીસ, સ્ત્રી [પા.] ખુશી થઈ કાંઈને
કંઈ આપવું તે; ભેટ; છનામ; પારિતો-
પિક; પ્રસન્નતાની ભેટ. ગુણ-આવડ વ-
ગેરેની કદર કરી ભેટ વગેરે આપવું તે.

અખતર, નં [પા. ચક્ષતર] ઝટકો લાગે
નાહ કે તીર ભોંકાય નહિ તે માટે પ-
હેરવાનો સૈનિકોનો પોલાદની કડીએનો
ડગલો તે; કચ્ચ, ચિહ્નખત.

અખતારર, વિં ભાગ્યશાળી; નસીબદાર;
સુખી.

અખર, સ્ત્રી તવારીખ; હકીકત; વૃત્તાંત; છ-
તિહાસને યોગ્ય અમુક કાળનું અથવા
રાત્રી કે અમલદારનું વૃત્ત-હેવાલ તે.:-
મરાઠીઅખર.

અખરવું, કિં અં સાલવું; લાગવું. (૨)
પચાવું; ભોગપડવું.

અખાખખી, સ્ત્રી બોલચાલ; બોલ-બોલા
કરવી તે; સામસામે અખાખા કરવા તે.

(૨) હિસાદ; અખેડો; લડાલડી કરવી તે.
અખારું, કિં સં અખાળવું; મેરેથી ઠપ-
કા દેવો કે મોલવું; ધુરુવું; ઘોંટા પાડવા.
(૨) મળું સાફ કરવાને મેરેથી
અખારું.

અખાડું, નં કાણું; પોલ; દર; ગાંડું; ભોક.
અખાળો, પું મેરો ઘોંટો; ખૂમખરાડ; ભારે
અવાજ. (૨) મેરેથી અખારું તે.

(૩) ઘોંટાટ; ધાંધલ; હોહા; કોલાહલ.
કિં પ્રં અખાળા પાડવા=ઘોંટા કાઢવા.

અખિયો, પું દોરની આંટી દબને ભરવામાં
આવતો ટાંકો તે; તળે ઉપરની આંટી
લમ્પ સિવવું તે. કિં પ્રં અખિયો દેવો=
અટા લઇને સિવવું. ઝીણું અને પાસે
પાસેના ટાંકાવાળું સિવાળું તે.

અખીલ, વિં [આ] કંઠુસ; કૃષ્ણ; મખખી-
ચુસ. (૨) શક; ધર્ત. (૩) ગરીબ;
કંગાલ.

અખીલાઇ, સ્ત્રીં કૃષ્ણતા; કંઠુસાઇ. (૨)
કંગાલિયત. (૩) શકતા.

અખેડો, પું ટંટો; હિસાદ; કળિયો; ધાંધલ;
મારીમારી; અટ.

અખોલ, સ્ત્રીં ઝાડ, પહાડ અને જમીન વગે-
રેમાં પડેલું આખું-ચુકા જેવું પોલાણ તે;
ખાડો; ખાણ; ખોડ. ઝાડના થડમાંનું
અખાડું; ખાડું તે. ઝાડની અખોલમાં
ભરાઇને ખેસે છે.

અખતાવર, વિં નસીબદાર; ભાગ્યશાળી.

અખ, પું અગલો. અગભગત=દંભી; ઢોંગી.

અખડવું, કિં અ વિદૃત થવું; જેમ થવું કે
હોવું જોઈએ તેમ નહિ થવું હોવું તે;
અસલ-પ્રકૃતિસ્થ સ્વરૂપનું બદલાવું તે.
(૨) ખરાબ થવું; સડી-ઉતરી જવું.
(૩) ભ્રષ્ટ થવું; વ્યવહાર નીતિ વગેરે
વર્તનમાંથી નિકળી જવું. (૪) સ્થિતિ
કે ચાલુ સ્વરૂપથી વિકારી થવું. તથિ-
યત અખડવી. (૫) નહિ સાફ થવું. કામ
અખડવું. ચુ ચાઇ જવું. (૬) મલિન
થવું; મેલ વગેરેથી ગલીચ થવું. ૩૦ પ્રં

ધોતિયું અખડવું=હળીજવું. (ખીકથી)
વસ્તુ, વિચાર, કામ વગેરેનાં સ્વરૂપ અને
મથાર્થતા-જે મૂળ ધર્મ કે યોગ્યતા હોવી
જોઈએ તેમાંથી તે ધર્મ, મથાર્થતા કે
સ્વરૂપનું જનું રહેવું તે

અગડિયું, વિં એક તરફ દોલકી બળવે એવું;
જે બાજુએ ઢળી પડે એવું. (૨) જેમાં
ખેપણું હોય એવું; જોડીનું. અગડિયો
ખાટલો.

અગડો, પું ખેતો આંક; જે એમ સંખ્યાદર્શક
ચિહ્ન-વર્ણ તે. ૨. (૨) પરણેલો-
કુંવારો એકાકી નહિ તે; સપત્નીક. ૩૦
પ્રં અગડેમે=કંઈ માલ ન હોય એવો
તે; નવુંનક; ધણી ધણિયાણી જે તે, ખેતો
જેજ એમ, કિં પ્રં અગડેમે થવું=નિ-
ર્વશ જવો; ધ્યાયનમઃ થવું.

અગડો, પું પાણી અનાજ વગેરેનો પાછળ
રહેલો-તળેનો કચરો તે; કાદવ; ગડો;
ધૂળ રજ-પૂંજો, રેતી કાંકરી વગેરે તે
કચરોપુજો; ગંદવાડ-ભજવાડો.

અગધ્યાન, નં અગલાની ખાશક એક ધ્યાન
રાખી સ્વાર્થની ચોટ મારવાને માન ખેસી
રહેવું તે માન રહીને તાક્યા કરવું તે;
ઉપર ઉપરનો દેખાડવાના-ભરમાવવાનો
ઢોંગ તે; ખોટી સાધુતા.

અગળથું, નં દેખાય ન દેખાય એવા આછા
અજવાળા અધારાવાળો સમય; મળસકું;
આષણુધુધળું; ભળભળું. અગળથામાં
ઉડીને કામે ગયો છે. અગળથું થતાંજ
રસ્તે પડ્યો.

અગભગત, પું અગલા જેવી ઢોંગી સાધુતા
દેખાડનારો તે. બહારથી સાધુ જેવો-ધા-
મિક દેખાતો અને મનમાં સ્વાર્થ સાધ-
વાની તક જોયા કરનારો-ધૂર્ત માણસ
તે; ઢોંગી.

અગર, નં ચીકું; ધી ગરમ કરતાં તેમાંની
છાશ અને મેલ જે ઉપર તરી આવે છે
તે; ધીનો અગરો. (૨) તેલનો કચરો-
રગડો તે.

અગલ, સ્ત્રી [**ફા. વગલ**] ખખાની તળેને હાથના મળ આગળનો ખાડો તે; કાખ; કાખથી. (૨) આશરો શરણ; ઝોથ. (૩) અંગરખામાં અગલ આગળ આવતો જે ત્રિકોણાકાર કાપનો કકડો તે. (૪) બાબુ; પાર્શ્વ. ક્રિં પ્રં અગલમાં ધાલવું=શરણે લેવું. (૨) કબજે-તાબે લેવું. દયાવી દેવું. (૩) ભેટવું. અગલમાં માગવું=પોતાની પાસે-કબજે લઇ લેવું. ગાંઠે બાંધવું. ઉપાડીને લઇ લેવું; સ્વાધીન લેવું. અગલમાં ધાલીને ઉડીજવું છેતરવું; આખમાં ધૂળ નાંખવી; ધૂતતા કરવી; નહિ બદવું-ગાંઠવું તે અગલમાં રાખવું=પાસે-કબજામાં રાખવું. આશ-રામાં રાખવું; અગલમાં હોવું=કબજે હોવું. અગલો ઉંચી કરવું=દેવાળું કાઢવું; મારી પાસે કંઈ નથી એમ જણાવવું; નાદાર બનવું. (૨) નિર્લજ્જ થવું. અગલો દેખાડવી=દેવાળું કાઢવું; હાથેળીઓ દેખાડવી. અગલો કુટવી=નાચી કુદીને ખુશાલી દેખાડવી; ખુશી થઇ અગલો વગાડવી; ખૂબ હરખાઇ જવું. અગલો વગાડવી=અગલમાં પંખે ધાલી અવાજ થાય તેમ હાથ ઉંચા નીચા કરી નાચવું ફેરવું ને ખુશાલી બતાવવી તે. ૩૦ પ્રં અગલ અચ્ચું=અગલમાં ઘાસું હોય તો જણાયે નહિ એવા નાજુક ડિંગણા કદવું હોય એવું તે; મોઢાની સાથે સરખાવવું ઘણું નાતું એવું તે. કહેં મુખમે રામ અગલમે છુરી-ઉપરની સાધુતા અને અંદર-મનમાં કાતી રાખવી તે.

અગલગીરી, સ્ત્રી આલિંગન; ભેટ; કાટી; છાતી સાથે આંપવું તે.

અગલઘણા, પું ૦ પગે પહેરવાના તોડા; છુટી છુટી કડીઓનાં સાંકળાં.

અગલભાવાર્થી, વિં ૦ અગલા જેવી મતલબ રાખનારો તે; ધૂત; દંભી; ઢોંગી.

અગલું, નં [સં. જક] જળાશયના કિના-

રાપર રહેનાર અને માછલાંનો આહાર કરનાર ધોળી પાંખો, લાંબા પગ અને લાંબી અણીદાર ચાંચતું એક પંખી; અગલો કે અગલી તે.

અગલો, પું ૦ નર અગલું તે. (૨) અમુક તરેહનું નાતું વહાણ તે. ૩૦ પ્રં અગલો પાવટ બેઠો=હારી થાકીને બેસલું તે. પ્રાવટ=ચોમાસું. ચોમાસું આવતાં અગલાના પગ કહોવાઈ જાય છે અને તેજ સમયે અગલી ઇંડાં મૂકે છે, એટલે અગલો માળામાં બેસી ઇંડા સંવે છે અને અગલી માછલાં પકડી લાવી તેને ખોરાક આપે છે. ઢોંગ કરી બેસવું. ઉં ૦ હાથે ઠગનારે, અગલો પ્રાવટ બેસી, ઠગના માંડણું ઠીક કરીને, પાકી નવ જોઈ પેસી. ધીરો. દેવાળું કાઢવું.

અગવા, પું ૦ નાનાં બાળકના કાનને મેલ તે. અગવા કાઢવા=કોડરનાં કાનમાંથી મેલ કાઢવો.

અગાઈ, સ્ત્રી ૦ દાર અને કુતરાં વગેરેના શરીર ઉપર રહેનારી એક જાતની માંખ. (૨) કાનમાં થતો એક રોગ.

અગાઠ, પું ૦ ખરાબ થવું તે; વિકૃતિ; રોગ. (૨) અણબનાવ; કબિયો. (૩) તુક-સાન; કસર. (૪) સડો; સળો; પાચ; પંડ. **અગાઠવું,** ક્રિં ૦ સં ૦ ખરાબ કરવું. (૨) તુકસાન કરવું. (૩) રોગ આણવો. (૪) અણબનાવ કરવો; બ્રષ્ટ કરવું.

અગાડો, પું ૦ અગાડ; ખરાબી.

અગાસુ, નં ૦ આળસ આવતાં અને આળસ ઉડતાં લાંબો શ્વાસ લેવા મુકવાને મુખ પહોળું કરવું તે; અવાચી; મુખવિકાશ, **અગી,** સ્ત્રી ૦ સુદર થોડાગાડી. (૨) નજર. (૩) ઉચ્ચારનું સ્થાન-ગળું-મોં. વગેરે. :-અગી ફાટીગઇ.

અગીચો, પું ૦ [**ફા.**] બાગ; વાડી; ઉપવન. **અગું,** નં ૦ પોલ; બપોર; કાણું. (૨) ભિંત વગેરેમાં આરપાર ભોક હોય તે.

અગો, પું ૦ સ્ત્રીએને શોકના વખતમાં પહેર-

વાનો કાળે-અળીના રંગના સાદલા તે.
અધાર, વિં બહેબાકળા જેવું; અચ્ચાંચળ; રત-
બધ; ભ્રમિત; ચક્ક ચક્ક ગયેલું હોય
એવું. (૨) હૈયાસત્તુ; નિશ્ચેષ્ટ.

અચ્ચકઅચ્ચક, અં બાળક ધાવતાં થતો એવો
અવાજ; અચઅચ.

અચ્ચકડું, નં અચકડું.

અચ્ચકવા, પું એક ભતતું ગાંડપણ; જેને તેને
અચકાં ભરવા બધ એવા રોગ; હડકવા.

અચ્ચકાટણું, નાં ધાં અચકાંભરવાં; કરડવું.

અચ્ચકી, સ્ત્રી નાની ગાંસડી; પોટલી.

અચ્ચકું, નં દાંત મારીને-કરીને જે ધા પાડવો
તે; દાંતથી પાડેલો જખમ; ડાકું; દાંતે
કરડવું તે. (૨) દાંતે કાપીને કરેલો-મેંઘાં
માય એવડો કકડો તે.-અચ્ચકું રાટલો
નાંખ. [૩] નાતું પોટણું; ગાંસડી.

અચ્ચકો, પું મોટી પોટલી; ગાંસડી [૧] ખ
લેચી; કાચળા જેવડો મોટો કપડા મૂક-
વાનો સરકિયો વાટવો તે.

અચ્ચકોરણું, કિં દારને શાંત પાડવાને અચ-
અચ એવો મોંથી અવાજ કરવો-કાટવો
તે; પંખાળી-લડકો-વહાલનો અવાજ
કરી ઉત્કેરાયેલા દારને ધીમું પારવું તે.
(૨) મોંથી અવાજ કરી દારને હકા
રવું-વારવું વગેરે તે. [૩] હુખાવવું
બોળવું.

અચ્ચકોર, નં હુખકી; હુહકી.

અચ્ચાળી, સ્ત્રી [ફા.] નાનપણ; બાળપણ.

અચ્ચહવાડ જુન અચ્ચવાડ.

અચ્ચત, સ્ત્રી અચેલું તે; ઉગારો.

અચ્ચપણ, નં બાળપણ; બાલ્યવસ્થા.

અચ્ચઅચ, અં ધાવતાં થતો એવો અવાજ;

ધાવતાં અચ્ચાંના ઝોડ મેંઘાંથી દૂધ
ખેંચતાં અવાજ થાય છે તે. જીભ
અને ઝોડ લાંબા ટુંકા કરીને ઉતાવળે
ધાવતાં થતો અવાજ.-આ બકરીનું
અચ્ચું કેવું અચ્ચઅચ ધાવે છે.

અચ્ચઅચાટ, પું અચ્ચઅચ એવો અવાજ તે.

(૨) અં અચ્ચઅચ થાય તેમ; સંસયસાટ.

અચ્ચરવાડ, વિં અચ્ચાં છોકરાંવાળું; જેને
નાનાં નાનાં છોકરાં હોય એવું.-મચર-
વાડ કુટુંબ.

અચ્ચણું, કિં અં સંકટમાંથી ઉગરવું; સલા-
મત રહેવું. [૨] જવું અટકવું; થતાં
થતાં રહી જવું. :-વાગતાં-પડતાં પડતાં
અચ્ચો. (૩) ફાજલ પડવું; વધવું;
સીલકે રહેવું વાપરતાં ખાકારહેવું.

અચ્ચાં, સ્ત્રી અચત; અચાવ.

અચ્ચાઉ, વિં અચત થાય એવું.

અચ્ચારણું, કિં અં ટોર હાંકતાં મેંઘથી
અચઅચ એમ કરવું.

અચ્ચાર, વિં ગરીબ; રોક. (૨) અચકત;
કમભાર. (૩) દયા આવે એવું;
ખારકું.

અચ્ચાવ, પું સંકટમાંથી સહી સલામત અચ્ચી
જવું તે; અચવું તે; સંકટ, હાનિ, પાત
વગેરે ન થતાં ઉગરીજવું તે, સંરક્ષણ;
રક્ષણ થવું તે. (૨) પોતાના બોલનું-
કાર્પનું પ્રતિપાદન કરવું તે; દોષણું નિ-
વારણ કરવું તે; રૂપપક્ષનું બોલવું અને
તેને સુદ્યોષથી સાખીત કરવાનો-શિક્ષા-
આરોપમાંથી અચ્ચી જવાનો જે યત્ન
કરવો તે. (૩) વાપરતાં અથવા ખર-
ચ જતાં જે ખાકી વધે તે; વધારો;
ઉગારો. કિં પ્રં અચાવ કરવો-કમા-
રવું; વધારવું. (૨) પોતાને માથે આ-
વતા આરોપ સામે પોતાનું સંરક્ષણ
કરવું.

અચ્ચાવણું, કિં સં અચ્ચ એમ કરવું; રક્ષણ
કરવું; ઉગારી લેવું. (૨) કરકસર કરી
ને શાન્ત પાડવું; તારવું; ઉગારવું. (૩)
અટકાવવું; વારણકરવું.

અચ્ચી, સ્ત્રી અચ્ચી; ચુંબન.

અચ્ચીજણું, સંરક્ષણ થવું; અચાવ થવો. (૨)
ઉગરીજવું.

અચ્ચાળિયું, નં નાતું છોકરું, અચ્ચું.

અચ્ચાંકચ્ચાં, નં ઉંઘાંછોકરાં. અચ્ચાંકચ્ચાં
વાળું અચ્ચરવાડ.

અચ્ચી, સ્ત્રી બેરી; ચુબન; ચુમી.

અચ્ચુ, નં [સં. વસ્ત્] બાળ; છોકરું. ૨૦
પ્રં અચ્ચાં બાળના બેસ નથી, અર્થાત
અમુક કામ કંઈ સહેલું નથી.

અચ્ચા, પું પુત્ર; દીકરો. લાડ તેમજ તાઠાડા
ભાવમાં વપરાય છે.

અરછટ, વિં અરસટ; અડઅચડું; કડક. (૨)
જાડું અને આકડું; નહિ સુંવાળું.

અજર, પું તમાકુ; ભાંગ.

અજરખડું, ન [સં. વજ્રવત્] પોરણીનું
ફળ. (૨) એક કળી મળુકા. કઠણ
કળા લાકડાના મળુકાને રિંછના મોંમાં
ગ્રાવી તરત બહાર કાઢી લે છે. એ મળુકા
પછી અજર—વજરખડું કહેવાય છે.
નજર લાગે નહિ તે માટે એ મળુકા
રિંછના વાળ સાથે નાનાં બાળકના હાલ-
રામાં નાંખવામાં આવે છે.

અજવણી, સ્ત્રી અનવવું તે; અમલમાં મૂ-
કવું તે.

અજબું, કિં અં અમલમાં આવતું; પાર
પડવું. (૨) વાગવું.

અજવૈથી, પું વગાડનારો; અનવવામાં બા-
હોશ માણસ તે. (૨) અનવનારો.

અજખ, વિં બેવકુશ; અજક.

અજબ, પું કાપડનો વેપારી. ઉં જે ચાંદ
લોકનો મહારાજરે, મહેતા માટે થયો
અજબરે. પ્રે.

અજબ, સ્ત્રી વેચવાની ચતુરાઈ. (૨)
રમઝગ કરવી તે.

અજબવેડા, પું રમઝગપણું; આનાદાની કર-
વાપણું. (૨) વેપારીની માફક હા ના
ક્યાં કરવાપણું તે; ચિત્રકાશ.

અજબચિયો, પું વાંસ અને દોરડાં ઉપર ચઢી
કસરતના ખેલ કરી બતાવનારા લોકની
એક જાતિ અને તે જાતિનો માણસ તે.
(૨) બડાધખોર; હલકો ને બહુ આધુ-
કલો એવો—કુલચણ માણસ.

અજર, નં (કા. ગાજાર) નાણાની અને
મલની લેવડ દેવડ કરવાની જગા તે;

ચાડું; પીડું; ચુમરી. (૨) માલ વેચવા
લેવાને એકઠા થયેલા લોકોનો સમુદાય તે.
વેપારીઓનો સમૂહ. (૩) માલ અને
સરસામાન લેવા વેચવાનો વેપારીઓ
જે દર દરારે તે; પીડનો લાવ તે.—અ-
જર દહાડામાં કેટલીએ વાર ચઢે છે ને
ઉતરે છે. (૪) જાહેર લોકમાંથી થતી
ખરીદની માગણી તે; માંગ; ખરીદ.
:—દિંદમાં આ માલનું બજાર નથી. (૫)
ધમચકડ; ધાંધલ; ગડબડાટ; માલ લેવા
આપવાની હોંસાતુંસી તે. કિં પ્રં
બજાર વહોરવા જવું=માલ લેવા જવું.
બજાર કરવું=નિલ અપનો માલ ખરીદ
કરવા જવું. આવતાલ:—અજરનું ઠં-
કાણું નથી.

અજરગપ, સ્ત્રી અજરમાં આવેલી ઉડતી
વાત તે; અશ્વા; લોકવાયકા.

અજરલાવ, પું આપનાર લૈનાર બે જણ
નકી કરે તે નહિ પરંતુ જાહેર અજ-
રમાં જે કિમ્મત બોલાતી હોય તે;
વખતો વખત ચાંદામાં જે આવ હોય તે
આવ એમ.

અજરું, વિં અજરનું; જાહેર વેચવાણીનું; સા-
ધારણ; ખાસ બનાવટનું નહિ એવું;
નરસું; હલકી બનાવટનું. :—અજરું માલ
અને વરધીનો માલ. (૨) અનિશ્ચિત;
ઉડતું; અસ્થિર; નહિ સત્તાવાર એવું.
:—અજરું વાત ઉપર વિશ્વાસ રાખતા
નહિ.

અજવણી, સ્ત્રી અજવણી; કલમખંધી; ટાંચ;
જપતી; અમલમાં મૂકવું તે. (૨)
વગાડવું તે; વાદિત વગેરે. (૩) અન-
વવું તે.

અજવનાર, વિં અમલમાં મૂકનાર. (૨)
વગાડનાર. (૩) કરનાર; બનાવનાર.

અજવણું, કિં સં અમલમાં મૂકવું. જપતી
વગેરે. (૨) પાર પાડવું. કામ વગેરે.
(૩) પાળવું. (૪) વગાડવું. વાદિત
વગેરે. (૫) મારવું; ઠોકવું. ક-અ-અ-

ભવવું. (૬) રાંધવું; તૈયાર કરવું;
અનાવવું. :-આવાવું હાથે અળવી લે
છો કે કેમ ?

અર્થ, વિં. આમહી; હહીલું; જે આપત પકડે
તે કેમે કરી મૂકેજ નહિ એવું; ચીવટ,
ચીકણ. (૨) કટાણો આપે ને મગજ
મારી કર્યાજ કરે એવું.

અંજોટો, પું. લોટો; કળશિયો.

અંજોટો, પું. હાથનું ધરણું. ઉં. અણુવટ
જવને આંજોટે, દીસે કરે રૂડો. દયા.

અંજરંગહલા. પું. હવમાન; માર્ગિત.

અંજારડું, કિં. અં. ચોટાડડું; વળગાડડું; છુટ
નહિ એમ લગાડડું. (૨) લગાવડું;
વઢાડડું; એ જણને મારામારી થાય
એમ કરવું. (૩) ગળે નાંખડું; ઓઢા-
ડડું. ભેરવવું.

અંજારડું, કિં. સં. અળડડું; પકડીને રંગ-
દોળી નાંખવું; અથાથા કરવી; મારવું;
ઠાકવું; રંગડવું; પળોટવું; ખૂપ મહેનત
પહોંચાડવી.

અટ, પું. (નં.) નાનો પણ સુંદર ભરાક
ડીલનો ઢિંગણો લોટો; ટં. (૨) વિં.
નકર; જડ; ઘટ. (૩) ભરાક; પોષવું.
:-અટ મોગરો. [૪] તીખું; કડક.
:-અટ લોટું. (૫) તદન; સાવ; કંઈ
પણ સાધન ન હોય એમ. :-નળ આળ્યો
ને ઠીક થયું. હું તો પાણી વગર અટ
એસી રહી હતી.

અટક, વિં. સહેજમાં ભાગી જાય એવું; જરા
નમે કે વળે નહિ એવું. (૨) કડક;
તીખું; જેવું લાગે તેવું તરત મોઢ જ
ફેલી દેવું. આઈ; ખરાંઓ; અટકમોલું.

અટકણ, વિં. ભાગી-તરડાધ-ખરી જાય એવું;
અટકણું. (૨) અટકું ભરે એવું; કરડકણું.

અટકણું, વિં. તરત ભાગી-મોડાધ જાય એવું;
ભાંગણું; અરડ; તૂટીફૂટી જાય એવું; તીખું.

અટકણું, કિં. અં. વાળતાં, આંજણતાં કે અ-
વડાંતાં સહેજ ધારમાં ભાગીજવું; તૂટી
ફૂટીજવું; મોડાવું, ખરીજવું; સહેજ

હડીજવું.

અટકી, સ્ત્રી. ઢિંગણી પણ ભરાક શરીરની
ઠરી; સ્થામા.

અટકું, નં. અચકું; કરડવું તે. ડાહું. (૨)
નાનો ટુકડો; કડકો. :-અટકું રોટલો.

અટન, નં. [અં.] દોરા, ધાય, કે ધાતુ વ-
ગેરેનું બોરિયું.

અટમોગરો, પું. ભરાક પાંદડીવાળા ફૂલનો
મોગરો; કુંદ.

અટવો, પું. જડો અને નીચા-મેઠા ધાટનો
લોટો. ભૈયાઓ દાળ કરવામાં વાપરે છે.
(૨) વાટવો; ખલેચી.

અટાછજવું, કિં. અં. ઘણો વખત પડી ર-
હેવાથી અનાજ વગેરેનું ફુગાઇને અગડી
જવું. બિનાશવાળી હવા અને ઘણો વ-
ખત એકને એક હાલતમાં પડી રહેવાથી
અનાજના સડીને ગૂડા બાઝી જવા
તથા ખોઈ ને ખરાબ થઇજવું તે.

અટાઉ, વિં. રંગીલું; લહેરી; ફક્ક. છેલ
અપ્પની સાથે વપરાય છે. :-છેલઅટાઉ.
ફક્ક અને ઉડાઉ-લહેરીખાણસ. :-છેલ-
અટાઉને મોહનાંરાણી.

અટાડિયાં, નં. અટ ભાગી-હડી જાય એવાં-
ખોટાં મોતી. અટાડિયાં મોતી. (૨) કે-
રીના કદરને બાફીને કરેલું અથાણું.

અટાટા, પું. એક જાતનો કંદ; નાનોગોળ કે
લંબગોળ આકારનો કંદ; પંટટા; ગાંગડી.

અટાણું, કિં. અં. અગડીજવું; ખોઈ થઇ
જવું. જુ. અટાછજવું.

અટ, પું. (સં.) ખાળક; નાનો છોકરો.

અટકું, પું. [સં] ત્રિવર્ણનો જ્વેરનહિ દીધેલો
નાનો છોકરો તે. (૨) ઢિંગણો; વામનજી.

અટકું, નં. શકોઈ; અપણિયું; રામપાતર; ના-
નું કોડિયું.

અટ્ટો, પું. આળ; લાંછન; કલંક; દાઢ; અદનામી;
કાળાટીલી. (૨) મજબુત ને મેઠા ધાટનો
દાર ભરવાનો સીસો. બિજલસમાં પાં-
ચપન્ચીસ અટ્ટા દાર ખપી ગયો.

અડ, વિં. અરડ; તરત ભાગી જાય એવું. (૨)

મોટું; સાફ:-અડધાગી.

અડધા, પું. ખરપા; તુવેર, એરંડા વગેરે કડ-
લુ થડવાળા મોલનાં કાપનાં જમીનથી
મુંડે ઉંચાં રહેલાં હુંડાં; કરચા.

અડધો, પું. જડો લઠૂ-ભરાકે અંગતો માણસ
તે. સંગીન મળ્યુત એવું તે:-ડોસાને
મુંડે ચાક્ષ છે ? એ તો ઓ અડધા
જેવો એટલો.

અડછટ, વિ. ખરસટ; નહિ સુંવાળું; અડખચું.

અડકું, ન. અચકું ભરવાની માફ કરવું તે;
વાણીથી-ખીચથી તિરસ્કારવું તે; મિ-
જાજમાં તરછોડી નાંખવું તે; તખડકો:
છણકો:-નણદોષની વાત નિકળતાં પ-
હેલાં તો અડકાં નાંખતાં હતાં. અણગ-
મનો કારક તે.

અડખડ, સ્ત્રી. અડખડાટ; અકચક; લવલવ;
લવારી; અણુગમ્ભીરી રીસને ક્રોધમાં અ-
ડખડયા કરવું તે.

અડખડવું, કિં. સં. [સં. ચિલ્લણ] અ-
ણુગમે, રીસ, અને અભાવ વગેરેને લી-
ધે ક્રોધ આણત કે માણસ સામે-વિરૂદ્ધ
અડખડાટ કર્યા કરવો તે; ધીમેધીમે કંઠ
ખોલ્યા, મનમાં ગણગણ્યા કરવું; અણુ-
ગમે અને અસંતોષ પતાવવો.

અડખડાટ, પું. અડખડ; અકચકાટ; ગણગણાટ;
અસંતોષને ખાલી લવારો.

અડખડિયું, વિ. અડખડ કર્યા કરનાર; કક-
ણાટિયું.

અડખડું, કિં. સં. અકાળવું; કાપટવું. (૨)
દખાવવું.

અડધાગી, વિ. મોટા ભાગવાળું; સુભાગી.
ઉં. મીરાંઆધ અલિહારી તારી, આશા
એક મતે ઉરધારી, હવે હું તો અડધાગીરે.
અડધુંછિયું, વિ. મુંઝવેલું; જેને મુંઝવેલું ઉ-
ગી ન હોય એવું.

અડધુંછો, પું. જેને મુંઝવેલું આવી નહોય એ-
વો પુરુષ; ખુશરો. મુંઝવાળી સ્ત્રી અને
મુંઝવેલો પુરુષ હીણાગી ગણાય છે.

અડધા, પું. છોલેલી શેલડીના પિતા; કકડા;

ગટેરી; શરમા.

અડધું, કિં. સં. બહુ ચતર કાટવું; જડા
તારે કાંતવું. (૨) ના. ખરડવું, મિજાજ.

અડધો, પું. [સં. વટુ] દિવ્યવર્ણનો બાળ-
ક, નાનો છોકરો. (૨) જેને તરતમાંજ
જનોપ દીધેલી હોય એવો બ્રાહ્મણનો
આદ-નવ વર્ષનો છોકરો, જેને બ્રાહ્મ-
ચર્યની દીક્ષા અપાયેલી હોય એવો દિવ્ય
બાળક, બાળક બ્રહ્મચારી, બાળવિદ્યાર્થી.
કિં. પ્ર. અડધો દોડાવવો=કેપનચનસંસ્કાર
થયા પછી બ્રહ્મચર્યની દીક્ષા આપેલા
બાળકને ગુરુને ત્યાં મોકલાવવો તે, એવી
કરવામાં આવતી એક ક્રિયા તે. અડધો
દોડાવો=બ્રહ્મચર્યદીક્ષા લઇ કોઇ આ-
શ્રમપ્રતિ ગુરુને ત્યાં બણવા જતા વિ-
દ્યાર્થીને પરણાવવાની લાઘવ આપી
પાછો વાળી લાવવાની ક્રિયા તે. આગળ
બ્રહ્મચર્યદીક્ષા લઇ બટુ ગુરુને ત્યાં બ-
ણવા જતો. ત્યાં બાર વર્ષ વિદ્યાભ્યાસ
કરી પાછો ફરતો ત્યારે સમાવર્તન નામે
સંસ્કાર કરી વિવાહની તજવીજ
કરાતી. આ સંસ્કાર હાલ બણવાનું માંડી
વળાવરાથી તરતજ કરવામાં આવે છે.
અને બાળલગ્નની રીત પડવાથી તેની
સાસુ ભિક્ષા પીરસી રાખી લે છે,
અને તરત બીજો દહાડેજ ગુરુને ઘેર
જવાના મિથે દોડાવી પાછો ફરવાતાં ક-
ન્યાની સાથે તેનો વરઘોડો કાઢી ઘેર લ-
ઇ આવવામાં આવે છે.

અડધ, સ્ત્રી. વડાધ; મોટાધ. (૨) ડુલ; હુ-
લાશ; પોતાનાં પરાક્રમ બોલવાં-ગાવાં તે.
(૩) મગરથી; પતરાજ. કિં. પ્ર.
અડધ મારી-પોતાનાં વખાણ ગાવાં;
પોતાને માટે મોટું-પરાક્રમવાળું બોલવું.
અડધ હાંકરી; પોતાનાં વખાણ બોલવાં;
કુલાવું.

અડધખોર, વિ. પોતાનાં વખાણ કરનાર;
ડુલણુજી.

અડધુટ, અ. જેમનું તેમ; આમ તેમ જે તે

ચીજ વેરાયલી પડી હોય તેમ; અન્ય-
સ્થિત; જહિંતહિં ને તે વિખરાઈ પડેલું
હોય તેમ:-નારે બહેન ! હું ક્યાં આવું ?
મારૂં બધું એ કામ બડાચુટ પડેલું છેને ?

ખડાશ, સ્ત્રી ૦ ખડાઈ; કુલ; મોટાઈ.

ખડીફર, સ્ત્રી ૦ મગસકું; પ્રભાત. ઉં બડી
ફર ફડીને સ્વામીની શીખ માગી. સં.
હું. ના.

ખડું, વિં ૦ [વડું] મોડું; મહત્ત્વ. બડેલોક=
મોટા લોક; ઉમરાવ; અમીર લોક. બડે
મિયાં=મુસલમાન વૃદ્ધ; સજ્જનનું ઉપનામ;
મોટા માણસ; ગૃહસ્થ.

ખડુકે, પું ૦ કડણુ વસ્તુ ભાગતાં ને ચાવતાં
થતો એવો અવાજ તે:-કેવો બડુકા બો-
લાવીને ખાય છે. કિં ૫૦ બડુકા બો-
લાવવા=મેઠે મેઠે નિરાંતે કાઠી ચીજ રસથી
ભાગી ચાવીને ધીરે ધીરે ખાતી; આનાદે
ખાવું પીવું.

ખડેબવ, નં ૦ ખમ્મા, ખમ્મા થઇ રહેવું તે;
વૈભવને લોક વખાણુ એવી સ્તુતિ થતી તે.
ઉં ને વેળા તુજ ભાગનેા ઉદય થઇ,
થાયે બડે બવ તું. ઝ. ઉ. ચા. (૨) ઘણું
જીવો ચઢતી થાઓ, એવો ને મન્ય ઉદ-
ગાર તે:-બડે જાઓ મહારાજાધિરાજ !

ખડતી, સ્ત્રી ૦ [સં. વૃદ્ધિ] ચઢતી; ચઢતી-
કળા તે; ઉત્કર્ષ; અભિવૃદ્ધિ; પ્રતિદિન
સ્થિતિનું સુધરતાં અને વધતાં જવું તે;
વધારો.

ખડયું, કિં ૦ અં [સં વૃદ્ધ] વધયું; ચઢયું;
ઉન્નત થયું; મોટા થયું; ઉગયું ને ઉ-
છરયું; પુષ્કયું.

ખણુયું, નં ૦ તટુંકું; રણશિંયું:-ખણુયું કુંકયું.
(૨) ડિંગ; મપગેળો. (૩) વખાણુ;
પાયા વગરની પણ મોટાઇની ખોટી વાત
કરતી તે. (૪) હુલકું; હુલક; બંડ-
તોફાન. ખરે બપોરે બણુયું ને પોપાં બા-
ઇતું રાજ્ય. કિં ૫૦ બણુયું કુંકયું=
ખરી ખોટી કાઠ વાત હોય તે વધા-
રીને કહેવી; ગપ-તોપ મારતી; હોહા

થાય એવી વાત જાહેરમાં જણાવવી.

ખણુખણુયું, કિં ૦ આં પાંખો ફડફડાવીને ઉપર
ઉપર ઉડયા કરવું; માખીએ વારંવાર
હિતાં અને બેસતાં પાંખનો અવાજ કર્યા
કરવો; ઉપરને ઉપર ઉડયા-ભમ્યા કરવું
તે:-જોળ ઉપર માંખો બણુબણુ છે. (૨)
અસ્વચ્છ-મંદુ ગોખડું હોણુ; વગર સશક
કરવે જેમ ને તેમ ઉધાકું હોવાથી
માખો ઉડયા કરતી હોય એવું રહેવું.
(૩) ગણુગણુયું. (૪) આશામાં ને
આશામાં આગળ પાછળ ફર્યા કરવું.

ખણુખણુટ, પું ૦ ઉડતી માંખેલી પાંખનો અ-
વાજ તે; ખણુખણુટ; શુન્નર. (૨) મંદી
અભ્યવસ્થિત હાલત તે; બંજવાડો. [૩]
કણુકણુટ; બડખડાટ.

ખણુયું, જી ૦ બનવું.

ખતક, સ્ત્રી ૦ [સં. વર્તક] કાચખા અથવા
ખતકના આકારનું પાણી ભરવાનું કચરાનું
વાસણ ખતક અંકુશિતી પણ ચપડી હોઇ
માં ઘણું નાનું હોય છે. ખતક પાણી
ભરી સાથે રાખવાના અને દારૂ વગેરે
પેય ભરી મકવાના કામમાં આવે છે.
(૨) કાદવ અને પાણીરાળી જગ્યામાં
રહેનારૂં એક પંખી; એક જાતનો હંસ.
એનાં આંગળાં વચ્ચે સળંગ ચામડી
હોવાથી તે એક નાની હોડીની માફક
પાણી ઉપર તરે છે.

ખતકી, સ્ત્રી ૦ નાની ખેડા ધાટની કુર્સી.

ખતરીસ, વિં ૦ ત્રીસને બે; ૩૨. માણસ બ-
તરીત લક્ષણો કહેવાય છે. ઉં ખતરીસ
લક્ષણ આગળો, ચૈત્ર વિષા શુભ જાણ.
સામળ તે આ પ્રમાણે:-સ્વમાન, ધીરજ,
વાકપટતા, ક્ષમા, સત્ય, (પુરષનાં લક્ષ-
ણ] અભિમાસ, લાજ, સમય પરીક્ષા
અચળતા, યાતિસંબેધન. (કામડાનાં
લક્ષણ) સંતોષ; અસ્થનિદ્રા, તરત સમજ
જવું તે, સ્વામિ ભક્તિ, સાહસ ને કૃત-
તા (કુતરાનાં લક્ષણ) ઉચ્ચ સ્થાને
રહેવું. શત્રુને માલવો, મધુર બાપણ કરવું,

સ્વરૂપે સુંદર હોયું; સુષડતા રાખવી; યુક્તિ પ્રયુક્તિ જાણવી, તથા શીગા રહેવું; (મેરનાં લક્ષણ) વહેલા ઉઠવું, યુદ્ધમાં અડગ રહેવું, પરિવારનું પોષણ કરવું ને સ્ત્રીપર પ્રીતિ રાખવી (કુકડાનાં લક્ષણ) મહેનત કરવી, દુઃખને મળકારવું નહિ અને ભરોડ રહેવું. (ગણેડાનાં લક્ષણ) એક કથાન રાખવું [યમ લક્ષણ] અને પરાક્રમ કરતા રહેવું. સિંહનું લક્ષણ. આ અતરીસી લક્ષણ કહેવાં છે.

અતરીસી, સ્ત્રીઓ જેમાં અતરીસી દાંત જડાયેલા છે એવો મોનો ભાગ, તમે ઉપરનાં બે જડામાં, કે જેમાં અતરીસી દાંત રહેલા છે:—અહુ બોલ્યો તો અતરીસી ભાગી નાંખીશ. (૨) દાંતને લગાડવાનો રંગ તે. (૩) દાંતમંજનનું ચૂર્ણ. (૪) અતરીસ વસાણાનો જૂઠાં-કવાય-એક દવા તે. એ સુવાવડીને પાવાના કામમાં આવે છે. અતરીસું. ૨૦ પ્રાં અતરીસીએ ચઢવું; લોકાથી ચર્ચાવું; વગોવાવું; ગવાવું. ચાહન-જાહેરમાં ચર્ચા થવી તે; કોપની નજર ખેંચાય તેમ વર્તવું તે; અતરીસી અતાવવી=હસવું. જેખમદારી આવતાં હસીને ઉભા રહેવું; ફટકી-છુટીજવું; હસીને ઉડાડી દેવું. નિર્લજ્જ બનવું; બે મર્યાદ બનવું. (૫) વિં અતરીસ વાની જેમાં હોય અથવા અતરીસ રસ જેમાં હોય એવી-રસોષ. મોઢામાં સ્વાદ કંપન કરે એવી-રસોષ; રસવતી. ઉં અતરીસી પીરસું, ખેસાડી બાજીએ.

અતલાવવું, કિં ૨૦ દેખાડવું; જણાવવું. (૨) અર્થ કરી શીખવાડવું; સમજાવવું; બાણવવું.

અતાવવું, કિં ૨૦ દેખાડવું; જોવડાવવું; દર્શાવવું. (૧) સમજાવવું. (૩) બોલાવવું. (૪) વર્ણવવું. (૫) હાથના ચાળા ફરવા; સાન કરવી. (૬) દોરવું. (૭) અનુભવ આપવો. (૮) શીખવાડવું; બજાવવું. કિં ૫૦ આંખ અતાવવી=ખી-

વડાવવું; ડરાવવું. ધાક અતાવવી=ખીવડાવવું; ખીએ-ખીતું રહે એમ કરવું. હાથ અતાવવી=ધાક અતાવવી તે. હાથ અતાવવાં=જોર દેખાડવું; મારવું-ઠોકવું; શેહ-ધાક પડે એવું પરાક્રમ દેખાડવું. દાંત અતાવવું=હસી દેવું; ઢીલાપણું અતાવવું. કંઈ નહિ બનીશકે-એવા અર્થે નિર્મળતા અતાવવી તે. દાખલો અતાવવાં=રેખી પુરાવો આપવો; ઉદાહરણ આપવું; પડછે અતાવવો=પરખ આપવી; સાક્ષાત્કારિતાનો આભાસ આપવો; ખાતરી કરી આપવી. પાણી અતાવવું=શાય દેખાડવું; હોશિયારી અતાવવી; આવડ દેખાડવી. વ્યક્ત કરી આપવું; સાક્ષાત્ કરી દેખાડવું તે. કહું બાપ અતાવ કે શ્રાદ્ધ સરાવ=ખેમાંનું એક કર. મોં અતાવવું=મળવા જવું; સંમુખ જઇ ઉભવું; પ્રત્યક્ષ થવું. મળવું. તું તો અલ્યા! કોઇ દહાડો મોંએ અતાવતો નથી=અર્થાત્ આવતો-મળતો કે નજરે પણ પડતો નથી.

અતેલો, પું કિનારે કિનારે ફરનાઈ નાનું પહાણ. માલની લામેકલ કરવાનું નાનું વહાણ.

અત્તી, સ્ત્રીઓ [સં. વર્તિ] દિવેટ; વાટ. (૨) ઢાકડી; નમગરી; પલીતો. (૩) દીવે; મસાલ. (૪) ઉત્તેજન; ઉશ્કેરણી; પ્રેરણા; પ્રોત્સાહન. કિં ૫૦ અત્તી આપવી=વધારે ઉશ્કેરાય-ચઢે એમ કરવું; ઉત્તેજન આપવું. પલીતો મુકવો; બળતામાં ધી હાંમવું. અત્તી અતાવવી=અજવાળું પાડવું; દીવે દેખાડવો (૫) ધાંસ; કાચર, આટ. અત્તી ધાલવી.

અત્તો, પું ખાંડણીનું નાનું ને ટુંકું સુસળ. (૨) કાંઈ ચીજ ખાંડવાનો લોહનો જડો માથાદાર કડો; દસ્તા; સુસળી.

અત્રીસ, વિં અતરીસ, ૩૨.

અત્રીસું, નં સુવાવડીને ખવડાવવાનું અતરીસ વસાણાવાળું એક ચૂર્ણ તે.

અથવો, પું બાજ; તાંદળનની-ચીલની બાજ.

અથાવું, કિં સં અથમાં લઘુ લેવું; અથા-
વી પડવું; અળાતકારે લઘુ પડવું; પડાવી
લેવું. (૨) હંકાવું; મથાવું; ચકવી
નાખવું. પોતાની અગલમાં ધાલી લેવું.
અથાવી લેવું અથાવી પડવું અને અથાવી
મેસવું. કમળે ફરી મેસવું, પોતાનું હોય
એમ, ખીનના હાથમાં નય નહિ તે
માટે કમળે રાખી મૂકવું-તળે ધાલી
રાખવું તે. ઝૂંટાવી લઘુ પોતાની પાસે
-કમળે રાખવું-ભોગવનું તે. :-તે પારકો
માલ અથાવી બેઠો છે. જાથમાં ધાલીને
મેસારહેવું.

અદ, વિં (ફા.) ખરાય; નહારું; છુડું.
નાલાયક; ગર્હ; નિઘ :-અદકામ,
અદાનત. (૨) સીં નંધના સાંધા
આગળ થતું ગરમીનું એક દરદ-ગાંઠ તે.
સોળની લાંબી ગાંઠ ચાય છે ને ઝટ
શટ્ટી કે રૂઝાટી નથી. પ્લેગની ગાંઠ પણ
એ જગાએ નીકળે છે. (૩) વેપારીઓમાં
પાંચનો સંકેત તે.

અદકામ, નં ખરાય કામ; અભિચાર; છિના-
ળું તે. બોહું-નિંધ કર્મ તે.

અદઅસલત, સીં (ફા.) ગેરવર્તણૂક,
ખરાય ચાલ; કુટેવ.

અદગોઈ, સીં (ફા.) ગીયત; નિંદા;
કુધલી. (૨) ચાડી; કાઠની પાકળ
બુઁ બોલવું તે.

અદચાલ, સીં દુર્વર્તન; ગેરરીત; ખરાય
ચાલ તે; દરાચરણ.

અદજખાં, સીં નહારી જલ તે. ગાગ ગલોચ
વાળું બોહવું તે; અપચખ.

અદહવા, સીં (ફા.) અદુઆ, આંતર-
ડિના કકળાટ; શાપ; નિશાસો.

અદદાનત, સીં (ફા.) દુરાયય; દરામ
દાનત. અસન્નિષ્ઠા મનમાં જે ધુરી બા-
વના હોય તે.

અદન, નં (ફા. વદન) થરીર; ડીલ;
અંગ. (૨) મળાથી કમ્મર લગીનું સિ-
વેલું મેસવું વસ્ત્ર; કેડિયું; પહેરણ; કંચુક;

કુડતું.

અદનજર, સીં (ફા.) કુદૃષ્ટિ; દુષ્ટ ભાવના-
વાળું લક્ષ તે; ખાધ જવાની, કામ સાધ-
વાની કે ગુજી જવાની આંતરવૃત્તિ તે.

અદનસીખ, નં દુર્ભાગ્ય; અભાગિયાપણું;
હીણભાગ્ય.

અદનસીખી, સીં દુર્ભાગ્યપણું;

અદનામ, વિં લાંછિત; કલંકિત; અપજશ
પાળું; કુનામવાળું; ૩૦ પ્રં અદનામ
કરવું=કલંકિત કરવું; નામને અદો લ-
ગાડવો.

અદનામી, સીં અદો; લાંછન, નામોસી;
અપજશ.

અદનું, નં ચણતાં જોઈતું પાણી રાખવાનું
કડિયાનું કુંડું; પાણીનું તગાડું.

અદનો, પું હલકી ધાતું પવાલા જેવું પાણી
રાખવાનું વાસણ; કળશિયો.

અદફેલ, વિં ગેરચાલનું; દુષ્ટ; દોષ ને
તોફાની એવું; દંડેલ. (૨) અનીતિમાન.

અદફેલી, સીં ગેરવર્તણૂક; અદચાલ; અનીતિ.
(૨) દોષ; ધિંગાણું; તોફાન.

અદઅપત, વિં અભાગિયું, કમનસીખ. (૨)
દરામી; દુષ્ટ.

અદબો, પું (ફા) દુર્ગંધ નહારી વાસ
આવવી તે. (૨) ગીયત; નિંદા.

અદબોઈ, સીં નિંદા; ગીયત; કુધલી. (૨)
દુર્ગંધ; ખરાય વાસ તે. (૩) ગંદવાડ;
ગલીચી.

અદરી, સીં (સં. વદરો) ખોરડી. (૨)
કપાસનો છોડ.

અદલ, અં સાટે; અદલે; ઠેકાણે; અવેજો. (૨)
અદલવું તે.

અદલવું, કિં સં એકને ઠેકાણે બીજું લેવું
આપવું વગેરે તે; સાટાપાટી કરવી, અદલો
કરવો; ફેરફાર કરવો; ફેરવવું; ફેરવી નાં-
ખવું; એક કાઠીને બીજું ધારણ કરવું.
ઉં અદલોની અબોઠિયું વાર ચઢ. જતે
દહાડે કેશ અદલે પણ લક્ષણ ન અદલે
લાખા.

અહલામ, જી० અહનામ.

અહલાવડું, કિં સં જીવું આપીને નવું
લેવું; એકને અહલે બીજું લેવું. :-વાસણ
અહલાવવાં. (૨) ફેરવવું; સુધરાવવું.
(૩) જે ધારણ કરેલું હોય તે કાઢી
તેને ઠેકાણે બીજું ધારણ કરાવવું. :-વાધા
અહલાવવા.

અહલાવું, કિં સં ફરીજવું; એક સ્વરૂપ-
માંથી બીજા સ્વરૂપમાં જવું; ફેરવાવું.
(૨) એકને ઠેકાણે બીજું આવવું. ફેર-
શર થવો. (૩) પલટાવું; ખસીજવું.
(૪) હિલટસુલટ થવું.

અહલી, સ્ત્રી० અહલાવું તે; ફેરશર; સ્થાનાંતર;
એક ને ઠેકાણે બીજાનું આવવું જવું તે.
એક બીજાની જગાએ આમણસામણ
જવું થાય તે. (સરકારી નોકર વગેરે
માટે).

અહલે, અ० સાટે; એકને ઠેકાણે બીજું એમ;
અવેજમાં; ઠેકાણે. :- ગીતાને અહલે
થેટા લાવ.

અહલો, પું० અહલઅહલ કરવું તે; એકને ઠેકા-
ણે બીજું લેવું આપવું તે; અવેજ સાદું.
(૨) ઉપકાર; આભાર. (૩) વેર-
ખાર. (૪) અહલાવવા કે પાછું આપ-
વાનો જે જેગ તે. (૫) પ્રતિક્ષણ. કિં
પ્ર० અહલો આપવો=ખોટા ભરી આપવો;
સામાના કાર્યનો, ખોટનો, કે દેણગીનો
ખંગ વાળી લેવો; પ્રત્યુપકાર માનવો.
અહલો વાળવો, અહલો લેવો=ખોટા-દેણગી
વગેરેનો ખંગવાળી લેવો; પ્રતિક્ષણ લેવું.
:-નુકસાનીનો અહલો લેવો; અહલો કરવો;
આમણસામણ આપવું લેવું; વ્રાસણ
વગેરે અહલાવવાં તે; એકને સાટે બીજું
આપવું લેવું.

અહવું, કિં અ० ગાંઠવું; માનવું; હુકમ માનવો;
વશ વર્તવું; મોટાની મરજી રાખીને આ-
લવું; અર્પણમાં રહેવું. :-છોકરાં મોટાં
લગા પછી અહતાં નથી.

અહસીકલ, વિ० જેની સીકલ સારી હોય

નહિ એવું; કદરવું; વરવું; ખેડાળ.

અહસુરત, વિ० વરવું; કદરવું.

અહજમી, સ્ત્રી० અપયો; અજરણ.

અહામ, સ્ત્રી० [ફા. વાદામ] એક સુકો
મેવો કે જેની તંબી મીઠા અવાય છે. એ
અહુ ગુણકારી મેવો હોય મિઠાઈઓમાં
વપરાય છે. એના રોટલાને પાક બનાવવામાં
આવે છે. અહામનું તેલ પણ નિકળે છે.
કડરી અહામ જેરી હોય છે. (૨) ગુજ-
રાતના કેટલાક ભાગમાં હળવો કિરમ-
તના નાણા (સિકા) તરીકે અગાઉ અહામ
વપરાતો. હલકું ચણણ. :-એને
તો હું ફૂટી અહામ પણ આપવાનો નથી.
(૩) વાપરમાં નહિ પણ ગણતરીમાં
લેવા માટે તો તેથી પણ હલકા અંશનો
નાણક અવયવ. :-એક દોકડાની સોળ
અહામ; રૂપિયાનો ૧૬૦૦ મો ભાગ તે.

અહામડી, સ્ત્રી० અહામનું ઝાડ; અહામી.

અહામી, વિ० અહામના રંગનું; ભુખરું લાલ.

અહિવાન, નં० અહન; કુડતું.

અહી, સ્ત્રી० (ફા.) દુરાચરણ; અનીતિ;
અધર્મ. :-નેકી ને અહી. (૨) દુર્વ્ય-
સન; કુટેવ; કુછંદ; અવગુણ. (૩) નિંદા;
ચુગલી; ચાડી. (૪) ગીલીદંડાની અંત
મંજ-લખોટીઓની રમત રમતાં લોચ-
માં જે નાનો ખાડો કરવામાં આવે છે
તે; ગપ્પી.

અહુ, વિ० માલ વગરનો; ગંકું.

અહલ અ० અહલે; અહલ; સાટે; ઠેકાણું.

અધ, વિ० (સં.) આધેલું; સજ્જડ. જક.
હેલું હોય તેવું; નહિ છુટું. (૨) પર-
તંત્ર; પરવશ. જેમકે અધ સુષ્ટ-જીવસ;
જેના હાથમાંથી નાણા છુટે નહિ એવો.

અધિર, વિ० (સં.) અહરે; સાંભળે
નહિ એવું; કાંઈ ફેરવું.

અધું, વિ० સધણું; તમામ; પૂર્ણ; આખું; સર્વ.
કહે० અધા પાલખીએ એસે ત્યારે ઉચકે
કોણ ? અધી વાતે પુરો=અધી રીતે અ-
રાય-દુર્વસની તે.

અધે, અં સર્વત્ર; સધળે ટેકાણે; સૌ જગાએ.
:-પરમેશ્વર અધે હાજર છે.

અનડી, સ્ત્રીં તરત પરણી કન્યા; નવવધ.
અનડો પું તરત પરણવા જતો છોકરો; વર.

(૨) વિવાહમાં ગવાતું એક ગીત. ઉં
અનડા, ધીરે ચલે મેરી શેરીગલિયાં.

અનવું, કિં અં ઓચિંતું-એકદમ થઇ
આવવું તે; થવું; ઉપજવું, નિપજવું;
પ્રાદુર્ભૂત થવું. :-અરેરે ! કેવો અનાવ
અન્યો. (૨) જેવું જોઇએ તેવું થવું;
ઘાટમાં આવવું. :-પૂરી ઠીક બને છે.
(૩) અનુકૂળ આવવું; જોગાનજોગ
મળવો. :-મધા સારા સંજોગ અન્યા.
(૪) સ્નેહ-મેળાપ હોવો; એકદિલ
હોવું. :-વહુ વરને હવે બને છે. (૫)
હળી મળીને રહેવું-ચાલવું:-ઉપરીની
સાથે બને છે. (૬) નીશાના રંગમાં
આવવું. (૭) સુધક થઇ શણગારાવું.
:-આજે તે બની છે. ઉં બનીહતીને
અધી અપસરાઓ; આવેલ છે કિન્નર
કિન્નરીઓ. (૮) ઉપહાસમાં આવી પડવું;
મસ્કરી થવી:-ખોલતાં ખોલતાં બની
છે. (૧૦) કરી શકાવું.-એ કામ
મારાથી બનશે નહિ. રૂં પ્રં શરીરે
બનવું=પુષ્ટ થવું. બનવા જોગ=સં-
ભવિત. બનતા લગી=ધણું કરીને. બનવા
કાળ=માવી:-બનવા કાળ આગળ કોણ
હહાવું છે ? બનતીરાશ=મળતાવશેક:
બનવું તે; એકદિલી.

અનાત, સ્ત્રીં (ફા. ચાનાત) બહું-ધિંશું
પણ સુકાયમ-સુવાળા પોતાતું ગરમ
ઉનતું કપડું. એ ચોક્કાણ તરીકે ઓઠવાના
અને હગલા વગેરે કરવાના કામમાં
આવે છે.

અનાવ, પું કોઇ બાબતનું એકદમ બની આ-
વવું તે; ઓચિંતું કંઇ થઇ આવવું તે;
હેમારત; બીના; દૈવયોગ; ધટના; ઇન્તે-
દાક; પ્રસંગ; જોગાનજોગ. (૨) એક
બીજાને અનુકૂલ-ગોઠવું આવવું તે;

એક બીજામાં એકદિલે મળી જવું તે;
મેળાપ, સ્નેહ; મિલન. :-વહુવરમાં
અનાવ છે, સંપ: મેળ; અવિરૂદ્ધતા.
:-જુદા જુદા ધર્મની પ્રજાઓ હોવા
છતાં તેમની વચ્ચે સારો અનાવ છે.

અનાવટ, સ્ત્રીં અનાવવાની રીત તે; રચના;
ધટના; ડોળ; અનાવેલું-રચેલું-કરેલું
તે. :-આ કોની અનાવટ છે. (૨)
તરકટ; ખોટાઈ; કપટ; કાવતરું; કુભાંડ:
(૩) વેષ ભજવણી; ફજેતી; મસ્કરી:
મજક; ઉપહાસ્ય થાય એમ કરવું તે.
:-પાંચ માણસમાં એની અનાવટ ન
થાય તે સાંભળજો.

અનાવટી, વિં અનાવેલું એવું; ત્વાભાવિક;
કુદરતી નહિ એવું; કૃત્રિમ. (૨)
પોક્કળ; તક્કેદી, (૩) જુડું; ખોટું; ઢોંગી.

અનાવવું, કિં સં બને તેમ કરવું; તૈયાર
કરવું; ધડવું; રચવું; રંધવું; જોડવું.
(૨) મજક કરવી; બેવકુફ ગણાય
એમ કરવું; ઉપહાસ્ય થાય એમ કરવું;
હસારત કરવી. (૩) ઉપન્ય કરવું.
પેદા કરવું. (૪) તરવું; દોરવું; કાઢવું.
(૫) શણગારવું; શોભે તેમ કરવું;
ફક્કડ દેખાય એમ કરવું.

અનાં, સ્ત્રીં લાજ; શરમ; આપર; ઇજત.

અનુસ, નં (અ. ચરજુસ) ઉનનો બડા
વણાહતો ઓઠવાનો ફાળ; કાંબળો; ધા-
બળો; બોરા.

અનુસ, જું અનુસ.

અન્ને, અં બેઉજણુ એમ; અન્ના; બેઉ.
કહેં બન્ને બાણુએ હાલકો બળવરી
=બેઉ તરફનું સાઈ ખોલવું; દૂધમાં ને
દહિયાંમાં પગ રાખવો.

અન્નો, અં બેઉ; બેજણુ. ઉં મળી આ-
પણુ જણુ, અન્નો બહેન.

અપડું, નં લાકડાનું ગોળ રમકડું. (૨) વિં
બે પડવાણું:-અપડી શેઠલી.

અપૈથો, પું ચાતક; દેવતરશ્વો; એક પંખા.
વરસાદના પાણી વગર એની તરસ

છીપતી નથી એ વરસાદને માટે બહુ આતુર રહે છે. સી પ્રરપના ગ્રેમની આતુરતા માટે બપૈયાની આતુરતા કવિઓ કાવ્યમાં લે છે. ઉં બપૈયોરે, પિઉ પિઉ ઉચ્ચરે.

બપોર, [સં. સિમ્પલર પ્રા. વિપુલુર] દિવસના બીજા પહોરનો વખત તે; સૂર્ય માથે આવે છે તે સમય; મધ્યાહન; દહાડાનો મધ્ય ભાગ તે; બીજા પહોરનો વખત. ઉં પહિલક પુહરિ, બિપુહરે, સાંઝક. કાં પ્રખંધ.

બપોરિયું, નં આતસપાણીમાંની એક એવી બનાવટ કે જે સળગાવતાં બપોર જેવો પ્રકાશ આપે છે. (૨) વિં બપોરનું; બપોર લગીનું; બપોર સુધી કામ કરના-રું (આખો દિવસ નહિ એમ.)

બપોરિયો, પું એક ફૂલઝાડ અને તેનું ફૂલ તે. બપોરિયાનાં ફૂલ બપોરે ખીલે છે.

બપોર, પું બહારો; ધામ; તાપ; ઉકળાટ.:-બ-હા સો નહા.

બપોરવું, કિં સં શુભ કરવો; શ્રમદો કર-વો.:- હમણું સંધરશો તો આગળ બપો કરશે.

બપોરું, નં બાપીને કરેલું અથાણું; કાચી કરી વગેરે બાપીને તરત ખાવા માટે કરેલું અથાણું અથવા બાફેલો તે.

બપોરે, પું ધામ; ઉકળાટ; બાપ; પરસેવો પડે એવી ગરમી લાગવી-થવી તે.

બપોરવું, કિં પ્રં બાપે તેમ કરાવવું. (૨) રંધાવવું.:-રસાલાનાં ખાણસો માટે મ-ણું ખીચવું બપોરવું.

બપોરું, કિં અં બાપી પોતું ને મીઠું થવું; ગરમી લાગવાથી પોતું થવું. (૨) ધામથી અકળાવું (૩) રંધાવું; ચઢવું; સીકવું.

બપડ, સીં બપડવું તે; નારાજનો ધીમો બપડાટ તે.:-રોજ ઉઠીને આ શી બપડ.

બપડવું, કિં અં અરજી પ્રમાણે નહિ થવાથી

ચીઢમાં બોલ્યા કરવું; ગણુગણવું; બડ-કડવું.

બપડાટ, પું બપડવું તે; અરજી વિરૂધ્ધ થવાથી કઠણવું તે.

બપડાકિયું, વિં બપડાટ કરે એવું.

બપરમી, પું રંધવારો, રસોઇઓ.

બપરચીખાતું, નં રસોડું, રાંધણી. (૨) મંજવાડ; ગંદકી; બણુબણાટ થતો હોય એવું-અરવચ્છ રથાન.

બપુચક, વિં સૂર્ય; કમ અકલ. (૨) ખા-ઉચરે; ખાવા માટે આતુર રહે એવું; લાલચું.

બપુન, નં [જી. Baboon] આફ્રિકા અને બોર્નિયો તરફ થતાં મોટાં વાહરોની એક જાત.

બપ્પો, અં બે બેનાં બેડકાં એમ, એક સાથે બે હોય એમ, બેને જયે, બેની બેડે. :-મધે બપ્પો લાડું પીરસો.

બપ્પો, પું બકાર; બ; બ એવો અક્ષર અને ઉચ્ચાર તે.

બપ્પ, અં મળામાંથી થતો એવો ભારે અ-વાજ તે; ખાવાઓ બીજા ભાગતાં જે ઉચ્ચા-ર કરે છે તે; મહાદેવને પ્રસન્ન કરવા ગાલ ફૂલાવીને કરવામાં-કાઢવામાં આ-વતો એવો અવાજ તે.:-બપ્પ બોળા બ-મયમ મહાદેવ. (૨) ભારે અને ફૂ-લેલું હોય એવું; જંગી; કદાવર એમ. :-જાડુંબપ.

બમણવું, કિં અં પાંખનો ગણુગણાટ ક-રવો; પાંખ ગણુગણાટી ઉડયા કરવું; આસપાસ અને ઉપર ઉડયા કરવું.:-એ-ના મોઢા ઉપર માખો બમણે છે. (૨) લાલચથી આગળ પાછળ રચાં કરવું; ભગવું; આશામાં ભટક્યા કરવું.

બમણાટ, પું બણુબણુ થઇ રહેલું તે; માખો વગેરે નાનાં પંખાળી જીવડાંની ઉડાઉડ. (૨) મંજવાડ; માખો વગેરે બમણે એવી ગંદકી તે.

બમણું, વિં બેગણું; બેવણું દિગુણુ.:-એણે

ધીરેહું તેથી અમણું નો વ્યાજ લીધું.
૩૦ પ્ર૦ અમણી આરસ=એવડી પીડા;
વધારે મુશ્કેલી તે.

અમાન, ન૦ [ફા.] વર્ણન; વિવેચન; વિ-
ગતવાર હકીકત તે; અમાન. કિં ૫૦
અમાન ૧૨વું=વર્ણવું; વિગતવાર હકી-
કત આપવી. (૨) વખાણ.

અર, પું ૦ પનો; પહોળાઈ. (૨) વિં ૫૦મ;
ચુકત; લાયક; ધટવું. (૩) પુર પડયું
હોય તેવું; અમલમાં આવ્યું હોય તેવું.
કિં ૫૦ અર આવવું=પુરા પડવું; સ્પ-
ર્ધામાં સરખા ઉતરવું; એકબે વી એક
૩૫ થવું. ફલીશુતથવું, ફતેહ મળવી.
:—એની ઉમેદ અર આવી. પાર પડવું.
દેકાણે આવવું :—હવે અર આરશે. સ-
મેવાડિયું થવું :—હતુમાન ગરુડને અર
આવશે. (૪) મુજબ; પ્રમાણે :—ફર-
માન અર હુકમ.

અરક, પું ૦ [ફા.] ઉંટના માથા ઉંટિયું
ઉત્ત :—અરકના ધામળા.

અરકત, સી૦ (આ. વરકત) વિકૃતિ;
અરપુરતા; પ્રચૂરતા. (૨) કલ્યાણ;
શ્રેય. (૩) પ્રપૂર્ણતા; છત. (૪)
લાભ; ફાયદો; હાંસલ.

અરકવું, કિં ૦ સ૦ મોટેથી ખૂમ પાડવી; મોટે
ધોટે બોલાવવું; બકારવું. ઉં ૦ બોળા-
નાથ ભુજંગમ ધરતાં અરકે મધુરે સાદે.
પ્રેમાનંદ

અરકી, સી૦ ૩ની ગાંસડી.

અરકો, પું ૦ ઘોટો; સાહ, મોટો અવાજ ખૂમ
પાડવી તે :—શા માટે અરકો પાડે છે ?

અરખાસત, વિં ૦ [ફા.] વેરાયેહું; વિખરા-
યેહું; વિસર્જન :—સભા તે પછી અર-
ખાસત થઈ=કેડીમઠ.

અરહક, વિં ૦ નહિ સુવાળું; અડમચકું. (૨)
કડક; સખત; ન નમે એવું; કઠણ-ઉભું
તે ઉભું વગર વળવે કડક રહ્યા કરે
એવું. (૩) અરહ; આકર્ષ; અસહ.

અરસહ, વિં ૦ અરહક; અડમચકું; આકર્ષ; અરહ;

અનમ્ર; નહિ લીસું.

અરછી, સ્ત્રી૦ નાનો ભાલો; તારજેવું પથુ શ્લે
મોડું ને લાકડીને છેડે જરેહું હથિયાર.

અરછો, પું ૦ ભાંગે; મોટી ને લાંબી અરછી.

(૨) ઉભો સોંધા ને કડક લાંબો સોંધો
તે; કડક અને ઉભેહું એવું તે. ન નમે
એવું; સહું ને ઉભું તે :—અરછાજેવો
તે સામે ઉભો. શેલડીનો અરછો=સોંધો.

અરજત, વિં ૦ હીણમીનસું, હલકા જન્મનું;
કુન્નત; અદ્યતન;

અરજોરી, સ્ત્રી૦ જોરાશરી; જઅરજતી; જુલમ;
બળાકાર; અર્ત આપ્રહ, સખતી; જોર
કરવું તે. ઉં ૦ છોડો બૈયાં મોરી કનૈયા
મત કરો અરજોરી.

અરડ, વિં ૦ વાળતાં-નમાવતાં ભાગી જમ
એવું; કડક; કઠણ; સહેજમાં ભાગી જમ
એવું. (૨) અં ૦ દાંત તળે કચકાતાં
થતો એવો અવાજ; કડક-કઠણ ચીજ
આવતાં થતો એવો અવાજ :—અરડ
અરડ બધું ચાવી ગયો.

અરડવું, ન૦ આરણ્ય અને સાખતી વચ્ચે
જડવાની ઉધાડવાસ થાય એવી ભોખ-
ડની કસોમત; મિનગદં. બેડવું; વાળી
ખુલ્લો કરાય એવો સોંધો; કળ તે.

અરડો, પું ૦ વાંસો; પીક; કરોડ. (૨) સો-
પારીની એક જાત. ૩૦ પ્ર૦ અરડો ચા-
પડવા=હમ્મત આપવી; ઉત્તેજન આપવું;
ઉત્કેરવું; મદદ આપવા કહેવું.
અરડો ભાર થવો=માર આવનાં ચિહ્ન
દેખાવાં; માર માગવો. (૩) ગળ કરતાં
વધારે થઈ પડવું; દેવા વજેરેનાં માથે
બોળો થઈ જવો. (૪) કાઠિયાવાળો
એક હુગર.

અરણી, સી૦ ચિનાઈ માટીની અથવા દેશી
સખોરેલી પાર; અથાણું, અને થી વજેરે
અરવાતું માટી કે કાચ વજેરેતું વાસણ.

અરતરક, વિં ૦ [ફા.] પાસેથી દૂર
કરેહું; કાઢી મૂકેહું; રજા દેવાયેહું. આઠા
કે ચાકરી ઉપરયા કામ કરનારને કાઢી

મુકું તેનું-કલેકર સાહેબે એને મુને
આવતાંત અતરશ કર્યો.
અતરશી, સીંચાઈ-કામ ઉપરથી રળ-
મળવી તે; અતરશ કરવું તે.
અરહ, નં મિરહ; બકતને વરદાન આપવું તે;
પ્રતિજ્ઞા; પશુ; વરઆપવો તે; વચન.
અરદાશ, સીંચાઈ અરદાશ; સંભાળ. કિં પ્રં
અરદાશ રાખવી; અરદાશ લેવી.
અરદાશ, સીંચાઈ [ફા.] સંભાળ; ભાળ;
કાળજી રાખી ઠેર માણસ વગેરેને પાળવું
તે; તજવીજ રાખવી; કાળજીથી પરા-
ણુગત કરવી તે. દુઃખમાં-મુશ્કેલીમાં
મદદ આપવી-સંભાળ લેવી અને પાલન
કરવું તે.
અરદિયો, પું વરદાન આપનારો; અદિગ્ન;
ભાટ. (૨) બળદ.
અરદે, પું ઠંડીથી અથવા કૃત્રિમ રીતે બંધા-
યેલું-ઠરેલું પાણી તે; હિમ; હિમકણ;
કરા. કિં પ્રં અરદે પડવો-હિમ પડવું;
અપત્ત ઠંડકને લીધે આકાશમાંથી
વરસવું પાણીજ ઠાર થઈને પડે તે;
ઠાર પડવો.
અરશી, સીંચાઈ દૂધના માવો, ખાંડ અને
મુકો મેવો નાંખીને બનાવેલી મિઠાઈ તે.
અરશી પેંડા. ખાંડ મેવાને માવાની બ-
નાવટ તે.
અરશીચુરમું, નં અરશીની માદક ઠારીને
ચકતાં પાડેલું ચુરમું તે; હારેલો લાડ.
અરખડ, સીંચાઈ અરખડવું તે; ધીમે ધીમે ફરિ-
યાદને રૂપે મોઢ્યા કરવું તે; કણકણવું
તે; લવલવ; લવારી; અડખાડા.
અરખાઈ, અં [ફા.] રદ; ખાતલ, નકાલું;
બર્થ; નિધ્યા; ખાલી. કિં પ્રં અરખાઈ
જવું-નકાલું પડવું; બર્થજવું; બગડવું;
નહિ કામ લાગવું; નિરર્થક જવું.
અરખાદી, સીંચાઈ અરખી; બર્થ જવું તે;
ખોટો બચ થઈ જવો-કરવો તે; રદ
જતા રહેવું-કાદી નાંખવું પડે અને મિ-
થ્યા અરખ થાય એમ કરવું. અથવા

થવું તે પાપમાંથી. :-જર્મિનીથી કંઈ
થવું નહિ અને અમરતી ચોતાના દેશની
અરખાડી કરી.
અરાગળ, સીંચાઈ ઝીણો તાર; ધાંકડી; જીર્ણ-
જર તે.
અરાડ, સીંચાઈ ચીસ; બૂમ; રાડ; અરડા.
ઉં પાડે વાધ અરાડ; પ્રેમાનંદ.
અરાડવું, કિં સં ગળામાંથી તાણીને બે-
લવું; આરડવું; મોટા સાહે-ધોટા ગરજવું;
અવાજ કાઢવો. પશુનું બોલવું:-રાતે
ગાય અરાડે તે સાં નહિ. (૨)
કે.ધથી ગરજવું:-સાહેબ જરા વાંક
પડતાંત અરાડે છે.
અરાડો, પું મોટો ઘોટો; બૂમ, મોટો ગળા-
માંથી કાઢેલો અવાજ; અરાડવું તે.
(૨) ચુરમાં કાઢેલો ઘોટો તે. કિં
પ્રં અરાડા પાડતા-અરાજરામાં ચુરસે
થમ મોટીથી બૂમ પાડી; ઘોંટા કાઢવા.
અરાત, સીંચાઈ વર સાયંની મંડળી તે; જનન.
(૨) વરઘોડાનું સાજન તે.
અરાતી, પું જનૈયો; જનનાનો માણસ.
અરાખર, વિં (ફા.) સરખું; સમાન.
(૨) અર; વાજખી; ઘટિત; ચોગ્ય.
મારક; અનુકૂળ. (૪) વાંકું-ચુંકું
નહિ પણ સીધું-સપાટ. (૫) દુસ્ત;
જુસ્સુક રહિત. (૬) ઠીકઠીક ગોઠ-
વેલું. (૭) પુર; છોડે; આગેલો હોય
એવું; થથરિયત.
અરાખરિયું, વિં સરખેસરખું; સરખાઈયું;
સમાન-મળવું હોય એવું. વય ધન બળ
વગેરેમાં સમાન.
અરાખરી, સીંચાઈ સમાનતા; સરખાપણું; સરખું
થવું-હોવું તે. (૨) સરસાઈ; હરિ-
શાષ. સ્પર્ધા; કિં પ્રં અરાખરી કરવી
=ખીજની સમાન થવાનો યત્ન કરવો;
હરિશાષ કરવી.
અરાસ, નં કપૂરમાં ખીજે મસાલો નાંખીને
બનાવેલો મુગંધો પદાર્થ. (૨) ઝં.
પિંછી; કુચડો; કુચો. (૩) ખથરનું

એક માપ.

ખરી, સ્ત્રી અંગરખાનો એક ભાગ તે. (૨) બળી; ખરેંટું.

ખરૂં, પું (પ્રા. વઢજો) નેતરની જાતનું પશુ બરડ એક ધાસ. (૨) એ ધાસનો સાંઠો તે. આ ધાસ સાત આઠ શીટ ઉંચું થાય છે. તેની ઉપર મંજરી આવે છે અને તેના સાંઠા ઉપરથી લાલ પાકટ ને અંદરથી પોલા હોય છે. એ સાંઠાની કલમો થાય છે.

ખરો, પું અભિમાન; મગરૂરી; ગર્વ; અહંતાના તોર.:-કાણુ એનો ખરો ઉતારે? (૨) હેંશ; ઐધણ, તનમનાટ; ચસકો.:-એને લડવાનો બહુ ખરો છે. (૩) ચામોદી; પતરાણ. ઉં બજ્યા બાગી જશે બરા, જે દિન આવી જશે જરા. ભોજોભમત. (૪) ધણો સખત તાવ આવી ગયા પછી જોડ ઉપર જે ફાલ્લીઓ ફૂટી નિકળે છે તે. આવી ફાલ્લીઓને ખરો સુતરી ગયો, એમ કહે છે.

ખરોડું, નં બરૂં રાડું. (૨) જુવાર બાજરીના સાંઠો.

ખરોખર, વિં સરખું; સમાન. (૨) મોઝ; ઉચિત. (૩) અદલ; ખરૂં. (૪) પુરેપુરું; માણક. (૫) સમતોલ; ધરાધર. (૬) સાફ; સપાટ; ખાડાખેચા વગરનું; સરખું.:-જમીન ખરોખર છે, ખાડા ટેકરા નથી. એકરૂપ. કિં પ્રં ખરોખર થવું=સરખું સપાટ થઇ જવું; નાચ પામવું. જેમ ધટિત હોય તેમ.

ખરોખરિયું, વિં સરખા સ્વરૂપનું; સમવયનું સમોવહિયું; ઉમ્મર, ધન, કુળ, બળ; અને ચોખતા વજેરમાં સમાન હોય એવું તે.

ખરોખરી, સ્ત્રી બરાખરી.

ખરોળ, સ્ત્રી કાપા પાસામાં રહેલો એક અગત્યનો શરીરની અંદરનો અવયવ. આ અવયવ મેંદા જેવી વસ્તુનો બનેલો હોય જવડો હોય છે પણ તેનું કામ શું છે તે નિશ્ચિતપણે જણાયેલું નથી. તાવમાં

એ અવયવ મોટો થઇ જાય છે અને કિવનાઈનથી સકોચાય છે. બરાળ વધતી=એમ કહેવાય છે.

ખખર, વિં (સં.) અત્તાન; મૂર્ખ. (૨) અનાય; જંગલી માણસ; (૩) એ જાતિનો એક લોક.

ખહી, પું (સં. વહિન) મોર; મયૂર.

ખલ, નં (સં.) બળ; શક્તિ; કૌવત; જોર; સામર્થ્ય. (૨) ખેલ; બળદ.

ખલકે, અં (આ.) બલકે; એથી પણ વધારે; તેના કરતાં વિશેષ એમ.

ખલગમ, પું (આ.) મળક; મળા-છાતી-માંથી પડતો ઘટ ચીકણો પદાર્થ; કપ; બળખો.:-ખલગમ પડવા માંડે એટલે ઇંધણુ જોઈ થાય.

ખલગીર, સ્ત્રી સ્ત્રીઓને કોટ પહેરવાનું એક ધરણું.

ખલજીવું, કિં વારીજીવું.

ખલમ, સ્ત્રી બાફેલી ડાંગર. ચોખા બાગી જાય નહિ તે માટે બાગણી ડાંગરને બાફીને ખાંડવામાં આવે છે. બગાળ અને બરમા તરફ ધણું ખરૂં ડાંગરને બાફીને જ ખાંડવામાં આવે છે.

ખલવણ, નં આંખજાનાં પાણીમાં ઉકાળીને તૈયાર કરેલું મીઠું. શુદ્ધ કુદરતી મીઠું ખાવાની જેમને ખાંધા હોય તેઓ આ મીઠું ખાય છે. (૨) ખીડ-લવણ.

ખલવો, પું (આ.) ખંડ; તોફાન; રાજ-સત્તાની સામે ઝગડો કરવો તે.

ખલા, સ્ત્રી (આ.) માંચાફાંડ; પીડા; પંચાતી; ઝટ પતી જાય નહિ એવી તક-સારી બાબત.:-આ સ્ત્રી ખલા, રાજ ઉઠી હેરાન કરે? (૨) પીડાકારક અને ઝટ ખસે નહિ એવું ચેટક; જીતપ્રેત; મેલું તે. (૩) દેવ.:-મલા જોલે. ખલા લેવી=પંચાતી કામ હાથ ધરવું. ખલા વહેરતી=પીડા-આવડત આવે લેવી.

ખલાહ, સ્ત્રી (સં.) બખલી.

ખલાડી, જુઠું ખિલાડી.

ખલાટકાર, (સં.) બળાટકાર; બળજેરી; જોરજુલમ; જોરાવરી કરવી તે.

ખલાલ, વિઠ્ઠ હરામ; નીચ કર્મ કરનાર તે.

ખલાહક, પું (સં.) મેધ; વરસાદ; વાહ જાં; મેહ.

ખલિ, પું (સં.) દેવતાઓ અને બ્રૂતાદિ-કને આપવાનાં આવતો જોળ-મેટ તે; બળી.

ખલિદાન, નં (સં.) જોમ આપવો તે; બ્રૂતાદિને માટે-અન્નાદિકની મેટ આપવી તે. દેવ-દેવતાને આપવામાં આવતું જે બક્ષ રૂપી દાન તે; બળીદાન.

ખલિવર્દ, પું (સં.) બળદિયો, બળદ.

ખલિષ્ઠ, વિઠ [સં.] બળવાન; જોરાવર; બળયું.

ખલિહારી, ઓઠ વાહવાહ; ધન્ય; રૂપ, પ્રતાપ, ને ખુબી જોતાં મનમાં જે રતુતિ બાવ ઉત્પન્ન થાય છે તે બ્યંજક ઉદ્ગાર; શિદાશિદા થયાનો શાખાશી બર્યો ઉદ્ગાર; વારી જવું તે. ઉઠ-ખલિહારીરે અખે માત ! (૨) ખુબી; ધન્ય પ્રભાત.

ખલુન, નં [અં.] વિમાન; હવામાં ગતિ કરે એવું યાન-વાહન.

ખલે, ઓઠ કાખમાં જે ગાંઠ થઇ આવે છે તે, —કાખખલે.

ખલેયું, નં (સં. જલ્લય) ચુડી; દાંતની ચુડી ને લાઠડાનું બલેયું કિં ૫૦ બલેયાં પહેરવાં=નાટક કરવું; ફરીને પતિ કરવો. (૨) બાયલી બનવું; નિર્બળતા દેખાડવી. (૨) બલેયાં=ઓવારણ; દુઃખ; હરખથી આંશીવોદ દષ માથેથી કાચ ઉતારી પોતાને લમણે રાચકો ફાડવાં; હરખથી આંશીવોદ દેવો અથવા અત્યંત વહાલ દેખાડવું. ઉઠ પનપટ ઉપર દયાનો પ્રીતમ, મારાં મલેયાં લે છે રૂ. ૩૦ ૫૦ મલેયાં બેચવાં=ખાતાને આમળ બેચવાં, હિસાબ માંડી વાળવે;

ખાતાં બંધ કરવાં.

ખલેયું, નં બલેયું; ચુડી.

ખલાહું, નં નવી ખેડાયેલી જમીનનું ખીનું વર્ષ.

ખલાસીર, નં અર્થ; ગુદામાં થતો મસાનો રાગ તે.

ખશેર, વિઠ આઠ પાશેરા-અથવા-એંશી રૂપિયાભાર જેટલું વજન તે; જે વાર શેર શેર તે.

ખશે... ઓઠ ખશેર વજનનું કાટલું.

ખસ, અઠ થયું; એટલુંજ; ધણુંજ. હદ ખતાવે છે પાણી લેતા-ખસ=થયું-હવ નહિ જોઈએ. પચાસ; સંપૂર્ણ. આગ્રહમાં અલખત, ખચીત; નહિ ચાલે, પ્રશ્નિયાત, વગેરે અર્થ ખતાવે છે. : ખસ તમેજ જાઓ.

ખસી, ઓઠ રકાખી; છાછર.

ખસેં વિઠ જે વાર સો તે; ખસો. ૨૦૦.

ખસો, વિઠ ખસેં; જે વાર સો તે; ૨૦૦.

ખસતી ઓઠ (સં. જસ્ટિ) મળમૂલ છોડવા માટે ગુદા વગેરે વાટે પિચકારી આપવી તે; પિચકારી; મળાદિની શુદ્ધિ માટે ગુદાવાટે પાણી અને દવા વગેરે આપવાં તે; અને તે આપવાની નળી તે.

ખસતો. પું (ફા.) ગાંસા; પોટલી.

ખહલાવણું, કિં સં ખીલવણું; ફુંગરાવણું.

(૨) વધારણું; ફેલાવણું; પ્રસાર કરવો.

ખહવણું, કિં સં જોલણું. (૨) વહણું.

ખહાડર, વિઠ [ફા.] હિમ્મતવાન; સાહસિક; શરવીર; મર્દ.

ખહાડરી, ઓઠ ખહાડરપણું; સાહસ; હિમ્મત. (૨) પરાક્રમ; મર્દાપ.

ખહાણું, નં મિષ; ઓઠું; નિમિત્ત; ઢોંગ; જુહું કારણ.

ખહાર, પું [ફા.] ખુમસુરતીનું ખીલી રહેવું તે; જબક; શોભા; રંગ; મઝા; ખુબી. —ફેવો શરદ પુનમની ચંદનીના બહાર છે.

ખહાર, અઠ [સં. જહિર] ખારજો; અંદર

નહ એમ; અહિર. કિં પ્રાં અહાર.
 જવું=આસિ-રવા જવું. (૨) ઝોડે ૪-
 રવા જવું. અહાર પડવું=અકેરમાં આ-
 વવું; ખુશ પડવું અહાર પાડવું=અહર-
 રમાં લાવવું; પ્રસિદ્ધ કરવું. કવિએ
 નમગદ્ય અહાર પાડ્યું કે તરત લોકોએ
 તેને વધાવી લેવું. એ પાંચ પુસ્તક
 અહાર પાડ્યાં. કહેવું અહાર તેટલો ભો-
 યપા=અહ પહેલોએ; ઉઠા મનનો માણસ.
 અહારવટિયો, પું સરકારથી નાનાજ થઇ
 તેને રંગડવા અહાર પડેલો હુટારો; સર-
 કારને હેનન કરવા ને તેમ કરી દાદ
 મેળવવા અહાર ગરાસિયો જમીનદાર,
 હામેર કે બીજો માણસ ને.
 અહાર પડું, નાં સરકાર તેમજ પ્રાંને
 રંગડી સરકાર કે રાજા પાસેથી દાદ
 મેળવવા હુટારા કંતા દેશમાં બઠકવું
 ને; હુટારાપણ; રંગડ.
 અહાલ, વિં [ફા] કાયમ; જયુતું રા-
 ખેલું હાય એવું; સુર; રચાથી (૨)
 કપુલ; મંજુ. કિં પ્રાં અહાલ રાખવું;
 = અમરાખવું; જગાં યાજયેલું-મુકા-
 યેલું હોય ત્યાં ત્યાં રાખવું; અહાલ ક-
 રવું. તમને સાહેબે એન.એ જગા
 ઉપર અહાલ નાખી તમારી ત્રણ મહીનાની
 નાં પથ અહાલ કરી છે.
 અહાલી, ઓં કયમી (૨) મંજુરી. અ-
 હાલ અંતરી=ચાપન ઉચાપન ને
 નિષ્ક્રમ.
 અહાર, વિં મહાર; મહારાજ ગરેલું હોય
 મવું; નદવલ.
 અહારુ કિં સાં મનરવું.
 અહાર, અં [સં] અહાર; અંદર નહિ
 મમ. (૨) પેલી પાર.
 અહિરગ, વિં અહારવું; ઉપવું; દેખાવું;
 દર્શનક.
 અહિમુખ, વિં િમુખ; નહિ સંખ; અ-
 હારુ. (૨) પગમ; પાછળ (૩)
 હુટા મોહું ઉં અમે તમ કહે મોહ અહિ-

મુખ, કહ્યું વેણ કમમ સહેલો, મરજુ પર-
 વણ પડી ગ્રેમદા, કેમ પેરે દિન લેશે.
 લગ્નરામ.

અહિલોપિકા, ઓં [સં] અહાર પડતા
 અહારથી બીજેન અર્થ, નામ અને આ-
 શીતોદ વગેરે નિકળે એવી જે કવિતાની
 રચના તે.

અહિર્વર્ષિષ્ણુ, વિં [સં] અહારથીજ
 વધ્યા કરે એવું; અહારથી ફરીને વધ-
 નાઈ એવું તે.

અહિષ્કાર, પું [સં] અહાર કાઢી મૂકવું
 તે; ત્યામ; દેશવટો.

અહિષ્ક્રુત, વિં [સં] અહાર કાઢી મૂકવું;
 તરછોડી નાંખેલું; તજેલું.

અહુ, વિં [સં] ઘણું; નસ; પુષ્કળ, (૨)
 મોટું. ખૂબ. કહેવું અહુ તાંબે વડી જમ=ધ-
 ણું એમવું તે સાઈ નહિ. અહુ દોડે તે
 પાછો પડે=અતિ જોર કરવું તે સાઈ નહિ.
 અહુ તાંતય બળિયું=સંપ તે બળ; કાઝા
 કાય રળિયામણ.

અહુધા, અં [સં] ઘણું કરીને; વિશેષ; મોટ
 ભાગે; અહુ પ્રકારે જોતાં; આજે તો અહુ-
 ધા વરસાદ આવશેજ.

અહુપયું, વિં ઘણા પગવાળું-પ્રાણી તે. કાન
 ખળુરો, કરોળિયો વગેરે. ૩૦ પ્રાં અહુ
 પગી=અહવા. સહેજમાં ઘેર ઘેર ચાલી
 જાય મારે. નમગી પથ કહે છે.

અહુબોહું, વિં બોલ બોલ કરનાર; અહાર
 પડતું બોલ્યા કરે એવું; વાચાળ; બોલકણ.

અહુમતી, ઓં અહુમતપણું; જે પક્ષમાં
 ઘણા મતનો જીતલો હોય તે; ઘણી
 સમીતી હોય તે; મતબૂચ=આ સુટ-
 ધીમાં સિબરલોની અહુમતી છે.

અહુરૂપી, વિં વિચિત્ર રૂપવાળું, નાના વેષ-
 વાળું. (૨) તરેહવાર વેષ ધારણ
 કરનાર.

અહુવચન, નાં [સં] વસ્તુનું અનેકપણું
 તે (બાકરણમાં) એક તે એક વચન
 ને એકથી વધારે તે અહુ વચન. એક

બેઠા અને બહુ બેઠા.

બહુબાર, અં [સં.] બહુલ વખત.

બહુવિધ, અં [સં.] બહુ પ્રકાર.

બહુ સ્ત્રીહિ, પું [સં.] વ્યાકરણ પ્રમાણે બે અથવા વધારે સ્ત્રીઓથી બનતો એક સમાસ.

બહુશ્રુત, વિં [સં.] જેણે બહુ સાંભળેલું હોય તે; સાંભળી સાંભળીને જેણે બહુ જ્ઞાન મેળવ્યું હોય તે; બહુ.

બહુસાર, અં વાર; ક્રી; હા એમન.

બહુન, સ્ત્રીં [સં. મનિની] બનિની; માનવી; મા બાપની કાકાની, મામા માસી ને ફાધ વગેરેની છોકરી તે; બેન. (૨) નાની છોકરી કે જુવાન સ્ત્રીને સંબોધવાનો શબ્દ.

બહેર, પું બહોરાપણ; નહિ સંભળાવાપણ; ધાક. (૨) શ્રવણે ક્રિયતું સંજ્ઞા રહિતપણું તે;—કાન બહેર મારી ગયા છે.

બહેર, વિં (સં. બહિર) નહિ સંભળતું; જોનાથી સંભળાતું ન હોય તે; જેને કાને સંભળાતું હોય નહિ એવું. ૩૦ બહેર હોય તે મુંશુ પણ હોયન.

બહોળું, વિં [સં. વિશાળ] વિશાળ; મોઢળું; ખુદ્દળું; વગર સંકોચે ફરાય-ધુ-માય એવું તે. [૨] ઉદાર; નહિ કં-જુસ એવું;—આને તો બાધએ બહોળે હાથે ને મોઢળે મને ખરચ ક્યું છે.

બળ, નં [સં. બલ] ભેર; શક્તિ; સામર્થ્ય. (૨) કૌશલ; તાકાત. (૩) પ્રભાવ; પ્રતાપ. [૪] સૈન્ય; લશ્કર. (૫) દમ; હુમર. કિં પ્રં બળ કરવું—જેને વાપરવું. કહે બળ કરતાં કળ વધે.

બળકં, સ્ત્રીં બળી.

બળકં, વિં બળવાન.

બળખે, પું બળામાંથી નીકળતો બડો ને સીકલો કસો. બેઠા તે; મળે, બલમ.

બળજોરી, સ્ત્રીં બહુ આગ્રહ કરવો—જેને

વાપરવું તે; બળેશ તરારરી; જોડો.

[૨] બળારદાર; જોર જુલમ ખૂબ ખેંચાણ કરતો તે.

બળતણ, । બળવાના ક્રમમાં આવે એવું જે તે; લાકડાં, કાપા, કાલા, જોડી, ઝરડા વગેરે વગેરે તે; સરખન; કડી.

[૨] હિં શબ્દવામાં વાણ્ય ઉં પચ બળતણ વારણ્ય ના શી રીતે રાધાય ?

બળતરા, સ્ત્રીં બળવાથી કે દાઝવાથી થતી જે પીકા તે, દઝાવાની ચાચાંડી તે, ચમડી ઉપર દઝાવાથી કે બાળ કામ કારણથી થતી એવી પીકા. (૨) મનમાં બળવું તે; કચાટ; ખરડાવું તે; ચરચર થવું ન; ફિક; ચિંતા ઉં દમાના પ્રભુ પ્રાણ વદ બ મળે તો બળતાન ટળે. [૩] અદેખાઇન અસર; કબ્યાં દાઝ તે;—એને મોજ કરતી એક મને બહુ બળતરા થાય છે.

બળપારી, વિં બળવાન. ઉં જેહ અથા મુમ્મા વનમાં તમ, અક હવું ટોટક બળ પારી. પ્રેમ. (બળબીજ પછી લેવું.)

બળતું, વિં સળગતું; લાગતું. (૨) સંતાપ પમેલું; મનથી દુઃખ પામતું. (૩) કબ્યાં-ણું; અદેખું; ઝેરલું. (૪) નં સારી પેટે બળવું-સળગવું તે; જળહળાટ બળવું તે; ભડકું; તાપ; બળતાં લાકડાં અને બળતો દેવતા તે.—બળનું સંકેતો બળનું કરો એટલે પૂરીઓ ફૂલો. ભડભડ બળે એમ કરવું તે. કહે બળતામાં ધી હો-મવું—કેમરણ કરવું, વધારવું; જોરથી વધારે બળે એમ કરવું.

બળક, પું [સં.] બલોવર્ધ ખાસી કરેલો વાહડો કે આખેલો તે; હળમાં ગાડીમાં આ બીજા જોરથી તણવાના કામમાં લીધેલો જે ખાસી સાદ તે; હોડો; બળદો; બેલ; બલાવધ. (૨) અલ વગર મહેનત કરી બળનારો; વેતરો.

બળકિયું, નં સાધારણ બળદ તે; બેલ.

બળબળ, સ્ત્રીં મનમાં બળવું—ચિંતાથવા

કરવી તે; અળતરા; મનસ્તાપ. (૨) ફિ-
કર; કાળજી; ચિંતા; સંતાપ. (૨) ઠાઠ;
અદેખાક; ઇર્ષા.

અળખીજ, સ્ત્રી એક જાતની ઝોપધિ.

અળવતર, વિં વધારે અળવાન; ઘણું જોરદાર
અળવત, વિં અળવાન; અળિયું.

અળવાબાર, પું અળવો કરનાર; ફિસાદી; અં-
ડબાર.

અળવાન, વિં અળિયું; અળવંત; જોરાવર,
સમર્થ.

અળવું, કિંસં અગ્નિ-દેવતાથી-ગરમીને શીધી
ખાખ થવું; લાગવું; સળગવું; ફાગવું. લાકડાં,
ધાસ, તેલ વગેરે અળવું (૨) જોરસાથી
અકળાવવું. ગભરાવું. (૩) અદે-
ખાક કરવી-થવી. (૪) સાઈ
જોધને મનમાં અળવું. કિં પ્રં તાપે
અળવું=ગરમી. રહેવું તાપસહેવો; -તાપ-
થી પીડાવું વિરહે અળવું=વિરોગની પીડ
સહેવી; વિરહે શોષાવું. અળાને ખાખ થઈ

જવું=અદેખાકથી ખૂબ નરતાપ ભોગ-

વેલ. (૫) પાણી વગર શોષાક-સૂકાક

જવું; -વરસાદવગર કરસણ અળી જાય છે.

૨૦ અળ્યું=ધાર્યું; ખર ગયું; કષ્ટ દરકાર

નહિ એમ; -અળી એ વાત જવા દો.

૩૦ અળી વાડીને અંગલો બેશ ન

બેશ અને ગમે, અળ્યં કોય પલંગને પાટ,

ન ખાટ રૂએ મને. અળ્યું=સંતાપાયેલું=

અળ્યું બોલે એ ખઈ શું કરીએ. કહે

અળતું ઘર કૃષ્ણપણું=પીડા ટાળવા ને-

પ્રુણ કરવા નીકળવું તે. જેમાં માલ ન-

હિ તે આપવા તત્પરતા દેખાડવી તે.

અળતામાંથી ખુંકવું=જતાં જતાં જે લાભ

લાધો તે ખસે એવા અર્થમાં વપરાય છે.

અળવો, પું અંડ; અખેડો; ફિસાદ; તોફાન.

અળહીન, વિં નઅળું; કમજોર.

અળાતકાર, પું અલાતકાર; અળજોરી; મરજી

ઉપરાંત પતાજી કરવું-કરાવવું તે. કિં

પ્રં અળાતકાર કરવે=સ્ત્રીની મરજી વિ-

રૂદ સંગ કરવા. જુલમ કરવો.

અળાપી, પું મનમાં જે અળ અળ-ચિંતા થવી
તે; શોક; સંતાપ; પશ્ચાત્તાપ વગેરે અર્થ
તે. કહાપી; મનસ્તાપ. કિં પ્રં અળા-
પોકરવો=ચિંતા કરવી.

અળિયું, વિં અળવાન; જોરાવર, કહે અળિ-
યા સાથે બાથ=અળવાનની સાથે થવું તે.

અળિયાકાકા, પું સેયડ; એક જાતના ધણીજ
ચેપી તાલ કે જેમાં માણસના કરીર

ઉપર નાના નાના ફેલાયા થઈ આવે છે.

એક અડવાડિયા પછી એવું જોર નરમ

પડી-ભિંગડા વળી દાણા રૂઝાઈ જાય છે.

અળિયેલ, વિં અળેલું; ઇર્ષા વગેરેનાં જોરસા-
થી રાત દહાડો સંતાપ કરી કરીને સો-

રાઈ ગયેલું; કંકાસિયું; કંકાપો કર્યા કર-

નારં.

અળી, સ્ત્રી (પું) [સં. ચક્ષિ] દેવ, પિ-
તૃઓ અને જૂતાદિકને અર્પણ કરવામાં

આવતું જે અર્ચ્ય તે; ભોગ. કિં પ્રં

અળી આપવો=ભોગ આપવો.

અળેવ, સ્ત્રી શ્રાવણ સુદ પુનમ, યજુર્વેદી
બ્રાહ્મણોને જનોઈ બદલવાનો દિવસ.

શ્રાવણી પૂર્ણિમા; નાળિયેરી પુનમનો દિ-

વસ-તહેવાર તે.

અળે, સ્ત્રી ગાય ભેંસ વિચાયા પછી તરત કાં-
ટેલા દૂધની એક બનાવટ તે.

અળોતિયું, નં નાના બાળકની આંકટળે રા-
ખવાનો-મળ મૂલ ગ્રીલવાનો જુમડાનો

કકડો તે.

અંકેરણ, વિં (પું) બોલવે કામ કરવે બ-
હાદુર તે; છેલ બટકને કકડ માણસ તે.

અંખારણ, કિં સં અખાળવું; ઘોંટા પાકવા;
ગુસ્સો કાઢવો.

અંગ, પું બુદ્ધિ; તક; તરંગ. (૨)

તરફ; ભાત; રંગ. (૩) કલ્પના; જુકિત.

(૪) એક જાતની ખાર; કલાકની એક

બનાવટ-ધાર તે.

અંગડી, સ્ત્રી સ્ત્રીએને કારે પહેરવાલું કા-
ચવું કે ધાતું ગોળ મરજી; કંકા; કંક-
ણ; વલય. ઉઠ શોભે સુનાઈ કરે કંક

બંધીઓ બંધુકિયા બેસતી બંધીઓ.
કાચતું પાતણું કંઠકુ તે બંધી.
બંધીલી, સ્ત્રી નાનો બંધો.
બંધો, પું [અ.] વાડી વચ્ચે-બાંધેલું કુંદર
મકાન.
બંધાણી, વિનં બંધાણેશનું; બંધાણ સંબંધી.
બંધાણું, નં લીલી કે પીળી ભાંચ ને વચમાં
બીજ રંગની ટપકીવાળું ધાધરાતું લુગડું;
ભાતીગલ ધાધરાપાટ.
બંધી, સ્ત્રી બિંદી; ટપકી; નાની ટીલકી; બે-
ભમરો વચ્ચે કરેલી ઝીણી ટપકી.
બંધ, પું વાવીને પકવેલા અનાજ સાથે થયેલો
બંધી કણુ તે; બંધિયો.
બંધિયો, પું ચોખાની અંદરનો અણુબેઠ
ખડના કણુ તે.
બંધી, સ્ત્રી એક ભતતું સામા જેવું અનાજ.
આ ધાન્ય જલદી પાકે છે અને થોડી
મહેનતે એની મેળે ઉગી નીકળે છે. એના
તાંદળાનો ભાત ને લોટના રોટલા થાય છે.
બંધ, વિનં બુંદ; અકકલ વગરનું; ધાર વગરનું.
બંધ, નં હુલડ; હિસાહ; બળવો.
બંધબેર, વિનં તોરાની; હિસાહ; હુલડી; બંડ-
કરનાર.
બંધિયું નં બંધન; બંડી.
બંડી, સ્ત્રી કમર લગી આવતું પહેરવાતું
વસ્ત્ર તે; બંધન.
બંધ, પું બંધ; જેથી કોઇ બીજ ખુલ્લી વહેતી
બંધ થાય તે; આડ. (૨) બેડી; હેડ.
(૩) હદમાં રાખણું તે; કેદ કરવું
તે; પાણી અટકાવવાનો પુરતો; બાંધ.
(૪) પટો.
બંધગી, સ્ત્રી (ફા.) ધધેર પ્રાર્થના; ભક્તિ;
નિવાળ. (૨) કુકમ; આશા.
બંધર, નં સમુદ્ર અથવા નદી કિનારાની તે
જગા કે જ્યાં આગળ આવીને વહાણો
થોભતાં હોય; જ્યાં વહાણો ઊપતાં
હોય તે સમુદ્ર કે નદીના કિનારો. (૨)
સમુદ્ર કે નદી ઉપરનું તે ગામ કે સહેર,
કે જ્યાં આગળ જળમાર્ગે વેપાર રોજ-

ગાર ચાલતો હોય. (૩) દુરબ્બે; માંડવી;
હો; ધકકો. કિં ૫૦ બંદરબું-
ઝોડનું.
બંધરી, સ્ત્રી એક ભતતું બુદીવાળું
કપડું; હિંટ. આ કપડાની પાંધડીઓ
થતી હતી.-બંધરી પાંધડીઓ.
બંધવો, પું બંધવો.
બંધી, પું કેદી, બંધીવાન. (૨) સ્ત્રી
બંધી; અટકાવ; મનાઈ; બંધી. (૩)
રાજ અને મુદ્દરથ વગેરેનાં વખાણુ કર-
નારો-ગીત ગાનારો ભાટ, ચારણ વગેરે;
માગધ.
બંધીજન, પું રાજ અને મુદ્દરથ વગેરેનાં પરા-
ક્રમ અને જશ્ન ગાનાર એક ભતિ; ભાટ;
માગધ. ઉં બંધીજન કરે વખાણુ.
બંધુક, સ્ત્રી (અ. બુન્દુક) દારૂબરીને ફેાડ-
વાનો-જોળી ઉડાવવાના એક નળિકા-
જન; મલિકા; પિરતોલ; ગોળી ફેંકવાનો
ધન; એક અન્યથા. ૩૦ ૫૦ બંધુકબર-
વી=મૂખ ઉસ્કેરનું જોરથી બખાળે એમ
ક્રોધાવનું; સામે કરવું; લડવાને-ઉડાવી-
ઉલ્લાવી નાંખવાને તૈયાર કરવું.-આજે
ભાઈને એકંતમાં બેસાડીને ભાભીએ
મારી સામે બંધુકબરી છે. (૨) ગોળી.-
બંધુક મારી.
બંધો, પું (ફા. બન્ધ) બંધાયેલો માણસ;
સેવક; દાસ.-બુદાનો બંધો=પરમેશ્વરનો
દાસ, આશાકિત, તાપેદાર, અધીનજન.
(૨) હું થોતો; સ્વાભિમાનપૂર્વક થોતાને
ઘાટે મોલાય છે.-બંધો ખાય કે તાપે.
મારે કંઈ ફિકર નહિ. જ્યાં બેઠા-પડ્યા
ત્યાં ખેત્ર ને કુશળ.-હવે બંધાના સ-
પાટા જોજો=હવે માંડે પરાક્રમ જોજો.
બંધોખરત, પું (ફા. બંધોવસ્ત્ર) ગડ-
ખડ, હોગાઇ ને મારફાડ વગેરે ધાંધલ કે
વરતુની રચના આધીપાણી થાય નહિ
એમ કરવું ને રાખવું તે; બ્યવસ્થા; નિય-
મન-નિયંત્રણ તે. (૨) ગોઠવણુ;
તબવીજ; તપાસ; તકેદારી; સોંપ; સંચાલન.

(૩) જામતો. (૪) કરાર; કરાવ; કમુલાત, સંલેહ—શાંતિ જાળવી—રાખવી તે. દેશમાં બંદોબસ્ત રાખજો.

બંધ, પું (સં.) બંધન; બંધારણ. બાંધવું—હદ કરવી તે; ધારો; નિયમ. (૨) અટકાવ; કારણ. (૩) બાધ; વાજ; ધાટ. ધારો પુસ્તો (૪) જોડીને સાથે રાખનાર—પટો; પાટો. ગોઠ; બેડી. (૫) બાંધવાના કામનું તે; દોર; દોરડું—વગેરે તે. (૬) સાથે ગોઠવવું—યોજવું તે; રચના; નિબંધન; મુશ્કેલી. :-પદબંધ; નિબંધ; પ્રબંધ. (૭) શરીર; દેહ, વગેરેનું બંધારણ તે. કિં પ્રં બંધ કરવું=ખીચવું; ખીડવું; :-આખ બંધ કરવી, અટકાવવું; વાસવું; :-દરવાજા બંધ કરવા. અટકાવવું; રોકવું ખાણવું. :-વ્યવહાર બંધ કરવો; પાણી બંધ કરવું. ખીડવું; વાળવું; અંદર ધાલવું :-કાગળ બંધ કરવો. આટોપવું; રહેવા દેવું :-સાંજ પડી હવે કામ બંધ કરો. પુરું કરવું; સમાપ્ત કરવું; અંત આણવો. :-હવે એ વેપાર અમે બંધ કર્યો છે. બંધાયેલા હોવાપણું; બંધનમાં—પ્રતિજ્ઞા પાળીને એવી કમુલાતમાં હોવાપણું. દાખ; ધાક; મયોદ; હદ; આંધો. બંધ બાંધવો—અમુક અમુક હદ લગી થાય એમ તે; નિયંત્રણ કરવું તે.

બંધકી, સ્ત્રી વેસ્ત્રા; છિનાળ; તાપકો. બંધકોશ, પું ઝોડો આવે નહિ એવી પેટની સ્થિતિ તે; કબજિયાત; મળાબંધ. બંધન, નં (સં.) બંધ; બાંધણી. (૨) નિયમ; ધારો. (૩) અટકાવ; પ્રતિબંધ (૪) પાશ; જાળ. (૫) કેદ; કબજે પડવું તે. ઉં મોટાનો થઇ વેરી બંધન પડ્યો, તે ભુગ આ અણુજો. (૬) પટો; દોર; ચાપડો. (૭) મના; બંધી. બંધબેસવું, વિં મારક આવવું; અતુકળ; ગમવું; ગોઠવું. (૨) બરોબર થઇ રહે એવું; બેસવું; ચોગ્ય. બંધવ, પું બાંધવ; બાધ; સહોદર.

બંધાણ, નં બાંધવાનું તે; દોરડું, પટો વગેરે. (૨) માંક; પાશ; જાળ. (૩) બંધન; અટકાવ; રોકાણ. (૪) બાંધણી; બાંધવાની રીત તે. (૫) હેળ—ટેવ; આદત; વ્યસન :-ટોલાને અશીજનું બંધાણ છે. બંધાણી, વિં બંધાયેલું; કમુમાં હોય એવું; વ્યસનવશ; હેળ ટેવવાળું; જેને અમુક વગર ચાલેજ નહિ એવું :-અશીજનો બંધાણી.

બંધામણ, નં બાંધરાંકે બાંધવાનું લવાજમ. મળુરી તે :- પાકી બંધામણ વધ્યું. બંધામણી, સ્ત્રી બંધામણ. () સરત; કમુલાત; કરાર.

બંધારણ, નં એક ખીજ સાથે બેજ રહેવાપણું તે; ધણી વ-તુઓ કે તત્વનો સંયોગ તે; બનવટ; રચના; બાંધણી. :-એના બંધારણમાં ધણી ચીજો આવે છે; બે કે વધારે વસ્તુઓનું એક ખીજ સાથેનું જોડાણ તે. (૨) યોજના; ગોઠાણ; ધાટ. (૩) પ્રથના—નિબંધના વિષયની ગોઠવણ તે. (૪) જેથી બાંધો બંધાય તેવી વસ્તુ કે તત્ત્વ તે; બાંધો. જે વસ્તુ બાધ કે લીધા વિના ચાલેજ નહિ તે; વ્યસન. હેળ; :-અશીજનું બંધારણ ખાટું. (૫) બાધણું.

બંધારો. પું જેની જેની ખાત વેલ બુદ્ધ પાડવા હોય તેવી રીતે બુદ્ધાને બાંધીને બુદ્ધ બુદ્ધા રંગથી રંગીને તૈયાર કરનારો; બાંધણીઓ—રંગનારો તે. (૨) રેલમનાં કપડાંને ધોઇ કુંદી કરનારો; રંગરેખની એક જાત. બાંધણી બંધાવી તે રંગવાનો ધંધો કરનારો માણસ તે. બંધાવવું, કિં સં બંધન કરાવવું; કોઇ વસ્તુ એક સાથે જોડાઇ રહે એમ કરાવવું. (૨) અમુક ધાટ આવે એમ વિવેચનાવું. :-પાકી બંધાવવી. ૨૦ પ્રં પાકી બંધાવવ—પોષાક આપવો; રીઝના સરપાવ આપવો; શાગાથી આપવી. બંધાવું, કિં અં બંધન થવું; સંરત—

કરાચી કયુન થવું; પ્રતિસાવણ થવું;
અંધનમાં પડવું. (૨) કરવું; નક્કી થવું.
:-પંદર રૂપિયા પેનશન અંધ મું. (૩)
અકડાવું; રહીશવું; હિલચાલ અટકાવી
પડવી. :-હવે મમ અધાએ. ઘણા દિ-
વસ પાજરામાં રહેવાથી પોપટની પાંખો
અધાઇ ગઇ. (૪) સંદેહ થવું; મળી
જવું :-આ દુધ અંધ યત્યારે જોજો.

અધિયાર, વિ. અધેલુ હોય એવું; નહિ
વહેતું એવું; નહિ કરતું કરતું એવું.
(૩) વારચું રહેતું કે રહેલું હોય એવું;
અવાવર. :-અધિયાર પાણી-અધિયાર
ઢોર, અને અધિયાર ઘર-ટાંકું વગેરે.

અધી, સ્ત્રી. અટકાવ; મના. (૨) પરહેજ;
કરી. (૩) કરાર; મોલી; સંત. (૪)
પાકી; અણોળતે કિં ૫૦ અધી કરવી
-મના કરવી. કરી પળાવવી. કરાર કરવે;
અટકાર કરવો.

અધી ખાતું નં કદખાતું; ટુરંગ; જલ.
અધી-ન, ૧૦ અધાંજી; કબજાખાતું; કબજે
કરેલું હોય એવું; પુ. લું; અટકાવેલું; કેદી;
અંધનમાં નમેલુ તે.

અંધુ, પું. (સં.) બાધ; અધવ; સહોદર.
(૨) દારત; રેહી; સાથી; સોખતી.
(૩) સગપણ કે નાત જાતમાંનો સખ-
વચરક. અંધુજન-સહોદર; બાધબાંડ;
આસન તે.

અંધુતા, સ્ત્રી. બાધપણ; બાધચાર; દોસ્તી;
મિત્રભાવ.

અંધુત્વ, નં [સં] બાધપણ; અંધુતા.

અંધુર વિ. (સ) સુદં; રમણીય; પ્રીતિ
ઉપજાવે એવું.

અંબ, વિ. મોટું અજરાજ; બિંબાકાર. :-જાડું
બબ. અગડમંબ. (૨) પું. આવળ.
ઉં એક કમ્પામાં ઢો. રોપિયા, બાધ
ખાંખો ને વળી અંબ; આખે અમુકજા
નિપળ્યા, ને બાધ અંબે આવી શ્યા.
(૩) નરધાખાતું બહાણું. મુદંજનાં જે
પાસામાં ખરજનો સર વાંચે છે તે.

(૪) દુહો; દં. કિં ૫૦ અંબબળ.
વડું=નગારાની પેટ ટીપવું; મારવું દોકવું.
અંબે અંબ, પું. ખોટો ખોટું તે; જુદા તડાકા;
વત અંધેર.

અંબો, પું. જેને ચામડાની નળી હોય એવો
પાણીની ધાર ઉડાડવાનો યંત્ર; પાણી
કાઢવાનો સંચો. (૧) પાણીની નળ તે:
જેમાંથી પાણી વધી આવતું હોય તે નળ.
(૩) પાણી ગરમ કરવાના નળ-કાંકવાળી
એક બનાવટ-ઘાટ તે. :-અંબામાં કાચલા
નાંખીએ એટલે પાણી ગરમ થાય.

અંસરી, સ્ત્રી. વાંસળી; વેણ; મોરલી.

અંસી, સ્ત્રી. વાંસળી; મોરલી.

અંસુરી, સ્ત્રી. વાંસળી.

આ, સ્ત્રી. મા; માતા. માને આ કહીને બોલા-
વવાનો ચાલ છે. (૨) અહેન :-રૂપાળી
આ. વડુઓ મોટી નજીકને પણ આ
કહીને બોલાવે છે. (૩) લાડ અને
વહાલનો આધ્યાસક ઉદ્ગાર મોટાં નાનાં
બાળક ને ગરીબ તરફ વપરાય છે. :-નહિ
રે આ. પારસીઓમાં વપરાય છે.
:-આ તમને હું ઝોળખતો નહિ તો.

આઈ, સ્ત્રી. મોટી ઉમરની વિધવા કે
સધવા સ્ત્રીને બોલાવતાં વપરાય છે. :-આ-
મીડી; અહેન. ઉં અરે બાધ બાધ તમે,
સર્વથી સગાઇ સાહી. (૨) સાસુ :હેં
બાધના ફૂલ બાધને અને શોભા મારા
બાધને. બાધને કાંઈ લેનાર નહિ ને
બાધને કાંઈ દેનાર નહિ.

આઈકંડાણી, સ્ત્રી. ગરીબ-દેન્ય બતા-
વવું તે; આજીજી; ચામના. ૨) સાલ
સાધ; નામદાંધ; બિખારીવેડા કરવા તે.
કિં ૫૦ બાઈકંડાણી કરવું=ભીખાખાવું;
ગરીબી દેખાડી દયા ઉરકેરી માગીખાવું;
દેન્ય દેખાડવું; આજીજી કરવી. (૩)
કમ્પાસિ; બાયલો.

આઈજી, સ્ત્રી. માનવતાં બા; સામુજી; સામુ.
ઉં આગળ બાઈજી એમ કહેતાં જે
વહુને આપીસ સાકર રે, હવે તે બાઈજી

એમ શું કહો જે, વહુ તો ઘરની ચા-
કરે રે. બાળગીત.

આકરી, સીં આપ; સી; અખળા. (૨)

ભાર્યા; પત્ની; વહુ.

આક્રમાણસ, નં સી; અખળાજન; ખેડ.

આઉ, પું લાડ; મિહાષ. નાનાં છોકરા પ્રત્યે
વપરાય છે. (૨) હાઉ; બાળકને ખીવ-
ડાવવાને કહેવાતી એક ભયંકર આકૃતિ-
બિબીષિકા; હુક.

આઉલું, નં આઉ; ચૌ; આચળનો ચોલો.

આઉવો, પું બોએ; બાઉ; લાડુ. [૨] મિહાષ.

આકરી, સીં અંહકાર યુક્ત આચલ-મગત;
મગતની લડાઈ-તકરાર; અંટસની લડાઈ;
મગતલો વૈરાનુબંધ. કિં પ્રં આકરી
બાધવી=મગતે ચઢી વેર માંડવું; વેર
ઉલું કરવું.

આકળા, પું આપું આકેલું કઠોળ; કઠોળ;
તોઠા; ગ્રામ દેવતા-ચોગિતી વગેરે ભૂતા
દિક્તને આપવાનો બાલ તે. (૨)
નહિ સીએલું અનાજ તે; નહિ અટવાઇ
ગયેલું પાણીથી જુદું ને જુદું રહેલું
અનાજ. કિં પ્રં આકળા આપવા-
કઠોળનો બલિ આપવો. લાંચ આપવી;
કંઈક નાંખવું.

આકી, સીં શેષ; અવશેષ; સીલક; વાપરતાં
વધેલું તે; પુરું કરતાં વધેલું-રાખેલું
તે.—કંઈ આકી રાખીશ નહિ.
બિખારીને આપતાં આકી રહું તે
ચકલાને નાંખ્યું. (૨) વિં અધુરું; અ-
પૂર્ણ; કાચું.—હવે આકી રાખતો નહિ.
(૩) અં નહિતર; નહિતો.—ના પાકી
એટલે રજા આકી હું તો જાત. કિં
પ્રં આકી કાઢવી=એ ઉધારના સરવાળા
કરી વધારો કે ખોટ તારવી કાઢવાં તે.
ઉં કાંઈ આકી ન રાખતી આપ, માલ-
ણ સુધી લાવ સુધીયલ ગરદો. ૩૦ પ્રં
આકીસાકી=વધેલુંપટલું.

આકું, નં આકાંડ; મોટું છિદ્ર; કાણું.

આકાંડ, નં મોટું કાણું; છિદ્ર; આપું.

આખડણું, કિં અં કળિયો કરવો; લડીપ-
હવું; અચકાવું; બકાકાવું; ભીડવું.

આખડું, વિં વિચારવાને ધણો વખત થઇ ગ-
યો હોય એવું દોર.—આખડી ભેંશ, ગા-
ય. (૨) પાકટ; ધટ; સત્તવાળું.—આ-
ખડું દૂધ. ઉં ખડપિંપલકી હાય, સો-
ખત ભલ્લાંકી, રગડ કસુંબા ધોળ; કે
મુઠી ચનેાકી; આખડી ભેંશકા દૂધ સક-
રમેં ઘોલનાજી, છતનાદે કિરતાર, કિર
નહી મંગનાજી. બાપા.

આખાખાડું, વિં તરત મોઢામોઢ જે તે ક-
હી દે એવું; સામને સાંડે ખોટું લાગ-
વાની દરકાર નહી કરતાં પોતાને ખરું
લાગે તે તરતજ બોલી દેનારું; તડને ફડ
બોલી દેનાર; નિષ્કપટી; ખુદલું કહી
દે એવું; બોળું; બકકાખોલું.

આખું, નં કાણું. (૨) વિં રંગીલું; ચેની.
બાગ, પું [ફા] ફૂલઝાડવાવાં બનાવી
ગોળની વાડી તે; બગીચો; ઉદ્યાન; ઉ-
પવન.

આગડોર, સીં (વાગુ-દોર) લગામ; રેન;
ચોકડું.

આગનેટ, સીં અંકુના મોઢિપર ચઢાવી લે-
વાનો બાલો; બાલોડું.

આગબાન, પું માળી.

આગાયત, સીં [ફા.] વાડીવજીહા બના-
વવા તે; ફળઝાડ વાવવાનું-ઉછેરવાનું કા-
મ તે; આગકામ; બાગ વગેરે બનાવવા-
નો હુન્નર તે; બગીચા બનાવવાની
રીત તે.

આગાયતી, વિં ફળ ફૂલનાં ઝાડ ઉછેરવા
લાયક હોય એવું-ખેતર, જમીન વગેરે.
આગાયતી કામ=આગ બનાવવા અને ફળ-
ઝાડ ઉછેરવાનો ધંધો તે.

આપક, વિં ખીચી નહિ-શરમાય કે દયાપ
જાય નહિ એવું; નિડર; બાહોશ; બહા-
દુર. (૨) જાડું; જખડું અને ઉઘત
એવું; ગમે તેને ગમે તેવું કહી શકે
એવું-આણસ.

આપડો, પું. બીક લાગે એવો-આપડો એ-
વો વિચિત્ર પ્રાણસ; બડકામણી; ખિન્ન-
મણી નાનાં આજીને ભય ઉપજાવવા
માટે કહેવાતો એવો કલ્પિત બધો; હાઉ.

આપડો, પું. ઉધે પંજો-પાંચ આંગળાં વચ્ચે
ધાસેલો-લીધેલો જેટલો નથો તે; ઉધે
હાથે પાંચ આંગળાંવતે લેવાય એટલી
વરતુ તે.-આપડો લોટ આપ. પોલી-પ-
હોળાં આંગળાંવાળી મુઠી. (૨) પંજ-
નાં પાંચ આંગળાંવતે મારેલી ઝડપ સેં;
પંજનો વલુરો; ચીમટો.-આ, નાના
બાકએ મને આપડો બધો. કિં. પ્ર. ૦
આપડા ભરવા-મુઠે ને મુઠે લેવું. વલુરા-
ખણવા; પંજની ઝપટો મારવી; (નખ-
વાએ તેમ) ૩૦ પ્ર. ૦ ધુમાડીના આપડા-
નકામાં વળખાં; ફાંફાં મારવાં તે. ઉ. ૦
ધુમાડીના આપડા ભરવે શું રંધાય ?

આજ, પું. ચકલી જેવાં નાનાં પંખીઓને
ઉડતાં ઝડપ મારી પકડી લેનારું એક
મોટું શિકારી પંખી; શકરો.-શકરો
આજ; મોટી સમજી. ચીડિયાં પકડાવવા-
ને માટે મુસલમાનો આજ પાળે છે. (૨)
ધોડો; અશ. (૩) વાળું; છંદોલું અને
અનુરક્ત એવો અર્થ બતાવનારો ફાર-
સી પ્રત્યય.-બુક્તિઆજ; રંડીઆજ.

આજ, ન. ૦ પતરાળું; આજડું; પત્રાવલી.

આજડ, પું. ચાર પાયાતું સુંદર બનાવટનું
લોકડાનું આસન; નાનો આસનિયો મંચ
-માંચો-પાટલાથી લગારે વધારે ઉચ્ચ
ને સારી બનાવટની બેઠક; આજડોડો;
આજડિયો.

આજડું, ન. ૦ પતરાળું.

આજરિયું, ન. ૦ આજરીનું ડુંકું-કણસલું.

આજરિયો, પું. આજરીના લોટના આટ-ક-
સાર તે. (૨) આજરીને ખાંડી છા-
સમાં રાંધીને બનાવેલો એક ખોરાક.

આજરી, સ્ત્રી. ૦ ઝીણા લંબ ગોળ કણનું એક
અનાજ; આજરો. ઉ. ૦ મીઠી આજરીરે;
તને સૌ સવાદે ખાય. આમગીત. (૨)

આજરાતું કરસણ; જીની લોટ કરવાનું
અનાજ છે.

આજરો, પું. મોટા કબી આજરી.

આજરાવેડો, પું. આજરાવણું કરવું તે; ધૂત-
તા; દોગાધ; ગુર્જિવાદા કરવી તે; ખંધા-
ધ; ખખડદારી; ખેલાડીવંદા.

આજડું, વિ. ૦ ધૂત; દોશું; પહેલેલું; ખંધું;
ખેલાડી; ભૂલવી ભોળવી ને બચાવી પડે
એવું, ચાલાક; ચંચળ પટામણ. ઉ. ૦
ખખા વિના આજરા.

આજિયાકાર, પું. કજેતો; ભવાડો; વ્યવસ્થા
-કાણું નંદિ રહેતાં જેમ તેમ થઈ જઈ
ગોટાળો અને ઘોંઘાટ થઈ રહેલો તે.

આજી, સ્ત્રી. ૦ પાસા નાખી તેના આંક પ્રમાણે
સોમટાં ચલાવવાની એક રમત તે; સો-
મટાંની રમત. (૨) જે ખાના
ખાનાદાર પટ ઉપર સોમટાં મંડાય છે
તે; ખાનાં પાટલું-આંકલું પટ કે ફલક
તે. હારજીતની રમત; ખેલ; ચોસર.
(૨) દાવપેચવાળી ગોઠવણુ-ચયના
તે; અસુક શુભ ચોજના તે; છટકું; પ્ર-
પંચ. કિં. પ્ર. ૦ આજી માંડવી-ચોસર માં-
ડવી. કાર્ક સાધક ચોજના ચોજવી. બા-
જી ખેલવી-રમવા-દાવપેચ રમવો. બા-
જી હારવા-તેજ કરવા ધારલા અર્થ-
વાળી ચોજનાતુ રદ જવું. સાહસિક
મંડાણ તે આજી.-આ સંસારની આજી
હારી ગયો.

આજીગર, પું. ખેલાડી; યુક્તિથી રમત રમી
-રમીડી બજાવનારો તે. (૨) ગારડી;
મદારી. (૩) હાથ ચાલાક ના હેરત
ભર્યા ખલ કર બતાવનારો, બાગર.

આજી, સ્ત્રી. ૦ કાંઈ ચોજના પહેલાંજ તરફનો
ભાગ તે; પાર્શ્વ તરફનો ભાગ ન. -નેના
હાથી આજીએ એસ. (૨) કાંઈ ચોજના
છેડા તરફનો ભાગ ત; ઉંડો; અત, નર
કોરણુ.-તે એના પાછલી આજીએ ઉભો.
(૩) પક્ષ; કુમક; તરફણુ -તું તો
હંમેશા એની આજીએ બાલવાનો.

(૪) તર; બહી; દિકા. આ આ-
બુએ થયને મંદિરમાં જા. (૫) દૂર
આથે; છેટે;—જરા આબુએ ખેસ. (૬)
દેકાર; હમે; જગાએ;—માથાની આબુ-
એ પગ ને પગની આબુએ માથું કિં
પ્રાં આબુએ ખેનવું=દૂર ખેસવું (આંખે)
તટસ્થ રહેવું; કામમાંથી ખસી જવું;
આબુ લેવી=પક્ષ લેવો; પાર :-પેલા
આબુ તરીજા.

આબુઅંબ, પું હાથની કાણી કિપર પહેરવા-
નું એક ધરણું; બેરખા-બેરખા.

આબે, [ફા.] એકાદ; ગમે તે કામ એક;
અસુક.

આઝવું, કં સં કનિયો કરવે; તકરાર ક-
રવી; લડવું; (૬) જાવું ધરવું;
પકડવું. (૩) ભેટવું, માથામાં લેવું; વળ-
ગીપડવું. (૪) ચોરીરહેવું; વળગવું; ચી-
કટાન રહેવું. ૫. કિં અં કિપન
થવું; કિપવું; આવવું :-માથે કેરીઓ
આડી ૬) બધાવું; જામવું :-દોસ્તી
આડી.

આઝડું, વિં [ફા.] લુચ્ચું; ધૂત; ખંધું;
પહોચવું (૨) હરામી.

આર, પું બફેલા લોટ ને; કસાર; કંનાર.

આટલી, જીં ચિનાઈમાટી અથવા કાચનું પ્ર-
વાહી બરવાતું નાળચા જેવું પત્ર; શીશી.

આટલો, પું માટી શીશી; શી ૧: અદા.

આટી, જીં છાણના ક કોમલાની આથે શે
કેલી જાડી બાખરી.

આટું, નં કણ બરાચા વગરનું કુંડવાળું
કરસણું; કુડા ળા ધાસ; (૨) ખાટી

આડું, વિં ખુ તરફ ડોળા ફેરવેને જોનાઈ
ત્રાસું; નાંકે; તિમંક. (૨) જેના
ડોળા એક તરફ ખેંચાઈ અપેલા હોય
એવું; જેને જોવાને માં ડોળાં બહુ
એ ફરવે પડતો હોય એવું માથું;
ત્રાસું જોનાઈ કિં પ્રાં આડું વુ=૩
પેક્ષા કરવી; નહિ નક્ષ આપવું. ડાળાતા
ણીને જોવું તે. કહે બાબો ને બતરાસ

લક્ષણો.

આડવાં, વિં આપડાં; નાનાં અને કુલાવી
કુલાવી રાખેલાં; લાઠકાં; રાંકડાં. ઉં મો-
સાણે પધારાર, આળક મારાં આડવાં,
આડવાં.

આદમ, અં [સં] વાર; સાં; ઠીક; હા (૨)
બહે; અસ્ત; ઝલુલ. (૩) ખંધ; ખાતલ.
ઉં કહેવું નથી કાંઈ હાવાં, બોલવું
આદમ, કયું. વદલબ.

આણ, નં [સં] તીર; શર:-ધનુષઆણ. (૨)
દારના તે ગોળા કે જે સળગાવતાંજ
ઉછળીને શર, અથવા પછડાયાથી એ-
ની મેળે સળગીને જોરથી શર; હવાઈ;
બોમ; એક જાનની આતતઆણ (૩)
પત્થરનો લીસો ને અંડાકૃતિ ગોળવો;
લિંગ; શંકરની મૂર્તિ તરીકે પૂજાય છે
તે:-મહાદેવનું આણ બાગતાં તેમાંથી
અન્નકેળાં અદળક ધન મળ્યું. (૪) ખાડી
નજીક આવેલી પડાળી જમીન, કે જ્યાં બ-
રતીનાં પાણી આવે છે તે. (૫) ખેતરો-
ની હદ બતાવનારા માટીના નાના ટેકરા
તે; આંબા; પાળિયા; ખુટ. (૬) આંધ;
પુરતો. (૭) પગલું :-આણક ટવું=પગલું
કાઢવું. કિં પ્રાં આણમારવાં=હલ્લ બે-
દાઈ જાય એવાં મહેળા મારવાં તે; આ-
કરાં ન હન થાય એવાં વચન સંભળા-
વવા માટે આણ=આકરા-ફાં થાય એ-
વા વચન તે; મહણાં. હલ્લને વિધી નાંખે
એવું વચન કે મરણ તે; મહા ફાંખ
કારક આણ. ઉં વજીર આણ માથાં,
કરીન જુતાનના મરણમાં ખેરાં ફાંખ પો-
કારી ફેરે છે.

આણવું, કિં અં સાદું કરવું; કપાસો કરવો.
આણવણી, વિં આણ મારવામાં કુશળ તે;
અચ્છો નિશ્ચાનબાજ; ધનુષર.

આણી, જીં દરાવેલો અસુક વખત તે; મુદત.
(૨) સરત; કણકાત. (૩) કડક તરીકે
અપાતી ભેટ; અક્ષી.

આણું, વિં નેહ ને બે; દર.

આલમી, ઓં (ફા.) છુપી ખબર; સમા-
ચાર; વિગત; હકીકત. ૨) ભેદ; રહસ્ય.

આલમીદાર, વિં છુપી ખબર લાવી આપનાર;
ભેદ; ગમ્મત (૨) ખબરપત્રી.

આલસ, વિં (જા. દાર્શનિક) નિરુપ-
યોગી; નકાસું; રદ. કિં પ્રં આલસ
કરવું=રદ કરવું; કમી કરવું; ગણતરી-
માંથી કાઢી નાખવું. વાળ નાંખવું : દ
આલસ=નકામ; ફોગ

આલેન, વિં (જા.) ખાનગી, શુભ; પડાદામાં
હેય અંધારામાં હેય એવું; છુપું.

આથ, ઓં એ હાથ પહેળા કરી છાતી પાસે
ધરી લેવું તે; એક હાથે ધરાય નહિ
એવા વસ્તુ અથવા માણસ વગેરેને એ
હાથ પહેળા કરી છાતી સરસુ ચાંપવું
તે; કાટી, ભેટવું તે; આશ્લેષ. (૨)
ટકર લેવી તે; સામે ભેટવું તે; સામે
થવું તે. કિં પ્રં આથ ભરી=ભેટવું;
છાતીએ લેવું માફ કામ ઉપાડવું; કિ-
મત ધરવી. (૩) બાકરી; સ્પર્ધા; હ-
રિકાષ; ટકર:—મળિયા સાથે આથ
ભીડવ. બાથમાં લેવું=આશ્લેષમાં લેવું;
ગોદમાં-રક્ષણ તળે લેવું; કબજે લેવું;
તાબામાં પકડમાં લેવું. નાં ધાં બા-
થેટવું=અશ્વંતરમાં કરવું; બાથે બાથ
ભરીને લઈવું; એક બાજબને બાથમાં
લઈ પકાડવાને મથવું.

બાથોડું, નં આમ તેમ બાથો મારવી; કોઈ
વસ્તુ લેવા પકડવા—(આશ્રય માટે)
જવું તે; કાંઈ; કોશીશ; વળખા; પ્રય-
ત્ન. કિં પ્રં બાથોડીયાં મારવાં=આમ
તેમ આશ્રય માટે વળખાં મારવાં; મડ-
મથલ કરવી; યત્ન કરવા.

બાદ, વિં (જા. જાહ) સખા કે જવા
માંથી એકાદ કરવાનું હેય એવું; માતલ;
કમ; એકાદ. કિં પ્રં બાદ કરવું=એકાદ
કરવું; કમ કરવું. રદ કરવું; કાઢી નાંખવું.
(૨) અં પછી; કડે; જગતી. (૩)
ઉપરાત; વધારામાં.

બાદબાની, ઓં બાદકરવું તે; ગણિત પ્રમા-
ણે અનુક્રમ રકમ—સખામાંથી એકાદી
કરવાની રીત તે. (૨) બાકી રહેલું તે.

બાદલું, નં કરુખવું ગુજીવું; રેશમ ઉપર
ચઢેલો કસબની-આટી. (૨) વિં
નાહ ટકાઉ; ઝટ ભાગી કે શીટી નય
એવું; કામચલા; નાબુદ; નાહ સંગી-
ન (૩) નકલ; બનાવટી:—બાદલા
તારત કડીએ. મોલું ચઢાવેલો તાર તે
બાલી તાર.

બાદશાહ, પું મોટા સુસલમાન રાજા તે;
રાજાધરાજ; શહેનશાહ. કહેવું બાદશાહ
માં બહાર—જ્યાં જ્યાં ખપત ત્યાં તેવું
બહાર; ચોખ્ખું ટેકાણું વસ્તુનાં ખપત
હેય.

બાદશાહી, બદશાહને અમલ તે; મોટું
સુસલમાન રાજ્ય; અથવા મોટા સુ-
સમાન રાજાનાં હાકમ તે; સામ્રાજ્ય; શ-
હેનશાહત. (૨) વિં બાદશાહ સંમ-
ધવું; બા શાહ; બાદશાહી મિકેટ. (૩)
રાજાશાહ—રાજાસી=રાજાનાં શોભે ધટે
એવું. ઉં બાદશાહી પધરણાં પાથર્યાં.

બાદિયાન, નં ખુદ દાખા જેવું એક બી-
એક જાતનું વસાણું.

બાદી, ઓં (ફા.) અછરણ; અપચો;
બાદજમી. (૨) પેટમાં વાડુ રહેવા
તે. બાદી અન્ન=અછરણથી કબળી
આવતા મસાનો રોગ તે; આવળા મર્ચ.

બાધ, પું (સં.) અડચણ; હરકત; નાધો.
(૨) નડતર; ઉપદ્રવ. (૩) દાપ;
પાપ. [૪] પ્રતિબંધ; અટકાવ.

બાધક, વિં (સં.) બંધનકારક; હરકત
કરતા.

બાધા, ઓં (સં.) બાધ હરકત (૨)
અનુક્રમ થતા લગી આમ કરવું નહિ, એવો
નિયમ તે; બાદી. ઉં રિસાયાં રસિ-
ક સંગથેરે રાધા, બોલું નહિ સ્વામ
સુંદર સાથે બાધા. (૩) માન્યતા;
માનવું તે. (૪) દુઃખ; પીડા; અગવડ.

બાધુ, વિં બધું; તમામ; આધુ; સંપૂર્ણ.
બાધિભારે, અં મોઢમ; વગર નામ કે ઉપા-
ધિ વાપરી વગર; એમને એમ; નામ
નિરેશ વગર.

બાન, વિં જમીનગીરીમાં પકડેલું; જમીન
તરીકેનું; સારા બદલ. (૨) અમુક
સરત માન્ય રહે ત્યાં સુધી આંટમાં-ક-
બળે રહે તે માટે લાંબેલું હોય એવું
તે:-પાદશાહો માણસોને બાન પકડી
જતા, આંટી, સાટું: જાતું.

બાનક, સ્ત્રીં આંધણી; રચના; બનાવટ તે;
ધ્યાનત.

બાનહી, સ્ત્રીં દાસી; સેવિકા; સ્ત્રી નોકર.
બાની, સ્ત્રીં (સં. વાળી) વાણી; બોલી
ભાષા;-કવિની બાની. (૨) બોલવા
લખવાની શૈલી-સુંદર ચોળના તે;
છટા; રીત; તરફ તે. (૩) બાનડી;
દાસી; લુટી.

બાનુ સ્ત્રીં બાધ; સારા ધરની-આબરુદાર
સ્ત્રી તે; ગૃહસ્થની સ્ત્રી; શેઠાણી; ઉમ-
રાવ સ્ત્રી:-બાનુઓ અને ગૃહસ્થો.

બાનું, નં સોદાના સાટા તરીકે ખરીદ રક-
મમાંની અમુક રકમ જે પહેલેથી આ-
પવામાં આવે છે તે; સોદા-સાટાની કમ્પુ-
લાતમાં આગળથી જે નાંખું કે ચીજ
આપવામાં આવે છે તે; સુધી; આંટ;
આટી. (૨) બહાનું; નિમિત્ત; ત્રિષ;
ગુહું કારણ. કિં ૫૦ બાનું કાઢવું-ઉ-
ઠાવ્યા કરવું; ખુલ્લો નકાર નહિ વાસ-
વાની સુકિત કરવી તે:-એને ચોપડી
વાંચના આપવી તથા તેનાં આ બાનાં
કાઢે છે,

બાપ, પું જનક; પિતા; તાત. (૨) વ્યંગમાં
જન-હિ નક બાપી વગેરે તે:-એમાં હા-
ય ધાલીશ તો તારો બાપ સાપ વિછી
-માથે કરડી ખાઈ બાપનું-પોતાનું; સં-
પૂર્ણ કરવું:-આ ધર મારા બાપનું છે,
બાપરેઅમ્ય અને વસ્ત્રમ્ય વગેરે દર્શાવના
રે ઉદ્ગાર. કિં ૫૦ બાપનો બાપ

બોલાવવાનરીતે મદદ મળવી; મુશ્કેળ
મદદ સાથે મત્ત કરવો; ખૂબ તરફડિયા-
કાંઈ-માર્યાં. ઉં હાડી તારા બાપનો
બાપ બોલાવ કે દારૂકો નવ છૂટે. કહે
બાપ તેવા બેટા ને વડ તેવા ટેટા-અ-
વો બાપ તેવા તેના છોકરા. બા-
પના કુવામાં ખુડી મરવું-પોતાનું જા-
ણીને કંઈ ઝેર પિવાય ? એવા અર્થમાં
વપરાય છે. બાપ જન્મારે-જન્મથી તે
આજ લગી એમ. બાપજી-ગરીબ-અધીન
માણસનું મોટા-અમલદાર વગેરે જેવા
મોટા માણસ આગળ વિનયથી બોલવું તે.

બાપકું, વિં ગરીબ; મામાપ વગરનું; બાપની
હુર વગરનું; રોકકું; દમા' છું. (૨) બહું;
સાલસ. (૩) નિર્જન; કમળેર; અશ-
કત; અનાથ; અસહાય.

બાપકાકા, પું પૂર્વજો; પિતૃઓ; ધરડેરા;
મડીલ.

બાપણ, બાપરે; સોક-મનની અકળામણ વ-
ગેરેમાં થતો એવો ઉદ્ગાર.

બાપલિયા, બાપરે.

બાપા, પું બાપને; વડીલને, અનન્દતાને અ-
ને લાડમાં છોકરાને સંબોધવાનો શબ્દ.
વહાલ તેજમ કંટાળાથી પોતાનું બળ
ન વપરાય તેવે વખતે બોલાતો શબ્દ:-
રહેવા દેને બાપા ! સ્તમ્ભવટ, વહાલ
અને ભક્તિ ભાવમાં 'બાપા' કહી બો-
લાય છે.

બાપીકું, વિં બાપ તરફનું; બાપનું; પોતાનું;
પોતાના સંપૂર્ણ હક-કબજાનું-બાપીકું
ધર અને બાપીકી મિલકત કેમ જવા
દેવાય ?

બાપુ, પું બાપ; પિતા. જનક, ખ્યાર ભયાં
ઉમળકાનો ઉદ્ગાર-બાપ, વીરા, ભક્ત-
માણસ, એમ. વહાલ વિનમ અને સમ-
જાવટથી બોલવામાં વપરાય છે:-હવે
બા બાપુ ! વહેલો વહેલો આવજો. જો
બાપુ ! પરદેશમાં ગઈશ રહીએ નહિ હો.
(૨) બાપ:-મારા બાપુ કોર નથી.

મિઠી, સીં સિં સિં સિં સિં નાની પાટલી;
બેંગી.

મિઠી, સીં મિઠી; ટીપા; ચાંધ; ખીનડી.
હું કાવ કાવ હું મિઠી બનાવું, હામર
પર તારીરે, મોક્ષ મુનિઓના મન ડળી
નળ એરી પ્રાણધારી રે.

મિઠું, નં [સં] ટીપું; ફેડું; ટપકું; છુંદ.
:—આખું વર્ષ મિઠુંએ વરસાદ પડે
નથી. (૨) મીકું; શૂન્ય. (૩)
ટાંપ; અનુસ્વાર. (૪) નાનું ટીકું;
ચિહ્ન. (૫) બીજ: ધાતુકણ. કેરું
મિઠુંનો સિંધુ=તરણનો મેર અને
કાગનો વાધ.

મિઠ્ય, નં [સં] આકાશમાં સર્પ ચંદ્રની
જે થાળી જેવી ગોળ સપાટી દેખાય છે
તે; તખતી; ગોળાકાર સ્વરૂપ. (૧)
કાચ અને પાણી વગેરેમાં જે આકૃતિ
દેખાય છે તેનું અસત્ત્વ સ્વરૂપ તે:—મિઠ્ય
અને પ્રતિમિઠ્ય. (૩) હાનિ; હાયા-
ચિત્ર. (૪) ધોલોડું. આ ફળ પાકતાં
બહુજા લાલ અને સુરેખ અને છે તે
ઉપરથી કવિઓએ ઓઠને તેની ઉપમા
આપી છે. :—મિઠોદ્ર=પાકેલા ધોલોડા
જેવા ઓઠવાળી-સ્ત્રી.

મિઠ્યાકાર, વિં ગોળ તખતી જેવા આકા-
રનું; ઉપસેથી સપાટીવાળા ગોળાકાર જેવું.

બી, નં એવો કણ અથવા વસ્તુ, કે જેના
જેથી બીજ વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય તે; બીજ;
મિથું; વનસ્પતિના કણ-દાણા વગેરે તે.
:—જેવું બી વાવીએ તેવું ઓઠ, ઊડ ને ફળ
થાય. (૨) મૂળ; મંડાણ; પાંચો: મૂળ કા-
રણ. કડવી દેબે લડાઈનાં બી ન વા-
વતું. (૩) અં વળી; પણ. સ્પર્શે-
તા બી દિવાના ને સજ્જતા બી દિવાના.
અને બી જમણું.

બીક, સીં (સં. મીઠ) ભય; વાસ્તી;
ડર; દહેસત. (૨) ધાક. (૩) ચિંતા;
લકર.

બીકણ, વિં બીએ એવું; ડરકણ; ડરકું; પેચી
છાતીનું; હિમ્મત વગરનું; ફરી ભય એવું.

બીકણું, વિં ડરકું; નાહિરમન; બીકણ.

બીચ, અં વચ્ચે; મધ્યે; માં.

બીછવા, પું. સ્ત્રીઓને પખતે અંચુડે અને
આંગળીએ પહેરવાનાં હવિદિશાં; કપડાં;
અણુવટ.

બીજ, નં બી; મિથું. મૂળ; મૂળ ઉત્પત્તિનું
કારણ તે. (૩) જેથી મળે ઉત્પન્ન
થાય છે તે; સત્વ. (૪) વંદ્યપરંપરા;
ઓલાદ. (૫) જાવાઈ; તાતપર્ષ; સાર.

બીજ, સીં [સં. દ્વિતીયા] બીજ તિથિ,
પખવાડિયાનો બીજો દહાડો. :—બીજનો
ચંદ્રમા.

બીજગણિત, નં મોટી રકમોના બીજરૂપ
ચિહ્ન—અક્ષરો મંડીને ગણિત કરવાની
રીત તે; અક્ષરગણિત.

બીજમાર્ગ, પું. એક વહેમીને વિચિત્ર આ-
ન્યતા પ્રમાણે વર્તનારો ધર્મમાર્ગ—સંપ્ર-
દાય—પંથ તે.

બીજમાર્ગી, વિં બીજમાર્ગના મંત્રબાનુ
સાર ચાલનાર; બીજમાર્ગનો અનુયાયી.

બીજવર, પું. મોટો વર, કે જેનાં બીજવાર
લગ્ન થતાં હોય તે; પહેલી વાસ્તી સ્ત્રી મરી
જવાથી બીજવાર પરણનારો પુરૂષ તે.

બીજવાર, અં ફરીને; બીજ વખત; પુન-
રપિ:—આ તને બીજવાર ચોરી કરતાં
પકડ્યો, હવે મારી નહિ મળે.

બીજું, વિં (સં. દ્વિતીયા) એકની પ-
છીનું; પહેલાની પછી તરતજ સાથે હોય-
આવે તે—બીજું. બેની સંખ્યાનો અનુક્રમ
ગતાવે છે; અન્ય; ઈતર; પર (૨)
છુટી જતનું. (૩) વધારામાં; વધી:—

બીજી લખવાનું કે, મહિ વસ્ત્રાદ પાણી
પ્રકળ થયા છે.

બીડ, નં ૭૭; ગોખર.

બીડ, નં પાસની જમીન; જે જમીમાં પા-
મ પ્રકળ હિયું હોય તે; યદા. (૨)
કાચું ભરતું લેહું. :-બીડની જમી-
ઓ. (૩) [એ] સરત; સરતથી
માથવું તે.

બીડવું, કિં ૨૦ બંધકરવું; બે છેડા મળે એમ
કરવું. કામળ બીડવો. ગો બીડવું. (૨)
ભરી-પુરીલેવું; પ્રરવું; ચણવું. :-કોટ-
માંના બે ગાળડાં બીડવાનાં છે. (૩)
છાપ મારવી; સીધ કરવી.

બીડી, સ્ત્રી કાથો સુનો વગેરે ચોપડી-માંહિ
સોપારી મૂકીને વાળેલી નાંગરવેલના
પાનની શેડ તે. ઉં લેતો જાને શામ-
ળિયા બીડી પાનકડી. (૨) તમાકુ
વગેરે ભરીને કામળ કે રીપરના પાનની
વાળેલી નળી-મુંગળી તે. એ સળથા-
વીને કુકાય છે; બળતાં ધુમાડો ખેંચાય-
એવી કાષ પથ્થુ ચીજ મૂકીને બનાવેલી
કામળ વગેરેની નાની ભુજળી. :-અજમાની.
બીડી આપવી=સતકાર કરવો; રંગ
આપવી,

બીડું, નં કાષ વસ્તુ ભરીને બનાવેલું પડીકું;
ગોટી તથા પ્રજિયા પાનબીડી. (૨)
કાષ મોટું દુર્લભ કામ કરવાની જાહેર
માગણી; સરતવાળી માગણી. :-મહાર-
વટિયાને પકડી લાવવા રાજાએ ત્રણવાર
દરબારમાં બીડું ફેરવ્યું તથા કાષએ ઉપા-
ડયું નહિ, આખરે ચમર દોળનારી ગણિ-
કાની છોકરીએ ઉપાડયું. કિં પ્રં બીડું
અંકપું=દુર્લભ કામની માગણી કરી;
સાહસ માથે લેવું. (૩) લાલ બીડા=
વિવાહની માગણી. ઉં કપાનાં તે આગ્યાં
માંડેલાં મોતીવાળાં ભમરં.

બીડા, પું કામનો પાલેલું મોટું પ્રતીકિત્તું
લગોટા.

બીડયું=સીડયું; વિં મનમાં સમજવા યતાં
કંઈ મોલાય નહિ એવું લાગ્યું; મોન
રહી સહેલું પડે એવી સ્થિતિ તે. (૨)
અં મંદને બંધ જોય હોય તેમવું
તેમ; મોન રહ્યા કરવું પડે તે; જોય
કરે તેમ વગર બોલ્યે સહન કર્યાં કરવું
તે. :-જે ભુલમ કરે તે બીડયાસીડયા
બેસી રહીને જોયા કરો. ફરિયાદનો અવાજ
નહિ હોવો તે.

બીન, નં બને બાળુ તુંમકાવાળું એક જા-
તનું તંતુવાદ.

બીનકી, સ્ત્રી બિંદી.

બીના, સ્ત્રી બનાવ, જનેલું તે. (૨) હકી-
કત; હેવાલ; વાત; વર્ણન. (૩)
બાબત; વિષય; વસ્તુ.

બીબી, સ્ત્રી મુસલમાન ગૃહસ્થની સ્ત્રી; ખાન-
દાન કુટુંબની મુસલમાન બાત. કહે-
બીબી ધર જોગ ત્યારે મિયાં થોર જોગ.

બીબીબચું, વિં ખાનદાન મુસલમાન સ્ત્રીને
પેટ જન્મેલું; બીમીએ જન્મેલું; ખાન-
દાન મુસલમાનના ઘરનું-બાળક. :-રાણી
જયો કે બીબીજયો.

બીબું, નં અમુક જાતની આકૃતિ વગેરે પાડ-
વાનો જેમાં છાટ જોડેલો હોય તે;
દાળ, સાચી, એકું, અને એડી. (૨)
જેની ઉપર અમુક ચિત્ર કે છાપ વગેરે
આકૃતિ પડે એવું ઉપસણ ને કોતરણી
કરેલી હોય તે પાત્ર; એભર, વગેરે તે.
:-સાકડાનું બીબું; લાકડાની છાપ. (૩)
જેને મથાળે અક્ષરકૃતિ ઉપસાવેલી હોય
એવો સીમા-ધાતુનો ખીચો તે; યાદપ.
(૪) નમુનો; પ્રતિકૃતિ, સ્વરૂપ; આકૃતિ
પાડવાની રચના, વગેરે તે.

બીસતસ, વિં (સં.) કુંકું; નકાર.

નહિ બોલાય કે નોચાય એવું. (૨)
કંઠાળા આવે એવું. (૩) નવરસ-
મીના કંઠાળા ઉપજવનારા એક કાબ
રસ તે; જાંડરસ.

બીજી, પું. એવા અને ચણા દાળની મીઠી
એવા બીજી.

બીજ, નં. ખાડા; દર; બખોલ; તંદુર. (૨)
[જ.] વેચેલા માલની કિંમતનો આંકડો.
(૩) પહેલ. (૪) ખરડા; યુસદો.

બીજમન, નં. પાસા પાડેલું નંગ; પાસાદાર
હોરા.

બીલી, સી. ત્રણ ત્રણને યુગ્મને નેને પાનાં
ચાય છે એવું એક છેલિયું ઝાડ. મ-
હાદેવને એના પાન ચઢાવવામાં આવે છે.

બીલું, નં. બીલીનું અંકુશિ લીલું ફળ,
નાનાં કુમળાં બીલાનો મુરખો અને
અથાણું ચાય છે. એનો ગુણુઆદી
હોવાથી મરડા અને અતિસાર ઉપર ઉ-
પયોગી થઈ પડે છે. (૨) બીલાનું કાટલું;
ફલકા, પારા, તપખીર વગેરે બરવાના
કામમાં આવે છે. (૩) અંક; વૃષણ.
બળિયા-સેવડથી સાંધા ઉપર થયેલી
ઝાંક તે.

બીવું, કિં. અ. હરવું; ભય લાગવો; ધાસ્તી
લાગવી, (૨) ચોકવું. (૩) ગભ-
રાવું; કાચર થવું.

બીલવું, જી. બીવું.

બુક, (જ.) એપડી; પુસ્તક. (૨)
નોંધણ. (૩) છુકડો; ફાંકા.

બુકડો, પું. મોં ભરાઈ ભય એટલો જથ્થો
તે; ફાંકા.

બુકણી, સી. બુધી; ચૂર્ણ.

બુકવું, કિં. સં. હાથ મેનિ આડે નહિ
તેમ મોમાં નીખવું; ફાંકવું.

બુકાની, સી. દાદી અને માલ ઉપર થઈ
મધ્યે બંધાયેલો ફટકો-લુગડાનો ફટકો.

—દાદીના વાળ આમતેમ વિખરાઈ ભય
નહિ તેમજ ચહેરાનો થણો ભાગ ઢંકા-
વાને લીધે બીજો માણસ જટ ઝોળખે
નહિ, તે માટે બુકાની બંધાય છે.

બુકકો, પું. ફાંકડો; ફાંકા; ફાળિયો; ઝાસ.
બુગડી, સી. બુકડી; સોઝોને કાને પહેરવાનું
મોતીનું ધરણું.

બુગણ, નં. ગાડામાં પાથરવાનું બાડપોતું
કપડું; મોઢ; આથર.

બુધલી, સી. બરણી.

બુચ, પું. એક જાતના પોચા લાકડાનો
ઝાડો; કુચો. (૨) પાનાંની રમતમાં
હારનારને જીતેલો માગે તે પાનાં આપવાં
પડે છે તે. કિં. પ્રં. બુચ માચ્છો=વહેતું
—હળીજતું બંધ કરવું; સજડ—બંધ કરવું.

બુચટ, વિં. બુદ્ધિ વગરનું; મૂર્ખ; કાચી
સમજનું.

બુચિયું, વિં. બુચું; કાન વગરનું. (૨)
ખેડેલા નાકનું; કપાઈ ચયેલા નાકનું.

બુચી, વિં. (સી.) નાની છોકરી; કન્યા
પારસીઓમાં વપરાય છે.

બુચું, વિં. કાન વગરનું. (૨) ખેડેલા
ચપટા નાકવાળું.

બુચો, પું. છોકરો; દીકરો; પુત્ર. (પાર-
સીમાં).

બુજ, સી. [સં. જુજ] કદર, કિંમત;
તુલના; પરીક્ષા; ગુણગણપણું. (૨) સ-
મજા—તમારા શેઠને કામની બુજ નથી.

બુજરમ, વિં. [જ.] જુદાં ધરવું; (૨) ધર-
ડપણને લીધે માનને ચોગ્ય.

બુજરગી, સિં. ધરડપણ; મોટાઈ; જુદાપો;

બુજવું, કિં. સં. કદર કરવી; પરીક્ષા કરવી;
સામે માણસ કેટલું કામકાજ કરે છે
તેની કિંમત ગણવી; ગુણ સમજવો;
તુલના કરવી. (૨) મોઢ લેવો; સમ-

જવું. ઉં પરનારીસુ મીત, સુદિ સારી
નવ શુભે. આમળ

જુઝવણું, કિં સં હોલવણું; જળતું બંધ
કરવું: ટાકું પાડવું. (૨) રાળી નાંખવું
જુઝાવું, કિં અં હોલાવું; કમીયવું બંધ
પડવું.

જુટ, સ્ત્રી (જુટય) કાનની નીચેના કાગની
ચામડી; લાળી. (૨) ૩૦ મં કાનની
જુટ પકડવી=કણસ કરવું.

જુટક, અં ખુઝકાળું ને શરીરે જડું એમ:-
કાળાજુટક. (૨) લાટ-લોઠાની કાળી ને
મજાજુત લાટ ઉપરથી. રંગે કાળી ને
શરીરે લઈ સ્ત્રી તે.

જુઢિયું, નં જુટે પહેરવાનું લાકડાનું લોળિયું.
જુટનો વિષ પહોળો કરવાને લાકડાનું જે
ધરેણું પહેરવામાં આવે છે તે.

જુદી, સ્ત્રી નાની ચાંદી-કળી તે; નાની
કળી જેવી લાત-તરેહ તે:-ઝીણી જુદીનું
અંખર. (૨) અંખળ શુભવાળી ઔષધિ-
વનરપતિ તે:-જડીજુદી; ચમત્કારી ચીજ.
(૩) પહોચેલું; તેજસ્વી ને ચતુર એવું
જે તે; કાબેલ; નહિ છેતરું જાય એવું
અને અજબ રીતે પોતાનું કામ કાઢી
લેનાર:-એ કંઈ જાય તેવી જુદી નથી.

જુદાદાર, વિં જુદાજુદાવાળું; જેમાં સુશો-
ભિત ચંદ્રા હોય એવું.

જુદો, પું ખીલેલા નાના ફૂલના જેવી લાતનો
ચાંદો; ભાતીજલ ચંદ્રક; ભરતનો ચાંદો.
(૨) તરંગ; કદવના; નવી જુગતી; અવ-
નવો વિચાર.

જુદું વિં ધસાધને જડું થઈ ગયેલું; ધાર
જતી રહી હોય એવું; અણી કે ધારની
તીક્ષ્ણતા રહિત. (૨) જડી જુદિનું; કાષ

વિષય જેને ઝટ મોઝે યદે નહિ એવું:
(૨) લાગણી વગરનું.

જુદો પું મકાષ ડોડો; જુદો.
જુડકી, સ્ત્રી કુખકી; એકદમ પાણીની અંદ-
ર પેસી જવું તે. (૨) કામની વખતે
ખસીજવું તે.

જુડથળ, વિં એવકુર; મૂખ; ઠાડો. (૨) મંદ
જુદિનું અચંચળ.

જુડવું, કિં અં [પ્રા. જુડર] કુખવું; પા-
ણીની તળે ખેસવું; નીચે જવું; પ્રવાહીની
તળે ખેસવું. (૨) ગરકાવ થઈ જવું; દટાઈ
જવું કે ઉડા ઉતરીજવું.

જુડાડવું, કિં મં જુડે એમ કરવું.

જુડિયાળ, વિં મૂખ; અણસમજી.

જુડિયો, પું કાળા મોનો વાંદરો. (૨) ધરડો
માણસ; જુડિયો.

જુઠપો, પું ધરડપણ; જરા; વૃદ્ધાવરથા;
જઈ.

જુઢિયો, પું જુડિયો; વાંદરીઓના ટાળામાંનો
મોટો મરત વાંદરો. (૨) જડો લઈ જેવો
ને ઉગરે મોટો માણસ.

જુઢં, વિં [સં. જુઢ-જુઢો.] ધરડું; જેને પ-
થિયાં આવવા માંડ્યાં હોય તે; જઈ; વૃદ્ધ.

જુઢો, પું વૃદ્ધ; જેને જરા-ધરડપણ આગું
હોય તે માણસ. (વિં) જઈ.

જુણી, સ્ત્રી ખોણી. (૨) અણી; બાલાનું
ફળ

જુતકો, પું કાળી ને લઈ સ્ત્રી; સીધણ.

જુતપરસ્ત, વિં મૂતિપૂજક; મૂતિની પૂજા
કરનાર તે; મૂતિને માનનાર, હિંદુ વગેરે.

જુતપરસ્તી. સ્ત્રી મૂતિપૂજા.

જુતાન, નં જટન; બોતિયું.

જુતાનું, સ્ત્રી બોતાનું; જુની ખાધડીનો મેલેક
કકડો. (૨) તોહમત; બટો.

જુનાનો, પું ઝીણી મૂટેલી પાંધડીનો કકડો.
જુનારો. પું (જુસ્તાન) જમીન

વાળવાનો સળિયો-સાવરણ; મોટી ઝાડું.
શુભે, અ. થી; થકી; વતી:-મારીશુભે કામ
થશે નહિ. આમ.

શુદ્ધ, પું. (સં. શુદ્ધ) પરપોટો.

શુદ્ધશુદ્ધ, પું. પરપોટો.

શુદ્ધ, વિ. [સં.] જેને જ્ઞાન થયું છે એવું;
જેને સમજાયું હોય તેવું-સમજું; જ્ઞાત;
પ્રકિત. (૨) શુદ્ધ એકમહ.

શુદ્ધાવતાર, પું. [સં.] વિષ્ણુના દસ અવ-
તારમંત્રી નવમો અવતાર. (૨) મૌન
રહીને જે કંઈ બનતું હોય તે જોયા
કરનાર.

શુદ્ધિ, સ્ત્રી. (સં.) વસ્તુને સમજવાની
અને સમજ્યા પછી વિચાર કરી પોતાને
તે માટે શું કરવા જેવું છે તેનો નિર્ણય
કરવાની શક્તિ તે; વિચાર કરી પોતાને
ફાવતી રીતે કામ કરવાનો નિશ્ચય કર-
નારી પ્રાણીની શક્તિ, સમજશક્તિ જ્ઞાન
શક્તિ, મતિ; અકલ્પ; સમજણ. (૨)
મન; અંતઃકરણ; મનનું વક્ષણ. (૩)
વિવેક; હકાપણ. (૪) શીખ; શિખા-
મણ. :-સારે તારી શુદ્ધિ જોઈતી નથી.
(૫) વૃત્તિ; હિંમત; મન; અભિપ્રાય;
વિચાર. ૩૦ પ્ર. શુદ્ધિનો આગમો=મૂખ,
ખેવકુદ. કિં. પ્ર. શુદ્ધિ ફરીજવી=અ-
વળી મતિ થવી; અકલ્પ પલટાઇ જવી.
શુદ્ધિજન=શુદ્ધિનું જોર તે. જેમાં શુદ્ધિનો
ઉપયોગ કરવાથી તે ખીણે એવી રમત
તે; સેતરજ. :-શુદ્ધિ=અળની રમત.
મોભામશુદ્ધિનું=મળીશુદ્ધિનું કુશામશુદ્ધિનું
=મળીશુદ્ધિનું. શુદ્ધિપૂર્વક=મળી જોઈને;
જાણીશુદ્ધને.

શુદ્ધિમંત, વિ. શુદ્ધિવાળું; અકલ્પમંદ.

શુદ્ધિમાન, વિ. શુદ્ધિવાળું; શુદ્ધિશાળી.

શુદ્ધિશાળી, વિ. શુદ્ધિવાળું; અકલ્પવાન.

શુદ્ધિહીન, વિ. શુદ્ધિવશમનું; અમાર; મૂખ.

શુધ, પું. (સં.) એક મહ. (૨) સાત
વારમંત્રી એકવાર. (૩) દેવ. (૪)
હકાપો.

શુધવાર, પું. સાત વારમંત્રી ત્રીજો વાર. (૨)
કંઈ નહિ. :-એ શું કરનાર છે આપનો
શુધવાર !

શુધવારિયું, ન. શુધવારને દિવસે બહાર
પડતું જાયું; દર શુધવારે નિકળતું વર્ત-
માનપત્ર.

શુધું, ન. જાડું ડંગોરું, ઘોઠો, ધોયકણું. ઉ.
શુધે જાર બાજરી, શુધે નાર પાધરી;
શુધે ડાણું દોહવા દે, ને શુધે હેયું જાનું
રહે. (૨) જાડું અને વાંકું ધિખાય
એવું લાકડું; યુનો ભાગવાનું. (૩)
યુલે ચઢતા વાસણનું બળાને કાળું પડી
ગયેલું તળિયું તે. :-શુધાવાળી તપેલી
શુધાવાળું ઉનામણું.

શુન, પું. એરંડીના આકારના એક જાતના
દાણા; કારી.

શુનદાણા, પું. શુન; કારી.

શુનિયાત, વિ. [ફા. શુનિયાત] કુલીન;
ખાનદાન; અસલજાત; ઉચ્ચ કુળ પર-
વારનું હોય એવું; જુનું અને માનવતું.

શુનિયાતી, સ્ત્રી. કુલીનપણું; ખાનદાની.

શુનસ, ન. ઉતનું જાડા વણાટનું જુગરું;
કામજો.

શુબક, વિ. શુદ્ધિ અને વિવેક વગરનું; જર-
સરત; જાડી શુદ્ધિનું-માણસ.

શુભુક્ષિત. વિ. (સં.) મૂખ્યું; જુખાળનું;
ખાડિખાડિ કરનારું.

શુભરાણ, ન. શુભાશુભ; ધોવાટ; કલાહોલ.

શુભારો, પું. ખૂમ; પોકાર; હોકાર. (૨) ગપ
મફવા; બપાટો. (૩) તોફાન; મંડપડ;
સોર; મણાઓના બેજો સોર-ફરિયાદ.
:-શુભમનો શુભારો તે.

શુભાશુભ, સ્ત્રી. ઉપરા ઉપરી ખૂમો પડવી તે;

ઠોઠેકાણે ખૂમ પડી રહેલી તે.
શુભેષોદાશ, પું. મોટું ઢાલ; મોટી નોખત.
ખૂમ અથવા પોઢાર ને બદલે લોક ભેળા
કરવાને વગાડવાનું મોટું ઢાલ તે.

શુરમેા, પું. (આ. શુરક્ષ) માથાથી
પગ લગી આખુંએ શરીર ઢંકારી રહે
એવું સિવેશ્વ કાચળા વચ્ચે ઉપર ઓઢવાનું
વચ્ચે; ઉપવચ્ચ; ચાદર. (૨) માત્ર
મોં ઢંકાય એવું મુલાયમ અને જળાદાર
કપડું કે જે સ્ત્રીઓ મોં પર નાખે છે.
અવયુદન. ઉં. શુરખાવાળી પેઢી, શરીર
લાવણ્યતા ન રહત જેની.

શુરજ, પું. (આ. શુર્જ) કિશાના મથાળા
ઉપર તોપ ગોઠવવાને માટે કાઢેલી અ-
ગાસી જેવી રાવડી, કોટ ઉપર તોપના
મોરચા માંડવાના શુભાર. (૨)
હાથિશૂં; પુસ્તો; દિવાલને ટેકા રૂપ વધા-
રાનું ચણતર તે.

શુરજી, વિં. સેતરંજની રમતમાંની એક જીત
કે જેમાં ચોપટ ઉપર એકલા પ્યાદાને
પાદશાહજ રહેલાં હોય :-શુરજી મહાત.

શુરાધ, સીં. બગાડ; અણખનાવ; શત્રુવટ;
ભુઠાપણું. (૨) ખેડી-અ-પાયા રીતે વ-
તવું તે :-શુરાધનાં ફળ શુરાં.

શુરાખ, નં. આખું; કાણું; ભેઠક; વેઠક;
વિંધ. (૨) શુશાખ.

શુરાણું, કિં. અં. પુરાણું; બરાઈજનું.

શુરાશ, સીં. શુરાઈ.

શુરૂં, નં. ધોષેલી ખાંડ. (૨) વિં. નકાલ;
ખરાબ; શુકું, નરસું.

શુલશુલ, નં. (ફા) મધુર અવાજે ગા-
નારું; એક નાનું, પંખી. આ પંખી
ગુલાબની ડાળ ઉપર ખેસી ખાલે છે.
ઉં. સહસ્રાસ મંચો, સુરવણાવ મંચો,
સ્તે રસનો એકાગર થયો, ચક્ર પ્રીત
જરા મન ધીર થયું. મુજ શુલશુલ તાથી
હરીગયું.

શુલક, વિં. (ફા.) હમી ચોખતાવાણું;
પ્રીઠ; મોઢું.

શુલાખ, સીં. (તુલ્ક. શુલાક) નાકનો
વચ્ચો પડદો. નાકના વચ્ચો પડદામની
વેઠ. (૨) નાકના વચ્ચો પડદામાં
પાડેલા વિંધમાં પહેરવાનું મોતી-હીરાનું
એક ધરણું. ઉં. કાને મકરાકૃત કુડળ
કેરી જોડ, નાકે શુલાખ ને મુખમાં
તંબોળ, બાલણ.

શુલુ' નં. ગાંડ. (૨) ગાંડનાં ઢમરું; તંશુરા.
શુસકું, નં. વરસાદનું એકદમ તૂટી પડવું તે;
આપડું; થોડીવાર પડે પણ જોરથી એકદમ
ખૂબ પાણી વરસાવે એવો વરસાદનો તરંગ
-ઝપાટો તે.

શુસક, ક. નં. દિવેરે કંકુવાળો હાથ કરી ધેણને
ગાસે હળવો તમાચો મારવો તે; સીમંત-
વાળી સ્ત્રીને થતો એક આચાર.

શુસદિયો, પું. શુસટ મારનારો તે; ધેણનો
દિવેર.

શુસું, વિં. જાડશુદિતું; અરસિક; નાગ-

રિક રીતભાતથી અજાણ તે. (૨) શોખ-
કોડ વગરનું; જડ. :-શુસો=જડમરથ.

શુહારણું, કિં. સં. વાળવું; ઝાડવું; બોરવું.

શુટ, પું. અવગડ કુવો; બોખ જેવો ઉંડો
ખાડો.

શુંક, વિં. કમઅકલ, અચંચગ; અગાન; ઝટ
શીખે કે સમજે નહિ એવું; જાડશુદિતું.

શુંક, નં. [લં ચિન્તુ] રીપું; ફોરું; ટપકું.
(૨) પ્રવાહીનો છાટો. (૩) કોઈ;
તેનાં બી.

શુંધી, વિં. ઓછી અકલ; કમ સમજવું; ઝટ
શીખે સમજે નહિ એવું; અચંચગ; અ-
સાવધાન.

શુંધું, નં. જાડો ડંબોરો; શિપકણું; જાડી ફાંટી
લાકડી. (૨) વાસણનું જળેશ્વ તળિયું;
ધૂણી ને કોટ વગેરેથી કાણું પડી જાયેશ્વ
વાસણનું તણું તે.

બુધારવ, પું. જુમાયુમ યદ રહેવી તે. કા.
લાઠોલ; બુમરાણ; સોર બકાર.

બુધિયો, પું. બુમિયો; મોટા અવાજવાળો.
જુમૈયો ઠોલ.

બૂક, પું. કાકા; આસ; કાળિયો. (૨) અં.
ચોપડી; કિતાબ.

બુલ, પું. ડાટો; કુખીના મોખર દાબવાનો
કુચો; શીશીનું લાકડાનું હાંકણ.

બૂજ, સ્ત્રી. તુલના; કદર; ગુણગત. (૨)
સમજ; પરીક્ષા.

બૂટ, સ્ત્રી. કાનની લાળી. (૨) અ.
ચાંચ વગરનો વિલાસતી જેડો. કિં. પ્રં.
બુટ પેકડી=કથુલ કરવું.

બૂન, પું. વાલ અથવા એરંડી જેવાં એક
જાતનાં બી, કોશી, એને શેકી દળોને
કચાચ કરી પિવાય છે.

બૂમ, સ્ત્રી. મોટો ઘાટિ પોકારવું; ઘેરો; બ-
રાડો, રાડ, પોકાર. (૨) લોક વાયકા;
અફવા, કિંવદંતી. (૩) ફરિયાદ. કોણ
બૂમ સાંભળે છે? બૂમ પાડવી=બોલાવવું.
ફરિયાદ કરવી; પીડા પોરવાવી. બૂમ-
ભેગા ચીચિયો=ભેગાભેગી સાધવું.

બૂહત, વિ. [સં] મોટું કદાવર, રથૂક;
વિશાળ.

બૂહરૂપતિ, પું. દેવ લોકના ગુરૂ; મોટો
પ્રતિભાશાળી વિદ્વાન. (૨) સ્વર્ગમાળા-
માનો એક ગ્રં.

બૂહરૂપતિવાર, પું. ગુરૂવાર.

બે, વિ. એક ને એક તે; ૨. (૨) અ.
નહિ; ઝેર; કમ; ખરાબ; એ અર્થનો
ફારસી ઉપસર્ગ. બેઅદબી. બેઆમર.
(૩) ૨. ખરે, ઉત્તેજક ઉદ્દાગર=માર
બે માર.

બેઅકલ, વિ. કમ અકલ, શુદ્ધિહીન; સ-
મજ વગરનું; અધાન, મૂર્ખ; અણસમજ.

બેઅફમ, વિ. અરિવેકા; નિરલજ; અસમજ;
અમયાદ.

બેઅફી, સ્ત્રી. અદબ નહિ રાખતી તે; નિર-
લજપણું; બેશરમપણું; અસભ્યતા.

બેઅસર, વિ. નહિ ગુણ કરે એવું; ગુણ
વગરનું; જે દવામાંથી તેનો ગુણ-અસર
કરવાપણું જનું રહેલું હોય તે. (૨)
લાગણી વગરનું; કઠોર; નિર્દય.

બેઆની, સ્ત્રી. બે આનાનો ચલણી સિક્કો.

બેઆબર, વિ. આબર વગરનું; જેની આ-
બર જતી રહી હોય એવું. (૨) ના.
ફજેતી. (૩) અપમાન; અપ્રતિ; અપ્ર-
તિષ્ઠા.

બેઆરામ, વિ. માફું; અતંદુરસ્ત; જેના
મન તથા શરીરને આરામ ના હોય એવું;
ચિંતાતુર.

બેઇતમાર, વિ. જેનો વિશ્વાસ પડે નહિ એવું;
નહિ વિશ્વાસ રાખવા લાયક.

બેઇતવારી, સ્ત્રી. અવિશ્વાસ; ભરોસો નહિ તે.

બેઇનસાફ, પું. અન્યાય; ધનસાફ નહિ તે;
નહિ ચોગ્ય-નાસ્ત તે.

બેઇનસાફી, સ્ત્રી. અન્યાય. (૨) વિ. અ-
ન્યાયી; નહિ વાજબી; ગેરકાયદે હોય એવું.

બેઇમાન, વિ. વિશ્વાસઘાતી; કૃતઘી; નિમક
હરામ. (૨) અપ્રમાણિક. (૩) અસ્થા
રહિત; બોલ્યું ન પાળે એવું.

બેઇમાની, સ્ત્રી. અપ્રમાણિકતા; બોલ્યું નહિ
પાળવાપણું તે; વિશ્વાસઘાત. (૨)
અનાસ્થા. બોલ્યું નહિ પાળનાર, નેકીએ
ચાલે નહિ એવું.

બેઉ, વિ. બન્ને; બન્નો; ઉભય.

બેઉમેદ, વિ. નાઉમેદ.

બેઉમેદી, સ્ત્રી. નાઉમેદી.

બેકદર, વિ. કદર વગરનું; અગુચર; જીજ વ-
ગરનું.

બેકશર, વિ. બેઆસમ; બેચેન; કસર ન-
હોય એવું; અપ્ર.

બેઠારી, સીં કરાર નહિ હોવાપણું; અમતા.
બેઠાવું, કિં અં બહેકવું; સુમધિ ફેલાવી;
સુમધનું દહવું-પ્રસરવું તે; અમમધવું;
પીમરવું; સોડવું; મહેકવું; (૨) ફાટવું;
છઠીજવું; લાડમાં માનમાં અને ધન વ-
ગેરેના અભિમાનમાં ઉદ્ધત-બેતમા બે-
મપાદે મધજવું.

બેઠાટ, પ્રાં બેઠેલાપણું; છાક; તોડ; અભિ-
માનથી દુરપત્ત થયેલો બેતમાપણાનો
બેસ તે.

બેઠાયકે, અં ગેરકાયદે; ગેરવાજબી રીતે;
સિરરતાથી ઉલટી રીતે નિયમ કે કથા
ધોરણ વગર એમ; કાયદાસર રીતે નહિ
એમ.

બેઠાર, વિં ઉઘમ રહિત; નવરં; ધંધારોજ-
વગરનું. (૨) ખાલી; અમરતુ.

બેઠાવણું, કિં સં બેઠે એમ કરવું; ફટાડવું;
છઠાવવું; અતિશે લાડથી વંદી ભય એમ
કરવું; વંદાડવું.

બેઠાળી સીં નહિ કાળી રાખવી તે;
બેતમા બેઠરકારી; નહિ ધ્યાન-લક્ષરાખવું.

બેઠી, સીં બેતી બેઠી તે; બેગણું-બેડ.
(૨) બેએ બાગતાં શેષ રહે નહિ
એવી સંખ્યા તે:-ચાર, છ, આઠ, દશ
બેઠીની રકમો કહેવાયછે. એકી=બેઠીમાં
એકી વધવા તરીકે. કિં પ્રાં બેઠીજવું
=હમવાજવું; મજા મૂત બને ક્રિયાઓ
કરવા જવું તે.

બેઠેડ, વિં કેદ નહિ તે; છુટું; અંધરરહિત;
સ્વતંત્ર. (૨) અમપાદ; ઉદ્ધત.

બેઠેલું, વિં ફારેલું; વંદીજાયેલું.

બેખબર, વિં જેને કંઈ માહિતગારી ન
હોય તેવું; અભણવું; અભણ; અણવાકેદ.
વિં મુસલમાનોમાં વપરાતું માનવું

[વશેષણ; ઉપનામ. :-મહમદ બેખ.

બેગા, વિં કલાકનું રહેલું પતરં.

બેગમ, સીં મોટા દરબાનની મુસલમાન સ્ત્રી;
અમીરની સ્ત્રી, શાહબાદી. (૨) રાણી.

બેગરજ, વિં ગરજ વગરનું; બેતમા; બેદર-
કાર; જેને ગરજ હોય નહિ એવું.

બેગરજાઉ, વિં જેને ગરજ હોય નહિ એવું;
નહિ ગરજવાળું; બેતમા.

બેગાર, પ્રાં વેડ; પૈસા આપ્યા વગર મળુરી
કરાવવી તે; મફત મહેનત કરવી તે.
(૨) મળુરી; હેલ; મહેનત કર્યાનું
લવાજમ. (૩) ભીખ.

બેગારી, પ્રાં મળુર; હેલકરી; વૈતરો, ભાર
વહેનાર. (૨) ભીખારી.

બેગુના, વિં [ફા.] બેતકસીર; નિર્દોષ;
નિરપરાધી.

બેઘાઘંડું, વિં આમે નહિ અને તેમે નહિ
એવું; મિશ્ર; ખરૂંએ ખરૂં ને જોડુએ
ખરૂં એવું; ન સમગ્રય એવું; એક ઘાટ-
માં-સ્વરૂપમાં નહિ એવું, બેસુરં, બેતાલ.

બેચારેક, વિં બે અથવા ચાર તે; બેને ચાર
વચ્ચેમાંની એકાદ સંખ્યા તે. (૨)
શોકું. ઉં ભુવંતી જળ ભરવા મર્ઠ, ઘડી
બેચારેક ત્યાં થઇ.

બેચેન, વિં ચેન-આરામ નહિ તેવું;
પુશીમાં નહિ એવું; અસ્વસ્થ; અસ્થિત.
(૨) માર્કું; અનારાગ્ય. (૩) આનંદ
કે હપેશની પ્રુથાલીમાં નહિ એવું; સચિત;
ફિકરમંદ.

બેચેની, સીં અચાંતિ; અસ્વસ્થતા. શરી-
રની પીડાથી અથવા મનમાં થતા વિચા-
રાથી ઉત્પન્ન થયેલી અસ્વસ્થ દાહત
તે. ફિકર; ચિંતા; વ્યાકુળતા; અકળામણ.

બેબા, વિં (ફા. બેજા) બેભાર; હેરાન;
વ્યાકુળ.

બેબાજ, વિં મહારાજેલું; અકળાયેલું. (૨)
પાપમાલ થઇ મરેલું હોય તેવું; કાપર.

બેભાર, વિ. (કા. લેખાર) કંટાળેલું;

કાચર થઇ અથેલું; આકળાયેલું; હેરાન.

બેભવ, વિ. બેભવવાળી; ગર્ભવંતી; કારે
વાઇ. (૨) ઉચ્ચ મનવાળું; જીવ ઉઠી
અથેલા હોય એવું; અશુભનું.

બેભવવાળી, વિ. ગર્ભવંતી.

બેભવસોતી, વિ. ગર્ભવંતી; કારેવાઇ.

બેટ, પું. જેની ચારે બાજુએ પાણી હોય
એવી જમીન; દ્વીપ.

બેટાજી, પું. બચ્ચાજી; રીસ-કોષમાં સામા
માણસને મારતાં, એ રીતે ડુંકારાય છે.
બેટમજી.

બેટાબેટી, ન. બેટા અને બેટીઓ વચ્ચે તે;
છાકરાઈયાં; છાકરાછાકરીઓ. ઉ. સો
છાબેલા શોભિતા, બેટાબેટી ઘેટીના. નવ-
લરામ.

બેટી, સ્ત્રી. પુત્રી; છાકરી; દીકરી.

બેટીજી, સ્ત્રી. મોટા માણસની-આચાર્યની
પુત્રી તે; લાકડી-માનિતી દીકરી તે.

બેટા, પું. દીકરો; હૈયો; પુત્ર; છાકરો.

બેઠક, સ્ત્રી. બેસવાની જગા; આસન. (૨)
બેસવું તે; વાતચીત કરવા-મગત માટે
બેસવું તે. :-એની ત્યાં બેઠક છે. (૩)
જેટલી વાર બેસી રહેવું પડે તેટલો વખત
તે; બેસીને લાજરી આપવી પડે એવો
કાળ. :-ચાર કલાકની બેઠક છે. (૪)
લણી જણવું એકઠા થઇને બેસવું-મળવું
તે; મંડળી; સભા; પરિષદ; મિજલસ. :-
એકાદ જલસાની બેઠક કરો. (૫) નાચ-
સુજરાતું ટેકાણું; મંડળી; મિજલસ કે નાચ
જમાવટ તે. (૬) પાટલો; ખુરસી;
મોંઘી; ગાદી, વગેરે બેસવાનું જે કંઈ
સાધન તે. (૭) તળું; પાથો; જેની ઉ-
પર બેઠાં ઘાટ હોય તે; બેસણી.
(૮) તાલીમની એક દસરત.

બેઠાખાઉ, વિ. ધંધા રોજગાર નહિ કરતાં
બેઠે બેઠે ખાવાની જેને દેવ-આદત પડી

હોય તે; નિરુદ્ધમી; બેઠાર; ઉલ્લીઝ કયા
વગર ખાનસે; ખાપ પણ કંઈ કામકાજ
કરે નહિ એવું; આળસ. ખાવું ને કરી
હિલચાલ નહિ કરતાં માત્ર બેસી રહેવું
તે. :-નોકરી છોડ્યાં પછી તે બેઠાખાઉ
થઈ ગયો છે.

બેઠાબેઠ, સ્ત્રી. ઉદ્ધમ નહિ કરતાં માત્ર બેસી
જ રહેવું તે; બિનરોજગારી હાલત તે;
ધંધા રોજગાર કરતો નહિ અને ખાલી
બેઠે બેઠે ખાધા કરવું એવી જે આળસ
-નિરુદ્ધમી સ્થિતિ-હાલત તે. (૨) અ. બેઠાને
બેઠાજી રહેવું તે; જેમ હોય
તેમજ; એમને એમ. :-એ ખાતું દેવે
બેઠાબેઠ રાખ્યો.

બેઠીબાંધણીનું, વિ. નીચા પણ દૃઢ બંધા-
રણવાળું; નીચી ઘાટદાર બાંધણીનું. (૨)
મજબુત; દૃઢ; નાજો-ઉચ્ચલાઈ પડે એવું.

બેઠું, વિ. બેઠેલું; નીચા ઘાટનું; નહિ ઉંચું.
(૨) ઉઠાવવું પડે નહિ એવું; બેઠેબેઠે
થઈ રહે એવું :-બેઠો જાત મૂકો દળો.
(૩) કામ કયાં વગર-બેઠે બેઠે મળ
એવું. :-તે બેઠો પગાર ખાય છે. (૪)
કંઠું; ટાંઠું; શાંત; નહિ આટળું. (૫)
નહિ ઉછળતું; ધીરું પણ ચાલુ એક
સરખું. :-બેઠું પાણી વહે છે. બેઠું
ખાતું=કામ ખાતું. કિં. પ્ર. બેઠા થવું
=સાળ થવું; ફરીને સતેજ થવું. -
બેઠાની ડાળ કાપવી=પાળકું તોડી ના-
ખવું. બેઠાંબેઠાં=નિરાંતે; અવકાશે.

બેઠેલ, વિ. બેઠેલું; બેઠું; નહિ ઉઠ્યું અથવા
ઉંચું એવું. (૨) દબાયેલું; ગાળો પડેલો
હોય એવું. (૩) પડી રહ્યાથી બચ-
ડેલું-ચોટેલું. :-આ તાકા બેઠેલો છે.

બેઠ, સ્ત્રી. બેળ; સુલાની બે બાજુમની
એક તે.

બેઠકું, ન. આંખનાં દરેક સાંધા વચ્ચેના
અઢકા કંકડા-ભાગ તે; પેર. (૨)

આજલીના કાતરામણી દરેક કચુકવાળા
ભાગ્ય તે.

બેઠાણી, સ્ત્રીપતરાળ; બેઠાસાં.

બડસાં, સ્ત્રી પોતાનાં પરાક્રમ આવી તે;
હું આવો તેવો અને મેં આવું તેવું
કરેલું, એ રીતે પોતાનાં બધુશાં કૂકવાં
તે; કુલ, બધાં; પતરાળ.

બેઠાણું, નં બેઠા; આંખેથી અદર કરી
તોડી-વેડી લેવાની જાણીતર ઓળી.
(૨) ખતરીસ મણીને જથો; ખતરીસ
મણુ તોલે હોય તેટલું. તે:-એ બેઠાં
બાજરી ધરમાં રાખજો. (૩) એ બળદ
બેઠી શકે એટલા વજનનું ગાડું.

બેડી, સ્ત્રી બેઠે હાથ કે પગ સજડ જકડાઈ
રહે એવો ધાતુનો કડા જેવો ધાટ; જ-
છર; (૨) પાશ; બંધન. (૩) એ આંગ-
ળાંએ પહેરાય એવી વિંટી-વેલો તો; એક
ધરણું. (૪) અડચણ; અટકાવ; આ-
ડખીલી:-મને તો ડોસાની બેડી છે નહિ
તો હમણાં વિલાયત જાઉં.

બેડું, નં ગાગર ને ધડાની દેરડી-ઉતરડ;
હાડો ને માણિયો ઉપરાઉપર મૂક્યા હોય
તે; ધડા ગાગરની બેડું તે. ઉં બેડું
લઈને ગઈ જળ કાળે. (૨) બહેડું;
એક ફળ; ત્રિકુળામાંની એક ઓપધિ,
હરડાં, બેડાં ને આંખળાં.

બેડો, પું અહાળ; વહાણુ. ઉં બેડો ભાઈ
બુઝતો તારારે, અંબે આઈ! પાર ઉતા-
રારે. (૨) ટુકડી; ટાળું; જથો:-આ-
બાનો બેડો. (૩) ધારેલો અથ; મુદાની
વાત:-બેડો પાર. પાદશાહની મુલાકા-
તનું કામ મુશ્કેલ છે બીજું નહિ, મુલા-
કાત થઈ એટલે તો જાણે કે બેડો પાશ

બેડાકી, સ્ત્રી જેને બેડોલ-સદ હોય એવું
વહાણુ.

બેડાળ, વિં ડાળ વગરનું; જેમાં ધાટ સા-

રા-બેઠાંએ તેવો હોય નહિ એવું; કદ-
રપું; બહોલકલ.

બેઠાળ, વિં ઢળ વગરનું રીતચરનું નહિ એવું;
અમુક ધોરણ-પદ્ધતિ વગરનું. (૨) અ-
મ્યાદ; બેઅભ્ય; તરેહવાર. (૩) એ
ફાયદે.

બેઠંગ, વિં ઢંગ વગરનું.
બેઠંગું, વિં જેમાં કંઈ ધોરણ કે ઢળ ન હોય
એવું; તરેહવાર; અવ્યવસ્થિત; એકે
ધાટમાં-રૂપમાં ન હોય એવું. (૨) ઠેકા-
ણા-નિશ્ચય વગરનું.

બેઠાચઠ, વિં બેડા-દા જેવા ઉપર ઉપર
જતાં નાના નાના થતા જતા ધાટનું. (૨)
ઉપર ઉપરથી ઉતરતું જાય એવું:-જ-
ગનાથજીની હાંડી બેઠાચઠ ઉપર ઉપરથી
સીઝતી જાય છે. (૩) નીચે મોટું ને
ઉપર નાનું એવું:-બેઠાચઠ.

બેઠાળિયું, વિં જેને બંને બાજુએ ઢાળ
હોય એવું:-બેઠાળિયું આપરં.

બેડું, નં બેડું; બહેડું.

બેત, સ્ત્રી (ફા.) મનસુખો; વિચાર. (૨)
ચુકિત; કળ; તજવીજ. (૩) ઢોહરાના
જેવું બે ટુકડું ફારસી પદ. (૪) નેતર.

બેતકસીર, વિં બેજુના; નિર્દોષ; નહિ અપરાધી.

બેતમા, વિં (ફા.) તમા વગરનું; કશાની
દરકાર-કાળજી રાખે નહિ એવું; નિરપેક્ષી.

બેતર, અં બહેતર, વધારે સાર; ખાસું;

બેતરફી, વિં બંને તરફનું. (૨) નાં બર-
તરફ કરવું તે; દેહાડી-કાઠી મૂકવું તે.

બેતાલ, વિં તાલ વગરનું; યસંગ-મરોજર
જોગ હોય નહિ એવું; ગોઠવણ વગરનું;
લાગ ન હોય એવું. (૨) બેતાલ; અ-
નંત; પુષ્કળ; ખૂબ; અતિશય. (૩)
વહી-વડી મથેલું; હાથથી મથેલું.

બેતાળીસ, વિં ચાળીસ ને બે; ૪૨.

બેતાળાં, નં ચાળીસ બેતાળીસ વર્ષની ઉંમર
૧ આંખે ઝાંખ આવે છે તે; અંધારા.

બેતાળું, વ૦ બેતાળીસ કરેના મધ્ય એ
ધારણના તોલનું.

બેદરકાર, વિ૦ દરકારવગરનું; બેકાળજી;
બેતમા.

બેદરકારી, સી૦ બેતમાપણું; કાળજી નહિ
રાખવાપણું.

બેદરદી, વિ૦ રાગી નહોય તેવું; નહિ દરદી
તે; અરસિક.

બેદસ્તુર, વિ૦ ધારા રિવાજથી ઉલટું;
નહિ નિયમસર એવું.

બેદાશુ, પું૦ (કા.) એક જાતની ઓપધિ.

બેદાદ, વિ૦ દાદ-ફરિયાદ સંભળાવી ન હોય
એવું; જેની ફરિયાદ સાંભળવામાં આ-
વતી ન હોય એવું; અંધેર.

બેદાદી, સી૦ દાદ-ફરિયાદ પ્રતિ જે બેદર-
કારી તે; દાદ સંભાળાય નહિ એવી જે
સ્થિતિ તે; અંધેર; અવ્યવસ્થા.

બેદાંલકડી, સી૦ એક જાતની ઓપધિ.

બેદિલ, વિ૦ મન નહિ હોવું તે; દિલ ઉડી
ગયું હોય તેવું; દિલગીર; નાપુશ્ક.

બેદિલી, સી૦ દિલગીરી; નાપુશ્કી; નહિ મન
હોવાપણું તે.

બેદું, ન૦ ધુંડું.

બેધકક, અ૦ છાતી ધકકે નહિ એમ; નિર્ભ-
ય રીતે; નીડરપણે; કાષ્ઠ તરફની ફિકર
રાખ્યા વગર; બિનધારતી. (૨) બહે-
રમાં જીરસાબેર (બોલવું તે.) લાય રા-
ખ્યા વગર ખુલ્લું બહેરમાં-હિમ્મતથી
(કહેવું-કેવું તે.)

બેધારૂં, વિ૦ બે તરફ ધારવાળું:-બે ધારી
તરવાર. (૨) બેતંતું-બે તારવાળું:-બે
ધારી લાગતી. (૩) એકજ તરફનું નહિ
એવું, એકબેબ; બેઈ અર્થ થાય એવું-
:-બેધારૂં બોલે છે; અનિશ્ચિત.

બેન, સી૦ (સં. સગિની) એક માંબાપનાબે
કાકરામાંનો દરેક ઓકરી તે; કાકા માંબા

માંસી, ફોઈ, અને કુકુંબની ઓકરી તે.

બેનદ, સી૦ બેન; બહેન.

બેનદી, સી૦ બેન; બહેદી કવિતામાં અને
લાડમાં વપરાય છે:

બેનપણી, સી૦ સાહેલી; સંયર; સગની; સ-
ખી. ઉ૦ સજી બેનપણી કહું આજ, વીતી
જે જે વેદના. બા. ના.

બેનપણું, ન૦ બેનહોવાપણું. (૨) સીઓ
સીઓમાં દોરતી તે; સીને ખીજી સીસાથે
મિત્રતા તે.

બેનસીમ, વિ૦ અભાગિયું; નસીમ વગરનું;
ફૂટેલા કર્મનું.

બેનસીખી, સી૦ દુર્ભાગ્ય, નસીમ નહિ
હોવું તે.

બેની, સી૦ બેન; બહેન. (૨) સખી; સગ-
ની. ઉ૦ બેનીરે તમે ભાવ થકી બાણજો.

બેપથું, વિ૦ બે પગવાળું તે; પંખી, માણસ.
ઉ૦ ચારપગની જાન આ, જોડી બે
પગાં માટે, સાફ, સમજે તો સાર નવલ
દહે, નહિ તો હસવું તો વાફ.

બેપરવા, વિ૦ બેદરકાર; બેકાળજી જેને
કાષ્ઠની પરવા ન હોય એવું; સ્વતંત્ર.

બેપરવાઈ, સી૦ પરવા નહિ રાખતી તે;
બેદરકારી; નિરપ્રવીપણું; ગાંધીપણું.

બેફાંક, અ૦ છેક ઉધાડું; ખુલ્લું; ભુંડું બો-
લવું તે.

બેફાંટ, અ૦ ઉધાડે છેક; બેશરમપણે; નિરં-
કુશ રીતે; બેમયાદ-ઉધાડું એમ.

બેફામ, વિ૦ બેફામ; લક્ષ-ધ્યાન રહિત; સં-
ગા-સમજ રહિત. (૨) ચાદ-રમરણ ન
રહેલું હોય એવું; બેભાન; સુંતું.

બેફિકર, વિ૦ ફિકર વગરનું; નફિકરું; નચિંત.

બેફિકરું, વિ૦ બેફિકર; નચિંત; કાળજી વ-
ગરનું.

બેબનાવ, પું૦ અણબનાવ; મેળ નહિ હોવે
તે; બનાવ-એકમનપણું નહિ હોવું તે; બનવું
હોય નહિ એવું તે.

બેબાક, વિ. (કા.) કંઈ બાકી ન રહ્યું
 હોય તેવું; બચ રહિત. (૨) પુરું; પૂર્ણ.
 બેબાકણું, વિ. બહેબાકણું; ખાતર; ગાભાર;
 દેશકારાચેલી ને ગભારાચેલી હાલતનું.
 બેબાખનું, વિ. નહિ ઔરસ એવું; છિના-
 જનું; બ્યહિચારથી ઉત્પન્ન થયેલું.
 બેબુનિયાત, વિ. નીચ પ્રપન્નનું; હરામખનું.
 (૨) ઉત્તમ કુળ પરંપરાનું નહિ એવું;
 નીચું; હલકી જાતનું; નહિ ખાનદાન
 કુટુંબનું એવું.
 બેબોલું, વિ. બેલીને ફરી જાય એવું; જોના
 બોલવા ઉપર વિશ્વાસ રહે નહિ એવું;
 ફેરવી તોળે એવું.
 બેભાતું, વિ. સેળભેળવાળું; જોમાં એકથી
 વધારે વસ્તુઓનું મિશ્રણ હોય એવું; બે
 ભાતનું; બેતરેહનું.
 બેબાન, વિ. જાન વગરનું; બેશુદ્ધ; બેહોશ;
 સંચારહિત; જાનવગરનું.
 બેમના, વિ. બેમનવાળું; આમ ને તેમ જોની
 પડતા મનનું. (૨) ઉદાસ; દિવંગીર; એક
 મન નહિ એવું; નારાજ.
 બેમજાંદ, વિ. બેશરમ; નિર્લજ્જ, મર્યાદા
 વગરનું.
 બેમાલમ, વિ. ગુમ; છુંપું; અજ્ઞાત. (૨)
 માલમ પડે નહિ એવું તે; બેમાલમ ચાલી
 ગયો. (૩) ખખર ન હોય તેમ; અજ્ઞ-
 જ્ઞતા; માહિતીમાં હોય નહિ એવી રીતનું.
 બેમુનાસબ, વિ. અચોગ્ય; અધરિત.
 બેમુરવત, વિ. નિર્ગુણી; અગુણ; મુરવત
 વગરનું.
 બેર, પું. બહેર; બધિરતા. (૨) સંજાનાય.
 : હાય બેર મારી ગયો છે.
 બેરખ, અ. વારંવાર; હરગીજ; હમેશ સદા.
 બેરખી, સી. સી. સી. કામે હાયે કાણી ઉ-
 પર પહેરવાનું ધરેલું.
 બેરખી, પું. તુલસી કે રાક્ષસના મોટા મણકા-

ની કાંડે ભરવી ચક્રમ એવી તાની માળા.
 બેરકાઇ, સી. હડીલાઇ; અધાઇ; અભિમાન
 : રવમાનમાં અચક રહેવું તે.
 બેરકું, વિ. હડીલું; અધું.
 બેરત, સી. કમલ; ચોગ્ય સમય નહિ તે.
 (૨) વિ. કમોસમ; અકાલિક.
 બેરંગ, વિ. મિશ્ર રંગનું; રંગ ઉડી ગયો-હ-
 પથારી ગયેલો હોય એવું; નક્કાર રંગનું.
 (૨) બેતાલ; બેમિસાલ.
 બેરંગી, વિ. બેરંગું, એક સરખા સુરેખ રં-
 ગનું નહિ એવું; બગડી ગયેલા રંગનું.
 (૨) આમ તેમ જેવો વખત હોય તેવે
 રૂપે થઇ જાય એવું; કદંબું; અનિશ્ચિત
 મનનું; એકધારે રહે નહિ એવું; તરેહવાર.
 બેરંગો, પું. એક એવધિ.
 બેરાગી, વિ. બેરંગો, આમ તેમ બન્ને બા-
 જીએ ફરે એવું; અનિશ્ચિત મનનું. (૨)
 પું. વેરાગી; સાધુ-સંત, ત્યાગી.
 બેરિયું, ન. એક જાતનું પંખી. એને માથે
 કલગી હોય છે.
 બેરીજ, સી. સરવાળાની રકમ; સરવાળો તે.
 બેરું, વિ. બહેરું, બધિર; કાને સાંભળી શકે
 નહિ એવું.
 બેરોજગાર, વિ. રોજગાર વગરનું; બેકાર.
 બેરોજગારી, સી. નવરાઇ; કામકાજ-
 ધધો રોજગાર ન હોય એવી હાલત તે;
 અનુલોભિતા; બેકારપણું.
 બેલ, પું. [સં. લલિતવર્ણ] બળદ.
 બેલ, સી. બે જીજીની જોડી તે; અન્યોન્ય
 સહાય કરનારાંમાંનું એક તે; જોડિયું;
 સાથી; બેલડી; જોડ. ઉ. સમુદ્રવસના
 જુ ને દેવચાનિની બેલમાં. (૨) માના-
 રીને મંડળીમાંના ગૃહસ્થોએ જે કંઈ
 બેટ દાખલ આપવું તે; બેટ; સાબાશીનું
 પરિતોષિક; જોડ.
 બેલડી, સી. બેલ; જોડ; સાથી; મહાગાર;
 હાય પકડનાર. ઉ. દેગણી બેલણીનાં

બેલદાર, હળા મળી પાણીડાં જમ. ગુજરી.
(૨) હાથ; બાહુલાલ. ઉં બેલડીએ
વળગ્યા વિશ્વાધાર, સુદામાએ જતાં
કથો વિચાર.

બેલદાર, પું કાપડિયાને મદદ કરનારો મ-
જુર. (૨) ચામિવે જમીન ખોદનારો.

બેલારાક, અં [અ.] સંકાય રાખ્યા
વગર, બેધડક; નિર્ભય રીતે; ખુશીથી;
હડેચોક.

બેલિયું, નં અશક્તિને લીધે આંખાંતું થોડી-
વાર અકડાઇ જતું તે; ઝણઝણી; આ-
કાં. (૨) એક જાતનું ફૂલ અને
તેનું અત્તર.

બેલી, પું સહાય કરનાર; સાથી; હાથ-
આપનારો; મદદગાર; આશ્રય આપનારો;
સ્વામી-ધણી. (૨) દિમાયતી. :-અના-
થનો બેલી રામ.

બેલું, નં બેનું બેડકું તે; બેની બેડ; યુગ્મ;
એકમનું અરધું તે; બેનો સમવાય તે;
બેડકું. :-પ્રભુએ એમનાં બેલાં બાંધ્યાં હશે.
પ્રેમાનંદ. (૨) ધોળાપત્થર.

બેલકુદું, વિં સૂર્ય; અક્ષલ વગરનું; નાદાન.
બેલકુદેના સરદાર=સૂર્ય શિરોમણી;
પાકોસૂર્ય.

બેલકુદી, સીં બેલકુદાઇ; મુખાઇ, નાદાની.

બેલકર, વિં જારબોજ; વગરનું ઠંગ-
રહિત.

બેલખત, અં નહી-હરાવેલો-નિમેલો વખત
નહિ તે; ક્ષેણા નિશ્ચિત સમય નહિ
એમ; વખત બેલખત=ગમે ત્યારે, મર-
જમાં આવે ત્યારે. :-વખત બે વખત
આવજે.

બેલચની, વિં વચન આપીને પાળે નહિ
એવું; અપ્રમાણિક; વિશ્વાસ વગરનું; જેના
વચન ઉપર વિશ્વાસ રખાય નહિ એવું;
અજ્ઞાત; ભૂલું; બેલીને ફરી જનાર.

બેવડ, અં બે પડવાળું એમ; બેવડેહું હોય
તેમ; કુપટ; વચમાંથી વળી જેના બે
છેડા બેગા થઇ ગયેલા હોય એવું તે;
બેવડું.

બેવડવું, કિં સં બેવડું કરવું; લાંબા પટ
-દાર વગેરેને વચમાંથી વળી તેના બે
છેડા બેગા કરવા; કુપટ કરવું; બેપટ-મ-
મણું બેવાર થાય એમ કરવું. (૨)
એકતું એક બીજવાર થાય એમ કરવું;
વધારવું; દિગુણ કરવું.

બેવડિયું, વિં બે પટવાળું; એકના બે થાય
એવું; બેને સાંધી-મેળાને એક કરેહું હોય
એવું. :-બેવડિયો પૈસો. બેવડિયો=દબુ.

બેવડું, વિં બેપટવાળું; વચમાંથી વળીને
જેના બે છેડા બેગા થયેલા હોય એવું.
(૨) જમણું; દિગુણ; કુપટ; બેવડેહું
હોય તેવું; બેવડુંતેવડું=બે અને ત્રણ
પટ-વધારે ૧૬ હોય એવું.

બેવડતની, વિં વતનનું નહિ એવું; નહિ વત-
નનું તે; પરદેશી. (૨) વતન વગરનું;
જેને બેતર પાદર કે જમીન ન હોય એવું;
વસવાયું; આવીને રહેહું.

બેવડા વિં [ફા.] બેઇમાન; દ્રોહી; કૃત-
ધી; અપકારી; અપ્રમાણિક; અગુણ.

બેવડાઇ, સીં બેઇમાની; દ્રોહ.

બેવડાદાર, વિં બેવડા; દ્રોહી; એકનિશ્વાળું
નહિ તે; અપ્રમાણિક.

બેવડાદારી, સીં દ્રોહ; ભક્તિ-નિશ્ઠા રહિત-
પણું; ગુણ-વચને બંધાયેલા નહિ રહેલા-
પણું; અપ્રમાણિકપણું.

બેવારસી, વિં જેનો ટાઈ વારસ ન હોય
એવું; નવારસી.

બેશ, વિં [વા.] સાઈ; ખાણું; મજેલું;
સુંદર. (૨) ટીક; માફક આવતું :-બેશ
કયું. ઉં બેશ કયાં શિર કેશ.

બેશક, અં અલખત; ખરેખર; નિરસંકય;
ખચોત.

ખેસરજી, વિં નિર્જન; જેને લાજ ન હોય
એવું; શરમ વગરનું.

ખેસરજી, વિં નિર્જન; લાજ વગરનું; ધૂણ;
નહિ લજવાય એવું. (૨) ટેક વગરનું
સ્થાન વગરનું; ટુંક-નાક વગરનું; નકેટું.

ખેસરજી, વિં જેને શુદ્ધિ-લાનં ન હોય એવું;
સંજા રહિત; અચેત; ખેહોશ; મૂર્છિત.

ખેસરજી, સ્ત્રીં એસવું અને ઉડવું તે; વાર-
વાર એસવું ને ઉડવું તે; એસવા ઉડવાની
મહેનત તે. :-વારવાર એસઉઠ કાણ કરે.
(૨) વખત એ વખત મળવું અને સાથે
એસી વાતચીત કરવી તે; મૈત્રી સંબંધ;
મળવુંદળવું તે.

ખેસરજી, સ્ત્રીં જે તળાના લાજે પાયા-
(મંચી, ઢગરાં; ખોલણ) વગેરે ઉપર વસ્તુ
જમીન પર સ્થિર રહે છે તે; જેની ઉપર
વસ્તુ ઉભી-સ્થિર રહે છે તે ભાગ; વસ્તુ-
ઘાટ વગેરેનો જે ભાગ જમીન ઉપર ચ-
પટ એસીને રહે છે તે. :-ખેસરજીવાળો
વાડકો-લોટો વગેરે. (૨) એક; પુરસ્કાર;
મંચી; આસન; ચાકળો વગેરે તે. (૩)
એસવાની જગ્યા-સ્થાન. :-ઉંચી એસરજીએ

ખેસરજી, નં જેની ઉપર એસાવું હોય તે; એ-
ક; ગાદી; આસન; એસવાનું સ્થાન. ઉં
માગ માગ રાજનગર શાં શહેર, બહાર આપું
એસરજીરે લોલ. (૨) એસવાની રીત-ઢબ.
છબ. (૩) મરણાદિક પ્રસંગે ધણા જણનું
સાથે મળીને એસવું તે; જે કુટુંબમાં મરણ
થયું હોય તે કુટુંબનો શોક ઝોઘો કરાવ-
વાને તેને ત્યાં રાખેલી એક તે.

ખેસતમ, વિં [ફા.] ધુણ; અત્યંત; ૫-
ણજ. :-ખેસતમ તાવ આળે.

ખેસવું, વિં માફક આવવું; અનુકૂળ પડવું;
જેમ એસીને રહે તેમ ખેસાવર પડવું;
માફકસરવું. :-શુએક, આ જોડો-અંગ-
રખો તમને એસતો આવે છે? (૨)

ખેસવું; રમવું; ચમવું; કાવવું; મનમળવું.
:-એમને આ વાત એસતી આવશે? (૩)

લાયક; યોગ્ય. (૪) નવું શરૂ થવું; ખાર-
લાવું; જેની શરૂઆત થતી હોય એવું.
:-એસવું વરસ; એસતો મહીનો. (૫) બિ-

ડાવું; તંગ; નહિ લીધું-છુટું એવું તે. ઉં
શોભે સુનાની કર કંઈથીએ, જ્યુડિયા
એસતી બંધીએ. નર્મકાળ. (૬) એ
સતી-દોસ્તી; પ્રીતિ; મનમેળાપ; એ એ
જણને એસતી છે, લલામણ કરશે તો કામ
જરૂર થશે.

ખેસરજી, સ્ત્રીં અધીરાધ.

ખેસમજ, વિં સમજ વગરનું; શુદ્ધિ રહિત.
(૨) સમજવામાં ફેર હોવો તે; સમજજૂલ;
ખોટું સમજાવ જવું, ઉસરો અર્થ સમ-
જવો તે.

ખેસરજી, નં કિમ્મત પડવી તે; ખરચ લાગવું
તે; એટલું સૂલ તે. ખદલામાં કંઈ માંકનું
આપવું પડવું તે. :-એમાં કંઈ ખેસરજી
નથી. ખેસરામણી.

ખેસરામણ, નં એસરજી. (૨) કાઈ ચીજ
ખેસાવવાનું લવાજમ-મહેનતાણું તે.

ખેસરામણ, સ્ત્રીં કિમ્મત; સૂલ. (૨)
ખેસારવા-ચોટાડવાની કિમ્મત તે; એસવાનું;
સૂલ પડવાનું:- લાલું બોલવું એમાં
શી ખેસરામણી છે?

ખેસવું, કિં અં [સં. વિગ્ર] શરીરને
આરામ મળે એવી રીતે ધરી કામ રહેવું;
આસન કરવું; પમવાળી-ખેસારી નિરાતે
સ્થિર થવું; ભોંય-આસન વગેરે ઉપર
શરીર-સ્થિર કરવું; આસનમસર રહે એમ
કંવું. (૨) સ્વારી કરવી, :-પોટે ખેસવું.
(૩) તંગ પડવું; લિડાઈને આવી
રહેવું; લગોલમ આવી રહેવું. :-એ-
સતો કમળો ખેસાવર-ગોળએ તેમ
આવી રહેવું; એસવું આવવું; આત્રી-ચોટી

રહેવું. :-એજ પર મુજ બેઠી છે. (૪) કપાવું. :-છરી બેઠી છે. (૬) અપરભાવું. :-શર મધુ; નવું ચાલુ થવું. :-આબની નવું વરસ બે. સામુનો કિતરી વડુનો અમલ બેઠો. (૭) ગુલાવું; કામકાજ માંડવું; ઉધડવું. :-કાલથી કામ બેઠી છે. કાર્ટ બેસે કે તરત અરજી આપો. (૮) સમનવું; અર્થ બેસવો; જુગતી લાગુ પાડવી. :-આ વાક્યનો અર્થ બેઠો. એ બાબત તમને બેસશે નહિ. (૯) વળગવું; આવવું; બાંઝવું. :-આથે મરવા બેઠા ત્યારથી કેરી ખાવા માંડી. (૧૦) ભારથી નીચે પડવું; ભાગી પડવું. :-ખર બેસવું; મોટી ઇમારત બેસી મર્ધ. (૧૧) કિમ્મત પડવી; ભાવ પડવો; મૂલ આપવું. :-આ ચોપડીના ત્રણ રૂપિયા બેઠા. (૧૨) ઠરવું; વળવું. :-હાથ બેઠો તેથી અક્ષર સુધયા. (૧૩) આળસ પડી રહેવું; નિરુદ્ધમી થવું; કામમાં નહિ હોવું. :-હમણાં એ ઘેર બેઠો છે, અર્થાત નોકરી નથી. (૧૪) જામવું; ઠરવું, નીચે બેસવું. :-ટહોળા ને કચરો નીચે બેઠો. (૧૫) ખોખરું થવું; તરકાષ જવું. :-કંઠે બેઠો-ઘેટા બેસી ગયો. (૧૬) ટાઢા થઇ જવું; શાંત પડવું; ચાકી જવું. :-ધમાલ કરીને હવે હેઠો બેઠો. પડી જવું. :-મરતી કરીને વાઘ્યું એટલે બેઠો. (૧૭) ખેડી થવું. :-અમે ક્યાં સુધી બેઠા પછી તું આવ્યો નહિ. (૧૮) બળવું; દાઝવું; ગરબીને જોરે અનાજનું બળીને વાસણે ચોટવું. :-દાળ બેઠી; ભાત જરા બેઠેલો-દાઝેલો છે. (૧૯) દેવાળું આવવું; સાખ પડી જવી; પાપમાલ થવું. :-ને સાહુકાર બેઠો. પેઢી બેઠી. (૨૦) પડી-કિતરી જવું. :-આવ બેસી ગયો. (૨૧) સ્થિર થવું; ગોઠવું; ડગમગ થવું બાંધ પડવું. :-હવે જીવ બેઠો. હવે કપાટ બરાબર બેઠું-ગોઠ્યું. [૨૨] મનમગનું; રચવું; એક રાગ-એક મન થવું; સમભાવ આ-

વેલો. :-હવે ખાટો બેઠો. પતિપત્નીને હવે બેસતું આવ્યું. (૨૩) સડવું; જુવું ને જીવું થઇ જવું; સત્ત્વ જવું રહ્યું હોય એવું સ્પષ્ટ જવું. :-વખારમાં કાપડ બેસી ગયું બેઠું કાપડ. (૨૪) બ્યાપવું; જામવું; અસરવાળું થવું; રંધે મળવો. :-પાસ બેઠો. આને કુસની વાસ બેઠેલી છે. કિંમ પ્રાં ઘેર બેસવું=ઉઘોમ જતો રહેવો; બેઠાર થવું. અલગા બેસવું=અલગાવું, રજસ્વલા થવું. બારણે બેસવું=ઉપરાણી મારે તમારો કરવો; ત્રાણ કરવું. (૨) નિરાધાર થવું; રહેવા ખાવાનો હક-સાધન જવું રહેવું. બેસતાં શીખવું=લગ્ન પડવું, બેસવા જવું=ખરખરો કરવા જવું. બેસીને સ્પષ્ટ જવું=વિચારીતે કામ કરવું; સાહસ નહિ કરવું; એકદમ અવિચારે કામ નહિ કરવું તે. બેસી રહેવું=નિષ્કર્મ થઇ રહેવું; મૌન રાખવું; પ્રતિજ્ઞા કરવી; પ્રસંગની રાહ જોતા રહેવું. :-હમણાં બેસી રહો પછી જોઈ લઈશું. ખૂણે બેસવું=રોડવું; વિધવા થવું. ૩૦ પ્રાં બેઠો ભાત=વગર આસાવે ચઢાવેલો-જોઇતું=પાણી મૂકીને પકવેલો ભાત તે. બેઠો ભાવ=જો કિમ્મત પડેલી હોય તેજ વેચાણની કિમ્મત રાખવી તે. :-બેઠે ભાવે આપો તો લઈએ. બેસતી રાશ=મળતાવશે; બનાવ. કહેં બેસીએ જોઇ તો ઉકાડે નહિ કાઢ. બેસતો રાજ અને આવતી વહુ, ભાર પડ્યો તો પડ્યો. આગળ મળવા ત્યારે બેસાડ્યાં ફળવા.

મેસારવું, કિંમ સં બેસાડવું; બેસે એમ કરવું. (૨) રાહ જોતું રાખવું. (૩) બેસતું કરવું; જડવું; બરાબર આવી રહે એમ કરવું. (૪) નક્કી કરવું; ઠરાવવું; સ્થાપવું; -કર બેસાડવો. (૫) બરાબર અર્થ આણવો; તાળો મેળવવો; -દિસાખ બેસાડવો. (૬) રચવું; શોભીતું થઇ રહે એમ કરવું; સુલલિત-રાગદાર-દાળ-

મંથ લાઇ રહે એમ કરવું :- કવિતાની કૃપા
બેસામણી.

બેસામણ, નં બેસવા માટે આપવાનું બાકું =
લવાજમ તે. નાટકમાં, ગાડી-ગાડામાં બે-
સવા માટે આપવું પડતું મૂલ્ય તે. [૨]
ઠાર વગેરેથી નહિ ઉઠી શકાતું તે.

બેસામણી, સ્ત્રી બેસવું તે; મૂલ પડવું તે.
કંઈ આપવું પડે તે. :- મોટેથી બે બોલ
કહેવા એમાં શું બેસામણી છે.

બેસામણ, નં બેસવું તે; મૂલ્ય. [૨] બેસણું;
જેને ત્યાં મરણ થયું હોય તેને ત્યાં શોક
કરી કરાવવાને બેસવા જવું તે.

બેસાર, નં બેસનાર તે; ઉતાર; ગાડી વગે-
રેમાં બેસનાર માણસ તે; મુસાફર. :- ત્રણ
બેસાર બેસે

બેસુમાર. વિં શુમાર વગરનું; અસંખ્ય; બે-
હ; અતિશય.

બેસૂં, વિં જેમાંથી જેવા બેઠાએ તેવા ચો-
ખો સૂર નિકળતો ન હોય તેવું, બજારી
મણેલા સૂરનું; બોખર; લલિત સ્વર વગ-
રનું; કંઈક; કાનને ન મળે એવું.

બેસ્તી, સ્ત્રી બેસતું-ગોઠતું આવતું હોય એવું
તે; બાઈબંધી; મિત્રાઈ; મેળ; મનની એ-
કતા તે; સ્નેહની ગાંઠ.

બેસ્વાર, વિં સ્વાદ વગરનું.

બેહક, વિં [ફા.] - જેમાં આપણો હક
પહોંચતો ન હોય એવું; હક નહિ હોવા
તે. (૨) અં ખાલી; મિથ્યા; અમ-
સ્ત; કારણ વગર; અકારણ.

બેહજુર, અં બન્ને પક્ષની હાજરી વચ્ચે;
બેઠી હાજરીમાં. (૨) ગેરહાજર.
(૩) હાજર ન હોય તેમ; ગેરહાજરીમાં.

બેહદ, વિં અસીમ; બેશુમાર; અપાર; ધણ-
જ; અતિશય,

બેહથા, વિં લાજ વગરનું; બેશરમ; નકટ;
દૈયાસુનું. ઉં બેહથા નાર મળે તે કરે.
સામળ.

બેહાલ; વિં [ફા.] ખરાબ હાલત થઈ
જતી તે; શૂંઠા હાલ; હેરાન. (૨) તં-
દુરસ્તી લથડી મચેલી હેય એવું; અચેત.
બેહાલી, અં ઢંગ વગરની-નિર્જન હાલત તે;
હાલહવાલ સ્થિતિ તે.

બેહુરમત, વિં [ફા.] બેઆખર; માન-
ભંગ થયેલું.

બેહક, સ્ત્રી અંધ, વાસ; પરિમળ. (૨)
કાટ; તોડ; અભિમાનની ઉદંડતા.

બેહકવું, કિં અં સોઢવું; વાસ ઉઠવી.
(૨) કાટવું; ઉન્મત્ત થઈ જવું.

બેહકાર, પું કાટ; ઉદંડતા; તોડ. (૨)
વાસ; અંધ.

બેહતર, અં [ફા.] મુનાસબ; બેશ;
ડીક; ખસું

બેહતાલ, વિં પુષ્કળ; પારવગરનું; અધાગ;
અતિશય.

બેહેર, પું શન્યકાર; નહિ સંભળાય એવી
કાંનની સ્થિતિ તે; બહેરાશ.

બહેરખ, સ્ત્રી [અ] તાસુ ને કુમકાની બેઠ;
નગારાં. (૨) પોતાના વાવડાને પો-
તાના વાળવાળી એકાદ દુકડી તે.

બેહેર, વિં બધિર; કાને સાંભળી શકા-
ન હોય એવું. (૨) સ્પર્શાદિક માન
વગરનું; શન્યકાર; લાગણી-અસર વગરનું.

બેહેસ્ત. નં [ફા.] સ્વર્ગ. બેહેસ્તનસી-
ન = સ્વર્ગવાસી.

બેહેસ્તી, વિં સ્વર્ગવાસી; મરહુમ.

બેહોશ, વિં [ફા.] નિઃસંજ; શુદ્ધિ વગર.
(૨) માંદ.

બેહોશી, સ્ત્રી હોશ હોય નહિ એવી હાલ-
ત તે; બેહાનપણ; અચેતના; મૂંઝાં.
(૨) માંદપણ.

બે, અં અકારનો એવો અવાજ.

બે, સ્ત્રી [અ] સપાટી પેલી; નાણાંની
આપ લે કરનારી દુકાન.

બેંગી, સ્ત્રી. [જ] બિંદી; સિવેલી નાની
પોટલી; ટપાલ માર્ગે મોકલાતી નાની
પત્રકી.

બેબે, અ. અકરીના અચ્ચાનો એવો અવાજ.
તે:-અકરે બેબે કરે છે.

બેબર, સ્ત્રી. કદે મોટી એરી-ગજરમાન સ્ત્રી;
બાઇડી; પત્ની; વડુ; બેયર.

બેડબોલ, વિ. આડું-અપ્રિય બોલનાર;
તે તે ફડ ફડી દે એવું; કરડાગિયું.

બેડવું, ન. બરડવું; મિળમરે; બેવડ વળે
અને ઉછડે એવું ને તે.

બેડુડી, સ્ત્રી. એક જાતનો વેલો.

બેયર, સ્ત્રી. બાઇડી; વડુ.

બેયાબાડ, ન. અણુબનાવ; ખડારટકું; સામી-
પ્રત.

બેરક, વિ. બેરાજેવું; સ્ત્રીજેવા સ્વભાવનું.

બેરાછાકરાં, ન. કુટુંબકમ્પીલો.

બેરી, સ્ત્રી. બાઇડી; ચોરત. (૨) વડુ; પત્ની.

બેર, ન. બાઇડી; ચોરત.

બો, સ્ત્રી. [ફા.] ગંધ; વાસ:-ખ-
દ્ભો, ખુશબો. (૨) અભિમાન.

બોઇ, સ્ત્રી. એક જાતની માછલી; સુકી માછલી.

બોડકી, સ્ત્રી. અકરી; અજા.

બોડકું, ન. બકર.

બોડકો, પું. બકરો; અજા. ૩૦ પ્ર. બોડ-
કાવું મોત=કપાઇને મરવું તે; ઝટકે મરણ
થવું તે.

બોડાની, સ્ત્રી. છુટાની; બેઉ કાન અને દાઢી
દંકાય તેમ માથું બાધવું તે.

બોડી, સ્ત્રી. યુમી; યુમન; બુચી.

બોડીલું, ન. કુરકુરિયું; કુતરાનું બચ્ચું બોડીલું.

બોખ, સ્ત્રી. મોટા ઉડા ખોડા; ગર્ભ. (૨)
ગાખડું; ભગદાળું. (૩) પાણી કાઢવાની
ચારડા અથવા શલિયાની ડેલ, નાનો કોસ.

બોખલું, વિ. બોખું; દાંત વગરનું; જોખ દાંત
પડી મથા દેખ એવું.

બોખાર, પું. [જ] તાવ; જ્વર; તપત.

બોખું, વિ. દાંત વગરનું; પડી ગયેલા દાંતનું
બોગડું, ન. ગાખડું; ભગદાળું. (૨) બોખાર;
અણુગ.

બોખરણું, ન. પહેળા મોતી વટલોષ.

બોખરો, પું. મોટા સાવરણું; રસ્તામાંથી
કચરો વાળવાની મોટી સાવરણી.

બોધલું, વિ. બોળું; અણુસમજી; આશિયું.
નિષ્કપટી. (૨) મોં વિકાસી જોવા કરે
એવું; બાધું.

બોચ, પું. જીવારનો રસદાર સારો.

બોચલો, પું. માથું અને પીઠ દંકાય એવો
છાકરીઓને આઢવાનો આઢો; ટોપ. (૨)

બોચી તરફ જુએ એવી બાખરી-ચાળની
કિનારી મૂકેલી નાના બાળકની ટોપી.

બોચિયું, ન. વાંસની ચીપોની હલકી ટોપલી.

બોચી, સ્ત્રી. ગળાની પાછલો ભાગ; ગરદન;
ગળચી. ૩૦ પ્ર. બોચીએ કાંકરો મૂકીને

શામ કરવું=સખત મહેનત લેવી-ઠીકાવવી.
કિં. પ્ર. બોચી પકડવી=પાછળ પકડવું.

નાસી જાળ નહિ તે માટે જોરથી પકડવું;
મારવા લેવું; બોચી ઝાલવી.

બોચું, ન. બોચી; ગરદન.

બોજ, પું. ભાર; વજન; બોજે; તોલ. (૨)
વજર; મોજો. (૩) સાખ; આખર; માન;

ચલણ. (૪) પોત; કુમાશ.

બોજદાર, વિ. વજનદાર; ભાર. (૨) ભારખમ;
સાખ પડે એવું. (૨) બદ; ભરાઉ; નહિ
હલકું; નીરમથાળું.

બોજવું, કિં. અ. આપવા લેવાને અનુકૂળ
આવવું; પાલવવું; પરવડવું.

બોજો, પું. ભાર; વજન; બોજ; નીરમ.
(૨) જવાબદારી; જોખમ.

બોટ, સ્ત્રી. [જ] હોડી; પનાઇ; મછવો. (૨)
વહાણ; ઝાજ.

બોટણુ, ન. બાગકને પહેલવહેલું-મોટતાં-ચા-
ટતાં-ખાતાં શિખવાડવું તે; બાળકને ખવ-
ડાવવાની સરખાત કરવી તે; અનપ્રાસન;
બોટવું તે. બોટણુ કરાવવું=ખવડાવવા આ-
ડવું.

બોટું, કિં સં ૨૫૩ કરી, જરા આપ અથવા પીને બીજાને ખપે નહિ એવું બનાવવું; વદાળવું; અપવિત્ર કરવું. — ૧) ગાડાં એ પાણી બોટું. (૨) પહેલેથી કબજે કરેલો; રોકવું; પસંદ કરી રાખવું. (૩) ખાવું; ભોજવવું. અભડાવવું; બીજાને ન ખપે—બીજાનો હક ન પહેંચે. બીજાને નિરૂપયોગી થાય એમ કરવું. — સભામાં જતાંવાત મેં તો આગલી ખુસી બોટી લીધી. બોટું=રોકવું; અમુકનું કહેવાયેલું; બીજાએ પહેલવહેલું રોક્યું હોય એવું; છાંડેલું. — બોટું=અન્ન; બોટી કન્યા.

બોટું, નં અભોટિયું; બીજાએ નહિ અભડાવેલું—નહિ અપવિત્ર કરેલું એવું નહાઇને પહેરવાનું કપડું; શણિયું તે; મુગરો; રેશમી વસ્ત્ર.

બોડ, સ્ત્રીં કુતરાં, શિયાળ, વાઘ વગેરે પોતાને પડી રહેવાને જમીનમાં જે ખારો કરે છે તે; ખાડ; બો; કોતર; ગુફા; ગત. કુતરાની અને વાઘની બોડ—ખાડ.

બોડકી, સ્ત્રીં નિમાળા—વાળ વગરની સ્ત્રી; વિધવા; રાંડીરાંડ.

બોડકું, વિં બોડું; વાળવિનાનું. (૨) ઉધાડું; ઠાંકણ વગરનું; ખુલ્લું.

બોડવું, કિં ૨૦ તીણા—ધારવાળા ઝોળારથી વાળ કાઢવા; મુંડવું; બોડું કરવું.

બોડવણું, કિં બોડું કરાવવું; મુંડાવવું; વાળ કાઢાવવા; હળમત કરાવવી.

બોટી, વિં જેના માથા ઉપર કેશ મુવાળા ન હોય એવી સ્ત્રી; રાંડીરાંડ; વિધવા. બોટી બારણી=જિલ્લસ જેવડું સાપના કણા જેવું સ્વચ્છ તમતગતી આમુડીનું એક નાનું પેટ આડવું ઠાણી—જીવ.

બોટું, વિં વાળ વગરનું; કેશ કાઢી નાખ્યા હોય એવું. (૨) માથા ઉપરની શાભા—શણિયાર વગરનું; માથેથી ખુલ્લું; ઉધાડું. — ૩) માથે અક્ષર મરેલો. ઠાંકણ—આંગળાન વગરનું; ખાલી; મથાળા વગરનું. — બોડા

અક્ષર. (૩) ઉગડ વનરપતિ ન હોય એવું. — બોડા કુંગરા. બોડું; પ્રસર—અકુર—કેશ વગેરે કાઢી નાખ્યા હોય એવું.

બોણુવું, કિં સં બોણી કરાવવી; રળાવવું; પહેલવહેલી ખરીદી કરવી; આપવું. (૨) ગાળ દેવી.

બોણી, સંં દુકાનદારને દુકાન ઉધાડતાંવાત પહેલવહેલો વકરો થાય તે; પહેલો વકરો. વેચાણુતી—વકરાની પહેલ તે.

(૨) ખુશખબતી; નોઠર—તાપાના માણસને ખેસતા વરસને દહાડે શકુન દાખલ જે બક્ષીસ આપવી તે. (૩) કપોટો; ગાળ.

બોત, વિં ધણું; પુષ્કળ; પર્યાપ્ત; બસ. કહેં બોત ગમ ને થોડી રહી=છેલ્લો વખત; પાછલા દહાડા. બોત બોયાને હજુ ધાસ=ધણું વાળ્યું ને કંઈ થયું નહિ એમ. (૨) મદ; મૂર્ખ; સંસારહિત. (૩) અસંયમ; અમતકારાત્મકથી ભ્રમિત—ભાન ભૂલી ગયેલું હોય એવું; શન્યકાર થઇ ગયું હોય એવું તે; મોં વિકાસી એકટસે જોઇ રહેલું.

બોતડો, પું અપજોટ જીવાન ઉંટ, જેની ઉપર પલાણ મંડાયું ન હોય એવું જીવાન ઉંટ. (૨) ઉંટનું બચ્ચું; ઉંટડો.

બોતાનું, નં જુતાનું; પાંધડીમાં પાલવાનું જીવું પાંધડીનું લુગડું; જીતી પાંધડીનો કુચો; પાંધડીમાંનું જીવું ચિદરડું. (૨) આળ; અપવાદ; તોહમત; આરાપ; આક્ષેપ. (૩) અપજ્ઞશ મળે એવું ખરાબ કામ.

બોતેર, વિં સિતેર ને બે; ૭૨. **બોથડ,** વિં કંઈ સમજે નહિ એવું; ઠાંક; અજાણ; જડ.

બોદલો, પું લખોટાની રમત પુરી થવી તે. **બોદારશિંગ,** સ્ત્રીં એક ઔપધિ.

બોદાણું, કિં અં પાણી પીને તર થવું; પાણીને બીધે પડીને લાકડા વગેરેનું સમૂહ. **બોડું,** વિં બોદાણુ એવું; સડેલું; પાણીમાં પલગી પલગીને સરુડીને થઇ ગયેલું; થડી ગયેલું (૨) એવું; એવું.

બોધ, પું [સં.] ઉપદેશ; દિવસિકા; (૨) જ્ઞાન.

સમજ. (૩) અનુભવ; નસિયત (૪) ગત્તો.

બોધક, વિ. [સં.] બોધ આપનાર; ઉપદેશક. (૨) ગુરુ; શિક્ષક.

બોધન, ન. [સં.] બોધ આપવો તે; બોધ; શિક્ષા.

બોધણું, વિ. ઉડી સમજ અને ચંચળાઈ વગરનું; બોણું; સાદું; સીધા-પ્રપંચમાં ઝટ સમજે નહિ એવું; નટખટ-આણી આણીવાળું નહિ એવું; અણુસમ.નું.

બોધણું, કિ. સં. ઉપદેશ આપવો; શિક્ષાદેવી; જ્ઞાન આપવું; સમજાવવું. ઉ. કંથને બોધ્યો તે કામની, અમને પદ તારા પૂન્યજી.

બોધિત, વિ. બોધ પામેલું; જેને ઉપદેશ આપેલો હોય એવું; જેને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયેલું હોય તે.

બોધક, વિ. બોલતાં જેની જીભ અટકતી હોય એવું; જેનાથી ચોખ્ખું બોલી શકાતું ન હોય એવું; તોતળું; કાલું. (૨) મુઠું.

બોધ્યું, ન. અંદરથી પોધું-પોયું. (૨) પોચો ગોળા જેવો દડો; અંદરથી કઠણ નહિ એવું તે.

બોધું, ન. જાલ ઉતારી લીધેલી કરાડીનું પોયું લાકડું. એનાં અંગળા-અંગુઠા જેટલાં ભડાં સહિ જેવાં પણ પોચાં લાકડાં દેવતા સજાવવાના અને ગંધકિયા દિવાસળી બનાવવાના કામમાં આવે છે. (૨) દરિયામાં પાણીની સપાટી નીચેના ખરાબા સાથે અથડાઇ વઢાણને નુકસાન લાગે નહિ તે માટે ખલાસીએને ચેતવણી આપવાને તરતો રાખેલો બોધાનો ગોળો તે; કુપક.

બોધ, ન. [સં. બદર] ગોળ અને લંબગોળ અટમધુરી કંટાળા ઝડ-બોરડીનાં ફળ તે; બોરાં. (૨) બેકરીએ અને ઝીએને સંધે પરાવધાનું સોનાનું બોરની આકૃતિનું ધરણું. -સોનાનું બોર (૩) ઝેન; પગની આંગળીએ પહેરવાનો કચ્છાદાર વિટલો. (૪) પ્ર. બોરડો-કંઠાર; બાગી-કચરાખે

લોચો થઈ જવું તે; પાયમાલી. -આ લડા-ધમાં એમનો બોરકુટો નીકળી બચો. બોરનું કિટ=કંઠ નહિ : એમ; સામાન્યમાં સામાન્ય વસ્તુનું પણ જ્ઞાન નહિ એમ. -એ શું બણે છે ? બોરનું કિટ.

બોરડી, સી. [સં. બદરી] બોરફળનું ઝાડ. આ ઝાડ કંટાવાળું હોય છે. બોરડીનાં બાંટવાં અને ઝાડ બન્ને થાય છે. કિ. પ્ર. બોરડી ખંખેરવી=ગરીબને ઝૂડી લેવો. સારી-રમડીને લેવું તે.

બોરડું, સી. બાણ; કોર; કિનાર.

બોરણું, કિ. સં. બોહરણું; વાળણું; સાફ કરણું; વાળી લેવું. (૨) વાળણું; ઉઘાડવાને જમીનમાં ખાલણું; બોણું.

બોરસળી, સી. ઝીણાં, ધોળાં; કુદડી જેવાં ગોળ સુગંધિદાર ફૂલનું ઝાડ અને તેનાં ફૂલ. આ ફૂલની માળા ઝાઝો વખત રહે છે અને જ્યારે પાણી છાંટે ત્યારે સુગંધી આવે છે. ઉ. સખી બોરસળીનાં વજા, ડાહરનો કમખોરે, જાવેલનો મજરો હાથ, બંગડી સરખોરે. દો. ક. પં.

બોરિયું, ન. નાકમાં ભેરવી શકાય એવી એક ગોળ ચપટી કપડાં, દોરા, કાચ, કચકડા કે પાતુની બનાવટ; ડોરણું; નાની ચપટી ગોળી-ગઢી; બટન. -અંગરખાનું બોરિયું. (૨) એક ધરણું; બોર; ચાક વગેરે ચોટલાનાં ધરણું. (૩) એક છાંડ અને તેનું કલ.

બોરી, સી. જુવાર બાજરી વગેરેના કણસ-લાની જેથુ-ઝીણાં શુકા.

બોડ, ન. હુંદ; બાબરિયા કે કણસલામાંનું તે બોધું કે જેમાં અકેકા-કણ રહે છે.

બોરો, પું. ઉન-વાળનું બાડ વણાટનું પટ; કાંચળો; બનુસ; ધાખળો.

બોલ, પું. વેણ; વચન; ઉચ્ચારણ; બોલવું તે.

(૨) અક્ષર. (૩) શબ્દ; કડી; હુક. (૪)

મહેણું. (૫) શિખામણ-શિક્ષાનું કહેણ.

કિ. પ્ર. બોલ પ્રાર્થના-ટાણો પ્રાર્થના. ર.

મં બોલનંધ=કરાર.

બોલકણું, વિં બહુ બોલનારું; બોલ બોલ કરે એવું; વાચાળ. (૨) તકસરી; લક્ષણું.
બોલબોલ, સીં વાતચીત-ઉઠે એસતો વહેવાર તે; મેળાપ; દોસ્તી; સંપ. (૨) ચઢા-ઉતરી; અગડો.

બોલછા, સીં બોલવાની ઢબછબ; બોલવાની રીત પદ્ધત તે.

બોલબોલો, સીં વાદવાહ; જોજોકાર. (૨) આખાદી; ચઢતી. (૩) ફતેહ; પોખાર.

બોલવું, કિં [સં. હુંહું] અવાજ કાઢવો; ઉચ્ચાર કરવો; અંદરથી ધ્વનિ થવો. :-હિચકો બોલે છે. બોલું-પોલું બોલે છે. પંખી બોલે છે. (૨) અર્થવાણી વાણી ઉચ્ચારવી; વદવું; કથન કરવું; કહેવું; બાખવું; લાપણ કરવું. (૩) જોઈ કરવી; વાતચીત કરવી; સંભા-પણનો સંબંધ હોવો. :-તે મારી સાથે બોલે છે.

બોલબોલા, સીં બોલાબોલી; તકરાર. (૨) ધણુઓ એક સાથે બોલવાથી થતો ઘેંધાટ તે. :-પેલી પોળમાં કંઈ બોલબોલા થતી હોય એમ લાગે છે. એક બીજાની સાથે બોલાબોલી થતી તે.

બોલાચાલી, સીં બોલચાલ. સંપ; સુસંબંધ. (૨) તકરાર; કુસંપ; ચડાકાર; ટટો.

બોલાવવું, કિં સં કોઈ બોલે તેમ કરવું. :-તમે મને ચાહવું કરી બોલાવશો નહિ. બોલવાની ફરજ પાડવી; બોલવુંજ પડે એમ કરવું. (૨) સાદ દેવો; ખૂસ પાડવી; હાક મારવી; મેથી અવાજ કાઢી કોઈને ખેતાની પાસે આવવા નજીવવું. (૩) ખેતાને ઘેર-પાસે મળવા તેડવું. :-દિવાળી ઉપર વહુને બોલાવીશું=તેડાવીશું. એકઠું કરવું. :-સજા બોલાવવી; આમંત્રણ કરવું; આમંત્રવું. (૪) આવકાર આપવો, ખમર પૂજવી; 'આવો આવો' એમ કહી માન આપવું; સહાર કરવો. :-હું તેમને મળવા મને મળુ તેમણે તે મને બોલાવેએ

નહિ. આ શું ? દેવડીને હસલદારે બોલાવી.

બોલી, સીં બોલવું તે; વાણી; ભાષા. (૨) બોલવાની ઢબછબ તે. (૨) કણુલાત; સરત; કરાર. :-તમે કંઈ બોલી કરી છો ? (૩) મહેણું; ટાણો.

બોલું, અં બોલનાર એમ. આની આગળ એકાદ વિશેષણ જોડવામાં આવે છે. :-ચોડ બોલું; મીઠાબોલું. કહેવું મીઠાબોલું ને ચાલવાકાર.

બોલું, કિં સં અનાજ વગેરેનાં બીને જ-મીનમાં ધાલવાં; વાવવું; પ્રેરવું. :-જ્યાં બીજ બોલે તેવું તેવું ઉગે. (૨) ગુમાવવું; બોલું.

બોસ, સીં બોશ, બહોશ. [જ. લહોસ્] આમહ; મમત; હક. (૨) બળાતકાર; જોરો. (૩) પતરાણ.

બોસડું, વિં બોહડું; બો-ગંધ મારવું; ગં-ધાવું; ગરમીને લીધે સડીને અથવા ધણો વખત એમને એમ રહીને ખરાબ વાસ મારવું હોય એવું; અત્યંત ખાડું થઈ જઈ ગંધ મારવું હોય એવું.

બોસો, પું એકથી કુચો લેવો તે; સુખન; બચ્ચી; બોકી.

બોહોત, વિં બહુ પુષ્કળ; ધણુજ. ર. મં બોહોત ખૂબ=બહુસાર; વાર.

બોહોળું, વિં મોહું; વિશાળ; ફેલાઈ રહેલું. પહોળું-વિસ્તારમાં વેણું હોય એવું; મો-કળું; ખુલ્લું; મગવું. :-બોહોળા પાણીમાં નહાવું ઠીક પડે.

બોળ, પું એક જાતનો સુંદર. (૨) વિં મી-ઠાના પાણીમાં બોળી રાખેલું-આથેલું તે. બોળકરી.

બોળવું, કિં સં [સં. ગુલુ] પાણી-તેલ વગેરે પ્રવાહીમાં કુળાડવું; પલાળવું; અંકોળવું.

(૨) લચપચ કરવું; પાસ-રમ ચઢે એમ કરવું. (૩) વલુસાડવું; જુલસાડવું; ગુમાવવું; સાપ-ફેડી-આગની પ્રવમાણી કરવી. :-હુંજાણે અથવા કર્યો. (૪)

અદર-મા-નાંખનું; ધામનું; રપથ કરવો; અઠકનું; ખાનું.-એ દિવસ થયા અન્નમાં ચર્ચિ ભોળી નથી, અર્થાત્ એ દિવસથી ઉપવાસી છે.

ઓળાવાડા, પું. પવિત્રતા જાળવવી હોય તો એ તે બધી વસ્તુઓ પાણીમાં ભોળવી પડે એવી આભાછેટ તે; અપવિત્રતા; અ-પ્રતા; વટાળ.

ઓળિયા, વિ. મીઠાના પાણીમાં રાખી મૂક-
હું.-ઓળિયાલિંબુ અને શુદ્ધ વગેરે.

ઓળું, વિ. ભોળનાર; કુઆવનાર; પાથમાલી કરનાર.-ધરઓળું. (૨) ભોહોળું.

ઓળો, પું. પાણીમાં લિંબવી રાખેલો લોટ-કણક તે; આથો.

ઓખ, પું. [સં.] અથડાતાવાંત સળગીને ફાટે એવા પદાર્થો ભરીને બનાવેલો લોહા અથવા ધાતુનો નાનો પોલો દડો-ગોળો.

ઓ, પું. આઉ; લાક. (૨) વિ. બહુ; ધણું.

ઓઉ, ન. કરોળિયાનું મેલું જાળું.

ઔદ, વિ. [સં.] શુદ્ધનું; શુદ્ધને લગતું.-ઔદ ધર્મનાં પુરતકો.

ઔદમાગી, વિ. શુદ્ધેવનો ધર્મ પાળનાર.

બ્યાન, ન. વર્ણન; હકીકત; હેવાલ.

બ્યાસી, વિ. એશી ને બે; ૮૨.

બ્રહ્મ, ન. [સં.] યરાચર જગતની ઉત્પત્તિ, રિથિત અને લયના કારણરૂપ છતાં નિર્ગુણ અને માયા-અવિદ્યા વગેરે ઉપાધિઓથી ર. હિત જે સચિત્ત સ્વરૂપ તે; ચૈતન્યતત્ત્વ તે. (૨) બ્રાહ્મણ. (૩) યજુર્મ કરાવનાર ઋત્વિજ. (૪) પંચાંગમાના ૨૭ યોગમાંનો એક યોગ (૫) વિષ્ણુ. (૬) વેદ. (૭) ઇશ્વરજ્ઞાન. (૮) શુદ્ધપણું; પવિત્રતા. (સર્વથા સર્વશક્તિ સમ-ચિત્ત, નિત્ય શુદ્ધ મુક્ત સ્વભાવ જે ઇશ્વરત્વ તે બ્રહ્મ.)

બ્રહ્મગાંઠ, સ્ત્રી. જનોપની જે ગાંઠ તે; જનો-પના સૂત્રમાં જે એજ ગાંઠ લાળવામાં આવે છે તે.

બ્રહ્મચર્ય, ન. [સં.] જનોપ દીધા પછી વિદ્યાર્થીએ અભ્યાસ કરતાં ગુરુને ત્યાં રહી પાળવાનું જે ઇન્દ્રિયદમનનું આચરણ-વ્રત તે; પ્રથમ જીવનમાના : પહેલા આશ્રમનું વ્રત તે; ઇન્દ્રિયદમન.

બ્રહ્મચારી, પું. [સં.] જનોપ દીધા પછી ગુરુને ત્યાં રહી ઇન્દ્રિય દમન કરતાં વેદાભ્યાસ કરનારો વિદ્યાર્થી; બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાળનારો જીવાન બ્રાહ્મણ. ગૃહસ્થાશ્રમી નહિ થતાં વ્રત નિયમ પૂર્વક વેદાભ્યાસી રહેલો હોય એવો તે. બ્રહ્મચારિણી, સ્ત્રી. ઇન્દ્રિયદમન કરનારી સ્ત્રી; કુંવારી રહી ઇન્દ્રિય દમનનાં વ્રત પાળતી અને અભ્યાસ કર્યા કરતી સ્ત્રી તે.

બ્રહ્મજ્ઞાન, ન. [સં.] આત્મપ્રેમ; બ્રહ્મ છે એજ સત્ય છે અને બીજું બધું ખોટું-મિથ્યા છે, એવી જે જાણી સમજ-માન્યતા તે; આત્માનો અપરોક્ષાનુભવ; તું તેજ-બ્રહ્મ સ્વરૂપ છે. એવી સમજણ તે. (૨) શાસ્ત્રીય જ્ઞાન તે; તત્ત્વજ્ઞાન.

બ્રહ્મજ્ઞાની, વિ. બ્રહ્મ સંબંધી જેને જ્ઞાન થ. ચેલું હોય તે; આત્મજ્ઞાની; તત્ત્વજ્ઞાની.

બ્રહ્મડગ, પું. ડોળી-ધુતારો; અજબમત; અજા-રથી બ્રહ્મજ્ઞાનીપણું બતાવી મનથી સ્વાર્થ ઉપર નજર રાખીને વર્તનારો; દંભી માણુસ.

બ્રહ્મતેજ, ન. [સં.] બ્રહ્મજ્ઞાનની-બ્રાહ્મણ-ત્વની તેજસ્વિતા-ઉજ્જ્વલતા તે; આ-ત્માના સ્વ સ્વરૂપજ્ઞાનની જે જ્યોતિ-પ્રકાશ તે; બ્રહ્મત્વનો જે લખલખાટ તે; આત્મજ્ઞાની અપૂર્વ શક્તિ તે.

બ્રહ્મત્વ, ન. [સં.] બ્રહ્મતા; બ્રહ્મપણું; ઇશ-ત્વ. (૨) બ્રાહ્મણપણું.

બ્રહ્મદેવ, પું. [સં.] બ્રહ્મ. (૨) મોટો-પૂજ્ય બ્રાહ્મણ.

બ્રહ્મનિષ્ઠ, વિ. [સં.] નિર્ગુણ બ્રહ્મ ઉપરજ જેની સદા સર્વદા નિષ્ઠા હોય તે.

બ્રહ્મભોજન, ન. બ્રાહ્મણ જમાડવા તે; બ્રાહ્મ-જ્ઞાને ભોજન આપવું તે;-કંઈ જ નથી અને બ્રહ્મભોજન કરા.

અલંકારશિક્ષા, પું. બહુલો આલણ મરણ પછી
અવગતિયો થયો હોય તે; મરણ પછી
પિશાચ થયેલો વિદાન.

અલંકારિ, પું. અલ સાક્ષાત્કારને પ્રાપ્ત થયેલો
જે મોટો તપસ્વી અલંકારની આલણ તે.
અગસ્ત્યાદિ કેટલાક ઋષિઓ અલંકારિ કહે-
વાતા હતા; સત્યગુણી ઋષિ.

અલંકારીક, પું. [સં.] સત્યલોક; અલંકારો પ્ર-
દેશ તે; સુકાત્માઓનો પ્રદેશ.

અલંકારી, વિ. [સં.] અલ સત્ય ને જગત
મિથ્યા-ખોટું છે, એમ માનનારો; એવો
ઉપદેશ-ખોધ અને વાદપુરવાર કરનારો
તે. અલંકારીની=અલને માનનારી સ્ત્રી.
(૨) ગાયત્રી.

અલંકારી, પું. [સં.] અલને જાણનારો; વેદાન્તી.
અલંકારી, ન. [સં.] આલણ ચિહ્નનું જે
સૂત્ર તે; જ્ઞાપક; ઉપવીત. (૨) વ્યાસે જ્ઞાના-
વેલા અલ પ્રતિપાદક સૂત્રો-વાક્યોનો સં-
ગ્રહ.

અલંકારી, સ્ત્રી. [સં.] આલણનો ધાત-વધ
કરવો તે; આલણને મારી નાંખવો તે. (૨)
અલંકારીનું જે પાપ તે. (૩) મોટી મુશ્કેલી;
પીડા; ટંકણ આપદા.

અલંકારી, પું. જગત ઉત્પન્ન કરનારો દેવ; જગત
ઉત્પન્ન કરનાર રજઃગુણ પ્રધાન અલ સ્વરૂપ.
તણ દેવની ત્રિપુટીમાંનો જગત ઉત્પન્ન કર-
નાર દેવ. (૨) આલણનો મૂળ-આદિ પુરુષ.

[અલંકારી, પું. [સં.] અલ સંબંધનો જે આ-
નંદ તે; પરમાનંદ; આત્માનંદ.

અલંકારી, ન. જ્યાં અલ સંબંધી વિચાર અને
પઠન થતું હોય તે સ્થાન. (૨) એક અરણ્ય.

અલંકારી, ન. અલને અર્પણ કરવું તે. (૨)
જોજન કરતાપહેલાં આલણ જે થોડું અલ
જવજવને અર્પણ કરે છે તે.

અલંકારી, ન. [સં.] યોગ સાધવા અને
તપ કરવા ખેસવાની એક રીત-તરેહ તે;
એક પ્રકારનું આસન.

અલંકારી, ન. [સં.] અલંકાર અલ તે. (૨)
આલણનું શાપ રૂપી અલ તે.

અલંકારી, ન. [સં.] ચતુર્દશ જુવનાત્મક જે
ગોળ પ્રદેશ તે; અંકાકૃતિ એવું ચરાચર
વિશ્વ તે.

અલંકારી, પું. આર્ય પ્રજામાંની ચાર વર્ણોમાં
પહેલી વર્ણનો માણસ તે; દ્વિજ; વિપ્ર;
વાડવ. અણવું ને બણાવવું; યજ કરવા ને કરા-
વવા, તથા દાન લેવું અને આપવું, એ છ
કર્મોવડે સાત્ત્વિક જીવન ગાળનારો મા-
ણસ તે. આલણ ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય, એ
વર્ણને, ઉપવીતનો અધિકાર છે. (૨) આ-
ચાર્ય; ગોર.

અલંકારી, વિ. આલણને ખપે એવું; પવિત્ર;
શુદ્ધ. (૨) શ્રીમંતાઇ ભરેલું નહિ એવું;
સાદું અને સુખક.

અલંકારી, સ્ત્રી. આલણ જાતિની સ્ત્રી; ગોરાણી;
ભટાણી. (૨) વિ. આલણને લગતું; આલણ
સંબંધી.

અલંકારી, સ્ત્રી. એક જાતની વનસ્પતિ; ભરમી.
:-આલંકારી ધી ગાંડાને હાથ કરે છે, અને
તમામ મગજવાયુના રોગ હરે છે. (૨)
વાયા; સરસ્વતી.

અલંકારી, વિ. [સં. વ્રજ] મથુરા પાસેના
એક પ્રદેશનો રહેવાસી; યોગી. (૨)
ગોવાળ. અલંકારી=વજની યોગી તે.

ભ.

ભ, પું. [સં.] શુભશક્તિ મૂળાક્ષરમાંનો પાંત-
રીસમો અને વ્યંજનોમાંનો ચોવીસમો આલ-
સ્થાની વર્ણ. (૨) નક્ષત્ર. (૩) તેજ; કાન્તિ.

ભર્ષ, પું. ભાર્ષ; બંધુ.

ભર્ષડો, પું. મહાદેવનો મૂળરી; તથોધન; ભૈરવ.

ભર્ષો, પું. ભૈરવો; પરરેથી; ઉત્તર દિશેનો
રહેવાસી.

ભઉડું, નં ભાઉડું; ભૌડું; ડુંગરાળ પ્રદેશમાં રહેતી એક જંગલી જાત; પહાડી પ્રાજ; આશુ પર્વતમાં રહેતા અનાથ જંગલી શોક તે. ભડભડ, અં ભગભગ; પાણી અને પવનથી થતા એવો અવાજ. (૨) ખાઉખાઉ. (૩) હવામાં ભડા નીકળવાથી થતા એવો અવાજ.

ભડાર, પું [સં.] ભ, એવો ઉપાર અને અક્ષર તે; ભખભો; ભ એવું ઉચ્ચારણુ તે. ભક્ષાખોણુ, વિં મોહામોહ જેવું હોય તેવું ઝટ દેખને કહીદેનાઈ-એવું તે:-ભક્ષાખોળી મોઢીએ કંલુ કે, ભારે કમ વિલાયત ગયા ?

ભક્ષા, વિં [સં.] પરમેશ્વરની ભક્તિ-સેવા-આરાધના કરનાર, સેવક; ઉપાસક. (૨) ભક્તિ કરી ખી નને પગુ ભક્તિનો યોગકનાર; ભગત. (૨) ભાગેલું; જુદું પાડેલું.

ભક્ષાવતસલ, વિં [સં.] ભક્ષા ઉપર પ્રેમવાળું; ભક્ષા જે વડાસો હોય તે; ભક્ષા પ્રતિ અત્યંત માયાળું; ભક્ષાની ખૂબ જાણનાર (૧) પરમેશ્વર.

ભક્ષાવતસલતા, સ્ત્રી ૦ ઉપર પ્રીતિભાવ રાખવાપણું; ભક્ષા ઉત્તી પ્રીતિ તે.

ભક્ષિ, સ્ત્રી ૦ [સં.] પ ભાવથી પરમેશ્વર ગુરને વડીલ વગેરે સેવા કરતી, યજુ માવા અને પરાયણુ રહેવું તે; સેવ; આચક્તિ આરાધના; ઉપાસના, ભજન. ભક્ષિ ૥ નવ પ્રકાર છે. :-અવજુ, કીર્તન, સ્મરણુ, પાદ-સેવા, અર્ચન, વંદન, દારણ, સમ્પ અને આત્મનિવેદન. ઇશ્વરને પામવાના મુખ્ય ત્રણ પ્રકાર છે. તેમાં ભક્તિ-કે ઉપાસના એક છે. :-ભક્તિ, જ્ઞાન, અને વૈરાગ્ય દેગદિને અર્ધાન અનુકૂલ રહી દરેક રીતે તેની સેવા કરવી અને તેની ઉપર શીઘરીદા થઈ રહેવું તે ભક્તિ.

ભક્તિભાવ, પું [સં.] આરાધન વૃત્તિ તે; ભક્તિ ઉપર જે અંતઃકરણની ભાવના-

પ્રીતિ તે; ઇશ્વર ભક્તિ ઉપર પ્રીતિની વૃત્તિ તે; ભજવાવું મન તે.

ભાક્ષામાન, વિં [સં.] અ રાધન વૃત્તિ જેવામાં હોય તે; ભક્તિવાળું; ભજનપરાયણુ. પ્રીતિવાળું.

ભક્તિમાર્ગ, પું [સં.] ભક્ષિથી ઇશ્વરને પામવાની જે રીતિ અથવા પ્રકાર તે. ઇશ્વરને પામવાના ત્રણ માર્ગમાં ભક્તિ પહેલી છે. ભક્તિ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, અને ઉપાસના.

ભક્ષ, નં [સં.] ખાવાનું; ખાવાનો પદાર્થ. (૨) જનાવરનો શિકાર.

ભક્ષક, વિં ખાનાર; ભક્ષણુ કરનાર. :-રાજા તે રક્ષક કે ભક્ષક ?

ભક્ષણુ, નં ખાવું તે; જમવું-ભોજન કરવું તે (૨) કરીને ખાવું તે. (૩) ખાવાનું તે.

ભક્ષણુધીય, વિં [સં.] ખાવા જેવું; ખાવાને યોગ્ય હોય એવું; ભક્ષ

ભક્ષી, વિં [સં.] ભક્ષકરનાર; ખાનાર. :-મંત્રશક્ષી, આહારી.

ભદા, વિં [સં.] ખાવા જોગ; ખાવા લાયક; ખાઈ શકાય એવું.

ભખ, અં ઝટ; તરત. (૨) ભખ એવો અવાજ થાય તેમ. :-ભખ દેખને ભોળી દીધું.

ભખવું કિં બોલવું; ભખવું (૨) મરખવું; ખાવું.

ભખગ, વિં ભખજેલ; ભુખાગવું; ખઉધર. (૨) ખખીલ; કંલુસ. (૩) છુટા મોનું; બહુખોલું. (૪) ભટ; અપવિત્ર

ભખગવું, કિં અં ખાકિખાઉ કરવું; ખાવાને વગખા મારવા. (૧) આચર ભટ થવું; વટલીજવું.

ભખખેલ, વિં આચરભટ; અપવિત્ર; ભટ.

ભખખડ, વિં રખૂપ અને ભાર એવું; ખાન્યવું ને ખૂપ જાડું-ધિંચું એવું તે. :-જાડું ભખખડ-ખખખડ. (૨) ઘૂટ; નિડર. (૩) નહિ મુલાયમ; વિવેકરહિત.

ભખ, નં (સં.) ભિન્ન; કાણું. (૨) ઉપરિસ્થાન; ચોનિ (૩) અંધાર. (૪) સુખાગ્ર; કષ્ટાગ્ર.

ભગવત્, પું. [સં.] આઠ ગણ્યમણિ એક ગણ્ય
-કવિતામાં. એમાં પહેલો ગુરૂ અને બે
લઘુ અક્ષર હોય છે. :-ભોજન તે ગણ્ય
ભગવત્, જકાત જગણ્ય ગણ્ય બલો. પિંગળ.

ભગત, વિ. ભકત; ધર્મશરના ગુણાનુવાદ કર-
નાર ને પ્રભુ પરાયણ તે.

ભગતકું, વિ. ભકિતમાં થેલું; બહુજ ભજન
કીર્તન અને સેવા પૂજા કર્યા કરનાર તે.
કહે. કુવો વંકયો ભારે કથુતર પેકું ને ધર
વંકયું ત્યારે ભગતકું પેકું.

ભગતી, સ્ત્રી. ભકિત; ધર્મશરારાધન તે.

ભગવું, વિ. ભકિતથેલું; આચારની ખરપટ તે.

ભગદાણું, ન. મોટું ચોસલું હાખડી જવાથી
પડેલા જે ઉડા ને પડેલો ખાડ તે; ગાખડું;
ખાકારું; ખાકું; કાણું.

ભગની, સ્ત્રી. બહેન; ભગિની.

ભગભગ, અ. જોરથી બહાર નીકળતા પા-
ણીનો અંદર જતા પવનને લીધે થતો એવો
અવાજ તે; ધડા વગેરે એકજ મોના પાત્ર-
માંથી પાણી બહાર વહેતાં અને પવન અંદર
જતું થતો અવાજ. :-ધડો ઉધો પડયો
અને ભગભગ કરતો પાણીનો રેલો ચાલ્યો.
(૨) વરાળ બહાર નીકળતાં થતાં એવો
અવાજ.

ભગરૂં, વિ. નહિ ચીકણું; કણેકણ છુટ્ટા પડી
ભય એવું; ભભરૂં; ચિકાશ વગરનું. (૨)
ઉપદાધ ગયેલા રંગનું; રંગભેરંગી.

ભગરો, પું. છુટ્ટા છુટ્ટા કણનો ભુકો; જેમાં
ચિકાશ આવી ન હોય એવી ભભરી સુખડી

ભગલ, ન. ટોમ; દગાધ.

ભગવત, વિ. ભાગ્યશાળી; ભગવંત. (૨)
પ્રભુ; પરમેશ્વર.

ભગવતી, સ્ત્રી. [સં.] દેવી. (૨) રાણી;
ભાગ્યશાળી સ્ત્રી. (૩) ભજન કરનારી, ભકિત
પરાયણ સ્ત્રી તે; તપસ્વિની.

ભગવદીય, વિ. ભકિત પરાયણ; ભકતજન;
પ્રભુપરાયણ. (૨) ભોળું; નિઃકપટી.

ભગવંત, વિ. [સં.] સર્વેશ્વરશાળી; અત્યંત
સારા ભાગ્યનું. (૨) પરમેશ્વરના અંશવાળું.
(૩) સાધુચંત, વિકાન, શ્રીમંત અને રાજા
વગેરે. (૪) ધર્મ.

ભગવાન, પું. [સં.] સર્વેશ્વરશાળી પરમેશ્વર;
જગદીશ્વર. (૨) વિ. ભાગ્યશાળી.

ભગવું, વિ. જેના રંગનું; ભુંખરૂં:-મગવું
નિશાન. કિં. પ્ર. ભગવાં કરવાં=વેરાગી
થવું; સંસાર છોડી દેવો. ભગવી ચિંદરડી
=સાધુસંત; ખાત્રાવેરાગી.

ભગભાગાધારી, વિ. અંદર કંઈ અને બહાર
કંઈ બતાવે એવું; બગભગત.

ભગંદર, ન. ગુદા અને તેની આસપાસના
અવયવમાં થતો નારાન્નાસુરનો એક રોગ તે.
(૨) કાણું; ભોક.

ભગિની, સ્ત્રી. [સં.] બહેન; ભગની.

ભગીરથ, પું. [સં.] એક મોટોરાજા. (૨) વિ.
જેમાં ખૂબ મહેનત લેવી પડે એવું; મો-
કું:-ભગીરથ પ્રયત્ન. (૩) મુશ્કેલ; કંઠણ.

ભગાટું, ન. રેશમનો કોશેટો તે.

ભગ, વિ. ભાગેલું; ઉદાયલું; વૃદ્ધિ. (૨) હારેલું.
(૩) હતાશ; જેની ઇચ્છા નાશ પામી
હોય એવું:-ભગમનોરથ.

ભય, અ. સપાટી વિધાતાં થતો એવો અ-
વાજ; એકદમ ચામડી ચિરાતાં થતો અ-
વાજ:-ભય દહને છરી થે. ચી ધાલી.

ભયકાવવું, કિં. સ. પછડાય એમ કરવું; અ-
કાળવું; અથડાવવું. (૨) ભાગવું; ભાગી
નાખવું. (૩) ભયદહને મારવું.

ભયડભયડ, અ. દાણા વગેરે ચાવતાં થતો
એવો અવાજ; કડક વસ્તુ કચરાતાં થતો
એવો અવાજ:-ભયડભયડ ચોખ્ખા ચાવી
ગયો. (૨) ડાંગર વગેરે ભરડતાં થતો એવો
અવાજ.

ભયડવું, કિં. સ. દાણોને ધસડવું; દખાવીને
કચરવું; ભરડવું, કચરી નાખવું સંકલ્પ-
ભિદાય ને કચરાય એમ કરવું.

ભાષ્ય. કિં અં ભાષ્ય; સંકોચાવું; દષ્ટાવું; ભરડાવું; સંકેડાવું. (જગાની ત- માસથી).

ભાષા, અં પૂર્ણ; અસ.

ભાષ્યભાષ્ય, અં ઉપરાઉપરી ભાષ્યભાષ્ય થાય તેમ. :-ભાષ્યભાષ્ય ભાષા ભાષ્યા.

ભાષ્યન, નં [સં.] ભાષ્યવું તે; ભક્તિ કર્યા કરવી. તે; જેની પર ભક્તિ પ્રેમભાવ હોય તેનાં કીર્તન ગુણાનુવાદ ગાવા તે. (૨) ઈશ્વર સ્મરણ; સ્તુતિ; પ્રાર્થના. (૩) ભક્તિનાં કાવ્ય. િં પ્રં ભાષ્ય કરવું=ઈશ્વર ના ગુણ ગાવા. (૨) જાનામાના ખેસી રહેવું; હવે ખેસી રહો. કંઈ કરવાનું રહ્યું નથી માટે નિ- વૃત્ત થઈ જાયો એમ; પતી રહ્યું એમ.

ભાષ્યનિક, વિં ભાષ્યન કરનાર; ભગત.

ભાષ્યનિયાં, નં ઈશ્વરના ગુણાનુવાદનાં પદ- ગાયન તે; ભાષ્યનનાં ગીત તે. (૨) ભાષ્યન કરતાં વગાડવાનાં કાંસાં; કરતાલ.

ભાષ્યનિયો પું ગાઇને ભાષ્યન કરનારો.

ભાષ્યવવું, કિં સં વેષ કાઢી ખતાવવો; ના- ટક-ભવાઇ-વાતચીતમાં ખીજના જેવું આ- ખેડુખ વર્તી દેખાડવું; અનુકરણ કરી ખતાવવું.

ભાષ્યવું. કિં સં [સં.મજ્જ] આરથા રાખી ઈશ્વર ગુરૂ અને વડીલ વગેરેની સેવા કરવી. સેવવું; એક નિષ્ઠાએ સેવન કરવું; અનુકૂલ રહીને વર્તવું; અધીન થઈ રહેવું (૨) પરમેશ્વરનું સ્મરણ કરવું; તેમના ગુણ ગાવા ને સેવા પૂજા કર્યા કરવી. (૩) દીપવું; શોભવું. (૪) લાંચ આપવી.

ભાષ્યવવું, કિં સં વેષ કાઢી ખતાવવો; ભા- વે એમ કરાવવું.

ભાષ્યથું, નં શાક-કંઈક વગેરેના કંકડા અ- થવા પાનને વેસણ ચઢાવી તળાને ખનાવેલો ખાવાનો એક ફરસો પદાર્થ. બ. વ. ભાષ્યાં. ઉં ભાષ્યાં ને ભાષ્ય તે ભાષી, મુદર સિરો ને રોટલી.

ભાષ્ય, વિં ભાષ્યનાર.

ભટ, પું [સં] ચોદો; લડવૈયો; વીરપુરૂષ.

(૨) રાંધવા, પાણી ભરવા અને બીજા મામલાનો ધંધો કરનારો મંત્રીજા બ્રાહ્મણ.

(૩) વિદ્યોપજ્ઞવી બ્રાહ્મણ; ગુરુ તે.

ભટકવું, કિં અં નકામા અર્થિ તહિં ક્યાં કરવું; રખાડવું; રજાળવું. (૨) કંઈ તાક્યા કરવું.

ભટકાવવું, કિં સં અફળાવવું; અથડાવવું પછડાઇને-ભાગી ફૂટી જાય એમ કરવું; અફળવું; પછાડવું. (૨) રખાડાવવું; ફાંફા મરાવવાં; જુલા ભમાવવું.

ભટકાં, નં વળખાં; ખાઉખાઉ કરવું તે; ફાંફાં.

(૨) ભટકવું તે; ફરવું તે; ફેરાઆટા.

(૩) જેમાં તેમાં ભાવના કર્યા કરવી તે;

ખાવા પીવા-ભોગવવાની ભાવનાની આતુ- રતા તે; ભોગેન્જાની લલુતા તે; રખડ.

:-હું શું કરું? મારું મન જેમાં ને તેમાં

ભટકાં માર્યાં કરે છે. લલોપતાં.

ભટકિયાં, નં ભટકાં; વળખાં.

ભટજી, પું ધરનો-કુટુંબનો ગોર-પુરોહિત-

બ્રાહ્મણ તે. માનાથે ભટ-ભટજી. ઉં પત્ર

આપ્યો પછી ભટજીને દાશે.

ભટઈ, ઓં ભાટઈ; ભાટાઈ; ખુશામતમાં જો-

ઈએ તેથી વધારે વખાણ કરવા તે; આપ

વડાઈ કરવી તે; ખૂચ દેખાડો કરવો તે.

ભાપાગાળા કરવા; અતિશયોક્તિ કરવી તે.

ભટાણી, ઓં [સં. મંદિની] ભટની ઓ તે;

બ્રાહ્મણ ઓ. (૨) રાણી; શેઠાણી.

ભટિયો, પું ગોત્રાંજી મહારાજના મંદિરમાં

રહેનારો મહારાજની નાતનો બ્રાહ્મણ તે;

ભટ; બ્રાહ્મણ.

ભટરિયું, નં અનાજ ધાસ વગેરેનો જુકા

તે; ઠારનું ખાણ તે. (૨) કુરકુરિયું; નાનું

ને ઢિંગણું કુતડું. (૩) વિં ભાગણું; જુકા

જેવું. (૪) નાનું.

ભટ, પું [સં.] વિદ્વાન બ્રાહ્મણ; પંડિત;

શાસ્ત્ર બ્રાહ્મણ.

ભટ્ટીની, સ્ત્રી. [સં.] રાજરાણી; શેઠાણી; સ્વામિની.

ભટ્ટો, પું. બ્રાહ્મણ. તિરસ્કારમાં.

ભટ્ટું, અ. ભઠ; ધિક્. ફટ. ઉ. ભટ્ટું પડ્યો અવતાર, લોકમાં જ્યાં નવ જાગ્યો.

ભટ્ટી, સ્ત્રી. માટી અને ધાતુ વગેરે પકવવા અને ગાળવાને માટે બનાવેલી ખૂબ આંચ લગાડાય એવી ચૂલ; શગડી. અગ્નિની આંચ લાગે એવી માટી વગેરેની સારી બનાવટ.

ભડકું, કિં. સ. ચિહ્નવું; મનમાં આકળા થવું; મનમાં ને મનમાં ધખીજવું. (૨) ધમકાવવું; વઠવું; તપીજવું.

ભઠિયારખાનું, ન. રાંધણી; રસોડું. (૨) રસોડાનું કામકાજ તે; રાંધવાની મહેનત—ખટ-પટ—કડાકુટ તે.

ભઠિયારી, સ્ત્રી. રસોડયણ; રાંધનારી.

ભઠિયાડું, ન. રાંધવું—રસોડા કરવી તે. (૨) રાંધવા સિંધવાનો ધધો તે; રસોડા કરી આપીને આજીવિકા કરવી તે. — આખો જન્મારો રાંડીરાંડ બિયારી ભરીને પેટ ભરે. (૩) રાંડું મકાજ તે.

ભઠિયારો, પું. રોટી બનાવનારો; રસોડયો; રાંધવારો. મુસલમાન વગેરે જેઓ આભડ-છેટ રાખતા નથી તે લોકોને માટે ભટ્ટી રાખી પાઉં—રોટી વગેરે સામગ્રી બનાવી તે વેચવાનો ધધો કરનારો તે. ભટ્ટી જેવો મોટો ચુલો રાખી રોટી બનાવનારો તે. મુસલમાન વગેરેમાંજ ભઠિયારો એમ કહેવાય છે. હિંદુમાં રસોડા કે રોટી વેચાતી નથી તેથી હિંદુઓમાં રાંધનાર કે રસોડા કરનાર ભઠિયારો નહિ પણ રસોડયો કે રાંધવારો કહેવાય છે.

ભડ, વિ. મોડું; ભારે એવું; ટેકા—આધાર પ. (૨) બળિયું; પરાક્રમી. (૩) સમૃદ્ધિવાન. (૪) નેરથી બળતા અગ્નિમાંથી

નીકળતો એવો અવાજ.—પછી ભડભડ બળવા માંડવું.

ભડક, સ્ત્રી. ભડકવું તે; સોફ; ચમક; ચોક. ભડકણ, વિ. ભડકે એવું; અવનવી ચીજ કે કલ્પિત વાતથી ચમકે—ભય પામે એવું બીકણ.

ભડકણ, વિ. ભડકે એવું; બીકણ.

ભડકડું, કિં. અ. અવનવી વસ્તુ જેવાથી અથવા એવી કોઇ વાત કે વસ્તુ સાંભળવાથી ચમકવું; ભય ધરવો; કંપવું; હુંવાપું વાં થઇ જવું તે; શું થશે! એવી બીકથી ચોકવું તે, ડરી—ધૂલ જવું.

ભડકાવવું, કિં. સ. ભડકે એમ કરવું; ચોકાવવું; ચમકાવવું. (૨) ગભરાવવું; આશ્ચર્ય પામે કે ચિંતાતુર થાય એમ કરવું. (૩) બીવડાવવું; એકદમ ડરીગય એમ કરવું. (૪) ઝંખકાવવું.

ભડકિયું, ન. કાકડી ને ગંધકને ધી લગાડી પાડેલા ચુઓ. ચાંદાં વગેરે ઉપર ચોપડવાને. (૨) વિ. ભડકે એવું. (૩) જવાળામોહી; તરત ભડકા થાય એવું.

ભડકી, સ્ત્રી. ભરડકી; બાજરી અને જાડ વગેરેને ભરડી પાણીમાં ઉકળીને બનાવેલું પેય; રાંધડી; ઘેશ; કાંછ.

ભડકું, ન. ભડકો; અગ્નિશિખા; જ્વાળા; ઝાળ; ભણકો. (૨) ભરડકું; બાજરી અને જુવારને ભરડી પાણીમાં રાંધીને બનાવેલો ખાવાનો પદાર્થ; ઘેશ.

ભડકો, પું. લાકડાં અને કાંચસા વગેરે બળતાં તેમાંથી નીકળતી હવા—ગપાસનું હવામાં બળવું તે; ઝાળ; જ્વાળા. (૨) આગ; સખત તાપ; આંચ. (૩) જૂખતી ભારે અસર તે; લાય; આગ. (૪) મનમાં દુઃખાદિકની કારી અસર થાય છે તે; મનસ્તાપ. (૫) પ્રકાશ; ઉજ્જે; અજવાળું.

ભડત, ન. ભરત; ભૂજેલા વેંગણનો છુદો; ખાંડેલા વંતપાકને છુદો મીઠું દહિં તે મસાલો નાંખી બનાવેલો ખાવાનો પદાર્થ.

ભાષ્યાનું, કિં અં અગ્નિ ઉપર સીઝવું;
ભરસાથી ચઢવું-પહાવું તે.

ભાડભાડ, અં નેરથી બળતું બળતાં થતો
એવો અવાજ; લાકડાં ફાલસા વગેરેને
ગરમી લાગતાં તેમાંથી નીકળતો ગાસ
હવામાં બળત. થતો અવાજ. ભાડભાડ એવો
અવાજ:-ભાડભાડ બળતું લાગવા માંડ્યું.

ભાડભાડાટ, અં ભાડભાડ થાય તેમ. (૨)

ભાડભાડ થવું તે; ભાડભાડ એવો અવાજ તે.

ભાડભાડ્યું, વિં મનમાં જે આવ્યું તે કહી દે
એવું; ખુલ્લા-ભોળા મનનું અને સામાને
પ્રિય લાગશે કે અપ્રિય, તેનો વિચાર કર્યા
વગર ઝટ જેમ ગમે તેમ કહી દે-મનનો
ઉભરો કાઢી નાખે એવું.

ભાભરીઉઠવું, કિં અં ધુંધવાઈને પછી
એકદમ સળગી ઉઠવું તે; ભાડભાડાટ બ-
ળવા માંડવું. (૨) એકદમ જોસથી મનમાં
આવેલો ગુસ્સો કાઢવો; મનસ્તાપથી આ-
કુળઆકુળ થઈ મનમાં હોય તે બહાર કાઢ-
વા માંડવું:-મહેણું માણું કે તરત ભાભ-
રીઉઠવો.

ભાડભાદર, વિં ભરભાદર; કદે ભાર ને મોડું
એવું તે; ઉમ્મર અને સ્ત્રીરે જળજરમાન
એવું તે; મોડું; આગરદાર.

ભાડવાઈ, સ્ત્રીં ભાડવાપણું; ભાડવાઈ કામ કરવું
તે (૨) ભાડવા તરીકે જે કમાઈ આવે તે;
ભાડવાની કમાણી (૩) વ્યભિચાર કરનારાં
પાસેથી મળતી દલાલી.

ભાડસાળ, સ્ત્રીં ભરસાડ; ચુલા અને અગ્નિ
કુંડ આગળની ઉંની રાખનો જથ્થો તે;
થોડો દેવતા અને ઉની રાખનો જથ્થો તે.
:-વેગજીને ભાડસાળમાં ધાસો બહાઈ જશે.

ભાડવું, કિં સં ભરડવું; કટાળની ખે ફાડ
થાય તેમ અને આખા કણુના નાના
કકડા થાય એમ કરવું તે; ભડું ફળવું.
(૨) ભાડવું કનિષ્ઠો એવો. (૩) જોરથી
બાળડવું.

ભાડવો, પું [સ્ત્રીં માર્યાટ] સ્ત્રીં પરપુરુષ
સાથે મેળાપ-સંબંધ કરાવી આપનારો;
છિનાળાદલાલ.

ભાડંગ, અં તદન, બિલકુલ; સાવ:-નાગો-
ભાડંગ.

ભાડાક, અં એકદમ અવાજ થાય તેમ; અ-
વાજ સાથે અફળાતાં ભાડ એવો
અવાજ થાય તેમ; અવાજ સાથે:-
બમ પાડી કે ભાડાક બારણાં બંધ કરી
દીધાં. (૨) નરત; તાંબડોળ:-મોલ્યો કે
ભાડાક લાત મારી. (૩) મોં આડે પડેા
ખેંચવો તે; અંતરપટ:-ભાડાક ખેંચવી.

ભાડાકો, પું ઉચેથી મોટી વસ્તુ નીચે પડ-
વાથી અથવા દાખેલા બંદુકના દારૂનો ફોટ-
બજીકો ઉડવાથી કે એકદમ ફાટવાથી થતો
એવો અવાજ તે; ધડાકો; મોટો અવાજ
એકદમ જોરથી મોટો અવાજ થવો તે.
બંદુકનો ભાડાકો. (૨) જાપપડ કે ચમકે
એવું કહેવું-કરવું તે. :-તમે હીક ભાડાકો
માર્યો. ગપજોળો; એવી વાત બોલ કે જેથી
સામું માણસ ચંકન થઈ જાય.

ભાડાભાડ, અં ઉપરા ઉપરી ભાડભાડ અવાજ
થાય તેમ; ભાડાભાડ:-ભાડભાડ બારણાં વાસી
દીધાં.

ભાડાભુટ, અં જે તે ચીજ જ્યાં લાં ગમે
તેમ પડેલી હોય એવી અવ્યવસ્થિત દાલત
જતાવે છે; અહિં તહિં બધે વેરાયલું-
પડેલું હોય તેમ. (૨) નં ધાંધલ; ગડબડ;
ગડબડાટ; મન ચીજ કહિં ને કોઈ ચીજ
તહિં નાખી-મૂડી દેવા. જે ઉતાવળિયા
ધાંધલ-ગડબડાટ તે. (૩) એકદમ ભાડાકરી
થઈ જવી તે; ધમ્માચકરી.

ભડું, નં ધરમાંની વચલી ને ટુંકા ઓસારની
દિવાલ; બારીબારણાનાં ચોકડાં વાળી વચલી
ને આગલી દિવાલ. ૩૦ પ્રં ભડે ખેલવું.
અંદરથી નાશ પામવું; પાયમાલ થઈ જવું;
પડી ભાગવું; નસંતાન જવું.

બોલાડ, અ. એકદર; બડબાટ થાય તેમ.

બોલાડ બારણાં દીધાં.

બણ, પું. બાણ; સરજ; રવિ.

બણકાર, પું. ફલાણું એવા જે બાસ તે; બ્રાતિજનક એળો અથવા અવાજ કે જેથી અમુક ફલાણું એમ આભાસ થાય. બણકો બણકારો.

બણકારો, પું. બણકાર.

બણકો, પું. બણકાર.

બણતર, ન. બણવાનું તે; બણવાનો વિષય.

(૨) અધ્યયન; શિક્ષણ. (૩) વિદ્યા; જ્ઞાન.

ઉ. બણતર બણીને બણી રહ્યા, બણનારારે.

બણવું, કિં. સં. [સં.મળ.] અભ્યાસ કરવો; વધવું શીખવું; લખતાં ને વાંચતાં શીખવું; જ્ઞાન મેળવવું; અધ્યયન કરવું. (૨) શિક્ષા બોધ લેવો; ન બણવાનું હોય તે બણી લેવું. (૩) બોલવું, કથવું; વધવું. (૪) મોઢે કરવું; પાઠે કરવું- રૂમ. બણવું ગણવું=વાંચતાં લખતાં શીખવું. બણીજવું= નાસીજવું. હાબણવી=કચુલ કરવું.

બણામણ, ન. બણવા, બણાવવાનું મહેનતાણું તે; ચુરદક્ષિણા; શી.

બણામણી, સ્ત્રી. ચુર દક્ષિણા; બણાવવાનો બદલો.

બણાવવું, કિં.સં. વાંચતાં લખતાં શીખવવું; પઠાવવું; અધ્યાયન કરાવવું. (૨) જ્ઞાન આપવું; ઉપદેશ કરવો. (૩) સમજાવવું; સલાહ આપવી. (૪) શીખવણી કરવી; આમ કરજે કે કહેજે, એમ શીખવવું; ચઢાવવું; ઉચ્છેરવું; કાન પુંકવા. (૫) ટેવ પાડવી; મહાવરો પઢાવવો.

બણી, અ. બાણએ; તરફ; મેર; ગમ. :-તે ગામ બણી ગયો.

બણેલું, વિં. બખી-વાંચી ને સમજી શકે એવું શીખેલું; બણીતું; નિદાન.

બતરીજી, સ્ત્રી. બાઇનો દીકરી; બત્રીજી.

બતરીજી, પું. બાઇનો દીકરો; બત્રીજી.

બાથુ, ન. રસ્તામાં ખાવાને માટે સાથે રાખેલું હોય તે; બાથું; ટીમણ. (૨) વધારાના કામકાજ માટે દરમ્યાણ ઉપરાંત આપવામાં આવતું જે લવાજમ તે; ખાવાના પૈસા. જવા આવવા અને ખાવા ખોવાની સમજવડને માટે બહાર જનારને આપવામાં આવતો બદલો તે.

બત્રીજી પું. બાઇનો દીકરો. :- કાઠિ બત્રીજી.

બથવાડું વિં. બાથું લઇ જનાર.

બથાયણું, ન. બાથું લઈ જવાનું વાસણ.

ભફલ, ન. મુંડન.

ભદ્ર, વિં. [સં.] ભલું; સાફ. :-ભદ્ર માણસ.

(૨) સુખ સંપત્તિ; ભાગ્યશાળી. (૩) શુભ;

મંગળ. (૪) નાં કલ્યાણ; શ્રેય. (૫)

હોર; મુંડન.

ભદ્રક, વિં. સાફ કરનાર; ભલું કરનાર. (૨) એક છંદ-વૃત્ત.

ભદ્રકાળી, સ્ત્રી. [સં.] શુભ કરનારી દેવી; દુર્ગાદેવી.

ભદ્રા, સ્ત્રી. [સં.] દુર્ગા; ગાય. (૨) ખીજ.

ભદ્રાક્ષ સ્ત્રી. રાક્ષા જેવા એક ઝાડના ઈજિયાના મણકા.

ભદ્રાસન. ન. સિંહાસન; રાજગાદી નાખવાનું આસન. ઉ. ભદ્રાસને આર્યું છે.

ભપકાવવું, કિં. સં. ફરજાવવું; ભપ ભપ એવા અવાજ સાથે વહી જાય એમ રેડવું, વહેવડાવવું; ખાલી કરી નાખવું. (૨) ભડબાટ બળતું કરવું.

ભપકી, સ્ત્રી. ધમકી, દમ, દહેસત, રોશની જરા ડર દેવો તે.

ભપકો, પું. રોશ, ખૂમ શોભાવાળો સુંદર દેખાવ તે. (૨) ધમકી; કપકો. (૩) તોર મિગળ.

ભપ, અ. વગર વિચારે-તેમ વગર વિલખે. :-ભપ દઇને બેઠો.

ભપણ, વિં. રચ્ચ; ભાંડ; ટોચ; જેવું કરીર ખૂમ ફેલેલું હોય એવું; ફેડ.

ભલક, સીં ભમ ને સુંદર દેખાવ તે; તેણ; ક્રાન્તિ; ચળકાટ; તેજ-સુંદરતાનો પ્રસર તે; બહાર પડતી છટા-પાણીદારપણું તે. — રંગની ભલક.

ભલકાદાર, વિં ભલકાવાળું, સુશોભિત, છટાદાર.

ભલકાબંધ, વિં ટટાર; શોભતું; સુંદર, (૨) અં નિહરપણે એમ; છટાદાર રીતે; શક્યંધ.

ભલકાવણું, કિં અં ભપકાવણું; ફફલાવણું.

ભલકો, પું મનોહર ઠાઠ માફવાળો દેખાવ તે; રોક; સુશોભિત છટા તે. (૨) ભપકો. ડોળ; આડંબર ઠાઠમાઠ. કિં પ્રં ભલકો મારવો=સુંદર દેખાવડો કરી ફરવું ઠાઠ માઠ કરવો; ટાપટીપમાં રહેવું.

ભલકડું, કિં અં ખાવા સાફ મોઢું ચવળણું, ખાઉખાઉ એમ થયા કરવું. (૩) ઘેટી કાઢવો.

ભલકાઠ, પું ખાવાને મોઢું ચળવળવું તે, ખાઉખાઉ એમ થવું તે.

ભલકો, પું મોઢું ભલકડું તે. (૨) મરી ખારા હિંગ વગેરેનો ઉકાળો તે.

ભભરાવણું, કિં સં કોમ વસ્તુ વગેરે ઉપર આછો આછો ભુકા વેરવો, કચુદાર ચૂર્ણ પખરાતું નાંખવું, ઉપર નાંખવું. વિં પ્રં ધૂળ ભભરાવવી=ખરાત કરવું, બગાડી નાંખવું. — પૈસો ખરચી આખરે બધા ઉપર ધૂળ ભભરાવી. (૨) ટપી જવું; વધવું, અમુક કરતાં વધી જવું. એના કાકાની ઉપર ધૂળ ભભરાવે એવો છે.

ભભરું, વિં જેના કણે કણુ ભુદા હોય એવું; છુટું; વેરાઈ જાય એવું; લોચા પડતું નહિ એવું. (૨) જેના પરમાણું-કણુ ભાગીને મળી ગયા હોય નહિ એવું; લોંલા (જેવું)થી ઉતરું. — મભરીદાળ.

ભભરો, પું તેજનો ઉજાળો-ભડકો તે; ઝગ-ઝગમગ; ભભમ; પ્રક્રમ કે અજ્ઞાતાનો

એકદમ ભારે ઉજેશ તે. (૨) એકદમ ભેજમાં મોટી જવાળાઓ નીકળી ભડકા થવો તે; તેજનો રફાટ તે.

ભભૂત, સીં [સં. વિમૂતિ] યજ્ઞ-કોમ કુંડમાંની રાખ તે; ભસ્મ; રાખોડી. ઉં વેષ છુપે નહિ ભભૂત લગાયો.

ભભૂતિ, સીં ભસ્મ; રાખ.

ભભૂતો, પું [સં.] ભ એવો ઉચ્ચાર અને અક્ષર તે.

ભમગરો, પું સરાણિયો; ખરાદી; કંતારી.

ભમર, પું [સં. અમર] પીળા મોનો અને કાળા રંગનો ધુ'ઉં કરી ઉડનારો એક છવડો; ભમરો. ભમર ફૂલો ઉપર ફરે છે, મધ બનાવે છે અને વાંસ તથા કંઠણુ લાકડાં ફોરી નાંખે છે. (૨) સીં ભમર; આખ ઉપરની કમાનદાર અને કાળા વાળની ભરેલી કિનાર-ભવું.

ભમરડી, સીં નાનો ભમરડો; ચકરડી; ફરકડી. ફરે એવું રમકડું. (૨) ચકર ફરવું તે; કુંડાળું; ગોળ ચકરાવો તે. ૩૦ પ્રં ચકરડી ભમરડી=ગોટાળો; વિભ્રમ; ભ્રમ; વહેમ વગણુ, ગુંચવણુ. — એવી ચકરડી ભમરડીમાં નાંખ્યો કે કેવે છુટયોજ નહિ.

ભમરડો, પું દોરી વિંટાળી વિંઝીને જમીન પર નાંખનાં ધુ'ઉં કરીને ગોળ ફરે એવું લાકડા વગેરેનું એક રમકડું; ગેરિયો. (૨) એક ભતતું શાક ફળ. (૩) ભમરો. ૩૦ પ્રં ભમરડો=છુદિ વખરનો માણસ, ભમરડા જેવો=મૂર્ખ; અકલ વખરનો; ઝટ શીખે નહિ એવો. કિં પ્રં ભમરડો ફેરવવો=વાંકી ચુકી-જેમ આવડે તેમ સહી કરી નાંખતી તે.

ભમરભોળું, વિં નિખાલસ; નિઃકપટીને પ્રેમીધું; સાદું-સ્નેહાળ; સંયોદી. ઉં દહિં દૂધને કરમધડો, માદિં સાકર ઘોળા, મારા વહાલાજી આરાજેને હેતે પીરસે ભમર ભોળા. નસિંદમહેતો.

ભમરિયું, વિં ભમર-ચક્રર આવે એવું;
ગોળ ચક્રર ફરતું. :-ભમરિયો કુવો:-જેને
ગોળ ફરતાં પગથિયાં હોય એવો કુવો.
(૨) ભમરે અથવા ભમરી સંબંધિ-તેમનું
ખનાવેલું. :-ભમરિયું મધ. (૩) નાં ચક્ર-
રીના રામ; એકદમ આગે અંધારાં ને
ચક્રર આવી નીચે પડીને માણસ વગેરે
મરી જાય એવો વ્યાધિ તે. :-તને ભમ-
રિયું આવે. શાપ-ગાળ છે. (૪) જેમાં ભ્રમ
-ભમરી જેવી ભાત પાડેલી હોય એવું;
સીએને પહેરવાનું એક વસ્ત્ર. :-ઝડિયું;
ભમરિયું વગેરે.

ભમરી, સ્ત્રી [સ્ત્ર. ઝમરી] ભમરાની માદા;
મધમાખ; અલિ; મધ ખનાવનારી ને મા-
ટીનાં ધર બાંધનારી, પીળી, લાલ, કાળી
અને નાની મોટી ધણી જાતની ભમરીઓ
થાય છે. (૨) ચક્રી; ફર; તમર; અંધારાં.
માખ નાની અને કાળા રંગની અને ભ-
મરી મોટી એ અવયવે શરીરમાં વહેંચા-
યેલી અને પીળા, કાળા, કે લાલ રંગની
થાય છે. એક મધ ખનાવે છે, ફૂલો ઉપર
ફરે છે અને એકેને ડાખ હોય છે. (૩)
વિં બહુજ અસ્થિર મનની-ચંચળ-જ્યાં
ત્યાં ફરફર કરનારી અને તીખા સ્વભાવની
તે. :-આઈ ધરકુકડા અને આઈ ભમરી છે.

ભમરો, પું ગુંજમે ઉડ ઉડ કરે એવો એક
ઉડતું જીવ; પીળામેની ખૂબ કાળા રંગનો
અને શરીરે ગોટા જેવો એક ઉડતો જીવડો
ભ્રમર; ભૂંગ; મધુકર. ભમરામાં પશુ
ધણી જતા છે. (૨) મોટીને કાળા ડાખ
વાળી મધમાખ-એ ફૂલો ઉપર ફરે છે,
અને મધ ખનાવે છે. ઉં ભમરો ઉડે
રંગ મહેલમાં. (૨) વહેતા પાણીમાં ચર્તા
કુંડળા તે; વજળ. (૩) માણસ-દોર વગે-
રેના માથા-શરીર ઉપરના સુવાળાનું જે
ગોળાકાર ચક્રર તે; વાળનું કુંડલું. હાથ
પગની રખાએની આકૃતિ સુવાળાને ભમરો

પશુ સારૂ માથું ભવિષ્ય દર્શાવનારો અણુપ
છે. થોડા બળદ વગેરેના શરીર, પગ અને
માથા ઉપરના ભમરાઓ ઉપરથી સારા
માહાની આપાહી કરાય છે. :-ભમરાણી
બેંદા. :-ભમરાણું=હીણભાગી અપકુનિ-
યાળ; નકારાં પગલાંનું. ૩૦ પ્ર૦ ગોડે ભ-
મરો=જાં પી નીચે જીવે નહિ ખેસવાર;
અસ્થિર-ચંચળ સ્વભાવનું એમ. :-
આગ્યો ને ગયો જરાય પગ વાળાને બેઠો
નહિ. શું ખેસે ? એની ખેસણીએ ભમરો છે.
કિં સઃ ભમરો લુસાઇ જવે=રંડાંતું;
ભૂંડ થતું; ફટી જતું. ખંડેરા મસજીદો, મં-
દિરા અને ભોયરાં વગેરેમાં ભમરાઓ
મોટા મધપુડા બાંધે છે, અને જે બિજ-
વાયા હોય તો માણસ, દોર વગેરેને ડાખ
દેતાં જાલ છોડતા નથી. માણસના ટોળાને
પશુ એના ડાખના ભયે ભાગી જતું પડે
છે. કેટલાક તો એવાં સ્થાન હોય છે કે
જ્યાં ભમરાને ભમે લોકો જઈ શકતા નથી.

ભમવું, કિં અં હરવું; રખડવું; નકામા આમ
તેમ જવું આવવું અને ફેરા આંટા મારવા.
(૨) ગોળાકાર આસપાસ ફરવું, ચક્રમાં
ફરવું. (૩) ફાંફાં મારવાં; સજ નહિ પડ-
વાથી આમ તેમ ખાલી બટકવું. (૪)
અંધારાં તમ્મર આવવાં, મગજમાં દુઃખ થવું
જીવને ચેન નહિ પડવું. :-માયું ભમે છે.
દુઃખે છે. જીવ ભમે છે:- ખેચેની રહે છે;
ઉઠાળો આવે છે. (૫) ખીજાની સમજે
ચાલવું અમુક વિચારે દોરાઈ જવું. ઉં
ભૂથો મન ભમરા તું ક્યાં ભૂથો, ભૂથો
દિવસ ને રાત, ભૂથો મન ભમરા તું ક્યાં
ભૂથો.

ભમાવવું, કિં સં ફાંફાં મારવાં; મોટે રસ્તે
ચલાવવું; ઉંડું ચતું ચમત્કારવું; થોડું લગા-
વવું. (૨) રખાવવું; ભટકાવવું; ખાલી ર-
ખાવવી આમ એમ કહેવું. (૩) ભવતું;

છેતરવું; (૪) વડેમમાં નાખવું; ભમિત કરવું.

ભમીજવું, કિં. અં. ચક્રર આવવા; તમ્મર ચઢવા; ઉભા થતા ચક્રી આવવી; ફરી-જવાવું. (૨) સંઘા જતી રહેવી; જાનજવું.

(૩) મગજ અસ્થિર થઇ જવું. (૪) અમુક વિચારમાં તણાઇ-દોરાઇ જવાવું; ફરી ખે-સવું;—આમ કહે ત્યારે આમ અને તેમ કહે ત્યારે તેમ, એમ તું તો વારંવાર ભમી જાય છે.

ભમેલ, વિં. રખડેલ. (૨) ભમિત; મગજનું ડેકાણું હોય નહિ એવું; ચિત્તભ્રમ; મત; ગાંઠા જેવું. ઉં. ભમેલ જાણી ભૂત છે, પિતા કહે કપૂત છે.

ભમ્મ, અં. ભારે-નક્કર ચીજ ઉંચેથી નીચે પડતા થતા ખોદા એવો અવાજ. (૨) ભમ્મ એવો અવાજ થાય તેમ. (૩) વગર વિચારે-વગર વિલંબે:—હું પકડું શું ? જરા ઠપકા દેતા દેતામાં તો ભમ્મ દેઇને ગડદા માર્યો ને પોતે પણ ભમ્મદેઇને મોંય પડ્યો.

ભમ્મર, સ્ત્રી. [સં. જૂ.] આંખ ઉપરનો કાખજાની કિનારપરનો હમાનદાર અને નિ-માજાની રેખા વાળો અવયવ; ભૂ; ભમર; ભવું:—નાકીને ભારે ભમ્મરો. ઉં. લાત્ર લાવ'હું' બિંદી બનાવવું, ભમ્મર પર તારીરે. (૨) ગોળચક્રર; ચક્રી; ફેર. ઉં. ભમ્મર ભૂલી, ગેરે. કુદડીએ ગોળ કરવું તે.

ભય, પું. [સં.] ખીક; ડર: ધાસ્તી. રં. પ્રં. ભય લાગવો=ચિંતા થવી. ખીક લાગવી. ભય આંગ્યો=સંકટ-આફત આવી. ભયલીત, વિં. [સં.] ડર ખાઇ ગયેલું; ખી-કથી ડરીઅયેલું.

ભયકર, વિં. [સં.] ભય ઉપજાવે એવું; ત્રિયામણું; જેનાં સાંભળતાં ખીક લાગે

એવું:—આજળ મોડું અને ભયંકર વન આવે છે.

ભયાતુર, વિં. [સં.] ભય વિહ્વળ.

ભયાનક, વિં. ભયંકર; ડર લાગે એવું; ત્રિયા-મણું; ડરામણું. ઉં. ભયાનક ખોય.

ભયાવહ, વિં. ભયંકર; ત્રિયામણું.

ભયો, અં. પરિપૂર્ણતાનો સંતોષ તે; ખસ, ખસ, ભરપુર થયું એમ; સંતોષ બતાવે છે. કિં. પ્રં. ભયો કરાવવો=ખાધા પરિપૂરણ કરા-વી, ગોરને દાનથી સંતોષી તેનો આશીર્વાદ મેળવવો; યાત્રાની સફળતા મેળવવી; ખાધા-સાન્યતા પૂર્ણ કરાવી લેવી તે.

ભર, વિં. ભરપુર; પરિપૂર્ણ; ધણમાં ધણું જેટલું જેમજે તેટલું—પુરા જેણવાળું:—ભરકેંધ; ભરજીવાની; ભરચોમાસું. (૨) જેટલું; માપસર; ભરેલું; વજનનું; ભરાય તોળાય મપાય એટલું:—હાથભર રોટી ને વહેંતભર દાળ. શેરભર; કોશભર.

ભરઉંધ, સ્ત્રી. પાકી ઉંધ; સારીરીતે ઉંધ લેતું હોય એવી જે નિદ્રાવસ્થા તે.

ભરકુસ, સ્ત્રી. નાની-અસમ-પ્રૌઢ નહિ એવી વસ્તુઓ—માથુસો વગેરેનો સમુદાય તે. સામાન્ય રમૂહ; પરચરણ વસ્તુ—લોક ખાળક વગેરે તે:—એની સભામાં કોઈ એવું જાણીતું નહતું, માત્ર ભરકુશ ભરા-ઇ હતી.

ભરખ, નં. [સં.] ખાવાવું; ખાધ.

ભરખવું, કિં. અં. ભક્ષણ કરવું; કરડીને ખાવું; ખાઈ જવું:—માતા ભરખે.

ભરખડું, નં. લાકડું દળ બનાવતાં નહિ. ભાગેલો ભાખરાનો કકડો; ભાખરા કે મુઠિયાં ખાંડાં જે કકણ ચપતા કકડા રહી જાય છે તે; ભાખરખડ.

ભરચક, વિં. ભરપુર; જેમજે તેટલું; ખીચો-ખીચ ભરેલું; પરિપૂર્ણ; પુષ્કળ. (૨) અં. સારી પેઠે; કસોઈસ, કોઠાઈ; ખીચોખીચ;

ભરત્યંદી-જરાએ ઉત્તમ-અધર્મ-પ્રાણીનહિએવું.
ભ: અંદી, વિં ન્યા પુષ્કળ બાસદાણો હોય
તેવું; અંદી-દોર-ધોડાને પુષ્કળ ખાવાનું
મળે એવું. (૨) નાં બાસદાણી પ્રપૂર્ણ-
તા તે.

ભરત્યોમાયું, નં ખરેખરે જામેલું ચોમાયું
તે; ખૂબ જોરથી લાગત વરસાદ પડ્યા કરતા
હોય એવો-અશાડ-શ્રાવણ માસનો વ-
ખત; ખરેખરા ચોમાસાના દહાડા તે.

ભરત્યુવાની, અં. ખરેખરા જોખનનો વખત
તે; જુવાનીનો ખરેખરા સમય તે; પુરુષ
ને ૨૦ થી ૩૫ અને સ્ત્રીને ૧૦ થી ૩૦
દરમિયાન ભરત્યુવાની રહે છે.

ભરડવું, કિં સં ક્રોધ-દ્વિદલ અનાજ દાણાને
તેનાં બે દલ જુદાં પડે એમ કરવું; મળેલાં
બેદલ છુટાં પડે એમ પોચું દળવું તે.

(૨) એક દળવાળા અનાજના કંકડા થાય
જુદા પડે એમ દળવું; જાડું દળવું તે.
(૩) જોશમાં સમજવું ન સમજવું મને તેમ
બોલી દેવું; એકદેલ જેમ ફાવે તેમ બોલવું
અર્થ.

ભરડાવવું, કિં પ્રેં કાપ ભરડે એમ કરાવવું;
ક્રોધનાં દળ-દાળ પડાવવી. (૨) મને તેમ
બોલાવરાવવું:- સભામાં તેમજ એને
બોલવાની રજા આપી, મને તેમ ભરડાવોછો.

ભરડો, પું ભરડવું તે:-એક ભરડો કાઢી
ડાળને મહોધ રાખી મૂકવા. (૨) ભરડવાથી
પડેલા જુદા તે. (૩) તપોધન; મહાદેવની
પૂજા કરનારો બ્રાહ્મણ. (૪) બંધ. (૫)
શેઠીને આવતો એક રોગ.

ભરણ, નિં [સં. મૂ] ભરવું તે; ખવરાવવું
પિવડાવવું ને પાલવું તે. :-ભરણપોષણ.
(૨) આખમાં એકાદ ભરવું તે; આખમાં
આપરિયું જસત વગેરે ભરવાં તે. (૩)
ભદ્રનરનો દુષ્ટો.

ભરણપોષણ, નં [સં. મૂ ને પુષ્ટ] ભરી
પોષાને નિભાવવું તે; ખાવાનું પહેરવાનું

અને રહેવાનું પુરું કરવું તે; પરિપાલન.
(૨) આશ્રિકા; યજ્ઞરાન. કિં પ્રં ભરણ-
પોષણ કરવું; પાળાપોષાને નિભાવવું; યજ્ઞ-
રાન કરાવવું.

ભરણી, અં. સતાવીસ નક્ષત્રોમાંનું બીજું
નક્ષત્ર. (૨) ભરાવું તે; પુરણી; ઉમેરો;
વધારો.

ભરણું, નં નાણાં ભરવાં તે; ગામના વસુદાતીએ
કરનાં નાણાં એકાં કરીને સરકારી તિજો-
રીમાં ભરવાં તે; ભરવું; ભરી દેવાનું કામ
તે; હરતાનાં નાણાં:-પહેલું ભરણું. (૨)
અવેજ; નગદી; રાકડાં નાણાં ભરવાં તે.
પોતું. (૩) અધુરું હોય તે પુરું કરવાને
ભરવું તે. (૪) સંગ્રહ; જથ્થો. (૫) થાંભલા
અને બાલ વચ્ચેનું લાકડું થાંભલા ઉપર
શર, શરા ઉપર ભરણું ને ભરણા ઉપર
બાલ-પાટડી, એ પ્રમાણે જોડવાય છે. કિં
પ્રં ભરણું ભરવું; પોતું મોકલી આપવું.

ભરેન, નં [સં. મૂ] ભરવું-માપવું તે; માપ;
પ્રમાણ; ભરતર; અનાજ પ્રવાહી વગેરે
ભરીને આપવાનું પાત્ર તે. (૨) લુગડાં
વગેરે ઉપર રેશમ,ઉન,અને દોરા આદિની
ભાત-વેલણદી વગેરે પાડવું તે. સિલીને
પાડેલી જે વેલણદી તે ભરત. (૩) ભરીને
સિંચાવેલું તે; જાણી- ઉત્તી રાખ વગેરેમાં
પડવેલું વેગણ. (૪) એક પ્રાચીન મહારાજ
ભરતખંડ, પું [સં] ભરત રાજ્યનો દેશ તે;
આર્યાવર્ત; હિંદુસ્થાન.

ભરતર, નં ભરત. (૨) માપ; પ્રમાણ; પાત્ર
ગજ વગેરે તે; માપ કાઢવું તે. ૨) ભરીને
રસ કરી બીખામાં રેડી કારીને ખના-
વેલું તે; ઢાળેલું હોય તે.

ભરતવાક્ય, નં [સં] નાટકમાં અતે છેલ્લો
આશીર્વાદમક શ્લોક તે.

ભરતાર, પું [સં. મર્તા] ભરણપોષણ કરનાર;
ભરીપુરી રાખનાર; પતિ; વર; રવાબી;
પણી. ઉં આ મંત્ર કરો ઉચ્ચાર, વજ ભર-
તાર મને.

ભરતિયું, નં ખરીદનારને વેચનાર તરફથી માલની જે વિગતવાર કિંમતની યાદી આપવા મોકલવામાં આવે છે તે; માલના મૂલની યાદી; સતમી. (૨) કાઠીમાં જેટલું માલ શકે તેટલું તે. (૩) વિં ભરનાર; બદલામાં નાણા ભરનાર. :-ભરતિયાર. કન્યાનાં માખાપને નાણાં આપવા પડે એવા વર; અકુળવાન.

ભરતિયો, પું ભરત ભરવાનું કામ કરનારો (૨) નાણાં ભરે સારે કન્યા મળે એવા હલકા કુળનો.

ભરતી, સ્ત્રી ભરવું તે; એકદું કરવું; જમાવવું જથ્થે કરવું તે. (૨) વધારો; ઉમેરો; કરમાં માણસો વધારવાં તે. (૩) દરિયાના પાણીનું ચંદ્રના આકર્ષણને લીધે ઉછળાને વધવું તે; જુઆળ; આર. (૪) પુરૂં ભરાઈ રહેવું તે; જમાવ થવો તે. (૫) પ્રીતિની જમાવટ થવી તે. કિં પ્રં ભરતી કરવી; વધારો કરવો; ઉમેરણું કરવું; વધારવું. ૩૦ પ્રં ભરતીનાં પાણી, સ્થાયી નહિ એવો જે ઉછરેગ તે; થોડો વખત રહીને ઉતરી જાય એવો ઉભરો તે.

ભરથાર, જું ભરતાર.

ભરપટ્ટ, અં જેઠાએ તેટલું એમ. પુરેપુરું એમ. વિં પુષ્કળ; જેઠાએ તેટલું; પેટપુર.

ભરપાઈ, સ્ત્રી પુરેપુરું મલ્યાની પાંચ; પુરેપુરું ભરી આપવું તે; જમે ઉધાર એઉ ખાજી પુરી ભરી દેવી તે; સંપૂર્ણ પતાવટ.

ભર વં પુરેપુરું ભરાયેલું એવું; કાના-કનારી લગી ભરેલું; છલોછલ; પરિપૂર્ણ; જેઠાએ તેટલું.

ભરભર, વિં નહિ ચીકણું; છુટું; કણકણ જુદા હોય એવું. (૨) અત્યંત ઝીણું નહિ એવું; કરકરું; કષ્ટદાર; નહિ ખારીક. :-આ લોટ ભરભરા લાગે છે, ઝીણું નથી.

ભરભર (૩) નહિ મળી-મળી ગયેલું એવું; ઠીક પણ છુટા કણનું. :-ભરભરી દાળ. કોર-ચીકટરવિત; લુપ્ત; ઉડી વેરાઈ જાય એવું. **ભરભાંખણું**, નં સૂર્ય દેગતા પહેલાંને અને આશ્રમા પછીનો જે આછા ઉજ્જેશનો વખત તે; સંધ્યાકાળ; અગ્રકાળ; મળસકું; મોટું પરાઈ; થોડું દેખાય ન દેખાય એવો અંધારા અને ઉજ્જેશ વચ્ચેનો વખત તે.

ભરમ, પું [સં. વ્રમ] છુપોભેદ; ગુણ. (૨) ભ્રાંતિ; વહેમ; શક. (૩) ઘરમાં પુંજ છે એવી જે લોક માન્યતા તે; પૈસાદાર હોવા પછાની સાખ તે; પ્રતિષ્ઠા. કહેવું ભરમ ભારી ને ખીયા ખાલી.

ભરમાવવું, કિં સં વહેમ ખાઈ જાય એમ કરવું; વહેમાવવું; ભ્રાંતિમાં ન'ખી દેવું; આડું અવળું જીવું સમજાવવું; કાન ભંભેરવા. (૨) છેતરવું; કંગવું; ઉં ધૂપ કરે ધ્યાન ધરે, આવો ભોગા લોકને ભરમાવવા. ભો ભકત.

ભરમાવું, કિં અં વહેમાવું; ભ્રાંતિમાં પડવું. (૨) આડે રસ્તે દોરાવું; ભ્રમથી જીલાવું. (૩) છેતરાવું; કંગાવું.

ભરમિજલસ, સ્ત્રી પરિપૂર્ણ ભરાયેલી સલા તે. (૨) અં ભરપુર ભરાયેલી સલા વચ્ચે એમ; જામેલી સલા દરમિયાન. :-ભર મિજલસમાં એલેલે બોલ્યો અને ભર મિજલસમાંથી ઉડીને ચાલ્યો ગયો.

ભરમી, સ્ત્રી [સં. વ્રમ્હી] એક વાતહર વનસ્પતિ-ઓષધિ; અહ્મી. :-ભરમીનું ઘી-તેલ.

ભરવાડ, પું બકરાં ઘેટાં અને ગાય વગેરે પાળી-તેમનેજ પોતાનું જીવન સર્વસ્વ માનનારી એક જાતિ; રથારી; દોર પાળનારી અને રાખનારી પશુધનવાળી એક જાતિ-નાત તે. ૩૦ પ્રં ભરવાડી તાણવી=લાંબી સોડ બાંધીને સમ્ર રહેવું.

ભરવાડકું, સ્ત્રી ભરવાડની સ્ત્રી; રથારણ; રાયકણ.

ભરવાડણી, ત્રીં ભરવાડણી.

ભરવાડા પું ભરવાડ. (૨) ભરવાડના જેવા
આચાર-વહીવટ-ધર્મો તે. (૩) ભરવાડ
વાડો; રજારીવાડો.

ભરવું. કિં સં [સં. મૂ.] ખાડો અથવા
પાત્ર વગેરે પ્રવાહી અથવા બીજી વસ્તુથી
પૂરવું-ભરાવ એમ કરવું તે; અંદર નાંખવું.
-રેડવું. :-કાઠીમાં દાણો ભરો; પાણીમાં
દેધ ભરી. (૨) કુવા તળાવ વગેરેમાંથી
પાણી લઇ આવવું; ખેતી કાઢવું.
તાણવું; પાત્ર ભરીને લઇ આવવું. જમુનાં
જળ ભરવારે. (૪) કિંમત, કર, કિરાયું-લાકું
આપવું તે; ખાતે જમે કરાવવું તે. :-લાકું
ભરવું, દેવું ભરવું; વર ભરવું. (૪) માપ
કાઢવું; કેટલું લાંબું પહેણું છે તેનું પ્રમાણ
લેવું. :-હાથને હાથ ભરે ને તસુએ કાપે
નહિ એવો પકો છે. આ જમીન-લાકું
ભરો જોઇએ કેવડું છે? (૫) કપડાં વગેરે
ઉપર રેશમ, ઉન કે દોરા વડે જાત
પાકવી; ફૂલ વેલ ભરી. (૬) લોક એકઠા
કરવા; મોલાવવું; ભેગા કરવું; મેળાવવું. :-
સભા-મિજલસ ભરી. (૭) દીપમાં દાન
પત્રમાં રકમનો આંક પાડી આપવો; આ-
પીજ એમ લખી આપવું. :-દીપમાં નાણાં
ભરવાં. (૮) ખાલી-ખાના આસનમાં લખી
આપવું; આંકડા પુરવા. :-આ પાણી પ-
ત્રક ભરવાના છે. (૯) રંગ પુરવો; ચિત્રમાં
અધુરું હોય તે પૂરું કરી આપવું. પાતું ભરી
નાંખો. :-આ છબિમાં રંગની આખી હોય
તે ભરી આપો. (૧૦) ટાંકા મારવો; સિ-
વવું; સાંધવું; આટલો ઝૂંડો ભરી આપો.
(૧૧) ઠાંસવું; ગડબડવું; પુરવું; નાંખવું. :-
આ બંદુક ભરો. (૧૨) આમ તેમ પગલાં
જાચી કરવા; આમ તેમ ફર ફર કરવું. :-
પહેરો ભરવો. (૧૩) સંભરવું. :-આગલું વરસ
કેવું આવે કે કેવું નહિ માટે દાણો તો ભરવો
જ ભરવો કિં પ્રં ભરત ભરવું=કપડા
ઉપર રેશમ વગેરેના ફૂલ વેલ પાકવાં વાડી

ભરવી=માથામાં-વેણીમાં ફૂલ ચુંથવાં; ફૂલથી
વેણી સજ્જારવી. પેટ ભરવું=ખાવું; મજ-
રાન ચલાવવું; સ્વાર્થ સાધવો; માત્ર પો-
તાનો જ સ્વાર્થ કરવો. આખ ભરવી=આસુ
પાડવાં. ન્યાળી ન્યાળીને જેવું=ઉં આખ
ભરોમાં અલગેલડાં. મોભરવું=ખાવું; જો-
ળિયો લેવો; ચાખી જેવું મચકું ભરવું=
કરડવું; સામા થવું; ધુરકવું; તરફડા કરવા;
રંગ ભરવો=ચીતરવું; બદલાવવું, ઉત્તેજન
આપવું; ખીલવવું; મરડું મીઠું ભભરાવવું.
પહેરો ભરવો; દેખરેખ રાખવાને આમ
તેમ ટકેલવા કરવું; તકેદારી-તપાસ રાખવી;
રખેવાળી કરવી; ચોકી કરવી. ભરી આપ-
વું, નુકસાનીનો બદલો આપવો. દાન બ-
ક્ષીસતી દીપમાં કંઈ નાણું આપવા કમુલ
થવું. ભરી પીવું; સુખદુઃખ, નફાનુકસાન
જે થાય તે એકાદ જણે પોતાને માથે લઇ
લેવું; ગમે તે પ્રકારે નિકાલ કરવાનું માથે લેવું.
ભરીલેવું=નુકસાનનો બદલો લેવો. ભરી
મૂકવું=સંચી રાખવું. ભરી પુરી=સમા સંબં-
ધીએ અને પૈસે ટકે પોષાતી હોય તે;
સુસમૃદ્ધ. ભર્યું ઘર=સરસામાન, અજખા-
ણી અને પૈસેટકે પૂર્ણ ભરેલું ઘર, દોરો ભર-
વો=સિવવું; સાંધવું. કાન ભરવા=ભંભેરવું
ચલાવવું. ખાજાભરવો=અધરણી કરવી
સીમંતનો વિધિ ને તેને લખતો કરિયાવર
કરવો. મોટી બાથ ભરવો=ન બની શકે એવું
મોટું સાહસ કરવું; મોટી ઇચ્છા કરવી;
સામા થવું=પડવું; લગઇ કરવી. તપર
થવું; બળિયાસું કઢી બાથ ન ભરીએ.
પગલું ભરવું=ચાલવું, વ્યવહારમાં વર્તવું;
આચરણ કરવું. ઉં પગલે તમતણે પગલાં
ભરીશરે સુંદર વર સાક્ષી સ્વર્ગ અગ્નિ ને
સાજન આ બધું. કહેં ભરતામાં ભરવું=
જ્યાં પુષ્કળ હોય ત્યાં વધારો થવા કરવો;
જ્યાં પેટે સાકરે ખાટી=જેને દરકાર નથી
તેને સાફએ ખોટું લાગે; ગરજ ન હોય
તેને શું? એવા અર્થમાં.

ભરાઈ, સી. ભરામણ; નર: ભરાવાની મજૂરી.

(૨) ભરાવાની રીત તે.

ભરાઉ, વિ. ભરેલું; અંદરથી ભરાએલું; પુષ્ઠ; માટેલું; ભડું. :-ભરાઉ શરીરનું.

ભરાવ, પું. ભરેલું જે તે; ભરાવો. ભરાવું તે; ભરપુરતા; જમાવ.

ભરાવવું, કિં. સં. ભરવા લાગવું. ભરવામાં મદદ કરવી. (૨) ઉધું ચતું સમગ્નવવું. કાન ભરવા. (૩) વળગાડવું; ટાંગવું. લટકાવવું; ભેરવવું. ૩૦ પ્ર. ઉચાળા ભરાવવા=ખાલી કરાવવું; ઉઠાંતરી કરાવવી; કાઢી મૂકવું; નહિ રહેવા દેવું; પાણી ભરાવવું=છળખાણમાં વધવું; ટપીજવું; સરસ ખીજ કરતાં ઉત્તમ-હોંશિયાર હોવું. :-એ તો તમનેએ પાણી ભરાવે એવી છે.

ભરાવું, કિં. અ. ભરેલું ચવું; ભરપુર ચવું.

(૨) સપડાવું; ફસાવું; વળગીને નીકળાય નહિ એમ સપડાવું; બંધાઈ જવું; કષ્ટને પડવું.

(૩) અંદર પેસવું; અંદર જઈ રહેવું. :-દરમાં ઘરમાં ભરાવું સંતાવું છુપાઈ રહેવું.

(૪) થકી જવું. કિં. પ્ર. હાથ ભરાવો; ધન લાંચ લાભ પ્રાપ્ત થવો. :-દહાડા ભરાઈ રહ્યા છે-અંત પાસે આવ્યો છે.

ભરીઆપવું, કિં. નુકસાનીનો બદલો આપવો; મજર આપવું.

ભરસો. પું. વિશ્વાસ; પતીજ; ભરાંસો.

ભરેડી, સી. કાંતિ; તેજ; વાન.

ભરેલાણે, અ. એકવાર ખવાય તેટલું ચાળીમાં પુરી લઈ ફરી માગવું પડે નહિ અને લીધેલું છંડાય નહિ એવે અંદાજે-એવી રીતે, જમવું તે ભરેલાણે; એકવાર નિરાતે જમ્યો એટલે બસ.

ભરાંસાદાર, વિ. ભરાંસાનું. વિશ્વાસ રખાય એવું; ખાતરીનું; પ્રમાણિક.

ભરાંસો, પું. [હિં] વિશ્વાસ; પતીજ; ખાતરી; ઇત્યાદિ. ભરાંસો આપવો, લેવો કરવો અને રાખવો એમ કહેવાય છે.

કહે. ભરાંસાની ભેંસે પાડે નવપો=મને તેટલો આપણને વિશ્વાસ હોય પણ ભાવીમાં હોય તેજ થાય.

ભર્ગ; ન. [સં.] તેજ; કાંતિ. (૨) બ્રહ્મ. (૩) મહારવ.

ભર્તા, પું. [સં.] પતિ; સ્વામી; ધણી; ભરણ ચોપણ કરનાર. ઉ. તમેજ ભર્તા મળજો અને વળી, વિજેજ આવા પડજો નહિ કરી.

ભર્ત્રી સી. રાણી; શેઠાણી; સ્વામિની.

ભર્તુદારક, પું. [સં.] રાજકુમાર; યુવરાજ. ભર્તુદારિકા=રાજકુંવરી. સંસ્કૃત નાટકમાં રાજકુંવર અને રાજકુંવરીઓને માટે આ શબ્દ વપરાય છે.

ભલકો, પું. ચક્રચક્રાટ વાળું ભાલાનું ફળ તે; ભાલો; ભાલાનું પાનું. (૧) તીખું અને તેજદાર એવું તે.

ભલતાઈ, સિ. મેળ; ભળતા રહેવાપણું; ભળી ને રહેવાનો સ્વભાવ તે.

ભલતું વિ. ભળતું; ભેસતું; મળતું; પ્રસંગને અનુકૂલ આવી રહે એવું. :-આમ ભલતુંજ ખોલી તેને ખોટ રસ્તે દોરવી જતો નહિ.

(૨) મમે તે; કોઈ પથ; ફલાણ્યાથી ઉલટું કોપણ એકાદું. :-માર માર્યો એટલે ભળતુંજ કોઈનું નામ દંધું.

ભલપણ, ન. ભલાપણું; ભલાઈ; સારાપણું. ઉ. હસે વિના પસ્તાવ, ભાવ વિણ ભલપણ છાંડે. સામળ.

ભલભલા, વિ. સારાસારા; મોટા મોટા. :-ભલભલા કુંવારા ને ખોળને બે બાઈડોઓ. (૨) જેની ભલામ-શાળારી ખોલાતી હોય એવા. :-ભલભલા હારી ગયા તો એ બિચારો કોણ ?

ભલમનસાઈ, સી. ભલી માણસાઈ; સાલસાઈ; નમંતાઈ. (૨) સમ્યક્તા; પ્રમાણિકતા; માયાળુપણું.

ભલાઈ, સી. ભલપણ; સારાપણું નેહી, કોઈનું એ શુભ-હિત થાય એવી જે કૃતિ તે; ભલું કરવું તે; સુજનતા; સૌજન્ય.

ભલાભલી, વિ. ભલાભલા માણસોની; જેમાં આગળ અને કાઠ કાઠ જગાએ વર્તમાનમાં પણ મોટા મોટા જેમની ભલાષ મોહાતી હોય એવા માણસો રહેતા હોય એવી; બહુરતના; જેમાં ધણાએ વીર સારા માણસો હોય એવી. —ભલાભલી પૃથ્વી, **ભલામણ,** જી. વમ પહેચાડવી તે; સિદ્ધારસ; ભલામણ કરવી તે. સોપણ. કિં પ્ર. ભલામણ કરવી=ભલું થાય તે મારે કંઈ ભલું કહેવું તે; સારો છે અને ભલું થાય અમ કરજે, એવી વગ ચલાવવી તે. **ભલામણી** જી. ભલામણ; સોપણ. (૨) ભાળવણી.

ભલીભાત, અ. સારી રીતે; આનંદે; હરખે; વિના સંકોચે; નિડરપણે.

ભલીવાર, જી. સત્ય; હોંસ; સમ. (૨) આવડત; ગમ. (૩) સાનસોગત. સારાપણું સાર; સુંદરતા; સૌક્ય. :—એના કામમાં કંઈ ભલીવાર નથી.

ભલું વિ. રૂંડું સાફ; શુભ. :—ભલું ભુલું (૨) સાચું; પ્રમાણિક. (૩) સભ્ય; નરમ મિત્રજનું, કાવડું માયાળુ. (૪) મોળું, નીખાલસ, નિકપટી. —ભલું માણસ છે, જેનામાં કુડકપટ હોય નહિ એવું. કિં પ્ર. ભલી ભુંડી ઉઠેલી=સારી ખોટી ચર્ચા ચલાવવી, કહે. ભલાની દુનિયા નથી. જગત ભલા ભુંડા બેઠેનું છે એમાં એકલું સત્ય ભલપણ નથી ચાલતું એમ, ભલપણ માંડું જાય છે. ભલેકે ભુંડે ગમે તે પ્રકારે નામ કરવું. (૫) અ. સાફ, ઠીક. ઉ. ભલું થયું ભાંગી જંગળ, મુખે ભજ્યું શ્રીગોપાળ. નૃસિંહ.

ભલે અ. અચ્છું, ઠીક, વાફ, બહુ સાફ; —ભા. કાંઈ કમાયો. ભલે શાળાશ, અહો ભાગ્ય (૩) અરતુ. ઉ. ભલે જાવ ચક્રન જેમ સંચરે,

ભલેફ વિ. ભલું, સાફ કવિતામાં વપરાય છે.

ભલ્લિ પુ. ભાલો; (૨) રિંછ. **ભલ્લુક,** ન. [સં.] રિંછ. (૨) ભાલું.

ભવ, પું. [સં] સંસાર. —ભવકુપ. ઉ. ભવકુપમાં પડ્યો. (૨) જન્મ; અવતાર; ઉત્પન્ન થવું તે. (૩) શિવ; મહાદેવ, કિં પ્ર. ભવ બગડવો=સંસાર-જીવન બગડવું તે, જન્મ નકામો જવો. ૩૦ પ્ર. ભવની ભાવટ=જન્મભરતી પીડા. ઉ. પિઉ એક દિવસને ટચેરે, ભવની ભાવા ભાગે છે. એક ભવમાં બે ભવ થવા=ધર્માતરથી અથવા અનીતિથી જન્મના—કુલાચારની શ્રેણિમાંથી પાત થવો તે. જન્માંતર જેવું થવું તે.

ભવતારણ, વિ. [સં] સંસારમાંથી તારનાર. પરમેશ્વર.

ભવદીય, સ. [સં] આપનું; તમારું.

ભવન, ન. [સં] ધર; મકાન. (૨) રહેઠાણ; મકાન. ઉ. ભવન વન જેવું બાસે.

ભવસાગર, પું. [મં] સંસાર રૂપી સમુદ્ર; ભવસિંધુ.

ભવસિંધુ, પું. [સં] ભવાખિષ; ભવસાગર.

ભવાધ, જી. વેષ કાઢીને ખેલ કરવો તે; અમુક માણસની રીતભાત, વાણી, અને ચાળાતું તેના જેવોજ વેષ લખને અનુકરણ કરી બતાવવું તે. (૨) હલકા પ્રકારનું નાટક; ખેલન. (૩) ભવાડો; ફજેતી. કહે. ભુંગળ વિનાની ભવાધ=ખાલી ભવાડો; ફજેતી.

ભવાડો, પું. કાંઈ પણ વાતની ચુંથાચુંથ કરવી તે; સાંસારિક આડો-ઝગડો તે; ફજેતો; લોક હસે ને મશ્કરી કરે એવી, નહિ શોભતી લાડાઈ તોફાન-ધાંધલ તે. ૩૦ પ્ર. જગત ભવાડો=નામોશી; અપજશ.

ભવાટવી, જી. [સં] સંસાર રૂપી અટવી વન-વગડો તે ઉ. ભવાટીમાં ભૂલો પડ્યો ને સૂઝે નહિ કંઈ મારગ.

ભવાની, જી. [સં] પાર્વતી, દુર્ગાદેવી, ગૌરી. ભવ=મહાદેવની. જી. આદોભવાનીમ=

ફાતડા; બાયલો; જેનામાં પુરુષાર્થ ન હોય
એવો પુરુષ; હિન્દુ.

ભવાબિધ, પું. [સં. મચ+અબિધ.] સંસાર
રૂપી સમુદ્ર; ભવસાગર.

ભવાયો, પું. ભવાઇ કરનારો; નટ, વેષ ભ-
જવનારો; તરંગાળો. (૨) ફજેતી કરતાં
અને કરાવતાં લાજે નહિ એવો માણસ
ફજેતો-ભવાડે: કરનારો. (૩) બાયડા
જેવા દેખાવની હિંચી અને પુરુષ જેવી
ચાલ તથા હાવભાવવાળી સ્ત્રી, ખેળો.

ભર્વા, નં. ભવું; ભમ્મર; આંખ ઉપરની ક-
પાળની કિનારી પરના વાળની રેખા કિં
પ્રં. ભર્વા ચઢાવવા=કાંધ કરવો. નાખુશી
દેખાડવી; ગુસ્સે થવું.

ભવિતબ્ય, વિ. [સં.] ભવિષ્યમાં બનવાનું તે;
હોનાર; થનાર. (૨) નાં બનનાર તે.

ભવિતબ્યતા, સ્ત્રી. [સં] થવા કાળ; પ્રારબ્ધ;
પ્રાકૃતન; દૈવ.

ભવિષ્ય, નં. [સં] હવે પછી આવતા સમ-
યમાં જે બનવાનું તે, નસીબ; ભાવી (૨)
ભાગ્ય, કર્મ, પ્રારબ્ધ. (૩) બનવાની વાત
આગળથી કહેવી તે, આગળ ઉપર બન્યું
હોય તે અનુમાનને બીજાં ચિહ્ન ગણિત
વગેરે ઉપરથી કહેવું તે. (૪) વિં. હવે
પછીનું, થનાર હોનાર, આવતું. (૫) સ્ત્રી.
દોલત, ધન પૈસા. :-એની ભવિષ્ય એને
અંધાય ? મારે શું ? ભવિષ્ય કાળ=આવતો
વખત.

ભવિષ્યવાદી, વિ. [સં.] હવે પછી બનવાની
વાતપર વિશ્વાસ રાખનાર, ભવિષ્ય ને
માનનાર ભાવી ઉપર આધાર રાખનાર
(૨) ભવિષ્ય કહેનાર જોશી.

ભવિષ્યવેતા, વિ. [સં.] ભવિષ્ય જાણનાર;
જોશી.

ભવું, નં. ભમ્મર; બકુટી; ભર્વા.

ભવેડો, પું. ભવાડો.

ભવે, સ્ત્રી. ભવાઇ.

ભવોભવ, અં. જન્મોજન્મ, એક પછી
એક અવતાર આવતા જાય તેમ. (૨)
જન્માન્તર.

ભવ્ય, વિ. [સં.] ભલકાદાર; મોટું; તેજ-
સ્વી ને બહુ સારા શેષ પડે એવા દેખા-
વનું; પ્રૌઢ; હિંચું; શોભાવાળું, વિશાળ
રોનકદાર અને જોતાં મનોહર લાગે એવું;
ગંભીર; ગૌરવયુક્ત.

ભરકોડો, પું. મન; ભાવ; ઇચ્છા; મરજી.
કિં પ્રં. ભલકા થવા=જુદી જુદી વસ્તુ-
ઓ ખાવાનું મન થવું.

ભસ, નં. રાખ.

ભસકું, નં. વસ્ત્રાદિનું નાનું ઝાપડું.

ભસમ, સ્ત્રી. [સં. મસ્મ] ભરમ; રાખ; વિ-
ભૂત. (૨) ધાતુ વગેરેની ખાખ; માત્રા.

ભસવું, કિં. અં. [સં. મષ્] કુતરાનું યો-
લવું. (૨) બોલવું. તિરસ્કારમાં. :-તારે શું
કહેવું છે ભસીમરને ? (૩) નિંદા કરવી;
ખાલી બાક્યક કરવી. કહેં ભસતા કુત્તા
કાટે નહિ ને ગર્જતા મેહ વરસે નહિ. :-
બહુ બોલનારો કંઈ કરી શકતો નથી.
ભસતા કુતરાને કંકડો નાંખવો=ગમે તેમ કરી
ચાડિયાનું મોં ખંધ કરવું; ધાંધલિયાને
કંઈ આપીને શાંત રાખવો. હાથી પાછળ
છાને કુતરાં ભસે: નિંદકો ભડેને ગમે તેમ
બોલે, આપણે તેમની પરવા કરવી નહિ.

ભસ્તુ, નં. પેટ; ઉર. (૨) ચામડાની થેલી.
ભસ્તો, પું. જરડ; પેર. (૨) ચામડાની કાચળી.
(૩) દોખજ.

ભસ્મ, સ્ત્રી. [સં.] રાખ; રાખોડી; યજ્ઞની
રાખ. (૨) રસાયન પ્રયોગથી બનાવેલી
ધાતુઓ વગેરેની ખાખ; માત્રા.

ભસ્મક, વિ. ભસ્મ કરી નાખે એવું; ખાળી
દે એવું. (૨) નાં જેટલું ખાય તેટલું બ-
ળીને ભસ્મ થઈ જાય એવો જરડરો
રોગ; જરડકોપ=ભસ્મક રોગ.

ભરમીભૂત, વિ. [સં.] બળાને ખાંચ થઇ

ગયેલું; ખાખ કરી નાખેલું; બળીને રાખ કરી નાખેલું હોય એવું. ઉં ૫૫ અતુરિંધ પલકમાં પળશે; વિધિ તાપ તરત ભરતી ભૂત થારો. :-દયા, રાખ રૂપ; ખાખ જેવું:- બળીને બધું ભરતીભૂત થઈ ગયું.

ભળ, સ્ત્રીં ભળવું તે; હળી મળી જવાપણું. :-એનામાં ઝાઝી ભળ નથી. (૨) હળી મળી જવાની પહેલાં અજાણપણાને લીધે જે થોડા સંકાય રહેવો તે; ભળતાં ડરવું તે. :-ભળભાગવી=ભાય-ગીક-સંકાય જવો.

ભળકું, વિં ઝટ મળી જાય એવા સ્વભાવનું; પરિચય પાડી દેતા જેને વાર લાગે નહિ એવું. (૨) ના. લાલોકું; ઝળઝળતું બાલું. ઉં આંખ અણિયાળી તારી, છાતી સળકે, કાળજી કારાયે વચનને ભળકે. દયા.

ભળકુંડ, નં ભળકુંડ; ભરભાખળું; મળસકું. (૨) વિં ભોળું; નિખાલસ; જે મનમાં હોય તે તરત કહી દે એવું; ખુલ્લા હૃદયનું.

ભળભાળિયું, વિં મનમાં હોય એવું સાચે સાચું કહી દે એવું; ભોળું; ભાલકું.

ભળવું, કિં અં મળી જવું; હળવું; સામેલ થઈજવું; સમભાવ થઈજવું; સ્નેહ-મિત્રતા જડવી. (૨) સરખું થઈ રહેવું; સમાન હોવું.

ભળામણ, સ્ત્રીં સોંપણ; સંભાળ રાખવાની બલામણ; ભાવ રાખવાની બલામણ. ઉં બલામણ વેરીને કશી.

ભળાવવું, કિં સં સોંપવું; બલામણ કરવી; ભળાવવું; સંભાળ-રાખવાની બલામણ કરવી તે.

ભંગ, પું [સં.] ભાગવું તે; વચમાંથી તૂટવું તે; ભાગી પડવું; નાસીપાસી. (૨) નાચ; અંત આવી જવો તે; ધૂળધાણી-ફના ફાલિયા થઈ જવું તે. (૩) વાંકું બાળી તરછોડવું તે; છટકારો:-ખૂંચ. (૪) ભાંગ. (૫) ખેતરો; આંતરો; અટકી પડવું-આડખીલી આવી જવી તે-અંગમાં ભંગ પડ્યો. સેકાદમ ઉસાદ અડકી જવું;

આડખીલી આવી પડવી; અડકી બંધ પડવું; ખતરો પડવો; વિધન આવી પડવું તે. :-રંગમાં ભંગ.

ભંગડ, વિં ભાંગેનો બચસની; કેફી; ભાંગ વગેરે કેફી પીણાં પીનારો માણસ.

ભંગડખાતું, નં ભાંગ પીનારાઓ નવાં ભાંગેને માટે એકઠા થતા હોય તે કેકાણું; ભાંગતું પીકું.

ભંગડી, સ્ત્રીં ભંગિયણ; ભાંગયા-ચાંડાળી સ્ત્રી. મેલું ખોતારી અને નહારી કાળ્યા કંકાસવાળી સ્ત્રી.

ભંગડો, પું ભંગીની જાતિનો પુરુષ; ચાંડાળ; ભંગિયો. નહારો દુષ્ટ-લડકણો.

ભંગાણ, નં વચમાંથી ભાગીતૂટી જવું તે; તૂટ; અહિં તહિંથી ભાગતૂટ થઈ હોય તે. (૨) બંધ પડી જવું તે; અટકી જવું તે; અરધેથી અકસ્માત અટકી જવું તે; એક તારતા-પ્રવાહ-ધારાનું અટકી બંધ પડી જવું તે. :-અમારી વાતચીતમાં વચે આવીને તેણે ભંગાણ પાડ્યું ને પછી એકાંતનો વખત મળ્યોજ નહિ.

ભંગાર, પું ભાગી તૂટી ગયેલી વસ્તુઓ અને વાસણો વગેરે તે; ભાગેલા સરસામાનની કૂટ તે. તૂટી-ઉતરી ગયેલી-રદ કરેલી ધાતુ વગેરેની ચીજોનો જથ્થો તે. :-જાપખાનામાંથી ટાઈપનો ભંગાર સોંધામાં ખેંચી લાવી નવાં ટાઈપ બનાવે છે.

ભંગારો, પું ભાગી તૂટી વસ્તુઓ લેનારો. ભંગિયણ. સ્ત્રીં ભંગિયા-મેલું વાળનારની સ્ત્રી; ચંડાળણી.

ભંગિયો, પું હલકી જાતિનો ચંમાર; મુએલાં જાનવર ખેંચી જનાર, મેલું વાળનાર અને એવાં નિકટ કામકાજ કરનારી જાતિનો માણસ; ચાંડાળ.

ભંગી, પું ભંગિયો; ભંગડો. (૨) વિં ભાંગ પીનાર; ભાંગેનો બચસી.

ભંગીજંગી, વિં ભાંગેનો બચસી ને ભંગી જેવો (માણસ). એના બોલવા માણસ

અને વર્તવામાં કંઈ દગધડા હોય નહિ એવો; એલફેલ ગમે તેમ ભોલો અને ગમે તેમ ચાલે એવો—વશ્યાસને ચોખ્ખું નહિ એવો માણસ. ઠેકાણા વગરનો; ભાગ-ગણે પોએ ને ગમે ત્યાં રખડતો ફરે એવો.

ભંડુર, વિં [સં] કાગી જાય એવું; બરડ-બટક, સરેજમાં લાગી પૂરી જાય એવું; પૂરી ખરી-રના થઈ જાય એવું. —ફણુ ભંડુર.

ભંજક, વિં [સં] ભાગનાર (૨) ટાળનાર; નિવારનાર. :-ભીડમજક.

ભંજન, નં ભાગવું-તોડવું તે; નાશ. (૨) વિં ભાગનાર; ટાળનાર. :-દુઃખભંજન.

ભંડાર, પું [સં.] ધન ધાન્ય વગેરે ભરી રાખવાની જગા તે; ભંધાર; ધન વગેરે ભરવાનું મજબુત આધણીનું છુપું સ્થાન તે; જામદારખાતું; ખજાનો; તિજેરી. (૨) વહાણમાં માલ ભરવાનો તૂતક નીચેનો ભાગ તે. (૩) સંગ્રહ; સંચય. (૪) ધન; દોલત; માલમિલકતનો ભરાવો તે. કોઠાર; જેમાં કોઈ ચીજનો મોટો જથ્થો ભરેલો હોય તે જગા-ઠેકાણું. નિધિ. :-વજનો-સો ચીજનો ભંડાર ભરેલો છે.

ભંડારવું, કિં સં ભંધારમાં-ખજાનામાં છુપાવવું; ભંડારમાં મૂકવું.

ભંડારિયું, નં જમીનમાં, કિતમાં, ગાડામાં અથવા ખીજે કોઈ ઠેકાણે કોઈ વસ્તુ છુપાવી રાખવાને માટે બનાવેલો સંચ-છુપો દેવાળ તે; જેમાં કોઈ ચીજ ભંડારી રખાય એવું ઠેકાણું-હાટિયું વગેરે તે. (૨) ગાડા ને એકામાં ખેસણી નીચે રાખવામાં આવતી નાની પેડી જેવી ગોઠવણ તે.

ભંડારી, પું ભંડારનો ઉપરી અધિકારી તે; ખજાનચી; કોઠીદાર; તિજેરર. (૨) ભંડારનો રખવાળ; અનાજ વગેરેના સંગ્રહનું રક્ષણ કરનાર; કોઠારી. (૩) દારૂ માળવાનો ને વેચવાનો વેપાર કરનારો માણસ.

ભંડારો, પું ગામના તમામ લોકોને સાથે જમવા નોતરવા તે; ગામ-નાતની તમામ માણસને આપવામાં આવતું મોટું જમણું તે; મોટો જમણવાર.

ભંડાણ, નં વેપાર કરવાને માટે એકથી વધારે માણસોએ એકઠા થઈ ભેગ કરેલું જે ધન-ચાપણું તે; વેપારને માટે એકઠી કરેલી એક રકમ તે; પુંજ; મુંડી; ચાપણ.

ભંડાણિયું, વિં ભંડાણને લગતું; ધણા જગ્યાને જેમાં હાથ હોય એવું; મિશ્ર. (૨) સમ-ડણિયું; ગણડગંદું; સૌના સરખા ભાગવાળું, સૌની વાપરતું હોય એવું. ભંડાણિયો વેપાર=વંલાણાનો વેપાર. ટુંક ભંડાણિયો=નાની મુંડી ઉપર વેપાર કરનારો; જેની ચાપણું-જમાવટ સંગ્રહ મોટો હોય નહિ એવો.

ભંપાડો, વિં મોટા પાડા જેવું; જાડું; સ્થૂંકાં.

ભંપાળ, વિં અંદરથી પોલું હોય એવું; ખોલું; ઉપરથી મોટું બળ્ય દેખાતું હોય પણ અંદરથી પોલું હોય એવું તે.

ભંભારવ, પું મોટો ને અંદરથી પોલો લાગતો અવાજ તે; બળદનો અવાજ.

ભંભેરણી, સ્ત્રીં ભંભેરવું તે; કોઠને કોઠની સામે સાચું જુલું સમજવી ઉશ્કેરવું તે; કાન ભરવા તે.

ભંભેરવું, કિં સં કોઠને કોઠની વિરુદ્ધ સાચું જુલું ભેરવી ઉશ્કેરવું; સામે થાય એમ કમાવવું; ઉશ્કેરાય એમ કાન ભરવા તે.

ભંભો, પું પાણી રાખવાનું માટીનું વાસણ.

ભંભોરવું, જું ભંભેરવું.

ભંભોળવું, કિં અં અહિંતહિં શોધવું-ખોળવું; ફાંફાં મારવા; ખોળખોળા કરવા.

ભા, પું બાપ; દાદા; વડીલ. ગામડાના લોકોમાં અને ખાસ કરીને બિહાર વગેરેમાં ભા કહીને બાપ અને વડીલને બોલાવવામાં આવે છે. તારો ભા ખાપ જરૂર તારો બાપ. (૨) વડીલનો નાનેરો પ્રતિ નિકળતો વહાલ ને ભાડ ભર્યો ઉદ્ધાર. :-ભાઈ

હવે તું જરા બેસ, પછી કામ કરજે. મારે શું છે બા ! જે કંઈ છે તે તમારુંજ છેને બા.

બાઈ, પું [સં. જ્ઞાતા] એક માનાં બે છોકરાંમાનો જે એકાદ છોકરો તે; તેઓ એક બીજાને જે સગાઈ ધરાવે છે. તે તેઓનો બાઈ થાય; માનયો; બંધુ; સોદર. (૨) કાકા, મામા, માસી વગેરેના છોકરા એક બીજાને જે સગાઈથી બોલાવે તે-સગા બંધુ છે તે. મસિયાઈ બાઈ, પિતરાઈ બાઈ. (૩) રનેદી; દોસ્ત; મિત્ર. (૪) જાતિના, ગામના અને સમયના અનુસાર માણસને વિવેકથી સંબોધવાનો ઉદ્દેશ્ય તે. :-બાઈ ! તમે તો મને જીવતદાન આપ્યું. (૫) જાતિ, સ્વભાવ, મિજબજ વગેરે બતાવવાને બીજા શબ્દની સાથે જોડાય છે. :-ભાટબાઈ, વાણિયાબાઈ શું થાય ? માન વિવેક અને લાડમાં અસલ નામ સાથે જોડાય છે. :-શંકરબાઈ તમે આવજો. કિં પ્રં બાઈબાપા=આજીજી કરવી; મનાવવું; કરગરવું; પંપાણવું; લડાવવું ૧૯૦ જેવ બાઈનાં મોસાળાં તેવાં બહેનનાં ગીત. બાઈ કરતાં બાઈ-બંધ વધે

બાઈચારો, પું વહાલથી એક બીજાની સાથે સગા બાઈ જેવો સંબંધ-સંબંધવાર રાખવો તે; બાઈ જેવો જે રનેદ ભાવ અને વ્યવહાર તે. (૩) મિત્રતા; દોસ્તી; રનેદીપણું.

બાઈજી, પું જેઠ; વરનો મોટો બાઈ તે. જેને સંબોધવાનો વિવેકી ઉદ્દેશ્ય.

બાઈબંધ, પું બાઈ જેવો જેની સાથે રનેદ સંબંધ હોય તે; મિત્ર; દોસ્તદાર; જોડિયો; સાથી.

બાઈબંધાઈ, સીં મિત્રતા; દોસ્તી.

બાઈબંધી, સીં મિત્રતા; દોસ્તી; બાઈબંધ-પણું તે.

બાઈબીજ, સીં યમદિતીયા ન તંક સુદિ બીજ તે; ભાવનબીજ. એ દિવસે બાઈ બહનને ત્યાં જમવા જાય છે.

બાઈભાંડ, નં એક માખાપનાં છોકરાં તે; સગાં બાઈબહેન તે.

બાઈબાળી, સીં બાઈ સમાન ચારી-રનેદ સંબંધ તે; બાઈપણું; મિત્રતા; દોસ્તી.

બાઈલાબીજ, સીં બાઈબીજ; ભાવનબીજ.

ભાડડ, વિં ઉગી ગયેલું; દૂધ નહિ આપતું. (૨) વાંઝિયું.

ભાડકકથા, સીં ન બને એવી જુદી ને લાંબી વાતો તે; માત્ર વગરની લાંબી વાત તે.

ભાખર, પું જડો ધઉનો રોટલો; ભાખરો.

ભાખરી, સીં નાની જડો ને કંચુ રોટલી. :-ભાખરીને શાક. (૨) ખાવાનું; ખોરાક. ઉં ચાકરી કરતાં ભાખરી પામે રૂડી પેર. ક. દ. ડા.

ભાખરો, પું કંચુ કણકનો ખૂત્ર જડો ધઉનો રોટલો તે; મોડું તિકક. :-ભાખરનો લાડુ=ભાખરો બનાવી ભાગીને બનાવેલો લાડુ-તળેલો નહિ તે, બાળ્યો લાડુ.

ભાખવું, કિં સં [સં. માષ] ભાખણ કરવું; ખોલવું. (૨) ભવિષ્ય કહેવું.

ભાખા, [સં. માષ] ખોલી; વાણી. (૨) હિંદી અથવા વજ્રમાયા; પ્રાકૃતભાષા.

ભામ, [સં. મામ] અંશ; હિસ્સો; કાળો; પાતી. (૨) લાગવું તે; વહેંચણું. (૩) ભાગવાથી જે સંખ્યા ઉત્પન્ન થયેલી હોય તે; અપૂર્ણક. (૪) પક્ષી; રાણી; બાળુ. (૫) પ્રકરણ; વિભાગ; કડકો-અંશાવલવ તે. ઉં સિંહનો ભાગ સિયાળ કયમ લેશે.

ભાગલું, વિં ભાગેલું; ફૂટેલું; પૂટેલું; નંકાં-યેલું; ખાંડ. ૨ ખોખરું; તરકાયેલું; ફાટ પડેલું. (૩) કડકે કડકા થઈ ગયેલું; ભાગીને આપાથી જુદું પડેલું; છુટાયેલું; ચુરો-છુટો થઈ ગયેલું. ૧૦ પ્રં ખમનું

ભાગ્યુ=આલવાને અસકત, ચાલતી કંટાળનારૂં. હાથ પગનું ભાગ્યુ=કામકાજ કરવાને અસકત; કામ કરવું જેને ગમતું ન હોય તેવું; આળસુ; સુસ્ત. ભાગલા હાડકાં=કામ કરવું-અંગ કરીને કામ કરવું જેને ગમતું ન હોય એવું. ભાગલા પગ=નિરસાહ, નાકેમદ થઇ ગયેલું એવું; આગળ આશા ન હોય એવું; નિરાશ થયેલું; નાસીપાસ થયેલું.

ભાગલો, પું. ભાગ; કકડો; ખંડ. (૨) માતાના નૈવેદ્ય માટે પુરેલો થાળ.

ભાગવત, નં. [સં.] એક મોટું વક્રિત પોષક પુરાણ.

ભાગવું, કિં. સં. કકડા કરવા; તોડવું; ફોડવું; ચુરો કરવો. (૨) હિરસા પડવા; આખી રકમ કે વસ્તુને બે અથવા વધારે અંશે વિભિન્ન કરવી. (૩) નહિ અદા કરવું; નહિ પાછું આપવું. કિં. અં. વચમાંથી તૂટવું, ચીર-ભાગ પડવો; બટકવું. (૫) નાસી જવું; દોડી જવું. (૬) દેવાળું કાઢવું; બંધ પડવું; અટકી જવું; છેવટ સુધી નહિ નીભવું. ૩૦ પ્ર. ભાગ્યાનો ભીર મદદની જરૂર પડે ત્યારે સહાય કરનારો; જરૂરને વખતે મદદ આપનાર; સહાયક. માથે ભાગવું:-નકામ-દુઃખકર થઇ પડવું; જોખમ ભાગવું; નિરૂપયોગી હોઈ પીડા રૂપ-ખાલી વિડંબના રૂપ થઇ પડવું તે.

ભાગળ, સ્ત્રી. ગામ અથવા શહેરના દરવાજા આગળનું છુટું ચોગાન; ભાગોળ. (૨) દરવાજો; ચોટા મગતો દારમાર્ગ; મોટું બખાર. (૩) ચકલું; બજાર.

ભાગળિયો, પું. બજારમાં દુકાન મંડી વેચવા બેસનાર; ફટકળિયો વેપારી; ભાગળ ભાગળ બેસીને વેચનાર.

ભાગાકાર, પું. અમુક-સંખ્યાના ભાગ પાડવા તે; ભાગવું તે; ભાગવાની મહિત પ્રમાણે એક રીત. :-પંદરને ત્રણ ભાગવા તે એક

ભાગાકાર. (૨) રકમને ભાગવાથી પડતો હિરસો.

ભાગાભાગ, સ્ત્રી. નાસાનાસ; ધણા જથ્થે જેમ પોતાને ફાવે તેમ નાસી જવું તે.

ભાગાભાગી, સ્ત્રી. નાસભાગ; આમ તેમ આધાપાછ થઇ જવું તે; દેડાદોડી.

ભાગિયણુ, સ્ત્રી. ભાગ લેવાનો જેને હાથ એવી સ્ત્રી; લાલહાનિ, માલમલકા અને સુખ દુઃખ વગેરેમાં જેનો ભાગ હોય તેવી સ્ત્રી તે; ભાષ પડાવનારી. :-વિવાહથી માંડીને પુરૂષનાં સુખ દુઃખ લાલહાનિ તથા કર્મની સ્ત્રી ભાગિયણુ થાય છે. ભાગે પડતું ભાગવનારી; સંગી; સાથી.

ભાગિયું, વિં. ભાગીદાર; જેનો ભાગ હોય તે. (૨) સૈયાફ; પંત્યાળું; ભાગ-હિરસાવાળું.

ભાગિયો, પું. ભાગીદાર; હિરસેદાર.

ભાગી, વિં. ભાગવાળું; હિરસેદાર. (૨) વિં. ભાગવાળું; નસીમદાર. ખીજા કબ્જા સાથે જોડાય છે. :-સુખભાગી-કર્મ-પુણ્ય પાપનો ભાગી.

ભાગીદાર, વિં. ભાગિયું; જેનો ભાગ હોય તે; હિરસેદાર. (૨) પંત્યાળું (૩) સામેલ.

ભાગીદારી, સ્ત્રી. ભાગીદારપણું; હિરસો હોવાપણું; અમુકમાં ભાગ હોવો તે.

ભાગીરથી, સ્ત્રી. [સં.] સૂર્યવંશના ભગીરથ રાજાએ સ્વર્ગમાંથી આણેલી નદી; ગંગા.

ભાગુ, વિં. ભાગેલું; ફૂટેલું; કકડા થયેલા હોય એવું. (૨) જેનાથી મહેનત ન થતી હોય તેવું; બેઠાપાઠ. (૩) ભાગી નાંખે એવું; બહુ મહેનતનું; તોડી નાંખે એવું માની લેનાર ધંધો. (૪) લાંબ નાસનાર; મ હાડભાગુ બતાવનાર : :-લેવાળું-લઈ પડનાર; થોડું વહુ જણ્યા સાંથી સરસ જણવાપણું બતાવનાર.

ભાગોવડ, વિં. અખમસરતું; વચલા વર્ગનું.

ભાગોળ, સ્ત્રી. ભાગળ; કોટ આગળનું-ગામની સરહદ ઉપરનું મેદાન-ચોગાન. (૨)

ભાગ્ય-સદ્ગતિ વગેરેમાં દાખલ થવાનો પ્રલ્લેસો
મોટો માર્ગ-દરવાજો તે.

ભાગ્ય, નામ [સં.] પ્રારબ્ધ; દૈવ; ચઢતી દશા;
ખઢતી; ભાવી; નસીય; કિસ્મત; તકદાર. (૨)
પૂર્વાચરિત શુભાશુભ થત રહે છે. ઉં. ઉ-
દયમ કરે. અનેક, ભાગ્યભિન મળે ન કાઢી.
(૩) ભવિતભ્ય તે; ભવિષ્યમાં બનનાર તે;
આગળ આવતા, જીવન અને તેમાં બનનારા
બનાવો વગેરે તે. :-કોણ જાણે છે કે
એવું ભાગ્ય કેવું નિવડશે.

ભાગ્યવંત, વિનં ભાગ્યશાળી.

ભાગ્યવાન, વિનં ભાગ્યવાળું.

ભાગ્યશાળી, વિનં નસીયદાર; સુતાગી સુખી.

ભાગ્યહીન, વિનં નસીય વગરનું; કમનસીય
અભાગિયું; જેના ભાગ્યમાં સાર-સુખ ન;
હોય એવું; અકરમી-દુઃખી.

ભાગ્યખોખર, વિનં નહિ ભાગી ગયેલું તેમ
નહિ આપું-કામ ચલાઉ એવું તે; અધિકચર;
ભાગીને કંકડેકકડા કે ભુકા જેવું નહિ થ-
યેલું એવું. (૨) અસંપૂર્ણ; પરિપૂર્ણ-પુર
પાંજર નહિ એવું. :-ભાગ્યું ખોખર ગુજ-
રાતી બોલી જાણે છે.

ભાગ્યે, અનં કારક વારજ; કવચિતજ; જવદશે.
(૨) દૈવયોગે; ભાગ્યવશાત.

ભાગ્યોદય, પું. [સં.] ભાગ્યનો ઉદય થવો
તે; સાર થવા માંડવું તે; નસીયની ખઢતી
તે; પ્રારબ્ધ ઉપડવું તે.

ભાગ્યેરો, પું. પચાળા મોંનું અને ધારીલું નહિ
એવું માટીનું ભાણ વાસણ; મોટાગોળો. :-
ભાગ્યરા જેવું મો. = ચપટું તે પહેાળું મો
તે; મોટો, પહેાળો બેાળ ચહેરા તે. ભા-
તનો ચર તે.

ભાગ્યક, પું. જેનાવડે ભાગ પડતા હોય તે;
જેવડે ભાગ લેવાના હોય તે રકમ કે
સંખ્યા. (૨) ભાગનાર.

ભાગ્યન, નામ [સં.] પાત્ર; ભાંડ; વાસણ,
(૨) યોગ્ય પુરૂષ.

ભાગ્યવું, કિંસન ભાગવું; વિભાગ કરવા; તોડવું.

ભાણ, સ્ત્રી. સાંક કરતું વાચક કેદલીક વ-
નસ્પતિની કુમળી કાંખળીઓ તે; તાના
છોડવા તે તેના પાન વગેરે, જેને બાશી
વધારીને સાંક થાય તે ભાણ. લીલી અને
કુમળી વનસ્પતિ.

ભાણખાઉ, વિનં વનસ્પતિ ખોરાક ખાનાર;
સાંકભાણ ઉપર નિર્વાહ કરનાર; અન્નભાણ;
માંસાદિક નહિ લેનાર. (૨) પોચું; નિર્મળ;
કમળર.

ભાણપાલો, પું. તાણ અને લીલી વનસ્પતિની
પાંદડાંને કુંપળો તે. (૨) વનોષધિ; કાષ્ઠી-
ધધિ. (૩) છોડ, ફેલ અને ઘાસ વ-
ગેરે સામાન્ય વનસ્પતિ તે.

ભાણમળા, નામ પાન, કુંપળો ને મૂળ સહિત
તાણ વનસ્પતિ તે; ભાણમૂળા વગેરેનો
જે તુચ્છ હલકો ખોરાક તે. (૨) વિનં
માલ વગરનું; તુચ્છ; સત્વ વગરની વસ્તુ-
ચીજ તે; ઉપેક્ષ; નહિ ધ્યાન આપવા
જેવું; ત્યાગ્ય; કાઢી નાંખવા જેવું. :-એ
વાત કંઈ ભાણમૂળા જેવી નથી. ભાણ-
મૂળા જેવું ગણી કાઢતા ના.

ભાગ્ય, વિનં ભાગાય તેવું; ભાગવાને યોગ્ય;
ભાગ થઈ શકે તેવું.

ભાટ, પું. બંદી-માગધનું કામ કરનાર બા-
હુળી એક જાતિ; ચારણ; રાજાઓ
આગળ રહેનારા અને તેમની વંશાવલીઓ
વગેરેની નોંધ રાખનારા લોક; ખારાટ.
ભાટલી, સ્ત્રી. ભાટની સ્ત્રી; ભાટણ. (૨) વિનં
જરા જેટલી વાતને લંબાવી મોટું વિ-
ગાળું કરી મૂકે એવી સ્ત્રી; કજેતાથી નહિ
કરનારી; બોપાસાળી.

ભાટણ, સ્ત્રી. ભાટની સ્ત્રી; ભાટ જાતની સ્ત્રી.
ભાટવાડો, પું. ભાટ એકલા ભાટ લેખાન
રહેતા હોય તે મહેલવો; ભાટશેરી.

ભાટવેડા, પું. ભાટાડ; ભાટપણ; બખાળિયા
પણ; અથવા રતનું મજ કરી નાંખવાની
શીત-તેવું વર્તન તે.

ભારતી, સીં ભાટપણું; ભાટવેડા.

ભારિયણુ, સીં ભારિયા જાતિની સી; ભી-
ટિયાતી સી.

ભારિયા, પું. જાદવ કુળનાં જે ક્ષત્રિયો હાલ
કચ્છ કાઠિયાવાડ વગેરેમાં વણિક વૃત્તિમાં
પડેલા છે તેમનો એક જાતિ સમૂહ અને
તેમનો પ્રત્યેક જણુ તે.

ભાડું, નં. નદી ઉપર આવેલી ખેડાણુ જ-
મીન. (૨) જેમાં છાછર પાણી ભરાઈ
રહેતું હોય તેવી જમીન; ચોમાસે અણુ-
વાવી રાખી પાણી પિવડાવેલી જમીન;
સાંધું. (૨) નદીના પ્રવાહ ઉપરની જગ્યા;
રેતાળ જમીન; નદીન:-ભાડામાં ટેટી અને
તડણુચ વાળ્યાં છે. પથો; પુલન. (૩)
ધસારાથી ચાંમડીપર પડેલું ચાંદું; વણુ;
ક્ષત:-એક પાસે સુષ્ટ સુષ્ટને ગિચારાને
ભાડાં પડી ગયાં. (૪) શેલડીનો ટુંકો કકડો;
શરમે.

ભાડેલો, પું. સુરત જિલ્લામાં વસતા અના-
વલા બ્રાહ્મણોમાંના એકાદ પુરૂષ-જણુ તે;
અનાવલો.

ભાડ, સીં અનાજ શેકવાની ભટ્ટી. (૧) ભા-
ડજીનનું કહેલું; પેણો. (૩) મોટા કુવો.
(૪) ભડવાઈ; વેરચાઓની દલાલી.

ભાડજીએ, પું. ભાત જીંજનારો-ડંગેરને પ-
લાળી ખાંડી તથા શેકાને પૌંઆ અને મમરા
વગેરે બનાવનારો; પૌંઆ; ધાણી તે મમરા
શેકનારો. (૨) એ ધંધો કરનારાઓની
નાત અને નાતમાંના દરેક જણુ તે. ભા-
ડજી. ભાડજીજી=ભાડજીજીની સી.

ભાડવાત, વિં. ભાડે રહેનાર; ભાડુત.

ભાડાખત, નં. ભાડાને લગતું લખત તે; ભા-
ડાચીડી.

ભાડાચીડી, સીં. ભાડા સંબંધી લેખતે; ભા-
ડાખત.

ભાડાનાડ, નં. ભાડાખત; ભાડાચીડી.

ભાડિયો, પું. અનાજ શેકવાનું કાણુવાળું કાંલું.

ભાડ, નં. [સં. માટકમ્] મકાન અને વાહન
વાપરવા માટે માલ ધણીને આપવામાં
આવતું બદલા બદલ નાણું તે; વાપરવાનું
ઉપયોગમાં લેવાનું લવાજમ; કિરાયું; નર;
કોઈ પણ વસ્તુ વાપરવા માટે તેના મા-
લીકને આપવા કરાવેલો બદલો તે. (૨)
મજુરી; મહેનતાણું. કિં. પ્રં. ભાડે આ-
પવું=લવાજમ લઈ વાપરવા આપવું; ભાડે
રાખવું=કિરાયે લેવું. ભાડું ભરવું=નર
આપવું કહેવું ભાડાની વહેલ ને ઉલાળી
મેલ=કરાવેલી મુદત થઈ રહી એટલે છુટા
-કંઈ લાગે વળગે નહિ એમ.

ભાડુત, વિં. ભાડું આપવાનું કરાવી વાપરનાર
રહેનાર; ભાડવાત; ભાડે રહેનાર. કહેવું ભાડુતે
કંઈ બીડ ભાગે=બદલો આપવાના કરીને
રાખેલા માણસથી કંઈ ધરના માણસની
મરજ સરે નહિ; અર્થાત્ ધરવણી
તે ધરવણી.

ભાડુતી, વિં. ભાડે ફરતું હોય તે; ભાડે રા-
ખેલું-લીધેલું તે:-ભાડુતી ગાડીઓ. (૨)
મુસારો કરાવી અમુક કાર્ય કરવાને રાખેલું
તે:-ભાડુતી માણસે કંઈ કામ થાય ?
એ તો અંતરનું માણસ જોઈએ. (૩) અ-
ગત નહિ એવું તે; અમુક દર-લવાજમ
લઈ-આપીને કરાવેલું એવું; ખરી ખતનું
આત્મકાર્ય નહિ એવું-ઉપલકિયું. ભાડુતી
લખાણુ.

ભાણ, પું. [સં. માનુ] સરજ; ભારકર.
(૨) નં. નાટકના દશ પ્રકારમાંના એક
પ્રકાર, રૂપક તે.

ભાણકી, સીં. ભાણી; બહેનની છોકરી.

ભાણજી, સીં. ભાણેજ; ભાણકી; ભાણી.

ભાણિયો, પું. બહેનનો છોકરો; ભાણો; ભા-
ણે.

ભાણી, સીં. ભાણકી; બહેનની પુત્રી તે.

ભાષ્ય, નં [સં. માઝન] ખાવાના પદાર્થો પીરસીને તૈયાર કરેલું ખાન-ધાન-પતરાળું તે; ભોજનના પદાર્થો પુરેલી યાળી. (૨) જમણ; ભોજન; બહાર ગયેલા-દૂર રહેલા માટે તૈયાર ભોજન મોકલી આપવું તે. ૩૦ પ્રં ભાષા ખડખડ=ધરંગુ તકરા; જમતી વખતે ધણાં જણ સાથે મળવાથી જે કંઈ સહેજ સાજ તકરા-બોલાંબોલા થાય તે; જમતાં જમતાં થતા કબિયો તે. :-રાજ ઉઠીને આ રી ભાષા ખડખડ. પંચાતી; ગરમાગરમ બોલ ચાલ ને કબિયો તે. ભાષા અંતર=એકસાથે મોડેલાં ભાષામાં ભોજનની વાનીઓમાં ફરક રાખવા તે. કિં ૩૦ ભાષ્ય માંડવું=જમવા બેસવું. ભાષામાં ધૂળ નાખવી=બરાબર કરવું-બગાડી નાખવું. :-મર્ધ રાંડ ફોષ, એણેજ મારા ભાષામાં ધૂળ નાખી. ૭૦ જી ૦ વાર્તાઓ.

ભાષેજ, પું [સં. મગિનેય] બહેનનો પુત્ર; ભાણિયો. કહે ૦ ભાષેજ ભાગ નહિ ને જમાઇ ભાગ નહિ.

ભાષેજા, નં ફોષ અને બહેનનાં છોકરાં તે.

ભાષેા, પું ૦ ભાષેજ; ભાણિયો.

ભાત, પું ૦ રાંધેલા ચોખા તે; ફૂર; ચોખા.

(૨) ડાંગર; સાળ. :-વલસાડ તરફ ભાતનું વાવેતર થાય છે. સુરતજિલ્લામાં ડાંગરને ભાત કહે છે. (૨) પ્રકાર; રીત; છટા. ઉં ૦ કોધું કામ બલી ભાત. (૩) સળ; છાપ; તરફ. કિં ૩૦ ભાત પાડવી=છાપ-તરફ-અમુકચાકૃતિ-વેલથુટી વગેરે આકાર પાડવો. ઉં ૦ પડી પટોળે ભાત ફાટે પથુ રીટે નહિ. ભાષ. સળ-મય પડી જમ એમ કરવું. :-ભાડીને ભાત પાડી કહે ૦ જલત વિના કંઈ ભાત પડે=સારી કુમાશ-સુકુળપણ વગર સારી છાપ ઉટે નહિ. ઉં ૦ જલત વિના તે ભાત દિખાવે, ઓઢકાર ખાધું તેવા આવે. સં. દુઃકર્મક.

ભાતદાળી, નં દાળભાત; ચોખા અને દાળના પેચનું સાદુ ભોજન તે.

ભાતભાતનું, વિં ૦ તરફ તરફનું; વિવિધ પ્રકારનું. :-ભાતભાતનાં ભોજન કર્યા. ભાતભાતનાં લુગડાં.

ભાતીગલ, વિં ૦ જેમાં ભાત-વેલથુટી અને ગલ-ફૂલ વગેરે પાડેલાં હોયએવું; ચિત્રિત; રંગિત છાપ પાડેલું; રંગબેરંગી છાપેલું એવું તે. ભાતીગલ લુગડું=ચુદડી; પાનેતર.

ભાતુ, નં ૦ રસ્તામાં ખાવાને માટે રાખેલા ખોરાક તે; ટીમણ; પાથેય.

ભાતો, પું ૦ ભાગો; તીર-માથુ ભરવાની કાચળી.

ભાથી, વિં ૦ વીર; શરવીર; જોરાવર અને બાહોશ-પરાક્રમી; નિહર. (૨) ચોક્કો; બહાદુર હડવેયો; ભટ.

ભાથું, નં ૦ ભાતું; પ્રવાસ દરમિયાન ખાવાને માટે સાથે રાખેલા ખોરાક તે; ટીમણ. (૨) ભાથું; અમલદાર-સરકારી નોકર વગેરેને મુકામ બહાર ફરવા જતાં કાચમના મુસારા ઉપરાંત આપવામાં આવતું લવાજમ તે.

ભાથો, પું ૦ [સં. મજ્ઞા] તીર રાખવાની કાચળી; તીરનો કોળો. (૨) ધમણ.

ભાદરવો, પું ૦ [સં. માત્રપદ] વિક્રમ સંવતનો અગિયારમો મહીનો; ભાદ્રપદ. ઉં ૦ ભાદરવે જગ રેલશે, છટ્ટે અનુરાધા હોય. ૩૦ પ્રં ભાદરવાનો જિઠો=જીવાનીનો નવલોહિયો તોર; થોડા વખતની મોટાપનો મર્વ; ઉદ્દતપણું ભાદરવાની ભેંશ=તાતી-માતી; ચરીને ચરીરે વફરેલી-પુષ્ટ એમ.

ભાદ્રપદ, જી ૦ ભાદરવો.

ભાદ્રપદા, જી ૦ એ નામનું નક્ષત્ર.

ભાન, નં [સં.] સંતા; બોધ; જ્ઞાન; (૧) શુદ્ધિ; સંતા; હોશ. (૨) રમરણ; ચાલ. (૩) સ્મરણ; અકલ. (૪) ભણકાર; જાણ; ભાસ. (૫) કાળજી; સાવચેતી; દરકાર. (૬) લક્ષ; જ્ઞાન. કિં ૩૦ ભાન કરાવવું=બોધ આપવો; શુદ્ધિ આવે એમ કરવું. જ્ઞાન

ચવું=જ્ઞાન ચવું; સમજણ પડવી. ભાન
રાખવું=યાદ-કાગળ-શું કરીએ છીએ, તેનું
જ્ઞાન રાખવું. ભાન આવવું=શુદ્ધિ આવવી;
સંતા પ્રાપ્ત થવી.

ભાનુ, [સં.] સૂર્ય; રવિ; આદિત્ય; ભારકર.
ઉં રાત્રી વિતી જઇ અને પડશે સવાર,
ભાનુતણે ઉદય થઇ ખીલશે સરોજ.

ભાભલડી, સ્ત્રીં ભાભી; ભોળાઇ;

ભાભા, અં ભાઇ-દિયેર-જેઠ-ભાઇજી એમ.
કહે ભાભાજી ભારમાં તો વહુજી લાજમાં
=ભાઇજી-જેઠ જેવો મર્ત્યો રાજે તેવી
વહુ મહાજાનમાં રહે.

ભાભી, સ્ત્રીં [સં. માતૃજાયા] મોટા
ભાઇની વહુ; ભોળાઇ.

ભાભીજી, સ્ત્રીં જેઠની વહુ તે. ઉં કોઇ
ધર્મેરે કો' કયમ ભાભીજી ! વાંક પડ્યો
શે વહુનોરે; કોઇ ધર્મો રે કો' કયમ
ભાભીજી ! (૨) વિં બાયલો; જનાની;
કન્યારાવિ.

ભાણુ, સ્ત્રીં મોટીમા. (૨) ભાભીજી.

ભાભો, પુંં જડજેવો અડધડ માણસ તે;
રાભો; જડભરત. ૩૦ પ્રં ભાભા નાતરે,
તો કહે કે તારીજ સાથે. બોલવાની ગમ
પગરનો માણસ.

ભામ, પુંં ચામડા ઉપરનો વેરો.

ભામટો, પુંં જુઠો અને ચોરી કરવાને બટકયા
કરનારો; લખાડ; લુચ્ચો; ચોર.

ભામણાં, નં વારીજાઉં, બિહારી હે, એવું
ખતાવી ખુશી કરવાને સામા માણસ પાસે
હાથના ચાળા કરવા તે; ઓવારણાં;
દુઃખાં લેવાં તે; વારણાં. ઉં બહાજી લે
અતિ ભામણારે, શિવ સતકાદિક માય. અખો.

ભામની, જું ભામિની.

ભામળું, વિં ભામળું; મોળું; સ્વાદ વગરનું.

ભામા, સ્ત્રીં ભામિની.

ભામા, પુંં બ્રમ; દેખાડો; સાઈ ભમાડવાનં
અલાવડાં; દેખાડવાનો ઉમંગકો; બ્રમ, બ્ર-
મણા, ભાસ થાય એવો દેખાવ. ઉં
માણુ માણુ મનના ભામા રાજ, મારે ધેર
શિદ આળ્યા, તમે ગોચાળિયા મત કીધી
રાજ, મારે ધેર શિદ આળ્યા;

ભામાં, નં ભામું; બ્રમણા; ગાંડવેડા. :-તને
આ શા ભામાં લાગ્યા છે ? (૨) ખોટો ભાવ.

ભામિની, સ્ત્રીં [સં.] જુવાન રૂપાળી સ્ત્રી;
બાઈડી.

ભામો, પુંં બ્રમ, બ્રમણા; ભાવ; હેંશીવો
ભાવ; ઉલ્લાસ. ઉં બંસી બળવી વિદ્વે,
મને લગાડ્યો ભામો. ભાલજી.

ભાયગ, નં ભાગ્ય.

ભાયડો, પુંં પુરુષ; નર; માંડીડા. (૨) વર;
પતિ; ધણી. ૩૦ પ્રં ઉમે ભાયડે=જીતે
ધણીએ; ધણી જીતે. :-ઉમે ભાયડે ના-
તરે ગઇ.

ભાયાત, વિં ભાઇના સંબંધનું; ભાઇના સ-
ગપણમાં હોય એવું. (૨) પિતરાઇ. :-
રાજીનો ભાયાત; ભાયાતોમાં કુસંપ છે.

ભાયાતી, વિં ભાયાત સંબંધી; પિતરાઇ
ભાઇ તરીકે હકવાળું.

ભાધો, પુંં ભાઇ.

ભાર, પુંં [સં.] વજન; ખોળે; ખોજ;
જડતાં; વસ્તુમાં સંગીન ધોળે હોવો તે. (૨)
તાકાત; શક્તિ; બળ. (૩) દુઃખત; દમ;
હામ; મગદુર. (૪) અપયો; અજીર્ણ. (૫)
મોટપણ; મદત્વ; મોભો; ગૌરવ; વક્કર.
(૬) ઉપકાર; પાડ; એહસાન; આભાર.
(૭) સમૃદ્ધ; જથ્થો; જુડો. (૮) ચોવીસ
મણ જેટલું વજન તે. (૯) વીસ કરોડ
એકવીસ લાખ ને ચુંવોતેર હજાર જેટલી
સંખ્યા તે. આને એક ભાર કહેવામાં
આવે છે અને એવી અઢાડ ભાર વન-
સ્પતિ કહેવાય છે. (૧૦) વીસ તોલાભાર
જેટલું વજન તે. (૧૧) જોખમ; જવાબ-

હારી. (૧૨) અં અમુક નેટકું એમ; અમુક પ્રમાણતું એમ; અરોચર. :-રતિ-ભાર; રૂપિયાભાર ચૂર્ણ તે એ રૂપિયાભાર ખાંડ. કિં ૩૦ ભાર વહેવો=એખમ ખેડવું; ખોળે ઉઠાવવો. ભાર મૂકવો=એખમ આપવું=સોંપવું. ઉપહાર ચઢાવવો=કરવો તે; વળન આપવું. ભાર ભાગવો=ખેલો તોડવો. જે મર્યાદા હોય તે મુકાવવી; હલકું પાડવું; પ્રતિષ્ઠા-ગૌરવ ગુમાવવું. ભાર પડવો=મહત્વ પડવું; સાખ ખેસવી; વક્ષર-વજન પડવું; મોટામાં ગણાવું; શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ પડવો. ભાર રાખવો=મર્યાદા ભળવવી; માન મર્ત્તમો કાચવવો; સાખ રાખવી; ખેલવા ચાલવાને કાર્ષ કરવામાં સામાની ને આપણી શૈઘ્યાચોગ્યતા જોઇ વિવેકે વર્તવું તે. ભારખોવો=ગૌરવ ગુમાવવું; માનની લાગણી હોય તે રહે નહિ એમ કરવું. ઉં ભાર ખેડ દુઃખી થઇશ ખાલી. ભારે પડવું=નહિ ઉચકાવું; મોંધું પડવું; મુશ્કેલ થઇ પડવું; ગળ ઉપરત યર્ષ પડવું; વર્તન-વ્યવહારમાં મુશ્કેલી-ભય રૂપ થઈ પડવું. :-ભાષ્યો સાથે વેર ખાંધું તે ભારે પડશે. કહેં ગાડા તજે કુતરેં જાય તે જાણે કે હુંજ ભાર ખેંચું. ભાર રહેવો=અપચો થવો; મળસંચય થઇજવો.

ભારખાતું, નં ભોળે-માલ ભરવાનાં ગાડાંનું વેન તે; ભાર વહી જનારાં ગાડાં તે; તે ગાડાં-ડાખા કે જેમાં ભારે માલ વહી જવામાં આવતો હોય તે.

ભારજી, સ્ત્રી [સં. માર્યા] પરજીલી સ્ત્રી; પત્ની; વહુ; ધણિયાણી. ઉં ભાષ્યો. જેની ભારજી છુંડીરે.

ભારદિયો, પું પાટડો; મેઠા-માળ બનાવવાને માટે જે કરા ઉપર જેના છેદા રહે એમ નાંખવાનું મોટું મજબુત લાકડું તે; ભાલ;

જેની ઉપર મેઠાનો ભાર આવે છે તે-પાટડી-પાટડો તે; ભારવદિયો.

ભારજી, નં ભારવું તે; રાખમાં ધાલી રાખવું-સાચવી રાખવું તે. (૨) પુટપાક. (૩) ભારવાળી સ્ત્રી તે. કાગળ વગેરે ઉપર મૂકવાની.

ભારત, વિં [સં.] ભરતનું; ભરત સંબંધી; ભરતના વંશજોનું. :-ભારતવર્ષ=ભરતના વંશજોના દેશ તે; હિંદુસ્થાન. () ભરત રાજાના વંશજોનું જેમાં ચરિત છે એવું; ભરત નામે ઝોળખાતા લોકોના જેમાં ઇતિહાસ વર્ણવેલો છે એવું એકવીર કાવ્ય તે; મહાભારત. કૌરવ પાંડવનાં ચરિત અને યુદ્ધ વગેરે પ્રસંગોથી ભરપુર આપણું વીર-રસથી ભરપુર ઇતિહાસનું પુસ્તક. ઉં શૈષપાયન ઝોળાપેરે ખોદ્યા સજી જનમે-જય રાય, વિસ્તારી તુજને સંભળાવું, ભારતનો મહિમાય.

ભારતી, સ્ત્રી [સં.] વાણી; સરસ્વતી. (૨) દસ જાતના ગોસાંધઓમાંની એક જાતની ઝોળખ-ચટક-ઉપનામ તે. ભારતી અને નાથ વગેરે વેરાગીઓની ચટક.

ભારતીય, વિં [સં.] ભારતને લગતું; ભારત સંબંધી. (૨) ભરતખંડનું. :-જ્યુનો ભારતીય ઇતિહાસ લખવાનું કામ બિકટ છે.

ભારથી, વિં વીર; શૂરવીર; શૂરો; બળવાન, એકલોજ ધણને પહોંચી વળે એવો બળવાન માણસ; બહાદુર.

ભારદોરી, સ્ત્રી ગર્ભસ્થાવ ન થાય તે માટે ચાર ચક્રાંની ધૂળ અને મળી વગેરે સાથે મંત્રરેલો જે દોરો ગર્ભવતીની કમ્બરે બંધાવવામાં આવે છે તે; અધુરે જન્મ ચટકાવવાને ગર્ભવતીની કંડે નાંખવાની મંત્રરેલી દોરી.

ભારદ્વાજ, નં એક જાતનું પંખી. (૨) પું એક ઋષિ.

ભારખરદારી, વિં ભારખોને વહેનારે
આણી; અધિક; ખચ્ચર; ઉંટ, ખળદ
પોડી વગેરે તે.

ભારખોજ, પું ભાર; વજન; મર્તખો; વકર.

(૨) મોટપણ.

ભારવકર, પું ભાર; મર્તખો. (ય) મોટ-
પણ (ઠ) આખર; સાખ.

ભારવડિયો, પું પાટડો; ભરાડિયો; મોટી
આડી.

ભારવું, કિં સં દેવતાને રાખમાં દાખી રા-
ખવો; દાટી નાખવું; ભંડારવું. કહેં ભા-
રેલા દેવતા શા માટે ઉઘાડવો=દેખાઇ ર-
હેલી વાતને શા માટે તાજ-નગ્રત કરતી.
ઉં ભારેલા અગ્નિની પેઠે, ભરેલા હૃદયે
સદા. દુઃખ ક્રોધ અને શોક વગેરેને દાખી
રાખવાં તે.

ભારંડ, નં એક જાતનું પંખી.

ભારી, વિં ભારે; વજનદાર. (૨) મોંધું.

(૩) મુશ્કેલ; અધરૂં. કિમ્મતમાં વધારે;
ભારવાળું; ધણું; ખૂબ. ઉં આપ વિચાર
કરો જ્યમ કાંઈની બીની થશે તેમ ભારી
થવાની.

ભારી, સ્ત્રી સુળીઓ કે પાતળાં લાકડાં વગેરેને
ભેગાં બાંધી કરેલી જુડી; નાનો ભારો;
સમૂહ; ખોજ; ખંડલ.:-લાકડાની ભારી.
નાનોખોજ.

ભારે, વિં વજનદાર; જેમાં ભાર હોય એવું
તે. (૩) ધણું; મોટું. (૩) અધરૂં; મુશ્કેલ.
(૪) મુસ્તીવાળું; ચંચળતા રહિત. (૫)
રોગ; કેફ વગેરેનો જેની ઉપર જોસ ભાર
હોય એવું.:-એની આંખો ભારે છે. (૬)
અતિશયતા દેખાડે છે. કિં પ્રં ભારે
થવું=વજનમાં વધવું; મુશ્કેલ થઇ પડવું.
ભારે પડવું=મોંધું પડવું; નહિ સહેવાવું.

ભારેખમ, વિં આખરદાર; પ્રતિષ્ઠિત; મોભા-
દાર. (૨) મોટાઈના ડોળવાળું. (૩) સં-
ભ; ગંભીર, ભારેખમપણું; પ્રતિષ્ઠા; સમ્મ-
તા; માંજીય; મોટપણું; મોટાઇ.

ભારેવાઈ, સ્ત્રીં દહાડવાળી; સગર્ભા.

ભારેશદ્ય, વિં જડ; પત્યના જેવું; ખૂબ
ભારે; શિલા જેવું સંગીન-વજનદાર તે.
(૨) જરપત થાય નહિ એવું-ભોજન વગેરે.

ભારો, પું જુડો; પુજો; ઘાસ અને લાકડાં વગેરે
લાંબી ધણીક વસ્તુઓનો એક સાથે બાંધેલો
ખોજ તે; મોટી ભારી.:-લાકડાનો ભારો.
(૨) ધણી ચીજનું ભૂથ તે; ધણીનો સમુ-
દાય. દુઃખનો ભારો. ૩૦ પ્રં સાપનો
ભારો=મુશ્કેલીએ સચવાય અને સાચવવા
જતાં પણ ચિંતા રહે એવી ધણી
બાબતો=ચીજો જેમાં રહેલી હોય એવો
ખોજ; જથ્થો.:-વધવાને મંભાળવી તે સા-
પનો ભારો વિંદારવા જેવું કામ છે. (૩)
શહેનો છેડો.

ભારોડિયો, પું જેની ઉપર પીઠો=માળ વગેરે
મંડાય છે તે મોટું લાંબું લાકડું; પાટડો.

ભારોટી, સ્ત્રીં ભારી; જુડી; બિંદી; પોટલી.

ભારોભાર, સ્ત્રીં સરખેવજને; સાટે, એક
પક્ષમાં એક અને બીજામાં બીજું એમ
બરોબર; સમખોજ હોય એમ.:-આ ધઉ-
માં તો ભારોભાર કાંકરી છે.

ભાર્ગવ, પું [સં] શુક્રાચાર્ય. (૨) પરશુ-
રામ; ભૃગુવંશનો માણસ તે. (૨) એ નામે
ઓળખાતી બ્રાહ્મણની એક નાત. ભૃગુપુર-
ભર્ય નિવાસી બ્રાહ્મણોનો સમુદાય તે.

ભાર્યા, સ્ત્રીં [સં.] વિવાહિત સ્ત્રી; વહુ;
ધણિયાણી.

ભાલ, નં [સં.] કપાળ. (૨) પું પાટડો;
ભારવડિયો. (૩) ચોમાસાનું પાણી પચીને
જેમાં ભેજ રહેતો હોય એવી જમીન તે.
પાણી પચાવનારો ભૃપ્રદેશ; રેતાળ સાથે
રસાળ એવી જમીન તે.:-ભાલના ધઉ.

ભાલદાર, પું છડીદાર; રાજની આજળ ચાલ-
નાર સેવક; રાજદંડ ચાલનારો.

ભાલિયો, પું મોટો ધડો; આજર.

ભાષુ, નં રિંછ (૨) ફાઉડી. ઉં ભાષુ તે નાદ હોયે ધણા; ખડુ બોલે શિયાળ. પ્રે.
(૩) ભાભો; ખરછી.

ભાભો, પું બે બાણુ ધાર અને છેડે અણિ-
વાળું પાનું જડેલી લાખી લાકડીનું ઘોડે-
સ્વારના ઉપયોગનું એક હથિયાર; ખરછી;
ઘોડા ઉપર ખેડે ખેડે ચતુ કે શિકારને
ભોધાય એવું હથિયાર.

ભાષોડું, નં નાનું પણુ ભાલાના ધારનું લો-
ખંડનું ફળ-પાનું તે. (૩) તીર; બાણુ.
કામઠા ઉપર ચઢાવી તાણીને ફેંકવાનું છેડે
ફળાવાળું હાથયાર.

ભાવ, પું. [સં.] મનમાં ઉપજતી વૃત્તિ; જી-
રસો અથવા ઈચ્છાની લાગણી તે. (૨)
પ્રકૃતિ; સ્વભાવ. (૩) ઈરાદો; મતઃપ.
(૪) હેતુ; પ્રેમ; આસ્થા. (૫) છુપો ભેદ;
મર્મ; મનોગત. (૬) ચાળા; ચેષ્ટા અભિ-
નય. (૭) સારાંશશ્રૂત અર્થ; અભિપ્રાય.
(૮) મન; ચિત્તવૃત્તિ. (૯) આર્થ; પૂણ્ય એમ
નાટકમાં. (૧૦) સ્થિતિ; હાલત; સ્વરૂપ.:-
પુરૂષભાવ. (૧૧) સત્તા; કાર્ય; ફળ.:-ગ્રહ-
ભાવ. (૧૨) મૂલ; કિંમત; દર. કિં પ્રં
ભાવ ખાવો=જનશી જોધને-મન હોવા
છતાં પણુ આગ્રહ કરાવવો; માન લેવું;
આજીજી કરાવવી. ભાવ પૂછવો=દંકાર ક-
સ્તી; લેખવવું; ગણતરીમાં નહિ લેવું. ભાવ
આવવો=ખેડું થવું; કિંમત ઉપજવી ભા-
વભજવવો=અસહ ખવાસ હોય તે જતાવવો;
સ્વભાવ પ્રમાણે વર્તવું. ભાવ રાખવો=પ્રેમ
ઉમળકા રાખવો; ચઢાવું. ભાવ કરવો=પ્રેમ
ભજવવો-ડોળ દેખાડવું. ઉં મોહની રૂપે
દાનવ છળ્યા, તેવો કર તું ભાવ. પ્રેમાનંદ.
ભાવ લેવો=ઇચ્છા-મન જાણવાને મત્ન
કરવો.:-તમે મારો ભાવ લેવા આવ્યા
હસી, અર્થાત્ મન લેવા-પારખવા. હાવ-
ભાવ=આજામસકા; હટકા-નખાં તે.

ભાવટ, જીં ભાવક.

ભાવક, સ્ત્રીં જંગળ; આપદા; ઉપાધિ; પં-
ચાત; કલેશ કંકાસનું દારણ; હમેશનું
દુઃખ. ઉં જમને જમ્યા જદવરાય, ભાવક
ભાગશેરે. વિડંબના; મુશ્કેલી. ઉં વળી
એક દિવસને ટચેરે, ભવની ભાવક ભાગે છે.

ભાવકું, નં ભાઉકું; (ભાડાંનું એક વચન.)
આણુ પર્વતમાં રહેનારા જંગલી ઘોડા તે.
ભાવતખીજ, જીં ભાવતખીજ.

ભાવતું, રિં પસંદ પડતું; મનગમતું; રચતું;
કહેં ભાવતું હતું ને વેદે કહ્યું.

ભાવન, નં રીસ ચડે એવું કહેવું તે; મહેણું;
ટોક; ટાણો. (૨) પુર; ભાવના.

ભાવનખીજ, સ્ત્રીં ભાવનખીજ; ચમદિતીયા.

ભાવના, સ્ત્રીં [સં.] મનમાં અમુક ભાવનું
સ્વરૂપ ઉજું કરવું તે; કદપના; ધારણા;
ભાવ તે. (૨) ઈચ્છા; વૃત્તિ; રચિ; અ-
ભિપ્રાય. (૩) વિશ્વાસ; શ્રદ્ધા; આસ્થા;
આકોન; ભરોસો. (૪) પ્રેમ; વહાલ;
માયા; રનેહ. (૫) પસંદગી. (૬) પદ;
પુટ.:-મંડુરને જેટલી ભાવનાઓ દેવાય
છે. મનકામના. કિં પ્રં ભાવનાદેવો=પુટ
આપવો; પાસ દેવો.

ભાવવાચક, વિં [સં.] ભાવ-પ્રકૃતિ-ગુણ
જતાવનાઈ (નામ:-મિહાશ; મોટાઇ.

ભાવતું કિંઅં સ્વાદ લાગતું; ખાતું ગમતું.
(૧) પસંદ પડતું; ગમતું; ગોઠતું. પ્રિય લાગતું.

ભાવસાર; પું કપડાં ખપવા-રંખવાનો ધધો
કરનારો; છિપો. એ લોકની નાત તે.

ભાવસારણ, સ્ત્રીં ભાવસારની સ્ત્રી.

ભાવાર્થ, પું [સં.] અંદરનો અર્થ, તામર્મ.
(૨) હેતુ; મતલબ; આશય. (૩) છુપો
ભેદ; મનમ તી છુપી મતલબ.

ભાવિક, વિં [સં.] વસ્તુ કાબ્યાદિક ઉપર
પ્રીતિવાળું અને તેના ભાવને સમજાવર
તે, સમિક; મર્મજ. ૨) ભાવ નિષા-પ્રેમ

વાણું તે; ભક્તિવાણું; આસ્તિક.

ભાવી, નં [સં.] ભવિષ્ય કાળમાં મનાર હોવાનું તે; બનવાકાળ તે; નસીય; તકદીર; ભવિષ્ય.

ભાવેપ્રયોગ, પું જેમાં કયાપદનો ભાવ તેજ કર્તા હોય એવો પ્રયોગ તે. — પેટમાં દુઃખ છે. આમાં દુઃખ એ કર્તા છે માટે ભાવેપ્રયોગ.

ભાષણ, નં [સં.] મોટેથી બોલવું તે; કાંઈ વાત કે વિષય શ્રોતાઓ આગળ બોલીને વિવેચન કરવું તે. (૨) બોલ; બોલવું; કહેવું. ઉં ભાષણ કોનું ગમે ના, ચીઢનાઇ જઉં છું સદજ સદજ વાતે. કિં પ્રં ભાષણ આપવું. ભાષણ કરવું. શ્રોતાઓ આગળ મોટેથી બોલી સંમળાવવું.

ભાષા, સ્ત્રીં [સં.] માણસને પશુ પંખી વગેરેએ મોટેથી કાંઈ ભાવનો ઉચ્ચાર કરવો તે; મોઢામાંથી કાઢેલા જે જ્વનિ વિશેષ તે; બેલી; વાણી. — પશુ પંખીની ભાષા, કાક ભાષા. (૨) રકુટ અર્થવાળી વાણી તે. (૩) સરસ્વતી; વાગ્દેવતા. જે વડે પોતાનું મનોગત ખીજને સ્પષ્ટ રીતે સમજવી શકાય એવો વાગ્દેવતા પાર તે. ઉચ્ચાર; અવાજ; સ્પષ્ટ. (૪) વૃજભાષા — હિંદી ભાષા તે. ગુજરાતમાં આ અર્થે રૂઢ થઈ ગયેલો છે.

ભાષાન્તર, નં [સં.] એક ભાષામાંથી બીજી ભાષામાં બરોબર હિતવું તે; તરજુમે; અનુવાદ. — ઇંગ્રેજનું ગુજરાતી-ગુજરાતીનું ઇંગ્રેજ કરવું, એમ હરકોઈ ભાષના લાભાણને જેવુંજ ને તેવું બીજી ભાષામાં લઈ જવું-હિતારવું તે; ભાષાંતર કરવું.

ભાષિત, વિં [સં.] બોલેલું; કહેલું.

ભાષી, વિં બોલનાર. — (મતભાષી=મોડબોલું.

ભાષ્ય, નં [સં.] મૂલ સત્-લખાણ ઉપરનું વિવેચન-વ્યાખ્યાન તે; ટીકા; અસલ લખાણ ઉપર આપેલી લખાણ સમજ

તે : વિદ્યારમ્યસ્વામીએ વેદ ઉપર લખ્યાં કર્યું અને પતંજલિએ પાણિનિનાં વ્યાકરણ સૂત્રો પર લખ્યાં લખ્યાં.

ભાષ્યકાર, વિં ભાષ્યકર્તા; વ્યાખ્યા કરનાર; વિવેચક; ટીકા કરનાર.

ભાસ, પું [સં.] પ્રકાશ; ઉજ્જેશ. (૨) મનમાં જે આછા યાન-સમજનું દર્શન થાય તે; મનમાં જે છાયા-છાપ પડેલી-પડતી હોય તે; ઝંખો ઉદ્ગેશ થવો તે; ભાન; લાગવું તે; અસર. (૨) કોઈ વાત બનાવો જોગ જણાવો તે (૩) સરખાપણ લાગવું દેખાવું-પ્રતીત થવું તે. — મને તો જાણે ભાષળ આવ્યા, એવો ભાસ થયો.

ભાસમાન, વિં [સં.] દેખાતું; ઝળાઝળાઈ થતું; દીપતું. સહેજ-છાયારૂપે સમજાતું. જણાતું; કદપનામાં આવતું.

ભાસવું, કિં અં પ્રકાશવું; ઝળકી મારવી. (૨) કદપનામાં આવવું; મનમાં આછે મનનાર બનાવનો જોગ જણાવો; દેખાવું; જણાવું; પદતરે સમજાવું; દિસવું; મનને લાગવું. — મને એવું ભવિષ્ય સારું ભાસતું નથી. (૩) અમુકની સદસ લાગવું-સરખું જણાવું. — મને તો એ ચોર જેવો ભાર્યો.

ભાસ્કર, પું [સં.] સર્વ; રવિ; સુરજ.

ભાગ, સ્ત્રીં શોધ, પતો; ખોળ; ખખર. ઉં કિં પ્રં ભાળ લાગવી=પતો મળવો. ભાળ કંઠવી=શોધ ચલાવવી; અમુક ક્યાં છે, શું કરે છે અને કેમ વર્તે છે ? તે જાણવાની તજવીજ કરવી; તપાસ કરવી; સંભાળ લેવી.

ભાગવણ, સ્ત્રીં સુંપરત; સોપણ.

ભાગવણી, સ્ત્રીં સોપણ; સિદ્ધારસ; સંભાળ રાખવાની ભાગમણ તે.

ભાગવવું, કિં પ્રં ભાળ લેતા રહેવાની ભાગમણ કરવી; સંભાળ રાખવાનું કહેવું; સિદ્ધારસ કરવી.

ભાગવું, કિં સં દેખવું; જોવું; અવલોકવું. ઉં મોટા માણે બાંધવા, ભાળવો કાળે કાળે. (૨) આંખે દેખાવું; સમજવું. — પ્રેસે

હજી આંખે ભાગે છે. (૩) સમજવું.

ભાગિયો, પું. ગામર.

ભાણું, અ. વાર; રીક.

ભાં, અ. ગાય-બળદનું બરાડવું તે; ગડો-
ભારે ગળામથી-લુંકારવ થાય તે. અંબા,
લુંકણ; લુંકવું; અરપણ જડો અવાજ
કરવો તે; લુંગળાનો અવાજ.-ભાં ભાં
કરતી મોટર દોરી આવી.

ભાંગ, સ્ત્રી. [સં. મંગા] ગાંજની સુકી મા-
જરા તે; ગાંજની કળાઓ ને પાંદડી. (૨)
ગાંજની કળાઓની પાંદડી મરી ને બીજી
મસાલો એક સાથે કચરી છુટીને બનાવે-
લુંકડી પેય-પીણું-પાણી તે. વિજયા. કિં.
પ્ર. ભાંગ વાટવી=ગાંજની પાંદડીને લ-
સોટવી=ગાંજની પાંદડી વાટીને તેનું પેય
બનાવવું તે. ભાંગ પીવી=કેફ કરવી; સ-
સ્ત પડી રહેવું; ગાંડું થેલું બોલવું-વર્તવું
તે, ખોટ વર્તને ચાલવું.-તમારી ધડિયાળ
ને ભાંગ પીએ છે=ચાલતી નથી ને ચાલે
છે તો ખોટી ચાલે છે એમ. ભાંગનો
વ્યસની તે-ભંગી જંગી. (૩) તમાકુ; ત-
પખીર; ભાંજ્ય. ભલ્લ ચોર વગેરે વટેમાર્ગ
આગળ જઈ ચોરીની શરૂઆતમાં ભાંગ-
માએ છે.

ભાંગણું, વિ. ભાંગણું; ભાંજનશીલ, ખાડતાં
ધણા દાણા ભાગી જાય એવું.-ભાંગણી
ડાંગર આવી એટલે ચોખ્ખા થોડા ઉતરે છે
ને કણકી બહુ નીકળે છે.

ભાંજવું, વિ. કકડા થઈ જાય એવું; ભાંગણું.

ભાંજરો, પું. એક જાતની ઓપધિ-વનસ્પતિ.

(૨) પાકટ થઈ ગયેલાં ગાંજનાં પાન ક-
ળાઓ ને બિયાનો છુટા તે. કિં. પ્ર.
ભાંગરો વાટવો; ઝાળવું ડાળ ભરડી દેવું,
જુષો ભેદ ઉઘાડી નાંખવો; તડ ને ફડ જે
મનમાં આવ્યું તે કહી દેવું; ફાડી નાંખવું;
ભેદ ભાગી નાંખવો.

ભાંગવું, કિં. અ. [સં. મેજ] ભાંગવું; કક-
ડા કરવા; તોડવું; ફોડવું; છડું-પાડવું.

(૨) ભાંગ કરવા; (સંખ્યાના) વહેંચી
નાંખવું;-પંદરને પાંચે ભાગવા. (૩) ઓપું
આપવું અથવા મૂળણું ન આપવું; કાંટા
કરવું.-તેણે નાણાં ભાગ્યાં. (૪) અમતો-
પ રહે નહિ, ભૂખ રહે નહિ એમ કરવું;
તૃપ્ત કરવું; ભરીપુરીને આપવું; ટાંચ રહે
નહિ એમ કરવું; ફિટાડવું; નાશ કરવું;
ફેડવું.-રાજ્યે પ્રજાની બધી ભૂખ ભાગી
-સૌનાં સૌ દુઃખ ભાગ્યાં=ફિટાડ્યાં. (૫)
વણવું; ગુંથવું.-દોરડું વણવું; રાશ ભાગવી.

ભાંગુ, વિ. ભાંગણું. (૨) કકડા થયેલું; ભુજા-
જેવું.

ભાંજગડ, સ્ત્રી. ભાંગફાડ કરીને પડેલા વાંધાનો
નિકાલ કાઢવાનો જીડાપોહ તે; લડા-
ઈને ભાગી નાંખી સુલેહ સ્થાપવા-કરવાની
તકરાર ચલાવવી તે; પતવણીની પં-
ચાતી. (૨) પંચાત; તકરાર; બે જણની
વચમાં પડી જોડતોડ કરવાની હિલચાલ
તે. (૩) વાંધો; રોજની મારામારીને ત-
કરાર તે; પંચાત; હા નાનો ઝગડો તે.
કિં. પ્ર. ભાંજગડ કરવી=સમાધાની-સુલેહ
માટે જીડાપોહ કરવો; વાદ વિવાદ ચલાવવો;
વાંધો કાઢવાને વચમાં પડવું.

ભાંજગડિયું, વિ. ભાંજગડ કરવી પડે એવું;
ગુંથવણું ભરેલું-માથાકુટિયું-કામ તે.
(૨) ભાંજગડ કરનાર-માણસ તે. જુ. ભાંજગડિયા.

ભાંજગડિયો, પું. ભાંજગડ કરનારો; પંચા-
તિયો; જીડાપોહ કરી કારવીને બેજણ
વચ્ચે પડેલા વાંધો પતાવી નાંખનારો;
લવાહ; દલાલ. કહે. ભાંજગડિયાનાં ઓકરો
જુએ મરે=પારકો પંચાત કરનારનો વખત
એવો જાય અને કામ પંધો બને નહિ.

ભાંજણી, સ્ત્રી. ભાંગવું તે; વહેંચણી; સંખ્યા-
ના ભાગ કરવા તે. દોરડું વણવાની ક્રિયા તે.
ભાંજવું, ભાંગવું.

ભાંડ, નં. [સં. માળવ] ભાણું; વાસણ; પાત્ર કામ. (૨) વિં નાણું; ઉધાડું; ભુંડાળું. વસ્તીમાં ભાંડ ખોલવું નહિ. (૩) પું નાણું ભુંડાળું ખોલી અસભ્ય આળા વગેરે કરી અમત કરાવનાર-ભવાયાથી ઉતરતી પંકિતના લોકની એક નાત ને તેનો પ્રત્યેક જન તે. આ લોકો ભુંડાળું ખોલી અસભ્ય આળા ચસકા કરી મરકરાની રીતે આજીવિકા કરે છે. ખોલવામાં છુટા ને અસભ્ય ગણાય છે. (૪) મરકરો; ગમે તેમ છુટથી ખોલનાર. ઉં છતીછતી માની ગાંડ, તું ચુલુકા ને હું ભાંડ. ભાંડ ભવાયા એમ કહેવાય છે. ચારણ. ભાટ ચારણ અને ભાંડ ભવાયા. નિર્ભજ; ખે શરભો:—એ તો મુઝો ભાંડ જેવો છે. **ભાંડણ,** નં ભાંડવું તે; ગાળાગાળ.

ભાંડવું, કિં સં ભુંડાળું ભુંડું ખોલવું; ગાળ દેવી; નિંદા કરવી; ભુંડું ભાખવું. —ગાળો ભાંડવી. અસભ્ય અશુભ ખોલી ખોલવી; શાપ દેવો.

ભાંડું નં ભાણડું; સળાં ભાષખહેન; એક ખાપનાં છોકરાં તે; એક કુટુંબી.

ભાભણું, વિં મોળું; સ્વાદ વગરનું; નહિ મોઢું નહિ ખાઈ એવું. આ કુવાનું પાણી ભાભણું છે.

ભાભેર સીં કપાળ અને ઝોઠ નીચેના મુવાળા જેથી નાખવા તે. ખુટીઓ કઢાવવી તે.

ભાંધ સીં [સં. મૂમિ-મુદ્.] જમીન પૃથ્વી; ભૂપ્રદેશ, ક્ષેત્ર વગેરે તે. કિં પ્રં ભાંધ પડવું;—નીચે પડીજવું; ભાંધનાખવું= મરવા સુવાડવું; ચોટે નાંખવું. પાડીદેવું. (૨) તળ; સપાટી:—ભાંધ લાલ ને અંદર ગલ તથા કાર, ફલવેલની એમ. પોત રંગવાનું પટ. (૩) માંસના અંકુર; માંસલ અવયવની સપાટી તે:—ભાંધ આવવી= અંકુર આવવા; ફાવવા માંડવું. ભાંધભામ-

વી=માંસલ અવયવની સપાટી ખણતી જવી; ક્ષતની આસપાસનું માંસ ખોદાઇ થા કે ક્ષત, કાપ પહોળો ને ઉડો થવો તે. ૩૦ પ્રં ભાંધ ભારે પડવી=નાસી છુટાય નહિ એમ હિંમત જતી રહેવી. ચરચરાટ થઇ જવો. ભાંધભારે-મૂતપિત્તચક્ર કે કોઈ નહિ સમજતા ભયનો આભાસ થવાથી ડર લાગવો.

ભાંધચપો, પું એક જાતનો ચપો; ફલગાંડ. **ભાંધતળિયું,** નં ધરનો છેક નીચેનો ભાગ તે; ધરનો તળ પ્રદેશ; હેંડેની જમીન, મેડો નહિ તે-પૃથ્વી ઉપરનું સપાટ તળ.

ભાંધપાતરી, સીં એક જાતની ભાંજ. **ભાંધરસો,** પું લિંપણુવાળી જમીન ઉપર પાણી રેડી ધસી કે ઉખાડીને જાડું રગડા જેવું કરી ઉસરડી લઇ ઉનું કરી તેનો જે લેપ-ખરડ કરવો તે; લિંપણુના પોપડા-ઝોનો ઉત્તો કરવો રગડા. મો અને ગળા ઉપરના સોળપર ભાંધરસો ચોપડવામાં-ખરડવામાં આવે છે.

ભાંધરિંગણી, સીં એક ઝોપણિ. ઝેનાં પાન અને બી દવામાં આવે છે.

ભાંધર, નં ભેંધ ખોદી તેની અંદર ઉંડાણ ખાડા કરી તેને છાઈ ઉપર છાટવાળીને ખનાવેલું ગુપ્ત ધર-ઝોરડા તે. (૨) ગુફા:—ઉનાળાના બપોર સુખી લોકો ભોંયરામાં ગાળે છે. કહેં ભાંધરામાં પેસીને નાચીએ તોજ જગત તો જણે.

ભાંધરિંગ, સીં મગફળી; એક એવી વનસ્પતિ કે જેના મૂળપર ભોંયમાં શિંગો થાય છે. એ શિંગોમાંથી લંબજોળ દિદળ તૈલીમીને નીકળે છે. દખ્ખણમાં આની ખૂંબ ખેતી થાય છે. તે શેકીને ચવેણામાં ખવાય છે તથા તેમાંથી તેલ નીકળે છે.

બિશ્વા, સીં [સં.] લીખ, યાચના. ખાવા માટે કે બીજી રીતે કોઈની પાસે વગર બદલે કંઈ આજીજ કરીને માગવું તે.

બાલક અને વિદ્યાર્થી વગેરેએ માગીને ગુ-
જાર કરવો તે. (૨) બીખની રીત તે.
ઘેર ઘેર બીખ માગવી તે; દાન; ખેરાત;
બંધીસ.

શિક્ષાજ, નં [સં.] બીખ માગીને આજેલું
અનાજ-ખવાડું તે; કષ્ટક.

શિક્ષાવૃત્તિ, અં. [સં.] બીખ માગીને આ-
જવિકા ચલાવવી તે; બીખનો ધંધો;
શિક્ષા ઉપર ગુજારો કરવો તે.

શિક્ષુ, વિં [સં.] બીખ માગીને ગુજારો
કરનાર. (૧) સંવાસી. (૩) ગૌડસાધુ.
ભિખારી.

શિક્ષુક, વિં [સં.] શિક્ષા ઉપર ગુજારો ક-
રનાર; શિક્ષુ; ભિખારી; માગણ. શિક્ષા
ઉપર રહીને વેદાધ્યયન કરનાર વિદ્યાર્થી.

શિખવાધી, અં. સંબંધી અને બાણીતા
માણસો પાસે બીખ માગીને બનાવેલી કા-
કડી; કોકરવું.

શિખારથોઠ, વિં ભિખારીજવું; જૂજ દા-
વડાવાળું. (૨) જુખડું; દળદરી; જેના
ગુજારોનો આધાર બીખ ઉપર હોય એવું.

શિખારથુ, અં. બીખ માગનાર અં; ભી-
ખારીની અં.

શિખારી, વિં બીખ માગનાર. (૨) ગરીબ.
શિખારીવેડા, પું ભિખારીપણું કરવું તે;
ભિખારીના જેવી રીતભાત તે.

શિખારી, જુ ભિખારી.

શિખારીવું, કિં અં સાંકડમાં આવી જવું;
ભયડાવું.

શિખારીડ. અં બધી ચીજો કે બધા મા-
ણસો એક સાથે એકઠા થયા હોય એવી
હાલત તે; ગીરદી; બીડ; દટી; સંકડાથ.

શિખારવું, કિં સં. એક ખીખની સાથે
ચંપાઈ-અડીને રહે એમ વાલવું; સજ-
ડાસજડ આવી રહે એમ સખત વાલવું.
-આરણું શિક્ષવળો. (૨) તકરારથી બ-
કારાવવું; ધમકી દેવી; દમકાવવું; ખીક

ખતાવવી. (૩) જોરથી બમકવું-વળમાકવું;
આશિંગત આપવું; દમકાવવું;-સારી ખાથ
શિક્ષવળો.

શિક્ષાવું, કિં અં સાંકડ-તંબી-ભીડમાં આવી
જવું; સંકડાવું; સજડાસજડ આવવું.
(૨) રંધાવું; જમાની તમાકુને બીધે અ-
કળાવું. (૩) સજડ ખેસવું; ભારાધને રહે
એમ આવવું, છૂટથી કરાય-વપરાય નહિ
એવી હાલતમાં આવી જવું.

શિક્ષિ, અં. [સં.] ભિંત; દિવાલ.

શિક્ષાવું, કિં અં પલળવું; ભીનું થવું;
ભિંજવું.

શિક્ષાશ, અં. થોડું બીનાપણું હોય તે; આ-
દંતા; પાણીની અસર હોવી તે.

શિક્ષ, વિં [સં.] જુદું; અજગું; છુટું પડેલું
હોય એવું; નોખું. (૨) અંતર-બેદ પડેલો
હોય એવું; એકાકાર-એક નહિ એવું;-
એમના હૃદય ભિન્ન છે. (૨) ફેટું; ટૂટેલું;
ભાંગેલું. (૩) ખીલેલું; વિકસિત.

શિક્ષતા, અં. [સં.] જુદાઈ; બેદ; અંતર.
(૨) પકડો, તકાવત; ફેરફાર.

શિક્ષણ, પું [સં.] જુદાપણું; ફેરફાર;
તકાવત; જુદાઈ મણવી-રાખવી તે.

શિક્ષામું, નં [સં. મહાત્મક] એક ભ-
તનું કળા ચીલવાળું ચપડું બી, આ બી
અંગુઠાના ટેરવા જેવા આકારનું ને ચપડું
હોય છે. તેમાંથી સહેજ કળા ચીલ ની-
કળે છે તે કપડા ઉપર નામ-નિશાન ક-
રવાના કામમાં આવે છે. એ ચીલ આ-
મકીને લાગતાં વસ્તુ પડે છે અને તેના ચેપ
ઉડે છે. ૨૦ પ્ર. શિક્ષારો ક્રિડાવો=અ-
હિં તહિં કનિયો કરાવવો. શિક્ષામાનું
તેલ.

શિક્ષિ, પું [સં.] પકાડો અને જંગલમાં
વસતી શિકાર અને છુટથી ગુજારો કર-
નારી એક અનાઈ ભત્તિ; દાકરમ; કાળી;
કિસત. પશિમ હિંદુસ્તાન-ખાસ કરીને

નર્મદાના કાંઠા ઉપર તેમની વિશેષ વસ્તી છે.

ભિલેશુ, વિં. ભીં; કાષ્ટ પશુ રમત રમવાને માટે પાડેલા એ કે વધારે પક્ષમતિ પ્રત્યેક નજી તે; સામાવાળીઓ, સાથી, મિત્ર ગણાયો.

ભિખજ, પું. [સ] વૈદ; ઓસડ કરનારો, ચિકિત્સક.

ભિરતી, પું. [કા] ચામડાના કાચળામાં પાણી ભરી લાવવાનો ધંધો કરનારો; મલક વડે પાણી ભરવાનો અને ઊંટવાનો ધંધો કરનાર પખાલી. (૨) એ નામે ઝોળખાધી એક જાત.

ભિંગડું, નં. જાલ અથવા ચામડી ઉપરનું સખત યથ ગયેલું ઊંડું.

ભિંગારી, ઓ. ભમરી.

ભિંગારો, પું. ભમરો.

ભિંજરું, વિં. ધણા વાળવાળું; વિખરાયેલા વાળવાળું; ફેંકડું.

ભિંજવડું, કિં.સં. પલાળવું; ભીનું કરવું. (૨) પોતું-કુણું કરવું. (૩) સમજાવી પટાવીને પોતાના મતનું કરવું; લલચાવવું.

ભિંજવું, કિં.અં. ભીનું થવું; પલળવું. :- તે વસ્તુમાં ભિંજાયો.

ભિંડી, ઓ. જેની ઊંચાના રેસા નીકળે છે એવો એક ઊંડ. (૨) એક જાતના ઊંડની ઊંચ, કે જેના રેસાનાં દોરડાં વઢાણ વગેરે વસ્તુનામાં આને છે. આ ટુવેરના જેવો ઊંડ થાય છે અને તેની કાંઠીને પલાળીને ઊંચ ઉતારી લેવામાં આવે છે. એના રેસા-ફેલાની પાન મૂકીને વણાય છે. એની પાતળી દારીઓ વરાડા; રાંસો અને મોટા દોર વગેરે બને છે.

ભિંડો, પું. એક જાતનો ચાકનો ઊંડ. (૨) એ ઊંડને થતી છે સાત પાસાદાર આંગળી જેવી લાંબી સિંચ તે. એ ચાકમાં વપરાય છે. (૨) કાચર; હાંસ; આડખીલી.

કિં.પ્રં. ભિંડો મારવો=ફાંસ આરવી; આડખીલી નાંખવી. કહે. ભાદરવાનો ભિંડો-નવો નવો થોડા દિવસનો ઉદ્ભવ જુસ્સો, તાળે ટકે નહિ એવો ઉજાળો, તે ચાર દિવસના ચાદરણાં જેવું.

ભિંત, ઓ. [સં.મિતિ] માટી, ઘટ અથવા પથરનું ઉભું અને ઉંધું ચણતર; આડ ચણતર; દિવાલ; કોટડું. કિં.પ્રં. ભિંતે ચઢવું-અપકીર્તિ થવી; વગાવાવું; નિંદાવું; ફળેતી થવી; લોકમાં દુર્જીતની વાતો ને નિંદા થવી તે.

ભિંતડી, ઓ. ભિંત; દિવાલ.

ભિંતર, નં. દિલ; હૈકું; કાળજી; અંતર. :- કિં. પ્રં. ભિંતર દાઝવું; મનમાં-અંતઃકરણમાં લાગણી થવી; કાળજી બળવું; ઉંડું મનમાં ખટકવું. (૨) અંદર; માં; મહીલી પાસ, ઉંડાણમાં.

ભિંતરડી, ઓ. નાની ભિંત; દિવાલ બિલ્લું. ઉં. ગોળકેરી ભિંતરડી ને શેલડી કેરા દાડા.

ભિંદિપાલ, પું. [સં.] લગાઈમાં વપરાતું એક હથિયાર. (૨) વિં.ઓને ગોળા ફેંકવાનું યંત્ર-કરામત તે; ગોઠણ.

ભિંનું, વિં. જેની અંદર પાણીનો અંજ હોય એવું; આદ્ર; પાણીએ પલળેલું; ભિંનયેલું; લીલું; હવા-જેનવાળું; સુકું નહિ એવું તે.

ભિંસવું, કિં.સં. ભચરડવું; ચાંપી દાખીને પીસવું. (૨) નિચોવવું.

ભીખ, ઓ. [સં.મિતિ] પોતાને નેમતી ચીજો બીજા પાસે કરચરીને માગવી તે; ખાવા પહેરવાનું લોકમાંથી દીનતા દેખાડી માગી લેવું તે. (૨) ગરીબ માગનારને આપેલી ચીજ; ખાવાનું વગેરે તે. (૩) ધરનું ન સહેથી માગી તાગીને જેળવેલું હોય તે. :- ભીખનાં લુગડાં પહેરાવે તો લાઇ છેવે બિલ્લા; ચાચના; માંગ. કિં.પ્રં. ભીખ માગવી ચાચના કરવી, માગવું નિર્ધન

થઈજવું કહે. ભીખનાં હાલ્યાં શિકે ન ચઢે ભીખથી મુંડી બંધાય નહિ ભીખ તેને બૂખ થી ? જેને યાચના કરવી છે તેને શા સંતાપ. ભીખની બહેન ચાકરી=નોકરી ભીખ જેટલીજ હલકી આજીવિકા છે. ભીખ કરતાં બૂખ સારી=માગીને ખાવા કરતાં બૂખ્યા રહેવું સારું. ભીખને માથે બાઠ-ગમે તેવી મોટી હોય તોપણ ભીખ છે તે જુદું-તિરકાર કરવા જેવી છે.

ભીખવું, કિં.અ. માગીખાવું; યાચના કરવી; આજીજ કરી અથવા ગરીબી દેખાડીને વગર બદલે બીજાની પાસેથી પોતાને જેમવું હોય તે માગી લેવું તે; ભીખ માગવી.

ભીછરા, વિ. બરડ; ઉભા ને કડકવાળા. ઉ. ભીછરા ભૂર દેશ. રત્ના.

ભીજ, સી. ભનાશ; ભેજ; કાષ્ટ ચીજમાં રહેલો જળાંશ તે. (૨) લુણા.

ભીડ, સી. બધા જણનો એક ઠેકાણે થયેલો જમાવ તે; સંક્રાંતને એસવા કે ઉભા રહેવા જેવી હાલત તે; ગીરદી, ઠંડ; ભરાવો; સંક્રાંત; માગ નહિ હોવો તે. (૨) તંગી; ઝોછપ; છુટથી આપી-વાપરી શકાય નહિ એવો જે ઘટાડો-ઘટ તે. (૩) અડચણ; હરકત, નડ; મુશ્કેલી. કિં. પ્ર. ભીડ ભાગવી- તંગી કે મુશ્કેલીને વખતે મદદ કરતી; અણીએ કામ ભાગવું. ભીડ ટાળવી, ભીડ પડવી-ઘટ જણાવી; ઝોછપ લગાવી; તંગી પડવી થરાણે પુરું થવું. કહે. પડોસીથી કંઈ થર ધણીની ભીડ ભાગે ? ભીડમાં હાથ=રાપરવાની છૂટ નહિ હોવી ટાંચમાં ઝોછપમાં હોવું. :-હમણાં મારા હાથ ભીડમાં છે.

ભીડવું, કિં. અ. એક બીજાની સાથે ચમ-સીને એસી રહે એમ વાસવું-બંધ કરવું તે. :-આરણાં સારી રીતે ભીડજો; જેરથી કામીને વાસવું. (૨) બેઠવું; વ્યથામાં બા-

લવું; છાતી સરસું ચાપવું; આલિંગવું; જે-રથી શરીર સાથે અડકાને રહે એમ પહે-રવું; -કરવું; કસાંને બાંધવું-ધરવું; જેરથી ખોસવું. :-અજી ભીડવો; ઘાટડી ભીડવી. (૪) અડીજવું; દાખલ થઈજવું; ધુસવું; પેસીજવું. :-ભીડી જવું. :-સભામાં ભીડજો. ચૂકાને શરૂપુંખરે' અડકતાં, બે એમ ભાયા ભીડી; ઝોઢવું છે મૃગચર્મ; બાંધિત કરી, છાતી ચૂચી બરમથી.

ભીડી, જી. ભિડી.

ભીત, સી. ભિંત; દિવાલ. (૧) [સં. ભીત] બીનેલું; ભય પામેલું.

ભીતિ, સી. [સં.] ભય; બીક; દહેશત; ડર.

ભીતો, પું. ભિંતમાંના ભારવટિયો; ચીકલ-વટ. (૨) ભિંતપરનો-સાથેનો ચાલલો.

ભીતું, વિ. ભિંનું; પલ્લેલું; પાણીનાળું; સૂકું નહિ એવું; આદ્ર. ૩૦ પ્ર. ભીના બહિં દલવા=બહુ મહેનત પડે એવું કામ કરવું; પુરાપરિશ્રમનું કામ તે; બહુ મુશ્કેલ કામ.

ભીમ, વિ. [સં.] ભયંકર; વિકરાળ. (૨) ભારે; મોટું. (૩) ના. પાંચ પાંડવોમાંના એક ભાઈ. એ બહુ બળેથી ને કસરતી ચોખેા હતો.

ભીમઅગિઆરસ, સી.નજે સુદિ અગિ-યારસ તે; નિર્જળા એકાદશી.

ભીમડ, ન. નાનાં બાળક મોં બીડી તથા ઝોઢ ફૂડાવી થુંક ઉડાડે છે તે. ભીમડક ઉડાડવાં, એમ કહેવાય છે.

ભીર, સી. ભીડ; મુશ્કેલી. ઉ. જીરભાંજન શીભગવાન.

ભીર, પું. ભિમ્ભ; સામે રમનાર; સામે ભી-ડનાર. (૨) સમોવડિયો; સાથી. ભેડિયો.

ભીર, વિ. [સં.] ભયસીલ; બીકજી; ડરકં.

ભીરતા, સી. [સં.] બીકજીપણ; ભયસી-લતા. (૨) બીક; ડર; દહેશત.

બીજી, પું. [સં. મિલ્લ] પત્રિમ દિંદર્માન-
મદાની ખીજીમાં વસતા અસત્ર જંગલી
લોકની એક જાતિ; કિરાત; કોળી; કા-
કરકા.

બીજરી, સીં. બીજ જાતની સી; બીજની
સી તે.

બીજણ, [સં.] ભયાનક; ગિયારણ; કરાવ.
(૨) મોટું; દારણુ.:-બીજણ યુદ્ધ.

બીજમ, [સં.] ભયંકર. (૨) મોટું; દારણુ;
કારમું.:-બીજમ પ્રતિજ્ઞા (૩) નાં ચં-
દ્રવંશી જ્ઞાન્તનુ રાજ્યનો ગંગાને પેટ અ-
વતરેલો પુત્ર; ધૃતરાષ્ટ્ર અને પાંડુનો ભાઇ.
પાંડવો ને કૌરવોના પિતામહ. મહાભાર-
તના યુદ્ધમાં એ સેનાપતિ હતા, ગગિય.

ભુ, નં. પાણી; જળ. બાળભા.પામાં.:-મા ભુ
પા. ભૂ.

ભુએ, પું. મેલી વિદ્યા જાણનારો; ભૂતપ્રેત
કાઢનારો; ધુણાવનારો; પંચાક્ષરી. કહે-
ભુઆના ભુઆ ને જગરિયાના જગરિયા.
:-શહેના શહે ને ચાકરના ચાકર. (૨) રે-
તીમાં ઉપરથી પહોળું ને તલે સાંકડું
ગોળ ભોઠા કરી તેમાં દબાઈ રહેનારો
ભુઆ જેવડો એક છવડો. (૩) પાણીના
જરને લીધે જમીનમાં પડતો ઉંડો
ભોડ-ગર્ત, બખાડ-કાણું તે. પોચી ને
અંદરથી પોલી જમીનમાં ચોમાસાને દહાડે
ભુઆ પડે છે.

ભુડી, સીં. કાઈ પણ ચીજનો ઝીણા ગર
તે; કંછણ વરતુને ખાંડી, ભાગી અથવા દળીને
ખનાવેલું ચૂર્ણ તે; ઝીણા કણકણ જેવી ક-
કડીઓ તે; રજ.

ભુડેભુકા, પું. ચુરેચુરો; કકડે કકડ; ભાગીને
ખંડ ખંડમાં વહેંચાઈ જતું તે.:-રજેખી
હાથમાંથી પડતાં વાંત ભુડે ભુકા થઇ ગઈ.

ભુકો, પું. નાના મોટા કકડાઓના જથ્થો-ચૂ-
રો તે; ચૂર્ણ; ગર. ભાગીને નાના નાના
કકડા થઇ ગયેલું હોય એવું તે; જેર;

ચુરો; ભુકી. કિં. પ્રં. ભુકો થઇ જતું.:-
ભાગીને નાના કકડા કકડા થઇ જતું તે;
જંગાર.

ભુકત, વિં. [સં.] ખાધેલું; ભોગવેલું.

ભુકાવવું, કિં. સં. ભોગ કરાવવો; જમ-
ડવું; આરોગાવવું.

ભુકિ, સીં. [સં.] ઉપભોગ ભોગવવાનું મ-
ળવું તે; સંસારના લકાવા લેવા તે. (૨)
ખાવું-ભોગવવું તે. (૩) ભોગવવો.

ભુખડું, વિં. ભુખાળવું; જેને ખાવાની ઇચ્છા
હોય એવું; ભુખે પીડાતું હોય એવું; કં-
ગાલ; ગરીબ; દીન; ખાવા પીવા તથા
પહેરવાને જેની પાસે કંઈજ હોય નહિ
એવું; નિર્માલ્ય; ભુખુક્તિ. (૨) ગરભુ; તં
ગીમાં આવેલું. ભુખડું ખારસ-ભુખડી ખા-
રસ=અગિયારસ કરેલી હોવાથી ખારસને
દિવસે પારખ્યાની આતુરતાથી રાહ જોતું
હોય એવું; ખાઉખાઉની જેની દાનત હોય
એવું કંગાલ; ગરીબ; દીન.

ભુખર, વિં. ભુંખર. (૨) પું. વડાજીને
ઉત્તર તરફનો જે પવન લાગે છે તે; ઉત્તર
દિશાનો વાયુ.

ભુખાળવું, વિં. જેને સારી ભૂખ લાગતી
હોય અને જેને વારંવાર ભૂખની અસર
થતી હોય એવું; ખાઉનીજ દાનતવાળું;
જેની ભૂખ મરતી ન હોય એવું; જ્યારે
ને ત્યારે ભૂખું ને ભૂખું હોય એવું;
ભુખુક્તિ; ખાઉંપર; ભુખડું.

ભુચિયો, વિં. ભાગી જાય એવો; કારડો-કાંક.

ભુજ, પું. [સં.] ખાનાની ખેંચા ભુજે લ-
ખડો આંગળીવાળો અવયવ; કર; ખાલ-
ભુજડ=હાથ રૂપી દંડ તે; હાથ.

ભુજ, પું. [સં.] સાપ; અહિ; નાગ.

ભુજવું, ભું. ભુંજવું; શેકવું; દેવતામાં કે દેવ-
તા ઉપર મૂર્તી ખાવાને ચોગ્ય કરવું.

ભુજંગ, પું. સાપ; નાગ. (૨) સોદો-હુએ
માણસ; કામીજન; કામુંક.

શબ્દગમ, પું. [સં.] સાપ; નામ; અહિ.
 શબ્દગી, પું. બાર અક્ષરનો એક છંદ; શુ-
 બ્દગમ્યાત; એમાં ચાર ય ગણ આવે છે.
 ઉં. હલા કેમ આહાર બૂલું પિતાજી.
 શબ્દ, સ્ત્રી. હાય; કર; બાહુ.
 શબ્દચાર. વિ. હલકી ચોરીઓ કરનાર; કં-
 માલિયતને લીધે મકાઇના શબ્દ ચોરી ખા-
 નાર.
 શબ્દક, પું. મકાઇ ડોડો; જેમાં મકાઇના ક-
 થુ હોય તે કુંડ-કથુસર્ણ તે.
 શબ્દકું, વિ. શરમિંદુ; આશિયાળું; નિસ્તેજ;
 અપ્યું.
 શબ્દકું, ભાગવું.
 શબ્દકસ, સ્ત્રી. શુરકસ; નાનાં ઊકરો. (૨)
 પરચુરણ-સેનલેખ થઇ મયેલી ધણી વ-
 સ્તુઓનો ખીચડો-મિશ્રણ તે. (૩) ગર;
 શુકા; અવશેષ.
 શબ્દક, નં. ભૂત; અવગતિયો છવ; પિશાચ.
 (૨) મંદુ; અને તરેહવાર દેખાવનું હોવાથી
 ખીક લાગે એવું-માણસ તે.
 શબ્દકો, પું. ખડી જેવી ચીકણી ને સુંવાળી
 માટી. આ માટી ધોવામાં વપરાય છે.
 (૨) મેલો અને બિહામણો માણસ.
 શબ્દાવળ, સ્ત્રી. [સં. મૂલાવલી] શૂનોની
 ધાડ-ટોળું તે; જુદી જુદી જાતના બૂ-
 તોનો સંઘાત. :-સ્મશાન, એટલે શબ્દાવળની
 ખાટ થી.
 શબ્દાં, નં. નહિ બરાચેલા અને પાક્યા પહેલાં
 મુકાઇ મયેલા ટુવેરના ઘણા; ટુવેરના કા-
 ચલાં.
 શબ્દકવું, કિં. સં. મોહ લગાડવો; પોતાને વશ,
 પોતે કહે તેમ કામું માણસ કરે એવું
 બનાવવું; ભ્રમિત કરી દેવું; બીજને
 દેખે-સાંભળે નહિ, માત્ર એક જણનેજ
 દેખે અને સાંભળે માને એમ શેલું કરવું;
 મોહનમંત્રથી વશ કરવું. (૨) ઉત્તરવું;
 કમવું; ભરમાવવું.

શુરકસ, સ્ત્રી. ધણી બીજોનો મિત્ર હમ;
 પરચુરણ-સારી નકારી સૌ એકઠી કરેલી
 બીજોનો જથ્થો તે. (૨) નાનાં નાનાં
 ઊકરોની ટોળા તે.
 શુરકી, સ્ત્રી. બીજને પોતાને વશ કરે
 એવી સત્તાવાળી મંતરેલી રજ-ભસ્મ તે.
 (૨) એક જથ્થો બીજની ઉપર ફિદા ફિદા
 થઇ રહેવું. તેનામાં સર્વસ્વ માનવું તે.
 (૩) મોહિની; શેલું લાગવું તે. કિં.મં.
 શુરકી નાખવી=મોહન મંત્રથી વશ કરી
 લેવું; પોતામાં શેલું કરવું; ભ્રમિત કરી
 નાખવું; ભોળવવું; મોહિત કરવું. :-આવાએ
 તેલના કચોળામાં કંઈ નાખ્યું એટલે તે
 તેની પાછળ ગઇ. હાય હાયરે બાપ !
 એ તો આવાએ શુરકી નાખી.
 શુરસી, સ્ત્રી. જનોઇ દીઠ વહેંચી લેવા માટે
 ખાદ્યાણને યજમાને આપેલી બાંધી રક-
 મની દક્ષિણા તે; વદાય દક્ષિણા તે.
 શુરાટ, પું. શુરા જેવો જે આભાસ-રંગ લાગ્યા
 જણાવી તે; શુરાપણું; કંઈક શુર લાગવું
 હોય એવું તે શુરાશ.
 શુરાટું, નં. શુરા રંગનું મટોકું; શુરી માટી;
 ગોરાટું.
 શુરાશ, સ્ત્રી. શુરાપણું; ગોરાપણું; શુરાટ.
 શુરાટું, વિ. શુલું પડવાથી મજરાઈ મથું
 હોય એવું; જલમાં યંચવાનું હોય એવું;
 બે બાકળું; ભ્રમિત; ભરમાયેલા જેવું;
 જૂલું પડેલું.
 શુર, વિ. રાતો કાળો અને પીળો એ ત્રણ
 રંગના મિશ્રણથી જે રંગ થાય તેના જેવું;
 જરા રતાશવાળું. (૨) ગોર; ગોર; :-
 શુરાલોક. શુરિયો-ગોરા; શુરોપીયન.
 ઉં. ક્યાંથી આવ્યો પિટયો શુરિયોર,
 માથે ટોપી ને શુરા વેશર.
 શુરકેણું, નં. એક જાતનું મોહું વેશણ. રમે
 શુર હોવાથી શુરકેણું કહેવાય છે. એ
 કાના અને પાકના કામમાં આવે છે. એનું
 પાણી પાપ કરવામાં વપરાય છે.

શુભકર્મ, વિ. વારંવાર કાષ્ઠશત-૧૨૮ વગેરે વિસરી જાય એવું; જેની પાદદાસ્ત સારી ન હોય એવું; વારંવાર જૂલ કરે એવું.

શુભચુક, સ્ત્રી. જૂલચુક; ગણતરીમાં કામ-કાજમાં થયેલી જૂલ તે; સાધારણ ચુક ખામી તે; કસર; ફેરફાર; ખોટ. ૩૦ પ્ર. જૂલચુક લેવી દેવી; સરતચુકથી જે ફેરફાર થયેલો હોય તે સુધારવો-આપવો લેવો.

શુભચાપ, સ્ત્રી. શુભાવીને-ભોળાવીને ધરપો મારવો તે; ફરજ; હેતરવું તે; આકુઅવળું સમજાવવું તે; જૂલ ખવરાવીને કામ કાઢી લેવું તે.

શુભશુભામણી, સ્ત્રી. શુભાપટ્ટી જવાય એવું જે તે; સહજ જૂલ થઇ જાય એવી અટપટ્ટી બાજી-ખેલ, રચના તે; જૂલ થાય એવી યુગ્મવણી. :-સંસારની જૂલ શુભામણી બહુ જખરી છે; શુભશુભામણી **શુભશુભામણી,** વિ. યુગ્મવણી ભરેલું; જૂલ થાય એવું; અટપટ્ટું; અમમાં નાખી દે એવું શુભાવી ભોળાવી દે એવું.

શુભવણ, સ્ત્રી. શુભચાપ શુભવણી.

શુભવણી, સ્ત્રી. જૂલવું તે; જૂલ થઇ જવી તે. (૨) અમ; વિરુદ્ધિ.

શુભાવવું, કિં.સં. જૂલે તેમ કરવું; યાદ આવે નહિ એમ કરાવવું. (૨) ગણતા કામ કરતાં અનુક્રમ તોડાવવો; જૂલ ખવરાવવી; ચુકવવું. (૩) હેતરવું; કઠવું; ભરમાવવું.

શુભાવો, પું. જૂલ પડવી તે; જુલ; ચુક. (૨) હુકું સમજાવવું તે; હેતરવું તે; સમજ-ફેર; કામધ.

શુભ, વિ. શુભકર્મ. (૨) ખરીયાત-વસ્તુ વગેરે ચુકી ગયેલું; અમિત; જૂલો ગયેલું હોય એવું. :-હોકરો શુભો પડ્યો છે. (૩) મોક્ષત; મુખ્ય; આમ તેમ આ 'મારે' એવાં આતુર વળખાં મારતું. ઉં. શુભો

શું ફેર છે રે શુભો ભવકૃપમાં પડ્યો. કાષ્ઠમાં કાષ્ઠનો ભાસ માનવો તે.

શુભ, પું. ખિલાડીનો ટોપ જમીન અથવા લાકડાં ભિન્નઈ તે ઉપર ઉઘી નીકળેલો જે છત્રાકાર તે; શુંછફાડ; કુતરાનો કાન. **શુભન,** નં. [સં.] જગત; લોક:-ચોદ ભોવન. સાત ઉપર ને સાત નીચે. ત્રિશુવન-સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાતાળ.

શુભલોક, પું. [સં.] જુલોક અને સૂર્ય એ વચ્ચેનો પ્રદેશ તે; સિદ્ધ અને અધિઓને રહેવાનો દેશ તે.

શુભો, પું. શુભો, મેલી વિદ્યા જાણનારો; જૂતપ્રેત કાદનારો; કુણાવનારો.

શુરાંડી. [સં.] એક હથિયાર; અગ્નિ.

શુશકો, પું. હાથેથી નીચે કુદી પડવું તે; કુદકો; શુરકો.

શુસડવું, કિં. સં. લખેલું છેકી નાંખવું; રદ કરવું.

શુસડવું, કિં. અક્ષર ચિત્ર વગેરેને હાથ વતે ખસી નાંખવા; કાઢી નાંખવું; ધસી નાંખવું.

શુરકો, જુ. શુસકો.

શુઆં, નં. પાણી. કિં. પ્ર. શુઆં ભરાઇ-જવા=ચાકીજવું; હારીજવું.

શુઈ, સ્ત્રી. [સં. મૂમિ] ભાય; મૂમિ; જમીન. (૨) જેતર.

શુંકવું, કિં. અં. ગધેડાનું ખોલવું.-આડવું; ભોળો કરવું. (૨) વગર સમજે ગમે તેમ ખોલવું.

શુખફ, વિ. ઉપદાઇ-ઉડી ગયેલા રંગનું; અસલ રંગની લાકડા વગરનું; રાખોડિયા રંગનું.

શુગરા, પું. શેફલા-ધર્મ ચણા વગેરે તે.

શુગરેડ, સ્ત્રી. તપેલી રાખ.

શુગળ, સ્ત્રી. ધંતુરાના ફૂલના આકારનું કુંદીને વગાડવાનું લાંબી નળીનું વાળું; કુંદીને વગાડવાની લાંબી નળી તે. (૨) બારણું લોકવાની લાકડા કે લોહાની આડી: સામેલા જેવો લાકડાનો ધોડો કે જે

ખારણું ઉઘડે નહિ તે માટે આડો ધલાય છે. ઉં ભાગી ભુગળો ઉધડયા દરવાજા, ખોડાણો. ૩૦ પ્ર૦ ભુંગળ વગરની ભવાખ-ખાલી ફળેતો; ધિંગાણું. ભુંગળભટિયું-ખૂખ લાંણું લખેલું કાગળિયું; લંબાણુ લખાણુ; લખેલા કાગળનો વિંટો. (૨) ટીપણુ.

ભુંગળિયો, પું ભુંગળ વગાડનારો.

ભુંગળી, સીં વસિ અથવા ધાતુની અંદરથી પોલો નળી. દેવતા ધમવાની ધમણી. (૨) જાતીપર મૂકી હૃદયના ધમકાર સાંભળવાનું દાકતરનું નળાકાર યંત્ર. (૩) કેમડી. ફેરવાળું નાકું; પેચની માદા નળી; ફેરભુંગળી.

ભુંગળું, ન૦ અંદરથી પોલો નળાકાર તે; ભુંગળી; નળી. કિ પ્ર૦ ભુંગળું પુ'કવું= વખાણુ કરવાં, દેવાળું કાઢવું; નાલાસી ખતાવવી; સત્યાનાથ જવું; નસંતાન જવું.

ભુંજરવાડ, સીં નાનાં નાનાં જાકરાની ધાડ ટાળું તે. (૨) ભુંડણનાં બચ્ચાંની ધાડની ધાડ તે.

ભુંજરવાડો, પું ભુંજરવાડ; નાનાં જાકરની વસ્તાર તે-ભારવો તે. ભુંડણુ ને તેનાં બચ્ચાંબચ્ચાંએ કરી મૂકેલી ગંદવાડ.

ભુંજવું, કિં સં દેવતા ઉપર શેકવું; વગર પાણીએ દેવતા ઉપર રાખીને ચઢવું-ખઈ કડક થવા દેવું; ગરમી આપીને તૈયાર કરવું.

ભુંજવું, કિંઅં શેકવું.

ભુંડ, ન૦ કુકર; ભુંગળી જેવા લંબા મેનું ટુંકા પગનું અને શરીર ખૂખ ભરેલું એવું એક ચાર પગ પ્રાણી; નરમ સ્વભાવનું ગંદુ અને વસ્તીમાં રહેનારું સુવર; વરાહ.

ભુંડણ, સીં ભુંડની માદા. (૨) ધણા જજી-તરવાળી સી. (૩) ગંડી ગોગરી સી.

ભુંડણી, સીં ભુંડણ.

ભુંડમણિયું. વિં દેવી; ઝેરીલું. (૨) કપડી.

ભુંડાઈ, સીં ભુંડાણું; દુર્યંણુ; બદી. (૨)

મિનાકેસો; દેવભાવ, નકારાણું; ભુંડાચ.

ભુંડારા, સીં ભુંડાઈ.

ભુંડાળું વિં બિભત્સ; ભુંડું; શરમ આ એવું; નકાર; નિર્ભળ; ઉપાકું; ગાળદેવી.

ભુંડું, વિં નકાર; ખરાખ; દુષ્ટ; પાપી; અ-નીતિનું. (૨) વેરીલું; ખારીલું; દેવી. (૩) કપડી; મીઠું; અંતઃદેવી. (૪) કળિયો-કંકાશ કરવાથી કરે નહિ એવું; અસભ્ય; નિર્ભળ; દુર્જીત; દુર્યંણીથી ભરેલું હોય એવું. કહેં ભુંડાથી ભૂત નાસે=ભુંડું ભૂત કરતાંએ ખરાખ.

ભુંડું, ન૦ મોયું. (૨) વિં બોધક; અણુ-સમણ. (૩) બદસિકલ; બોડાળ.

ભુંભું, અં ભુંગળો એવો અવાજ તે; ભું-કણુ-ભુંઉ' એવો સ્વર તે; ભુંગળો અવાજ; -ભુંભું કરતી મોટર ત્યાંથી સપાટાબંધ દોરી જતી જણાઈ. (૨) રોવું તે. :-કોઈ ખરા અડે એટલામાં ભુંભું થું કરે છે ?

ભુંમું, ન૦ ધાસ સાંકા વગેરેનો જે ઝીણો ભુંકો તે. (૨) અનાજ ઉપરનાં છાંડોનો ભુંકો; થોથાં; જાડી કુશકી; જાલાં; કુશકા; ફેનારો વગેરે; નકામું ધાસ-ઝોડાં વગેરેનું કરતર તે. :-એના મગજમાં ભુંમું ભરેલું છે-અર્થાત્ સત્ત્વ વસ્તુ નથી.

ભૂ, સીં [સં.] પૃથ્વી; ધરા, જમીન; ભોંવ; ભૂમિ. (૩) ન૦ પાણી-ખાળભાખામાં. ૩૦ પ્ર૦ ભૂપીનું કરવું=મારી નાંખવું; પાય-માલ કરવું. (૪) વિં જન્મેલું ઉત્પન્ન થયેલું સ્વયંભૂ.

ભૂકંપ, પું [સં.] પૃથ્વીના કોઈ ભાગનું હાલવું તે; ધરતીકંપ; ભૂકંપ; ધરતી ડાલવી તે.

ભૂખ, સીં [સં. હુચુક્ષા] પ્રાણી માંજને પોતાના શરીરના પોષણ માટે શરીરમાં કંઈ ખોરાક લેવાની જે સ્વાભાવિક ઇચ્છા થાય છે તે; ખદવાની ભાવના તે; ક્ષુધા; ભુચુક્ષા, (૨) ઇચ્છા; લોભ; તુચ્છા. (૩) કોઈ પશુ સ્વાભાવિક લાગણીની ભાવના ભરવાની ઇચ્છા તે; જેની પ્રાપ્તિને માટે આતુરતા રહેતી હોય એવી જે મનો-

વૃત્તિ તે. (૪) તંગી; ઓછપ; ખોટ; મરજ. ૩૦ પ્ર૦ ભૂખ ભાગવી=ભેદએ તેટલું આપવું; તંગી-ઓછપ મટાડવી; તમ થાય એમ કરવું. ભૂખતરસ= ખાવાની અને પીવાની ઇચ્છા તે; ખાવા પીવાની લાગણીઓ તે. ભૂખ વેકવી=ભૂખ સહન કરવી; તંગીમાં રહેવું; ભૂખ લાગવી= ખાવાની-શરીરમાં ખોરાક લેવાની ઇચ્છા થવી. ભૂખટળવી=સંકાય જતો રહેવો- માતખર થવું. ભૂખ કાઢવી=ચાંપીને ખાવું. તમિ થાય તેમ ખૂબ ભોગવવું; ધણા દ- હાકાની તંગી-ભાવના હોય તે બધી સારી રીતે પૂર્ણ કરવી. કહે૦ ભૂખના જેવું બીજું કોઇ દુઃખ નથી, ભૂખ સૌથી ભું- ડી છે. લાલચ કીર્તિની ભૂખ રાગની પ- દવી પ્રાપ્ત થતાં એ ના મટી.

ભૂખમરો, પું. ભૂખમાચાં કરવી પડે તે; પુરતું ખાવાનું નહિ મળવાથી ભૂખે ચિમળાવું પડે તે; ભૂખથી મરવા જેવું થઇ જવાવું તે; ભૂખનું મરજી; ખોરાકનો સંકાય પડવો તે. :-મોંઘવારીને લીધે સારા સારા લોકપણુ હાલ ભૂખમરો વેઠે છે.

ભૂખર, વિ. જેમાં પાક થાય નહિ એવી ક્ષાર વાળી જમીન; નહિ રસાળ; ઉખર. ઉં ઉખર ભૂખર અવતીમાંએ વાત, આ- ખા વિષમાં વિખ્યાત. પ્રેમાનંદ.

ભૂખયું, વિ. જેને ભૂખ લાગેલી હોય એવું; ભુજાક્ષિત (૨) લાલચું; લોભી; મરજી; તંગીમાં હોય તેવું. કહે૦ ભૂખ્યો સિંહ ન તરજી ખાય.

ભૂગોળ, ન૦ [સં] ગોળાકાર પૃથ્વી તે; પૃથ્વીના ગોળા. (૨) સ્ત્રી. પૃથ્વીના ગોળા ઉપરના પર્વતો, નદીઓ, સમુદ્રો, નગરો અને બીજાં જે કંઈ જાણવા જેમ હકી- કત જેમાં આપેલી હોય તે પુસ્તક; પૃથ્વી- ની સપાટી અને તેની ઉપરની હકીકત વાળું પુસ્તક; ભૂગોળવિદ્યા. એ તો ભમી

ભમી ભૂગોળ ખગોળ, બીજે કહિં મનકું માન્યું નહિ રે.

ભૂગોળવિદ્યા, સ્ત્રી. [સં] પૃથ્વીની સપાટી- તલની હકીકતનું જેમાં વર્ણન આપેલું હો- ય તે શાસ્ત્ર-વિદ્યા. જેમાં ભૂગોળનું જ્ઞાન હોય તે.

ભૂચર, વિ. [સં] પૃથ્વી ઉપર ફરનાર. મ- નુષ્ય પ્રાણી વગેરે; જળચર કે ખેચર નહિ તે. જમીન ઉપર રહેનારાં અને જમીન ઉપર ચાલનારાં તે.

ભૂછત્ર, ન૦ [સં.] ખિલાડીનો ટોપ, કુતરા- નો કાન; પાણીથી ભિંજાયલાં લાકડાં વગેરે ઉપર ફટી નિકળતી વસ્ત્રપતિનો એક પ્રકાર-પુગ વગેરે તે.

ભૂત, ન૦ [સં] જન્મતાનું એક તત્ત્વ. પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ અને આકાશ, એ પાંચ મહાભૂત કહેવાય છે. (૨) પૃથ્વી ઉપરના દેહધારી જીવ તે; લોક; દેહી; શ- રીર તે. ઉં જેણે આમંત્ર્યું છે ભૂતમાત્ર. જુઠા જાવ શું ભૂતે તે જામાત્ર. (૩) સં- સારમાંના કોઈ ભાવમાં મન રહી જગ્યાથી જીવ જે અવગતિને પામે છે તે; જીવની તે સ્થિતિ કે જે સ્થિતિમાં તે હમેશાં ભટક્યા કરે છે; વિશાય; પ્રેત:- ભૂત; આંપડી; પ્રેત; પિશાય; પ્લહરાક્ષસ; ખગ્વીસ વગેરે. (૪) વિ. ગત; ગયેલું; અતીત:-ભૂતકાળ. (૪) વિ. પાછલું; ગુ- દસ્ત. (૫) વાળું; રૂપ; સમાન:-આશ્રય ભૂત; અંગભૂત. લાયક; યોગ્ય. ૩૦ પ્ર૦ ભૂતભરમા=ધણા ઉમેદવાર હોવા; ધણા લોક મરજી હોવા. દુઃખ આવી પડવાનો ભય હોવો. ભૂતભરાવું=વેલું લાગવું; ધનમાં ચઢવું; વાંકું પડવું; રિસાવું;-વળી આ- જ તમને શું ભૂત ભરાયું છે? (કિં ૩૦ ભૂત વગમવું; ભૂત વગગાડવું. કહે૦ ભૂત ગયું ને પલિત આવ્યું ભૂત ભુરકા મારે ને હતુમાન હડિયો કાઢે=સપાટ મેદાન હોવું, ગરીબી હોવી તે; જેમાં કંઈ સરસામન હોય નહિ તેવું.

જાતકાળ, પું. ગયેલો વખત તે; જાતકાળ
રેખાનારો કાળદર્શક શબ્દ.

જાતખાતું, નં. જાતને રહેવાની જગ્યા;
જેમાં જાતનો વાસો હોય એવું સ્થાન-
જાતનું ઠેકાણું.

જાતળ, નં. [સં.] પૃથ્વીની તર્ર સપાટી;
તળની જમીન; તળિયું.

જાતિ, સી. [સં.] આગ્રાહી; બહતી; ઉદય.
(૨) પ્રજાતા; ગોરવ. (૩) મોટપણ; મોટી.
(૪) કલ્યાણ; દિતસિદ્ધિ; એધર્મ; વૈભવ.

જાતેવ, પું. [સં.] બ્રાહ્મણ; દિવ; વિપ્ર.

જાતેર, પું. [સં.] પૃથ્વીને પર્વતને ધરનાર
તે; કૃષ્ણ. (૨) શૈમનાગ. (૩) રાગ.

જાનિંબ, નં. કરિયાતુ; કરિયાતાનો છાંડ.

જાપ, પું. [સં.] પૃથ્વીનું પાલન કરનાર તે;
રાગ; પૃથ્વીપાળ.

જાપકલ્યાણ, પું. કલ્યાણ રાગનો એકભેદ.

જાપતિ પું. [સં.] જાપ; રાગ; પૃથ્વીપતિ.

જાપાળ, પું. [સં.] જાપ; રાગ; જાપતિ.

જાણા સી. [સં.] પૃથ્વીની છાયા; પૃથ્વીના
ગોળાનો તે પડછાયો કે, જે સંદ ઉપર
પડતાં પ્રકાશ થાય છે.

જાણાર, પું. [સં.] પૃથ્વી ઉપર ગયેલો
પાપનો ભાર તે; પાપપુંજ.

જામખરેષા સી. [સં.] વિધુવૃત્ત.

જામડંળ, નં. [સં.] પૃથ્વીનો ગોળાકાર તે;
જેમાં તમામ પૃથ્વી આવી જાય તેવું
વર્તુલ-ગોળાકાર તે; સખળો જાપ્રદેહ તે.

જામિ, સી. [સં.] પૃથ્વી; જમીન; જુઈ ભોંય.

(૨) પૃથ્વીની સપાટી તે; તેનો એકાદ
પ્રદેશ તે. (૩) ખેતર; ક્ષેત્ર. (૪) તટબંધી;
સપાટી; તળ. માલની ગોઠવણ તે:-સ-

ખૂમિના મહલ બંધાયા. (૫) સ્થળ;

સ્થાન; ઠેકાણું; પુદ નાટક ને આપણ વ-

એવું સ્થાન. :-રંજભૂમિ. (૬) પ્રસ્તાવના;

પ્રસ્તાવ; ભૂમિકા.

જામિકા, સી. [સં.] જામિ; સ્થળ; જમ્મા;
સ્થાન. (૨) ગાનની ઉત્તરોત્તર ચઢતી સાત

સ્થિતિઓમાંની એકાદી તે. (૩) જ;
તળું. (૪) પુદ, નાટક વગેરેનાં સ્થાન તે.
(૫) પ્રસ્તાવના.

જામિતિ, સી. [સં.] જમીન માપવાની વિદ્યા;
જમીન પરનાં અંતરો તેમજ જમીની જુદી
જાતની આકૃતિઓનું માપ લેવાની વિદ્યા
તે; રેખાગણિત.

જામર, વિ. મૂર્ખ; અજ્ઞમનુષ્ય; બાધ; અગાતી.

જામિ, વિ. [સં.] પુણ્ય; ધર્મ; અન્યંત.

જામર, નં. [સં.] એક જાતનું ઝાડ અને
તેની છાલ તે. જામર પત્ર આમળ જમારે
કામળ ન હતા ત્યારે લોકો જામરની છા-
લનો કામળ તરીકે ઉપયોગ કરતા હતા.

જામરપત્ર, નં. જામરપત્ર; જામર નામના ઝા-
ડની પાતળી ને સુંવાળી અંતરજાલ.

જામર, સી. ચૂક; ખોટ; ખામી. (૨) ગદ્યક્ષત;
વિસ્મૃતિ; જુલ્હો (૩) મોઢ; ઉતરાવું
તે. (૪) ખોડ; સાઈ-પરોપર નહિ એવું
તે. કિં. પ્રં. જામર કરવી=ચૂકવું; ખામી
આવવી; વિસરી જવું; યાદ ન હોય એવી
સ્થિતિમાં આવવું તે.

જામરવું, કિં. અં. વિસરવું; યાદ નહિ રહેવું;
ચૂકીજવું (૨) આડું જવું; ગદ્યક્ષત કરવી.
(૩) ખોડું કરવું હોય એવી હાલતમાં આ-
વવું. (૪) અકલ્પ ગુમાવવી; એવકલ્પ બનવું.
(૫) ધાપ ખમજવી. (૬) મોઢમાં ફસાવું;
જામ થવી.

જામરક, પું. [સં.] પૃથ્વી અને પૃથ્વી ઉપર
રહેનારાઓ તે; મૃત્યુલોક.

જામરકાકા, સી. [સં.] પૃથ્વીની જાણી-
ધાર તે; જમીનની જાણી મહી જે સમુદ્ર
માં ગયેલો હોય તે; જામર.

જામરિ, સી. [સં.] જમીનની સાંકડી પટ્ટી
અથવા જે જાણી યદ્ય સમુદ્રમાં ગયેલી
હોય તે; જામરકા.

જામરજી, નં. [સં.] ધરણી; અલંકાર; જામીનો;
સમુદ્રાર. (૨) શોભા; શોભાવનાર દીપાવે-

કીર્તિ કરાવે- સુંદર સાંરે દેખાડે એવું
તે:-કુળબુધ્ધ

ભૂપિત, વિં [સં] શાભાવેલું; સુશોભિત;
શુભગારેલું; અલંકૃત.

ભૂતરવેષા, ઓં [સં] પૃથ્વીના તળ ઉપ-
રના થરો સંબંધી જેમાં જાણ્યાનું હોય
તે વિષા. ભૂમિની રચના સંબંધી હકી-
કતનું સાચું તે.

ભૂતરવેષા, પું [સં] પૃથ્વીના તળની ર-
ચના સંબંધીનું જ્ઞાન ધરાવનાર વિદ્વાન તે;
ભૂમિના થર કેવી રીતે બંધાયેલા અને તે
જ્ઞાના તથા ક્યારે બંધાયેલા હોવા
જોઈએ, વગેરે જાણતો જાણનાર.

ભૂકુટી, ઓં [સં] બ્રૂકુટિ; બે ભમરો વચ્ચેને
ભાગ તે; ભવું; ભમર.

ભૂચવાર, પું [સં] યુદ્ધવાર.

ભૂચ, નં [સં] સેવક; ચાકર; નોકર; દાસ.

ભૂગ પું [સં] ભમરો; બ્રમર; ૫૬૫૬.

ભે, પું ભય; ભો; બીક; ડર. ઉં હું તો
અહાંમાં ભે કોનો નવ ધરં. (૨) ભેખમ,

ભેક, પું [સં] દોઝો; મેડક.

ભેખ, પું [સં.મિશ્ર] બિખારીનો વેપ
લેવો તે; બિખારીવેપ; ગૃહસ્થ વેપ છોડી
દેવો તે; વૈરાગ્ય; સંસારભાવ તે. ઉં
ભેખ ઉતારો રાજા ભરથરી. (૨) મોજ-
મજા, સુખો પલોગ ને વેખવ છોડી દઇ
અમુક એકાદી અર્થસાધના પાછળ મ-
ચવું તે:-કોઇ કામ ભેખ લીધા વગર
ખનવું નથી; બિશ્વાસ. (૩) સાધુ;
વૈરાગી. કિંમત ભેખ લેવો; દુનિયાદારી
છોડી દેવી તે; સાધ્વની સિદ્ધિને મારે
ખીજા અથોનો કરેલો ત્યાગ તે. જંગી
સેચીવેપ તે.

ભેખડ, ઓં મચેલીનું મોટું ગમ્મિયું; નદી-
તળાવ વગેરેના તીર-કાંઠાના ઉંડા બંધ
કિનારાનું મોટું માટીનું ઢેકું-માટીની
ખડક; કિનારાની માટીનો ઝડુની રહેલો

ભાગ તે. (૨) નાણાનો ઢગ; ભારે-મેટી
રકમ:-હમણાં એમને ભેખડ પાળી છે.
કિંમત ભેખડાવું=ભેખડ ધરાવણ પક-
વાથી પડી જાયવું; ભેખડ સાથે પડવું;
ભેખડને લીધે પડી જાયવું. ભખડો પડી
પડીને કિનારો પૂરી જવો. ચહેર તરફ
નહી કિનારાની સરહદ-ભેખડાય છે, અ-
ર્થાત ભેખડો પડી પડીને ચહેરની સરહદ
ઝાણી થાય છે.

ભેખધારી, પું જેણે ભેખ-ભીખી ખાધો
વેપ લીધેલો હોય તે; સાધુ; વૈરાગી.

ભેગ, પું ભેગ; મિશ્રણ; મેળવણી. (૨)
એક ચીજનું બીજાની ભેગું હોવું તે:-
પછમાં જવો ભેગ છે. કિંમત ભેગ
કરવો=અમુક એક ચીજમાં બીજી ચીજ
સામેલ કરવી, જણાવ કે સમન્વય નહી
તેમ મેળવવી; ભેગું કરવું તે.

ભેગવડું વિં મિશ્ર; મેળવણીયું. બે વજુ
વસ્તુનું મિશ્રણ હોય એવું; એકથી
વધારે વસ્તુ જેમાં ભેગાયથી-ભેગી થયેથી
હોય એવું; :-ભેગવડી દાળ ઝારો.

ભેગાભેગું, અં સાથે સાથે; મહિં અમુક
એમ; સાથે લાગુ; એકની સાથેજ બીજું
એમ.

ભેગું, વિં એક બીજા સાથે ભળેલું હોય
એવું તે; મિશ્ર; મિશ્ર થયેલું; ભળેલું;
સાથે મળેલું. (૨) અં સાથે; એકબીજામાં
એક બીજાનું એકત્ર હોય તેમ
જોડે; સંગે:-તમે મારી ભેગા આવજો.
હું એના ભેગો વેપાર કરું છું.

ભેચક, વિં બીકથી આણું થઈ ગયેલું;
બીનેલું. (૨) મુંજાયલું; ગાભરં.

ભેચો, પું ભરાવો; પાણી વગેરેથી ખૂપતર-
ખોળ હોય એવું તે; રહેખચો. (૨) ચમિ-
દોવત; જોર; આપ. કોઇ ચીજનો એક દ
જગાએ ખૂબ ભરાવો-જમાવ હોય તે.

ભેજ, પું બિનાશ; ખારને લીધે ઉત્પન્ન
થતી આદ્રતા. હવા (૨) જમીન

વગેરેનું બહાર અને અંદરથી પલળી જવું તે; અંદરની બિનાશ. (૩) ટાટોક; દુ.દેનની શરદ હવા તે. ૩૦ પ્ર૦ બેળ થવા = વરસાદથી જમીનની સપાટી પલળીને અંદરની બિનાશ સાથે એક થઈ જવી તે. ઉપલી કોરી જમીન અને નીચલી ભીની જમીન પલળીને એક સરખી પોચી થઈ જવી તે. બેળ થાય ત્યારેજ ખેડુતો હળોતરાં કરે છે.

બેળું, ન૦ જ્ઞાનશક્તિવાળા તંતુઓ જેમાં યુગ્માયેલા હોય એવો માથાની ખોપ- માનો પોચો લોચો; માંસ ને જ્ઞાનતંતુઓથી ભરપુર મરતકમાનો અવયવ. (૨) અક્ષલ; જુદા; મતિ; સમજસક્તિ. (૩) મગજ. કિં ૫૦ બેળું ફાટી જવું=મગજ ખસી જવું; ગાંડા થવું. બેળું ઠેકાણે રાખવું= ચળી-હલ્લત નહિ થઈ જવું; મન સ્થિર રાખવું. બેળું ખસવું=મગજ ચસકી જવું =ચાત કરી કરીને અથવા સવાલ પૂછી પૂછીને કંટાળો આપવો; કાયર કરવું; સેતાપવું.

બેટ, સ્ત્રી ૦ બેટવું=મળવું તે; મુલાકાત; મેળાપ. (૨) અર્પણ કરવું તે; બક્ષીસ; ઉપહાર; નજર; યાદગીરી દાખલ એકાદી ચીજ ખીજને આપવી તે. કિં ૫૦ બેટ જવું=મળવા જવું. બેટ દાખલ કાપ વસ્તુ મોકલી આપવી. ઉં બરી ભરી આગલા મીઠી સાખ પતાઇને બેટ જશે લોલ. બેટ આપવી=જુલો થઈ કાપને કાપ વસ્તુ આપવી. બેટ લેવી. નજરાણું.

બેટવું, કિં સ૦ એક ખીજનાં અંગ એક ખીજની સાથે લિગાય તેમ મળવું; આ લિંગવું, કોટ વળગવું; ખભે ખભો અડ- કાડીને મળવું. (૨) મુલાકાત કરવી; મે-ળાપ કરવો; મળવું. (૩) લડવું; સામ સા-મા ઝડપવું.

બેટા, સ્ત્રી ૦ સામ સામ એક ખીજને અંગેઅંગ લિગાવીને મળવું તે; એક ખી-

જને વળગી પડવું તે. (૨) મ રામારી- લગઈ વગેરેમાં એક ખીજની સામ સામ આવી જવું તે.

બેટામણ, ન૦ બેટામણ.

બેટામણી, સ્ત્રી ૦ બેટ; મળવું તે; મુલાકાત; પ્રસંગમાં એક ખીજને કંઈ ઈન મબક્ષીસ વગેરે આપવું તે.

બેટાડવું, કિં સ૦ બે જણ એક ખીજને બેટ એમ કરવું તે; બેટાવવું.

બેટાવવું, કિં સ૦ બેટાડવું.

બેટિયો, પું ૦ બેટ કરાવનારો. (૨) મંદિરનો ભટિયો.

બેટો, પું ૦ મુલાકાત; મેળાપ. (૨) આલિંગન; કાટી. (૩) ઓચિંતા એકલા થઈ જવું તે.

બેડ, ન૦ મેહું; ઘેડું.

બેડિયો, પું ૦ વડ; ઘેટાનો કાળ; નાહર.

બેજું, ન૦ પુરા કરવાનું માટીનું વાસણ; તા-વણી.

બેહ, પું ૦ [સં.] જુદાં પડવું તે; તફાવત; ફરક; ફેર; અંતર; જુદાઇ. (૧) વિષ; ચીરો; તરક; કાપ. (૨) જ્ય મેળવવાના ચાર પ્રકારમાંનો એક પ્રકાર વિચ્છેદ; વિ-રોધ:-સામ; દામ; બેહ ને દંડ. (૪) જાત; પ્રકાર; તરક; રીત. (૫) મર્મ; ભરમ; ગુણ; છાની વાત; અંતરનો આશય:-બેહ જણીને વાત કરો. બેહ લેવો. (૬) ક-પટ; પ્રપંચ. કિં ૫૦ બેહ લેવો. બેહ ફેડવો=ગહેર કરવું.

બેહન, ન૦ [સં.] બેહવું તે.

બેહવું, કિં સ૦ જુદું પાડવું; કાપવું; કાર-પાડવું; ઉઘડવું; વિધાને આરપાર જવું. વિષવું; છિદ્ર કરવું. (૨) બેસ્યાં ઉડી અસર કરવી; ખિંજાવી નાખવું. (૩) કિં અ૦ અંદર પેસવું; લાગ પડવું.

બેહાવું, કિં અ૦ ઉઘાડવું; કાપવું; બે ભાગે વહેંચાવું. (૨) કૂટ પડવી; સિત થવું. ચિરાડ; આરપાર ઉતરવું.

બેદિથો, પું બેદ; છાની વાત જાણનારો.

(૨) મળતિથો; સાથી.

બેદ, વિં અંદરનો બેદ જાણનાર. (૨) માહિ-
તનાર; બેદ જાણનારો. (૨) બેદ પાંચનાર.

બેબર, સ્ત્રીં ઉની રાખ.

બેમ, નં ચામડાનું કાકીને વગડવાનું એક
જાતનું વાનું; બેરી.

બેરવ, પું બેરવ; સિવનું ભયંકર સ્વરૂપ તે.

(૨) એક રાગ. (૩) આકર; ન સહન ચામ
એવું-ભયંકર. કહેં બેરવજવ ખાવા=જે-
માં ભય ખુલ્લો દેખાતો હોય એવું સા-
હસ કરવું તે; આધિગિયા કરી-ચાહોમ
કરીને કાઈ કામ કરવું તે.

બેરવવું, કિં સં આટ દષ્ટને ભરવવું; લટ-
કાવવું; લટકવું રહે એમ લખડાવવું; વળ-
ગાડવું; અંદર બાહી વળગાડવું; ટિંગાવવું.

બેરવાવું, કિં અં વળગી રહેવું; સાંકડામાં
આવવું. (૨) ચુંચવણમાં પડી જવું; ચું-
ચાઈ જવું.

બેરવી, સ્ત્રીં (પું) એક રાગ; અને તેને
લગતી રાગણી, એ પ્રભાતે ગવાય છે.

બેરી, સ્ત્રીં [સં.] એક ચર્મવાદ્ય; પખાજ.

બેર, જું બીર.

બેલાડ, પું બેલાડવું તે; ખવરાવી દેવું તે;
ખરખાદ કરી કરાવી નાંખવું તે. ખગાડ;
નુકસાન.

બેલાડવું, કિં સં પાકેલા ખેતરમાં ઢોર
બાહી અથવા હુટી લાઈ-ખેતરને પાક
સાથે ખરાખ કરવું. વણસાડવું; ખેતરમાંના
પાકને ખવડાવી તોડી-ઉમેડી નાંખી ધૂળ-
ધાણી કરી નાંખવો તે. (૨) હુટી, હું-
ઠાવી-આપી દઈ ખલાસ કરી નાંખવું; દૂર-
પથોથ કરવો તે.-ખારીઓ ગાયો પાસે
ખેતરે બેલાડે છે. તેણે બાપની મિલકત
બેલાડી દીધી. ખરાખ-લાંકાદાર કરી નાંખવું.

બેલ, પું બેલ; ચર્મ.

બેલજ, નં [સં.] બેલસ; દવા.

બેળ, પું (સ્ત્રીં) બેમ; મેળવણી; મિશ્રણ.

(૨) સંગેમ; એકમાં બીજી વસ્તુ મેળવી
દેવી તે. (૩) છિન્નભિન્ન થઈ જવું; સમ-
વાય તુટવો તે; લંગાણ; તુટ.-લક્ષ્મીમાં
મેળ પડી. (૪) પાકેલા ખેતરમાં ઢોર
બાહી પાક ખવડાવી દેવો તે.

બેળવણી, સ્ત્રીં બેળવવું-મેળવવું તે; મિશ્રણ;
મેળ; મેળવવાનું જે તે; મેળવણી; મેળ
નાંખવું તે.-આ શાકમાં બીજી કંઈ બે-
ળવણી મેળવો.

બેળવવું, કિં સં એકઠું કરવું; મેળવવું;
મિશ્ર કરવું. (૨) સામેલ કરવું; સાથે
રાખવું; બેડવું; સમવાયમાં લેવું.-રાજ-
કાજમાં એને મેળવશે નહિ તો ઉંચું
મારશે.

બેળવું, કિં સં સામેલ રાખવું; સાથે લેવું.

(૨) મેળવવું; મિશ્ર કરવું. (૩) સાથે
મળવું; સરવાળો લેવો; એકઠું લેવું. (૪)
શામકાજ-વાત-વર્તાવમાં ભાગ લેવરાવવો.

(૫) વણસાડવું; છિન્નભિન્ન કરી નાંખવું;
ખરાખ કરવું; ઉજડ કરવું.

બેળસેળ, સ્ત્રીં મેળ; મેળવેલું હોય એવું તે;
મેળવવું-મિશ્રણ વગેરે કરવું તે; ખીચડો;
મેળું કરી નાંખેલું હોય એવું તે.-આ
ધીમાં કંઈ બેળસેળ નથી. (૨) સખડળ.
(૩) એક બીજામાં એકાકાર થઈ જવું તે;
એકઠું થઈ જવું તે.

બેળસેળિયું, વિં જેમાં મેળ-મિશ્રણ કરેલું
હોય એવું; એવું; એકથી વધારે જાતની
વસ્તુઓ જેમાં ભળેલી હોય એવું; મિશ્ર
મેળતાળું; પરચૂરણિયું.

બેળામણ, નં મેળવવાનું જે તે; મેળવણી.

બેળામણી, સ્ત્રીં મેળવણી.

બેળાવું, કિં અં ખવાઈ-હુટાઈ-ચોરાઈ-
ખરખાદ થઈ જવું તે.-ખેતર બેળાયાં.
(૨) એકાદ જણે બીજાઓ સાથે મળી
જવું તે; મળતા ભળતા રહેવું.-સાથે
ભળનારા વિદ્યાર્થીઓ સાથે પશુ મેળાતો
નથી. પરિચય કરવો, મૈત્રી બાંધવી.

ભેળાકાંબળું, કિં. અં. હળીમળી એકત્ર થમ
જવું; ભેળાવું.

ભેળુ. પું. બીડ; સાધી; સોળતા. (૨) સામે
રમનાર; સમોવડિગ; ભેડિયો.

ભેળું વિ. ભેળું; એકકું; એકત્ર. (૨) સાથે;
ભેડ; સંગાથે. કિં.અં. ભેળું થવું=એક
કાથવું; મળવું; ભેળું કરવું=એકકું કરવું;
બધા જણને એક ઠેકાણે મેળવવા.

ભેળેકું, વિ. ભેળું કરેલું, મિશ્રિત; ભેળાયેલું
હોય એવું, ભેડેલું.

ભેંકડો પું. મોટા સાદ-અવાજવાળું રૂઢન
તે; તાણીને લાગે સાદે રડવું તે.

ભેંકાર, વિ. [સં. અચકાર] ભયંકર; બીક
લાગે એવું. ભયનો ભાસ થયા કરે એવું.
(૨) ભં એવી આરડ-ખરાડ તે.

ભેંચો, પું. ભેચો, છુંદાયેલો લોદો; કુટો; દાખી
કચરીને પોચું કરેલું તે. (૨) ભરાવો; ધ
જો જમાવ થયેલો હોય, તે; ભરચકપણું.
પ્રાચૂર્ય. (૩) દમાચા છુંદાયથી ભેર
કસઅવયવોનું ઢીલાપડી બહાર નીકળી આ
વતું તે; કસ નીકળી જવો તે. (૪) ભેચો;
લોદો; ફેદો; કુરચો; માંસ-પેસીતો ભેચો.

ભેંભે, અં. મોટેથી રાતાં નીકળતો એવો
અવાજ.

ભેંસ, બી. સં. [મહિષ] આછા કાળા રંગનું
એક ચોપણું પશુ; ડોણું; મહિષી. દૂધ થી
માટે એને પાળવામાં આવે છે. એનો નર
પાડો અને બચ્ચું પાડું કહેવાય છે.

ભેંસર પું. પાડો; ભેંસનો નર.

ભેંસલો, પું. ધરેલી વચમાંનો ઉચો ભાગ.

ભેંસામુર, પું. ખાડા જેવો ડરામણો માણસ.

ભેંડ, સ્ત્રી. ભરડ; ભરડો; ભરડવું તે. :-એક
ભેડ કાઢી ડોળને દાખી રાખ્યો. (૨)

કોઠાળ ભરડતાં પડેલો બૂઠો કારખું.

ભેંડકી, સ્ત્રી. ભરડકી; ભરડકાથી પાતળી રાખ;
કાંચ; રાખડી.

ભેંડકું, નં. ભરડકું; જુદાર ખાજરીના બરા

ખાસ લોટને છાસ અથવા પાણીમાં
ઉકાળીને બનાવેલી બઝી રાખ.

ભેડવું, કિં.સં.કોઠાળ તેમજ બીજા અનાજને
મોડું મોડું ફળવું તે; દિલ્લ પાન્યનાં બે
પડ જુદાં પડે એમ ભરડવું-પાતળી બંદીએ
ફળવું. (૩) એકફેલ મમે તેમ બોલવું;
સમજ્યું ન સમજ્યું જેમ આવડ્યું તેમ
કહી દેવું તે.

ભરવ, વિ. ભયંકર; ચિકરાગ. ડરામણું (૨)
એક ઉગરવરપનો દેવ; અર્ધ શિવનો મળ.

ભેષભ્ય, નં. વેદું; ઓસડ કરવું તે.

ભો, પું. ભો ભય; બીક; ડર; ધાસ્તી. (૨)
ચિંતા; ફિકર.

ભો અં. [સં] હે; હા; ઓ; એમ સંબોધને
બોલાય છે.

ભોધ, પું. [સં. મુખ્ય] પાલખી-ડાળી વગેરે ઉપાડ-
વાની મજૂરી કરનારી એક જાતિ અને
તેમાંના દરેક જણ તે ગુજરાતમાં ભોધ
મકરાં પાળે છે, શિંગોડાં વાવે છે અને
બીજા પરચૂરણ મજૂરી કરે છે.

ભોક, નં. હિંદ; કાણું બાકું; વેહ.

ભોકવું, કિં.સં. અણીવાળી ચીજ બીજા
ચીજમાં પેસાડવી; ઘોચવું; કડણ પડે એમ
કરવું; કાચવું. :-કટારી ભોકી.

ભોક્ષણ, નં. અંદરથી પહોળું ને પોણું કાણું;
ભોક; જખાડ. (૨) ભોખાણું.

ભોક્ષા, વિ. [સં] ભોગવનાર; ભોગજેનાર.
(૨) વિષયાનંદી. (૩) રસિક.

ભોગ, પું. [સં] ભોગવવું તે; ભોગવટો; સુખ
સ્વાદ-અનુભવ લેવો તે; ઉપયોગ કરવો તે.

(૨) સુખનો લક્ષણ; સંભોગ; રતિ.

(૩) માઠી દશા; દુઃખાનુભવ તે.:- આરા
કરમના ભોગ; ભોગવ્યા વગર છુટેજ નહિ
એવું પાપ તે. (૪) દેવને નૈવેદ્ય ધરા-
વવું તે; ભોગવવા આવનાર ઉપયોગ કરવો તે

અર્પણ કરવાનું-કરવું તે. :-ભોગ ધરવેલો.

(૫) બલિદાન આપવું તે. :-માતાને બક-
રાતાં ભોમ અપાય છે. વાપને ભોમ

બજાગી મારી (૧) દેહ અને સુખચામક
દિકાએ ત્યાગ્ય તે. :- તેજો ભોજાતી તરફથી
કરેલા ભોજા આપો છે. તે બજો છે.
સ્વાર્થ ત્યાગ્ય; છોડી દેવું તે. ૩૦ પ્ર. ભોજ
લાગ્ય. સદન કરવાનું દશે તેથી; યુરકેલી
ભોજવવાનું કર્યું લખેલું દશે તેથી એમ;
જખમારી. ભોજ થઇ પડવું; અગ્નિ પડવું;
બીજો જેમ કરે તેમ સહેવ ની દાલતમાં
જખ પડવું.

ભોજએ, પું. અનુભવ મળવાનો જેમ
બની આવવો તે; અકરમાત ઓઝિતો
આડી ચરેથી કર્યું સંગ્રેમ તે.

ભોજબે, અ. અકરમાતથી; કદાપિ; કવ-
ચિત્; કાષ્ટ વારજ એમ; કવચિત અણ-
ચિત્તે કાષ્ટ પ્રસંગ મડી જાય એમ. :-
ભોજબે તે ત્યાં આવી ચરેથી ને કાષ્ટ
થઇ.

ભોજશર, વિ. ભોજવવાનો જેને હક હોય તે;
ભોજવનાર.

ભોજદારી, સી. ભોજવવાનો હક તે; ભોજ
વવાની જગા.

ભોજવટો, પું. ચાલુ ભોજ-ઉપયોગ કરતા
હોયો તે; વાપર; અણુ ભોજવાનો રહેલો
હોય જેવો ઉપયોગમાં લેવાનો હક તે;
ઉપભોગ. (૨) વહીવટ; વ્યવસ્થા રાખરીને
ઉપભોગ કરેલો ઇત્યાદિ રીત અણુક વસ્તુ
બીજ વ ર ઉપરની જે વાપર સત્તા તે;
સત્તા; કાણુ. (૩) ધણીપણું; સ્વામિત્વ.
ભોજવવું-રહેવું વાપરવું ને ઉપયોગમાં લેવા
પણું તે; ભોજવટો. :- આ પર એ પેલી યજ્ઞ
અમાત્ર કુટુંબમાં ભોજમણમાં છે.

ભોજવવું, કિ. સં. ઉપયોગમાં લેવું; સ્વાદ સ્પ
અગ્નિ અનુભવ એમ; ઉપભોગ કરવો;
સુખમાં લાગવો એમ. (૨) સદન કરવું.
અમરું; વિતરું. (૩) સત્તા રાખરી; વહી-
વટ.

ભોજાજી, સી. બુંગળા; ખારણું બીજામાં
આવી.

ભોગી, વિ. ભોજાસેનાર; ભોગને ભોજવનાર.

(૨) સંસારી; વિપચી; રસિક, નિભસી.

(૩) આસક; પ્રીતિ. (૪) ભખરો. (૫)

રાગ. (૧) સાખ.

ભોગ્ય, ન. ભાવી; નસીય; તકદીર.

ભોજક, પું. નજીનમદિરમાં ગાયવ કરનાર.

ભોજન, ન. [સં] જમવું-ખાવું તે. (૨)

ખાવાનો પદાર્થ તે; ખાવાનું; જમણ.

કિ. પ્ર. ભોજન કરવું=ખાવું; જમવું.

ભોજનીય, વિ. [સં] ભોજન કરવા લાયક;
ખાવાનું.

ભોજપત્ર, ન. [સં] એક જાતના ઝાડની
પાતળી અંતર જાલ; જૂનું પત્ર. આગળ
જાહે કાચગ ન હતા ત્યારે એની ઉપર
લખાણુ લખાતા હતા.

ભોજણુ, ન. માકડું.

ભોજાઈ, સી. [સં] જાતુજાયા] બાકની વડુ તે;
ભાભી.

ભોજ્ય, વિ. [સં] ખાવાનું; ખાવાજેવું.

ભોટ, વિ. ખેડ.

ભોટવો, પું. પાણી ભરવાનો કુળે; ચંજી.

ભોટગડી, સી. એક વેશી.

ભોટીડું, ન. કુતરાનું અણુ; કુરકુરિયું.

ભોટું, વિ. શરમિંદું; ઓશિયાળું; ઝાંખું પડી
ચરેલું.

ભોથડ, વિ. મૂર્ખ; ઠોઠ.

ભોથું, ન. દર્લ, ધાસ અને ડગિર વગેરેનાં

ઝાડના મૂળાકુચને ભુડો તે; જડિયું;
વનરપતિની સાખા પ્રજાખાઓના ખાચ
વિસ્તારને ભરાવો તે. (૨) શેઠકીના માડા
ઉપરનાં મુગિયાંનો જાંબી-ભુડો તે; મુગિ-
યાંનું જાંબી.

ભોપાળી, સીંઝ એક રાગિણી; મળસકામાં
મવાય છે અને તેમાં પુણ્યશ્રેણી-રાગઓ
વગેરેનાં નામો અધ્યાન આવે છે.

ભોપાળું, નં. પોલું; પોલકા; પોલાડું; માંહે-
લો ખાલી કમ-ભરમ લે; અંદરનું પોલાણ.
(૨) ફેલ; ઢોંગ.-ભટનું ભોપાળું.

ભાપી, પું. મહાદેવની પૂજા કરનારો; તપો-
મંથન; ભરડો.

ભોમ, પું. મંજળ-મઠ અથવા વાર. ભોમવાર=
ગળવાર.

ભોમિયો, પું. ધર-દેશ, માર્ગ વગેરેનો ભણકાર;
વસ્તુસ્થિતિ ભણનારો; જેને કોઈ ખા-
વતનું સાફ જ્ઞાન-માહિતી હોય તે માણસ.
નહું તારો ભોમિયો છું (૨) રસ્તો જતા-
વનારો; રાહબર; માર્ગ દેખાડનારો; વ-
ળાવો.

ભોર, પું. મળસકું; પરોઢિયું વાણું. (૨)
ઉજેશ; અજવાળું; અગાળું. (૨) માફ
ભરાય એટલું ધાસ-અથવા એક માફ
ભરેલા પુળાનો જથ્થો તે; ધાસના પુળાથી
ભરેલું માફું.-એક ભોર પુળા.-ખેતરમાં-
થી બે ભોર ખેતી આણ્યા એટલામાં બ-
ળદ માફી થયા.

ભોર, અં. પુરું; સમામ; ખલાસ એમ; સાદ.
:-જેટલા રૂપિયા આપ્યા એટલા ભોર ।
જેટલું આપ્યો એટલું ભોર કરે ભોર
મૂકવું=ખલાસ કરવું.

ભોરભોર, અં. તરત; તરત પાર; તમામ; પાર
ખલાસ; સાદ.

ભોરિય, પું. મોટો ભાર સાપ ઉંઝ સિંહ
મુંઝ ભોરિય મણિ કૃપણ બન સતીતાર,
જીવ જતા પર કરે જશે; પડ પાસા પોવાર,
જેને મુંઝે અને મણિ હોય એવો ધરડો
મોટો સાપ.-પુણ્યમાં ભોરિય પડ્યો હતો.
૧૧૧. પું. ભરો; ભંગ; પડપડ.

ભોલ, વિ. ફાટું; અંદરથી પોલું પથ દેખા-
વે રમ્મશ; ભડું; ફેલું. ભડો ભોલ. સં-
ગીન નહિ પથ દોઢાં જેવો.

ભોવન, નં. લોક; પ્રદેશ; દેશ. (૨) રહેઠાણ;
ધર; ભવન. ઉં. નારદ છંદ ભોવનથી આવ્યા.
ભોરા, સીંઝ જનનેદ્રિય; યોગિ; ઉત્પત્તિ
સ્થાન.

ભોહ, નં. વેલાનું-ધાસનું-ગાડની ઝાલનું ઉ-
ઢાણું.

ભોળ, પું. જીવ ફરવો તે; તમ્મર; ફેર, ચક્રર,
(૨) ફેર આવવાને ક્ષિપિ થતી ઝોઢારી.

ભોળપ, સીંઝ ભોળપણ; ભોળાઈ; નિખાલ-
સપણું, નિષ્કપટીપણું. (૨) સરગતા; સાદાઈ
સાલસાઈ.

ભોળપણ, નં., ભોળાપણું; ભોળપ. (૨)
સાલસાઈ. (૨) લાભલાભની ઉંડી સમજ
વગરનું-જેવું હોય તેવું કહી દેવાની ખુલ્લી
સ્વાભાવિક વૃત્તિ તે.

ભોળવણું, કિં. સં. આપણી વાતમાં વિશ્વાસ
રાખે એમ કરવું; કશું કરે એવી રીતે સં-
મળવું; છાની વાત કહી દે તેમ કરવું;
આપણા મત સાથે મળવું કરવું. (૨)
ઉધુંચવું સમજતી દેવું; કમવું. છેતરવું;
ભરમાવવું.

ભોળવાવું, કિં. અં. બીજાના કહેવાને માની
તે પ્રમાણે કરવું; વિશ્વાસે લેવાવું; કમવું;
છેતરાવું; ભરમાવવું.

ભોળાઈ, સીંઝ ભોળપણ.

ભોળારામ, વિં. નિષ્કપટી ને સરલ; (મા-
ણસ) નિખાલસ; માફું; ખુલ્લો દિલનું.

ભોળિય, વિં. ભોળું; નિખાલસ.

ભોળું, વિં. જેના મતમાં કપટભાવ ન હોય
એવું; સરલચરણવતું નિખાલસ; ભોળિય;
નિષ્કપટી; ખુલ્લો દિલનું. પ્રપંચમાં ન
મમળે એવું આદ.

